ئەختەم ئۆمەر

دیالۆگی سۆزانی

شنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ھۇقاۋنى لايىھلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ
خەتتات: سۇلايمان ئىسمائىل خالى

ئۈچتەم ئۇيغۇر ئەسەرلىرى

غەربىي - سەنەم (1) (2)

باياۋاننىڭ سىرى (1) (2)

چۆمبەللىك ساھىبجامال

دىلىغۇللۇقتىكى سۆيگۈ

ئاھ، رەھىمسىز دەريا

قۇملۇق تىترەۋاتىدۇ

يېگانە ئارال

ISBN 978-7-228-11820-5
9 787228 118205 >
定价：34.00元

ئەخمەتجان ئوسمان

دىلىغا ئولاشقان سۆيگۈ

(ھېكايىلەر)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

دېلىغۇللۇقتىكى سۆيگۈ (ھېكايىلەر)

ئاپتورى : ئەختەم ئۆمەر
مەسئۇل مۇھەررىرى : باربجان زەپەر
مەسئۇل كوررېكتورى : گۈلشەھەر نىغمەت
تەكلىپلىك كوررېكتورى : رىشىت ھاجى ۋاھىدى
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى : شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون : 0991—2827472
ئادرېسى : ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - نومۇر
پوچتا نومۇرى : 830001
باسقۇچى : شىنجاڭ جىنبەن مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
سانتقۇچى : شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى : 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى : 12
نەشرى : 2008 - يىل 10 - ئاي 1 - نەشرى
باسمىسى : 2008 - يىل 10 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى : 1—5000
كىتاب نومۇرى : ISBN 978—7—228—11820—5
باھاسى : 34.00 يۈەن

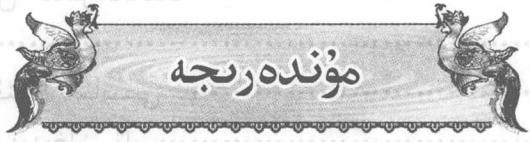
图书在版编目(CIP)数据

胆怯的爱：维吾尔文/艾合塔木·吾买尔著. —乌鲁木齐：新疆人民出版社，2008. 9
ISBN 978—7—228—11820—5

Ⅰ. 胆… Ⅱ. 艾… Ⅲ.短篇小说—作品集—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ. I247.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2008）第 138732 号

作　　者	艾合塔木·吾买尔
责任编辑	巴力江·孜帕尔
责任校对	古丽夏尔·尼格买提
特约校对	热西提·瓦依提
封面设计	艾克拜尔·萨力
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	(0991)2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路 348 号
邮　　编	830001
印　　刷	新疆金版印务有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230 毫米　1/32
印　　张	12
版　　次	2008 年 10 月第 1 版
印　　次	2008 年 10 月第 1 次印刷
印　　数	1—5000
定　　价	34.00 元

قاغجىرغان تىنىق 1
خوتۇنىنىڭ ئاشىنىسى 7
ئۇيقۇلۇق سەھەر 13
قەدىمىي زەردار 32
شائىر 60
كېچىنىڭ كۆزى 66
تۇغمەس ئازاب 88
لەنجۇ كوچىسىدىكى بىر ئۇيغۇر 100
ساماۋى چەمبىرەك 124
دېلىغۇللۇقتىكى سۆيگۈ 127
قارا جاڭگال 130
مەن ياشىغان دۇنيا 136
قىرتاق سوققا 142
قىز كېتىدۇ 146
ئۇرۇمچىنىڭ ئارقا كوچىسى 158
كونا پاختا 164

بوران 189
تورغاي 194
تىرىلىش 200
رېستوراندىن ئىشرەتخانىغا 208
چىراغ 217
كونا قالپاقنىڭ سايىسى 221
شامال ئۆتمەيدىغان تام 225
شېرىك 239
رەمبال 242
ئۇزاق كېچە 249
ئەڭ ئاخىرقى تارىم يولۋىسى 269
مۇسا كالا پوقى 280
قارچىغا بالىسى 317
ئۇلاق 335
ھېيىنىڭ ئالا مۇشۇكى 345
كېچىدىكى مەرگەن 355

قاغجىرغان تىنىق

پەقەت يېقىلىپ ياتقىنىمىلا بىلىمەن . بۇ يېقىلىش ئۇيقۇنىڭ بېسىپ كەلگىنىمۇ ، كېسىلمىنىڭ تۈتۈپ قالغىنىمۇ ياكى ئۆلۈپ قالغىنىمۇ ، بىلمەيمەن . ئايىغىمنىڭ ئۇچىنى بىرنەرسە يالىغاندەك قىلدى ، ھەقچان سۇ ياكى قۇم بولۇشى مۇمكىن . سەزگۈلىرىم ئۆلگەندەك قىلدۇ . بەدىنىمدە گۆشۈم بارمىكىن ؟ بەلكىم گۆش ئارىلاپ يىپ تارتقان تومۇرلىرىم يۇگۇرۈپ كېتىۋاتقان ، زورۇقۇپ ئېگىزلەۋاتقان ئادەمنىڭ تومۇرىدەك قارامتۇل ، كۆكۈچ تۇرغاندۇ . ھازىر چۈش كۆرۈۋاتىمەنمۇ ياكى ئۆلۈپ بولغاندىن كېيىن روھىم سەيلە قىلىۋاتامدۇ ؛ تومۇرۇم بارەدەك ، تېخى قۇرۇپ كەتمىگەندەك . ئۇنىڭدا پەقەت ئېرىق ئاستىغا ئولتۇرۇشۇۋالغان شىلىمشىق لايغا ئوخشاش بىرنەرسە بارەدەك قىلدۇ . ئۇنىڭ رەڭگى بۇرۇنقىدەك قىزىلمىكىن دەي دېسەم ، مەن يا ئۆلگىنىمنى ، يا ئۇخلاۋاتقىنىمنى بىلمەي سوزۇلۇپ ياتىمەن ، پەقەت شۇنى ، ئېگىز قۇم بارخىنى ئۈستىدە ياتقىنىمنى غۇۋا ھېس قىلىمەن . مەن ئۆلۈم بىلەن چۈشىنىڭ ئارىلىقىنى نېمە دەپ ئاتايدىغانلىقىنى بۇرۇنمۇ ئاڭلاپ باقمىغان . تومۇرۇم قۇرۇپ كەتمىگەن بولسا ، ئۇنىڭدا قالغىنى قىزىل قان ئەمەستۇ . ئۇزاق ، ناھايىتى ئۇزاق قىسىر قىلماي يېتىۋېرىپ قېنىمنىڭ رەڭگى ئېھتىمال يېرىڭدەك ئاقۇچ بىرنېمىگە ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسا كېرەك . بۇنىمۇ تولۇق راست دېيەلمەيمەن ، قان ئارىلاش يېرىڭ ياكى تولۇق يېتىلىپ بولالمىغان

يىرىڭ بولۇشى مۇمكىن . ئۇ ئېقىۋاتامدىكىن دېسەم ، شەپىسىز ؛ ئاقمامدىكىن دېسەم ، بىر چاغلاردا (كېچىدىمۇ ، كۈندۈزدىمۇ ، سۇبھىدىمۇ ، بىلمەيمەن) قىلدىن ئىنچىكە يىپ سۆرەلگەندەك ناھايىتى زەئىپ بىر شەپە كەلدى . مەن بۇنى شەپە دەپ سەزگۈلىرىمنى يىغىپ بولغۇچە (سەزگۈلىرىمنىڭ راست بار - يوقلۇقىغا ئىشەنمەيمەن) غايىب بولدى . شۇ شەپە راست بولغانمۇ ، يوق ، ھازىرلا ئۆتۈپ كەتتىمۇ . بەلكىم ھازىر ئۇنداق شەپە بولمىغاندۇ . قەدىمكى بىر شەپىنى چۈشەكىگەن ئوخشايمەن دەپ قالدىم .

قارىغاندا تەنلىرىمنىڭ گۆشلىرى سىزىپ تۇگەپ ، سۆڭەكلىرىم قاقشال بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ . قۇم ئۈستىگە يىقىلغان چاغلىرىم راست ئېسىمدىمۇ ياكى شۇنى چۈشەكىتىمەنمۇ ؟ بەدەنلىرىمنى بىر قىز سىلىغان . ئۇيقۇلۇقمۇ ، يېرىم ھوشسىزمۇ ، يەنىلا ئېسىمدە يوق . كۆزۈم ئاجىز كۆرۈش سەزگۈسىدە قىزنى كۆرگەن . كۆرۈۋېتىپ كۆرۈش سىزىمىم يوقالغان . يەنە كۆرۈۋاتقاندا ، يەنە كۆزۈم يۇمۇلۇپ قېلىپ قىينىلىپ ئاچسام يەنە يۇمۇلۇپ قالغان . شۇ تەكرار ئېچىلىش - يۇمۇلۇشلار ئىچىدە سۇمبۇل چاچ ، ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئالمىدەك يۇزىگە سايە تاشلاپ تۇرغان بىر قىز لاكلانغان ئۇزۇن تىرناقلىق قوللىرىنى ئاق شايى ئىچىدىن ئاي نۇرىدەك سوزۇپ چىقىرىپ بەدەنلىرىمنى سىلىماقتا ئىدى . ھەممە يېرىمگە ئىللىق سېزىم تارقالدى . مەندە بىر چاغلاردىكى غالجىرلىشىپ تۇرىدىغان ئەسەبىي يىگىتلىكىمدىن ئەسەرمۇ يوق . قىزنىڭ سىلىشىدىن ئويغانمىغان يىگىت ھەرقاچان ئۆلگەن يىگىت . دېمەك ، مەن ئۆلگەن ئوخشايمەن . ئەمما ، بۇنىڭغا تەن بەرگۈم يوق . قارىغاندا يۇرىكىم سەل قىمىرلىغان ئوخشايدۇ . مەن نېمە بولدۇم ؟ ئۆلسەمۇ ئاياللارغا بولغان تەئەللۇقاتىم ئۆلمىگەندۇ دەپ ئويلىدىم . بىر چاغلاردا مەددادھىنىڭ ئاغزىدىن ئادەم ئۆلۈپ دوزاختا كۆيۈپ پاكلىنىپ جەننەتكە كىرگەندە ، قىز ئالغان

خوتۇنى بىلەن جەننەتتە يەتمىش ئىككى خىل نۇر ئىچىدە ئۇچرىشىدۇ . ئەرنىڭ كۆزى بۇ نۇرلاردىن ئالا چەكمەن بولىدۇ . چۈنكى جەننەتتىكى ھەربىر نۇر جەننەتتىن شۇ ئەرگە ئاتا قىلىنغان بىردىن قىز بولۇپ ، ئەر بىرلا ۋاقىتتا خوتۇنىدىن باشلاپ ئاشۇ يەتمىش ئىككى قىز بىلەن بىرگە بولىدۇ . شۇ چاغدىمۇ ئۇنىڭ يىگىتلىكى بېسىلمايدۇ ، قىلچە چارچىمايدۇ . ئاشۇ ھۆر - پەرىلەرمۇ يەنىلا قىز پېتى قېلىۋېرىدۇ . ئەر بۇ ئالەمدە يات ئايال بىلەن بىر قېتىم ھارام مۇناسىۋەتتە بولسا ، جەننەتتىكى نېسىۋە — ھۆرلەردىن بىرى ئازلايدۇ ، دەپ ئاڭلىغان . توۋا ، ئەر ئۆلسىمۇ يىگىتلىكى ئۆلمەيدىكەن ، دەپ خۇشال بولغانىدىم .ئەمدى ئۆلگىنىمنى بىلمەيمەن ، ھەرقاچان ئۆلمىدىم دەپ ئويلايمەن . مانا كۆزۈمنى زورۇقۇپ ئاچتىم . يەنە بىر قىز ، ياق ... ئوخشىمايۋاتىدۇ ، پەقەت ئورىلىۋالغان ئاق شايىسىلا كۆرۈندى . ئوبدانراق زەن سالسام ئۇ قارا سۇمبۇل چاچ ئەمەس ، سېرىق بۇدۇر چاچ ؛ ئاق يۈز ، قارا كۆز ئەمەس ، سېرىق يۈز ، يېشىل كۆز ؛ قارا كىرپىكلىرى مەڭزىگە سايە تاشلاپ تۇرىدىغان ئەمەس ، سېرىق كىرپىكلىرى قايرىلىپ تۇرىدۇ . بىر گۈزەلمۇ ؟ بىر جۈپ گۈزەلمۇ ؟ بەلكىم ئىككىلىسى بىر گۈزەل . ھەرقاچان بۇ گۈزەل شەرق گۈزىلىدەك كۆرۈنۈپ يىگىتلىكىمنى ئويغىتالمايۋ ، غەرب گۈزىلىدەك قىياپەتكە كىرىۋالغان ئوخشايدۇ .ھەي ئاللا ، بۇ نېمە كارامەت ؟ ! ئەر ئۆلسىمۇ يىگىتلىكى ئۆلمەيدىغان قىلىپ يارانقانكەنسەن ، قېنى مېنىڭ يىگىتلىكىم ؟ ۋاي توۋا قىلدىم . خۇدا گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغايسەن . ئالجىپتىمەن ، مېنىڭ ئۆلگەن - ئۆلمىگەنلىكىم ئېنىق ئەمەس . ئۆلدۈممىكىن دېسەم ئۆلۈمنىڭ ئالامىتى قويۇق . ئاھ ، مېنى ئۆلۈك بىلەن تىرىكنىڭ ئارىلىقىدا قويغان ئوخشىمامسەن ؟ ئۆلسەم دوزاخقا سالاتتىڭ ، چۈنكى مەن سېنىڭ سىناق - پەرمانلىرىڭنى ئادا قىلمىغانلىقىڭ سەرتىدا ئۆزۈمنىمۇ ، ئانامنىمۇ خار

قىلدىم . ئۇ ياقا يۈرتقا بارماي تۇرۇپ مۇساپىر ، خار ـ زار بولدى . شۇنىڭ ئۈچۈنلا دوزاختا كۆيىدىغانلىقىم كۆڭلۈمگە ئايان . بۇلارنى كۆڭلۈمگە سالغان ھەرقاچان ئۆزۈڭ . دوزاختا سالمىغاندىكىن ئېھتىمال ئۆلمىگەندىمەن . سېرىق چاچلىق ، يېشىل كۆزلۈك جانانىم مېنى سۈمبۈل چاچلىق ، قارا شەھلا كۆزلۈكۈمدەك مامۇق قولىدا سىلاۋاتىدۇ . بۇلۇتتەك كۆكسىنى قاغجىرغان مەيدەمگە يېقىۋاتىدۇ . قېنى مەندىكى يىگىتلىك ؟ ئىككى تەنلىك ، بىر يۈرەكلىك قىز . ھەي ، تىرىك ياكى ئۆلۈك ۋاقتىمدا ئۇچرىغان بولساڭلار مۇشۇ قۇمدا سىلەرنى دېڭىزدىكى بېلىقتەك يايراتماسمىدىم . ئەمدى ئۇنداق قىلالمايمەن . مەن ئەسلىدە ئەر ئىدىم . يىگىتلىكىم ئۆلگەندىن كېيىن مەن ئەرگىمۇ ، ئايالغىمۇ ئوخشىمايدىغان ، ھاياتنىڭ لەززىتىدىن مەھرۇم بولۇپ خۇدانىڭ لەنىتىگە قالغان بىر مەخلۇققا ئايلاندىم . شۇ تاپتا ئۆلۈكتەك سوزۇلۇپ بېھوش ياتماقتىمەن . ھېسسىياتسىز ناجىنىس ئىسكىلىت . ياق ، ئىسكىلىتمۇ ئەمەس . بىر يەرلىرىم قاقشال بولسىمۇ ئەپلەشمىگەن يەرلىرىمدىن يەر مەرزىدەك گۆشلىرىم ئۆسۈپ ، ئۇنى ئۇزۇن ، ئېشەك قۇيرۇقىدەك مويلار بېسىپ كەتتى . يېلىنجىغان تىنىقلار قاغجىرغان زەئىپ دىماغلىرىمغا تەسىر قىلمايدۇ ، ئاھ ، گۈزىلىم ، ياق ، سەن ئالۋاستى . مېنى ئۆلۈك بىلەن تىرىك ئارىلىقىدا يانقۇزۇپ قويغان ، قۇيرۇقۇمنى قۇمغا باستۇرغان دەل ئىككى تەنلىك ، بىر يۈرەكلىك قىز سۈرتىدىكى ئىككى يۈزلۈك ئالۋاستى . مېنىڭ يىگىتلىكىمنى ئۇ يۇمشاق قوللىرى ، شېرىن لەۋلىرى ، يۈمران كۆكسى بىلەن شوراپ خوراتقان . ئاھ ... ئالجىپتىمەن ، راست ئالجىپتىمەن ! چۈشەكىگەندىمەن تاينىلىق . مەن ئۆلۈك بىلەن تىرىك ئارىلىقىدا قۇمدا سوزۇلۇپ ئوڭدا يانقان يېرىم تەنلىك بىر مەخلۇق . يا قەبرىگە كىرمىگەن ئۆلۈك ، يا قەبرىدىن قاچقان تىرىك . مەن شېھىت بولغان

ئوخشايمەن . ئۇنداقمۇ ئەمەستۇرمەن . مۇشۇنداق سوزۇلۇپ يېتىپ ئۇزاقىچە ئۆلىمەيدىغان ئوخشايمەن . شامال چىقسا قاپقىم تارتقاندەك قىلىدۇ . سەزگۈلىرىم قاپقىمدىن قومۇش ئۇنگەننى بېشارەت قىلدى . قومۇشقا قاغىلار قونۇۋاپتۇ . ئۇلار كۆزۈمنى ماراپ قاقىلدىشىدۇ . شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىشىدۇ . مەن كۆزۈمنى جىن چىراغدەك پىلدىرلىتىپ ياتىمەن . ئۇلار سەل ئەيمىنىدۇ . ئەگەر پەسكە چۈشىدىغانلا بولسا كۆزلىرىمنى چوقۇپ يەپ كېتىشى تۇرغان گەپ . ئاۋازىم چىقمايۋاتىدۇ ، چۈقان سېلىپ ئۇلارنى ئۇركۈتۈۋېتەلمەيمەن . ئىككى قولۇم كېرەككە كەلمەيدۇ ، تېپەلمەيمەن . يىگىنە سانجىغاندەك ئاغرىق سېزىمەن ، شۇ چاغدا ، يەنە يۇرىكىمنىڭ بارلىقىنىمۇ غۇۋا ھېس قىلىمەن . كۆزۈمگە ھەر خىل ھايۋانلارنىڭ قان تامچىلىغان تەلەتى پەيدا بولىدۇ . كېيىن چىشلەيدۇ...

تىنىقلىرىم ھاياتمىدۇ ؟ تىنىمسام ئۆلدۇم . ئۇزاق زاماندىن بېرى مەن بىھوش سوزۇلۇپ ياتقان قۇملۇققا تىرىك ئادەم ئاياغ باسقانمىدۇ ؟ ئەگەر تىرىك ئادەم ئاياغ باسسا ، ئۇ ماڭا يېقىنلاپ كەلسە ، مېنىڭ گۆشۈمدىن ئوزۇقلانغان يىرتقۇچلار پىتىرارمۇ ؟ ئولجىسىغا چىدىمايۋ ئۇنمۇ قوشۇپ يېقىتارمۇ ؟ تىرىك ئادەم كەلسە بۇلار پىتىراپ كېتىدىغاندەك . ئۇ ئادەم مېنى يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ قارايدىغاندەك قىلىدۇ . راست ، مەن چۈشەكىمەپتىمەن ، خىيالمۇ قىلماپتىمەن . مېنى بىرى يۆلەۋېتىپتۇ . بىر جۇپ يېشىل نۇر كۆزۈمنى چېقىپ كەتتى . ئۇزاق يىل ئاپتاپ كۆرمىگەندەك ، ھېچ نەرسىنى پەرق ئېتەلمىدىم . كۆز ئالدىم ئاستا ـ ئاستا سۇزۇلدى . چۆچۈپلا ھوشۇمدىن كەتتىم . مېنى يۆلىگىنى ئاجايىپ بىر مەخلۇق . بېشى بۇرىگە ئوخشايدۇ ، تېنى چۇپۇرلۇق ، ئەمما ئادەمگە ئوخشايدۇ . بۇ ئادەم ئەمەس ، بۇنداق ئادەمنى مەن ھەرگىز كۆرۈپ باقمىغان ، ئاڭلاپمۇ باقمىغان . بىر چاغدا يەنە ئاستا ـ ئاستا ئىلغا

قىلالمىدىم . ناھايىتى يىراقتا ... ۋاھ ، مەن يۇلتۇزنى كۆرمىگىلى قانچە ۋاقىتلار بولغاندۇ . يىراقتىن ، يىراق كۆكتىن بىر جۈپ يۇلتۇزنى كۆردۈم . يۇلتۇز شۇنچە روشەن كۆرۈندى . كۈمۈشتەك نۇر ئەمەس ، بىر خىل كۆك نۇر چاقنايدۇ . يۇلتۇزنى ئوراپ غۇۋا بىر چىراي يەنە كۆرۈنۈپ يەنە يوقايدۇ . بۇلار بىر جۈپ يۇلتۇزدەك ۋە يەنە بايىقى بۆرىنىڭ كۆزىدەك كۆرۈنىدۇ . غۇۋا چىرايلار ئاشۇ كۆك نۇرلۇق بىر جۈپ يۇلتۇزغا يېقىن كۆرۈندى . چەكچىيىپ تۇرغان ئېيىق ، يەنە ھېلىقى توكلۇك ئۇزۇن تۇمشۇق مەخلۇق يەنە قانداقتۇر غۇۋا چىرايلار چەكچىيىپ قاراشقاندەك قىلدى . كۆك نۇر چاقنىغانچە تىنىقلىرىم پەيدا بولۇپ كۆچەيمەكتە ئىدى .

خوتۇننىڭ ئاشىنىسى

— ئىسىت سەندەك نېمىگە خوتۇن بولغۇچە ئى كوچىدىكى مەدىكارغا خوتۇن بولساممۇ ، بېشىغا ئېلىپ خوتۇن قىلار ئىدى ، — دېدى خوتۇنى چىرايلىق قوللىرىنى ئېرىنىڭ تاتىرىپ قورۇلۇپ كەتكەن يۇزىگە شىلتىپ تۇرۇپ .

— سەن... سەن... ھېلى باكا بىر قويۇپ ئوتتۇز ئىككى چىشىنى تۆكۈۋېتىمەن ماۋۇ كاسكىنىڭ ، ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە دەيمەن ، — ئېرى ئۇرىدىغاندەك مۇشتۇمىنى كۆتۈرۈپ دېۋىلىدى .

— بولسا بىرنى قويۇپ باقە قېنى ، ئاناڭ شۇمەك سالغان بولغاندىكىن لەۋزىڭدە تۇرۇپ بىرنى ساله . سېنىڭ مۇشتۇڭ قانداق بولىدۇ بىر كۆرەي . بىرنى قويدۇرالماي كېلىۋاتىمەن ئىتتىكرەك قوتۇلارمەن دەپ ، — دېدى ئايالى چىرايلىق مەڭزىنى ئېرىنىڭ ئۆزىگە تەڭلەنگەن مۇشتىغا يېقىن ئەكېلىپ .

— مانا ئەمەسما ، بىرنى قويمەن دەپ بولغۇچە كۆكەمىلىك قىلىپ ئاران تۇرسەن ئالەمنى مالەم قىلىپ مېنىڭ يۇزۇمنى چۇشۇرگىلى ، ھەممىلا يەردە داد ئېيتىپ ئەرز قىلىپ يۇرەرسەن ھەقىچان ؟

— يا ئەرز قىلارمەن ، يا قىلماسمەن ، بىرنى قويمامسەن قېنى ئەر كىشى بولساڭ .

— ئوبدان خوتۇن ، ئادەمنى ئۇنداق خاپا قىلما دەيمەن ، باكا ئۇرسام ساڭا ماڭمۇ پايدىسى يوق ، ئۇرماي مۇشۇنداق

چىرايلىق مەڭزىڭگە سۆيۈپ قويماي .

ئېرى ئاغزىنى ئەكېلىشگە ئاران تۇرغان خوتۇنى يەنە ئاغزىنى قويۇۋەتتى :

— تۇڧى ! يۈزى قېلىن ئۇغرى ، سەندەك نېمىنىمۇ ئەركىشى دېگىلى بولامدۇ ، يا پىياز ئەمەس ، يا لازا . يا ئەرلەرگە خاس ۋۇجدانىڭ بولمىسا سېنىڭ . ئەركىشى دېگەن سەندەك لاۋزا - تېتىقسىز بولماس دۇنيادا ، ئىسىت ، ئىسىت... نېمىشقىمۇ تېگىپ قالغان بولغىيتتىم بۇ لېكتاسمىغا ؟ كوچىدىكى ھارۋىكەشكە تەگكەن بولسامۇ ئېتىنى ئون قېتىم قامچىلىغاندا بولسىمۇ بىر قېتىم ئاچچىقى كېلەتتى .

— نېمىشقا ھارۋىكەشكە تەگمەي ماڭا تەگكەن ؟ ھە قاچان خىزمەت ئورنۇم يۇقىرى بولغاچقا مائاشىمنى دەپ تەگكەن بولغىيتتىڭ - ھە ، — ئەر غالىبلارچە گىدەيدى .

— چىرايلىق ياسىنىپ گالستۇك تاقاپ ، چىمەندوپپا كىيىپ ، مەن ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن زىيالىي ، ئۇنۇڧانىم ئالىي ئىنژېنېر دېسەڭ تېگىپتىمەن . ھۆ... ھۆ... زىيالىي ، ئىنژېنېر دېگەنمۇ سەندەك بولامدۇ ، مەن ئۆلەي .

— ھېلى باكا جۇما ، مېنى ھاقارەتلىمە .

ئەمدى رەسمىي ئاچچىقى كەلگەن ئەر ئۇرۇش ئۇچۇن قولىنى كۆتۈرۈپ بولۇپ ئۇرغىلى چىدىماي مۇشتۇمىنى ، مۇرىسىگە پاتۇرۇپ ئىتتىرىۋەتتى .

— ۋايجان ، ۋاي مەن ئۆلدۇم ، ھەي قاتىل ، ھەي يۇندىخور قاتىل ، مېنى ئۆلتۈرۈپ يەمسەن ، ۋايجان ، ئۇردۇڭما ؟ !...

ئايال قۇلاقنى پاك قىلغۇدەك چىرقىراپ ، توۋلاپ ۋايجانلاپ كەتتى . سىرتتا تۇرۇپ بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغانلار ، قوشنىلار : «خوتۇن كىشىنىمۇ شۇنداق قاتتىق ئۇرغان بارمۇ ، بۇنى قانداق ئەر كىشى دېگىلى بولسۇن» دېيىشىپ ئەرنى قارغاشتى . ئايالنىڭ بوغۇلۇپ خىرقىراپ چىقىۋاتقان ئاۋازى ئادەمنىڭ يۇرىكىنى ئېزەتتى . «كىرىپ ئاجرىتىپ قويايلى . ئاچچىقىدا يامان يەرگە ئۇرۇپ سېلىپ

بالانىڭ چوڭى چىقمىسۇن» دېدى قوشنىسىنىڭ ئايالى تېپىرلاپ ئولتۇرالماي.

— غىت قىس. ئەر - خوتۇنىنىڭ ئىشىغا ئارىلاشما، — دېدى ئېرى زەردە بىلەن.

ئايال كارىۋات ئۈستىدە تولغىنىپ قار - يامغۇر يىغلاۋاتقىنىدا ئەر ئۇنىڭ بېشىدا ھەم تاپا قىلغان، ھەم يالۋۇرغان تەرزدە گەپ ئاچتى:

— ۋاي ئوبدان خوتۇن، جېنىم خوتۇن، مەن بىر خۇش بولاي، بۇنداق سەت چىرقىرىماڭلار، قوشنىلار ئاڭلىسا سەت تۇرىدۇ. مېنىڭ ئىككى پۇللۇق يۈزۈم قالمايدۇ. مەن نەدە سىلىنى ئۇردۇم دەيمەن.

— تازا ئاڭلىسۇن، ئاڭلىسۇن، ھۇ ئۆلمەيدىغان سەت ئوغرى، قىپلىن ئوغرى! سېنىڭ نەدە ئىككى پۇللۇق ئىناۋىتىڭ بارتى. ئۇرمىدىم دەپ تېنىۋالالمايسەن، تازا يىغلايمەن، تازا... — ئايال تېخىمۇ قاتتىق ھۆڭرەپ يىغلىغىلى تۇردى. ئۇلارنىڭ ئۈچ ياشلىق بالىسىمۇ ئويقۇسىدىن ئويغىنىپ ئانىسىغا تەڭكەش بولۇپ يىغلىغىلى تۇردى. شۇ چاغدا ئۆيگە ۋېجىك، قارىمۇتۇق، مايمۇن چىراي بىر ئەر كىردى:

— ۋاي يەنە نېمە بولۇشتۇڭلار ئاداش؟ — دېدى ئۇ خجىل بولغاندەك ئوڭايسىز ھالەتتە تۇرۇپ. ئەر ئۆزىنى كاچاتلاپ كەتتى:

— كۆر... كۆرمەمسەن، ئاداش، ما خوتۇنىنىڭ يوقىلاڭ ئىشقا ئادەمنىڭ سەپراسىنى ئۆرلىتىپ جېدەل قىلغىنىنى، ماناق ئىتتىرىپ قويسام مېنى ئۇردۇڭ دەپ...

— ھە ئۇرمىدىڭمۇ، لامزەللە؟ ماناق ئىتتىرىپ قويدۇم دەۋاتىسىنا؟ يوقىلاڭ ئىشقا جېدەل قىلىۋاتىدۇ دەيسىنا! سەن زىيالىي، ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، ئىنژېنېرلىق ئۇنۋانىڭ بار. ئايلىق مائاشىڭ قېنى نەگە كېتىدۇ؟ ھەر ئايدا مائاشىڭ قېنى دېسە، ئۇنى - بۇنى باھانە قىلىپ يوقىتىسەن. مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن. سەن ئۇ باشلىق، بۇ باشلىققا خۇشامەت قىلىپ توخۇدىن - توخۇ،

بىلىقتىن ـ بىلىق ، ھەتتا يەيدىغان نان ، ئىشلىتىدىغان ئوتيېشىغىچە ئۆيىگە توشۇيسەن . كېچە ـ كۈندۈز قولتۇقىدىن چىقمايسەن . ئۆز ئۆيىمىزگە بىر پۇڭ خەجلىمەيسەن . بالام نېمە يەۋاتىدۇ ، خوتۇنۇم ئۆينى نېمە بىلەن تۇتۇۋاتىدۇ ، دەپ ئويلاپمۇ قويمايسەن . سېنىڭ شۇنچىۋالا مائاشىڭ خۇشامەتكە كېتىدۇ . ۋاي سەن خۇشامەت قىلمىساڭ كۈن ئالالمامسەن ، ئەمىلىڭنى ئېلىۋېتەمدا ؟ ناھايىتى بىر گۈرۈپپا باشلىقى ئىكەنسەنغۇ شۇ . ئەمىلىڭدىن ئېلىۋەتسىمۇ سەن ئىللىم ئەھلى ، ئىنژېنېر بولغاندىكىن بىر كىشىلىك كۈن ئالالايسەنغۇ ! ئىدارەڭدىكى باشقىلار خۇشامەت قىلمايدىكەن ، يا ئۇلارنى ئىدارىسىدىن قوغلىۋەتمەپتۇ . بىر سىنت مائاشى كەملەپ كەتمەپتۇ . يەنە شۇلارمۇ بىر كىشىلىك جاھاندارچىلىق قىلىۋېتىپتۇغۇ . ھەممىسى ئالدىڭدا ھە ـ ھۇ دەپ قويغىنى بىلەن ، كەينىڭدىن مازاق قىلىپ كۈلىدىكەن ، تىللايدىكەن . ساڭا ھار كەلمىسە ، مەن ساڭا خوتۇن بولغاندىكىن مېنىڭ نومۇسۇم كېلىدىكەن . ھۇ... ھۇ...

ئايال ئەمدى رەسمىي ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى . كىرگەن مېھمان ئوتتۇرىدا تەڭلىكتە تۇرۇپ قالدى .

— ماڭا قارىسىلا ، سىلە ئاغىنىكەنلا ، مەن بىر جېنىمغا بۇ ئۆينى قانداق تۇتىمەن . قورسىقىدا ئۈمىچى بار دېسە راستىمكىن دەپتىمەن ، ئالىي مەكتەپتىنمۇ مۇشۇنداق يا ئىلىم ، يا ۋىجدانىڭ سۇنۇقى يوق ناجىنس چىقامدا ھە ؟

مېھمان گەدىنىنى قاشلىدى .

— يەنە بۇ ئايلىق مائاشىنى ئېلىپلا جىڭ چۈجاڭ ئۈرۈمچىگە يىغىنغا بارىدىكەن ، مائاشىمنى يوللۇق تۇتىمەن دەيدۇ . ماقۇل خۇشامەت قىل ، ئەمدى شۇنچىۋالامۇ قىلامسەن ؟ ! گېلىڭغا يەپراق خۇشامەتچىلىك قىلمىساڭ ، ماغدۇرۇڭدىن كېتىپ يېتىپ قالارسەن ھەقاچان . مائاشىدىن بېرىدۇ دەپ خىيال قىلما ، ساڭا بېرىدىغان بىر سىنتمۇ يوق . كىمگە خۇشامەت قىلغان بولساڭ شۇنىڭ يالىقىنى يالا . مائاشىمنى بالا بىلەن خەجلەيمەن . ساڭا بېرىدىغان بىر قاچا

ئاشمۇ يوق .

— هاي··· هاي··· بۇ بەك ئېشىپ كەتتى ، — دېدى مېهمان .

ئەر ئۆزىنىڭ ھىمات تاپقىنى ئۈچۈن دەررۇ بېشىنى كۆتۈردى ۋە مېهماننىڭ يېڭىدىن تارتىپ تۇرۇپ سورىدى :

— ئاداش ، سەن مېنىڭ جان دوست ئاغىنەم ، شۇنداقما ؟

ئەر مېهمان بېشىنى لىڭشىتتى .

— سەن خوتۇنغا چۈشەندۈرۈپ قويساڭ . مەن مۇشۇ قېتىم شۇ ئادەمنى بىر ئۆزىتىۋېلىپ ، ئۇنىڭدىن كېيىن دىققەت قىلسام بولمىدىمۇ ؟ بۇنداق دېسەم باشقىچە ئويلاپ قالما . يېقىندا مېنى ئىنژېنېر بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىغا ئۆستۈرمەكچىدى دېگىنە . ئەمدى باشلىق ماڭا خەيرخاھلىق قىلىۋاتقاندا بۇنچىلىك يارىشقىنى قىلمىسام بولامدۇ دەيسەن .

ئۇ بوينىنى قىسقان ھالدا سائىتىگە قاراپ چۆچۈپ كەتتى .

— ۋوي ئايروپىلان ئۈچۈشقا ئەللىك مىنۇت قاپتۇ . سەن خوتۇنغا چۈشەندۈرگەچ ئوبدان بىر نەسىھەت قىلىپ قوي ، ئوبدان ئاداش . مەن سەندىن بىر خۇش بولۇپ قالاي . بۇ ئىشلىرىم بىلەن ھېچ كارى بولمايدىغان بۇ خوتۇنىنىڭ بۇگۈن ئۆزىچە بىكاردىن سۇركىشىپ جېدەل تېرىغىنىنى دېمەمسەن . ئەجەب ۋاقتىدا كېلىپ ئەسقاتتىڭ ئاداش ، بولمىسا بۇ خوتۇندىن قۇتۇلۇپ بولغۇچە كېچىكىپ قالىدىكەنمەن . ماقۇل ئاداش ، مەن ئۆزىتىپ قويۇپلا كېلىمەن .

ئەر شۇلارنى دەپلا ئاغىنىسىنىڭ گەپكە ئۆمەللىگەن ئاغزىغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويۇپلا چاپىنىنى كىيىشكە ئۇلگۈرمەي كۆتۈرۈپ ، يۈگۈرگەنچە ئىشكىنى گۈم قىلىپ يېپىپلا چىقىپ كەتتى . ئىشىك ئۆزلۈكىدىن ئېتىلىپ قالدى . ئايال ۋارقىرىدى :

— ھەي لامزەللە ، نەگە بارىسەن ؟ خېتىمنى بەر دەيمەن !

بۇنىڭغا ئېرىنىڭ يۈگۈرۈپ پايپاسلاپ يىراقلاپ كەتكەن ئاياغ تاۋۇشىدىن باشقا جاۋاب بولمىدى . ئايال چۈۋۈلغان چاچلىرىنى تۈزەپ ئەر مېهمانغا قاراپ پىخىلداپ كۈلدى :

— قانداق ، مەن نېمىدېگەن ؟ ! تاسلا قالدىلا كەلمىگىلى .
— ياغاللا ، رەسمىي بالاكەنسەن ، ساڭا قول قويدۇم ، — دېدى ئەر پېشانىسىگە بىرنى شاپىلاقلاپ .

ئايال بالىغا قاردى . بالا يىغلاپ ـ يىغلاپ يەنە ئۇخلاپ قالغاندى . ئۇ بالىنى كۆتۈرۈپ ئىچكىرىكى ئۆيگە ئەكىرىۋەتتى .

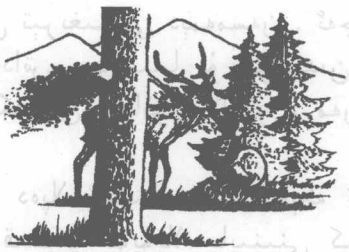
ئىككى ئاشىق ـ مەشۇق بىر ـ بىرىنى يەۋەتكۈدەك بېقىشقىنىچە چىڭ گىرەلىشىپ كەتتى .

— كاۋاپ قورۇپ قويغان ، ئاۋۋال يەۋالمىلا ؟

— قويە ئۇنداق بىرنېمەڭنى ، ھازىر سەندىن باشقىغا تاۋۇم يوق ، — دېدى ئەر تىنىقى يېتىشمەي ئۇنى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا .

— ئېرىمدىن شۇنداق بىر ئېغىز گەپ ئاڭلىسام كاشكى !

1988 ـ يىل 12 ـ ئاي ، قەشقەر

ئۇيقۇلۇق سەھەر

1

سەھەردىكى ئۇيقۇ شەيتان ئۇيقۇسى . ئۇ ئۇيقۇ ئىچىدىكى ئەڭ لەززەتلىك ئۇيقۇ . ئۇنىڭدىن ئايرىلىش — مەشۇقىدىن ئايرىلغان ئاشىقانە كۆڭۈلگە ئېغىر كېلىدۇ . ھېسسىياتى ژۇجۇدىنى قىزىتىپ تۇرالمايدىغان ياشلار ئۇچۇن بۇ ئۇيقۇدىن تاتلىق يەنە بىرلا لەززەت بار . بۇ ئۇيقۇدىن ئانا مېڭىنى توۋلاپ ئويغىتالمىغان ياش ئوغۇلنى ئاشۇ لەززەتنىڭ پۇرىقى ئويغىتالايدۇ . بۇمۇ بىر شەيتان . بۇ — شەيتان لەززىتى ، بۇ پۇراق — قىزدىن كېلىدىغان ئۆتكۇر ، خۇشبۇي ، يېقىملىق پۇراق . ئۆينى سۇ باسسا كارىۋات بىلەن لەيلەپ ئۇخلايدىغان ياش يىگىت قىزنىڭ سۇمبۇل چېچىنى تارىغان شەپىسىدىن ئويغىنىدۇ .

تاتلىق ئۇخلاۋاتقان قايىم شاراقلىتىپ ئۇرۇلغان ساپايى ، يۇرەك تارىنى تىترىتىدىغان مۇڭلۇق بىر ناخشا ئاۋازى بىلەن تەڭ ئويغىنىپ كەتتى . «ۋۇي تاڭ ئېتىپتۇ . تىلەمچى ئايال ئويغىتىپ قويمىسا نەۋاققىچە ئۇخلار ئىدىمكىن» دېگىنىچە يوتقاندىن بېشىنى كۆتۈردى . دېرىزىدىن چۈشكەن قىزغۇچ كۈن نۇرى ئۇنىڭ كۆزىنى چاقاتتى .

— ئانا ، ھەي ئانا ، سائىل كەلدى... — ئۇ ئۇشتۇمتۇت بىرنېمىنى ئېسىگە ئالغاندەك ژارقىراشتىن توختاپ گەدىنىنى تاتـ

لىدى : «ھەي ، كۆڭلۈمنىڭ ئارامى يوق ئۇنتۇپ قالغىنىمنى ، ئاتا ـ ئاناملار تۇنۇگۈن ھامماننىڭ قىزىنىڭ تويىغا كەتكەن ئەمەسمۇ··· »

قايىسىم كۆزىنى ئۇۋلىغاچ قوپۇپ ، ئېرىنچەكلىك بىلەن كىيىملىرىنى كىيىپ ، قولىنى يۇيۇۋاتقىدىن كېيىن ، تەكچىدىكى ئاق نادىن بىرنى ئالدى ـ دە ، ئىشىككە قاراپ كېتىۋېتىپ ، ئۆرە ئىشكاپنىڭ ئەينىكىدىن ئۆز سىياقىنى كۆرۈپ مەستلىكى كەلدى بولغاي ، پاخپايغان چاچلىرىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ قويدى .

ئۇ دەرۋازىدىن چىقىۋېدى ، كۈتۈۋېرىپ تاقىتى تۇگەپ ، قايتىشقا تەرەددۇتلىنىۋاتقان ئاق چۈمبەللىك تىلەمچى ئايال توختاپ قالدى . ئايالنىڭ قولىدا سېرىق تۇچ بىلەن قاپلانغان كۆپ ھالقىلىق ساپايى ، ئوڭ مۇرىسىدە ئالا خۇرجۇن بار ئىدى . «كەلمىگەن تىلەمچىغۇ بۇ ، تۇرقىدىن قارىغاندا ياش ئايالدەك قىلىدۇ» دەپ ئويلىدى قايسم .

— خاپا بولۇپ قالدىڭىزمۇ ، ئېلىڭ ، ماۋۇ نانىنى ئېلىپ ئاندىن قايتامسىز ؟ — ئۇ ئايالنىڭ نېپىز چۈمبەل ئىچىدىكى چىرايىنى كۆرۈش ئۈچۈن خېلى سىنچىلاپ قارىغان بولسىمۇ ، پەرق ئېتەلمىدى ، — ساپايىنى بەك ئوبدان چالىدىكەنسىز ، ناخشىڭىزمۇ بەك مۇڭلۇقكەن ، يەنە بىر چېلىپ بەرمەمسىز .

— ئالدىرايمەن . يەنە بىر نۆۋەت كەلگەندە چېلىپ بېرەرمەن .

— نېمىگە ئالدىرايسىز . تەلىپىمنى ئورۇندىسىڭىز بەلەن بىرنېمە بېرىمەن .

— باشقا ئۆيلەرگە بارمىسام بولمايدۇ .

— ۋايىيەي ، كېلىڭا ، كېلىڭ ، ھەممىسى ئوخشاش گەپ . كەچكىچە نەچچە ئۆيدىن تىلەيسىز ؟ بوپتۇ بۇنىڭغا جاۋاب بېرىشتىن ئۇيالسىڭىز سورىماي . كۆڭلۈمدىكىدەك بىر چېلىپ بېرىپ ، نېمە تەلەپ قىلسىڭىز بېرىۋېتىمەن···

قايسم سەل پوچىلىق قىلىپ قويغىنىنى سېزىپ ، گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى . چۈنكى ، ھازىر دۇئانىلارنىڭ ھالى بەك

يوغىناپ كېتىۋاتاتتى. ھەپسە قوتاندىكى پاقلانغا، پىشايۋان ئاستىدىكى تەڭلىمات كىگىزگە، ئۇچىگىزدىكى چاپانغا دۇئا قىلدىم دەپ بېزىرىپ تۇرۇۋالاتتى. بۇنداقلاردىن قۇتۇلماق ئاسان ئەمەس ئىدى. قايسىم سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن گېپىنىڭ داۋامىنى تەۋەككۇل قىلىپلا دەۋەتتى:

— كىچىكىچە ھەرقانچە بارسىگىز يىگىرمە - ئوتتۇز ئۆيگە بارارسىز. تېخى ۋاقچىراق قالسىگىز خەق نان ئورنىغا تىل - دەشنام بېرىدۇ. چۈشكە، چۈشتىن كېيىنگە قالغان تىلەمچى ئائىلىگە شۇملۇق تىلەيدۇ دەپ كىم سىزگە بىرنېمە بېرەر؟! مەن شۇنىڭغا لايىق، تېخى ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇپراق بېرەي، كېلىڭا...

قايسىم ئايالنىڭ قولىدىن تارتىپ، ھويلىغا ئېلىپ كىردى. شۇ تاپتا ئۇ بىر تىلەمچى ئايالنى نېمە مەقسەتتە بۇنداق قىلىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

— ھەي، ھوي، ئوھۇش... قانداق ئادەمسىز؟ نېمىشقا قولۇمنى تۇتىسىز؟

— ھە، ھە... نامەھرەم بولىدۇ دەمسىز؟ خاتىرجەم بولۇڭ، سىزنىڭ قولىڭىزنى يامان نىيەت بىلەن تۇتقىنىم يوق. رەنجىسىڭىز بولدى قويۇۋېتەي.

بۇ چاغدا تىلەمچى ئايال ھويلىغا كىرىپ بولغانىدى. ئۇ سىلكىشلەپ قولىنى تارتىۋاتقاندا، قايسىنىڭ كۆزى ئۇنىڭ بېغىشىدىكى «يالت - يۇلت» قىلىپ تۇرغان بىلەزۈككە چۈشتى:

«ۋۇي، ئالتۇن بىلەزۈكمۇ نېمە؟ ياقەي، بۇ قەلەندەرنىڭ قولىدا ئالتۇن بىلەزۈك نېمە قىلسۇن! مىس بىلەزۈكتۇ ھەرقاچان...»

— نەگە بارىسىز؟ ھويلىغا كىرگەنىكەنسىز ناخشىغا تەڭكەش قىلىپ بىرەر پەدە ساپايى چېلىپ بېرىشىڭىز كېرەك. مەنمۇ سىزنى ئوبدان رازى قىلىمەن. ھە، بولمىسا چىققىلى قويمايمەن.

قايسىم شۇنداق دەپ تىلىنى چىقىرىپ، كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، ھويلا دەرۋازىسىنى ئىچىدىن زەنجىرلەپ قۇلۇپ سالدى. ئايال

بىرەم جىممىدە تۇرغاندىن كېيىن ، ساپايىنى سوقۇپ ناخشا باشلىدى :

قەلەندەر شاھىمەن ،
شاھلار بېشىنىڭ تاجىمەن .
بار جاھان مېنىڭكىدۇر ،
كېزىپ دەۋران سۈرىمەن .
...

لەرزان ئېيتىلغان ناخشا قايمىنىڭ دولقۇنلىنىپ تۇرغان قەلبىنى لەرزىگە سالدى . ئەپسۇسكى ، بۇ قىسقا ناخشا پەقەت قايمىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا ئېيتىلغانىدى .

— ناخشىنى ئەجەب بەلەن ئوقۇيدىكەنسىز . پۇل دەمسىز ، ئاشلىق دەمسىز بېرەي ياكى كىيىم دېسىڭىزمۇ مەيلى . يەنە ئوبدانلىرىدىن بىرنەچچىنى ئوقۇپ بېرىڭا ، ھە ئۆيدە لۇيۇڭجى بار ، دەيگە[1] ئېلىۋالاي . جۇرۇڭ ، ئۆيگە كىرىڭ . ئىچىم پۇشسا ئاڭلاپ ، ئىچ پۇشۇقۇمنى چىقىرارمەن . «ئالتۇن تاتايمۇ ، يامبۇ تاتايمۇ» دېگەندەك ناخشىلار يۇرەكنىڭ پىژىلدىغان يېرىگە بارمايدىغان بولۇپ قالدى ، — قايمىم سۆزلىگەچ شوخلۇق بىلەن مەيدىسىنى سىلاپ قويدى .

تىلەمچى ئايال ئەمدى ھېچقانداق قارشىلىق قىلمايلا ئۆيگە كىردى . قايمىم ئۇنىڭ قولىدىكى خۇرجۇنىنى ئېلىپ ، توپا ـ چاڭ باسقان سۇپىنىڭ بۇرجىكىگە قويدى . ئايال تۆردىكى گىلەم ئۈستىگە سېلىنغان دۇخاۋا كۆرپىگە چىقىپ بەھۇزۇر ئولتۇردى . «يالۇرۇپ قويسام ، ماۋۇ دىۋانىنىڭ ھالىنى كۆر...» ئىچىدە مەسخىرە قىلدى قايمىم .

---

① ئۇنئالغۇ بىلەن لېنتىنى دېمەكچى .

— هه ، خېنىم ، بۇ ئۆيده ياشقا ئادەم بولمىغاندىكىن چۈمبەلنى ئېلىۋېتىپ چالارسىز . مانا لۇيۇڭجىمۇ تەييار ، — قايىم ئۇنئالغۇنى ئايالىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ ، كۇنۇپكىنى بېسىشقا تەييارلىنىپ تۇردى .

تىلەمچى ئايال چۈمبەلنى شۇنداق ئېلىۋېدى ، روھسىيتى گويا بۇلۇت ئارىسىدىن تولۇن ئاي ، لاي سۇ ئىچىدىن ئالتۇن بېلىق چىقىقاندەك داۋالغۇپ كەتكەن قايىم «ئەجەب چىرايلىق كاساپەتكىنا... » دەۋەتتى ئىچىدە .

ئۇ سېھىرلەنگەندەك قېتىپلا قالغانىدى . تىلەمچى تازا ۋايىغا يېتىپ ھۆسىنگە تولغان گۈزەل قىز بولۇپ ، قايىمنىڭ بۇ قەدەر چىرايلىق قىزنى كۆرۈشى تېخى تۇنجى قېتىم ئىدى . قىز قايىمغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ ، ساپايىنى سوقۇشقا باشلىدى . قايىم بولسا ئۇنئالغۇنى بېسىشنىمۇ ئۇنتۇپ ئۇنىڭدىن كۆز ئۇزەلمەي ئولتۇراتتى . ئۇ قايىمنىڭ قولىنى ئاستا ئىتتىرىۋېتىپ ، ئۇنئالغۇ كۇنۇپكىسىنى ئۆزى باستى ـ دە ، ساپايىنى سوقۇپ ناخشىسىنى باشلىدى :

كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرمە ،
كۆڭۈل ھەر جايغا باشلايدۇ .
سەمەرقەنت ئالمىسىدەك
ئاپىرىپ چۆللەرگە تاشلايدۇ .

سەمەرقەنتتىن ئالما ئالدىم ،
قەشقەردىكى يىگىتكە دەپ .
قەشقەرلىكىم ئاش بولمىدى ،
كۆڭۈل ئالمانىنى موككىدە يەپ .

قەشقەردىن راۋاب ئالدىم ،
بوم تارىسى پەي ،

زوقۇڭ بولسا كەل ياربم ،
ئالتۇن جامىڭدا تۇتۇپ مەي .

...

قىز ناخشىسىنى تۇگىتىپ ، ئۇنئالغۇنىڭ كۇنۇپكىسىنى بېسىۋەتتى ـ دە ، تېخىچە بۇتتەك قاراپ تۇرغان قايمىغا بېقىپ پىسكىكىدە كۇلۇپ قويغاندىن كېيىن :

— قېنى ماڭا نېمە بېرىسىز ؟ — دېدى .

— سىز... سىز... نېمە ؟ — قايىم چۇش كۆرگەندەك چۆچۇپ ئېسىگە كەلدى .

— ۋىيەي ، قانداق يېتىم ماۋۇ ، مەن نېمىكەنمەن ، — قىزنىڭ گۇلدەك چىرايى تۇتۇلۇپ ، بادام قاپاقلىرى تۇرۇلدى .

— ياق ، ياق... مەن سىزنى ئادەممۇ ياكى...

— مەن ئادەم بولماي نېمىكەنمەن ؟ تىلەمچى ئادەم ئەمەسما ؟— قىز ئاچچىقى كېلىپ قىزىرىپ كېتىۋاتاتتى .

— ياق ، ياق ، خېنىم ، مەن ئۇنداق دېمىدىم ، مەن سىزنى بايىلا ئەسكى رومال ئىچىدىكى دۇانتىڭىز ، هازىر پەرىزاتتەك...— شۇ تاپتا پۇتۇنلەي بىچارە هالغا چۇشۇپ قالغان قايمىنىڭ تۇزۇكرەك گەپ تاپالماي قىزغا قارىغىنى قارىغاندى . ئۇ كۆڭلىدە راستىنلا قىزنىڭ ئادەملىكىدىن گۇمانلىنىۋاتاتتى .

چۇنكى ، ئۇ ئەقلىگە كەلگەندىن بۇيان پەرىزات هەققىدە كۆپ رىۋايەتلەرنى ئاڭلىغان . يەنە كېلىپ پەرىزات ئادەملەرگە يولۇققاندا دۇانە قىيابتىدە كۆرۇنەرمىش ، دېگەن گەپ دائىم ئېسىدە ئىدى .

— هە ، مەن تېخى مېنى ئادەم سۇرەتلىك ئالۇاستى دېدىمكىن دەپتىمەن . هەيران بولماڭ ، مەن ئادەم . بۇ بىزنىڭ ئاتا كەسپىمىز . پۇتۇن ئائىلىمىز دىكىلەردىن ئانامنىڭ قۇچقىدىكى ئۇكامنى هېسابقا ئالمىغاندا يەتتە ئادەمنىڭ هەممىسى تىلەمچىلىك قىلىمىز .

— بەك يوقسۇل ئوخشايسىلەر ـ هە ؟

— ياق ، سىلەردەكتىن نەچچىنى سېتىۋېلىشقا قۇربىمىز يېتمدۇ .

— نېمە ، نېمە ؟ بىزدەكتىن نەچچىنى سېتىۋالالامسىلەر ؟

— شۇنداق ، بۇ بىزنىڭ ئاتا كەسپىمىز دېدىمغۇ ، بۇنى قىلمىساق پىركور بولمىز .

— سىز... سىز... قىلمىسىڭىز بولمامدۇ ؟

— قانداق دەيسىز ؟

— مەن سىزگە... يۇرىكىمدىكى گەپنى قىلسام سىزگە كۆيۈپ قالدىم . ماڭا تەگسىڭىز ، بۇنداق پەس ئىشنى قىلمىسىڭىز .

قىزنىڭ يۈزلىرى پاللىدە قىزاردى ، ئۇ قايمىدىن كۆزىنى قاچۇرۇپ شۇئان يەرگە قارىۋالدى . قولى بولسا ساپايىنىڭ ھالقىلىرى ئارىسىدا قىمىرلاپ تۇراتتى .

— راست گەپ قىلىۋاتامسىز ؟

— خۇدايىم بۈيرۇسا ، راست گەپ . ئىشەنمىسىڭىز قەسەم قىلىپ بېرەيمۇ ؟ مانا ئالدىمىزدا كۈن تۇرۇپتۇ ، تۇزمۇ ، قۇرئانمۇ بار .

قايسىم ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئۆزىچە ئۇياق ـ بۇياققا پىرقىراپ ، ئۆي ئىچىنى بىر ئايلاندى . بۇ ھالنى كۆرگەن قىزنىڭ كۈلكىسى قىستاپ ، قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن ئاغزىنى چىڭ بېسىپ تۇرۇۋالدى . كېيىن ئاغزىنى نەچچە قېتىم ئۆمەللەپ ، تەسلىكتە ئېغىز ئاچتى :

— مەن ، مەن... سىزگە... كۆيگىلى نەۋاخ .

— قايمىنىڭ كۆزلىرى پارقىراپ كەتتى .

— ۋۇي... سىز مېنى بۇرۇن كۆرگەنما ؟

ئۇلار بارا ـ بارا يېقىنلىشىپ ، بىر ـ بىرىنىڭ قوللىرىنى تۇتۇشتى .

— ئۆتكەن يىلى كەلگىنىمدە سىز ماڭا قۇيماق ئەپچىقىپ بەرگەن... شۇنىڭدىن تارتىپ...

قىزنىڭ گېپىنى ئۇزۇلۇپ قالدى . چۈنكى ، يىگىتنىڭ نەپسىدىن

چىقىقان ئوتلۇق تىنىق ئۇنىڭ يەنە سۆزلىگۈدەك دەرماننى قويمىغانىدى .

2

— هوي ئاتىسى ، ئوغلىمىزنىڭ كۆڭلى شۇ بولغاندىكىن تويىنى قىلىپ قويمىزمۇيا ؟ — زۇبەيدىخان قورقۇمسىراپ تۇرۇپ دېدى .

— يوقال ، سەنمۇ كۆزۈمدىن . ھەممىڭ قاغا مېڭىسى يېگەن ساراڭلار . بارغانچە ئەقلىڭدىن ئازغىلى تۇرۇشتۇڭ . ئۇنداق ئېشەك ئەمگەن دۆيۈزنىڭ بولغىنىدىن بولمىغىنى تۈزۈك . ئاتا ـ بوۋامدىن تارتىپ ئاچلىقتىن ئۆلسەكمۇ خەققە بويۇن قىسقان ئەمەسمىز . پۈشتۈمدىن مۇنداق بىر ناكەسنىڭ تامغىنىنى بۇرۇن بىلگەن بولسام ، ئىتنىڭ كۈچۈكىنى كۆمگەندەك ئەسكى تامنىڭ تۈۋىگە كۆمۈۋەتمەسمىدىم . توۋا··· توۋا قىلدىم ، خۇدايىم . ھېچبىر ئادەمنىڭ كەينىدىن كۈلگىنىمنى بىلمەيمەن . قارىمامدىغان ماڭا كەلگەن كەلگۈلۈكنى ئەمدى . ئاللا ئالدىدا قەسەم قىلمەنكى ، مېنىڭ ئۇنداق ئوغلۇم يوق··· — ئاتا كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇۋالدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش قۇيۇلدى . ئاۋازى بوغۇلۇپ ، ھەتتا ئۆزىمۇ ئاڭلىيالمىغۇدەك كۈسۈرلاپ قالدى ،— ئاشۇ ، ئاشۇ دۈشمەنلارغا بالا بولۇپ كەتسۇن . ئۇ ھەرقانچە باي بولۇپ كېتىپ ، يامبۇدا ئىشىك تاقىسىمۇ ، تاپقان دۇنياسىنىڭ ھەممىسى ھارام .

سايىم بوۋاي سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ، ئۆزىنى توپلىق يەرگە تاشلاپ ، ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى . ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزلىرى توپىغا مىلەنگەن بولۇپ ، قوللىرى توپىنى مىجىقلايتتى ، پۇتلىرى خۇددى كىچىك بالىلارنىڭكىدەك تېپىچەكلەيتتى . ئۇ بىر دەمدىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، توپىغا مىلەنگەن ساقاللىرىنى تىترىتىپ يىغا ئارىلاش ئېيتتى .

— خەلقىئالەم ئالدىدا ماڭا نى ئات ، نى نومۇس . مەن ئەمدى

يۈرت ئىچىدە يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرەرمەن؟ پۈتۈم گۆرگە ساڭگىلىغاندا يۈرتنى تاشلاپ يىراق يەرگە كېتەيمۇ؟ ھۇ ئەقىلسىز بەدرەك، سېنىڭ كۆيۈپ - پىشقىنىڭ ئاخىر بېرىپ ئاشۇ دۇانىنىڭ قىزى بولدىمۇ؟ نى - نى ئادەملەرنىڭ قىزلىرى يارىمايمۇ، ئاشۇ دۇانىنىڭ قىزى يارىدىما؟ ھۇ كۆڭلى پەس...

بوۋاي يىغلايتتى، قاقشايتتى، خۇداغا نالىلەر قىلىپ ئوغلىنى قارغايتتى، ئۇنىڭ ئۆلۈمنى تىلەيتتى. بىردىنلا ئۇنىڭ چىشلىرى كىرىشىپ خارتىلداپ قالدى.

3

قايىم تىلەمچىلەر ئائىلىسىگە كىلىپ ھەيرانۇھەس قالدى. تىلەمچى قىزنىڭ ئىسمى سائادەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتىسى دۆلەتباي ئەللىك ياشلاردىكى دوغلاق ئادەم ئىدى. ئانىسى ئاغىچىخان بولسا ئۇنىڭ ئەكسىچە ئېگىز بوي، چىرايلىق ئايال ئىدى. بۇ ئائىلىدە بىر يۈرۈش سەككىز ئېغىزلىق ئۆي بولۇپ، ھەممىسى لىم ياغاچلىرىغا نەقش چېكىلىپ، ۋاساجۇپ قىلىپ يېپىلغان؛ ئۆيلەرنىڭ تاملىرىمۇ ئېسىل نەقىشلەر بىلەن بېزىلىپ، گىلدا سىرلانغان؛ ھەر خىل نۇسخىدىكى ئوتقاشتەك گىلەملەر ئازادە مېھمانخانىنى تېخىمۇ ھەشەمەتلىك تۇسكە كىرگۈزگەنىدى. ئۆيدە يەنە زامانىۋى پاسوندىكى ئىشكاپ، تېلېۋىزور، ئۇنئالغۇ دېگەندەك ئۆي جابدۇقلىرىمۇ تولۇق ئىدى. قايىمنى ھەممىدىن بەكرەك ھەيران قالدۇرغىنى مېھمانخانا ئۆينىڭ ئالتە يېرىم گەز ئۇزۇنلۇقتىكى تېمىنىڭ پۈتۈنلەي ئەينەك بىلەن قاپلانغانلىقى بولۇپ، ئۆيئىچى ئەينەكتە ئەكس ئېتىپ، ئۆينى ئاجايىپ ھەيۋەتلىك كۆرسىتەتتى.

بۇ ئائىلىدىكىلەر ھەر ئايدا ئون بەش كۈن ئات ھارۋىلىرىنى ھەيدەپ، ئىتتىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، كونا كىيىملەرنى كىيىشىپ،

باشقا يۇرتلارغا چىقىپ تىلەمچىلىك قىلىدىكەن . بۇ مەزگىلدە بىرسى ئۆيدە قېلىپ ، بىرنەچچە ئەر - ئايال ھەقەمسايىلىرى بىلەن ئائىلە ئىشلىرىغا قارايدىكەن . تىلەمچىلىككە چىققانلار قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تاپقىنىنى سېتىپ پۇل قىلىدىكەن ، قالغان ئون بەش كۈننى دەم ئېلىش ، ئويۇن - تاماشا بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن .

دۆلەتباي قىزى سائادەتنى مۇشۇ «جاپاسىز» كەسپىنى ئۆگىنىش ھەم ئۆزلىرى بىلەن تەڭ «ھۈنەر» قىلىش شەرتى بىلەن قايىمغا نىكاھلاپ بېرىپ ، ئۇنى ئىچ كۆيئوغۇل قىلىۋالدى . تويدىن كېيىن بۇ ئائىلىدىكى سائادەت بىلەن قايىمدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى ئەڭ يىراق يۇرتلارغا بىر ئايلىق ئوقەتكە چىقىپ كەتتى . سائادەت ئاتىسىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ، شېرىن ئايىنى ئۆتكۈزگەچ ، قايىمغا بىر يۈرۈش تىلەمچىلىك ھۈنىرىنى ئۆگەتتى . كۈنلەر شۇنداق تېز ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىكى ، مۇرادى ھاسىل بولغان بۇ ئىككى ياش بىر - بىرىگە قانمايتتى ، شېرىن سۆھبەتلەرنىڭ ئايىغى چىقمايتتى . ھەتتا قايىم ئۆز ئائىلىسى ، ئاتا - ئانىسى ، ئاكا - سىڭىل قېرىنداشلىرى ھەم يېقىن دوستلىرىنىمۇ پۈتۈنلەي ئۇنتۇغاندەك ئىدى . ئۇنىڭ پۈتكۈل ئوي - پىكرى ۋە ۋۇجۇدى سائادەتكىلا باغلانغان بولۇپ ، دىلبىرىنىڭ قۇندۇزدەك چېچىنى سىلاپ ، پۇراپ تويمايتتى . سائادەت بولسا قايىمنىڭ مەيدىسىگە مەڭزىنى قويۇپ ، ئۇنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى تىڭشايتتى . بەزىدە قايىم شوخ پەدىلەرگە دۇتار چېلىپ مۇھەببەت ناخشىلىرىنى توۋلايتتى ، سائادەت كېپىنەكتەك كىيىنىپ ، گىلەم ئۈستىدە چېكىپ دەسسەپ ئۇسسۇل ئوينايتتى . بۇنداق چاغلاردا ، قايىم چۈمبەلگە پۈركەنگەن ھالدا كىشىلەرنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ساپايى چېلىپ تىلەۋاتقان بىچارە قىزنىڭ مۇشۇ سائادەت ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمىگەندەك كۆز ئۇزمەي ئۇزاق - ئۇزاق قاراپ كېتەتتى .

بىر كۈنى ، قايىم ھېرىپ - تەرلەپ ، تۆشەك ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلىدى . سائادەتمۇ تۆپىلەپ ئۆزىنى تاشلاپ ، نازۇك قوللىرى

بىلەن ئۇنىڭ چېكىسىدىكى تەرنى سۈرتتى .

— ھەي... شېرىن ۋىسال پەيتلىرىنىڭ ئاخىرلىشىشىغا ئاران ئۇچ كۈن قاپتۇ ، — دېدى قايىم چوڭقۇر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ ، — ھېلىقى جەندە كىيىملەرنى كىيىپ ، ئەسكى خۇرجۇننى دولامغا سېلىپ ، ساپايى سوقۇپ ، كىشىلەرنىڭ ئىشىكىگە بېرىشنى ئويلىسام ، پۈتۈن تېنىم تىكەنلىشىپ ، يۈرىكىم ئاغزىمغا تىقىلىپ ، ئەسكى تام بېسىۋالىدىغاندەك بولۇپ كېتىمەن !

— دەسلەپ شۇنداق بولىدۇ . بىر مەزگىلدىن كېيىن ، ماگىزىنىدىن بىرنېمە سېتىۋالغاندەك ، دەيدىغانلىق دەپ ، بەرگەننى ئېلىۋېرىدىغان بولىسىز ـ دە ، كۆنۈپ كېتىسىز .

— مۇشۇ بەستىم بىلەن خەقنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بارسام ، ئۇلار ماڭا بىرنېمە بېرىشنىڭ ئورنىغا تىل ـ دەشنەم بېرىشى تۇرغان گەپ .

— نەچچە قېتىم ئېيتسام يەنە ئۇقمىغىنىڭىزنى قاراڭ ، ھېلىقى ساقال ـ بۇرۇتنى قاملاشتۇرۇپ تاقاپ ، ياساپ قويسام ھەرگىز چانمايسىز . خەقنىڭ ئالدىدا بىچارە ، كېسەلمەن بۇڭاي سىياقىدا تۇرۇشنى ئۆگىنىۋالسىڭىز بولىدۇ . قېنى دوراپ بېقىڭا ، مەن كۆرۈپ باقاي ، — دېدى سائادەت قايمىنىڭ قولىدىن تارتىپ .

قايىم ئۇنىڭ قولىنى سىلكىۋەتتى :

— بەك ھېرىپ كەتتىم ، بىردەم ئارام ئالغىلى قويۇڭا !

— ئاشۇ كۆزىڭىزنىزە ، قولۇمنى بىر تىقىۋەتسەم تازا ! ئادەمگە قارايدىغان بولسىڭىز نەشتەرنىڭ ئۆزى ، — دېدى سائادەت ناز بىلەن قايىمنىڭ كۆزىگە لېۋىنى تەگكۈزۈپ .

— ھەي سائادەت ، سىلەر شۇنچىۋالا باي بولغاندىكىن ئەمدى تىلەمچىلىكنى تاشلىساڭلار بولمامدۇ ، نومۇس قىلمامسىلەر ؟

— ھىم ، نومۇس قىلمامسىلەر دەمسىز ؟ سىز خەقلەرنىڭ ئوغرىلىق ، پاراخورلۇق ، ساختىپەزلىك ، ئالدامچىلىق ۋە قاتىللىق قىلىپ ، ھەتتا ئۆز قېرىنداشلىرىنى ئۆلتۈرۈپ ، ۋەج يىغىۋاتقىنىنى ، خەقنى قاقشىتىپ ئۆزىنى سەمرىتىۋاتقىنىنى

كۆرمىدىڭىزما؟ بىز خەق بەرسە ئالمىز ، بەرمىسە خاپا بولمايمىز . خەققە ئوخشاش چىرايلىق سۆزلەپ بۇلىۋالمايمىز . قارا نىيەتلىك بىلەن بايلىق توپلىمايمىز . ئەجەب ئاشۇنداقلار نومۇس قىلماي بىز نومۇس قىلامدىكەنمىز؟ بۇ بىزنىڭ ئاتا كەسپىمىز . مەن سىزگە دەپ قويماي ، سىز مۇشۇ گەپنى ھازىرقىسى بىلەن تۆت قېتىم دېدىڭىز ، ئەجەب بۇرۇن نومۇس قىلىشنى بىلمەستىن ، ئاتا ـ ئانىڭىز ۋە يۇرتىڭىزنى ئۇنتۇپ ، مۇشۇ ھۇنەرنى قىلىشقا رازى بولغانتىڭىز ، ئەمدىلىكتە بىزنى ، بىزنىڭ ئاتا كەسپىمىزنى پەس كۆرۈۋاتىسىز . مانا مۇشۇنىڭ ئۆزى ساختىپەزلىك ، ئالدامچىلىق ئەمەسمۇ؟ بۇ كەسىپ ئاتامغا چوڭ ئاتىسىدىن ، چوڭ ئاتىسىغا بوۋىسىدىن قالغانكەن . ئاتا كەسپىنى ئەۋلادىغا قالدۇرۇپ داۋاملاشتۇرۇش — ۋارىسلىق قىلىش زامانىدىن زامانىغا كېلىۋاتقان قائىدە . قانداق قىلمىز ئەمدى . تەقدىر پىشانىمىزگە شۇنداق پۈتۈۋەتكەن تۇرسا . ئاتام بىزگە ئۆگەتتى ، بىز بالىلىرىمىزغا ئۆگىتىدىغان گەپ . مېنى سىزگە بېرىشتە ، ئاتام بەك كەڭ قورساقلىق قىلدى دەڭا ! بولمىسا بىزنىڭ يوسۇنىمىزدا ، باشقا يەرگە قىز بەرمەيدۇ ، باشقا يەردىن قىز ئالمايدۇ . بىزگە ئوخشاش ئوقەت قىلىدىغانلار بىلەن ئۆزئارا قۇدا بولۇشىدىغان گەپ . سىز پەقەت بىز بىلەن ئوقەت قىلىشقا ماقۇل بولغىنىڭىز ئۈچۈنلا ئاتام مېنى سىزگە بەردى . ئاڭلاڭ ، مەن سىزگە مۇنداق بىر چۆچەكنى سۆزلەپ بېرەي :

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادىل پادىشاھ ئۆتكەنكەن ، ئۇنىڭ ئادالىتىدىن پۈتكۈل خەلقى خۇشال ، باي ـ بايىشات ياشايدىكەن . كىشىلەر بۇ پادىشاھقا ئۆزۈن ئۆمۈر تىلەيدىكەن . بىر كۈنى كەچتە پادىشاھنىڭ خانىشى ئېرىگە ئۆزىنىڭ بويىدا قالغانلىقىدىن خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ ھوجرىسىغا ئالاھىدە ئۆزى كەپتۇ . ئىشىك ئالدىغا يېتىپ كېلىشىگە ، ھوجرا ئىچىدىن پادىشاھنىڭ بوش ، ئەمما ئېنىق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ :

— ھەقدوست ! نەخشۇەندى پىرىم ، سېخىي جەننىتى ، خۇدا

رەھمىتى ، غېرىبنىڭ قەدىمى يەتتى ، بالانىڭ قەدىمى يەتمىگەي ، ئامىن ! خۇدا رەھمەت قىلغاي...

بۇ غەلىتە گەپلەردىن خانىش ھەيران بولۇپ ، ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن ماراپتۇ . قارىغۇدەك بولسا ، پادىشاھ شاھانە تونىنىڭ پېشىنى چوڭ ئېچىپ ، تامىنىڭ ھەربىر تەكچە ، نۆۋەيلىرىدىن پارچە - پارچە نانلارنى ئېلىپ ، نانىنى ئالغاندا ، بايىقى گېپىنى ياندۇرۇپ دەپ ، پېشانىسىگە تەگكۈزۈپ ، ئېتىكىگە سېلىۋاتقۇدەك . خانىش كۈتۈلمىگەن بۇ ئىشنى كۆرۈپ ، داڭ قېتىپ بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن ، ئېرىنىڭ ھەربىكىتىنى يەنە داۋاملىق كۆزىتىشكە باشلاپتۇ . بىر دەمدىلا پادىشاھنىڭ ئېتىكى پارچە نانغا لىق تولۇپتۇ . ئۇ پىچىرلاپ بىرمۇنچە دۇرۇت ئوقۇغاندىن كېيىن ، ئاستا بېرىپ تەختىكە ئولتۇرۇپتۇ - دە ، ئېتىكىدىكى نادىن ئۇنىڭدىن بىر چىشلەم ، بۇنىڭدىن بىر بۇردا يەپ ، ئاللاغا شۈكۈر - سانا ئېيتىپتۇ .

خانىش كىرەيمۇ ، كىرمەيمۇ دەپ ، ئۇزاققىچە ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپ قېلىپ ، ئاخىر پادىشاھنى خىجىل قىلىپ قويماي ، دەپ ئاستا كەينىگە يېنىپتۇ... خانىش بۇ سىرنى ھېچكىمگە تىنماپتۇ ، بىراق ، بۇنىڭ زادى قانداق سىر ئىكەنلىكىنى بىلگۈسى كېلىپ ، زادىلا تۇرالماپتۇ . يىل ئۆتۈپ ، ئاي ئۆتۈپ بىر كۈنى كېچىسى پادىشاھ بىلەن بىر تەكسىگە باش قويغان چاغدا ، بۇنى تەسلىكتە سوراپتۇ . شۇئان ، پادىشاھنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ ، ئۇزاقىچە بىرنەرسە دېمەي ، شۈك بولۇپ قاپتۇ . خانىش تولا يېلىنىپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، پادىشاھ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ ، ئاخىر مۇنداق دەپتۇ :

— خوتۇن ، بۇنى سورىمىسىڭ ئوبدان بولاتتى ، بىلىپ قاپسەن ، دېمەي بولمىدى . مەن ئەسلىي دېۋانىنىڭ ئوغلىمەن...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ، خانىش ئەنسىز ۋاراقىراپ تاشلىغانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قاپتۇ . ئەمما ، شۇئان ئۆزىنى ئوڭشاپ ، ئۇنىڭ گېپىنىڭ داۋامىنى كۈتۈپتۇ . پادىشاھ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ :

— مەن كىچىكىمدىن تارتىپ ، ئاتامنىڭ ئاشۇ تىلەپ تاپقان

نېنىنى يەپ ، تەربىيىسىدە چوڭ بولۇپ ، تىلەمچىلىك قىلىپ يىغقان ۋەجىدە ئالىي مەدرىسىلەردە ئوقۇپ ، بۇگۈنكىدەك پادىشاھ بولغانمەن . مانا شۇ سەۋەبتىن ، ئاتامنى ، ئەسل ـ نەسلىمىزنى ، ئۆتكەن كۈنىمىزنى ئۇنتۇپ قالماي دەپ پات ـ پات يوشۇرۇنچە مانا مۇشۇنداق قىلىمەن . كاتتا ، شاھانە تائاملارنى يېسەمۇ ، ئاغزىمغا قاتتىق نانچىلىك تېتىمايدۇ . بۇ نانلار ناۋات تېتىيدۇ . سەن بۇ سىرنى ھېچكىمگە تىنغۇچى بولما !

خانىش ئېرىنىڭ سەمىمىيلىكىدىن ، ئۆزىگە ئىشەنگەنلىكىدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ ، ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلاپ كېتىپتۇ...

سائادەت سۆزلەپ بولۇپلا قايمىنىڭ بوينىغا گىرە سالدى :

— قانداق ؟ پادىشاھىمۇ قىپتىكەنغۇ بۇ ئىشنى ! ئەمدى بىز قىلساق بولمامدىكەن ؟ بايا دېگىنىمدەك ، بىزنىڭ ئىشىمىز ئوغرىلىق ، بۇلاڭچىلىق قىلغاندىن مىڭ ياخشى .

— ئۆزۈڭ دېدىڭ ، پادىشاھىمۇ كېيىن ھېلىقى ھۇنىرىنى تاشلاپ پادىشاھ بوپتىكەنيا ؟

— بىزنىڭ تەقدىرىمىز ئوخشىمايدۇ ، بىز ئۇلارغا ئوخشىمايمىز ، بىزنىڭ پىشانىمىزگە پۈتۈلگىنى مۇشۇ بولغاندىكىن ، بىزدە نېمە چارە ؟ — سائادەت شۇنداق دەپلا ئۆزىنى تۇتۇۋالغاي ئېسىدەپ يىغلاپ تاشلىدى . ئۇنىڭ بۇ ھالىتى قايمىغمۇ يىغا ئولاشتۇردى . ئاخىر ، ئۇمۇ سائادەتنى باغرىغا چىڭ بېسىپ ، ئۇنىسىز ياش تۆكۈشكە باشلىدى...

ئارىدىن ئۇچ كۈن ئۆتۈپ ، دۆلەتبايلار ئوقەتتىن قايتىپ كەلدى .

ئۇلار بۇ قېتىم بەش تاغار قوناق ، سەككىز تاغار بۇغداي ، ئۇچ تاغار پاختا ، بىر تاغار گۈرۈچ ، ئون بەش تاغار ھەر خىل نان ، ئوتتۇز قۇر كونا ـ يېڭى كىيىم ، ئون بەش جۈپ قىشلىق ـ يازلىق ئاياغ ، توققۇز پارچە كىگىز ، ئون ئىككى قوي ، ئۆچكە تېرىسى ، ئۈچيۈز توقسان يەتتە كوي نەق پۇل ، يەنە بىرمۇنچە ئارغامچا ، توقۇناق ، كەكە ، كەتمەن ، پىچاق دېگەندەك نەرسىلەرگە ئىشلەپ

كەلگەنىدى . شۇ كۈنى ئاخشىمى ، دۆلەتباي ئالدىغا بىر تاۋاق قوناقنى ئەكىلىۋىلىپ ، قوناق تىزىپ ، ئوقەتنىڭ ھېسابىنى چىقاردى . كېيىن ، ئۇ پىرىنى سېغىنىپ بۇي ـ ئىسرىق سېلىپ ، ياغ پۈرىتىپ بىرمۇنچە دۇئا ـ تەكبىر ئوقۇدى . قايىم بىلەن سائادەتكە ئەتە ئەتىگەن يولغا چىقىشنى بۇيرۇدى . قېينىاتىسىنىڭ كەسكىن بۇيرۇقى قايمىنىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىرىۋەتتى . ئۇ ناھايىتى قىيىن ئەھۋالدا قالدى ، شۇنداقتىمۇ ، قېينىاتىسىنىڭ سۆزىنى يىرىۋېتىشكە ئامالسىز ئىدى .

ئەتىسى تېخى تاڭ ئاتماستىنلا سائادەت ئۆزىنىڭ تىلەمچىلىك كىيىمىنى راۋۇرۇس كىيدى ـ دە ، بۇلۇڭدا مەيۇس ئولتۇرغان قايمىغا قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرىدى . ئاۋۇال ئۇنىڭ ئات يايلىدەك يىرىك ، ئۆسكىلەڭ قارا چېچىنى ماشىندا ئېلىشقا باشلىدى . چېچى ئېلىنىۋاتقان قايىم گويا يۇرىكى سۇغۇرۇلۇۋاتقاندەك ئازابلىنىپ كەتتى . «ھەي كۆڭۈل ، ھەي قايىم ، بەرجەس بىر يىگىت تۇرۇپ ، كۆڭۈلنى دەپ تىلەمچىلىك كوچىسىغا كىرىپ كېتەرسەنمۇ ؟... » دەپ ئويلىدى ئۇ .

سائادەت تاشقى قىياپىتىگە ماس بولمىغان ناز ـ كەرەشمە بىلەن چىرايى بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ ئېزىلىپ ئولتۇرۇپ كەتكەن قايمىنىڭ مەڭزىگە «چوككىدە» بىرنى سۆيۇپ قويدى .

— دەسلەپ شۇنداق بولىسىز ، كېيىن كۆنۈپ كېتىسىز ، — دېدى ئۇ قايمىنىڭ ياسىما ساقلىنى تاقاۋېتىپ .

قايىم ئېغىر قەدەملىرىنى ئاستا يۆتكەپ ، ئەينەكلىك ئۆيگە كىردى . ئۇ كۆردىكى ، ئېسىل گىلەملەر بىلەن بېزەلگەن بۇ ئازادە ئۆيدە يىرگىنچلىك بىر جۇلدۇر كېپەن دۇئانە كۆزىنى پىلدىرلىتىپ تۇراتتى . ئۇ قانچە قىلىپمۇ ئۆزىنى زادىلا تونۇيالماي قالدى ۋە چۈشۈمىمكىن دەپ يۇزىنى چىمدىپ كۆرۈۋىدى ، شۇ ھامان ئاغرىقىنى سەزدى . مەينەت ، چىگىشلىشىپ كەتكەن ياسالما ساقال ئاستىدا ياشلىق جاسارىتى ئۇرغۇپ تۇرغان سىلىق يۇزلەر كۆرۈنمەيلا قالغانىدى . «ياپىر ، ئادەم پاكىز ، چىرايلىق كىيىملەر بىلەن

ئادەمكەن جۇمۇ؟» دەپ ئويلىدى قايىم.

شۇ چاغدا، ئۇنىڭ سول مۇرىسىگە ئۇستىلەپ يامىلىۋېرىپ ئەسلىي ھالىتىنى ئاللىبۇرۇنلا يوقاتقان، يىرتىق ئاغزىدىن ساپايىنىڭ ئۇچى كۆرۈنۈپ تۇرغان بىر خۇرجۇن چۈشتى. قايىم گويا بوينىغا يىلان يۆگەشكەندەك شۇركىنىپ كەتتى. سائادەت ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، ساقاللىق يۈزىگە ئامراقلىقى تۇتقان ھالدا ئارقا - ئارقىدىن بىرنەچچىنى سۆيدى. شۇ تاپتا ھېچكىممۇ ئۇنى يېڭىلا تويى بولغان ياش جۇۋان دېمەيتتى. چۈنكى، ئۇ ئاللىقاچان ھالىدىن كەتكەن قېرى مەزلۇمنىڭ سىياقىغا كىرگەنىدى.

4

سائادەت بىلەن قايىم بوستانلىق بىر يۇرتقا كېلىپ توختاپ، ئىككىسى مەھەللىنىڭ ئىككى بېشىدىن چۈشىدىغانغا كېلىشتى - دە، سائادەت چۈمبەلگە پۈركىنىپ، كەچ قالغان بازارچىدەك ئالدىراپ مەھەللىگە كىرىپ كەتتى. قايىم بولسا ئازابلىق تۇيغۇ ئىچىدە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالدى. «مۇھەببەت، سائادەت... كۆڭۈل، ئاھ، قايىم! مۇھەببەت سېنى راستىنلا مۇشۇ كويغا سالدىمۇ؟ ئاھ، سائادەت! سەن نېمىشقا بۇ ئاتا مىراس ھۇنىرىڭدىن كېچەلمەيسەن؟ سەن بۇ ھۇنىرىڭنى مەندىن ئەۋزەل كۆرەمسەن - ھە؟ خەق ئالدىدا بويۇن قىسىشنى راۋا كۆرمەيدىغانلىقىمنى بىلىسەن. مەن سېنى ھەرقانچە بولسىمۇ مېنى بۇ ئىشقا زورلىماس، ئاتا - ئانىسى زورلىسىمۇ قىزى زورلىماس دەپ ئويلاپتىكەنمەن. ئەمما، ھېچقايىسىڭلار مېنى قىلچە ئاياپ قويمىدىڭلار. مېنىڭ ھەممە نەرسەمدىن كېچىپ سىلەرنىڭ ئۆيىڭلەرگە كەلگىنىمنىمۇ يېتىپ ئاشاتتى...» قايىم تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى ئاستا سوزۇپ، يالغان ساقاللىنى يۇلدى. خۇرجۇننى مۇرىسىدىن ئېلىپ، جەندە كىيىملەرنى سېلىپ، يەرگە قويغاندىن كېيىن، سائادەت كىرىپ كەتكەن مەھەللە تەرەپكە بوينىنى قىسقان ھالدا قارىدى. ئۇنىڭ

كۆزلىرىدىن يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك ياش تامچىلىرى ئاقماقتا ئىدى . ئۇ قەدەملىرىنى تەستە يۆتكەپ ، دۆۋلىشىپ تۇرغان نەرسىلەردىن يىراقلاشتى . بىراق ئون قەدەم ماڭمايلا يەنە توختاپ ئارقىسىغا بۇرۇلدى ـ دە ، يەنە ھېلىقى نەرسىلەرنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى ۋە بىر ـ بىرلەپ قولىغا ئېلىپ بۇرنىغا يېقىن تۇتۇپ پۇرىدى . ئۇ ساائەت كەتكەن تەرەپكە قارىغىنىچە ، قولىدىكى نەرسىلەرنى قايتىدىن بىر پۈرۈۋېتىپ ، يول ياقىسىدىكى ئېرىقتا شىرىلداپ ئېقىۋاتقان سۇغا تاشلىدى . بۇ ئاپرېلنىڭ باشلىرى بولۇپ ، يۇزىگە چاچرىغان سۇ ئۇنى ئەندىكتۈرۈۋەتتى . سۇزۇك ئاسماننىڭ شەرق تەرىپى قان رەڭگىگە كىرگەن بولۇپ ، ئېرىققا تىكىلگىنىچە ئولتۇرغان قايمىنىڭ يۇزىدىكى تامچىلار بارغانسېرى كۆپىيىپ سۇغا قوشۇلماقتا ئىدى .

5

— ئاتىسى ، كۆزلىرىنى ئاچسىلا . ئوغۇللىرى ئەقلىنى تېپىپ ، سىلىدىن كەچۈرۈم سوراپ كەپتۇ ، كۆزلىرىنى ئاچسىلا ،— زۇلىدىخان قار ـ يامغۇر ياش تۆكۈپ تۇرۇپ سايىم بوۋاينىڭ بېشىنى ئاستا يۆلىدى .

سايىم بوۋاي كۆزلىرى چىڭ يۇمۇلغان ھالدا ئاغزىنى مىدىرلىتىپ ، چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەرنى دەپ ياتاتتى . ئۇنىڭ بېشىدا بالا ـ چاقا ، ئۇرۇق ـ تۇغقان ، ئاغىنە ـ بۇرادەر ۋە قولۇم ـ قوشنىلىرى ئۇنىسىز كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇشاتتى . ئۇ قايسىم ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندە ئازابلىنىپ يىقىلغانچە ئۆرە بولالمىدى ، گېلىدىن ھېچ نەرسە ئۆتمەيتتى ، كېسىلى كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىرلاشماقتا ئىدى . پات ـ پات : «قايسىم ، ئوبدان بالام... قايسىم... ئوغلۇم... » دەپ جۆيلۈپ ۋارقىرايتتى .

مانا بۇگۈن بوۋاينىڭ كۆزىنىمۇ ئاچماي ، زۇۋانمۇ سۆرمەي ياتقىنىغا ئۈچ كۈن بولغانىدى . قايسىم ئۇنىڭ باش تەرىپىدە تىزلىنىپ ئولتۇردى . شۇ تاپتا ، ئۇمۇ ئاتىسىغا ئوخشاش

ئورۇقلاپ ، تونۇغۇسىز ھالغا كېلىپ قالغانىدى .

بـۇ ئايـنـىـڭ گـېـلى توساتتىن «خالاپ ـ خالاپ» قىلىپ ، ئارقىدىنلا «قايىم ، قايىم ، ئوغلۇم...» دەپ توۋلىغان زەئىپ ئاۋاز ئاڭلاندى . ئۇنىڭ كۆزىمۇ يېرىم ئېچىلغانىدى .

— ئاتا ، جېنىم ئاتا ، مانا مەن ، — قايىم يىغا ئارىلاش ئاۋازدا توۋلاپ ، ئاتىسىنىڭ تارىشىدەك قېتىپ ، مۇزلاپ كەتكەن قولىنى چىڭ تۇتتى . بۇ ئايىنىڭ كۆزلىرى ئاستا ـ ئاستا چوڭ ئېچىلىپ قايىمغا تىكىلدى . بۇ كۆزلەردىن ھېچقانداق بىر ئىپادىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى . ئۇ قايىمغا ئۇزاق تىكىلىپ ، گەپ قىلىش ئۈچۈن ئاغزىنى ئۆمەللىۋىدى ، شۇئان قاتتىق يۆتەل تۇتۇپ ، ئىككىنى يۆتەلدى ـ دە ، كۆزلىرى چەكچەيگىنىچە ئېڭىكى چۈشۈپ قالدى .

— ئاتا !... ئاتا !...

6

سـەھـەر . شـەبـنـەم گـۆرىستانلىقنىڭ ئۈستىنى بىلىنەر ـ بـىـلـىـنـمـەس نەمدىگەنىدى . بىرسى دۆۋىلەنگىنىگە ئانچە ئۇزاق بولمىغان قەبرە توپىسىنى قۇچاقلىغىنىچە قىمىر قىلماي ياتاتتى . بۇ قايىم بولۇپ ، تاڭغا يېقىن ئۇخلاپ قالغانىدى . ئۇنىڭ يۈمىلاق يـۈزى يـاغـاقـلـىشىپ كەتكەنلىكتىن ، ئۇنى قايىم دېسە ، بۇرۇن بىلىدىغانلارنىڭ ھېچقايسىسى ئىشەنمەيتتى . ئۇ قەبرىستانلىقنىڭ بىر چېتىدىكى قەبرى توغراق دەرىخىگە قونۇۋالغان قاغىنىڭ قاقىلدىشى بىلەن ئويغىنىپ كەتتى . ئۇ ئاتىسى قازا قىلغان بىر ئايدىن بۇيان ئاتىسىنىڭ قەبرىسىنى مانا مۇشۇ تەرىقىدە بېقىپ يېتىۋاتاتتى .

قايىم ئويغىنىپلا پۈتىنى ئېغىر بىرنەرسە بېسىۋالغاندەك ھېس قـىـلـدى .پـۈتىنى مىدىرلىتالمىغاندىن كېيىن ، كۆزىنى ئۇۋلاپ قـاراپ ، ئاياغ تەرىپىدە بىر ئايالنىڭ ئۆز پۈتىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى كۆردى . ئۇ كۆزلىرىنى قايتا ـ قايتا ئۇۋلاپ ، ئـۇخـلاپ يـاتـقان ئايالنىڭ سائادەت ئىكەنلىكىنى بىلگەندە ، ئۆز

كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى . ئۇنىڭ ئۇچىسىدا تىلەمچىلىك كىيىملىرى يوق بولۇپ ، ئورنىغا قارا سوكنودىن يارىشىملىق پەلتۇ كىيگەن ، بېشىغا ئاق داكا ياغلىق چىگگەن ، بېلىگە ئاق باغلىۋالغانىدى .

قايىمنىڭ مىدىرلىشى بىلەن سائادەتمۇ ئويغىنىپ كەتتى . ئۇنىڭ نۇرلۇق ، قارا كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ ، يۈز سۆڭەكلىرى بىلىنىپ قالغان چىرايى سېرىق كۆرۈنەتتى . ئۇ ئويغىنىپلا قايمغا قايغۇلۇق نەزەردە تىكىلدى .

— سىزدىن ئايرىلغاندىن بۇيان بۇگۈنكىدەك تاتلىق ئۇخلاپ باقمىۋىدىم ، ئاتمىز··· — دەپلا بېشىنى سالدى ئۇ .

— نېمىشقا كەلدىڭ ؟ — قايىم يىغىدىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ ، بۇزۇلغان ئاۋازىنى يېرىم - يارتا چىقىرىپ سورىدى .

— سىزنى دەپ··· — سائادەت بېشىنى كۆتۈرۈۋىدى ، قايىم ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدا سىمابتەك لىغىرلاپ تۇرغان ياشنى كۆردى .

— تالاغا چىقىدىغانغا كىيىملىرىڭ قېنى ؟

— ئۇنى··· ئۇنى··· ئەمدى ماڭا سىز بولمىسىڭىز··· باشقا ھېچنېمىنىڭ لازىمى يوق ، بىلمەپتىكەنمەن··· بولدى ئەمدى ، ئۇنى سورىماڭ ! سىزدىن خوش بولاي ! — سائادەت شۇنداق دەپلا قايمنىڭ پۇتىنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى .

قايىم ئۇنىڭ قاپقارا چاچلىرىدىكى توپىلارنى ئاستا سۈرتۈۋېتىپ ، يەرگە چۈشۈپ كەتكەن ياغلىقىنى ئاۋايلاپ ئارتىپ قويدى . ئۇ توختىماي مۇنداق دەپ پىچىرلايتتى :

— مەن ئۆمىدىمنى ئۈزگەنىدىم··· ئەمما سېنى چۈشىمىگەن بىرمۇ كېچە يوق··· بىرەممۇ يادىمدىن چىقمىدىڭ . قاچامدىكى ، قوشۇقتىكى ئاشتىمۇ سەن قاراپ تۇرىسەن ، سائادەت··· سائادەت ، جېنىم سائادەت ، پەقەت كۆز ئالدىمدىن كەتمىدىڭ··· ئۆمىدنى ئۈزگەن ، ئەمما سېنى سېغىنمىغان چاغلىرىم يوق···

1985 - يىل 2 - ئاي ،
1987 - يىل 11 - ئاي ، قەشقەر

قەدىمىي زەرداب

1

بامدانقا ئەزان چىققاندا تېخى تولۇق يورۇق چۈشمىگەنىدى . ئەمما ، ئاي نۇرى كېچىدىكىدىن خېلى غۇۋالىشىپ كەتكەن بولۇپ ، ئاق قوشاچىلار قارىيىپ تۇرغان جىگدە ، سۆگەت ، تېرەكلەر ئارىسىدىن ئاندا ـ ساندا ۋىچىرلاشقىلى تۇردى .

— بۇگۈن يەنە بازارلىغىلى بارامىلا ، — دېدى ئايلىخان جايىنامازنى راسلاپ ، رومىلىنى تۇزەشتۇرگەچ .

— كاللاڭ نەگە كېتىدىغاندۇ خوتۇن . مەن ئاخشام ئەتە يۇنۇس ئۇستامنىڭ ئۆيىدە چاي بولىدۇ ، شۇ يەردە كەچكىچە ھەلقە ـ سۆھبەت بولىدىغان گەپ دېمىدىمۇ ، — دېدى سەيدۇللا قارىم غۇۋا يورۇپ تۇرغان جىنچىراغنىڭ يورۇقىدا خوتۇننىڭ چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمەي ، ئاق رومال سالغان بېشىغا قاراپ . ئۇ تەرەتنىڭ دۇرۇتلىرىنى ئوقۇغاچ مەسە ـ كالىچىنىڭ ئىچىنى كولاشتۇرماقتا ئىدى .

— تالىپلارنىمۇ ئېلىۋالامىلا ؟

— بۇگۈن ئەتىگەندە نېمانداق ۋىتىلداق بولۇپ قوپقانسىلە ، بىلىدىغان گەپلەرنىمۇ سورىغىلى تۇردۇڭلىغۇ ؟ ھاشىم ، ھۆرەكلەرنى ئويغىتىڭلا ، بامدات ۋاقتىدىمۇ ئۇخلايدىغان بولۇۋالدى . مەن گەپ قىلسام بوش گەپ قىلمايمەن ، ئۆزىنى سوراشسۇن .

تۇنۇگۈن ھاشىم بامداتقا مەسچىتكە چىقمىدى ، باكا مەن...

— ئۆيدە ئوقۇدى دېدىميا مەن سىلىگە .

— مەسچىتكە چىقسۇن ، خوتۇن كىشى بولمىغاندىكىن . ساۋاب تاپسا ئۆزىگە ، بىزگە ھېچنېمە ئەمەس . ئۆيگە يانمايمەن ، ھاشىم ئېشەكنى توقۇپ كەينىمدىن مەسچىتكە ئېلىپ بارسۇن .

— ۋايىيەي ، ئەمدى ما ئىشنى كۆ . ناشتا ـ ناۋا قىلىپراق بارالا تېخى ، قاقپودا بېرىۋالماي .

— ماۋۇ ئۇزۇن مەھەللىدىكى بارىتاخۇننىڭ قويى چەتنەپ قوزا تاشلىۋېتىپتىكەن ، چىراغ قىلىدىكەن . مەسچىتتىن يېنىپ ئۇ يەرگە داخىل بولمەن ، داستىخاننى يىغقۇچە بىر ۋاخ بولىدۇ . ھۆرەككە ، يەنە ھاشىمغا دەڭلا ، ھەر بازار كۈنى بازارغا قاتارايدىغان بولۇۋالدى . مەن يەنە بازارغا بارغىنىنى ئاڭلاپ ياكى كۆرۈپ قالسام كۆرگۈلۈكسىنى كۆرسىتىمەن . ھۆرەك بىر ۋاخ نامازنى بولسىمۇ راۋۇرۇس ئوقۇپ خۇداغا سېغىنسۇن ، بارغانچە قارا بېسىپ كەتمىسۇن .

— مەنمۇ تېخى...

— ھە ، سىلىمۇ ئالدىنقى بازاردا بارغاندىكىن ، بۇ بازاردا كېۋەز تېرىڭلا . ھاشىم بىلەن ھۆرەكنى ئالدىڭلىغا سېلىپ چىقىپ تېرىڭلا . تالىپلا ھەممە ئىشنى قىلىدۇ ، دەپ مۇشۇ كەمدىنزە ئاق نانچى بولۇۋالدىڭلا .

— ئەمىسچا ، كىرسىن تۇگەپتۇ ، گۈرۈچ تېخى يوق . يەنە توقاچ سوپۇندىن بىرنى ئالغاچ كېلىشنى ئۇنتۇماڭلا .

— ۋاي ماقۇل ـ ماقۇلە . يائاللا ، مەن بىسمىللا دەپ مۇشۇ بوسۇغا داۋاندىن بىر ئاتلاي .

سەيدۇللا قارىم ھاسىسىنى توكۇلدىتىپ پاكار ئىشكىتىن ئېڭىشىپ ئاستا چىقتى . ئۇلگۇجەكلىك ئىشىك غىچىلداپ يېپىلىپ ھاسىنىڭ توكۇلدىشى بىلەن مەسە ـ كالاچتىن چىقىدىغان «خىرت ـ خىرت» ئاۋاز ئاستا يىراقلاپ كەتتى .

— قېرى ئۆلگۈر ، ئۆزۈڭ كۈندە بازارغا قاتارايسەن ، يەنە

بىزگە يول قويمايسەن . بارمىغىنىمنى كۆ . ئاۋۇ توخۇ پوقىلار تېخى قىمىرلاي دېمەيدۇ...

ئۇ سۆيدىن ئۆرىلەپ چۈشۈپ ، ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ ، سىلاشتۇرۇپ قىزىنىڭ بىلىكىنى تۇتتى :

— قويە هوي ، قويە پاسكىنا ، بامدات ۋاقتىدىمۇ ياتامسەن . قوپ نامازغا ئوقۇ . مۇشۇنداق چۈشكىچە ئېرىڭنىڭ تېقىمىغا ئوسۇرۇپ ئۇخلىغاچقا ، تۆت كۈندە كۆتۈگە تەپتى . خوتۇن كىشى دېگەن ئەتىگەن - سەھەر قوپۇپ ، سۇ ئىسسىتىپ پاكىز تەرەت ئېلىپ ئەر كىشىنىڭ تەرىتىگە سۇ بېرىدىغان ، ئەر كىشى مەسچىتتىن يانغۇچە ھويلا - ئارام ، ئۆيلەرنى سىرىپ - سۈپۈرۈپ چىنىدەك پاكىز تۇتۇپ ، ناشتىلىق تەييارلايدىغان ، دەپ مىڭ قېتىم كاپشىپ ئاغزىمىنىڭ ئون قات تېرىسى چۈشۈپ كەتكەندۇ . مانا ئاخىر گېپىمنى ئاڭلىماي ئون بەش كۈندە بوغچاڭنى قولتۇقلاپ ، پوتلاڭنى ئېقىتىپ كېلىپ ئولتۇرىسەن ، قويە .

— ۋايجان ، ۋايجان ، ئەجەب تويدۇم . ئەتىگەن ئىت پوق يېمەستە ئادەمنى ئۇخلىغىلى قويماي كاس - كاس ئىتقا ئوخشاش قاۋايدۇ .

— مەن قاۋىمىسامچۇ ، مۇشۇنداق كۈن چۈشكىچە سېسىق يوتقاندا يېتىپ ، ئىت يىلىدىن ئېشەك يىلىغىچە قوتان قېرىسى بولۇپ سېسىپ ئولتۇرارسەن . قويە ئورنۇڭدىن . ئەتىگەن قوپۇپ نامازغا ئوقۇپ ، دىلىڭدىكى قارىنى ئاقارتىپ كۆڭلۈڭگە ئىنساپ تىلە . ئېرىڭنىڭ ئىنسابىغا دۇئا قىل . خۇدا ئىسسىقچىلىق سېلىپ ئەتە - ئۆگۈن كېلىپ ئەكېتەمدۇ تېخى ، هى... هى... هى...

— ئوهۇش . تەمەيىم يوق ئۇنداق مازاپاينەكتىن . كىمنى ئالسا ئېلىپ چېكىسىگە تېڭىۋالسۇن .

— هەي ئەقلى يوق ئىت خۇيلۇق ئازگالچى ، ئۇنى دەپ ، بۇنى دەپ ئېرىڭنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ ، ئاغزىدىن كىرىپ بۇرنىدىن چىقىپ ئېرىتىپ ، يېنىشۇالمىساڭ ، ئەمدى سېنى كىم ئالىدۇ؟ ئاۋاتتا بىر ئەرگە تېگىپ چىققان چوكاننى ئەر ئالغانىنى

كۆرگەنمىدىڭ؟ ۋاي بىلمەپتىمەن، ئۇقماپتىمەن، دەپ چىرايلىق گەپ قىلىپ ئاستا ئۆيگە كىرىۋېلىشىنىڭ كويىغا چۈشمىسەڭ، مەن يەنە قىزىمنى كىم ئالار، كىمگە بېرەرمەن، دەپ قېرىغاندا نەدە دوڭغاسلايمەن؟ ئولتۇرۇپ - ئولتۇرۇپ، ئاندىن پەيلى شەيتان ئازدۇرۇپ كۈسسىدا بىر گەپ چىقسا تېخىمۇ سېسىپ، ئىت - ئېشەكتىن خار بولۇپ، ئالاي دەيدىغان ئادەممۇ چىقمايدۇ.

— مەن ئېغىر كەلگەن بولسام گېپىڭنى ئوچۇق دە، بولمىسا، تولا ۋالاقلىما. نى - نى خەقنىڭ قىزلىرى ئەردىن چىقىپ تازا پۇخادىن چىققۇدەك ئويناپ يۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىسى قانداق خەقلىدۇ.

— قوپە قانجۇق، ساڭا گەپ قىلىدىغان ئاغزىم يوق. نامازۋاقتى ئۆتەي دېدى. نامازئوقۇ...

— ماقۇل، ماقۇل. بىردەم چىقە جۇگۇ، بېشىمنى ئاغرىتماي.

ئانا دوڭغاسلاپ چىقىپ كەتتى.

ئۇ ئىچىدە بىرنېمە دەپ كوتۇلداپ هويلىدىكى ئېغىلغا يانداش سېلىنغان ئوغلىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىكىگە كەلدى:

— بالا باقماي بالانى بېقىپتىكەنمەن. خۇدادىن ئىنسابىنى بەرگەيسەن دەپ بەش ۋاخ نامىزىمدا دۇئا قىلىمەن. قېرىغۇچە هوشىنى تاپمىسا، ئۆيلۇك - ئوچاقلىق بولغان نېمىلەر هەر كۈنى ئويغاتمىغۇچە نامازغا قوپمىسا. زاكىدىكى ۋاقتىدا بالىكەن، ئۇنىڭدىن كېيىن بالا - قازاكەن.

ئۇ ئىشىك ئالدىدا بىردەم كوتۇلداپ، ئۆيدىن چىقىۋاتقان خىرقىرىغان ئاۋازدىن باشقا تاۋۇش سەزمىگەندىن كېيىن، ۋارقىرىدى:

— هەي هاشماخۇن، هەي هاشماخۇن، قوپە ئورنۇڭدىن، بامدات ۋاقتى ئۆتۈپ كېتەي دېگىلى تۇردى.

ئۆيدىن ئۇيقۇلۇق ئىنجىقلاپ ئۆرۈلگەن تاۋۇش چىقىپ، يەنە بوش خىرقىرىغان ئاۋاز كەلگىلى تۇردى. ئانىنىڭ خويى تۇتتى:

— هەي هاشماخۇن، قوپە دەيمەن. ئاتاڭ ئېشەكنى توقۇپ كەينىمدىن بارسۇن دەپ مەسچىتكە كەتكىلى تىكەم. ھېلى بامداتقا كېچىكىپ قېلىپ ئاتاڭدىن تىل ئىشتىسەن، قوپ دەيمەن. كېچىسى يېرىم كېچىدىن ئۇتكۈچە ئۇخلىمايسەن، ئەتىگىنى كۈن چۈش بولغۇچە قوپمايسەن.

— ھە، مانا... مانا. ۋاتىلدىما، مانا قوپتۇم.

— ھېلى كېچىكسەڭ ئاتاڭنىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ، ئادەم غول يەردە تىللىسا ئىزا تارتىسەن. بۇگۈن بازار.

— ھە... ھە... راست بازار. ھە، ۋۇي... ۋۇي... يادىمدا يوق.

— ھېلى بازارلىق پۇل دېسەڭ دەشنەم يەيسەن. ھەي خۇدايىم، ساقال ئەستاغپۇرۇللاغا يەتكۈچە يا خوتۇن بىلەن ئۇي تۇتۇپ ئۇزۇڭنىڭ كۈننى ئالمايسەن. بىز گۈرگە كىرىپ كەتسەك، قەبرىمىزگە بارارسەنمۇ؟ ئاكام رەھمەتلىك قىرىق ئۇچ خوتۇن ئاپىتىكەن. ھازىر بەشنى ئاپسەن، نەچچىدە توختارسەنكىن، يا تاغاڭنى دورامسەن؟ توۋا، توۋا قىلدىم خۇدايىم...

— خۇدا بۇيرۇغان بىر كۈنى توختارمەن ئانا. چىشىڭ بۇغدايدەك قاپتۇ، بولدى قىل.

— تۆتىنچى خوتۇنۇڭ بىلەن يېنىشمىساڭ خۇدا راۋا كۆرمەيدۇ بالام. قالغانلىرىدىنغۇ بىردىن بالاڭ بار. ئايشەك بىچارە قوشكېزەكتىن تۆتنى تۇغۇۋەتتى ئەمەسمۇ. بىر بالا دېگەنغۇ ئۇنداق - مۇداق قىلىپ ئۆلمىسە چوڭ بولۇپ قالىدۇ. ئايشەك بىلەن يېنىشمىساڭ قىيامەت كۈنىسى تۆت بالاڭنىڭ تىرنىقى كانىيىڭدا قوپسەن. ئايشەكنى كىم خوتۇن قىلىدۇ ئەمدى؟...

— بېشىمنى ئاغرىتما، ئويغىتىپ قويغاندىكىن كېتە جۇگۇ. ئېغىرنى يەر كۆتۈرىدۇ، رىزقىنى خۇدا بېرىدۇ، ئۆلمىسە چوڭ بولىدۇ. ئۆلسە خۇدانىڭ جېنى. ئاۋاتتا ئەقلىمگە كېلىپ خوتۇنى بىلەن يېنىشىپتۇ، دېگەننى كۆرۈش تۇگۇل، ئاڭلاپ باقمىدىم. نى - نى قىز بالىلار تېگەلمەي يۈرسە، بالاڭغا نەدە تۇكۇرۇۋەتكەن

تۇكۇرۇكنىڭ گېپىنى قىلمىدىكەنسەن...

ئانا ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ كەينىگە ياندى.

— ۋاي خۇدا، — دېدى ئۇ خېلىلا ئاقىرىپ سۆزۈلگەن كۆكتىكى غۇۋا ئايغا قاراپ، — ئۆزۈڭ ئاسان قىلارسەن پەرۋەردىگارىم بەندىلەرنىڭ مۇشكۈلاتىنى. شۇ باللىنىڭ كۆڭلىگە ئىمان، ئىنساپ بەرگەيسەن. بۇ كەمنىڭ بالىلىرى نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدىغاندۇ...

2

ھاشىم ئېشەكنى ئۇدۇل مەسچىتكە ھەيدىمەي قامغاق، قومۇشلار پاكار ئۆسكەن شورلۇق بىلەن «چولاق مەھەللىسى»گە ماڭدى. قومۇشلار ئارىسىدىن ئۇركۈگەن تورغايلار ئۇچۇپ، يەنە قومۇشلۇققا شۇڭغۇپ تۇراتتى. سالقىن ساپ ھاۋا ئۇنى خېلىلا روھلاندۇرۇپ قويدى. يىراقتىكى پاكار دۆڭىدىن قىرغاۋۇل خورىزىنىڭ قىچقارغان ئاۋازى كەلدى. ئۇ بىر ئېگىزلىككە كەلگەندە، ئېشەكتىن سەكرەپ چۈشۈپ غۇژمەك ئۆسكەن كۆك يانتاق، ئوغرى تىكەن ئارىسىدىن قاپ تاغار ئالدى. تاغارنى كۆتۈرۈشىگە مېكىيانىنىڭ بوش قىمق - قىملىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئېشەك سىرتىق، يوغان چىشلىرىنى چىقىرىپ يانتاق چېچىكى بىلەن شالدىر بۇيىنىڭ مېۋىسىنى ئاۋايلاپ يالماپ يېگىلى تۇردى. ھاشىم قاپ تاغارنى ئاستا ئاچتى. بىر قىزىل خوراز بىلەن كەندىر رەڭ مېكىيان تۇگۇلۇپ ياتاتتى. قارا مېكىيان پۇتلىرى تۇگۇلگەن پېتى قېتىپ قالغاندى...

— ئەستا، كاساپەت ئۆلۈپسەن - ده، تۇمشۇقۇڭنى چىڭ بوغۇۋەتتىمۇ، يا كانىيىڭدىن بەك سىقىۋەتتىمۇ؟ ھەقچان بەك چىرقىرىغىنى سەن بولغىيتتىڭ گۈينىڭ توخۇسى. تاس - تاماس قالدىم شەرم - ساز بولغىلى. ھاراقمۇ ھارام، سەنمۇ ھارام، يەۋېرىدۇ مەستلەر. ئاخىر ھەممىسى ھارام، توڭگۈزلار.

هاشىم مەسچىتكە يېقىن دۆڭنىڭ باغرىدىكى قومۇشلۇققا قاپ تاغارنى باسمىداپ قويۇپ ، مەسچىتكە كىردى . كېچىكىپ كەلگەن ئالتە - يەتتە ئادەم سەپ بولۇپ بامدانقا تۇرغانىدى . ئۇ ئىتتىكلا سەپكە كىرىۋالدى . مېھرابتا دۇرۇت ئوقۇپ ئولتۇرغان ئاتىسى ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ قاراپ قويدى . هاشىم كۆزىنى يۇمدى .

— ئېشەك سۈيدۇكىگە بېرىدىغان پۇلۇم يوق . بۇگۈن كېۋەز تېرىيسەن . بازارغا بارغىنىڭنى ئاڭلاپ قالسام ئوشۇقۇڭنى چېقىپ ماڭالماس قىلىپ قويۇپ تايىنلىق باقمەن ، — دېدى سەيدۇللا قارىم بامداتتىن چىقىپ ، تۆت ئەتراپىدىكى ئادەملەر ئاڭلاپ قالمىسۇن ، دەپ پەس ئاۋازدا . هاشىم قاپاقلىرىنى تۇرۇپ يەرگە قارىۋېلىپ ئاتىسىنى يۆلەشتۇرۇپ ئېشەككە مىندۈرۈپ قويدى .

ئاۋاتتا يېقىنقى بىرقانچە يىلدا هەر سەيشەنبە بازار بولىدىغان بولدى . بۇرۇنقى سەيشەنبە بازار ئەسلىگە كەلدى . بازار دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى يېزىلاردىن دېهقانلار بازارلاپ كېلىدىغان بولغاچقا ، كارامەت قىزىپ كېتىدىغان بولدى .

كونا زاماندىن قالغان قاتار كەتكەن قېرى قاپاق تېرەكلەر بازارنىڭ هەممە يېرىگە تارالغان . قاپاق تېرەك تۇۋىدىن يىل بويى سۈيى ئۇزۇلمەيدىغان يوغان ئۆستەڭ ئېقىپ ئۆتىدۇ . قېرى قاپاق تېرەكلەرنىڭ قوۋزاقلىرىنى باش بارماق پاتقۇدەك ساناقسىز چوقۇرلار قاپلاپ كەتكەن . قاپاق تېرەكلەرنى قاسساپلار يوغان مىخلارنى قېقىپ كانارا قىلىۋالغان ، مال بازىرىدا ئۇلاغ باغلايدىغان قوزۇق ياكى تۇۋرۇك قىلىشىۋالغانىدى . قاتار ئاشخانىلاردىن تارقالغان پولۇ ، لەڭمەن ، شورپىلارنىڭ مەززىلىك پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرىدۇ . قارايغان ، دۇمچەيگەن ، قانقان ئادەملەر بىر - بىرىنى قىستىشىپ ، سەت گەپلەر بىلەن كالىسىنى ، ئېشىكىنى تىللاپ ماڭىدۇ . قەدىمىي ياغاچ هارۋىلار قىستاڭچىلىقتا بىر - بىرىگە سوقۇلۇپ غىچىرلاپ ماڭىدۇ . ئادەملەرنىڭ هەر خىل ۋارقىراشلىرى ، قوي - كالىلارنىڭ مەرەش - مۆرەشلىرى ، هەپتە

جىم تۇرىدىغان تېرەكلىك بازارنى قاينىتىۋېتىدۇ .
ھاشىم كىرلەشكەن ئاق دوپپىسىنى پېشانىسىگە چۈشۈرۈپ كىيىۋېلىپ ، قاپ تاغارنى يۇدۇپ ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ ، ئىتتىرىلىپ زاسۇي بازىرىغا كېلىپ قالدى . پەردازسىز يېزا ئاياللىرى زاسۇيىپەزلەرنىڭ ئالدىدا بالىلىرى بىلەن غېدىر تاۋاقلاردا تەرلەپ ئولتۇرۇپ زاسۇي يېيىشكىلى تۇرغانىدى . ھاشىمنىڭ قوي پاقالچىقىدىن تۆتنى يېگۈسى كېلىپ ئاغزىغا سۇ يىغىلىپ كەتتى . ئەمما ، يانچۇقىدا پۇل يوق . ئۆشنىسىدىكى توخۇنى پۇل قىلمىسا زاسۇيىپەزنىڭ ئالدىدا كەچكىچە قاراپ تۇرسا ، بىر تاۋاق شورپىسىنى بېرىشى مۇمكىن . ئۇ ئىتتىرىلىپ ، ئىتتىرىپ يۇرۇپ توخۇ بازىرىغا بارىدى . ئۆشنىسىدىكى قاپنى قويماي دەپ تۇرۇشقا ، سەرپۇش تۇمىقىنى قىستۇرۇپ گەدىنىگە كىيىۋالغان بىرسىگە كۆزى چۈشۈپ مېڭىسىدىن تۆتۈن چىقىپ كەتكەندەك بولدى . «يا پەرۋەردىگارا ئۆزۈڭ ساقلىدىڭ» دەپلا پەم بىلەن كەينىگە ياندى . ئۇنىڭ يېڭنە ئۇچىدەك قارا تۆشۈكچىلەر بىلەن تولغان يۈزى تېخىمۇ قارىيىپ ، پېشانىسى قۇرۇپ قالغان قوغۇن شاپىقىدەك قورۇلۇپ كەتتى . ھېلىقى مولۇندەك چىراي كۆز ئالدىدا بايىقىدەك كۆرۈنۈپ تۇردى . مىس رەڭ ساقال - بۇرۇتلىرى جەدە ئاتىنىڭ ماڭلاي تۈكىدەك دىردەيگەن ، تۆكىلەر ماراپ تۇرغان يوغان ئىلمەك بۇرنىنىڭ تۆشۈكلىرى كېڭەيگەن ، كالپۇكىنى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان تۇۋۇق سېسىپ كەتكەن سېرىق داغ چىشلىرى خىرىس قىلىۋاتقان غالجىر ئىتنىڭ ئۆزى . «رەسمىي غالجىرلىشىپتۇ . خۇدا ساقلار . راست غالجىر ئىتنىڭ ئۆزىلا . شۇنداق ، ئاشۇ ماش كۆزگە ئىلىنىشىپ قالسام ، ئاشۇ ھېڭگاي چىشلىرىدا چاينىپ پۈركۈۋېتىشى مۇمكىن . كۇچۇم يېتىپ قالسىغۇ تېگىمگە بېسىۋالارمەن ، ئەمما ھازىر ئۇنىڭ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدۇ . قاۋان توڭگۇزدەك چىرقىراپ ئېتىلىپ كەلسە ، ئۇنىڭ ئەلپازىدىنمۇ پۇت - قولۇمدا جان قالماس . بىر - ئىككى مۇشت ، كاللا يېگەندىن كېيىن ئاچچىقىم كەلسە مېنىڭمۇ پەي - بېغىشىم قاتار ، ئەمما ئىزا يامان . نومۇس ئۆلتۇرەر

مېنى . ئاۋاتلىقى چوڭ موللىسىنىڭ ئوغلى توخۇ ئوغرىلاپتۇ ، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ... ۋاي - ۋاي بولدى ، بۇ گەپنى مەن ئويلىماي ، بىرى دەۋاتقانىدەكلا . خۇدايا ، يەنىلا مېنى ساقلاپسەن . دېمىسىمۇ ، ئۇنىڭغىمۇ ئەلەم - دە . بەش يۈز كويغا ساتمىغان داڭلىق خورىزىنى ، يۈز كويلۇق مېكىيىننى يىتتۈرسە ھەرگىم شۇنداق بولمىدۇ . مەن جېنىمدىمۇ شۇنداق بولىمەن . مىڭ كويلۇق زىيان بولدى - دە . ئۇ بۇ توخۇلىرىنىڭ تۇخۇمىنىڭ بىرىنى ئون كويدىن ئېلىپ ، كۈرۈك توخۇنىڭ كۆتىگە سۆيگۈدەك بولۇپ تەستە چىقارتقان . داڭلىق توخۇنىڭ ئۇرۇقى . مۇشۇ خورىزى ئارقىلىقلا ئاۋات - مەكىت تەۋەسىدە خورازلارنى پاخشى قىلىپ بەش مىڭ كوي ئۇتۇۋالغان . مېكىيىننىڭ تۇخۇمىمۇ ئونىڭ ئەجرىگە يارىشا پۇل تېپىپ بەرگەن . تۇخۇتى قوتۇرنىڭ خورىزى دېسە ، قەشقەر تەۋەسىدىكى توخۇچىلارنىڭ تونۇمايدىغىنى قالمىغان . ھەي... ھەي ، تەس ، چىدىيالمايدۇ بېچارە ، چىدىمايدۇ . ئونىڭ توخۇسىنى ئوغرىلىمىسامۇ بولۇپتىكەن . ئەمىسە كىمنىڭ توخۇسىنى ئوغرىلايمەن . مەھەللىدىكى ئادەتتىكى توخۇلار قالمىدى ، قالسىمۇ بوش يەردە قالمىدى . ھەپتىدە بىر بازار — باغلىنىۋالغۇدەك ھاراق ئىچىۋالمىسام بۇ چۆلدە كۆڭلۈم خۇش بولغۇدەك نېمە ئىش بار ؟ ھەممىسى ئىچىۋاتسا ، مەن قانداق چىدايمەن ؟ ئاتام دېگەن پوق ساقال تېخى پۇل بەرمىسە . مانا ئەمىسە... ھەي... ھەي ، بۇ توخۇنى بازاردا ساتالىغان بولسام بەش بازار ھاراق ئىچكۈدەك پۇل بولاتتى ، بولمىدى . ئەلەمباي دېگەن توزاقچى ھەقچان ئىككى شىشە ئىلى داچۇي بېرىپ كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ قاراپ تۇرىدۇ . چىدىماقتىن باشقا نېمە ئامال . بەكرەك دېسە ، ئوغرىلىغان توخۇنى نەگە ئاپارساڭ ئاپار دەر . ئۇ ئوغرى ئاز كەم يۈز توخامنى شۇنداق ئېلىۋېلىپ ، پىشۇرۇپ يەنە بىزگە بىر پاچىقىنى بەش كويدىن ساتقاندۇ . گۆرۈڭدىن توڭگۈز قوپىدىغان ئىمانسىزدىن ئۆتە ئىمانسىز - دە ، سەن . ھارام بولغان توخۇلارنىمۇ ھاراقكەشلەرگە قىممەت پۇلغا يېگۈزدۈڭ . ئىسىت... ئادەمنىڭ ئۆمرى دېگەن

مۇشۇنداق نېمىمۇ ئەمدى . ھاراق ئىچمەيدىغىنى ئاز . ھەممە ھاراقكەش قىمارۋاز ، ھەممە قىمارۋاز ھاراقكەش . قىمارۋاز ـ ھاراقكەشلەرنىڭ ھەممىسى ئوغرى . ھەممىسىدىن چوڭ قىمارۋاز ـ ھاراقكەش ئاشۇ مايمۇن چىراي ئەلەمباي . ھاراقكەشلەرنىڭ ئۇنىڭغا قەرز بولمىغانلىرى يوق . ھەممە قىمارۋاز ئۇنىڭغا قەرزدار . ھەممىسى ئۇتتۇرۇپمۇ ، ئۇتۇپمۇ ئاشۇنىڭدىكى قەرزىدىن قۇتۇلالمايدۇ . ھەممىسى ، ياق ، ھەممىمىز ئاپىرىپ ئاشۇنىڭ قوينىغا تۆكىمىز . تىنىپ كەتتى ئۇ ھاراقكەش . ئوغرى ـ قىمارۋازلارنىڭ قان ـ تەرىدىن تىنىپ كەتتى بۇ يىگىنە يىگەن قىلتىرىق ئوغرى . ھارام دۇنيا قارىنىڭدىن تېشىپمۇ چىقمىدى . قاچان قارىسا ئون يەپ بىر بەرمىگەندەك . يەنىغۇ خۇدايىمۇ تەڭشەپ تۇرىدىكەن . مال ـ دۇنيايىڭ بەدىنىڭدىكى ھەربىر تۈكۈڭگە ئالتۇن قوڭغۇراق ياستىپ ئاسساڭمۇ ئاشىدۇ ، ئەمما گېلىڭدىن كەپتەر گۆشى بىلەن ئۇماچتىن باشقىسى ئۆتمەيدۇ ، توڭگۇزنىڭ بۇرنىدىن ئېقىپ چۈشكەن كاساپەت . يەنە كۆزۈڭ پىتلىق چاپان گادايلارنىڭ يانچۇقىدىكى سېرىق سىنتىنىڭ پۇچۇقىدا . ئۆلسەڭ گۆرۈڭگە ئەكىرەلمەيسەن . خەپ ئەلەمباي ، تىرىكلىكىڭدە دەردىمنى ئالالمىسام ئۆلگەن چېغىڭدا بولسىمۇ قەبرەڭگە سىيىپ قويمىسام... »

ھاشىم شاپاق دوپپىسىدا بىردەم يۇزىنى ، بىردەم چاقا باسقان گەدىنىنى سۈرتۈپ ماڭدى . ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلۇشتىن ئۆشىنىسىدىكى توخۇ پات ـ پات بوش قىق ـ قىقلاپ قويىدۇ . «ئۆلە... ئۆلەرسەن گۇيىنىڭ توخۇلىرى ، تايىنلىق ھەممىڭ ھارام بولە ، ئەلەمباينىڭ قازىنىدا تازا قاينىساڭ ، قېينانام قۇيغان ھېسىپنى يىگەندەك تۈتۈپ ئولتۇرۇپ يەيدۇ مەستلەر . يەڭلار ، ئىچىڭلار مەستلەر ، ياشاڭلار مەستلەر . »

ھاشىم كېتىۋېتىپ بىرسىگە بەكرەك سوقۇلۇپ كەتتى .

— كۆزۈڭگە بېقىپ ماڭساڭ بولمامدۇ ئۇيدەك ماڭغۇچە ؟

— كۆزۈمگە بېقىپ ماڭغاچ مۇشۇنداق بۇقىدەك تۈرتۈپ ماڭمەن...

هاشمنىڭ تىلى تۇتۇلغاندەك بولدى . ئاغزىغا بىرمۇنچە گەپلەر كېلىپ بوغۇزىدا غىققىدە تۇرۇپ قالدى ، يۈرىكى جىغىلداپ كەتتى . جەدە ئاتنىڭ ماڭلاي تۈكىدەك سېرىق ساقال ، ئىلمەك بۇرۇن ، ماش كۆز بۇ ئادەم خۇددى توختى قوتۇرنىڭ ئۆزى . «ياڭاللا ئەجەب ئوخشايدىكەنا ماۋۇ ئەبگار...» ئۇ ئادەم هاشمنى ئۇرىدىغاندەك پوپۇزا قىلىپ بىرمۇنچە تىللاپ كەتتى . ئەمما ، هاشمنىڭ قۇلىقىغا ئۇن كىرمىدى . ئۇ ئادەمنىڭ بوينىغا ئېسىۋالغان گىتارىلداپ چىقىۋاتقان قارا كۆن قاپلىق رادىئوسىنى شەرەتلەشلىرىدىن هاشم ئۆزىنىڭ رادىئوغا سوقۇلغانلىقىنى بىلدى . ئەبجەق رادىئونىڭ ئاستىغا گىزىت قەغىزىگە يۆگەلگەن تۆت تال باتارىيە قارا رېزىنكىدە چىڭ تېڭىلغانىدى . بۇ ئادەمگە ئەگىشىپ رادىئو ئاڭلاۋاتقان بىرقانچە پادىچى تەلەت ئادەملەرمۇ ئەرۋاهى ئۇچۇپ ، رادىئو ئاڭلىغانىنىڭ هەققىنى تۆلىگەندەك ، رادىئو ئىگىسىگە بولۇشۇپ هاشمنى تىللاپ قويۇشتى . هاشىم «ئۇي» ، «بۇقا»دەك گەپ قىلماستىن ئادەملەرنى تۇرتۇپ كەتتى . ئارقىسىدىن تېخىمۇ سەت گەپلەر ئاڭلاندى . ئەگەر باشقا چاغ بولۇپ ، ئۆشىنىسىدە ماۋۇ مەرەز بولمىغان بولسا ، تازا ئىككى كاللا قويۇپ يوغان بۇرنىنى ماكچايتىۋەتمەسمىدى . لېكىنزە ، هازىر شۇنداق ياقا سىقىشتىڭمۇ ، بولدى ، ئىت تالاشتۇرغانىنى كۆرگەندەك بىرمۇنچە ئادەم ئولىشىپ كېلىپ تاماشا كۆرىدۇ . ئۇنىڭدىن كېيىن قاسقان شەپكە كىيگەن ساقچىلار پەيدا بولۇپ نېرى - بېرىسىنى سۈرۈشتۇرمەيلا كالتەكلەپ ئاپىرىپ باغلاپ تاشلاپ قويىدۇ . «ئۇغۇ مەيلى ، يا كەچكىچە ، يا ئۇچ كۈندىن كېيىن چىقىرىۋېتىدۇ . لېكىن ، ئادەم يىغلىغان يەرگە ئامراق توختى قوتۇر كېلىپ قالسا ئىش چاتاق . بىلىپلا قالسا تېرەمنى تەتۇر سويۇۋېتىدۇ ، يا كۆزۈمگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ خوتۇنۇمنى...» ئۇ قاپاق تېرەكنىڭ تۇۋىدە ئادەم جۇغلىشۋالغان يەرگە كېلىپ قالدى . ساناقسىز كۆزلەر تېرەك تۇۋىدە غىرىبچىسىغا سېلىنغان چاپان ئۈستىگە قويۇپ قويغان كىچىك بىر ئۇنئالغۇغا يېۋايىلارچە هەيرانلىق بىلەن تىكىلىپ قاراپ قېلىشقانىدى .

پەردازسىز يېزا ئاياللىرى ، قويۇق ساقال ، قورۇقلار ئارىسىدا تۆشۈكتەك بولۇپ قالغان كۆزلىرىنى مىت قىلماي قاراپ تۇرغان ئەرلەر ، قارا توپا - لاي بولۇپ كەتكەن قوللىرىنى ئاغزىغا تىقىۋالغان بالىلار ، بوينىغا يوغان سىرىق مارجان ئېسىپ دەمدەك ئوسما قويۇۋالغان ئۇزۇن چاچ چوكانلار ، كۆكسى كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغان قىزلار چۈشىدە كۆرمىگەن نەرسىگە قارىغاندەك قاراپ قالغانىدى . كىر - توپا باسقان ئۇنئالغۇدىن يېزا دۇتارچىسىنىڭ ۋارقىراپ توۋلىغان قوپال مۇھەببەت ناخشىسى چىقماقتا ئىدى . ئۇنئالغۇ يېنىدا كەتمەن شەپكىسىنى كۆزىگە كېيىۋالغان باشقا يەرلىك بىر ياش بالا گېزىت قەغىزىگە ئورالغان نەشىنى چېكىپ ، كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ ناخشىنى بېرىلىپ ئاڭلىماقتا ئىدى . ئۇ ئادەملەرگە قەرز ئىگىسى قەرزدارغا قارىغاندەك مەنسىتمەي قارايتتى . ئۇ بۇ ئادەملەرگە ئۆلۈكنى تىرىلدۈرۈپ بېرىۋاتقاندەك مەغرۇر قارايتتى . ھاشىمۇ توپا باسقان كىرپىكلىرى ئارىسىدىن كۆزىنى چوڭ ئېچىپ ئۇنئالغۇغا تىكىلدى . «يا خۇدا ، ئەمدى ما كارامەتنى كۆر . مۇنداق نەرسەڭمۇ بارمىدى تېخى . نەدىن تاپقاندۇ ماڭۇ تەرەت چالمىسى... يا چوڭ يەرلەردىن ئوغرىلىغانمىدۇ . ئون كالىنىڭ پۇلىغا كېلەمدىغاندۇ» . ھېلىقى كەتمەن شەپكە ئادەملەردىن تويغاندەك تاماكىسىنى چۆرۈۋېتىپ ، ئۇنئالغۇنى كۆتۈرۈپ ، چاپىنىنى بىر شىلتىپ مۇرىسىگە تاشلىدى . چاپاندىكى توپا ئۇنىڭ بېشىغا سورۇلدى . ئۇ پەرۋايى پەلەك ھالدا تۆت ئەتراپقا قارىدى . ئاندىن مال بازىرى تەرەپكە بۇرۇلۇپ ، قولىدىكى ئۇنئالغۇنى ئالدىغا بىر شىلتىپ قويۇۋىدى ، ئادەملەر غالجىر ئىتتىن قاچقاندەك بىر - بىرىنى ئىتتىرىپ ئۇنىڭغا كەڭرى يول ئېچىپ بەردى . شۇ ئارىدا بىر چوكان :

— ۋىيىيەي ، پۇلاڭشىتۇەتسىمۇ چىقۇېرىدىغان خىش قېلىپىكەن - ھە بۇ ، — دېدى كۈلۈپ .

كەتمەن شەپكىنىڭ كەينىدىن ھاشىمنىڭمۇ ئەگىشىپ مېڭىپ بىردەم ناخشا ئاڭلىغۇسى ، توغرىسى ئۇ خىش قېلىپىنى بەكرەك

كۆرۈۋالغۇسى بار ئىدى ، ئەمما نەپسى تاقىلداپ بوتكىغا بارغۇسى كەلدى . «يەنە كۆرۈۋالارمەن . ھۆكۈمەت ياسىغان شەيتانچاقلار ئاۋاتقا كەلمەي قالامتى...»

بازار ئوتتۇرىسىدىكى تۈۋرۈككە بېكىتىلگەن كاناي قاتتىق شوۋۇلداپ ، چىرقىرىغاندىن كېيىن ، ئىت قوغلىغان گاچىدەك تەتەلەپ سۆزلەيدىغان ئىنچىكە ئاۋاز بىرسى سۆزلىگىلى تۇردى :

— بارلىق... بارلىق... ھاراقكەش ، جېدەلخور ، قىمارۋاز... لۇكچەكلەر دىققەت . ھازىر ئاۋات شاڭلىق[1] ھۆكۈمەت قائىدىسىنى ئاڭلىتىمىز... بۇ قائىدىگە شاڭلىق ھۆكۈمەتنىڭ باش شاڭجىڭى[2] بارات شاڭجاڭ ، يەنى باشاڭجاڭ شەخسەن ئۆزى تەستىق سالغان .

— سۆزلە ئېلى پوقاق . سۆزلەپ بولۇپلا كانىيىڭنى ئۆچۈرۈپ بوتكىغا ئاران ئولگۇرسەن ، — دېدى ھاشىم خىرىلداپ كۈلۈپ .

كانايدىن ئېلى پوقاقنىڭ تەتەلشى ئاڭلىنىپ تۇردى :

— بالدۇر مۇشت ئاتقانلارغا ئون كوي جەريمانە ، ئۇرۇۋەتكەنلەرگە ئوتتۇز كوي جەريمانە قويۇلۇپ ، ئون بەش كۈن سولاپ ، خالا چىقارغىلى سېلىنىدۇ . ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ ھاراق بوتكىسىدىن ئون قەدەم نېرىغا بېرىپ يېتىپ قالغانلار ، بازارغا تەرەت قىلىپ قويۇپ شەرم ـ ھايادىن چىققانلار مەستلىكىدىن يېشىلگۈچە تېرەككە باغلاپ قويۇلىدۇ . بازار ئەتراپىدىكى زىرائەتلەرنى پايخان قىلىپ پاھىشۋازلىق قىلغانلار زىرائەتنىڭ بۇزۇلۇش ئەھۋالىغا قاراپ زىيان تۆلىگەندىن باشقا ، ئايرىم سولاپ قويۇلۇپ ، سەۋەبى سۈرۈشتە قىلىنىدۇ . قىمارۋازلار تۇتۇلۇپ قالسا كۈسارىدىن باشقا ھەممە نەرسىسى مۇسادىرە قىلىنىپ ، شېھىتلىك جاڭگىلىدا بىر ھەپتە زەيكەش ھاشىرى چاپىدۇ... ھازىر باشاڭجاڭنىڭ قوماندانلىقىدا شاڭلىق ھۆكۈمەت ساقچىلىرى جىددىي سەپەرۋەرلىككە كەلدى . ئۆزۈڭلارغا ھېزى بولۇڭلار...

---

① شاڭلىق — يېزىلىق .

② شاڭجىڭى — يېزا باشلىقى .

— ھا... ھا... ھا... جۇرە ھاشىم ، ئېلى پوقاقنىڭ سەپەرۋەرلىكىدە بۇگۈن باغلىنىۋاتقان ئىچىۋالمىساق ، بازار بىزگە مازار بولىدۇ .

بىر توپ ئېگىز - پەسلەر كېلىپ ھاشىمنى سۆرەشتۇرۇپ ماڭدى .

3

يېڭىدىن نەقىشلەپ ھەل بېرىلگەن پىشايۋان ئاستىدا تاتلىق غەيۋەت باشلىنىپ كەتكەنىدى . تۆردە يوغان سېرىق سەللە ئورىغان سەيدۇللا قارىم ئولتۇرغان بولۇپ ، قىزىل ، پارقىراق مەخزىنى ئورىغان كۆركەم چار ساقىلى توختىماي تىترەپ تۇرىدۇ ، چوڭقۇر بېغىر كۆزلىرى ياشىرىپ پارقىراپ كەتكەن ، ئاپئاق ، چىرايلىق تىزىلغان يالغان چىشلىرى ئۇنىڭ پۈتۈن سالاپىتىگە بۆۋايلار ئارىسىدىن كەم تېپىلىدىغان گۈزەللىك ئاتا قىلغان . ئالدىدىكى بەقەسەم يوللۇق داستىخاندا ئاق نان كۆمتۇرۇپ قويغان قۇيرۇقى بىلەن پىشۇرۇلغان پاقلاننىڭ سېنى . مېغىز ، ھەسەل ، مۇراببا ، مېۋىلەردە چۈنىلار ئۈچۈشۈپ يۇرۇشىدۇ . تولۇق غاجىلانماي قويۇلغان قوۋۇرغا سۆڭەكلەردە ئۇششاق سېرىق ھەرىلەر ئۈياق - بۈياقتا مېڭىشىپ يۇرۇشىدۇ . ئۇنىڭ ئاياغ تەرىپىدە ئون ئىككى تالىپى كۆزلىرىنى يۇمغىنىچە كىچىك سەللە ئورىغان باشلىرىنى سىڭايان قىلىپ پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن ئۇستازىنىڭ گېپىنى ئاڭلىماقتا . تالىپلارنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا ئولتۇرغان ئەڭ كىچىك ، سەللىسىز ئاق دوپپىلىق سەككىز ياشلىق تالىپ بالا ئىچى پۈشقاندەك ھېلى ئۈياققا ، ھېلى بۈياققا قاراپ ئۇجمىگە قونغان قۇشقاچلارغا تۇمشۇقىنى سوزۇپ قويىدۇ . ئۇنىڭ ئايىغىدا ئولتۇرغان مۇكچەيگەن بوۋايلار ئېگىز - پەس قەبرىلەردەك دولىسىنى چىقىرىپ ، سۇكۇت ئىچىدە ئولتۇرۇپ سەيدۇللا قارىمنىڭ گېپىنى ئاڭلىماقتا . سورۇندىن ئورۇن تەگمىگەن ياش ،

ئوتتۇرا ياشلىق ئېزىك چىراي ئادەملەر قول باغلاپ قېرى تۇغراقلاردەك ئېگىز - پەس تۇرۇشماقتا . يۇزلىرى تەر ھەم مايلىشىپ كەتكەن قارامۇتۇق كەلگەن ساھىبخانا ئايال كالا قۇيرۇقى چىۋىن قورۇغۇچتا پۇتۇن ئىخلاسى بىلەن سەيدۇللا قارىمىنىڭ زەللىسىدىكى چۈشنى ، ھەرلەرنى قورۇۋندى ، سەيدۇللا قارىم ئاۋازىنى پەسەيتىپ :

— تىللاخان ، قورۇمسىلا ، خۇدا يارانقان جانلىقلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆز رىزقى - نېسىۋىسى بولىدۇ ، بىرىنىڭكىنى بىرى يەۋالالمايدۇ . بۇلارمۇ ئۆز تىلىدا خۇدا دەيدۇ...

— قارىمىنىڭ گېپىنى بۆلمىسەڭلا بولمامدۇ ؟

شاپ بۇرۇت ، ئات يۈز كەلگەن ساھىبخانا ئەر خوتۇنغا ئالايدى .

— چۈشن چىچىپ...

ئەر زەردە بىلەن قولىنى شىلتىپ ئايالىنىڭ گېپىنى ئۇزۇۋەتتى . تىللاخان خجىل بولۇپ كەينىگە ياندى .

— شۇنداق قىلىپ... ھە... نېمە دەۋاتاتتىم...

سەيدۇللا قارىم دائىم پۇرۇلۇپ تۇرىدىغان تۇمشۇقىنى قوينىدىكى كىر لۆڭگىسى بىلەن سۈرتۈپ ، سەل تۇرۇۋېلىپ سۆزلىدى :

— سۇلايمان دامۇللام : ئاۋاتلىقلارنىڭ تەڭدىن تولىسى مېنىڭ مەسچىتىمگە توپلاندى ، سەيدۇللا قارىم ئاخىر مەسچىتىدە ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇيدىغان بولدى ، ئەگەر ئۇ ھۆكۈمەتتىن مائاش ئالمايدىغان بولسا جامائەت ئۇنىڭدىن قاچمايتتى ، ۋەھاكازا دەپ جۆيلۇپ ، مېھرابنى پىتنە - پاساتخانا قىلىپ ، پېقىرنى ئاممىغا قارا مۇشۇك كۆرسىتىۋاتىدۇ . بۇنى خۇدا راۋا كۆرەمدۇ ؟ ھۆكۈمەت دېگەن خۇدانىڭ ئەمرى بىلەن قۇرۇلغان ھۆكۈمەت . ئىلگىرى ئۇنىڭ قەھرى تۇتۇپ «توت كونا»نى يوقاتقاندا ، ساقاللىرىم قىرقىلىپ ، مەسچىتلەر چېقىلدى ، پېچەتلەندى . مانا ئەمدى ھۆكۈمەت دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى يولغا قويۇپ ، مەسچىتنى

كەڭ ئاچتى . ئىمانىڭ نۇرى ھەممە مۇسۇلمانىڭ دىلىنى يورۇتتى ، يېقىندەك ئەھلى ئۆلىمالارنىڭ ئازار يېگەن دىلىغا كۆڭۈل قويۇپ ئۆز قوينىدىن ئورۇن بەردى ، كاتتا زىياپەتلەر بېرىپ ، ئېسىل ماشىنىلاردا چوڭ شەھەرلەرنى ئىستىراھەت قىلدۇردى . ئەمدى يەنە مۇشۇنداق مەمۇرچىلىقلارغا ئېرىشكەن كۈننى قەدىرلەشنى دەۋاتىدۇ . بۇلارنىڭ ھەممىسى دىن ئۈچۈن ، ئىمان ئۈچۈن ئەمەسمۇ ؟ ھۆكۈمەت دىنىي ئۆلىماغا ئاللانىڭ ئەمرى بىلەن رىزىق بېرىۋاتقان ئىكەن ، ئۆلىمامۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئەمرىنى تۇتمىسا تۇزكور بولىدۇ . سۇلايمان دامۇللام دېگىنى ئەھلى - جامائەتنى قايمۇقتۇرۇپ يۇرگەن ئىلىمسىز بىر شەيتان . بىر قاغىنىڭ ماڭا يەتكۈزگىنىنى ئاڭلاپ قويۇڭلار . خوتەننىڭ قايسىبىر يۇرتىدىكى قايمۇقىقان خەلق ئۇنىڭ يالغان - ياۋىداقلىرىغا ئىشىنىپ ، ئۇنى پىر - ئۇستاز دەپ تونۇپ ، ئوقەتكە ماڭغان رەۋەندىدىن يۇرتنىڭ ئۆشرە - زاكىتى دەپ ئوچ يۈز چارەك بۇغداي ئەۋەتىپتۇ . رەۋەندە بىر ماشىنىنىڭ ئالدىغا ئوقەت بۇغدىيىنى ، كەينىگە يۇرت - جامائەتنىڭ كۆڭلىنى بېسىپ ئەكېلىپ :

— ۋاي ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، دامۇللام ، مەن بۇ تەرەپكە ئوقەتكە ماڭغان . يۇرت - جامائەت بىزنىڭ ئەقىدىمىز ، كۆڭلىمىز ، دەپ ئوچ يۈز چارەك بۇغداي ئەۋەتتى ، تاپشۇرۇپ ئالغايلا ، — دەپ ئۇنىڭ پېشىنى سۆيۈپتۇ . بۇ ئاچ كۆز ، نائىنساپ : ۋاي ئوبدان ، دەپ دۇئا قىپتۇ . تالىپلىرى بۇغدايىنى چوشۇرگىلى تۇرۇپتىكەن ، رەۋەندە ئۆزىنىڭكى بىلەن ئۆشرە - زاكاتنى ئايرىپ كۆرسىتىپ قويۇپ ، نائىنساپنىڭ قورۇق چېيى بىلەن ۋەزخانلىقنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپتۇ . بىر كەمدە چىقىپ قارىسا ، تالىپلار ھەممىنى ئەكىرىپ قازناقتا بېسىۋاپتۇ . رەۋەندە بېشىغا مۇشتلاپ يىغلاپ يۇرگۈدەك . كۆردۇڭلارمۇ ، مۇشۇمۇ تەقۋادار بىر ئەھلى ئۆلىمانىڭ ئىشىمۇ ؟... بۇ ئىش مۇسۇلمانچىلىقنىڭ قايسى ئەھكاملىرىدا بارىكەن ؟ ئۇنىڭ تېخى يەنە شەرمەندىلىكىنى ئاڭلمايسىلەر . تالىپلىرىم پاتمىدى ، دەپ ھويلىسىنى يولغا كېڭەيتىۋېلىپ ھارۋا

پاتماس قىلىپ قويۇپتۇ . بۇ يولدىن ئۆتىدىغان ئون ئىككى ئائىلىلىك يېتىم ئوغۇل ، تۇل خوتۇن بىچارىلەر شاڭجاڭغا ، ھاكىمغا ئەرز قىلىپ قاقشاپتۇ . ھېچقايسىسى بۇ شەيتانغا يۇز كېلىپ بىر نېمە دېيەلمەي ، بۇ گەپ ئاخىر ناھىيىنىڭ شۇجىسىغا يېتىپتۇ . ئۇ دېگەن خەنسۇچە يېزىقتىكى قۇرئاننى بۇرۇنلا ئوقۇغان ، ئۇيغۇرچىنى تازا بىلمىدىغان يامان ئادەمكەن . بىر كۈنى ئون كادىرنى باشلاپ بۇ شەيتان يەتمىش تالىپقا دەرس بېرىۋاتقان خانىغا كەپتۇ - دە ، تىنچلىق - ئامانلىق سورىغاندىن كېيىن :

— بىزنىڭ ناھىيىدە ئىككى چوڭ «كاپىر» بارکەن ، بىرى مەن ، بىرى سىزکەنسىز ، — دەپلا چىقىپ كېتىپتۇ . بۇ شەيتان ھاڭ قېتىپ بىردەم تۇرۇپ كېتىپ ، ئىزا - ئەلەم بىلەن كېچىچە تامنى چېقىپ يولنى ئېچىپتۇ . ئەمما ، ئىككى ھەپتە دەرد ئاغرىقى بولۇپ ياتتى...

— خوپ بوپتۇ .

— ئەجەب يامان ئادەمكەن .

— قالتىس دانا خەنسۇكەن...

ئاڭلاۋاتقانلار بارىكاللا ئېيتىشتى .

سەيدۇللا قارىم قويىنىدىن زەنجىرلىك سائىتىنى ئېلىپ قاراپ :

— بۇگۈنكى مەسلى - مەرىپەتنى مۇشۇنچىلىك قىلساق بولا . پېشىنىڭ ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ . دۇئا قىلساق بولاما ؟ — دېگىنىچە كۆزى قىسىلغان ھالدا ساھىبخانىغا قارىدى .

— سەل تەخىر قىلسىلا قارىم ، سەل . بۇگۈن ناھايىتىمۇ ئوبدان مەسلى - مەرىپەت قىلىپ بەردىلە . مېنىڭ كىچىككىنام كۆڭلۈم بارتى .

ساھىبخان ئەر شاپ بۇرۇتىنى سىلاپ قويۇپ ، قويىنىدىن بىر تۇتام پۇل ئېلىپ سەيدۇللا قارىمدىن باشلاپ تالىپلارنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا — دۇمچەيگەن بوۋاينىڭ يېنىدا ئويناپ ئولتۇرغان سەككىز ياشلىق تالىپقىچە پۇل قويدى . قارىم كۆزىنى يېرىم يۇمغان ، ئېڭىكىنى مەيدىسىگە تەگكۈزگەن ھالدا دۇرۇت ئوقۇغاچ كۆزىنىڭ

قۇيرۇقىدا ھەر بىر تالىپنىڭ ئالدىغا قويۇلغان پۇلغا قاراپ ئولتۇردى .

— بالام ساڭمۇ قويدىمۇ ؟ — دېدى سەيدۇللا قارىم سەككىز ياشلىق تالىپقا .

— ئۇچ كوي قويدى ، — دېدى بالا ئىشتىننىڭ لېپىزىنى مۇجۇپ تۇرۇپ .

— بەرمەي قاراپ تۇرسەنيا ، ھەممىزنىڭ تاپشۇرغىنىنى كۆرمىگەندەك . بۇ دېگەن قائىدە ، — دېيىشتى تالىپلار بالىغا ئالىيىپ . بالا ئىشتىننىڭ لېپىزىنى تېخىمۇ چىڭ مۇجۇقلاپ ، كۆزىنى چوڭ ئېچىپ سەيدۇللا قارىمغا قارىدى .

— ئەكېلە بالام ، بۇ قائىدە .

بالا ئىشتىننىڭ لېپىزىدىن پۇرلىشىپ ھۆل بولۇپ كەتكەن پۇلنى ئېلىپ بەردى .

4

ئەتراپىنى ئېرىق قىرى بىلەن چۆرىلىتىپ ئۇچ رەت تېرەك ، سۆگەت ، جىگدە قويۇلغان مەھەللە يىراقتىن ھۆرىخاننىڭ كۆزىگە ئوت كۆرۈنۈپ كەتتى . بۇككىدە دەرەخ ئورۇنالغان كۈمىلاچ تاملىق ئۆينىڭ دۇملىمە قوش قانات ئىشكىنىڭ كونىراپ قارىيىپ كەتكەن شاللىرى جىگدە ، سۆگەت شاخلىرى ئارىسىدىن مارىغاندەك قاراپ تۇرىدۇ . باشقا خەقنىڭ ئۆيلىرىنىڭ ئىشكىلىرى قىيا ئوچۇق ، بەزىلىرى ئېتىكلىك ، بەزىلىرىدە يوغان قۇلۇپلار كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ . ئىشىك ئالدىدىكى يۈمشاق سېغىز توپىنى توزىتىپ ئۇچ كۈچۈك بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ ئويىنغىلى تۇرۇپتۇ . ئۇلار ئۇياقتىن ـ بۇياققا يۇگۇرگەندە ، يولدا دانلاپ يۇرگەن توخۇلار قاشاڭلىق بىلەن لىككىدە قاشقا چىقىۋېلىپ ، يەنە يولغا چۈشۈۋالىدۇ . ئاشۇ ئۆيگە بېرىۋالغۇچە بىرىكىم كۆرۈپ قالمىغىدى ، دەپ ئەنسىرىگەن ھۆرىخاننىڭ ئۆيگە يېقىنلاشقانسېرى

يۇرىكى سېلىپ كەتتى . ئۇ ئىشكتىكى ھالقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەنسېرى بىر تۇرۇپ ، ئىشكتە قۇلۇپ بارەك ، بىر تۇرۇپ قۇلۇپ يوقتەك تۇيۇلۇپ غەلىرىنى كۆپتۈرۈپ باردى . ئۇ بىر كىم كۆرۈپ قېلىشتىن قورقۇپ ، چوڭ يول بىلەن ماڭماي قوناقلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئانا ئېرىقنىڭ قىرى بىلەن كەلگەندى . «يا خۇداغا شۈكۈر ، ئوغرى سىيتەك ھەنىم بولسا ئۆيۈڭدە بارکەنسەن » ئۇنىڭ ئىشكتىكى قۇلۇپسىز ھالقىنى كۆرۈپ ھاردۇقى چىققاندەك بولدى . قوناقلىقتىن ئاستا بېشىنى چىقىرىپ باشقا ئۆيلەرنىڭ ئىشكلىرىنى كۆزەتتى . بىر ئۆينىڭ ئىشكىدىن ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەم بىر مەللە مېكىيانىنى قوغلاپ چىقتى . توخۇ يولغا چىقىپ يەنە كەينىگە يېنىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى . ھېلىقى ئادەم ھەدەپ ئاغزىنى بۇزۇپ قوغلىدى :

— ھۇ ئاناڭنى ، ئىلىنمىغان... ئىگىچە ـ سىڭلىڭ قېشىغا بارامتىڭ ؟ ئاخشام تۇتۇپ قويۇڭلا دەپ شۇنچە دېسەم...

ئۇ ئادەم ئۆيگە كىرىپ ئىشكىنى جالاقلىقدە يېپىشىغا گېپىمۇ ئوچۇق ئاڭلانماي قالدى . ھۆرىخانغا ئۇ ئادەم مېكىيىنىنى ئەمەس ، ئۆزىنى تىللاۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ يۈزلىرى قىزىرىپ كەتتى . يولدىن ئۇتۇۋالغۇچە بىركىم ئۆيدىن چىقماي تۇرسا بولاتتى . ئۇ ئەمدى پۇتىنى ئېلىپ تۇرۇشىغا ، يەنە بىر ئىشىك ئېچىلىپ ، ئاۋۋال بىر بوز ئېشەك ئارغامچىسىنى تارتىپ يولغا يۈگۈرۈپ چىقتى ، ئاندىن ئارغامچىغا چىڭ ئېسىلغان ئون ياشلىق بىر يالىڭاچ ئوغۇل بالا تارتىشىپ چىقتى . دەرھال كەينىگە يانىمەن دەپ پۇتى پاتاقلا كىرىپ كەتكەن ھۆرىخاننىڭ ئەتىگەن مايلاپ كىيگەن چىرايلىق بەتىنكىسى ، يېڭى پايپىقى ئوشۇقىغچە لاي بولۇپ كەتتى . قوناق شالدىرلاپ كەتتى . بالا چاپقىنى ئۇۋۇلاپ شۇنداق قاراپ قويۇپ ، راھەتلىنىپ توپا توزىتىپ يۇمىلاۋاتقان ئېشىكىگە قارىدى . ھۆرىخان جىلە بولدى . «ھۇ ، بېشىڭنى يەيدىغان سەت شۇم ، يا بىردەم تۇرۇپ چىقماي ، يا بالدۇررراق چىقماي . ۋاي خۇدايىم ، بۇگۈن ئەتىگەندە پېشكەللىككە ئۇچرىغىلى تۇردىما . ئىشىم ئوڭغا تارتامدۇ نېمە ؟ »

ئۇنىڭ سول مەڭزى ۋىزىلداپ ئېچىشتى . شۇنداق سىلىۋېدى ، قولىغا سۇس قان سۇۋۇلۇپ چىقتى . ئۇ دەررۇ يانچۇقىدىن كىچىك يۇمىلاق ئەينەكنى چىقاردى . يۈزىنى قوناق يوپۇرمىقى جىجىۋەتكەنىدى . يۈزىدە ۋىللىداپ ئىنچىكە قىزىل سىزىق پەيدا بولدى . «سېيىتەك ئوغرى ، يۈزۈڭنى چىشلەپ مەنمۇ قانىتىۋەتمەيدىغان بولسام... »

— سەت توڭرۇلۇق نېمانداق تەستە ئاچىسەن ئىشىكىڭنى ؟ — ھۆرىخان تۆت ئەتراپقا ئالاق ـ جالاق بولۇپ ئىتتىك بوسۇغىدىن ئاتلىۋىدى ، سېيىت يالىڭاچ ، قوڭۇر تۈك باسقان مەيدىسى بىلەن توسۇدى .

— مانا بولدىما ئوغرى ، — ھۆرىخان سېيىتنىڭ بوينىغا ئېسىلىپلا مەڭزىنى قاتتىق چىشلىمەك بولۇپ بوش چىشلەپ قويۇۋەتتى . سېيىت يەنىلا ئۇنچىقماي ، سارغۇچ پىستان كۆزىنى ھۆرىخانغا سۈرلۈك پارقىرىتىپ قاراپ تۇردى . ئۇنىڭ ئۇزۇن ، قىرلىق بۇرنى ئۇششاق تەردىن پارقىراپ كەتكەن ، قوڭۇر ساقاللىرى قىياقتەك ئۆسۈپ ، گۆشلۈك كالپۇكلىرى كۆرۈنمەي قالغانىدى .

— نېمانداق ئالتەشەنى ئۈتتۈرۈۋەتكەندەك سەت قاراپ تۇرسەن ؟ سەتلىكىنى . ئانامنى ئازدۇرۇپ بولالماي مۇشۇ ۋاق بولۇپ كەتتى شۇ . ئىشقىلىپ ، ۋەدەمدە تۇرۇپ كەلگىنىمگە جان بۇۋىكام دەپ تەلپىكىڭنى ئاسمانغا ئاتساڭ بولىدۇ . ۋاق قالدىم دەپ تېخى كېۋەزلىكمۇ كېۋەزلىك ، قوناقلىقمۇ قوناقلىق ئۇدۇل مېڭىپ بازارغىمۇ بارماي كەلدىم . قارىغىنا مانا ، بىچارە بەتىنكەمنۇ رەسۋا بولدى... ھېرىپ ئۆلەي دېدىم . ئۆيۈڭگە كۆتۈرۈپ ئەكىرمىسەڭ كىرمەيمەن . ھە... ھىم . مانا...

ھۆرىخان يەنە ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ ئۇچكە چاققاندەك سۆيۈپ كەتتى .

— ھە ، مولۇنىدەك قاراپ تۇرمايلا كۆتۈرۈپ ئەكىرە . سەتلىكىنى ، ۋاي تاۋى نازۇك غوجامەي .

سېيىت يەنىلا تەبەسسۇمسىز ، مەيدىسىنى تاتىلاپ ئارقىسىغا — ئۆينىڭ ئىشىكىگە قاراپ قويدى .

— سېنىى ھازىر كۆتۈرۈپمۇ ، كۆتۈرمەيمۇ ئۆيگە باشلىيالمايمەن ، — دېدى بوش ، ئەمما توڭ ـ قوپاللىق بىلەن . ھۆرىخاننىڭ نەپسى تاقىلداپ خۇمارلىشىپ كەتكەن كۆزلىرى قۇشقاچقا تىكىلگەن مۇشۇكنىڭ كۆزىدەك قېتىپ قالدى . قىزىرىپ ئېسىلىپ كەتكەن يۈزلىرى شاپپىدە ئۆزگەردى .

— سەن ، خوتۇنۇم ئازنىلاپ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كېتىدۇ دېمەسگەنمىدىڭ ؟ — دېدى ئۇ قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىنى تەستە مىدىرلىتىپ پەس ، تەھدىت ئاۋازدا .

— سېنىى ئېغىر تاماق ۋاقتىغچە ساقلىدىم ، بىر خالتا موخۇركام تۈگىگىچە ساقلىدىم ، ئاخىر بولماي بازاردىن تاماكا ئەكەلدىم . يېڭسىنى...

— ھە ، مۇنداق دەڭ تېخى ۋۇي ، سەت ، يۈزسىز . شۇڭا ، كۈسار بىلەنلا تالاغا چىقىپتىكەنسەن ـ دە . مەن تېخى يوتقاندىن قوپماي ياتقان ئوخشايدۇ دەپتىمەن . ھۇ ئىت ، توخۇ . مەن كۆرمەن ئۇنى !

ھۆرىخاننىڭ كۆزىدىن غالجىرانە دۈشمەنلىك چاقناپ كەتتى . سېيىت ئۇنىڭ بىلىكىدىن چىڭ تۇتۇۋالدى .

— مېنى قويۇۋەت ۋاپاسىز توخۇ . مەن ئۇ رەسۋا ئازگالچاڭنى بىر كۆرۈپ ، يۈزىگە شالاقلىدە بىر تۈكۈرۈۋالمىسام ھېساب ئەمەس .

ھۆرىخان يۇلقۇندى ، سىلكىشلەپ سېيىتنىڭ قولىنى تاتىلىدى .

— نەگە بارىسەن سارائ ؟ بۇ سېنىڭ ئۆيۈڭ ئەمەس ، مېنىڭ ئۆيۈم . نېمانچە بېشەملىك قىلىسەن...

— مەن ئۇنىڭ چېچىنى ژۇڭدايمەن . مەندىن قانچىلىك ئوشۇق ، بىر كۆرمەن . ئۇنىڭ چاتىرىقىغا پۈتۈمنى تىقۋېتىمەن . سېنىڭ تاپقان ئازگالچاڭنى چاتىرىقىدىن يىرىپ تاشلىۋېتىمەن .

چېچىدا ئىلەڭگۈچ ئۈچمەن .
سىيىت ئۇنىڭ بويىندىن قامالالاپ تاغارنى چۆرۈگەندەك چۆرۈۋەتتى .
— ھۇ ئۆزىنى بىلمەيدىغان پاسكىنا . سەن مېنىڭ خوتۇنۇممىدىڭ . نېمانچە يوغان سۆزلەيسەن گەپ قىلمىسام...
ھۆرىخان توپىغا دومىلاپ كەتتى . ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزلىرى ، پاكىزلاپ كىيگەن كىيىملىرى بۇلغىنىپ كەتتى . ئۇ ئورنىدىن ئالدىرىماي تۇردى . ئۇ پۈتۈنلەي بېسىلىپ قالغاندى . كۆزلىرىدىن ئەلەملىك ئۇچقۇن ، ئاغزىدىن مەسخىرە كۈلكىسى تۆكۈلدى .
— ھىم ، بىلدىم . قەسەمخور ھايۋان . ئالىمەن دەپ ئېرىمدىن بۇزدۇڭ ، ئالمىدىڭ . بوپتۇ دېسەم ، ئاخىر كېلىپ ئالدىڭدا مۇشۇنچىلىك خارلىققا قالدىممۇ ؟ نامەرد ، ئەركەك تۇكى يوق ئىت ، مەرەز...
— يوقال ، كۆزۈمدىن قانجۇق !
ھۆرىخان يۈزىدە ماڭدىمۇ ، پۈتىدا ماڭدىمۇ ، خۇددىنى يوقتىپ ، قايان ماڭغىنىنىمۇ بىلمەي يۈگۈردى . بىر تونۇش ناخشا ئۇنى سەگىتتى .

دۇنيادا نېمە ياخشى ،
ئاتا بىلەن ئانا ياخشى .
ۋاپاسىز خوتۇنۇڭدىن ،
ۋاپادار ئاشنا ياخشى .

باغ ئىكەنۇ باغ ئىكەن ،
ئەنجان تاملىق باغ ئىكەن .
تۇل خوتۇنغا چاقچاق قىلسام ،
ماڭا مەيلى بار ئىكەن...

ناخشا — بىر ھەسرەت - نادامەت ، بىر ھېسسىياتلىق مۇھەببەت كۇيى ئىدى . ئاھاڭىمۇ ھېلى ئۇنداق ، ھېلى مۇنداق ، بىر - بىرىگە ماس كەلمەيتتى . ئەتراپنى قويۇق كەندىر پۇرىقى قاپلاپ كەتكەنىدى .

— مەستكەن بۇ بىچارە شەيتان .

ئۇ يەنە يىغلىۋەتتى . ئۇ ھوشىنى تېپىپ رەسمىي يىغلىدى . يەنە بىر مۇقامدا ناخشا ئاڭلاندى . يادىغا قايسى ناخشا كېلىپ قالسا شۇنى توۋلاپ تۇردى .

...

زاغرىخان باتۇر ،
زەدىنى قاينىتۇر .
بىر دەم بولمىسا ،
كۆزنى ئوينىتۇر...
لاي... لاي... لاي...
قىزىل خوراز چوقۇدى ،
ئاق مېكىيانىنىڭ تاجىسىنى .
بىر كۈن بېرەر ھۆكۈمەت ،
پارىخورنىڭ جاجىسىنى .

...

ھۆرىخان ئىشىكنى ئېچىپ كىردى . سۇپىغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان ، چىرايى سارغىيىپ كەتكەن ئوسمان مەيدىسىنى شاپىلاقلاپ ناخشا ئېيتماقتا . كۆزىدىن توختىماي ئېقىۋاتقان ياش سېرىق گۆشسىز يۈزىنى يۇيۇپ ، كىرلىشىپ ، پۈرلىشىپ كەتكەن كۆڭلىكىنى ھۆل قىلىۋەتكەنىدى . ئالدىدا كونا قاپاق چىلىم توپىغا مىلىنىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ ئۆسۈپ كەتكەن توپا باسقان ئۇزۇن چېچى كۆزلىرىنى توسۇۋالغانىدى .

— ئوسمان ، نېمانداق بولۇپ كەتكەنسەن ؟

ئوسمان كۆزنى ئېچىپ بىرەەم جىممىدە قاراپ قالدى .

بىردىنلا ھۆرىخاننى قۇچاقلىۋېلىپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى :

— ئەجەب ۋاقتىدا كەلدىڭ ھۆرىخان . بېشىمغا كۈن چۈشكەندە كۆڭۈل سوراپ كەلدىڭمۇ ؟ مەن تۈگەشتىم . ھەممە ـ ھەممە نېمەمنى ئۇنتۇرۇۋەتتىم . ئۆيۈمنى ، يېرىمنىڭ كۆكىدىن تارتىپ ئۇنتۇرۇۋەتتىم . ئەمدى بۇ يۇرتنىڭ نېنى ھارام بولدى ماڭا . ئامەت قېچىۋېدى ، خوتۇنۇممۇ بالىلارنى ئېلىپ ئانىسىنىڭكىگە كەتتى . ھەممە نېمەمنى ئۇنتۇرۇۋەتتىم...

ھۆرىخانمۇ ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى .

— مەنمۇ... مەنمۇ... ھەممە نېمەمنى ئۇنتۇرۇۋەتتىم .

— ئىچىمدىكى دەردىمنى قارىمغا بىر پىچاق سالسام چىقىپ كېتەرمۇ .

— مەنمۇ قارىمنى يېرىۋالغۇدەك بولۇپ كەتتىم .

— مېنىڭ دەردىمگە يەتكىلى كەلدىڭمۇ ؟ مېنى ئۇنتۇپ كەتتىمكىن دېگەن مەن .

— دەردىمنى تۆككىلى كەلدىم . قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغىنىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن .

— ئىككى كۈن بولدى ئاغزىمغا گىياھ سالمىدىم . ئاچلىقتىن ئۆلەي دېدىم .

— مانا يە . ئاخىر ئىككىمىزنىڭ رىزقى بىر ئوخشايدۇ .

ھۆرىخان قوينىدىن پىششىق قوي گۆشى ، سامسا ، تۈخۈم چىقاردى .

— ۋاي جېنىم ھۆرەم ، ھۆرەم ، ساڭا قانداق خوتۇن يېتەر... ئات ئايلىنىپ ئوقۇرنى تاپىدۇ . يەنىلا كونا ئاشنىغا ھېچنېمە يەتمەيدۇ .

— جېنىم ئوسمان... ئوسمان... راست دېدىڭ . ئۇ چاغدا كىچىككەنمىز . كىملەرنىڭ قوينىدا ئېغىنىدۇق ، بالىلىق بولدۇق . كىچىك ۋاقتىم ئېسىمگە كېلىۋاتىدۇ .

ئىككىسى توپىغا يۇمىلىنىپ ، پومىداقلىشىپ كەتتى . ھۆرىخاننىڭ قولىدىكى گۆشمۇ توپىغا مىلىنىپ كەتتى .

5

كۈن مەغرىبكە بويۇن قىسۇندى ، قاپاق تېرەكلەرنىڭ سايىسى كۈنچىقىشقا ئۇزاردى . بازاردىن سودىسىنى تۈگەتكەن ، ھېرىپ ئاچقان ، زېرىككەنلەر ئۈزۈنغا سوزۇلغان قاپاق تېرەكنى بويلاپ سەپ بولۇپ مەست تاماشاسى كۆرۈپ ئىچ پۇشۇقىنى چىقارماقتا ئىدى . ھاراق بوتكىلىرىدىن چىقىپ يولغا ، قىرغا ، لايغا ، ئاشخانىغا ، يايمىغا يىقىلغان مەستلەرنىڭ ھەممىسىنى يېزا ساقچىلىرى ئۇدۇللۇق سۆرەپ ئەكېلىپ ئۆرە تۇرغۇزۇپ ، قۇچاق تەستە يېتىدىغان قاپاق تېرەكلەرنى قۇچاقلىتىپ باغلاۋاتىدۇ . يىقىلماي بازارنىڭ ھەممە يېرىدە تايتاڭلاپ ، شالىنى ئېقىتىپ ، ئاغزىنى بۇزۇپ يۇرگەنلەرنىمۇ ساقچىلار تۈتۈپ كېلىپ باغلاپ قويىدۇ . ساقچىغا ئۇچرىمايلا قالغانلىرىنى خەق سۆرەپ قاپاق تېرەككە ئەكېلىپ بېلىگە باغلىغان تاندا ، ئېشەك ھارۋىسىنىڭ تۆش بېغىدا تېرەكنى قۇچاقلىتىپ باغلاپ قويۇپ ، لەنەت ئوقۇپ كېتىپ قالدۇ . كۈننىڭ ئاخىرقى نۇرى قاتار تېرەك قۇچاقلاپ تۇرغان مەستلەرنى تازا تەرلىتىپ قىزىتىۋەتكەندى . بىر مەست ھەدەپ تېپىچەكلەپ پۈتىدا توپا چېچىپ ۋارقىرىغىلى تۇردى :

— ھەي ئاۋاتلىقلار... خەپ ئاۋاتلىقلار ، مېنى قويۇۋەت !... مەن مەست ئەمەس . قويۇۋېتىش ، ھېلى بىكار ھەممىڭنىڭ خوتۇنىنى... مەن بولالمىدىم . بەك قىستاپ كەتتى . ھېلى ئىشتانىغا چىقىرىۋېتىمەن ، مېنى قويۇۋەت !...

ئۇ تېرەككە بىر - ئىككىنى ئۇسۇۋېدى ، پېشانىسى بىلەن بۇرنى تەڭ يېرىلىپ قان چىقىپ كەتتى . ئۇ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى :

— خەپ جۇما ئاۋاتلىقلار . ھۇ خوتۇن تالاقلار ، مېنى ئۇردۇڭمۇ ، ئۇرغان قولۇڭغا رازى بول جۇمۇ . خەپ بىر بوشىنىۋالاي ، ھەممىڭنىڭ خوتۇنىنى... قارىنىڭنى يېرىۋەتمەيدىغان بولسام . خەپ تېرەك ، ساڭا ئوت قويۇۋەتمەيدىغان بولسام ئوغۇل

بالا دېگەن نامسمنى ئۆچۈرۈۋېتىمەن... ئۇ چاغدا ئۇزۇن چاچ سېلىپ ، دەمدەك ئوسما قويۇپ جالاپ بولۇپ كېتىمەن ، پۇتۇن ئاۋاتتىكى ئەركەكلەرنى بۇرنى - قۇلىقىغا كەلگۈچە تويغۇزىدىغان جالاپ... ھا... ھا... ھا...

ئولىشۋالغانلار پاراقلاپ كۈلۈشتى .

— سىيىۋەتتى . ھۆ... پوق ... — بىر بالا توۋلىۋەتتى . پەسلەپ قالغان ئىشتاننىڭ ئېغى ھۆل بولۇپ ئايىغىدىن ئاققىلى تۇردى . جىرىلدىغان ئاۋاز بىلەن سېسىق بۇس تارالدى . تاماشا كۆرۈۋاتقانلار :

— ھۇ رەسۋا ، مەرەز ، — دېيىشىپ ئاغزى - بۇرنىنى يۆگەپ نېرى قاچتى .

يەنە بىر تېرەكنىڭ تۇۋىدىن پاراقلاپ كۈلكە كۆتۈرۈلدى . بىر مەست ھەدەپ تېرەكنى چوكۈلدىتىپ سۆيگىلى تۇرغانىدى :

— ھە ، مانا بولدىما . سۆيە ، سەنمۇ سۆيمەمسەن ؟ تاتلىق جېنىم ، ئامرىقىم مەن ساڭا رەسمىي چىن يۈرىكىمدىن كۆيۈپ قالدىم . سېنى ئويلىساملا ئىچىم پىژغىدە ئوت ئېلىپ كېتىدۇ . مەن كەچكىچە سۆيسەم سەن مۇزدەك قاراپ تۇرامسەن . مانا بوپتۇ ، مەن كۆيگەندىكىن ، مەن يەنە سۆيەي . مەيلى بۇرۇن باشقا ئادەمنى قۇچاقلىغان بولساڭمۇ مەن سېنى ئالاي ، ئۇنچىۋالا يالۋۇرتما...

مەست تېرەكنىڭ قوتۇرماچ قېتىپ كەتكەن قوۋزىقىنى توختىماي سۆيۈپ ، تېرەككە توختىماي چەمەك سېلىپ تۇردى . ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرى سۇرۇلۇپ قاناپ كەتكەنىدى .

— ھەدەپ يالۋۇرۇپ شۇنچىنى سۆيسەم ، زۇۋان سۇرمەيسەن . زۇۋانىڭغا بىرنېمە كەپلىشىپ قالدىمۇ پاسكىنا ئازگالچى ، رەسۋا ؟ كەچكىچە قۇچاقلاپ تۇرۇۋېرىسەن ، يا سۆيمەيسەن ، يا قويۇۋەتمەيسەن . يوقال كۆزۈمدىن ، سەندەك جادۇگەردىن تويدۇم . ئىككىنچىلەپ ساڭا ئالدىمنى قىلىدىغان بولسام ئاتامنىڭ بالىسى بولماي كېتەي .

ئالما ئاتتىم دەريا‌غا ،
لەيلىۋىلىپ چۆكمەيدۇ .
سەن يارىمنىڭ ئوتلارى ،
يا ئۆچمەيدۇ ، كۆيمەيدۇ .
...
يائاللا ، يارازاق ،
يا قامغاق ، يا زاغزاق .
كەچكىچە قۇچاقلاپ
سۆيسەم ، يا كۈلمەيدۇ .
يا سۆيمەيدۇ ، قۇچاقلاپ تۇرىۋېرىدۇ .
لاي... لاي... لاي...

هاشىم تېرەكنى قۇچاقلىغىنىچە بېشى سىڭايان بولۇپ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى . ئاغزىدىن يانغان قۇسۇق بىلىكىدىن سېرىلىپ بىقىن ، ساغرىلىرىغچە چاپلىشىپ قېتىپ قالغان ، ئىسسىقتىن يۇز - كۆزلىرى تەرلەپ سۇ بولۇپ كەتكەن ، ئاغزىنىڭ ئەتراپىغا چاپلاشقان قۇسۇقلارغا چۈشىنلار قويۇق قونۇۋالغانىدى . ئايىغىدىكى قۇسۇقنى بىر قارا ئىت يالىغىلى تۇرغانىدى .

ئۇنىڭ يېنىغا باغلانغان يەنە بىر مەست ھەدەپ ۋارقىراپ ، ئاغزىغا كەلگەننى قارغاپ تىللىماقتا . ئۇنىڭ تاسمىسى ئۇزۇلۇپ كېتىپ ئىشتىنى ساغرىسىغا چۈشۈپ قالغان بولۇپ ، كۈسرىنىڭ كەينى سۆكۈلۈپ كەتكەنىدى . ئۇششاق بالىلار ئۇنىڭ كاسىسىغا شاپاق ، قوغۇن ئۇرۇقى ئېتىپ كۈلۈشمەكتە . ئۇ ھەدەپ تىللايتتى :
— ھۇ ئاناڭنى ! ھېلى بوشىنىۋالسام بوينۇڭنى ئۇزۇۋېتىمەن ، ھارامدىن بولغانلار... خەپ زاۋۇت ، ھاراقنى نېمىشقا ياسىدىڭ ؟ مېنى ھاراق قەرزىگە بوغۇپ قويدۇڭ . مېنى قەرزگە بوغۇۋەتتىڭ . سەن ھاراق ياسىمىساڭ ، مەن ئىچمەيتتىم ، قەرزمۇ بولمايتتىم ، تېرەككە باغلانمايتتىم ، كۆتۈمنى ھەرىمۇ چېقىۋالمايتتى . سېنىڭ ھارىقىڭنى ئىچىپ خوتۇنۇمنىڭ ئالدىدا تىلىم تۇتۇق . ئىككى

پۇللۇق يۇزۇم يوق . ھۆ... ھۆ... ھۆ...

تېرەك بېشىدا ئۇۋلىغان قاغا ئۇزۇپ - ئۇزۇپ قاقىلداپ قويۇۋىدى ، ئۇ مەست قاغىنى تىللاپ كەتتى .

ئىككى ساقچى مال بازىرى تەرەپتىن بىر مەستنى ئاللىقازان ئېتىپ كۆتۈرۈپ كېلىدى . مەست ھەدەپ جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىرىماقتا ، تېپىچەكلىمەكتە :

— ھۇ ئاۋاتلىق ئوغرىلار ! كېچىچە ھەممىڭنى يەر يۇتۇپ كېتەر . ھەممىڭ خۇدا قارغۇتكەن مۇناپىقلار... ھەممىڭ بۇزۇق . خۇدا شۇڭا سەنلەرنى ئىلگىرى باستۇرمايدۇ . نېنىڭ پۇتۇن بولمايدۇ . ئۆلگۈدەك ئىشلىسەڭمۇ بىر يېپىڭ ئىككى بولمايدۇ . ھۇ ئالدامچىلار . خۇدانىڭ ئاسىيلىرى . بۇ گېپىم راست ، ھەممىسى راست . مەن مەست ئەمەس ، مېنى قويۇۋېتىش ، مېنى قويۇۋەت . مەن مەست ئەمەس . قايسىڭ مېنى تېرەككە باغلىساڭ خوتۇنۇڭ بىلەن تۇتۇلۇپ قالمىسام ھېساب ئەمەس .

بىر ياش ساقچى ئۇنىڭ ئاغزىغا تېپىۋەتتى .

ئۇنىڭ ئاغزى قاناپ كەتكەن بولۇپ ، ئاغزىدىن قان ئارىلاش شالى قۇيۇلماقتا . ھەدەپ ئاغزىغا كەلگىنىنى جۆيلۇمەكتە...

ساقچىلار ئۇدۇللۇق مەستلەرنى تېرەككە باغلىماقتا . خەقمۇ ئەكىلىپ تېرەككە باغلىماقتا . بازاردىكى ھەربىر تۇپ تېرەك بىردىن مەستنى تۇتۇپ تۇرۇۋاتىدۇ . بازارغا كەلگەن سان - سانىقسىز ئادەملەر تېرەك تۇۋىگە — مەست بازىرىغا كېلىپ تاماشا كۆرۈۋاتىدۇ . كۇن ئۇپۇقتا ھاياجان بىلەن قىزىرىپ ، ئېسىلىپ ئولتۇرماقتا . قىزغۇچ نۇر تېرەكنى ، ئادەملەرنى ، تۇپراقنىمۇ قىزىللىققا پۈركىدى . بىر خىل قىزىللىق ھەممە نەرسىنى ، مەستلەرنىمۇ ، ساقلارنىمۇ ، تۇپراقنىمۇ ، تېرەكنىمۇ مەستتەك كۆرسىتىدۇ .

1989 - يىل 6 - ئاي ، مەكىت

شائىر

شــۇبرغان . سوغۇق ئۇنىڭ يۈزىگە شوخدەك سانجىلاتتى . ئادەملەر شالاڭلىشىپ قالغان كوچىنى قار كۆمۈۋەتكەنىدى . كوچا چــىرىغــىنىڭ نۇرىدا مۇز كېپەكچىلەر قىيپاش شۇڭغۇغانلىقى كۆرۈندى . ئۇنىڭ تۇمشۇق ۋە پىشانىسى قورۇلۇپ تارتىشۇانقاندەك تۇيۇلدى . ئۇ قولىنى ئاستا يانچۇقىدىن چىقىرىپ ، يۈز ـ كۆزىنى سىلىدى . مۇز توپچىلىرى چالا ئېرىپ ئالىقىنىغا چىقتى . قار پەسكە شــۇڭغۇۋېتىپ ، يەنە پەستىن كۆككە قاراپ شۇڭغۇغلى تۇردى . يەردىــكى ئۇيۇغان ، ئۇيۇمىغان قارلارمۇ كۆتۈرۈلدى . دەسلەپتە شالاڭ كېپەك بولۇپ كۆتۈرۈلدى ، كېيىن ئالىقاندەك ، كېسەكتەك مۇزلارمۇ قومۇرۇلۇپ ، شىددەت بىلەن كۆككە شۇڭغۇدى . يولمۇ قومۇرۇلۇپ ، پارچە ـ پارچە بولۇپ كۆتۈرۈلدى .

— يوللار بۇنداق بولسا ، ئادەملەر قايسى يولدا ماڭىدۇ ؟ يول پارە ـ پارە بولۇپ ، كۆككە كۆتۈرۈلسە ، مەن كۆتۈرۈلمەن ؟ ماڭا قاچان نۆۋەت كېلەر ؟ پۈتۈن كۆتۈرۈلەمدىمەن ياكى پارچە ـ پارچە بولۇپمۇ... ؟ ها... ها... ها... — ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈۋاتىمەن ، دەپ يايراپ كەتتى . ئەمما ، ئاۋازىنى ئۆزى ئاڭلىمىغاندەك ھېس قىلدى ـ ده ، ئــاغــزىــنى تۇتۇپ باقتى . ئاغزى ئېچىلىشى كېرەك ئىدى . قارىغاندا كۈلگەندە ئاغزى ئېچىلماقچى بولغان بولسا كېرەك ، ئەمما ئۆسۈك ساقاللىرىنى ئۇيۇتۇپ ، بۇرۇتى بىلەن قوشۇۋەتكەن مۇز ئــۇنىڭغا ئاغزىنى ئېچىش ئىمكانىيىتى بەرمىگەن ئوخشايدۇ ، —

كىمگە گەپ قىلمەن؟ كىم ئاڭلايدۇ؟ ئۆزۈمگە گەپ قىلغاندىكىن، ئاغزىمنى ئېچىش ئىنسانىنىڭ تۆرەلگىنىگە ئوخشاش ھاماقەتلىك.

قارلار، يوللار، مۇزلار، بىنالار، ستولبىلار پارە - پارە بولۇپ كۆككە شۇڭغۇماقتا. ئۇنىڭ تىنىقلىرى تېزلەشتى. «ۋاھ، نېمىدېگەن كاتتا لىرىكا بۇ! مىڭ پارچە ئېسىل كىتاب يېزىپمۇ بۇنداق لىرىكىنى يېزىش قولۇمدىن كەلمەس. پۈتۈن ئويدۇرمىلار بۇزۇپ تاشلانغان، يېڭىلىق دېگەن مانا شۇ. بىز ئەخمەق، تەبىئەت، پەقەت سەنلا ئۇلۇغ شائىر.» ئۇ ئۇھ تارتتى. غايەت زور بىر كاللەك مۇز ئۇنىڭ ئىچىگە گۇلدۇرلەپ كىرىپ، ئىچىنى قاتۇرۇۋەتتى. ھۇشقىيتىپ تۇرغان شۇنىرغان ئۇنىڭغا ئوتنىڭ تەپتىدەك ئىللىق تەگدى. «دېمەك، تەبىئەت ئىچمىدىنمۇ ئىسسىقكەن، مەندىكى پۈتۈن ھارارەت تۆگىگەن ئوخشايدۇ، بۇمۇ بىر يېڭى لىرىكا، تەسىرلىك لىرىكا.» ئۇنىڭ ئالدىدا بىر تۇپ قېرى تېرەك كۆرۈندى. ئۇ تېرەكنى قۇچاقلىماقچى بولۇۋىدى، تېرەك ئارقىسىغا قېچىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىككى پۇتىغا كۈچلۈك ئىككى قول ئېسىلىپ تارتتى:

— مېنى تارتىپ ئەكىرىپ كېتەمسەن؟ قوينۇڭغا ئالامسەن؟ پۇت دېگەن بەربىر پۇت. قوزۇق ئەمەس، باغرىڭغا قېقىلىمايدۇ، — ئۇ ئۈپۈققا قارىدى، قار تىزىغا يېقىن چىققانىدى، — ھىم، قوينۇڭغا ئالامسەن؟ شۇنداق، بەربىر ئالىسەن. ئەمما، پۇتۇمدىن تارتىپ ئەكىرمە، قولۇمدىن تارت، — ئۇ تېرەككە ئۇسۇۋالدى، — قۇچاق ئاچسام قاچىسەن، تاشلىۋەتسەم سۆيىسەن. نېمىدېگەن قوپال سۆيۈش بۇ، ھەقىقىي سۆيۈش مۇشۇنداق بولۇشى مۇمكىن. چىن سۆيگۈ ئىزدەپ ئۆمرۈمنى ئۈپراتتىم، سەن شۇ بولساڭ، ساڭا مەڭگۈلۈك ھەمراھ بولاي، — ئۇ تېرەككە يۆلىنىپ، ئاستا - ئاستا چۆكتى.

سامسىنىڭ مەززىلىك ھىدى كەلدى. مۇزدەك سۈيۇقلۇق ئۇنىڭ ئاغزىغا تولدى. قىزىل، سېرىق، يېشىل سامسىلار ئۈچۈپ، بەزىلىرى كۆككە، بەزىلىرى پەسكە شۇڭغۇدى. كېيىن ھەممىسى

بىرلا شۇڭغۇپ ، ئۇنىڭ ئاغزىغا كەپلەشتى .

— يا رەببىم ، سامسىمۇ شۇنداق سوغۇق بولامدۇ ؟ — ئۇنىڭ قورساقلىرى غۇرت - غۇرت قىلدى ، — مانا دېمىدىممۇ ئەڭ ئىپلاس ، پەس دۇشمەن يۇرىكىمنىڭ تۆۋىنىگە چاپلاشقان ، خېلى كۈنلەر يېمەڭمۇ ھېچ گەپ يوق . شۇنچىلا سامسىنى يەپ تېخىمۇ ئەزۇەيلەپ كەتتىڭ . تويمىغۇر ، مەڭگۇ تويماس ، قېنى كۆرۈپ تۇر ، مەن سېنى يەنە قانچە كۈن غىزاسىز قويۇپ ، زۇۋانىڭنى ئۆچۈرىمەن . سەن مېنى بويسۇندۇرمەن دەيسەن ، مەڭگۇ بويسۇندۇرالمايسەن...

— ئابدۇخالىق ، ھەي ئابدۇخالىق ، تۇرە ئورنىڭدىن ! — ئۇنىڭ كۆزىگە ئىششىغاندەك قىزىل بىر چىراي چېلىقتى :

— نېمە دەيسەن ؟

— تۇرە ئورنىڭدىن ، ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتماي . سەرسان بولۇپ يۈرگىنىڭ ئاز كېلىپ ، توڭلاپ ئۆلۈپ بېرەي دەمسەن ؟ تۇرە !

ئابدۇخالىق تېرەككە يۆلىنىپ داڭ قېتىپ قاراپ قالدى . ئەۋلىيا ئەزەم تېرىكىپ ئۇنى يۆلىمەكچى بولدى .

— قولۇڭنى تەگكۈزمە !

— نېمىشقا ؟

ئابدۇخالىق يەرگە قارىدى . ئۇ قېتىپ كەتكەن قولىنى قارغا چوڭقۇر پاتۇردى .

— ماۋۇ ئاپئاق ، چىرايلىق قارنى كۆرۈۋاتامسەن ؟ ئۇنىڭ قانچىلىك پاكلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمىغانلىقىڭ ئۈچۈن ، ساڭا ئىچىم ئاغرىيدۇ .

— دەل مۇشۇ قار سېنىڭ جېنىڭنى ئالىدۇ . بىر مەشھۇر شائىر ئاچلىقتىن كوچىدا توڭلاپ ئۆلۈپ قاپتۇ دېسە ، بۇ ساڭا ئەمەس ، بىز ئەدىبلەرنىڭ يۈزىگە ئۆمۈرلۈك داغ .

ئابدۇخالىق ئېچىلىپ كۈلدى :

— مېنى ئۆلدى دېگەن گەپ يالغان ! مەن مۇشۇ قاردا مەڭگۇ

ياشايمەن . سەن پاتقاقنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈر . ئۇنىڭ ئۆزى داغنىڭ قېنى تۈرسا ، ئۇنىڭ يۈزى بولامدۇ ؟

— ماقۇل ، سەنلا پاك . ماۋۇ پۇلنى ئال ، قورقما ، ساڭا سەدىقە ئەمەس ، ئۆزۈڭنىڭ ھالال قەلەم ھەققىڭ — شائىرنىڭ قەلەم ھەققى . ئاڭلىسام كۈنلەپ ـ كۈنلەپ ئاچ قاپسەن . بۇنىڭغا كىيىم ئال ، ئىسسىق تاماق يە .

— ياق ، ياق ، ئۆزۈڭ ئال ، مەن پاتقاقتىن ھېچنېمە ئالمايمەن . بۇ قارنى كۆردۈڭمۇ ؟

— سەن شائىر ، ئەي دەلدۇش سارائ !

— مەن شائىر ئەمەس ، بىر ئەخمەق .

— يۈر ، ئاچلىقتىن ، سوغۇقتىن ئۆلەي دەپسەن ، ئاۋۇ سامسىخانىغا كىرىپ ، ئىسسىق ئولتۇرۇپ تۆت سامسا يە ، قىزىق چاي ئىچ ، ئەسلىگە كېلىسەن .

— مېنى مېھمان قىلامسەن ؟

— ھەئە .

— يۈزۈمگە داغ چۈشۈرمە .

— ئەۋلىيا ئەزەم تېرىككىنىدىن بوغۇلۇپ ، تاتىرىپ كەتتىيۇ ، يەنلا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى .

— ماقۇل ، مەن پۇل خەجلىمەي ، ئۆز پۇلۇڭغا ئېلىپ بېرەي .

— ئىت بىلەن ئادەمنىڭ پەرقى بولمىدۇ .

ئەۋلىيا ئەزەم ۋاراقىراپ كەتتى :

— دەل تاپتىڭ ، كۆرۈۋاتقىنىڭ ئىتنىڭ كۈنى بولۇۋاتىدۇ . توغلاپ ئۆلۈش ئالدىدا جان تالىشىۋاتقان ئىتنىڭ ئۆزى سەن !

— ھەر ئىككىمىز ئىت ، بىرىمىز ئەلنىڭ ئىتى ، يەنە بىرىمىز گوداڭ يالايدىغان ئىت . مەن ئاچلىقتىن ئۆلۈۋاتقان ئىت . سەن يالاق يالاپ سەمرىۋاتقان ئىت .

ئەۋلىيا ئەزەم غەزەپ بىلەن ئابدۇخالىقنى تەپتى . ئابدۇخالىق قارغا يۇمىلاپ كەتتى . ئەۋلىيا ئەزەم تىللىغىنىچە مېڭىپ كەتتى . ئابدۇخالىق قار ئادەمگە ئوخشاپ قالدى . ئۇ ئۆمىلەپ تېرەككە

يۆلىنىۋالدى - دە، قارغا مىلەنگەن ئاغزىنى ئېچىپ كۈلدى:

— سانسىز جامائەتنىڭ ئالقىش ساداسى ئىچىدە دېكلاماتسىيە قىلغاندەك لەززەتكە تولدى ئادەم.

قار تېخىمۇ ئەدەشكە باشلىدى. ئابدۇخالىق خەنجىرىنى چىقىرىپ، مەيدىسىنى يارىدى. ئۇ يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، قىپقىزىل قۇرلارنى يازغىلى تۇردى.

— ھەي، ئابدۇخالىق، تۇرغىنە ئورنۇڭدىن، بايا كاللام قىزىپ ئازار بېرىپ قويدۇم، مېنى كەچۈر.

قار ئاستىدا ئەۋلىيا ئەزەم پەيدا بولدى. ئۇ خجىللىقتا ھىجىيىپ تۇراتتى.

— ۋۇي ئىپلاس، ئازار بەرگىنىڭ بىلەن خۇشال قىلغىنىڭنى بىلمەيسەن، بايا خۇشال قىلغان ئىدىڭ، مانا قاردىن سورا، مەن بايىاتىن كۈلگەن. مانا ئەمدى ئازابلىنىپ كېتىۋاتىمەن. مەن ئاجايىپ شېئىر يېزىۋاتقانىدىم...

— سەندىن ئۆتۈنەي، قانداق قىلسام تاماق يەيسەن؟

— مېنى ئارامىمدا قوي.

— مېنى ئۇنچىۋالا يامان كۆرمە.

ئىككىسى بىر - بىرىگە تىكىلىپ قېلىشتى. ئەۋلىيا ئەزەمنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى:

— ساڭا يامانلىق قىلغىنىمنى بىلمەيمەن. لېكىن سەن مېنى مەرەزنى كۆرگەندىنمۇ يامان كۆرىسەن.

ئابدۇخالىق تېلىقىپ كۈلۈپ كەتتى:

— ھەي بىچارە مەلئۇن، سەن ئەدەبىياتنى بۇلغاشتىن توختىغان كۈنى، مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن، سەن بىلەن تازا راھەتلىنىپ غىزا يەيمەن، ھەتتا ساڭا كۈيئوغۇل بولىمەن.

ئەۋلىيا ئەزەمنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ ھاسىراپ كەتتى:

— مېنى ئەدەبىياتتىن قوغلاشقا ھەددىڭ ئەمەس. مەنمۇ ساڭا ئوخشاشلا شېئىرىيەتنىڭ چوققىسىنى يارىتتىم، يېڭىلىق ئېلىپ كىردىم.

— سەن شېئىرىيەتكە يات يېڭىلىق ئېلىپ كىردىڭ . شېئىريەتتە يالاقچىلىقنىڭ چوققىسىنى يارىتتىڭ .

ئەۋلىيا ئەزەم يا ئوقى كۆزىگە قادالغان ياۋا توڭگۇزدەك چىرقىراپ كەتتى :

— سەن... سەن شائىر ئەمەس ، قىپقىزىل سارىڭ... ئىپلاس ، دەلدۇش ، ئىتتىن خار بولۇپ ، ئاچلىق ۋە سوغۇقتىن ئۆل ، جەستىڭ كوچىدا قېلىپ ئىتقا يەم بولسۇن !

ئۇ قارىغىنىچە تەلۋىلەرچە يۇگۇرۇپ كەتتى . ئابدۇخالىق خىرىلداپ كۈلدى :

— ھە مانا ئەمدى بولدى ، مەن ئۆلمەيمەن . قارا ئىت ، تېنىمنى قەلەم ، قېنىمنى سىياھ قىلىپ ، پۈتكۈل قارلىق دالىغا شېئىر يازىمەن . ئاخىر قارىغا ئايلىنىپ كېتىمەن . قېنى سەن ئۆلدى دېيەلەمسەن ؟

ئۇ يۇرىكىدىن ئوخچۇپ چىقىۋاتقان مىسرالارنى ھاياجان بىلەن دېكلاماتسىيە قىلىپ ، تېرەككە يۆلىنىپ ئولتۇردى . بىردەمدىن كېيىن ئۆزى ئېيتقاندەك ئاپئاق قارىغا ئايلىنىپ كەتتى .

1991 - يىل 3 - ئاي

كىچىنىڭ كۆزى

1

كەچنىڭ سالقىن شامىلى باراقسان مەجنۇنتال ياپراقلىرىنى يەلپۈپ تۇراتتى . غۇۋا چىراغلارغا ئۇششاق هاشاراتلار يېپىشىۋالغانىدى . قىبلىدىن ئۇرۇلغان راهەتلىك شامال شەۋكەتنىڭ چاچلىرىنى توزىتىپ ئۆتۈپ كەتتى . ئۇ ئىلاجى بار سەۋر قىلىش ئۈچۈن شامال كەلگەن تەرەپتىكى روشەن يۇلتۇزلارنى ساناشقا باشلىدى . مەكتەپنىڭ ئالمىلىق بېغىدىن قىز ـ يىگىتلەرنىڭ شىرىن تاۋۇشلىرى قۇلىقىغا توختىماي كىرىپ تۇراتتى . سۈت ئالمىنىڭ خۇش هىدى ئۇنىڭ دىمىنى تۇنقۇزۇۋەتتى . شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنى بېسۋېلىپ ، چىشىنى چىشلەپ يۇلتۇز ساناشنى داۋام قىلدى . قىزلارغا خاس يەڭگىل ئاياغ تاۋۇشى ئۇنى يۇلتۇز ساناشتىن توختىتىپ قويدى . بىر قىز نازۇك بەللىرىنى تولغاپ پەلەمپەيدىن مەغرۇر چۈشۈپ ، بۇ يەردە يۇلتۇز ساناشتىن توختاپ قالغان كېلىشكەن بىر يىگىتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى پەقەتلا هېس قىلىپ باقمىغانىدەك ، شامال ئوينىتىپ ئارام بەرمىگەن چاچلىرىنى يەنە شۇنداق مەغرۇر سىلكىپ يېنىدىنلا ئۆتۈپ كەتتى . ئۇ قىز يېنىدىن ئۆتكۈچە قىزنىڭ نېپىز شايى كۆڭلىكى ئىچىدىكى مۇڭگۈزدەك كۆكسىگە ئاچ كۆزلەرچە تىكىلدى ، ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن بولسا

تولغان ساغرىسىغا قاراپ قالدى .

— ما كاساپەتتى . قايسى مەلئۇننىڭ قولىدا تولغىنىدىغانسەن ، لېكىن بىزنىڭ بېلىققا يەتمەيسەن .

ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ تاماكا چەككەچ يەنە ئاشۇ ساغرىغا قارىدى .

— ئوقۇغۇچى دېگەن شۇ .

ئۇ ئۇمىدسىزلىك ئىچىدە يەنە يۇلتۇز سانىماق بولۇپ ئاسمانغا قارىۋىدى ، بايا ساناپ قەيەرگە كەلگەنلىكىنى تاپالمىدى . زەردە بىلەن ئارقىسىغا قاراپ ، كېتىۋاتقان قىزنىڭ كەينىدىن تاماكىسىنى تۆكۈردى :

— جادۇ جالاپ !

— نېمىدېگەن چىرايلىق گەپلەر بۇ ؟ !

شەۋكەت ئىتتىك ئارقىغا بۇرۇلۇپ پەلەمپەيدە پەرىزاتتەك سۈزۈلۈپ تۇرغان بېلىقىزنى كۆردى . ئاق شايى كۆڭلىكى ئۇنى ھازىرلا ئەرشتىن چۈشكەندەك كۆرسەتمەكتە ئىدى . ئايدەك يۈزىنى ئورىۋالغان قارا ، دولقۇنسىمان چاچلىرى بۇلۇتقا ئوخشايتتى . شەۋكەت سائىتىگە قارىدى .

— ساق ئىككى سائەت قىرىق ئۈچ مىنۇت ئۆتۈپتۇ . بۇ ۋاقىتتا دۇنيادىكى نۇرغۇن ئۇلۇغ ئىشلار ئورۇندىلىپ بولىدۇ . ئالەم ئايروپىلانى بىرىنچى قەۋەت ئاسماندىن چىقىپ كېتىدۇ .

— ناھايىتى توغرا دېدىڭىز چىرايلىق يىگىت .لېكىن ، سىز بىلەن مەن ئالەم ئايروپىلانىنى كۆرۈپ باقمىدۇق ، كۆرۈۋاتقىنىمىز ئېشەك ھارۋىسى بىلەن ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىنكى ماشىنىلار ، ماڭغاچ سۆزلىشەيلى .

— ئۆزىمىزنى قۇنقۇزمىساق تارىخ بىزنى يۇندى ئۇرىكىگە تاشلىۋېتىدۇ ، يەر يۈزىدىن تامامەن يوقىلىپ ، كىشىلەر تەرىپىدىن ئۇنتۇلۇپ كېتىمىز ، ھەتتا نەسلى قۇرۇشقا باشلىغان ، ئىنسانلار تەرىپىدىن قوغدىلىۋاتقان ھايۋانلارچىلىك قەدىرىمىز بولماي

تۇگەيمىز .

شەۋكەت خەپرۇكلىرىنى بېلىقنىڭ يۇز - كۆزلىرىگە چاچرىتىپ سۆزلەۋەردى . قىز ئىزىدا توختاپ سومكىسىدىن ئاپئاق قولياغلىقىنى چىقىرىپ يۇزىنى سۈرتتى . قوللىرىنى سىلكىپ ، خۇددىنى يوقاتقان هالدا سۆزلەۋاتقان شەۋكەتنىڭ قوللىرى بوشلۇقتا توختاپ قالدى . ئۇ هاياجانلانغىنىدىن ئېسىلىپ كەتكەندى . ئۇ ئۇكايىسىز ئەهۋالدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پەس ئاۋازدا ئېيتتى :

— ئىشقىلىپ ، مەن بىكارغا قاينىمايمەن .

بېلىقنىڭ هېچبىر ئىپادىسىز قادىلىپ تۇراتتى . ئەمدى جاۋابەن ئېغىز ئاچتى :

— تەكرار ئېيتتىم ، يەنە تەكتىلەپ قويايى : ئالىي مەكتەپنىڭ بىئولوگىيە كەسپىدىكى ئوقۇغۇچىمەن ، سىياسىي بىلەن خۇشۇم يوق ، ئۇنى چۈشەنمەيمەن ، چۈشىنىشنىمۇ خالىمايمەن . بۇنداق گەپلىرىڭىزنى ئاڭلىغۇم يوق . مۇشۇنداق كوتۇلداپ يۈرۈپ بېشىڭىزنى يەيدىغان ئادەمكەنسىز .

— گېپىمنى چۈشىنىڭ . مەن سىياسەت توغرىسىدا ئەمەس ، ئەخلاق تېمىسىدا گەپ قىلىۋاتىمەن .

— بولدى ، بىردەم گەپ قىلماي مېڭىڭ . ساۋاقداشلىرىم بىزگە ئۆچمەنلىك بىلەن قارىشىۋاتىدۇ .

ئۇلار ئوقۇغۇچىلار توپلىشىۋالغان دەرۋازىنىڭ ئالدىدىن جىمجىت مېڭىپ ئۆتۈشتى .

— قاياققا ماڭىمىز ؟

— سۆگەتلىك كۆل تەرەپكە .

— ئۇ يەردە پاشا جىق .

— مەن سىزنى پاشىلار بىلەن ياخشى مۇڭدىشالايدىكەن ، دەپ ئويلاپ قېلىۋاتىمەن .

— مېنى مەسخىرە قىلماڭ ، دېمەكچىمەنكى ، مەن سىزنى ئىككى يېرىم سائەت ساقلىسام ، مېنى بىرسى تۆت سائەت ساقلىسا ،

بىزدىكى ئىشەنچلىك ۋاقىت كۆز قارىشى قېنى؟ بىر - بىرىمىزگە بولغان ئىشەنچ نەگە كېتىدۇ؟ بىزدىكى دورامچىلىق قىلىپ ئۆزىنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى يوقىتىش، بىر - بىرىگە يالغان ئېيتىش، ئالداش، خۇشامەتچىلىك، پارىخورلۇق، خۇددى بىر كىمگە ياشاپ بېرىۋاتقاندەك كۈن - تۈنلەپ ئۇلپەتچىلىك قىلىپ سورۇن تارتىپ ئىچىش، چېكىشلەر، يالغان كۈلۈش، ساختا تەكەللۇپلار... مانا... يەنە نۇرغۇن، مەن سۆزلەپ بولالمايمەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى زاۋاللىققا يۈزلىنىۋاتقان، خاراب بولغان بىر مىللەتنىڭ ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى. بۇ ئىللەتلەرنى ئۆزىمىز تۈزىمىسەك، ھەربىر ئادەم ئۆزى تۈزىمىسە، بىر كىم تۈزەپ بېرەمدۇ؟ ھەممىنى خۇدا تۈزەپ بېرەمدۇ؟ ئاڭلىسام: «سەن پەيلىڭنى قانچىلىك ئۆزگەرتسەڭ، مەن قىسمىتىڭنى شۇنچىلىك ئۆزگەرتىمەن» دەيدىكەن ئاللا. بىزنىڭ ئادەملەردىكى ھالىغا باقماي قىلىپ كېتىدىغان ھەشەم - پەشەم، سورۇن - باراۋەت، كەيپ - ساپا، تۇغمەس قائىدە دېگەنلەر پۈت - قوللىمىزنى چۈشەۋاتقان خۇراپىي نەرسىلەردۇر. مانا بۇلارنى بىر كىم ئەكىلىپ بىزگە تاڭغىنى يوق، ئۆزىمىز تېپىپ ئادەتكە ئايلاندۇرۇش ھەلەكچىلىكىدە بولدۇق. بۇ نەرسىلەرنى ئۆزىمىز يوقىتىپ، ئۆزىمىزنى ئازاد قىلمىساق مەڭگۇ روناق تاپالمايمىز. بىز ئۆزىمىزنى سۆيەيلى، ئۆز - ئۆزىمىزنى خورلىمايلى!

— بەك ئوبدان گەپ قىلدىڭىز. ھازىر خوتۇنىڭىزغا قانداق يالغان گەپ قىلىپ ئالداپ چىقتىڭىز؟

بېلىقنىز كۈلۈمسىرەپ شەۋكەتىنىڭ كۆزىگە تىكىلدى.

— بۇنى چۈشەندۇرۇش ھاجەتسىز.

— مېنىڭ ئاڭلىغۇم كېلىۋاتىدۇ، بۇ بايانىن بېرى سىز دەۋاتقان ساختىپەزلىك، بۇمۇ ئۆزىمىزنى ئالداۋاتقانغا كىرىدىغۇ دەيمەن؟

— ياق، مەن ئۇنداق دەپ قارىمايمەن. بۇ بىر مۇقەددەس سۆيگۈ ئۈچۈن، مۇھەببەت ئۈچۈن.

— ئۇنداقتا خوتۇنىڭىزنى سۆيمەمسىز ؟
— كىم سۆيمەيمەن دەپتۇ ؟ !
— ئەمىسە نېمىشقا ماڭا رودۇپايدەك ئەگىشىۋالمىسىز . خوتۇن - بالىلىرىڭىزغا مۇھەببىتىڭىز بولغاندىكىن ، شۇلارنى سۆيىسىڭىز بولمىدىمۇ ، مەندە نېمە ھەققىڭىز بار ؟
— ئەمىسە ماڭا خوتۇن بولۇڭ .
— ياق .
— نېمىشقا ؟
— ئۇ چاغدا چوقۇم مېنى يەنە بىر چىرايلىق قىز كۇندىشىم بىلەن قوشۇپ سۆيمىسىز .
— سىزنىلا سۆيىمەن .
— بۇ ھەر كۇنى خوتۇنىڭىزنى ئالدايدىغان مەڭگۇلۇك گېپىڭىز .
— سىزگە ئۇنداق قىلمايمەن . بولمىسا بەش يىلدىن بېرى ئوتىڭىزدا كۆيۈپ ، سۇيىڭىزدە ئېقىپ يۇرەمدىم .
— بۇ ناھايىتى ئېنىق . ئېرىشمەكچى بولغىنىڭىز تېخى مەندە تۇرۇپتۇ . ئامانەتنى ئالغان بولسىڭىز بۇنچىۋالا قىلىپ كەتمەيتتىڭىز ، رايىڭىز يېنىپ ھەتتا ئۇنتۇپ قالاتتىڭىز .
— ئۇنداقتا ئىككىمىز توي قىلايلى ، شۇ چاغدا كۆرەرمىز .
— سىز بىلەن توي قىلغۇم يوق .
— ماڭا نىسبەتەن سىزدە سۆيگۇ دەيدىغان نەرسە يوقكەن - دە ، — ئەمىسە نېمە دەپ مەن بىلەن يۇرىسىز ؟
— مەن سىزنى سۆيمەن ، ئەمما توي قىلمايمەن . ھاياتتا ئەڭ سۆيۈلگەن مۇھەببەت توي قىلالمىغانلار ئارىسىدا بولىدۇ . مەڭگۇ ئەستىن چىقمىغۇدەك سۆيۈش ئۇچۇن سىز بىلەن توي قىلمايمەن .
— بۇ يالغان . كۆزدىن يىراق بولغاندىكىن ، ھامان بىر كۇنى كۆڭۇلدىن كۆتۇرۇلۇپ كېتىدۇ .
— سۆيگۇ ھەر ئادەمنىڭ روھىدا ھەر خىل بولىدۇ .

— لېكىن ، سىزنىڭ مەن بىلەن توي قىلالماسلىقىڭىزدا باشقا سەۋەب بار ، يەنى ياشتا چوڭ ، ئىككى بالىسى بار ئادەم دەيسىز .

— دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە ، مېنىڭچە ، قىزلار چوڭ ياشلىقلارغا تەگسە تۇرمۇشى كۆڭۈللۈك بولىدۇ . بۇ نۇقتىنى ئاتا - بوۋىلىرىمىز بەك ياخشى بىلىدۇ . دادام قېرىپ پېنسىيىگە چىقتى ، ئاپام ئەمدى قىرانلىق دەۋرىگە قەدەم قويدى . ئىككىسى بىر - بىرىنى بەك ياخشى كۆرۈشىدۇ . ئاپام دادامنىڭ قىرىق يېشىدا ئالغان خوتۇنى . ئاپام دادامدىن ئون سەككىز ياش كىچىك . ئاپامنىڭ ھەرقانداق تەلىپى دادامنىڭ قىزغىن مۇھەببىتى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ . ھە راست ، مېنىڭ توي قىلىشىمدا دادام بىلەن ئاپامنىڭ بىرلا شەرتى بار ، ناھايىتى ئاددىي ، توي قىلىدىغان ئادىمىڭ كەلپىنلىك بىلەن قەشقەرلىك بولمىسۇن دەيدۇ . لېكىن بۇمۇ پۈت تىرەپ تۇرالمايدۇ .

— قەشقەرلىك ئارپىسىنى خام ئورۇپتىمۇ ؟

— ئاتا - ئانام دېھقانچىلىقىنى بىلمەيدۇ . لېكىن تەكتىگە يەتكىلى بولمايدىغان سىرلىق تەكەللۇپ ، يوسۇنلار بىلەن چىقىشالمايدۇ .

— سىز بىلەن مەن مىللەتنىڭ ئەقىل - ئىدراكى ، زىيالىيسى بىز . ھازىرقى زامان ئېڭى بويىچە ياشىشىمىز ، ئۆزىمىزنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇشىمىز كېرەك . يۈرت ئارا بىر - بىرىمىزگە بولغان ئۆچمەنلىكنى يوقىتىپ ، بىر - بىرىمىزنى سۆيەيلى . بىزنىڭ ئىناق بولۇشالمای قۇمدەك چېچىلىپ ياشىشىمىز بەختسىزلىكلىرىمىزنىڭ تۈپ يىلتىزى ، بۇ ئىللەتلىرىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك .

— مېنىڭ سۆزلىگىنىڭىز بىلەن ئاتا - ئانىمىز ياشىغان ئاشۇ تۇپراق ، سۇ ، ھاۋا ، تومۇرىمىزدىكى قان بىزنى يەنە شۇنداق ئۆستۈرىدۇ . پەقەت قىسمەن ئۆزگىرىشى مۇمكىن . ئىناق بولۇش ، بىرلىشىش ھەممىدىن ئەلا .

— بولدى ئاغزىم قۇرۇپ كەتتى ، قەھۋە ئىچەيلى .

— مېنىڭ ئۇ يەرگە كىرگۈم يوق .
— نەپرەتلىنەمسىز ؟
— بىلمەيمەن .
— خەق نېمە قىلسا ئۆزىنىڭ ئىشى . بىزمۇ ئۆز ھالىمىز بىلەن بولىمىز . جەمئىيەتنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى بىلىپ قويغانغا يەتمەيدۇ . بۇمۇ ئۆز ئالدىغا ئاجايىپ بىر دۇنيا دەڭا .
«لېۋەنئاي قەھۋەخانىسى» دېگەن خەت ئۇسسۇل ئويىنغاندەك تولغىنىپ يېنىپ تۇرىدىغان ئىشىكتىن شەۋكەت ئالدىدا كىردى . ئاي چېھرىلىك ئوچ قىز كۇلۇمسىرىگىنىچە ئىتتىنىڭ كېلىپ ئۇنىڭغا قول ئۇزاتتى ، بىر سىنىڭ ئاق بىلىكى بويىنىغا يىلاندەك يۆگىشىپمۇ ئۇلگۇردى .
— بولدى ، رەھمەت سىلەرگە .
بېلىقنى كۆرۈپ ھەممىسى پەرىلەردەك غۇۋالىق ئىچىدە غايىب بولدى . غۇۋا قىزىل چىراغ نۇرىدا پەردىلىك توسۇقلار سىرلىق كۇلۇمسىرەۋاتقان ، سىپتا ياسانغان چىرايلىق ئايالدەك كۆرۈندى . ئەتىر ئارىلاشقان ھەر خىل ئىچىملىك پۇرىقى قەھۋەخانىنىڭ ھاۋاسىنى سېھىرلەپ تۇراتتى . توسۇقلار ئىچىدە قىزغىن پىچىرلاشلار ، قىزلارنىڭ نازلىق كۇلۇپ ئەركىلەشلىرى ئاڭلىنىاتتى . كۇتكۇچى قىز ئۇلارنى پەردىسى قايرىلىپ تۇرغان بىر بوش ئورۇنغا باشلاپ كەلدى .
— نېمە لازىم ؟ — دېدى كۇتكۇچى ئۇلار جايلىشىۋالغاندىن كېيىن .
— سىز دەڭ ، — كۇلۇپ قارىدى شەۋكەت .
— قەھۋەدىن باشقا نېمە بار بۇ يەردە ؟
— خالىغىنىڭىزنىڭ ھەممىسى بار .
بېلىقنى تاۋام بۇيرۇتتى :
— ئىككى ئىستاكان قەھۋە بىلەن بىر تەخسە تۇخۇم قورۇمىسى ، بىر تەخسە تەرخەمەك ، ئون زىخ كاۋاپ كەلتۇرۇڭ .

— بۇ يەر قىزىق تۇيۇلۇۋاتامدۇ؟

— نېمىسى قىزىق. مېنىڭچە، بۇ ئۆز يولىدا، تەبىئىي ـ نورمال ئىش. جاھاندا كىشىلەر ئازادلىك ھېس قىلىدىغان قانچىلىك ئىش بار؟ ئەگەر ئۇلار بۇ يەردە ئۆزىگە ئازاب تېپىۋالسا ھەرگىز يولىمايدۇ. ئادەم خۇشاللىق ئىزدىگۈچى مەخلۇق. ئۇنىڭ كۆڭلى نەدە خۇش بولسا، شۇ يەرگە ھەسەل ھەرىسى ئولاشقاندەك مانا مۇشۇنداق توپلىنىدۇ. سىز كۆچەپ ئۆزگەرتمەن دېگەن ئادەملەرنىڭ روھى، جەمئىيەتنىڭ ئېڭى ۋاقتى ـ سائىتىگە كەلگەندە ئۆز يولى بىلەن ئۆزگىرىۋېرىدۇ.

— پۈتۈنلەي پەرۋاسىزلىق. ۋىجدانسىز ئادەملەر پەرۋاسىز بولىدۇ. پەرۋاسىز ئادەمدە ئېتىقاد بولمايدۇ، شامالغا قاراپ يەلكەن چىقىرىشقا، خامېلېئوندەك ماسلىشىشچانلىققا — رەڭ ئۆزگەرتىشكە ماھىر كېلىدۇ. مەن ئۆزۈم سۆيىدىغان سىزدەك بىر ياخشى قىزنىڭ تېخى جەمئىيەتكە قەدەم قويماي تۇرۇپ، بۇنداق بولۇپ كېتىشىگە چىداپ تۇرالمايمەن. مەن بارلىق ھاياتىم، جېنىم بىلەن سىزنى، شۇنداقلا كىشىلەرنىڭ روھىنى ئۆزگەرتىشكە ئۆزۈمنى بېغىشلايمەن. مانا بۇ مېنىڭ ئۆمۈرلۈك غايەم. سىز ئۇنداق بولماسلىقىڭىز كېرەك، بېلىقىز.

— مانا بۇ بىزنىڭ مىليونلىغان ئالىي مەقسەتلىك نادان، ياخشى ئادەملىرىمىزنىڭ بەختسىز خاراكتېرى. دەل مۇشۇ ئىش ئۇلارنى قانلىق تراگېدىيە ئىچىدە، ئالدانغان ئارمان، پۇشايمانلار ئىچىدە يەر يۈزىدىن يوق قىلدى. كىشىلەرنىڭ ئېڭىنى، روھىنى، ياشاش ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتەلەيدىغان بىرلا قۇدرەتلىك كۈچ بار، ئۇ بولسىمۇ تەبىئەت ۋە ئۇنىڭ قانۇنىيىتى. ئۇنى ھازىرغىچە ھېچقانداق ئىنسانىيەت ئۆزگەرتەلىگىنى يوق. بەلكى ئۆزگەرتىمىز دېگەنلەر تەبىئەت تەرىپىدىن ئۆزگەرتۈۋېتىلدى. تەبىئەت كەڭرى، ئۇنىڭغا قاراپ بېقىڭ: باھار، ياز، كۈز، قىش، بۇلارنىڭ ھەربىرىدە ھەربىر ئۆسۈملۈكتىن تارتىپ جانلىقلارغىچە شۇ پەسىلنىڭ

قانۇنىيىتى بويىچە ياشايدۇ ، جۇملىدىن ئادەممۇ شۇنداق . مانا قاراڭ : قىشتا سىز مانا مۇشۇنداق كىيىم بىلەن ياشاپ ھايات تۇرالامسىز . قىشنى ئۆزگەرتەلەمسىز ؟ پەقەت ئۇنىڭغا بويسۇنۇش شەرتى ئاستىدا تاقابىل تۇرۇپ ياشايسىز . ئادەملىرىمىزنىڭ ئېڭى ، روھى ھەرقايسى دەۋردە ھامان ئۇنى تاپىدۇ .

— سىزنىڭ بۇ سىلىشتۇرمىڭىز يەنىلا پەرۋاسىزلىق ، بىزنىڭ مىليونلىغان كىشىلەردىكى چۈشكۈنلۈكتىن باشقا نەرسە ئەمەس . ھېچ نەرسىگە ئىنتىلمەي ، زەئىپ ھالدا نېمە بولسا شۇ دەپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئادەملىرىمىزنىڭ ئۆزىنى ئاقلاش ، ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ ، ئۆزىنى ئالداش ئۈچۈن تاپقان گېپى . سىز دەۋاتقان پۈتكۈل كائىنات كەڭ دائىرىلىك ئۇقۇم . مېنىڭ دەۋاتقىنىم دۇنيانىڭ بىر كىچىك زېمىنىدىكى ئادەملەرنىڭ روھى مەسىلىسى . قېنى ئېيتىڭ ، بىر زېمىندا ، بىر كىلىماتتا ياشاۋاتقان ، ئوخشاش تاماق ، كىيىم ، ھاۋا ، سۇدىن پايدىلىنىۋاتقان ئادەملەرنىڭ روھى ئوخشاش ئەمەس ، تەقدىرى ئوخشمايدۇ . بىز چۈشكۈنلىشىپ - چىرىكلىشىپ ، تۇگىشىپ كەتتۇق . كونا ئېسىل ئەخلاقنى كونىرىدى دەپ تاشلاپ مېڭىپ ، يېڭىسىنى تاپالماي دوراپ ، ئاخىر يا كونىسى ، يا يېڭىسى يوق قەلەندەرنىڭ ئۆزى بولدۇق . بىزدە مىللىي ئەخلاق ، مىللىي مەدەنىيەت يوقالسا بىز تولۇق يوقىلىمىز ، زەئىپلىشىپ ، ئۆلۈپ تۇگەيمىز .

شەۋكەت ھاياجاندىن بوغۇلۇپ قولىدىكى بىر ئىستاكان قەھۋەنى غەزەپ بىلەن يەرگە ئۇردى . كۇتكۇچى سايىدەك پەيدا بولدى .

— كەچۈرۈڭ بىرئاز چېچىلىپ قالدى ، ھېچ ئىش يوق ، — دېدى بېلىقنىز خاتىرجەملىك بىلەن .

— ئىستاكان پۇلىنى ئايرىم ھېسابلايمىز .

— قانداق ھېسابلىساڭ شۇنداق ھېسابلا چوشقىنىڭ كۇچىكى . كاشىلا قىلماي كۆزۈمدىن يوقال !

— ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ ، بۇ ئاجىزلىق . بۇنداق بولغاندا بىر مىللەتنى ئەمەس ، ئالىقىنىڭىزدىكى مەندەك بىر قىزنىمۇ ئۆزگەرتەلمەستىن ، ئەكسىچە ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالىسىز . ئۆزگەرتىش ئۇچۇن مانا مۇنداق چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن سۆيۇش كېرەك .

بىلىقىز شەۋكەتنىڭ قىزىرىپ ئېسىلىپ كەتكەن ساقاللىق ئېڭىكىنى يۇمشاق ئالىقىنى ئارىسىغا ئېلىپ ، كۆكۇرۇپ تىترەپ كەتكەن قېلىن كالپۇكىغا نازۇك ، رەڭدار لېۋىنى يېنىك ياقتى . تىترەپ تۇرغان شەۋكەت بىلىقىزنى قۇچاقلاپ ، مىجىقلاپ ، ئەسەبىيلىك بىلەن ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە سۆيۇپ كەتتى . بىلىقىز شەۋكەتنىڭ بېغىشىنى قاتتىق چىشلەپ يۇلقۇنۇپ چىقىۋالدى . شەۋكەت قاتتىق ھاسىراپ ئولتۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ بېغىشىدىن سۇس قان چىقتى .

— دېمەك ، سىز قۇرۇق گەپتىن باشقىغا يارىمايدىغان ئاجىز ، شاكال ، چاكىنا ئادەمكەنسىز . سۆيۇشنى بىلمىگەن ئادەم قۇنقۇزۇشنى بىلەمدۇ ؟ سىز تەربىيىلىنىڭ ، ئاۋۋال خەلقنى سۆيۇش كېرەك . مەنمۇ شۇ خەلقنىڭ بىرسى . سۆيۇڭ دېسە ، خۇدىنىڭىزنى يوقتىپ غالجىر ئىتتەك تالاپ ئۆلتۇرۇپ قويغىلى تاس قالدىڭىز . سۆيۇش ئادەمگە لەززەت ئېلىپ كېلىدىغان نەرسە . مەن بوغۇلۇپ ئۆلگىلى تاس قالدىم . سىز لەززەت ئالالىدىڭىزمۇ ؟ كېلىڭ ، بېغىشىڭىزغا سۆيۇپ قويايلى ، ئازابىڭىز يېنىكلىسۇن .

شەۋكەت ھاڭۇبقىپ ئولتۇرۇپ قالدى . بىلىقىز ئۇنىڭ بېغىشىدىكى قانىنى ئالدىرىماستىن يۇمشاق شۇمىدى . بۇ يېقىملىق قىلىق شەۋكەتنىڭ سېزىمىنى قاتۇرۇپ ، مەستخۇشلۇقىنىڭ كەيپىنى سۇرگۈزدى . بىلىقىز لېۋىنى تارتىۋېلىپ كۇلۇۋەتتى .

— سىز بەك ئۇستا جادۇگەركەنسىز ، — دېدى شەۋكەت .

— بىز تېمىدىن يىراقلاپ كەتتۇق . باشقا گەپنى قويۇپ ئۆز گېپىمىزنى قىلىشىپ ، كۆڭلىمىزنى ئاچايلى .

— ئەمسە ، ئۆمرۇمدە ئۇنتۇلمىغۇدەك ياردەم قىلىڭ .
— قانداق ياردەم ؟
— مۇھەببىتىڭىز ـ سۆيگۈڭىزنى دەيمەن .
— دېدىمغۇ ، ھاياتىمدا ئەڭ سۆيۈملۈك كىشى سىز . مەن سىزنى ئۆمۈر بويى سۆيىمەن .
— ئەمسە توي قىلايلى .
— بۇ قانداق مۇھەببەت ؟
— بۇ مەڭگۈلۈك مۇھەببەت . پەقەت سىزنىڭ ياردىمىڭىزدىلا مەن مىللىتىمنى قۇتقۇزۇش غايىسىگە يېتەلەيمەن .
— ماقۇل سىز بىلەن توي قىلىپ ، سىز تەلەپ قىلغان ياردەمنى قىلاي . دوختۇرخانا كېسەللەر ھېسابىاتخانىسىدا بوغالتىرلىق قىلىش بىلەن ، مۇشۇنداق قۇرۇق گەپ قىلىش بىلەن ئۆزىڭىزنى ئالداشتىن باشقا قانداق ئىش قىلىماقچىسىز ؟
— پارلاق مىللىي مەدەنىيىتىمىز ھەققىدە ماقالە يازىمەن ، تەشۋىق قىلىمەن . ئاجىزلاشقان مىللىي روھنى ، بۇزۇلغان مىللىي ئەخلاقنى قۇتقۇزۇش ، ئۆزىمىزنى قۇدرەت تاپقۇزۇش ھەققىدە ماقالە ئېلان قىلىپ ، كىتاب يېزىپ كىشىلەرنىڭ روھىنى ئويغىتىمەن ، ئېڭىنى ئۆستۇرىمەن . مانا مۇشۇ مۇراجىئەت قىلىش يولى ھازىرقى دەۋرده ئەڭ ئېسىل ئەمەلىي ئىش ، مەن مۇشۇنى قىلىمەن .
— رېئاللىق دەل بۇنىڭ ئەكسىچە . سىزنى رېئاللىققا قايتۇراي . سىز قىلماقچى بولغان ئىشنىڭ ھېچقايسىسى كىشىلەرنى ئەمەلىي نەپكە ئىگە قىلالمايدۇ . ھازىر پۇل بىلەن ھوقۇق ھەقىقىي تار دائىرىدە ۋاقىتلىق ئۆزگەرتىش قۇدرىتىگە ئىگە كۇچ . مانا بۇ كىشىلەرنى ئۆزگەرتەلەيدۇ .
— ئاغزىڭىزدىن بۇنداق تېتىقسىز گەپنىڭ چىقىشىنى كۇتمىگەن ئىكەنمەن .
— بۇ مېنىڭ ئاغزىمدىكى ئەمەس ، روھىمدىكى گەپ ، بۇنى ماڭا ھازىرقى رېئاللىق ئۆگەتتى .

— بۇنى ئۆزگەرتىش كېرەك . بۇ بەك ئىپلاس روھ .

— مۇمكىن ئەمەس . بۇ ئەڭ ئەمەلىي روھ ، مەن سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى ، ئاشۇ تەشۋىقاتچىلار مېنىڭ نەزىرىمدە ھېچقانداق ئۆزگەرتىش كۆچىگە ئىگە ئەمەس ، لېكىن بىر سوم پۇلغا كېلىدىغان بەش نان كىشىلەرگە ھاياتلىڭ قەدرىنى بىلدۈرەلەيدۇ . مېنىڭ ئۆزگىرىش ، ئۆزگەرتىش ھەققىدىكى گەپلەرنى بۇنىڭدىن كېيىن ئاڭلىغۇم يوق . پۇل بىلەن ھوقۇق مەنده چوڭقۇر يىلتىز تارتىۋاتىدۇ . سىز بىلەن بۇ ھەقتە ئۇنىڭدىن ئارتۇق سۆزلەشكۈم يوق ، مەن پەقەت شۇنىلا قەدىرلەيمەن .

— بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ، ئۆزىنى ھازىرغىچە پاك ساقلاۋاتقان بىر ئوقۇغۇچىنىڭ يۈرىكىنىڭ بۇنچىلىك چىرىكلىشىپ كېتىشىنى ھېچ ئەقلىمگە سىغدۇرالمايۋاتىمەن . بۇ سىز ئېيتقۇ شۇمۇ ياكى باشقا بىر داڭقى پۇر كەتكەن سەتەڭمۇ ؟

— نېمە دېسىڭىز دەۋېرىڭ ، مەن بىر ئادەم .

شەۋكەت ئورنىدىن تۇردى . ئېيتقىنى خاتىرجەم كۈلۈمسىرەپ ئىزىدا ئولتۇرۇۋەردى .

— ئولتۇرۇڭ ، مەن تېخى سىزنى قانغۇدەك سۆيمىدىم .

— سىز مېنى سۆيمەيسىز ، پۇلنى ، ھوقۇقنى سۆيىسىز .

— لېكىن ھەممىدىن سۆيۈملۈكى يەنىلا سىز .

ئېيتقىنى ئورنىدىن تۇرۇپ شەۋكەتنىڭ بوينىغا گىرە سالدى ، چىڭ يېپىشىپ تۇرۇپ ئالدىرىماستىن لېۋىنى لېۋىگە ياقتى . شەۋكەتنىڭ قولى بەلدىن تۆۋەنگە سىيرىلىپ كۆڭلەكنى كۆتۈردى .

— ھەددىڭىزدىن ئاشماڭ ، — ئېيتقىنى شەۋكەتنىڭ قولىغا ئۇرۇۋۇتتى .

شەۋكەتنىڭ غەزىپى بىراقلا تاشتى .

— سىز قانداق شايتاتۇن خوتۇن . مېنى سىراڭ قىلاي دەمسىز ، سىرتماقتا ئېسىپ قويۇپ ، يا ئۆلتۈرمەي ، يا بوشاتماي . ئەگەر يەنە رەت قىلسىڭىز ، بولدى سىز بىلەن ئادا ـ جۇدا بولىمەن .

— قورقمىسەن دېمەك . لەززەت دەل شۇنىڭدا ، لېكىن ھەر ئىشنىڭ يولى ، ۋاقتى بولىدۇ .

— بەش يىل بولدى ، ئەمدى ئوقۇشىڭىز تۈگەيدۇ . يا توي قىلمىسىڭىز ، يا تەلىپىمگە ئۇنىمىسىڭىز ، قاچان كېلىدۇ ئۇ ۋاقىت . بولدى ، مېنى ئەمدى ئالدىيالمايسىز . ئەمدى بىلدىم ، بىزدە ھېچقانداق ئورتاقلىق ، مۇھەببەت دېگەن نەرسە يوق .

— مەن بۇرۇنلا بىلگەن .

— سىز ئەۋلىيا خېنىم .

— ھاقارەتلەشكە ھەققىڭىز يوق .

— بىزنىڭ بارلىق ساختا مۇناسىۋىتىمىز مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن . بۈگۈندىن باشلاپ شەۋكەت سىزنى ئىزدىمەيدۇ ، كۆزۈمدىن يوقىلىڭ . سىزنى تونۇمايمەن . سىز ئادەم ئەمەس ، ئالۋاستى .

— بولىدۇ . خەيرخوش ، بىردىنبىر ئادەم .

بېلىقنىڭ كۆزىدىن ياش قۇيۇلغان پېتى قەھۋەخانىدىن چىقىپ كەتتى . شەۋكەت ئىزىدا ئولتۇرۇپ بۇقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدى .

2

دوختۇرخانىنىڭ كېسەللەر ھېسابات‌خانىسىنىڭ كىچىككىنە تۆشۈكى ئالدىدا كۈن ـ تۈن ئۆچىرەت ئۆكسىمەيدۇ . ھېسابچى خادىملار باش كۆتۈرمەستىن يازىدۇ ، چوتنى تاراقلىتىدۇ ، يەنە يازىدۇ . كېسەللەرنىڭ كېسەلخانىدا يېتىش ـ ياتماسلىق تەقدىرى مانا مۇشۇ يەردە بەلگىلىنىدۇ . كېسەللەر ياتاقتا يېتىپ داۋالىنىشتىن ئەمەس ، مۇشۇ يەردىكى چوت ئۇرۇقلىرىنىڭ تاراقلىشىدىن قورقىدۇ . قورققان بىلەن داۋالانماي مۇمكىن ئەمەس ـ تە . دوختۇرلار بىمارغا ئىنسانىي ھېسسىياتتا رەھىمدىل بولغىنى بىلەن ، بۇ يەردىكى ھېسابچىلار چوت ئۇرۇقىنىڭ ھۆكۈمىنى كەم ـ

كـۇتـسىز ئىجرا قىلىشىدۇ . ئۇلاردىكى ھېسسىيات — رەقەم ، رەھىم - شەپقەت بولسا چوتنىڭ ئۇرۇقى .

شەۋكەت باش كۆتۈرمەستىن تۆشۈكتىن تەڭلەنگەن كېسەلنىڭ ھېسابات جەدۋىلىنى ئالاتتىيۇ ، ئادەمنىڭ ئۆزىنى كۆرمەيتتى . بەزىدە ئۇدۇل كېلىپ قالسا ، كىر - ماڭگىر تۆشۈكتىن بىر جۈپ كۆزنى كۆرۈش نېسىپ بولاتتى . تۈكلۈك قوللار ، نازۇك قوللار ، ئوتـۇندىن قېلىشمايدىغان قوللار... تاراقلاپ سوقۇلىدىغان چوت ئۇرۇقى ، شىرتىلداپ يېزىلىدىغان رەقەملەر...

بىر نازۇك قول تەڭلەندى . شەۋكەت ھېسابات جەدۋىلىگە ئوخشىمايدىغان قەغەزنى زەردە بىلەن ئېلىپ ئاچتى : «بىر دىنبىر ‹ئادەم ئالـۋاستى› سىز بىلەن ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشۈپ خوشلاشقىلى كەلدى . بۇ ئالۋاستىنىڭ ئاخىرقى ئارزۇسى .»

شەۋكەت تۆشۈكتىن قارىۋىدى ، كۆز كۆرۈنمەي ، تەڭلەنگەن قولنىڭ بىلىكىلا كۆرۈندى . ئۇ قەغەزنى ئالدىغا تاشلاپ ، ئۈستەلگە يۆلىنىپ ، بېلىنى رۇسلاپ تاماكا چەكتى . ئارقىدىن يەنە شۇ قەغەزنىڭ ئۆزىگىلا : «بىرنىم سائەت ساقلا» دەپ يازدى - دە ، پۈرلاپلا نازۇك قولغا تۇتقۇزۇپ قويدى . قول تۆشۈكتىن تارتىلىپ ، ئورنىغا يەنە بىر قول سوزۇلدى .

قـۇياشنىڭ ئاخىرقى ئوت رەڭ نۇرلىرى تۇتۇرگى تېغىنىڭ چوققىلىرىنى نۇرغا پۈركەپ ، پەستىكى بوستانلىقلاردىن ئاستا - ئاستا ئـۆچۈشكە باشلىدى . تاغ باغرىدىكى تاقىرسايى تەرەپتىن قـۇرغـاق سـالـقىن شامال كەلدى . بېلىقىز ئېگىز تۆپلىكتىكى قاراخانىيلار زامانىدىن قالغان يوغان ، سىلىق كۆك تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ، قۇياش بىلەن ئاخىرقى قېتىم سۆيۈشۈۋاتقان چوققىلارغا ھەۋەسلىنىپ قارايتتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، ستۇدېنت خېنىم ، ئەپۇ قىلمىسىز ، يېرىم سائەتتە چىقمەن دەپ ، ئىككى سائەت ساقلىتىپ قويدۇم .

بـېلىقىز نازۇك قولىنى تەڭلەپ كۇلۇپ كەلدى . شەۋكەت سوغۇقلا قول سۇندى .

— تاڭ ئاتقۇچە كەلمىسىڭىز مۇشۇ تاشتا ئولتۇرۇپ ساقلايتتىم . كەلمىگەن بولسىڭىزمۇ هامان كۆرۈشمەي قويمايتتىم . بىز خوشلىشىشىمىز كېرەكقۇ ؟

— بىراق ئىختىيار مەندە ئەمەس . مېنىڭچە ، بىز خوشلىشىپ بولغان . قانچىلىك زۆرۈرىيىتى بارلىقىنى چۈشەنمىدىم .

— ئادەم هەممىنى ئۆزى ئويلاپ چۈشىنىۋالالمايدۇ . سەل تۇرۇپ چۈشىنىپ قالىسىز .

— هەرقانداق نەرسىنى سىزنىڭ چۈشەندۈرۈشىڭىز بىلەن چۈشەنگىم يوق . مەن بىر غايىلىك ئادەم . مۇشۇ زېمىنىنىڭ تۈزىنى يەپ تۇرۇپ ئۇنىڭ بەختىنى ئويلىمىسام ، مەن قانداقمۇ ئادەم بولىمەن . بۇ تۇپراق ئۆزىنىڭ چەكسىز ئاق كۆڭۈللۈكى ، چىدامليقلىقى ، سەۋرچانلىقى ، ئاخىر يەنە ئامالسىزلىقىدىن ئادەمدىن كۆپرەك هايۋانىنى بېقىۋاتىدۇ . هايۋان پەقەت ئۆز نەپسىنى — قورساق تويغۇزۇشنىلا بىلىدۇ . مەن ئۆزۈمنى ئادەم هېسابلىسام ، قورسىقىمدىن باشقا ئاشۇ يىراقتا سوزۇلۇپ ياتقان تۈتۈرگى تېغىنى ، چاقماق دەرياسىنى ، ئۇنىڭ باغرىدىكى چەكسىز دالىنى ئويلىشىم كېرەك .

— سىز دەۋاتقان بۇ زېمىندىكى ئۆزىنىلا سەمرىتىدىغان چارۋىلار ئېچىدە مەنمۇ بولسام كېرەك ، دەپ ئويلايمەن .

— بۇنى سۆزلەشنىڭ هاجىتى يوق .

— لېكىن بۇ زېمىندىكى سىز هايۋان سانىۋاتقانلار بىكارغا يەۋاتقىنى يوق ، ئۇلار ئۆز ئەجرى بىلەن هالال يەۋاتىدۇ . ئۇلار ئۆز گۆشىنى بېرىش بەدىلىگە قورسىقىنى بېقىش پۇرستىگە ئىگە . لېكىن شۇنىمۇ ئېيتىپ قويايكى : دەبدەبىلىك قۇرۇق ، يالتىراق شوئار گەپلەر بىلەن ئۆزىنى ئالداپ ياشىغاندىن ئاشۇنچىلىك بولسىمۇ ئەجىر قىلىپ جان ساقلاشنىڭ ئۆزىمۇ بىر مۆجىزە . قۇرۇق گەپچىنىڭ قولىدىن مەڭگۈ هېچ نەرسە كەلمەيدۇ ، بۇ ئۆلمەس هەقىقەت .

— سىز دەۋاتقان يىرگىنچلىك جان بېقىش هەقىقىتى ئېچىگە

پۇلدىن ئىبارەت سىزنىڭ مۇقەددەس ئېتىقادىڭىز چوڭقۇر يىلتىز تارتقان .

— ئەلۋەتتە . يەنىمۇ چوڭقۇرراق چۈشىنىۋېلىڭ ، يەنە ھوقۇقمۇ بار .

شەۋكەت بىردەمگىنە جىم تۇرۇۋالدى ، ئۇ توختىماي لاغىلداپ تىترەشكە باشلىدى .

— ئوقۇغۇچى ، بىر ئوقۇغۇچىنىڭ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن ئاتلىمايلا تۇرۇپ جەمئىيەتنىڭ ئىپلاسلىقلىرىنى بۇنچىۋالا يۇقتۇرۇۋېلىشى تەسەۋۋۇرغا سىغمايدۇ .

— شۇنى بىلىپ قېلىڭكى ، ئەمەلىيەتتە سىزنى شۇنچىۋالا يىرگەندۇرۇۋاتقان ، ئۆچمەنلىكىڭىزنى قوزغاپ سۆزلىتىۋاتقان ، قاقشىتىۋاتقان دەل مۇشۇ نەرسە . ئەگەر ئۇ نەرسىلەر ھازىر سىزدە بولغىنىدا ئىدى ، مانا مۇشۇ يەردە سىز دەل ئەكسىچە گەپ قىلغان بولاتتىڭىز ، ھەتتا سۆزلەپ ئولتۇرمايتتىڭىز . تارىخ دەل سىزگە ئوخشاش مىللەت ھەققىدە توختىماي قۇرۇق پو ئاتىدىغانلارنىڭ پۇل بىلەن ھوقۇقنى ئېرىشكەندىن كېيىنلا شۇ نەرسىلەرنىڭ سادىق قۇلىغا ئايلىنىپ كېتىدىغانلىقىنى تەكرار ئىسپاتلىدى . ئۇلار ئەسلىدە شۇ نەرسىگە مۇتتەھەملىك بىلەن ئېرىشىشنى ئاڭلىق - ئاڭسىز ھالدا ئۈمىد قىلىدۇ . پۇل بىلەن ھوقۇقسىزلىق رەزىل ئاپەت ، جىنايەت . ئۇ بولمىسا ئادەم ئادەمدەك ياشىيالمايدۇ .

— ئاغزىڭىزنى يۇمۇڭ . بۇنداق ھاقارەتلىرىڭىز ئۆزىڭىزگە تېگىشلىك . سىز بىلەن بۇنداق سۆزلىشىپ ئولتۇرۇشقا ھېچ چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى . باشقا گېپىڭىز بولسا دەڭ ، بولمىسا يولىمىزغا ماڭايلى .

— بولىدۇ . ھازىر دېمەكچى بولۇپ تۇراتتىم ، ياخشى دېدىڭىز ، مەن خىزمەت تەقسىماتىمنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولۇشى ئۈچۈن پۇلغا ئىگە بولماقچى . بەش يىللىق پاك مۇھەببىتىمىز ، سىزنىڭ بەش يىلدىن بۇيانقى ئەسەبىي ئارمىنىڭىز ، سىز بىلەن ئاخىرقى كۆرۈشۈشىمىزنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن ، بۇگۈن كېچىنى

قەھۋەخانىدا سىز بىلەن ئۆتكۈزىمەن .

شەۋكەت ئاشۇ ئۆلۈك تاغدەك جىمىپ كەتتى . خېلىدىن كېيىن ، يەرنىڭ تېگىدە يىلان كۆشكەندەك پەس ئاۋازدا دېدى :

— سىز ئالجىپسىز . شۇ تاپتا سىزنىڭ كاللىڭىزنىڭ نورمال ئىشلەۋاتقىنىگە ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ . مەن بىر قورقۇنچلۇق چۈش كۆرۈۋاتماي‌دىغاندىمەن ؟

— نېمىدەپ چۈشەنسىڭىز ئىختىيارىڭىز . مەن قارار قىلىپ بولدۇم . بەش يۈز كوي ئېلىپ ھېلىقى قەھۋەخانا ئالدىغا بارىسىز ، يەنە بىر سائەتتىن كېيىن شۇ يەردە سىزنى ساقلايمەن .

— توختاڭ ، مەن سىزنىڭ قەلبىمدە مەڭگۈ پاك ياشىشىڭىزنى ئۈمىد قىلاتتىم . ئاتا ـ ئانىڭىز ناھايىتى پۇلدار ئادەملەرغۇ ؟

— مۇستەقىللىق ئەڭ ئاۋۇال ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆزىدە بولۇشى كېرەك . مەن بۇنى ناھايىتى كېچىكىپ چۈشەنگىنىمدىن ئەپسۇسلىنىمەن . شۇ ھېسسىياتقا كەلگەندىن باشلاپ ، ئاتا ـ ئانام مەيلى يامبۇدا ئىشىك تاقىسۇن ، مەن ئۆز تۇرمۇشۇمنى ئۆزۈم باشقۇرىمەن ، مۇستەقىل ياشايمەن دېگەن ئىرادىگە كەلگەنمەن . ئىت يىلىدىن ئېشەك يىلىغچە ، نەۋرە كۆرگۈچە ئاتا ـ ئانىغا يۆلىنىپ ياشاش ئىنسانىيەت ئىچىدە پەقەت بىزدىلا قالغان رەزىل تراگېدىيە . ئەمدى بۇ تراگېدىيىدە رول ئالمايمەن .

— باشقا يول تۇتقىلى بولماسمۇ ؟

— كۆپ پۇل تېپىشنىڭ ھەرقانداق يولى پاك ئەمەس ، بۇلغىنىشتىن ساقلانغىلى بولمايدۇ . يىرگىنچلىك بولغاچقا ، ئۇ بەك قۇدرەتلىك . مېنىڭ ھازىرچە ئويلاپ تاپالىغان يولۇم مۇشۇ . يەنە ئويلاۋېرسەم كېچىكىمەن . خوش ئەمىسە ، سىزنى ساقلايمەن .

قىز گېپىنى تۈگىتىپ كېتىپ قالدى . ئۇ تۆپىلىكتىن يېنىك مېڭىپ بارغانچە پەسلەپ يىراقلىدى . شەۋكەت ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بېشىنى سېلىپ قاراپ ، تاماكىسىنى كۈچەپ شورىدى .

— ھەي... ي ، بارمىسام بولامدۇ ؟

قىز قايرىلىپ بوستان چاچلىرىنى سىلكىدى :

— ئۆزىڭىزدىن سوراڭ . بىر سائەت ساقلايمەن ، بارمىسىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ شورى .

قىز كېتىپ قالدى ، ئالەم كېتىپ قالدى ، سوزۇلۇپ ياتقان ئاشۇ تاغلار كېتىپ قالدى . قىران دەريا سى ، چاقماق دەريا سى ، تۇمەن دەريا سى... ئۇلارنىڭ باغرىدا ئۆسكەن گۈزەل بوستانلار ئەنئەنىۋى ئۇلۇغ ئېقىندىن يېڭى دۇنياۋى ئارىلاشما ئېقىمغا قاراپ ئەنە شۇنداق كەتتى . بۇ كېتىش ھەققىدە ھازىر ھېچكىم ئېنىق ، توغرا ھۆكۈم قىلالمايدۇ . ئاخىرقى ھېسابتا ئۇنىڭغا ئەڭ ئۇلۇغ ، توغرا ھۆكۈم قىلىدىغان ئىگىسى بار .

* *

— كەلدىڭىزمۇ ؟

— بېلىق ، جېنىم بېلىق ، مەن نومۇستىن ئۆلەي دەۋاتىمەن . سىز نېمە بولۇپ كېتىۋاتىسىز ، جاھان نېمە بولۇپ كەتتى ؟

— ئەكېلىڭ ، پۇلنى ، ھە ، ئەمدى ياخشى بولدى . بۇ پۇل جىققەن . دېگىنىم ھېساب ، سىزدىن ئارتۇق ئالمايمەن . سىزنىڭ بۇنچىلىك پۇلىڭىز يوق ، چوقۇم مەرد ئاغىنىڭىزدىن قەرز ئالدىڭىز . ھازىر پۇل ئۆتنە بېرىدىغان ئاغىنە تاپماق تەس ، ئۇنى قەدىرلەڭ . جۇرۇڭ ، بۇگۈن كېچە پۈتۈن دۇنيا بىزنىڭ .

قىز شەۋكەتىنىڭ قولىدىن سۆرىگىنىچە بۆرىنىڭ كۆزىدەك پالدىرلاپ تۇرغان چىراغلار ئارىسىدىكى قەھۋەخانا ئىشىكىدىن كىرىپ كەتتى .

3

بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى . ئۇچيۇز ئاتمىش بەش كۈندە سىز قانداق ياشىغانسىز ؟ بۇ كۈنلەر ئىچىدە ياشاشنى ئاخىرلاشتۇرغانلار بۇ دۇنيا بىلەن خوشلاشتى . بۇ دۇنيانىڭ بارلىق يۇقۇندىلىرىنى

يۇغۇچىلار يۇيۇپ تازىلاپ يولغا سالدى ، ئەمما روھىدىكىنى تازىلاش بەندىنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ .

دوختۇرخانا يېڭىدىن سېلىندى . ھېساباتخانا تاملىرى ئەينەك بىلەن ياسىلىپ ، ئىچىدىكىلەر سىرتتىكىلەر بىلەن بىمالال سىنچىلاپ كۆرۈشەلەيدىغان قىلىندى . شەۋكەت چوت ئۇرۇقى بىلەن رەقەم ، جەدۋەللەرنىڭ ئىچىدە ياشىدى . ئۇنىڭدىن باشقا ، ئۇنىڭ ئاشۇ ئەقىدىلىرى ، ئېتىقادى ، پاراڭلىرى يەنە ئۇنىڭ بىلەن ياشاپ كەلمەكتە ، ئولتۇرسا ـ قوپسا سۆزلەيدۇ ، قاقشايدۇ ، نەپرەت ئوقۇيدۇ .

بېلىقنىز ئۇنى سېغىنىپ كەلدى . ئۇ تېخىمۇ ھۆسنىگە تولۇپ ، گۈزەللىشىپ ، پۇتۇن ۋۇجۇدىدىن نۇر يېغىپ كەتكەنىدى . ئۇ ھېساباتخانىغا قاراپ كەلمەكتە ئىدى . ھېساباتخانا ئالدىدا بىر توپ ئادەم توپلىشىۋالغان ، بىر داد ـ پەريات ئەتراپىنى زىلزىلىگە سالماقتا ، كىشىلەر ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىشماقتا ئىدى . بېلىقنىز توپ ئارىسىنى كۆردى . سېمونت پولغا قان يامرىغانىدى . بىر ئادەم تاتارغان ھالدا سوزۇلۇپ ياتىدۇ . ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنىڭ يوتىسىنىڭ تۆۋەن تەرىپى ئىككى تال كالتا تاختايەك ياپلاق بولۇپ قالغانىدى . ھېلىقى ئادەم توختىماي دادلايتتى :

— ۋايجان... ۋايجان مۇسۇلمانلار ، مەن ئۆلۈپ كەتمەي... مەن ئۆلۈپ كەتمەي . چۆچۈرىدەك بەش بالام يېتىم قالمىسۇن . ماڭا رەھىم قىلىڭلار... بالىلىرىمغا ئىچىڭلار ئاغرىسۇن . مېنىڭ پۇلۇم بار . مەن گۈلچى ، ئوتتۇز مىڭ كوي پۇلۇم بار . ماڭا ئىشىنىڭلار... ۋايجان ، مەن تىرىكلا قالسام ئون ھەسسە قايتۇراي...

قان توختاۋسىز چىقماقتا ئىدى .

— ئۇنى جىددىي قۇتقۇزسا بولمامدۇ ؟

— بەش يۈز كوي بولمىسا ، قوبۇل قىلمايدىكەن . بۇ بىچارىنىڭ يانچۇقىدا يەتمىش كوي بار ئىكەن . پۇل چىقىرىدىغان ئادەم يوق . ماشىنىغا باستۇرۇۋەتكەن مۇناپىق قېچىپ كېتىپتۇ .

سايدا بولغاندىكىن قوتۇلاي دېگەن ئوخشايدۇ بەتبەخ . باشقا بىر شوپۇر ئالغاچ كەپتۇ .

بىلىقىز يەنە كۆرۈپ تۇرۇشقا چىدىمىدى . ھېساباتخانىنىڭ ئەينەك تېمى ئالدىغا كەلدى . ساقاللىق شوپۇر ۋارقىرىماقتا ئىدى :

— ئەي سىلەر ئادەممۇ نېمە ؟ يېنىمدا ئىككى يۈز كوي بار ئىكەن . ئۇ ھازىرلا ئۆلىدۇ . بارنى ئېلىپ ۋاقتىدا قوتقۇزساڭلار ئون ھەسسە دېسەڭلارمۇ بېرەي ، مەن بېرەي . ئۇنى قوتقۇزساڭلار... ئەستاغپۇرۇللا... ئۇ تېخى ياشكەن ، باللىرى بار ئىكەن . پۇلىمۇ بار ئىكەن . ئادەمنىڭ يانچۇقىدا دائىم جىق پۇل بولامدۇ ؟

شەۋكەت جوغدا بېشىنى سىلكىپ تەڭ ۋارقىرىدى :

— سىلى ئۇنداق دەپ ھازىر ئېلىپ قويغان بىلەن ، كېيىن ئىگە بولىدىغان ئادەم چىقمايدۇ ، مەن تۆلەمدىم ئاندىن . بۇنداق ئىشتىن كۆرمىگىنى كۆرۈپ ، نەچچە قېتىم ئېغىرىكەن دەپ ئېلىپ قويۇپ ، ئاخىر ئىگە چىقماي پۇل مېنىڭ گەدىنىمگە چۈشكەن . ئىشقىلىپ ، بۇ ئىشنى بېجىرەلمەيمەن . باشلىقتىن تەستىق ئەكەلسىلە ، ھازىر ئالاي .

— ئوبدان ئۇكام ، باشلىقنى تېپىپ تەستىق ئېلىپ بولغۇچە كېسەل ساقلامدۇ ؟ رەھىم ـ شەپقەت دېگەننى بىلەملا ئۆزلىرى .

— ھە ، بىلمەيمەن ، قانداق ؟ !

شەۋكەت ناھايىتى قوپال ۋارقىرىدى . شوپۇر توپلانغان خالايىققا ۋارقىرىدى :

— مۇسۇلمانلار ، سىلەرنىڭمۇ بالا ـ چاقاڭلار باردۇ ؟ ما بىر مۇسۇلمانىنىڭ جېنىنى قوتقۇزايلى . باش ـ كۆزۈڭلارنىڭ سەدىقىسى بولار ، ئاتىغىنىڭلارنى تاشلاڭلار...

ھەممەيلەن ئالدىراپ يانچۇق كولاشتى .

— بولدى ، مەن بېرەي .

بىلىقىز چىرايلىق سومكىسىدىن بىر باغلام پۇلنى ئېلىپ شەۋكەتنىڭ ئالدىغا تاشلىدى .

— بىر توپ ئەر تۇرۇپ بىر ئايالچىلىك بولالمىدۇق ، — دېدى

شوپۇر ۋايساپ .

شەۋكەت دەسلەپتە دىققەت قىلمايلا پۇلنى ئالدى ، كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى .

— بېلىقلىز...

— چاپسان بولۇڭ ، كېسەلنىڭ ئەھۋالى چاتاق .

— ئۇ ئادەم سىزنىڭ...

— ھەئە ، مېنىڭ دادام شۇ .

رەسمىيەت ئۆتەلدى ، كېسەل قوتقۇزۇش كارىۋتىغا جايلاشتۇرۇلغاندا نەپەستىن قالدى . ئۇنىڭ قېنى كارىدور بويلاپ ئاققانىدى . بېلىقلىز ئادەمدىن شۇنچىۋالا كۆپ قان چىقىدىغانلىقىغا ھەيران بولۇپ قاراپ قالدى .

شەۋكەت دوختۇرخانا ئالدىغچە بېلىقلىزنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ چىقتى .

— بىز مۇڭداشساق بولاتتى ، نۇرغۇن گەپلىرىم بار ئىدى .

— مىللەت ھەققىدىمۇ ؟

— دەل شۇنداق ، كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭىز ، — ئېچىلىپ ـ يايراپ كەتتى شەۋكەت .

— ئەسلىدە مۇڭداشماقچىدىم ، بولدى ، مۇڭداشمايلا قويايلى .

— خىزمەت تەقسىماتىڭىز قانداقراق بولدى ؟

— ئەلۋەتتە ياخشى بولىدۇ ـ دە .

— توي قىلدىڭىزمۇ ؟

— ياق تېخى . يىگىتلەر جىق ، لېكىن ئەركىكىنى تاپماق تەس بولۇپ كەتتى ، شۇڭا تېخى تاللاۋاتىمەن .

— يەنە پۇل...

— شۇنداق ، پۇل ئادەمگە دائىم ئېھتىياجلىق نەرسە .

— بۇ ياققا نېمە ئىش بىلەن كەلگەنتىڭىز ؟

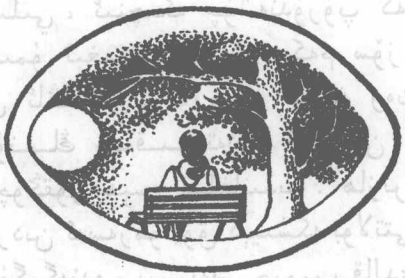
— سىزنى سېغىنىپ . سىز بىلەن مۇڭداشقىلى .

— ئەمىسە نېمىشقا ھازىرلا كېتىسىز ؟

— بۇ سىزگە بەكمۇ ئايدىڭ . مانا ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا قانغۇدەك

مۇڭداشتۇق . مەن ھازىرلا قايتىپ كېتىمەن .
بېلىقنىز تاكسى توسۇپ چىقتۇالدى .
— خەير ، كېسىپ ئېيتىمەنكى ، بۇ بىزنىڭ تىرىكلىكىمىزدىكى ئاخىرقى كۆرۈشۈشىمىز بولۇپ قالىدۇ .
— ئۇنداق دەپ كەتمەڭ . مەن يېڭى پىكىر ، قاراشلىرىمنى سىزگە يېزىپ ئەۋەتىمەن . قايسى كەسىپتە ئىشلىدىڭىز ؟
— ئۆسۈملۈك تەتقىقات مەركىزىدە . خەت يازسىڭىز تەگمەيدۇ ، شۇڭا ھاجەتسىز .
ماشىنا غۇيۇلداپ كېتىپ قالدى . بىردەمدىلا ساناقسىز ماشىنىلار ئېقىنى ئىچىگە سىڭىپ پەرق ئەتكىلى بولماي قالدى .
شەۋكەت تاماكىسىنى لېۋىگە يېقىن ئەكېلىپ كۈسۈرلىدى :
— ھۇ ، سىبسىق ئالۋاستى جالاپ ، ھالىڭنى كۆر ، — دېدى دىمىغىنى قېقىپ .

1991 - يىل 7 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ، قەشقەر

تۇگىمەس ئازاب

دۇنيادا دەردسىز ياشايدىغان ئادەملەرمۇ بولامدىغاندۇ؟ ھەر تەرەپلىمە پىكىر يۈرگۈزىدىغان بولساق، بۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ئوخشايدۇ. بەختلىكلەرنىڭمۇ، بەختسىزلەرنىڭمۇ ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن دەردى بولىدىكەن.

مەن يېقىندا بولۇپ ئۆتكەن زېرىكىشلىك بىر يىغىندا، ئادەتتىكى كىشىلەر ئەيمىنىپ يېقىنلىشىشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان خېلى نامى بار ئايال ئەرباب بىلەن تونۇشۇپ قالدىم. ئۇ مەن بىلەن ناھايىتى قىزغىن سۆھبەتتە بولدى، تەشەببۇسكارلىق بىلەن گەپ سورىدى. سوئاللىرىغا قىسقىلا جاۋاب بەردىم، بىراق ئۇ توختىماي ئۇنى - بۇنى سوراۋەردى. مەن جاۋاب بېرىپ ئولگۈرگۈچە ئۆزى ناھايىتى تەپسىلىي، ئىنچىكە چۈشەندۈرۈپ كەتتى. ئۇنى مەن كىشىلەرنىڭ تولىمۇ ئېغىر - بېسىق، كەم سۆز، سۈرلۈك دەپ تەرىپىلىگىنىنى ئاڭلىغان، ئۆزۈممۇ نەچچە رەت يانداپ ئۆتۈش جەريانىدا ئۇنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن سالاپەتلىك ئايال ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلغانىدىم. ھازىر ئۇنىڭدا بۇنداق تەبىئىي مىجەزلەردىن ئەسەرمۇ يوق دېيىشكە بولاتتى. ئۇ سۆزلەپ - سۆزلەپ گېپى تۈگىگەندە، بىر پەس جىمىپ قالدى. كېيىن يەنە، مېنىڭ قورۇنۇپ ئاران دېگۈدەك ئولتۇرغان تۇرقۇمغا قاراپ پىخىلداپ كۈلۈۋېتىپ، دەسلەپتە قانچە ياشقا كىرگەنلىكىمنى، ئاندىن توي قىلغان - قىلمىغانلىقىمنى سورىدى. توي قىلمىغان-

ىلىقمنى بىلگەندىن كېيىن ، سۆيگۈنۈمنىڭ بار - يوقلۇقىنى سورىدى . ئالىقىنىمدىكى تەرلەرنى سۈرتۈپ تۇرۇشۇمغا ، پىشانەمدىن ساقىغان تەر قاشلىرىم ئارقىلىق كۆزۈمگە چۈشۈپ كۆزلىرىمنى ئېچىشتۇرۇۋەتتى . ئۇ يانچۇقىدىن ئېسىل ئەتىر پۇرىقى گۇپۇلدەپ پۇراپ تۇرغان قوليانغلىقىنى چىقىرىپ تەرلىرىمنى سۈرتۈپ قويدى . مەن هودۇققىنىمدىن قولۇمنى كۆتۈرۈۋېدىم ، ئۇ قولۇمنى تۇتۇۋېلىپ قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى . بۇنى كۆرگەن يىغىن ئەھلىنىڭ نەزەرى بىز تەرەپكە ئاغدى . ئىزادىن خۇدۇمنى يوقاتتىم . پۈتۈن ئەزايىمدىن تەر تەپچىرەپ كىيىملىرىمنى چۆپ قىلىۋەتتى . شامالدۇرغۇچتىن چىققان شامال غولۇمغا ئۇرۇلۇپ خېلى سەگىتكەن بولسىمۇ ، ۋۇجۇدۇم ئوت ئىچىدە قالغاندەك تۇيۇلدى . ئۇ ئاغزىنى قولى بىلەن توسۇپ تۇرۇپ ئىنتايىن خاتىرجەم هالدا :

— يىگىت ، نېمانچە هودۇقسىز ؟ مەن سىزنىڭ ئانىڭىزنىڭ ئورنىدا ئەمەسمۇ ، ئانىنىڭ بالىنى ئەركىلەتكىنىگە ئوخشاش بىر ئىشقۇ بۇ . مېنىڭ سىزگە مەستلىكىم كېلىپ قالدى . سۆيگىنىڭىز بولسا بەك ياخشى . ئۆزىڭىزمۇ كېلىشكەن يىگىت بولغاندىكىن ، چىرايلىق قىز تاللىغانسىز ، بىراق مېنىڭ بىلىشىمچە ، ئۇنداق بولۇشىمۇ ناتايىن . بولدى ، يىغىن ئاخىرلىشىپ قالدى . بۇگۈن كەچتە مېنىڭ ئۆيۈمگە بېرىڭ ، تاماق يېمەي بېرىڭ ، بىللە تاماق يېگەچ ئوبدان بىر پاراڭلىشىۋالايلى ،— دەپ ئورنىدىن تۇردى - دە ، مامۇقتەك ئاق ، يۇمشاق قوللىرى بىلەن ئېڭىكىمنى سىلاپ ئەركىلىتىپ قويۇپ ، ئىللىق كۈلۈمسىرىگىنىچە خوشلىشىپ ، يېنىمدىن ئايرىلدى .

ئۇ شۇ تۇرقىدا ئوتتۇرا ياشتىن هالقىغان ، سەمرىپ تولغان بولۇپ ، ئۆز دېمەتلىكلىرى ئىچىدە ئەڭ چىرايلىق ئاياللاردىن دېيىشكە بولاتتى . ئىچىمدە ، ئۇ قىز ۋاقتىدا قانچە چىرايلىق بولغىيتتى ، هازىرقى ئەپتىمۇ ياش قىزلاردىن قېلىشمايدىكەن دەپ قالدىم . ئۇ جوزا ئارىلاپ ئىشىك تەرەپكە مېڭىۋېتىپ ، يېنىدىكى ئايال كاتىپقا مېنى كۆرسىتىپ :

— قاراڭ ، نېمىدېگەن چىرايلىق يىگىت بۇ ، ئەخلاقى چىرايىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىكەن . ئۇنىڭ ئالماقچى بولغان قىزىغا ھەسىەت قىلغۇم كېلىۋاتىدۇ . ھى... ھى... ھى ... ئېھ ، ئاۋۇ ياراشقان بۇرۇتلىرىچۇ ، تېپىك ئۇيغۇر بالىسى ئىكەن ، — دېۋىدى ، كاتېپمۇ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىدى .

— پۇتۇشتۇق ئەمىسە ، كەچتە چوقۇم بېرىڭ ، ماشىنامنى ئەۋەتىمەن ، — دېدى ئۇ سىرتقا چىققاندا يەنە جېكىلەپ .

شۇئان يۈرىكىم «جىغ» قىلىپ كەتتى . بايا ئۇنى ئادەمگەرچىلىك يۈزىدىن تەكەللۇپ قىلىپلا قويدى دەپ ئويلىغان ئىدىم . مانا ئەمدى رەسمىي تەكلىپ قىلغىنىنى بىلىپ قاتتىق ئوڭايسىزلاندىم . تاماق يېمەي بارغۇدەكمەن تېخى ، ئىشىك تۈۋىدە ساقلاپ تۇرسام ئالدىمغا ماشىنا ئەۋەتىدىكەن . ئۇ نېمىشقا ماڭا بۇنچىۋالا يېقىنچىلىق قىلىپ كېتىدۇ ؟ سەن ھاياتتىكى ئاددىي بىر ئادەم ، چوڭ ئەربابلار بىلەن تولا ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ كەتسەڭ كېشىلەر دەرھال گۇمانلىنىدۇ . ئۇلار سېنى قوغلاۋاتقاندا سەن ئۆزۈڭنى قاچۇرساڭ ھاماقەت ئاتلىشىڭ ، قەددىڭ پۈكۈلۈشى ياكى يېتىم قېلىشىڭ مۇمكىن . «ئۇ ماڭا نېمانچە يېپىشىدىغاندۇ ؟ ياكى مەندە مەنپەئەتلەنگۈدەك بىرنېمە بولمىسا... مەندەك بىر ئاددىي خىزمەتچىدىن ئۇ نېمە ئىزدەيدىغاندۇ ؟ ۋە ياكى بويىغا يېتىپ قالغان قىزى بولسا مېنى شۇنىڭغا... ياق ، ياق ، بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ، ئۇنداق يۈقىرى تەبىقىنىڭ ئەركە ـ نازىنىقى بىلەن چىقىشالىشىم مۇمكىن ئەمەس . ۋۇي ، مەن نېمىنى ئويلاۋاتىمەن ؟ مۇشۇنداق بولمىغۇر خىياللارنى قىلىشىمنى ئايگۈلۈم ئۈچۈن خىيانەت ئەمەسمۇ ؟ مەن مۇشۇ خىياللارنى قىلىۋاتقاندا ، ئايگۈلۈم نېمىنى ئويلاۋاتىدىغاندۇ... ئەگەر ئۇ ئايال... » مەن قانچە ئويلاپمۇ خىيالىمنىڭ ئاخىرىنى ئۇلاشقا جۈرئەت قىلالمىدىم .

ئۆيۈمگە قايرىلىدىغان كوچا دوقمۇشىدا بىر كىچىك كىنوخانا بار ئىدى . ئادىتىم بويىچە كىنو ئېلان تاختىسىغا قاردىم . كۆزۈم ھېكايە فىلىم «ئۆچ ئېلىش» دېگەن خەتكە چۈشۈپ ، يۈرىكىم

غايۋانه بىر سېھرىي كۈچنىڭ ئىسكەنجىسىدە «جىغ» قىلدى. بۇ مەن كۆرگەن كىنو بولۇپ، ئۇنىڭدا مىللىي ئازادلىق جەڭچىسى مودىۋەندىن ئۆلگۈدەك قورقىدىغان ۋەتەنسانقۇچلار بىلەن نېمىس فاشىستلىرى ئۇنىڭ كىچىك ئوغلىنى تۇتۇپ ئۆچ ئالغانلىقى ئەكس ئەتتۈرۈلەتتى. «ئۆچ ئېلىش» دېگەن بۇ سۆزنىڭ كۆلەڭگىسىلا تېگى كۆرۈنمەس قورقۇنچلۇق ھاڭغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ئىپلاسلىق، رەزىللىك، ياۋۇزلۇق، ئەسكىلىكنىڭ ھىدى چىقىپ تۇرىدۇ. ئۆيگە كىردىم، يەنە تالاغا چىقتىم، ئۆي بىلەن تالانىڭ ئارىلىقىدا تولا قاتراپ پۈتلىرىم تالدى. چارچاپ ھالىمدىن كېتەي دېدىم. ئۇھ... ماڭغان بۇ يولۇمنىڭ كالتە، قالايمىقانلىقى كاللامدىكى چىگىش، باش - ئاخىرى يوق خىياللارنىڭ پۈتۈم ئارقىلىق يەر يۈزىگە چۈشكەن كۆلەڭگىسى. ئەگەر بۇ يوللارنى بىر - بىرىگە ئۇلىسا مەندىن بىر يۈز سەكسەن كىلومېتىر يىراقلىقتىكى يېزا دوختۇرخانىسىدا ئاغرىقلارنىڭ يۈرىكىنى تىڭشاۋاتقان ئايگۈلۈمنىڭ يېنىغا پىيادە بېرىش مۇمكىن ئىدى. ماشىنىنىڭ تەكرار بېرىلگەن سىگنالى زىغىر پاخىلىدەك كاللەكلىشىپ كەتكەن خىيال يىپلىرىمنى پۈرلىگىنىچە ئاپىرىپ يۈرىكىمگە قاپساپ قويدى. مەن ماشىنىدا ئولتۇردۇممۇ ياكى چىش تارتقۇچىنىڭ ئامبۇر تەڭلىنىپ تۇرغان ئۇستىلىدە ئولتۇردۇممۇ بىلمەيتتىم.

بۇك - باراقسان قارىغاي - ئارچىلار ئارىسىدىكى پاياندىز سېلىنغانىدەك تارغىنە يولدا كېتىۋاتىمەن. گويا پىلىسراتتا مېڭىۋاتقاندەك پۈتلىرىم تىترەيدۇ، شۇنداقلا مۇدۇرۇلۇپ كەتسەم دوزاخقا چۈشىدىغاندەك ياكى قان - يىرىڭ دەرياسىغا موللاق ئاتىدىغاندەك ئىنتايىن قورقۇنچ ۋە ئېھتىياتچانلىق ئىچىدە كېتىۋاتىمەن. كۆزۈم ئالا چەكمەن بولىدۇ، تېنىم ئەيمىنىدۇ. كىرىپ كېتىۋاتقىنىم كىنولاردىلا كۆرگەن ياۋروپالىقلارنىڭ دېڭىز بويلىرىدىكى داچىلىرىدەك قورۇ - جاي ئىدى. خۇش پۇراق دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرىدۇ، بۇككىدە ئارچىزارلىق ئارىسىدا ئازادە، بىر قەۋەتلىك بىر يۈرۈش ئۆي قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. مەن يۈمشاق

پايانداز‌غا دەسسەپ كاربدورغا كىرىشىم بىلەنلا يۇرىكىم «قارت» قىلدى ، تېنىمنى بۇژۇندە تەر باستى . چۈنكى ، جەننەت ھۆرلىرىدەك نازاكەتلىك ساھىبجامال بىر قىز بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدىم . ئۇ گويا ئۆي ئىگىسى ئايالىنىڭ كىچىكلىتىپ قويغان تۇرقى ئىدى . ئۇ ماڭا ئەدەپ بىلەن سالام قىلىپ ئامانلىق سورىغاندىن كېيىن ، كەينىگە يېنىپ ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى .

شوپۇر مېنى ئازادە بىر خانىغا باشلاپ قويۇپ ، ئۆزى سىرتقا ماڭدى . بۇ شۇنچىلىك ئېسىل بېزەلگەن مېھمانخانا ئىدىكى ، ئىچىدىكى بىساتلار شۇ قەدەر رەتلىك ، تامغا تارتىلغان ئوتقاشتەك گىلەملەر ئۆزگىچىلىكى بىلەن كىشىنى مەھلىيا قىلاتتى . دەسلەپتە كۆزۈم چۈشكىنى چوققىلىرى ئاپئاق ، باغرى ياپيېشىل تەڭرىتېغى ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەگىپ پەسكە ئىنتىلىۋاتقان بۇركۇتمۇ ياكى شۇڭقارمۇ نامەلۇم بىر قۇش ؛ ئاستىدا ئورمانلىقنى ئارىلاپ ئېقىۋاتقان بىر تەبىئىي ئېقىن ، سۇ بويىدا ، بىرى بەخىرامان ئۇخلاپ ياتقان ، يەنە بىرى ، تۇمشۇقىنى مەخمەلدەك ئوتقا تىرىگەن ھالدا كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ چالا ئۇيقۇدا ياتقان بىر جۈپ بۇغىنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن گىلەم بولدى . شىمال تامدىكى گىلەمگە بىر تەرىپى ئاپئاق قارلىق چوققا ، بىر تەرىپى يېشىل قارىغايزارلىق ، سۈيى زۇمرەتتەك سۈزۈك بوغدا كۆلى ؛ جەنۇب تامدىكىسىگە قەدىمىي ئانا دەريا تارىم ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا ھەيۋەت تاغلار ، يېشىل چىمەنزار ، بىپايان قۇملار... غەربىي تامدىكىسىگە ئالمىلىق بىلەن ياپيېشىل يايلاق باغرىدا ئۆركەشلەپ مەۋج ئۇرۇپ ئېقىۋاتقان ئىلى دەرياسى شۇنداق ئۇستىلىق بىلەن چۈشۈرۈلگەنىدى . ۋاھ ! بۇ كارامەت سىنمۇوللۇق ئېسىل گىلەملەر قايسىبىر قولى گۈل ئۇستىنىڭ يۈرەك قېنى بىلەن پۈتكەندۇ ! ؟ بۇ مەن خىيلىدىن بۇيان كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغان يۈرتۇمنىڭ گۈزەل تاغ - دەريالىرىنىڭ سىيماسى ئەمەسمىكەنە ؟ !...

ئۇستۈمدىكى ھېلىقى غەم تاغلىرى قاچان غۇلاپ كەتكەنكىن ، ئۆزۈمنى شۇنچە بەھۇزۇر ھېس قىلىپ ، دۇئاندا كېرىلىپ

ئولتۇرۇپ كېتىپتىمەن . شىپىرلىغان ئايغا تاۋۇشى مېنى خىيالىي دۇنيادىن رېئاللىققا قايتۇرۇپ كەلدى . غەم - قايغۇنىڭ ئېغىر تېغى ئىشكتىن يەلپۇنۇپ كىرگەن ئەتىر ئارىلاش ھاۋاغا قوشۇلۇپ يەنە يەلكەمدىن باستى . مەن ئۆزۈممۇ سەزمىگەن ھالدا ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ كەتتىم . ئايال ئەربابنىڭ تونۇش ئاۋازى قۇلىقىمغا كىردى :

— ھە ، ئوغلۇم ، بىردەم ساقلىتىپ قويدۇم . خوتۇن خەقنىڭ ئىشى قىلسا تۆگىمەيدىغانلىقىنى بىلسەڭ كېرەك ، بىلمىسەڭ كېيىن بىلىپ قالارسەن . نېمە قوپۇڭالىسەن ، ئولتۇرە ، ئولتۇر .

ئۇ كەلگەن بويى يەنە يۇمشاق قوللىرى بىلەن ئېڭىكىمدىن تۇتۇپ ئەركىلىتىپ قويدى . يۇرىكىم يەنە ئاغدى : «ئوغلۇم دەپ كەتكىنىنى ، ھىم ، بوسۇغىسىدىن پۇتۇمنى ئېلىپ بولغۇچە ئوغلى بولۇپ بولدۇمما ؟» دەيتتىم ئىچىمدە ، لېكىن ئېغىز ئېچىشقا جۇرئەت قىلالمايتتىم .

— ھە ، تاماق يېمەي كەلگەنسەن . ئوبدان بوپتۇ . مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاپسەن . ئىچىڭگە كىرىپ چىقسام ، ئۆيۈمگە تەكلىپ قىلغىنىمنىڭ سەۋەبى ئۇستىدە كۆپ ئويلاپ كەتتىڭغۇ دەيمەن . مۇددىئايىمنى بىلىشكە تەقەززا بولۇۋاتقانلىقىڭنى روھىي ھالىتىڭدىن بىلىۋالدىم . ماقۇل ، گەپنى قىسقىلا دەي ، تۇرمۇشۇڭنى قانداق ئورۇنلاشتۇرماقچى بولۇۋاتقانلىقىڭنى بىلىش مەقسىتىدە چاقىرتتىم . نېمە تاتىرىپ كېتىسەن ؟ مېنى ئاناڭغا ئوخشاش كۆرگىن - دە ، بۇنداق گەپلەرنى خۇددى ئاناڭغا دېگەندەك دەۋەر ، تارتىنما . مېنىڭمۇ سەن قۇرامليق ئوغلۇم ، بويىغا يەتكەن قىزىم بار . گەپ قىلىشتىنمۇ شۇنداق تارتىنامسەن . بوپتۇ ، سۆزلەشنى خالىمىساڭ ئىختىيارىڭ ، مەن سورايمەن ، شۇنىڭغا جاۋاب بەر . سەن توي قىلماقچى بولغان قىز بۇ يىل نەچچە ياشتا ؟

— يىگىرمە ئىككى ياشتا .

— نېمانچە تەرلەپ كەتتىڭ ؟ بۇنداق زىيادە تەرلەش كەم ماغدۇرلۇقتىن بولىدۇ . ئۆزۈڭنى ئوبدان كۈت . ياسىنىشقا بېرىلىپ قورسىقىڭنى ئاچ قويساڭ زىيان تارتسەن . تۈتە ماڭۇ

يەلپۈگۈچنى . ھە... ئۇ قىزنى يېگىرمە ئىككى ياشتا دېدىڭما ؟ مېنىڭ ئىككىنچى قىزىم بىلەن تەڭكەن . بويىنىڭ ئېگىزلىكى قانچە ؟

— بىر مېتىر يەتمىش تۆت سانتىمېتىر .

— ھىم ، مېنىڭ قىزىمدىن ساق تۆت سانتىمېتىر ئېگىزكەن . ۋاي ـ ۋۇي بايا تارتىنىسەن ، ئەمدى قىزىرىپ كەتكىنىڭنى . ئوغۇل بالىمۇ شۇنداق تارتىنچاق بولامدۇ ، خۇددى قىز بالىدەك . تارتىنچاقلىق پەقەت قىزلارغىلا يارىشىدۇ . ھازىر شۇنداق ئايال مىجەز يىگىتلەر كۆپىيىپ قالدى . مەن بۇنى ياقتۇرمايمەن . ئاياللار ئۆز ئەرلىرىدە ئەرلەرگە خاس بىر خىل جەسۇرلۇق بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ . قارىغاندا مەندىن ئەيمىنىۋاتقان ئوخشايسەن ، مەنمۇ سېنىڭ ئاناڭغا ئوخشاش ئانا . سەن ياش بولغاندىكىن ، جەسۇر ، مەردانە ، جاسارەتلىك بولۇشىنى ئۆگەن . نۇرغۇن ئادەملەر ، بولۇپمۇ ئەرلەر مەندىن سەندىنمۇ بەك ئەيمىنىدۇ . مەنمۇ ئاشۇ ئەرلەرنىڭ ئاياللىرىغا ئوخشاش بىر ئايال ئەمەسمۇ ؟ ئۇلار بەلكىم ئۆز ئاياللىرىدىن بۇنداق ئەيمەنمىسە كېرەك . ئۇلارنى ئەيمەندۇرگەن مېنىڭ ئەمىلىم ، ئەمەلمەنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ قارىسا مەنمۇ ئۇلارنىڭ ئاياللىرىغا ئوخشاش ئاددىي بىر ئايال . دېمەك ، مېنى سۇرلۇك كۆرسىتىۋاتقىنى ئەمەل پەردىسى . ئۇلارنىڭ ئەيمىنىپ قاراشلىرى ئېچىمنى سىقىدۇ ، ئازابلىنىمەن ، يەنە بىر تەرەپتىن بۇنداقلارنى كۆزگە ئىلغۇم كەلمەيدۇ . كۆزگە ئىلمىغانسېرى ئۇلار تېخىمۇ ئەيمىنىشىدۇ . مۇشۇ بىر ئايالنىڭ كۇنى بولدىمۇ ؟ ئۇھ...

ئۇ بىردەم سۆزدىن توختاپ ، ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويدى . ئاندىن ئىستاكاندىكى چايدىن بىر ئوتلاپ سۆزىنى داۋام قىلدى :

— سەن ئۇنداقلارنى دورىماي ، جەسۇر ، توغرا ئەر بول . ھەي ، سۆزۈم تېمىدىن بەك يىراقلاپ كەتتى . راست سېنىڭ بويۇڭ قانچىلىك ؟

— بىر مېتىر يەتمىش توققۇز سانتىمېتىر .

— ھەببەللى ، بۇ جايدا ، ئادەتتە ئەر كىشى ئايالدىن ئېگىزرەك بولمسا ، ئېشىكىدىن توقۇمى يوغان دېگەندەك تازا قاملاشمايدۇ . ئايال كىشى ئەردىن پەسرەك ، پەقەت بولمىغاندا تەڭ بويلۇق بولۇشى كېرەك . سەن ئالماقچى بولغان قىزدىن بەش سانتىمېتىر ئېگىز كەنسەن ، بوي جەھەتتىنمۇ گۈلى ـ گۈلىگە دېگەن شۇ . چىرايلىقمۇ ؟

— چى... چىرايلىق ! — مەن دۇدۇقلاپ جاۋاپ بەردىم .

— ساڭا يارامدۇ ؟

مەن جاۋاب بەرمەي تەتۈر قارىۋالغانىدىم ، ئۇ سوئالىنى تەكىتلىدى :

— ساڭا يارامدۇ دەۋاتىمەن . نېمە ئۇ ياقتا قارىۋالسەن ؟ ھەي... بۇنداق قىلىق قىز بالىغا يارىشىدۇ . يەنە دەپ قويماي ، مەن سېنىڭ ئاناڭغا ئوخشاش ، تارتىنما . بۇ چىرايىنى دېگىنىم ئەمەس ، ئەخلاقى يارامدۇ ، يارىمامدۇ ؟ ئەخلاقى يارامليق بولمسا ، ئۇنداق چىرايىنى نېمە قىلاتتىڭ ، ئەخلاقتىن ئايرىلغان چىراي بوينۇڭغا سىرتماق بولىدۇ . ھەتتا ھاياتىڭنى نابۇت قىلىشى مۇمكىن . ئېيتە ئەخلاقى يارامدۇ ؟

— يارايدۇ .

— ھەببەللى گېپىڭ راست بولسا ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز دېگەن شۇ ! ئۇنىڭ ئىسمىنى نېمە دېدىڭ ؟ ھە ، ئايگۈل دېگەنتىڭ ، ئۇنتۇغاقلىقمىنى . ئىسمىمۇ چىرايلىقكەن . ھەم ئاي ، ھەم گۈل ، ئىككىسى قوشۇلسا شۇنداق چىرايلىق . بوي ـ بەستىڭلارمۇ ئۆزئارا ماس ئىكەن ، يەنى سەن ئۇنىڭدىن بەش سانتىمېتىر ئېگىز ، شۇنداقمۇ ؟ مېنىڭ قارىشىمچە ، ئايالار ئېرىدىن سەل پاكارراق بولۇشى كېرەك . ھېچبولمسا تەڭ بولسىمۇ مەيلى . بەلكىم بۇ قارىشىم سول سىياسەتۋازلارنىڭ دىتى بويىچە «فېئودال» بولۇپ قېلىشى مۇمكىن . مەنمۇ ياش ۋاقتىمدا ئاشۇنداق قارىغان... — ئۇ گەپتىن توختاپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى . يەر تېگىدىن چىرايىغا

قارىشىم دەل ئۇنىڭ ماڭا تىكىلىپ تۇرغان پەيتىگە توغرا كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرمەمدىغان . مەن شۇئان ھودۇقۇپ كۆزۈمنى ئەپقاچتىم . ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى .

— ياش ژاقتىمدا سەندىكى مۇشۇ مىجەز مېنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ دەردكە مۇپتىلا قىلغان . بۇ دەرد كېيىن داۋاسىنى تاپقان بولسىمۇ ، يەنە ئۆمۈرلۈك بىر دەردنىڭ ئەسىرىگە ئايلاندۇرۇپ قويدى . گەپنى ئوچۇقلا دەۋېرەي . قىز ژاقتىمدا بىر يىگىتكە كۆيۈپ قالدىم . ئۇنىڭ مېنى مەھلىيا قىلغىنى سېھىرلىك ناخشىلىرى بىلەن ، يۈرەكنى تىترىتىدىغان مۇڭلۇق تەمبۇرى ئىدى . ھەر ئىككىلىمىز ئاددىي دېھقان بالىلىرى ئىدۇق . ئۇنىڭ باغدا ، خامانىدا ، ئېچىق بېشىدا ، سۇتتەك ئايدىڭ كېچىلەردە ئېيتقان ناخشىسىنى ، چالغان تەمبۇرىنى ھېچبولمىغاندا ھەر كۈنى بىر قېتىم ئاڭلىمىسام تۇرالمايدىغان ھالغا كەلگەنمەن . قۇلىقىمغا تونۇش ناخشا كىرگەن ھامان قولۇم ئىشتىن توختايتتى . كۆز ئالدىمدا ناخشا ئېگىسىنىڭ سېيماسى گەۋدىلىنەتتى . بىز ئاخىر قېچىپ كېتىپ مۇرادىمىزغا يەتتۇق . ئاتا ـ ئانىمىزمۇ كۆزىمىزگە كۆرۈنمىدى ، شۇ قاچقانچە مانا مۇشۇ شەھەرگە كېلىپ قالدۇق . يىگىتىم باشتا ئۇ يەر ـ بۇ يەردە تەمبۇر چېلىپ ناخشا ئېيتىپ يۈردى . كېيىن ، ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىندى . ئىككىمىز رەسمىي ئەر ـ خوتۇن بولدۇق ۋە شەھەر مەدەنىيىتىنى تېزلا قوبۇل قىلىپ شارائىتقا ماسلاشتۇق . ئېرىم مېنىڭ ساۋاتسىز پېتى قېلىشىمنى خالىماي ئوقۇتتى . ئوقۇش مېنى بۇگۈنكى مۇشۇ كۈنگە ئېرىشتۈردى . «كۆيۈپ قېلىش»نى ھازىرقى تىلدا «ياخشى كۆرۈش» دەيمىز . مەن كېيىنكى كۈنلەردە شۇ ياخشى كۆرۈشنىڭ مۇۋاپىق بولغانلىقىنى ، ئەمما كۆڭۈلنى غەش قىلىدىغان يەنە بىر تەرىپىنىڭمۇ بارلىقىنى ھېس قىلدىم . بۇ ھەرگىزمۇ كېيىنكى كۈنلەردە ئېرىمدىن چېنىپ ياخشى كۆرمەيدىغان بولۇپ قالدىم دېگىنىم ئەمەس ، ئۇ ئەينى چاغدا مېنى ناھايىتى ياخشى كۆرۈپ

ئىززىتىمنى قىلدى ، كۆيۈندى ، ئاسرىدى ، ئوقۇتتى . ئاخىر بىر ساۋاتسىز دېھقان قىزىنى مۇشۇنداق ئادەمگە ئايلاندۇردى . مەن ئۇنىڭدىن ئۆمۈر بويى مىننەتدار ، پەقەت كىشىلەر كۆڭلىدە ئويلايدىغان ، ئەمما ئاغزىدىن چىقىرىشنى خالىمايدىغان بىر پۇشايمان يىللاردىن بېرى يۈرىكىمنى پۇچىلاپ كەلمەكتە . سەن كۆرگەنسەن ياكى ئىسمىنى ئاڭلىغانسەن ، ئېرىم خېلى نامى بار مۇزىكانت بولۇپ ، ئۇنىڭ بويىنىڭ پاكارلىقى بۇرۇن كۆزۈمگە كۆرۈنمىگەن ، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇنى ھېس قىلىشقا باشلىدىم . ھەي ئۇنىڭ بويى ئاران بىر مېتىر ئەللىك ئۇچ سانتىمېتىر كېلەتتى ، مېنىڭ بويۇم بولسا بىر مېتىر سەكسەن ئىككى سانتىمېتىر ئىدى . ئارىدىكى پەرقنىڭ قانچىلىك چوڭ ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلغانسەن . مۇبادا ئىككىمىز بىر يەردە تۇرۇپ قالساق ، مەن ئۇنىڭ بويىنىڭ پاكارلىقىدىن ئەمەس ، ئۆزۈمنىڭ بويىنىڭ ئېگىزلىكىدىن نومۇس قىلاتتىم . بەزىدە تەڭرىنىڭ بۇ ئىككىمىزنى چېتىپ قويغانلىقىدىن ئاغرىنسام ، بەزىدە ماڭا بەرگەن بوينى ئۇنىڭغا بەرمىگىنىگە ئۆكۈنەتتىم . بىز ئەر ـ خوتۇن بولغان ئوتتۇز نەچچە يىلدىن بۇيان سورۇنلارغا بىللە قاتنىشىپ ، كوچىدا بىرگە مېڭىپ باقمىدۇق . بۇنىڭ سەۋەبىنى پەقەت ئىككىمىزلا ئىچىمىزدە بىلىمىز . تىلىمىزغا ئالمايمىز . ھەر ئىككىلىمىز سىرتتا كىشىلەرنىڭ ئالدىدا بىرگە تۇرۇشتىن نومۇس قىلىمىز . ئۇ تېخى مەندىن بەكرەك نومۇس قىلىدۇ . بۇ خىل تەبىئىي كۆڭۈلسىزلىك بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزنى قىلچە سۇسلاشتۇرالمىغان بولسىمۇ ، بىراق باشقا ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ مېھماندارچىلىقتا ، تۇغقان يوقلاپ ، سەيلە ـ ساياھەت قىلغانلاردا يانمۇيان ماڭغىنىنى كۆرگىنىمىزدە ئىچىمىزدە ئازابلىنىمىز ، بىر ـ بىرىمىزگە بىلىندۇرمەي ھەسرەت چېكىمىز ، ئۆيدە بولسا تۇرمۇشىمىز ناھايىتى خۇشال ئۆتىدۇ . بىرگە ئولتۇرۇپ ماتېرىيال كۆرىمىز ، چاقچاقلىشىمىز ، ياشلىقىمىزدىكى سەرگۈزەشتىلىرىمىز ـ نى ئەسلەپ شېرىن ھېسلارغا تولىمىز... جەمئىيەت توغرىسىدا

بىرلىكتە مۇلاھىزە قىلمىز ، مۇنازىرىلىشىمىز ، بىرگە ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور كۆرىمىز . كىشىلەر توغرىسىدا ، بولۇپمۇ ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتى توغرىسىدا سۆزلىشىمىز ، ئەمما بوي توغرىسىدا ھېچقايسىمىز ئېغىز ئاچمايمىز ، ھەتتا بالىلىرىمىز ھەم شۇنداق . خۇداغا شۈكۈر ، بالىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ئېگىز بويلۇق ، تېخى بىرسى دۆلەتلىك ۋالىبول كومانىسىدا داڭلىق ھۈجۈمچى . بىز ئۇنىڭدىن پەخىرلىنىمىز . كىشىلەر بەلكىم بۇ تەبىئىي ئالامەتلەردىن كۈلۈشىدىغاندۇ... بىزدە بۇرۇن ئاتىدىن قالغان كىيىملەرنى بالا كىيىدىغان ، بالا بالاغەتكە يېتىپ ، ئاتا قېرىغاندا بالىنىڭ كىيىمىنى ئاتا كىيىدىغان ئادەت بار ئىدى . بىزنىڭ ئائىلىدە بالا كىچىك چاغدا ئاتىنىڭ كىيىمى كەلگەن بولسا ، ئەمدى بالا بالاغەتكە يەتكەندە ئۇنىڭ كىيىمى ئاتىغا چوڭ كەلدى . بۇ ھەسرەتلىنىشكە تېگىشلىك ئىش ئەمەسمۇ ! مەن سېنى بىزنىڭ بەختلىك ئائىلىمىز تارتقان بۇ ئازابنى تارتىپ قالمىسۇن دەپ ئاتايىن چاقىرىپ ، بۇ يۇرەك سىرىمنى ، تۇغمەس ئازابىمنى ياتنىڭ ئالدىدا تۇنجى قېتىم ئاشكارىلىدىم . نېمە ئۈچۈن ئىنسانغا تىنمايدىغان ئىچكى ئازابنى ماڭا ئېيتىپ بېرىدىغاندۇ ، دەپ قالدىڭغۇ دەيمەن . سەن تولىمۇ كېلىشكەن يىگىتكەنسەن ، ئەرلەرنىڭغۇ سەتى يوق دېيەرلىك . كۆرۈپ تۇرۇپسەن ، مەنمۇ ئاياللار ئىچىدىكى خېلى چىرايلىقلاردىن ھېسابلىنىمەن . يولدىشىمۇ قويۇق قارا قاش ، قارا كۆز ئادەم ، ئۆز ۋاقتىدا مېنى ئاشۇ قاش ـ كۆزلەر ، بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ھەقسىقي ئەرلەرگە خاس جاسارەت ، دېھقانلارنىڭ تىلى بويىچە «نوچىلىق» قىزىقتۇرغان . بۇ سۈپەتلەر بولغىنى ئۈچۈن ئۇنى ياخشى كۆرگەنمەن . ھەرقانچە كېلىشكەن ئەر بولسىمۇ جىسمىدا بىز ئاياللار ياقتۇرىدىغان ئەرلەرگە خاس يۇرەك بولمىسا ، ئاغزىمىزدىن چىقارمىغىنىمىز بىلەن ، بۇنداق ئەرلەرنى ئىچىمىزدە مەسخىرە قىلىمىز ، كۆزگە ئىلمايمىز . بۇنى بەزى ئەرلەر ئۆزى چۈشەنمەيدۇ . شۇڭا ، ئاياللىرى ئۇلارنىڭ ئورۇنلۇق

سۆزلىرىنىمۇ دىمىغىدا پىننە سورۇپلا رەت قىلىۋېتىدۇ . بۇنداق ئائىلىدە ئاياللار خوجايىنلىق ئورۇندا تۇرىدۇ . بۇ مېنىڭچە ، تولىمۇ قاملاشمىغان ئىش . ئاياللىرىغا گېپىنى ئۆتكۈزەلمەيدىغان بۇنداق ئەرلەرنىڭ كىشىلەرنىڭ ئالدىدىمۇ ھۆرمەت - ئىناۋىتى بولمايدۇ . بۇ قىسمەنلىك بولسىمۇ ، بۇنى مەن ياقتۇرمايمەن . بىزنىڭ ئائىلىدە ئەر - خوتۇن ئىككىمىزنىڭ بويى ھېلىقىدەك پەرقلەنسىمۇ ، بىرىمىز «قۇل» ، بىرىمىز «خوجايىن» ئەمەس ، بەلكى باببارا‌ۋەر ، بىر - بىرىمىزنى ھۆرمەتلەش ، ئۆزئارا يول قويۇش ئاساسىدا ئىناق ، بەختلىك ئۆتىمىز... تولا سۆزلەپ كەتتىم ، مۇددىئايىمنى چۈشەنگەنسەن ! ماقۇل ، قىز بىلەن قاچان توي قىلىسەن ؟ ئۇ قەيەردە ئىشلەيدۇ ؟

— توي قىلىش ۋاقتىنى تېخى بېكىتمىدۇق ، ئۇ T ناھىيىسىدە دوختۇرلۇق قىلىدۇ .

— نېمىشقا توي ۋاقتىنى بېكىتمىدىڭلار ؟... ھە ، ۋاي قاپاق كاللامەي ، توي قىلساق ئىككى ياقتا بولۇپ قېلىپ قېينىلىپ قالىمىز ، يۆتكەش مەسلىسى قېينى دەۋاتامسىلەر ؟ مانا مەن ۋەدە بېرەي ، خاتىرجەم توي قىلىۋېرىڭلار ، توي قىلىپ بولۇپ قېشىمغا كېلىڭلار ، يۆتكەشكە مانا مەن مەسئۇل ، قانداق خۇشال بولغانسەن ؟ تويۇڭغا مېنىمۇ چاقىرارسەن ، بولدى ئەمدى قايتساڭ بولىدۇ . ھە راست ، توختا ، مېنىڭ بايىقى گەپلىرىمنى ئېچىڭدە بىل ، ماڭا ئوخشاش سىر ساقلىيالمايدىغان بولساڭ تاناۋىڭنى تارتىمەن ، كىشىگە تىنغۇچى بولما . بۇ يېنىك ، ئەمما تۆگمەس ئازاب . ئائىلىمىزنىڭ ئېچكى سىرى پېتى كەتسۇن . ماقۇلمۇ ؟

مەن رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتتىم . بۇ گۈزەل ، سۈرلۈك قورۇدىن ئۇزاپ چىققىنىمدا ، ئۇستۇمدىكى ئېغىر تاغ غۇلاپ كەتكەندەك شۇنچىلىك يېنىكلەپ ، قەلبىمنى خۇشاللىق ، ھاياجان تۇيغۇسى قاپلىغانىدى .

لەنجۇ كوچىسىدىكى بىر ئۇيغۇر

1

يىگىرمە كىلومېتىر يولنى قىستاڭ ئاپتوبۇستا ئۆرە تۇرۇپ بېسىپ ، ئۇيغۇر ئاشخانىسىنى تاپالماي بىر سائەت تەمتىرەپ يۈردۇق . بۇ كوچىدا بىر ئۇيغۇر ئاشخانا ئېچىپتۇ ، ئاش مانتا بار ئىكەن دەپ ئاڭلاپ كەلسەك ، قېنى ئۇ ئاشخانا ؟ ئاخىر بىرىپ تۇڭگان قاسساپتىن بىر كىلو قوي گۆشى ئالدۇق . سەككىز تۇڭگان ئاشخانىسىغا كىرىپتىمىز ، بىر كىلو گۆشنىڭ پۇلىدىن جىق پۇل بېرەيلى دېسەك پىشۇرۇپ بەرگىلى ئۇنىمىدى . خام گۆشنى قانداق قىلىمىز ئەمدى ، مۇشۇنداق كۆتۈرۈپ يۈرەمدۇق ؟ چىمەندوپپا ، ئاھ ، چىمەندوپپا . دادامغا ، ئاكامغا ، ئەڭ يېقىن ئادەمگە ئوخشايدىغان گەۋدىنى يىراقتىن كۆرۈپ قالدىم .

— جۇرۇڭ ، ئەمدى تاپتۇق ، — دېدىم ھەمراھىمغا .

يىراقتىنلا كۆرۈنگەن ، دوپپىسى كىرلىشىپ شاپاقلا ئوخشاپ قالغان ئۇيغۇرغا قاراپ يۈگۈردۇق ؛ پانقاق كېچىپ ، لاي چاچرىتىپ ، ئادەملەرگە سوقۇلۇپ يۈگۈردۇق .

— ماۋۇ ئىككى شىنجاڭلىق سىراڭ بولۇپ قاپتۇ .

بۇ گەپلەرگە پەرۋايىمىز پەلەك ئىدى . چىمەندوپپىلىق ، ئۇزۇن چاچ ئادەم يەنە بىر كوچىغا بۇرۇلۇپ غايىب بولدى .

— ئاپلا ، يىتتۇرۇپ قويمىغدۇق . ھامان لاي كەچتۇق ، تاز

بولساڭ گەدەنگىچە...

بىز خالتا كوچىغا ئىچكىرىلەپ كىردۇق . بۇ يەردە خەنزۇ ، تۆڭگان مېۋە ـ چېۋە سودىگەرلىرى ھەر خىل مېۋىلەرنى تىزىۋاپتۇ . قالدىسى ئەرەبچە خەت يېزىلغان تاختىچاق ئېسىۋالغان تۆڭگان ئاشخانىلىرى .

ۋۇي ، يەنە بىر ئۇيغۇر ، ئىككى... ئۈچ... ئۇيغۇرلار خېلى بار كەنغۇ...

كالىنىڭ توققۇز تونلۇقمدەك ئاغزى تار ، ئىچكىرىلىگەنسېرى كېڭىيىپ بارىدىغان بۇ كوچىدا ئۇيغۇرلار ئانچە ـ مۇنچە كۆرۈنگىلى تۇردى . تۆڭگان دوپپىسى كىيىۋالغانلار ، شەپكە كىيىۋالغانلار ، يەنە ئۇزۇن چېچى مۇرىسىگە ساڭگىلىغانلار ئۇچرىدى . بىز ئۇلارغا شۇنچە يېقىن ھېسسىياتتا تىكىلدۇق . ئەمما ، ئۇلار پەرۋاسىز ، كۆپلىرى بىر تۆڭگان چوكانىنىڭ ئاشخانىسىغا كىرىپ چىقىۋاتىدۇ . دېرىزىسىدىن قارىساق ، ئاشخاندا لىققىدە ئۇيغۇرلار ئولتۇرىدۇ . ئۇلار بىزگە تاماكا ئىسى ئارىسىدىن بويۇنداپ قاراشتى .

ئاشخانا ئىچىدىن بورا قومۇشىدەك ئېگىز ، بەترەڭ چىراي ، كەپكە كىيىۋالغان ، ئۆسۈك چاچ ـ ساقاللىرى ئەپتىنى سۈرلۈك كۆرسىتىدىغان بىرى چىقتى .

— ھە ، يېڭىدىن كەلدىڭلارمۇ ؟...

— ھەئە .

— قارىغانىدا مىڭزۇ شۆيەنىنىڭ[1] ئوقۇغۇچىلىرى ئوخشايسىلەر ـ ھە ؟

— ھەئە ، قانداق بىلىۋالدىلا ؟

— ۋۇي ، بىز لەنجۇدا دائىم بار تۇرساق ، تۆت توك ـ توك ئۇيغۇرنى بىلمىسەك ، بۇ شەھەردە ياشىمايمىز ـ دە .

ئۇنىڭ ئولتۇرۇشاڭغۇ قىزىل كۆزى ، كۆكىرىپ كەتكەن كالپۇكى ئارىسىدىكى تۆۋى قارىداپ كەتكەن ئالتۇن چىشلىرى تازا

① «مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ» دېمەكچى .

بىر بەڭگى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى.

— قېنى ئاشخانىغا كىرىڭلار، لەغمەنلا بار.

— بىز مەشھەدە ئۇيغۇر ئاشخانىسى بار دەپ ئاڭلاپ...

— مانا مۇشۇ. شىنجاڭدىن چىقىپ مۇنۇ تۇڭگان خوتۇنىنى ئالغان. لەڭمەن ئېتىشنى ئۆگىتىپ قويۇپ، لەڭمەنخانا ئېچىۋالدىم. لەنجۇغا چۈشكەن ئۇيغۇر سودىگەرلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردە تاماق يەيدۇ، باشقا ئۇيغۇر ئاشخانىسى يوق. بۇ خوتۇن شىنجاڭدىكى خوتۇنۇمدەك ئېتەلمىسمۇ، ئىشقىلىپ، ماڭا خوتۇن بولغاندىن كېيىن قولىغا ئۇيغۇرچە تەم پەيدا بولدى. قېنى كىرىڭلار...

بىز بىر - بىرىمىزگە قارىشىپ دەمال گېپىمىزنى دېيەلمەي قالدۇق.

— ھە... بىز بۇ ئاشخانىنى تاپالمای بىر سائەت ئايلىنىپ ئاخىر گۆش پىشۇرغۇزۇپ يەپ كېتەيلى دەپ گۆش ئېلىپ قويۇپتۇق. ھازىرغۇ لەڭمەننى تازا سېغىندۇق، ئەمما لەڭمەن يېسەك ماۋۇ گۆشنى قانداق قىلارمىز... شۇڭا، قانچە پۇل ئالسىلا ئېلىپ ماۋۇ گۆشنى پىشۇرۇپ بەرسىلە. ئەمدى كۈندە بولمىسمۇ ئىككى كۈندە بىر كېلىپ ساۋاقداشلار بىلەن لەڭمەن يەپ كېتىمىز... — دېدىم مەن.

بەتىرەڭنىڭ چىرايى بۇزۇلدى.

— سىلەر قەيەردىن؟

يۈرىكىم جىغ قىلدى.

— بىز قەشقەردىن.

— مەن گۆش پىشۇرالمايمەن. ئاۋۇ يۇقىرى تەرەپتە غۇلجىلىق ئابلەت دەيدىغان بىرىنىڭ ئاشخانىسى بار. شۇنىڭ تېگى قەشقەرلىك. دۇكىنىغا نەس باسقان ئادەملەر كىرىدۇ. شۇ پىشۇرۇپ بەرسۇن.

غۇزۇزدە ئاچچىقىم كېلىپ، ئەتجانىم چىمىلداپ كەتتى.

— سىلى قەيەرلىك؟

ئۇ كەينىگە قايرىلىپ قاردى . پەي - تومۇرلىرى تارتىشىپ تۇرغان قوللىرىدا مېنى مەنتاق قاينىۋاتقان قازانغا تاشلىۋېتىدىغاندەك ئەلپازى يامان ئىدى .

— مەن شايارلىق . ئاڭلاپ قوي ، لەنجۇنى شايارلىق سورايدۇ . غۇلجىلىق ، خوتەنلىك ، قەشقەرلىك دېگەنلەر كۆتۈڭنى قىسىپ يۇرۇشسەڭ ئوبدان ، بولمىسا...

— جۇرۇڭ - جۇرۇڭ ، قىپقىزىل ساراڭكەن ، تەڭ بولمايلى . كانىيىمغچە تويۇپ ، قورسىقىم كۆپۈپ ، سۆرىلىپ ماڭدىم . بىز ماڭغان چاغدا ، ئاشخانا ئىچىدە تىقىلىپ ئولتۇرغان ئەر - ئاياللارنىڭ ۋالاقلاپ كۈلۈشلىرى جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتتى .

بىز تېخىمۇ ئوڭغۇل - دوڭغۇللاشقىلى تۇرغان كوچا بىلەن ئىلگىرىلەپ بارىدۇق ، يول بويىدا قۇرۇلۇش قىلىنىۋاتقاچقا ، تاش - كېسەكلەرگە پۇتلىشىپ ، پۇتىمىزنى ئاران يۆتكەپ ئىلگىرى-لەيتتۇق .

— مەيەردىكەن .

پەس بىر يەردە جىممىدە ئولتۇرغان ئۇچ ئۇيغۇر بار بىر ئاشخانا كۆرۈندى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم .

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، كېلىڭلار ، كېلىڭلار .

ئاۋۇال چىمەندوپپىلىق ، ئوتتۇز بەش ياشلاردىكى بىرى بىلەن ، ئاندىن شەپكىلىك ، قىرىق ياشلاردىكى بىرى ۋە ئاشپەز كىيىمى كىيىۋالغان ، ياشلا ، قەشقەرلىكتەك كۆرۈنىدىغان يەنە بىرى بىلەن كۆرۈشتۇق . بۇدۇر چاچ بىر ئۇيغۇر چوكان بىز بىلەن سالاملىشىپلا ئىشىككە ماڭدى .

— ھەي... ماڭا قاراڭ . بىكار... باشقا خوتۇنلارغىمۇ خەجلەيدىغان گەپ . ئۇنىڭدىن سىزگىلا خەجلىسەك... نەمۇ نەلەردە قاڭقىپ يۈرمەي بىز تەرەپلەرگىمۇ كېلىپ تۇرۇڭ جۇمۇ ، — دېدى چىمەندوپپىلىق هاياسىزلىق بىلەن كۈلۈپ .

— شۇڭا دۇكىنىڭ بەركەت تاپمىغان پاسكىنىكەنسەن .

ئاغزىڭنى چايقىۋېتىپ بىسمىللا دېيىشنى ئۆگەن ، ئىپلاس .
— خۇدايىم بۇيرۇسا ھەر كۈنى دېيىگلىك . ھا... ھا...
ھەر ئىككىلىسى قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى . ئىشتەيلىرىمۇ تۇتۇلۇپ ، مۇشۇ ئاداشنىڭ دۇكىنىدا تاماق يەرمەنمۇ ، دەپ كۆڭلۈم شەكلىنىپ كەتتى .
— ھە ، قېنى ئولتۇرۇڭلار .
بىر تېرە ، بىر سۆڭەك بولۇپ قالغان بىر خەنزۇ يىگىت ئورۇندۇقىنىڭ بېشىدىلا ئولتۇرۇۋالغانىدى . يا قوپۇپ بىزنىڭ ئىچكىرىگە كىرىشىمىزگە يول بەرمىدى ، يا قوپۇپلا كەتمىدى . گەپ قىلاي دېسەم بېشىنى ئىچىگە تىقىۋاپتۇ .
ئاشپەز ۋارقىرىدى :
— قوپەۋا ئاداش ، ئورۇن بوشۇتە . ئەپيۇنكىنى ئاۋۇ بۇلۇڭغا ئاپىرىپ چېكە ، جۇگۇ .
شۇندىلا ھېلىقى يىگىت بېشىنى كۆتۈردى . قارىسام ، كۆزلىرى شۇنچە سېرىق ، سىرتىغا پولتىيىپ چىقىپتۇ . يۈزى بىر قارىسا سېرىقتەك ، يەنە بىر قارىسا كۆكتەك كۆرۈنىدۇ . مەڭزىدە قىرىۋالغۇدەكمۇ گۆش يوق . ئۇ تەستە ئورنىدىن تۇرۇپ :
— بوش ۋارقىرا ، ھارامزادە . مەن خېرىدار بولمىسام ئەسنەپ ئولتۇرسەن . ياۋا خېرىدارىدىن ئىككىنى كۆرۈپ ۋارقىرايسىنا .
— بۇ ئۆزۈمنىڭ ئۆكىلىرى . سەن گۇي نەگە بارساڭ بارمامسەن !
يىگىت تېرىككەندەك چەكچەيدى :
— ئۇنداق يۈزسىزلىك قىلما جۇمۇ ، ھېلى...
— چاقچاق قىلدىماۋا ، بەڭگى .
ھەر ئىككىسى كۈلۈپ كېتىشتى . يىگىت بۇلۇڭغا بېرىپ كۆمۈش رەڭ پاپىروس قەغىزىنىڭ ئاستىغا سەرەڭگە يېقىپ ، كىچىك قارا نەيچە بىلەن ھەدەپ شورغىلى تۇردى . بىر دەمدىن كېيىن قولىدىكى پاپىروسنى كۆچەپ شوردى ، ئەمما ئاغزىدىن ياكى بۇرنىدىن ئىسنى چىقارمىدى .

— ئـەپيۇننى ئاشۇنداق چېكىدۇ ، — دېدى ئاشپەز يىگىت مېنىڭ پۇتۇن دىققىتىم بىلەن تىكىلىپ قالغىنىمنى كۆرۈپ .
— بۇ ئەپيۇن ئەمەس ، خىرويىن ، ئۇقۇپ قوي قاپاقۇاش . بىلمىگەن نېمەڭگە تولا ئېغىز غېرىچلىماي ئوچىقىڭغا قارا ! — دېدى خەنزۇ يىگىت .
— سىز ئۇيغۇرەكلا سۆزلەيدىكەنسىزغۇ ؟ — دېدىم خەنزۇ يىگىتكە .
— مەن غۇلجىدا چوڭ بولغان .
— خىرويىننى مۇشۇنداق چېكەمدۇ ؟ — دېدىم مەن قىزىقىپ .
— ھەئە ، — دېدى خەنزۇ يىگىت مېنىڭ ھەيرانلىق ، قىزىقىش ئىچىدە قاراپ قالغىنىمغا كۇلۇپ .
— شۇنچە شوراپ چېكىنسىز ، پەقەت تۇتۇننى چىقارمايسىزغۇ ؟ تۇتۇنى ئاچچىق ئەمەسمۇ ؟
— تۇتۇننى كۆتىدىن چىقىرىدۇ ، — دېدى ئابلەت پوچىلىق بىلەن كۇلۇپ .خەنزۇ يىگىت بۇ گەپكە ئېرەنىشمەستىن كۇلۇپ قويۇپ چېكىش بىلەن بولدى .
— پەقەت ئاش مانىلا بار ، ناھايىتى ئوخشىتىپ ئەتكەن ، بىر يەۋالمامسىلەر ؟ — دېدى ئابلەت كۆزىمىزگە مۇغەمبەرلەرچە تىكىلىپ . ئۇنىڭ ھەرىكىتىدىنمۇ بىزنى مازاق قىلىۋاتقىنى ئايان ئىدى .
قاپىقىم تۇرۇلۇپ بايىقى ئاچچىقىم يەنە قوزغالدى . ئۇيغۇر دەپ شۇنچە تەستە پاناھ تارتىپ كەلسەك ، ما كىسپۇرۇچلارنى ، ھەي... بىرى زەمبىلكەش بەڭگى ، ماۋۇسى تازا بىر ئالىقاپ كاززاپ ، ساپلا داردىن قاچقان ئەبگالارکەنغۇ !
— بايا ھېلىقى پىستانچاققا ئۇنداق ـ مۇنداق گەپ قىلسام تازا بىر پاسىق نېمە ئوخشايدۇ دەپ قالماڭلار يەنە . خۇدا بۇيرۇسا بىر ۋاخ نامازنى قازا قىلماي تەرەت بىلەن يۇرۇيمەن . ئۆزۈم نىكاھ قىلىۋالغان تۇڭگان خوتۇنۇمدىن ئوچى بار ، غۇلجىدىكىنى قوشقاندا تۆت . بۇۋام رەھمىتىنىڭمۇ تۆت خوتۇنى بارکەندۇق...

— بۇ يەردىكى ئۇچ خوتۇنىڭنىڭ بىرىنى بىلەمدۇ؟
— ۋاھ، بۇنى بىلمسە، مەن بۇ لەنجۇدا تۇرالايمەنمۇ؟ بۇگۈن مايەردە ھىممەت پاشا لەنجۇدىن خوتۇن ئالغانغا تويىدى. شىنجاڭدىن ئۇيغۇر خوتۇنى كەپتىكەن. قېچىپ يۈرگىلى ئىككى ئاي بولغان. مانا يەردىكى تۆڭگان خوتۇنىدىن ئىككى بالىسى بولغان دەڭا. شىنجاڭدىكى خوتۇنىدىن بولغان سالداتتەك ئىككى ئوغلى ئانىسى بىلەن كەپتىكەن. تۆڭگان خوتۇنى بىلەن ئىككىسىنى ئۇرۇپ يانتۇزۇۋېتىپ، ھىممەتنى زەمبىلگە سېلىپ ئېلىپ كەتتى.
— ھىممەت پاشىنىڭ خوتۇنى ئۆزىنى تۆڭگان دەۋاپتۇ، مانجو دەيمەن، — دېدى ئاشپەز يىگىت گەپكە ئارىلىشىپ.
— ۋوي بەڭگى، راستمۇ؟
خەنزۇ يىگىت بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، يەنە پوتۇن ئىشتىياقى بىلەن چېكىشكە باشلىدى. ھەر شوراشقا بىردىن سەرەڭگە ياقىدىغان گەپكەن.
— مەن كىنودا چىلىمدا چەككىنىنى كۆرگەن.
— ئۇ دېگەن ئەپيۇن، بۇ خىرويىن.
— خىرويىننى كىنودا ئاق كۆرسىتۇاتقان، بۇ ئاق ئەمەسكەنغۇ؟
— ئۇ ئالىي دەرىجىلىكى، ئۇندىقىنى تاپماق تەس.
— بۇنىڭ مۇشۇ قەغەزدىكىسى قانچە پۇلغا كېلىدۇ؟ — سورىدىم قەغەزدىكى بىر چىمدىم نەرسىنى كۆرسىتىپ.
— مۇشۇ ئۇچ يۈز كويلۇق.
— ۋاي ئاللا! — مەن تەئەججۇپ ئىلكىدە گەدىنىمنى سىلىدىم.
— ئاش مانتا ئەكېلەيمۇ؟
— مۇشۇ گۆشنى بىر پىشۇرۇپ بەرسىلە، قانچە پۇل ئالسىلا ئېلىپ.
— بولىدۇ، چاتاق يوق، — ئابلەت ئاشپەز يىگىتنى بۇيرۇدى.
— مەن خېرىدار كەلمەي بەك رەللە بولۇپ كەتتىم. سىلەمۇ

هه قاچان مىكزۇ شۆيەندىنغۇ دەيمەن ؟

— ھەئە .

— ئاشخانامغا پەقەت ئازلا غۇلجىلىق بىلەن مىكزۇ شۆيەندىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارلا كېلىدۇ . بۇ گۆشنى شۇنداقلا يېسەڭلەرمۇ تاماق يېگەندەك بولمايسىلەر . مەن سىلەرگە چۆچە قىلىپ بېرەي . گۆش پىشقۇچە خېمىر تەييار بولىدۇ . قانداق دېدىم ، نېرىن چۆچىنى سېغىنىپ كەتكەنسىلەر ؟

— بولسىغۇ شۇنداق بولسا ، شىنجاڭغا بېرىپ كەلگەندەك بولاتتۇق .

كۆڭلىمىز پاللىدە يورۇپ كەتكەندەك بولدى .

— ئۆيگە دەڭلار ، ئۆيگە . بىزە ساقلىساڭلار مەيلى ئەمىسە . ئۇنىڭغا يېڭىباشتىن سىنچىلاپ قارىدىم . قاش ـ قاپىقى جايىدا ، كۆزى يېشىلغا مايىل ، يېڭى قىردۇرغان ئېڭەكلىرى كۆكۈچ ، ياغلىشاڭغۇ پارقىراپ تۇراتتى . قېلىن كالپۇكى ئۇنى سەل دورداي كۆرسىتەتتى . كۆڭلۈمدە ئۇنى يېڭىباشتىن باھالىدىم . گېپىنىڭ ئاھاڭىدىن تارتىپ ھەر بىر قىلىقلىرىغىچە كاززاپلىق يوشۇرۇنغاندەك قىلاتتى . ئەمما ، يەنىلا قولى ئوچۇق ، چېۋەر ، ئىشتىن قورقماس ، جاپاكەش ، ئەخمەققە ، نادانغا تارتىپ كەتكەن مىليونلىغان تەرسا ئۇيغۇرلارنىڭ بىرى . ئۇ تاماكا تۇتتى . قولۇمنى كۆكسۈمگە قويۇپ ، چەكمەيدىغانلىقىمنى بىلدۇردۇم . ھەمراھىم ئۇنىڭ كۆڭلى ئۇچۇن بىر تال تاماكىسىنى چېكىپ قويدى . ئۇ يېنىمىزغا قىستاپ كېلىپ ئولتۇردى .

— سىلەر ئوقۇغان ، زىيالىي . قارىڭا ، سىزنىڭ پاينەك بېشىڭىزغا قاراپ قورسىقىدا خېلى ئۇمىچى بار ئاداش ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قالدىم . مەن كۇنەسىنىڭ سەھراسىدا ئاران ئالتە يىل ئوقۇغان ، ئۆزۇمنى بىر قارىتۇرۇك دېسەممۇ بولىدۇ... ھە... ھە... توختاڭلار ، توختاڭلار ، گۆش بېرەر يېرىم سائەتتە پىشار ـ ھە .

— بىر سائەتتە پىشار...

— ماقۇل شۇنداقمۇ دەيلى . سىلىمۇ يۇزۇڭلىنىڭ قېنى بار

يـگـتـلەردىنكەنسلەر . بىرەر بوتۇلكا ئىچكەچ پاراڭلىشايلى ، بـولامـدۇ ؟ مېنى بىر كالا ـ كومشا دېمەڭلار ، سىلەردەك جىق ئـوقۇمـىغان بىلەن ، ئەقىل ـ هوشۇم جايىدا . ئۇچاڭدىكى نېمە دېسەڭلار ئىشتان دېمەيمەن ، خېلى بىرنېمىنى ئويلىيالىغۇچىلىكىم بار . بىرەر بوتۇلكا ئىچىلى .

— ياق ، ياق ، بىز ئەزەلدىن ئىچمەيمىز .

— ماقۇل ، ئۆزۈملا ئىچەي . هەي شاگىرت ، ماڭ جۇگۇ ، ئىككى يۈز ئەللىك گراملىقتىن بىرنى ئەكىر .

هېلىقى ئاتيۈز شاگىرت نارازى بولدى :

— ئابلەت ، بولدى قىلسىڭىز بولارمىكىن . ئەتە يەنە دۇكان ئاچارمىز . هاراق ئىچتىڭىزمۇ بولدى ، قاملاشسۇن ـ قاملاشمىسۇن بىر پۇللۇق چاتىقىڭىز يوق ، ئاسمانىنى بېشىڭىزغا كىيىپ ناخشا توۋلايسىزكەن . تۆڭگانلار نەچچە دېدى : قانداق توۋلاۋەرگەن گەپ بۇ ، بىز نامىزىمىزدىن ئېزىپ كەتتۇق . ئۆزۈڭ مۇسۇلمان تۇرۇپ تېخى نامازغا ئوقۇمايسەن ، ناخشا توۋلاپ نامىزىمىزنى بۇزىسەن دەپ . مۇشۇنداق قىلىۋەرسەك ، مۇشۇ ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىچىدە چوقۇم تۆڭگانلار قوزغىلىدۇ ، بىزنى قوغلاپ چىقىرىدۇ .

ئابلەت تېرىكتى ، چىرايى تاتىرىپ كەتتى .

— قادىرخان ، سىز ما دۇكاندا پولو ـ ماتتامنى بەرسەم يەپ ، بـۇ كـالـۋا مېنى بېقىپ يېنىدا بىكارغا يانقۇزۇۋاتىدۇ دەپ بەك كېرىلىپ كەتمەڭ ، بولامدۇ . ئەمدى مانتا ـ پولونىڭ كۈچىدە سىز مـاڭـا پۇشتەكچىلىك قىلامسىز ، مەن ئۆزۈمنىڭ ئىشىنى بىلىپ قىلىمەن . سىز دەۋاتقان ئىشمۇ مەن بىلمەيدىغان ئىش ئەمەس . مەن خـەقنىڭ بۇيرۇقىدىن كارنىيىمغىچە كېكىرىپ ، ئۆزۈم ئويلىغان گەپنى دەي ، پۈتۈم خالىغان يەرگە دەسسەي ، قولۇم خالىغانىنى تۇتاي دەپ يۈرتۇمنى تاشلاپ مۇساپىر بولۇپ مۇشۇ ئاسمىنى كەڭرى يەرگە چىققان . جاھاندا ماڭا بۇيرۇق بېرىدىغان ئادەم ئەمدى يوق دېسەم ، سىز چىقتىڭىزمۇ ؟ بەك كېرىلىپ كەتمەڭ . دۇكانغا قانداق مۇلايىم كىرگەن بولسىڭىز شۇنداق ياۋاش بولۇڭ . بۇ بىر ئېغىز ئۆيدە مەن

پادىشاھ . نېمە دېسەم ، نېمە قىلسام ئۆزۈمنىڭ ئىختىيارى . مەن دەل مۇشۇنداق بىر ئېغىز ئۆي ئىزدەپ شىنجاڭدىن كەلگەن ، بۇ تۇڭگانلار بۇ يەردىن قوغلۇۋەتسە ، مېنى يەنە بېشىغا ئېلىپ كېتىدىغان تۇڭگان چىقمىدۇ ، ماقۇلمۇ . جۇگۇرۇڭ ، قاچا - تەخسىلەرنى يۇيۇپ ، ئوچاققا ئوت قالاڭ...

شاگىرت كىچىك بوتۇلكىلىق ھاراقتىن بىرنى ئەكىردى . ئابلەت ئاغزىنى چىشلەپ ئېچىپ ، پىيالىغا يېرىمىنى قۇيۇپ :

— قېنى ، خوشە ، — دەپلا كۆتۈرۈۋەتتى . قادىرخان يۇزلىرى ئېسىلىپ قىزارغان ھالدا ئورنىدىن تۇردى .

— ھا... ھا... ھا... خەقنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلاشتىن خەققە بۇيرۇق قىلىش قالتىس ھۇزۇرلۇقكەن ، كارامەت تەملىككەن ، بۇنى مەن مانا مۇشۇ ئاسمىنى كەڭرى ، ئادەم جىق يەردە بىلدىم . مەن يۇرتتا ، ھەتتا خوتۇنۇمغىمۇ بۇيرۇق قىلالمايتتىم . ھا... ھا... ھا... ھەممىمىز كۈلۈشتۇق . قادىرخانمۇ قولاشمىغان ھالدا كۈلدى . ئۇنىڭ ئەلىمى تېخى تارقاپ بولالمىغانىدى .

— ئاڭلاڭلار ئاغىنىلەر ، بۇ يەردە مەن بەش ئادەمگە بۇيرۇق قىلىش ھوقۇقىغا ئېرىشتىم . ئۇچ خوتۇن ، مانا ماڭۇ ئىككى... نېمە... نېمە دېسەم بولىدۇ . شاگىرت ، ھا... ھا... ھا... مەن ئاشپەز ئەمەس ، ھېچكىمگە شاگىرت بولمىغان . ئانامدىن پولو بىلەن چۆچ ئېتىشنى ئۆگىنىۋالغان شۇ . ماڭۇنى لەڭمەنچى دەپ ئېلىپ كەلسەم مانتىپەز چىقىپ قالدى . خوشە ئابلەت ، ئىچە !...

ئۇ كىچىك بوتۇلكىنىڭ ھاربقىنى بىراقلا ئىچىۋەتتى . ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەندى . ئۇ بىزگە چىشلىرىنى كىرىشتۈرۈپ قارىدى . غۇڭا چىراغ يورۇقىدىكى دۇكان ئىچىدە تېنىم قورۇلغاندەك بولۇپ ، يېنىمدىكى خەنزۇ يىگىتكە قارىدىم . ئۇ كۆزلىرى يۇمۇلغان ھالدا كۆكىرىپ كەتكەن لېۋىنى شۇمۇپ ، شۇنداق تاتلىق بىرنەرسىدىن لەززەتلىنىۋاتقاندەك ئولتۇراتتى . كىچىك قارا نەيچە تۇتقان قولى سۇس تىترەپ تۇراتتى . شۇ چاغدا ، قورسىقىنىڭ يوغانلىقىدىن پوپايكىسى ئاستى تۇگمىسىنى ئېتىشكە

يەتمەي قالغان چىرايلىق بىر خەنزۇ چوكان كىردى . خەنزۇ يىگىت كۆزىنى ئېچىپلا ھودۇقۇپ قولىدىكى نەيچىنى يانچۇقىغا تىقتى . چوكان ئالچاڭلاپ كەلگىنچە يىگىتنىڭ دۇمبىسىگە مۇشت بىلەن سالدى . يىگىت شىرەگە مەيدىچىلەپ ئۇسۇپ ، يۆتىلىپ كەتتى . چېيىمىز ئۆرۈلدى . چوكان يىگىتنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ ئېڭىكىگە نەچچىنى ئۇرۇۋەتتى . قىپقىزىل بويۇمالغان لەۋلىرى ئاچچىقتىن تىترەپ ، چانىقىدىن چىققۇدەك بولۇپ كەتكەن قارا كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى . يىگىت بېشىنى چاڭگاللاپ تۇگۇلۇۋالدى . چاينىڭ كىيىمىمىزگە ئۆرۈلۈپ كەتكىنىنى كۆرگەن چوكان بىزگە خىجىللىقىنى بىلدۈرۈپ سەل كۈلۈمسىرەپ ، ئېرىنى بىرمۇنچە تىللىۋەتتى .

— ماڭە ، چىقە جۇگۇ ، خوتۇنىدىن تاياق يەيدىغان نان قېپى . بۇ سېنىڭ جىدەلخاناڭ ئەمەس ، — دېدى ئابلەت قولىنى شىلتىپ .

— خاپا بولماڭلار ئاغىنىلەر ، — خەنزۇ يىگىت بىزگە قاراپ ھىجايدى .

جۇدۇنى ئۆرلىگەن خەنزۇ چوكان سۆزلەپ كەتتى :

— ئەتىگەندىن بېرى ئوچ يۈز كويلۇقنى چېكىپ بولدى . ساتمەن دەپ يەنە چېكىۋاپتۇ . خەپ ئۆيگىمۇ كىرەرمىز !

— قانمىدىم ، بېشىم ئاغرىپ ئۆلەي دېدىم ، — يىگىت بوش ، مۇلايىم تەلەپپۇزدا دېدى .

دۇكانغا بىرى يىگىرمە ياش ، يەنە بىرسى ئون تۆت ياش چامىسىدىكى ئىككى ئوغۇل كىردى .

— قېنى ، ئال ، ئال ، چاققان بول .

ئۇلارنىڭ چىرايى كۆكىرىپ ، كالپۇكلىرى تىترەپ ، كۆزلىرى يۇمۇلۇپ ، ئاغزىغا گەپ كەلمەي قالغاندى .

— بالىدۇررىاق كەلسەڭلار بولمامدۇ ، شۇنچىۋالا بولۇپ كەتكۇچە .

— ھەي ! بولساڭچۇ !

ئىككىسى تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى يانچۇقىغا تىقىشىپ

كۆموش رەڭ پاپىروس قەغىزى بىلەن نەيچىلىرىنى چىقىرىشتى - دە ، قەغەزنى يېرىم نەيچىلەپ نەيچىسىنى پۈۋلىدى .

— يىگىرمە كويلۇق ساله !

— قانمايسەن .

— بوله ، تولا كوتۈلدىماي .

يىگىت پۇلىنى پۈرلەپ چوكاننىڭ قوينىغا تىقىۋەتتى . چوكان ئىشتىننىڭ پۇشقىقىنى تۈرۈپ پايپىقى ئارىسىدىن قەغەز بولاقنى چىقاردى ، ئېرى دەرھال ئېلىپ چاشقان مايىقىدەك ئۈچ تالنى سېلىپ بەردى . كىچىك خېرىدارنىڭ قەغەز تۇتقان قوللىرى تىترەپ كارغا كەلمەي قالدى . ئايال تۇتۇپ تۇرۇپ سەرەڭگە يېقىپ بەردى . خىروىين سەرەڭگە ئوتىدا ئېرىپ ئۇدۇللۇق نەيچە ئىچىگە كىرىپ كەتتى . تاماكىدىن بىرنى دەرھال تۇتاشتۇرۇپ قاتتىق شورىغان يىگىت بىرپەس كۆزىنى يۇمۇپ تىنماي تۇردى . ئاندىن «ئۇھ» دەپ ئاغزىدىن ناھايىتى سۇس تۇتۇن چىقىرىپ راھەتلەنگەندەك ھاسىراشتىن ئاستا - ئاستا توختىدى . يەنە بىرسىمۇ شۇنداق بولدى .

— ئۇھ... ئەمدى دەي ، ئاران شۇنچىلىك سالامسەن ! — چوڭ خېرىدار كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقاردى .

— ۋاي ، تېخى سېنى دائىملىق خېرىدار ساناپ ، يۈز - خاتىر قىلىپ جىقراق سېلىپ بەرسەم ، قانداق قىلىن نېمىسەن . باشقا يەرگە بار جۇگۇ ، يىگىرمە كويغا قانچىلىك بېرىدىكىن ؟

كىچىك خېرىدار كۈلدى .

— يەنە ئەللىك كويلۇق ساله .

— پۇلىنى چىقار .

— مانا ، — كىچىك خېرىدار بايىقىدەك پۇلىنى پۈرلاپ تىقىپ بەردى .

— ماڭا ئوبدان بەر ، مانا ، — چوڭى يۈز كويلۇق پۇلدىن بىرنى تاشلىدى .

كىچىكى هوزۇرلىنىپ چېكىپ ئولتۇردى ، چوڭىغا گېزىت

قەغەزنىگە بىر چىمدىم بەردى .

— قانداق ، زىيان تارتمىغانسەن ؟

قاپىقى تۇرۇلۇپ تۇرغان ئۇزۇن چاچ — چوڭى كۈلدى :

— شۇڭا يىراقتىن ئاتلاپ كەلدىم ـ دە .

ئۇ كىچىكىنى يېتىلەپ چىقىپ كەتتى .

— ھەي بەڭگى ، سەن... ھە راست ، خوتۇنۇڭ قانداقراق بالا تۇغار ، شۇنچە چىرايلىق خوتۇن نېمە بولۇپ سەن بەڭگىگە تېگىپ قالغاندۇ ؟ سېنىڭ بالاڭ بالا ئەمەس ، بىر خالتا ئەپيۇن تۇغۇلارمىكىن...

— ئاغزىڭغا پوق ، ئېشەك .

— خۇش بولە بەڭگى ، بالا تۇغۇلغاندىن كۆرە بىر خالتا ئەپيۇن چوشسە ، خوتۇنۇڭنىڭ چاتىرىقىغا سۇيۇپ ، ئەپيۇن سېتىپ باي بولۇپ كېتەرسەن . ھا... ھا... ھا...

— ھا... ھا... ھا...

— خەپ گۇي ، سېنىڭ ئاغزىڭ جۇما...

ئۇ خوتۇنىغا خەنزۇچە دەپ بېرىۋىدى ، ھاڭقىيىپ ئولتۇرغان خوتۇنمۇ كۆزىدىن ياش چىققۇچە كۈلدى .

— ھەي بەڭگى ، سەن ئەمدى چېكىشىڭ بىلەن بول ، بىزنىڭ گېپىمىزگە قوشۇق سالساڭ خوتۇنۇڭنى ساڭا قارىتىپ قويۇپ سۆيۈۋالىمەن .

— سۆيە ، مەن قاراپ تۇراي ، سۆيە قېنى ! ھۆ... ھۆ... ھۆ...

خەنزۇ يىگىت تېلىقىپ كۈلۈپ يۆتىلىپ كەتتى .

چاقچاق بېسىققاندىن كېيىن ، خەنزۇ يىگىت خوتۇنى بىلەن كۈسۈرلىشىپ پۇللىرىنى ساناشقا كىرىشتى .

— ماڭا قاراڭلار ، سىلەر دەڭلار...

ئابىلەت تەڭشىلىپ قالغانىدى . ئۇنىڭ كۆزىدە ياش پەيدا بولدى .

— سىلەر ئوقۇغان زىيالىي خەق . دەپ بېقىڭلار زادى ،

بىزدىكى يامان ئىللەتلەر قاچان تۈگەيدۇ؟ دەڭلار، مۇشۇ گېپىمگە لىللا جاۋاب بېرىڭلار!

ئۇ كۆزىمىزگە كىرىۋالدى. بىز نېمە دېيىشىمىزنى بىلمەي گاڭگىراپ بىر - بىرىمىزگە قاراشتۇق.

— ھەي پاينەكباش... تېرىكمەڭ، راست گەپكە تېرىكىش ئوبدان ئىش ئەمەس.

— ياق، تېرىكمىدىم.

— قىزىرىپ كەتتىڭىز، خاپا بولسىڭىز مەيلى، سىز دەڭا پاينەكباش، بىزدە ئىللەت تۈگەمدۇ؟

— ئىشقىلىپ، ئىللەت دېگەن ئاستا - ئاستا تۈگەيدۇ.

— بۇ دېگەن كونا گەپ، بىزدە ئىللەت دېگەن بەك كۆپ. دېمىسىمۇ بىز ئۆزىمىز تۈزۈك ئادەم بولالمايمىز، قوللاشمايمىز، پېتىشمايمىز، بىر - بىرىمىزنى كولايمىز، يەنە كېلىپ خەقتىن يامانلايمىز...

بۇ گەپكە قانداق جاۋاب بېرىشنى بىلمىدىم.

— راست گەپ قىلسام، بۇ مەن ئويلاپ باقمىغان گەپ ئىدى.

— ياق، ياق ئىشەنمەيمەن. بۇ سىلەر ئويلىمىغان گەپ ئەمەس. ماقۇل قىستىماي، بىز نېمىشقا كېلىشەلمەيمىز... زادى نېمىشقا؟ شىنجاڭدىغۇ ئۇ يەرلىك، بۇ يەرلىك دەپ كېلىشمەيلى. مۇشۇ كۇلىچىلىقتىمۇ يەنە قۇرۇپ كەتكۇر ئۇ يەر - بۇ يەر دېگەن يۇرتچۇازلىق تۈگىمەيدۇ... ھە... ھە... مانا ئەڭ كىچىك مىسالى... مۇشۇ يۇرتچۇازلىق مېنى ۋەيران قىلدى... مەن تۈگەشتىم. قارىنمغا پىچاق سىلىۋالغۇم كېلىۋاتىدۇ ئاغىنىلەر...

ئۇ شىرەگە بىرنى مۇشتلىۋىدى، پىيالىدىكى چاي يۇزىمىزگە چاچرىدى. ئۇ شىرەنى تىرناقلاپ بېشىنى قويۇۋېلىپ ھۆركىرەپ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ يىغلىغاندىكى ئاۋازى تولىمۇ كۈلكىلىك (ئۇزاقتىن بۇيان چوپچوڭ ئەر كىشىنىڭ ھۆركىرەپ يىغلىغىنىنى ئاڭلىمىغاچقىمۇ، ماڭا كۈلكىلىك تۇيۇلغان بولۇشى مۇمكىن)، ئەمما ئىچ - ئىچىدىن قاينىپ چىقىۋاتقان يىغىسى يۇرەكنى ئېزەتتى.

بىز ئۇنىدىمەي يەرگە قاراپ ئولتۇردۇق. ئاشپەز يىگىتمۇ، قادىرخانمۇ يەرگە قارىۋالغانىدى. خەنزۇ يىگىت كۆزىنى يۇمۇپ تامغا يۆلىنىپ ئۇنىدىمەستىن پاپىروس چېكىپ ئولتۇراتتى. خوتۇنى بولسا كۆزىنى پارقىرتىپ گاڭگىراپ قالغانىدى.

— قاراڭلار، مانا مۇشۇ نەس باسقان ئاشخانا مېنى ۋەيران قىلدى. لەنجۇدا كۇچا، شايادىن گۈلە، لازا ئەپچىقىدىغان سودىگەرلەر جىق، غۇلجىلىق سودىگەرلەر ئاز، ناھايىتى ئاز. ماڭا چىققىلى بىر يىل بولدى، دەسلەپ بۇ ئاشخانا بىر غۇلجىلىقنىڭ قولىدىكەن، شايالىقلار ئۇنى پاتقۇزماي ئۇرۇپ قوغلىۋېتىپ، بىر شايالىق ئاشپەزگە ئېلىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ ئاشخانىغا غۇلجىلىق دەسسىمەپتۇ. غۇلجىلىق ئاشپەز ھەممە نېمىسىنى يوقىتىپ، گۇاڭجۇغا بېرىپ غۇلجا قوشۇنىغا داد ئېيتىپتىكەن، ئۇلار كېلىپ شايالىقلارنى ئۇرۇپ، نەچچىسىنى پىچاقلاپ، ئاشخاننى باشقا بىر غۇلجىلىققا ئېلىپ بېرىپتۇ. ئۇ ئادەم بىر مەزگىل ئىچىپ، شايالىقلارنىڭ پەيلىدىن قورقۇپ، ئاشخانىنى شايالىق ئاشپەزگە چىرايلىق سېتىپ شىنجاڭغا تىكىۋېتىپتۇ. كېيىن يەنە غۇلجىلىقلار ئاڭلاپ، مەن تېخىنجىدە كاۋاپچىلىق قىلىۋاتسام، مېنى ئەكېلىپ بۇ ئاشخانىغا تىقىپ قويدى. مەن ئاشپەزلىكنى بىلمەيمەن. مانا ماۋۇ قىلتىرىق، قەشقەر ھەزرەتلىك، قادىرخان خوتەنلىك. ئاشخاننى ئىككى ئاي ئاچتىم. دۇكان قولۇمغا ئۆتكەندىن تارتىپ شايالىقلار ئاشخانامغا يوللىمايدۇ، غۇلجىلىقلار ئاز، ئۇلار بۇ شەھەردە تۇرمايدۇ. ئاز غۇلجىلىقلار بىلەن مىڭزۇ شۆيەننىڭ نامرات ئوقۇغۇچىلىرى تاماق يېسە، مەن قانچىلىك سودا قىلالايمەن. يۇرتتىن بەش مىڭ سوم ھالال پۇل بىلەن چىققان، مانا مۇشۇ ئاشخاننىڭ كۇلى بولۇپ تۇگىدى... ھە... ھە، تۇگىدى. ئۇلارغا يالۋۇردۇم. مېنىڭ سىلەر بىلەن زىددىيىتىم بولمىغاندىكىن، شۇنداق مەززىلىك پولو، مانتا، لەڭمەن ئەتتىم، يەڭلار، دېسەم ھومىيىپ كېتىدۇ. ئاشخانامنىڭ ئالدىدىنمۇ تۇكۇرۇپ ئۆتۈپ كېتىشىدۇ.

ئاشخانىغا بويى زىلۋا ، جوغدا چاچ ، سىرىق شەپكىلىك بىر بالا كىردى .

— مانا ، مانا ، پەقەت مۇشۇ بىر شايالىق بالىلا كىرىدۇ . مۆكۈنۈپ كىرىپ تاماق يەپ ، پەم بىلەن چىقىپ كېتىدۇ . بىز بۇ يەردىكى قانداق خەق؟ ھە... مەن غۇلجا قوشۇنىدىكىلەرگە ھال ئېيتسام ، پۇل دەپ قاپسەن ، قانچە چامادان پۇل كەتسىمۇ بۇ ئاشخانىنى ساقلايسەن دەيدۇ . مېنىڭ زىينىم ئۈچۈن ئۇلار ماڭا تاغارلاپ پۇل بېرىدىكەن . لېكىن ، مەن ھالال ئادەمنىڭ ئەۋلادى . ئۇنداق تاغارلاپ ھارام پۇلدىن مېنىڭ كۆلگە ئايلانغان بەش مىڭ سومۇم ياخشى ئەمەسمۇ . بولدى تاقايمەن بۇنداق ئاشخانىنى ، تويدۇم... تويدۇم... قۇرۇپ كەت نەس باسقۇرلار . ھەممىڭنى بىر كېچىدە دوزاخقا تاشلاپ كۆيدۈرۈۋەتسۇن خۇدايىم...

ھېلىقى شايارلىق بالا تەخسىدىكى ئاش مانتىنى ئالاق ـ جالاق يالماپ يۇتقىلى تۇرغانىدى ، ئىشىكتە قارا شلەپە كىيگەن ، قارا ساقال بىر ئادەم پەيدا بولدى . بالا دەس ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . چوكا تاراقلاپ يەرگە چۈشتى . قارا ساقال ئادەم ئاق سەدەپتەك چىشلىرىنى چىقىرىپ ئادەمنىڭ تېنىنى جۇغۇلداتقۇدەك كۆلدى . ئۇنىڭ كۆلكىسى شۇنچىلىك يېقىمسىز ، تەھدىتلىك ئىدى .

— تاماق يېدىڭمۇ؟

— ھەئە ، — تىترەپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى بالا .

— ئوبدان تېتىغاندۇ؟

ئابلەت ئورنىدىن تۇرۇپ گەپكە ئارىلاشتى :

— سوراۋەرمەي ، بىز بىر ئۇيغۇر بولغاندىكىن كىرىپ تېتىپ باقساڭلار سىڭمەي قالارمۇ؟

ساقاللىق ئادەم جاۋاب ئورنىدا ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ قويدى .

— جۇرە ، گېپىم بار !

بالا دەرھال ئەگىشىپ ماڭدى ، ئۇ ئىشىك تۈۋىگە چىقىشىغا قارا ساقاللىق ئادەم ئۇنىڭ گەدىنىگە بىر مۇشت ئۇردى . بالا : «ۋايجان» دەپلا پاتقاقا دۈم چۈشتى . كەينى ـ كەينىدىن تەگكەن

تېپىك بالىنىڭ داد - پەريادىنى چەككە يەتكۈزدى . قۇلىقىم غوڭۇلداپ كۆزۈمگە قىزىللىق تىقىلدى ، قانداق ئورنۇمدىن تۇرغىنىمنى بىلمەيمەن ، ئابلەت مەيدەمدىن ئىتتىرىپ چىققىلى قويمىدى .

— ئارىلاشمايلا ، ئۆزىنىڭ ئىشى ، ئاران تۇرىدۇ ، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇشتىن يانمايدۇ...

بالا پۈتۈنلەي لايغا مىلىنىپ كەتكەنىدى .

بۇ ئىشنى كۆرۈپ كۆچىغا چىققان خەنزۇ ، تۈڭگانلار چىرايىدىن ھېچقانداق ئىپادە بىلگىلى بولمايدىغان ھالەتتە قاراپ تۇرۇشتى .

— ھازىر لەنجۇدىن يوقال ، گۇلە ، لازاڭنى نەگە ئاپىرىپ ساتىسىاڭ سات . ئەتە يەنە كۆرۈپ قالسام ، پويىز رېلىسىغا زاماسكىلايمەن .

بالا ئورنىدىن تۇرۇپ بەدەر قاچتى .

شىلەپىلىك ئادەمنۇ كەتتى . ئاشخانا ئېغىر سۈكۈتكە چۆمدى . تولىمۇ گۈزەل بىر قىز كىردى ، ئۇنىڭ ھەممە يېرى لاغىلداپ تىترەيتتى .

ئەپسۇن نەچىسى ئۇنىڭ ئويماقتەك لېۋىگە قىستۇرۇلدى . ئەپسۇن ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە قانچىلىك قىرغىنچىلىق قىلدىكىن ، بىلەلمىدىم . ئەمما ئاۋازى بۇزۇلغانىدى . ئەينى چاغدا ئاق قۇنىڭ بويىنىدەك گۈزەل ئاشۇ كانىيىدىن بەلكىم ئۆزىدىنمۇ نازۇك ئاۋاز چىققان بولغىيدى .

— ھەي بەڭگى ، ئۇنىڭغا دە ، ئۇنىڭ چېكىدىغىنىنىڭ ھەممە پۇلىنى مەن بېرىمەن ، ماڭا ھەمراھ بولسۇن !

قىز گەپ - سۆزسىز ماقۇل بولدى . ئۇ يۈز سەكسەن كويغا ئىزىدا ئولتۇرۇپ چەكتى ، يەنە يۈز كويلۇق ئېلىۋالدى . ئىككى يۈز سەكسەن كوينى ئابلەت تۆلىدى .

— خاپا بولماڭلار ، مەن كېچىچە ئۇنىڭ بىلەن ئىچىپ تاڭ ئاتقۇزمىسام تاڭ ئاتمايدۇ . ئەتە ئاشخانىنى بېرىۋېتىمەن . ھەي

قادىرخان ، بۇ مېھمانلارنىڭ تامىقىنى ئوبدان بەرمىسەڭ ، كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرۈسەن .

ئابلەت قىز بىلەن چىقىپ كەتتى .

2

سىم ـ سىم يامغۇر لەنجۇ كوچىسىدىن داۋاملىق نەم ھاۋانى نېرى قىلمايدۇ . خالتا كوچىدىن چوڭ يولغا چىققاندا ئابلەت قىزنى قولتۇقلىۋالدى . پىيادىلەر يولىدا ئاندا ـ ساندا كۇنلۇك كۆتۈرۈپ شىللىقلىتىپ يامغۇر كېچىپ ياش ئاشىق ـ مەشۇقلار مېڭىپ تۇرىدۇ . باشقا ئادەملەر ئاساسەن كوچا ئاپتوبۇسىدا ماڭىدۇ . چوڭ ـ كىچىك كىرا ماشىنىلىرى خېرىدار چارقىرىپ توۋلايدۇ .

ئابلەتنىڭ چىمەندوپپىسى يامغۇردا ھۆل بولۇپ ماكچىيىپ كەتكەن ، بېشىدىن چۈشكەن يامغۇر ئۇنىڭ يۈزلىرىگە ساقماقتا ئىدى .

— ھېرىپ كەتتىڭمۇ ؟ — ئابلەت بوش ، ئەمما قوپال سورىدى .

— ياق ، ئانچە ئەمەس ، توڭۇپ كەتتىم .

— ھەر ئىككىسى دەڭ .

قىز ئۇندىمەستىن ئۇنىڭغا كۇلۇپ قارىدى . ئابلەتنىڭ يۈزىگىمۇ تەبەسسۇم يۈگۈردى .

— ئىسمىڭىز نېمە ؟

— گۈلياڭ

— ئىشلەمسىز ؟

— شىركەتتە شوپۇرلۇق قىلىمەن .

— جىڭلىنىڭ ھەم شوپۇرى ، ھەم يەنە...

— نېمە دېمىڭىز شۇ .

— چېكىشىمۇ قويامسىلەر ؟

— ماڭا شۇلار ئۆگەتكەن .

— ماڭا ئوخشاش ئوچۇق كۆڭۈلكەنسىز . توي قىلدىڭىزمۇ ؟
— ھەئە .
— ئۇ قەيەردە ؟
— سوراپ نېمە قىلىسىز ؟
يامغۇر ئەمدى شىددەت بىلەن ياغقىلى تۇردى . تاغ تەرەپتىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان سۇ يولدا ئوشۇققا كەلگۈدەك شارقىراپ ئاقاتتى .
— ھەي... ھەي توختا ، — ئابلەت تاكسىنى چاقىردى .
— قەيەرگە ؟
— پويىز ئىستانسىسىغا .
ماشىنا قوزغالغاندا قىز دېدى :
— بەك يىراقلاپ كېتىدىكەنمىزغۇ ؟
— مېنىڭ مەخسۇس ياتقىم شۇ يەردە ، بىخەتەر ، ھېچكىم ئاۋارە قىلمايدۇ .
— ھە ، شۇنداقمۇ ؟
ئۇلار ۋوگزال ئالدىدا ماشىنىدىن چۈشتى . ۋوگزالدا چىقىۋاتقان ، كىرىۋاتقان ئادەملەر بەك كۆپ بولۇپ ، چۈمۈلىدەك مىغلىدىشىپ كەتكەنىدى . ئادەملەر ئايىغىدىن شالاقشىپ چىقىۋاتقان ئاۋاز كىشىگە كۆڭۈلسىز تۇيغۇ بېرەتتى .
ئىككىسى يېقىن چاپلىشىپ ئالدىراپ مېڭىشتى .
— ۋاي ئاكا... ھوي ئۇيغۇر ئاكا...
ئابلەت تاقىدە توختاپ ، ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە بۇرۇلۇپ قارىدى .
چامادان ، سومكا كۆتۈرگەن بىر ئۇيغۇر چوكان يىغلىپ قالغان سۇلاردىن ئايلىنىپ ئۆتۈشكىمۇ ئۇلگۈرمەي ، شالاقشىتىپ كېچىپ ئۆزى تەرەپكە يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى . ئابلەت گېلىياڭدىن ئاجراپ بىرقانچە قەدەم ماڭغۇچە ، چوكان كېلىپ ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئاتتى - دە ، قۇچاقلاپ ھۆركىرەپ يىغلاپ كەتتى :
— لۇكچەك... لۇكچەك...
چوكاننىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ ئاغزى گەپكىمۇ كەلمەيتتى .

ئابلەت بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ ئالتە جوغدا باشنىڭ قورشاپ تۇرغىنىنى كۆردى .

— كېلە ، كېلىشە ھارامزادىلەر...

ئۇلار يېقىنلاپ كېلىشتى . ئابلەت يېنىدىن يېڭىسار شەمشىرىنى چىقاردى . لۇكچەكلەر دەررۇ ئادەملەر ئارىسىغا قېچىپ كىرىپ كېتىپ غايىپ بولدى .

— ۋاي رەھمەت ئاكا ، رەھمەت . سىز ئۇچرىمىغان بولسىڭىز مەن نېمە بولار ئىدىم !

— سىز ئوقۇغۇچىمۇ ؟

— ھە... ھەئە . بىلىم ئاشۇرۇشقا كېتىۋاتىمەن .

— نەگە ؟

— ۋۇخەنگە . ئىدارىدىكىلەر لەنجۇدا پويىز ئالمىشىنى ئېيتقان ، شۇڭا مەن بۇ يەردە چۈشكەنتىم . پويىز يەنە بەش سائەتتىن كېيىن ماڭىدىكەن .

— ھازىر نەگە بارىسىز ؟

— ئۇقمايمەن ، ھۇ... ھۇ... ھۇ...

چوكان يەنە ئابلەتكە ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى :

— يىراقتىن چىمەندوپپىنى كۆرۈپ ئاكامنى كۆرگەندەك بولدۇم .

چوكاندىن ئابلەتنىڭ ۋۇجۇدىغا تارىغان ئىسسىق ئېقىم ئۇنىڭ ھەممە خىياللىرىنى ئۆزگەرتىۋەتتى .

— مەن ياتاقتا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويايمۇ ؟

— ئەمىسە مەن قانداق قىلىمەن ؟

گېلىياڭنىڭ كۆزلىرى غەزەپلىك تۇردە ئابلەتكە يەۋېتىدىغاندەك تىكىلدى . ئابلەت كۈلدى .

— مەن ئەزەلدىن كاۋاپچىغا ئىشەنمەيمەن .

ئابلەت بىرنەرسە دېيىشنىڭ ئورنىغا قەغەز بولاقتىكى خىرويىننى گېلىياڭنىڭ ئالقىنىغا تىقىپ قويدى . قىزنىڭ پۇتۇن غەزىپى چاقماق تېزلىكىدە خۇشاللىق ، ھاياجان بىلەن ئالماشتى .

ئۇنىڭ چوڭ ئېچىلغان كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى.

— ئاھ... بۇ... راستمۇ؟

ئابلەتنىڭ غەزەپتىن كۆكەرگەن چىرايى پېتى بۇزۇلماي تۇراتتى.

— ئانچىكى دەپ قويدۇم. خاپا بولماڭ، خاپا بولماڭ... مەن ئىشىنىمەن، — قىز سومكىسىدىن كارتوچكا چىقاردى، — بۇ ئادرېسىم چوقۇم بېرىڭ.

ئابلەت كارتوچكىنى يانچۇقىغا سالدى. قىز مېڭ-مېڭ ئادەملەر ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىپ بولدى. ئابلەت يېنىدىكى قىزدىن سورىدى:

— ئىسمىڭىز نېمە؟

— رىسالەت.

— تۇرپاندىنمۇ؟

— قانداق بىلىۋالدىڭىز؟

— تۇرپانلىقنى كىم بىلمەيدۇ.

رىسالەت ئۇندىمىدى، ئۇلار غۇۋا يورۇپ تۇرغان كارىدور بىلەن خېلى ماڭغاندىن كېيىن، ئوچۇقچىلىقتىكى ئوڭغۇل-دوڭغۇل بىر ھويلىغا چىقتى. رىسالەتنىڭ چامادانىنى ئابلەت كۆتۈرۈۋالغاندى.

— يەنە بەش سائەتتىن كېيىن سائەت نەچچە بولىدۇ؟

— توت.

— ئىككى كېچە-كۈندۈزدىن بۇيان پويىزدا ئولتۇرۇپ تويغانسىز؟

— ئۇنى بىر دېمەڭ.

— ۋوپو[1] بېلىتى ئالغانسىز؟

— نەدىكىنى!

— ئەتە بىر كۈن خاتىرجەم ئارام ئېلىۋېلىڭ. بۇ بېلىتىڭىزنى

---

① ۋوپو — كارىۋاتلىق ئورۇن.

ياندۇرۇۋېتىپ ، ۋوپۇ بېلىتى ئېلىپ يولغا سېلىپ قويماي .

— ئۇنداق بولسىغۇ ھاردۇقۇم چىقىپ قالاتتى . ئەمما ، يەنە سىزنى ئاۋارە قىلارمەنمۇ ؟

ئابلەت ئۇنچىقمىدى .

ئۇلار لىق تۇتۇن ، ھاراق بۇسى بىلەن تولغان بىر ئۆيگە كىردى . ئىككى جۇپ يېرىم يالىڭاچ قىز ـ يىگىت قارتا ئويناۋاتاچ ھاراق ئىچىشمەكتە ئىدى . رىسالەت كۆرۈپلا چىرقىرىۋەتتى . ئۇلار رىسالەتنى زادىلىق قىلغاندەك كۇلۇشۇپ بىر ـ بىرىگە چىرمىشىپلا كېتىشتى . رىسالەت يا ئالدىغا ، يا كەينىگە مېڭىشنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدى .

— ياق... ياق... چىقىپ كېتىمەن .

— ۋارقىرىماڭ . مەن سىزنى يەپ كەتمەيمەن ، گېپىڭىز بولسا چىرايلىق دەڭ .

ئابلەتنىڭ قوپال سىلكىشلەپ ۋارقىرىشىدىن ئەيمەنگەن رىسالەت بىردىنلا شۇمشىيىپ قالدى . ئۇلار ئېچكىرىلەپ يەنە بىر ئۆيگە كىرىشتى . بۇ بىر كارىۋات ئورۇنلاشتۇرۇلغان پاكىز رەتلىك ئۆي ئىدى .

— ئولتۇرۇڭ ، مانا بۇ قونالغۇ .

— ياق... ياق ، ئاكا...

— سىز مېنى نەگە ئاپىرىدۇ دەپ ئويلىغان ؟ !

ئابلەت رىسالەتكە ياۋۇزلۇق بىلەن تىكىلگىنىچە كىيىملىرىنى بىر ـ بىرلەپ سېلىپ پىرقىرىتىپ تاشلاشقا باشلىدى .

— ياق ، ئوبدان ئاكا ، ماڭا ئېچىڭىز ئاغرىسۇن . مەن سىزنى ئاكامنىڭ ئورنىدا كۆرۈپ ، تاغدەك ئىشىنىپ ئارقىڭىزدىن كېلىپتىمەن ، كۆڭلۈمگە بۇنداق ئىشنى ھەرگىزمۇ كەلتۈرمىگەن ئىدىم .

رىسالەت قولىدىكى سومكىنى تاشلاپ يەرگە تىزلاندى .

بۇ چاغدا ئابلەت كۇساردىن باشقىسىنى سېلىپ بولغان بولۇپ ، نەپسى تاقىلداپ ئۆزىنى توتالماي قالغانىدى .

— ئوبدان ئاكا ، ئاللا نامىدا ، ئاتا ـ ئانىڭىز ، ئاكا ـ ھەدىڭىز ، سىڭىل ـ ھەمشىرىلىرىڭىزنىڭ نامىدا تىلەي ، ماڭا رەھىم قىلىڭ !

ئابلەت لاسسىدە بوشاشتى . رىسالەت ھەربىر ئىسمىنى ئاتىغاندا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا شۇلارنىڭ سىيماسى بىر ـ بىرلەپ گەۋدىلىنىپ ، ۋۇجۇدىدىكى تۇرۇلۇپ كەلگەن ئەسەبىي ئىنتىلىشىنىڭ پەكىرىنى ئۇچۇرۇۋەتتى . ئۇنىڭ قىزىرىپ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى رىسالەتنىڭ پۈتۈن گەۋدىسىنى تىترىتىپ ھۆركىرەپ يىغلاشلىرىغا ، بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن قۇيۇلۇۋاتقان ياش كەلكۈنىنىڭ چىرايلىق مەڭزىنى بويلاپ يەرگە تۆكۈلۈشىگە تىكىلگىنىچە قېتىپلا قالغانىدى .

— ئوبدان ئاكا ، مەن قۇرئان تۈتۈپ قەسەم قىلغان ، سىزمۇ ھالال ئادەمدەك تۇرىسىز . بۇ دۇنيادىن پاك ، ھالال ئادەم سۇپىتى بىلەن ئۆتۈپ كېتەي . ھاللىق بىلەن ياشىغان ئادەم ھەر قاچان ئاللانىڭ شەپقىتىگە ئېرىشىدۇ .

ئابلەتنى بىردىنلا يىغا تۇتتى .

— سىز... سىز خۇدا ئالدىدا ھازىرغىچە ھالال ، پاك تۇرالىدىڭىزمۇ ؟

— مەن يالغان سۆزلىگەن بولسام ، پاكلىقىمنى يوقاتقان بولسام ، بۇنچە قىلىپ كېتەرمىدىم ئاكا !

— بۇنىڭدىن كېيىنمۇ پاك ياشىيالامسىز ؟

— ئىمانىم بىلەن قەسەم ئىچكەنمەن ، ئاكا .

— بولدى ، ھېساب ، قاچان ماڭىسىز ؟

— ھازىرلا يولغا سېلىپ قويۇڭ ، ئوبدان ئاكا . ماڭا قىلغان ياخشىلىقىڭىز ، بېشىمنى سىلىغىنىڭىز ئۈچۈن خۇدا سىزنىڭ بېشىڭىزنى سىلاپ ، بەخت ـ نۇسرەت ئاتا قىلار...

ئابلەت تىزلا كىيىنىپ ، رىسالەتنى بۇ يەردىن ئەپچىقىپ كەتتى . ئۇلار پەقەت ئۇنچىقماستىن مېڭىشتى .

كوتوش زالىدىكى ئۇزۇن ئورۇندۇقلارنىڭ بىرىدە رىسالەت خاتىرجەم ئۇخلاۋاتاتتى . ئۇ شۇنچە ئوماق ، بەھۇزۇر كۆرۈنەتتى .

ئابلەتنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى .

— ئاز بولسىمۇ بۇلار مېنىڭ كۆڭلۈم .

ئابلەت بىر سومكا ئالما ، بانان ، خورما ۋە يەنە بىر بولاق تۈڭگانلار پىشۇرغان قوي گۆشىنى پويىزنىڭ دېرىزىسىدىن رىسالەتكە سۇنۇپ بەردى .

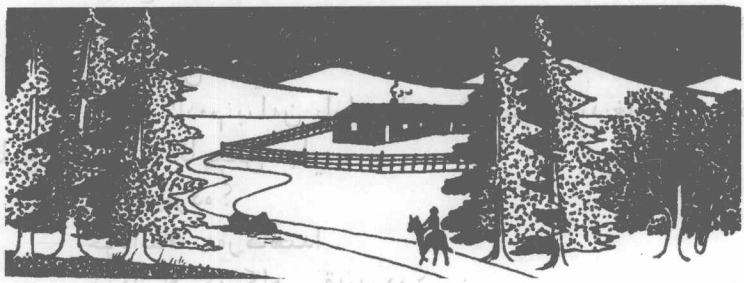
رىسالەتنىڭ كۆزىدىن توختىماي ياش قۇيۇلاتتى ، ئاغزى گەپكە قولاشمايتتى .

— مەن... مەن...

— بولدى ئاغزىڭىزنى يۇمۇڭ ، مەن نېمە دېمەكچى بولغانلىقىڭىزنى چۈشەندىم . پاك ، ھالاللىقنى ئىمانىڭىزدەك ساقلاڭ... مەن... مەن بۇلغىنىپ كەتتىم . ئەمما پاكلىق ، ھالاللىقنى ھەرگىز ئۇنتۇيالمايمەن . خەير ، ئامان بولۇڭ...

پويىز يۇرۇپ كەتتى . ۋوگزال سۇپىسىدا بېشى مەيدىسىگىچە ساڭگىلىغان ئابلەتتىن باشقا ئادەم قالمىغانىدى . ئۇ قايسى تەرەپكە مېڭىشنى بىلمەيتتى .

1989 ـ يىل 10 ـ ئاي ، لەنجۇ

ساماۋى چەمبىرەك

— ئاپا ، سەن مېنى قاچاندىن بېرى بېقىپ كېلىۋاتسەن ؟
— سەن تۇغۇلغاندىن بېرى .
— ئاۋۇ نېمە ؟
— يۇلتۇز .
— ئۇنىڭدا ئادەم بارمۇ ؟
— بولۇشى مۇمكىن .
— ئۇلار نېمە ئىش قىلىدۇ ؟
— ئاپىسى بالىسىنى باقىدۇ . بالىسى ئاپىسىدىن توختىماي گەپ سورايدۇ .
— ئۇنىڭمۇ دادىسى يالغانچىمۇ ؟
— شۇنداق بولۇشى مۇمكىن .
— دوزاخ بىلەن جەننەت بارمۇ ؟
— بار .
— ئۇ قانداق جاي ؟
— ياخشى ئادەم بىلەن يامان ئادەم ئايرىم تۇرىدىغان ، بىرسى تاتلىق ، بىرسى ئاچچىق جاي .
— ئۇ قەيەردە ؟
— خۇدانىڭ دەرگاھىدا .
— خۇدانىڭ دەرگاھى قەيەردە ؟
— خۇدا ئۆزى بىلىدۇ .

— جەننەتكە قانداق ئادەم كىرىدۇ ؟
— ياخشى ئادەم .
— قانداق ئادەم ياخشى ؟
— يالغان گەپ قىلمايدىغان ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلايدىغان ، تاماق يەيدىغان ، قورقمايدىغان ، يىغلمايدىغان ، ھېچ نەرسىگە زىيان سالمايدىغان ، قۇرت ـ قوڭغۇزنى ئۆلتۈرمەيدىغان ، قۇشقاچ تۇتۇپ ئويىنمايدىغان...
— بولدى ئاپا ، دېمىگىنە .
— نېمىشقا ؟
— يىغلىغۇم كېلىۋاتىدۇ .
— يىغلىمىغىن بالام ، يىغلىساڭ ياماڭ ئادەم بولۇپ دوزاخقا كىرىپ كېتىسەن .
— ھازىر ، يىغلىمىساممۇ دوزاخقا كىرىپ كېتىدىكەنمەن .
— سەن ياخشى بالا ئەمەسمۇ ؟
— مەن قۇشقاچ بالىسىنى نان يېگۈزىمەن دەپ ئۆلتۈرۈپ قويدۇم ، چۈمۈلىنىڭ ئۇۋىسىغا قاينىقاسۇ قۇيدۇم ، يەنە دادام يالغانچىنىڭ گېپىگە كىرىپ ساڭا يالغان گەپ قىلدىم .
— قانداق يالغان گەپ قىلدىڭ ؟
— ھېلىقى كۈنى دادام بىلەن بىر ئاچاشنىڭ ئۆيىدە ئۇخلىغان . مەن ساڭا چوڭ ئانامنىڭ ئۆيىدە ئۇخلىدۇق دېدىم .
— ئۇ ئاچاش قانداقكەن ؟
— ئېگىزكەن ، ساڭا سەندىن ئامراقكەن . ئۇ مېنى سەن مېنىڭ ئوغلۇم ، ساڭا ئوخشايسەن دەيدۇ . دادام ئىككىمىز دوزاخقا كىرىپ كەتسەك ، سەن يالغۇز جەننەتكە كىرەمسەن ؟
— ياق ، مەنمۇ سىلەر بىلەن دوزاخقا بىللە كىرىمەن .
— سەنمۇ ئەسكىمۇ ؟
— ھەئە .
— قانداق ئەسكى ؟
— داداڭ يالغان گەپ قىلىشنى مەندىن ئۆگەنگەن .

— دوزاختا ئەسكى ئادەمنى قانداق قىلىدۇ؟

— يىلان - چايان چاقىدۇ، ئىت تالايدۇ، تۆمۈر توقماقتا ئۇرىدۇ، ئۇسساپ كەتسە قان - يىرىڭنى ئىچكۈزىدۇ، ئوتقا سېلىپ كۆيدۈرىدۇ.

— مەن بەك قورقۇۋاتىمەن. مېنىڭ نېمىشقا ئەسكى دادام، ئەسكى ئاپام باردۇ؟ بىز نېمىشقا جەننەتكە كىرەلمەيمىز؟

— قورقما بالام، مەن داداڭنى، داداڭ مېنى، بىز سېنى، سەن بىزنى ئالداشمىساق، باشقا جانلىقلارغا زىيان سالمىساق، بىز يەنە جەننەتكە كىرەلەيمىز.

— دادام بۇگۈنمۇ يالغان گەپ قىلغانمىدۇ؟

— ئۆزى بىلىدۇ.

— ئاپا، دادام دوزاختا قالمىسۇن، بىز ئۇنى قۇتقۇزۇۋالايلى. جەننەتكە كىرگەندە دادام بولمىسا بولمايدۇ. جۇر، دادامنى قۇتقۇزۇۋالايلى.

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟

— مەن بىلىمەن، دادام بۇگۈنمۇ بىزنى ئالدىدى. سەن بارماڭ، مەن بارىمەن. ئۇ دوزاختا قالمىسۇن. ئۇ بىزنى ئالدىغىنىغا چوقۇم پۇشايمان قىلىدۇ.

1991 - يىل 1 - ئاي، قەشقەر

دىلىغۇللۇقتىكى سۆيگۈ

ئەسسالامۇئەلەيكۇم سۆيۈملۈك توشقىنىم ! توشقان قانچە قورقۇنچاق بولۇپ ، ئۆزىنى دالدىغا ئالسىمۇ هامان قارچىغا ، بۇركۈتنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايدۇ . يېڭى بۆجىنىڭىزگە مۇبارەك ! ئاللا ئۇنى باتۇر هەم سالامەت قىلغاي !

سىزنى كۆردۈم ، كۆرمەي قالارمىكىن دەپ ، ئىچكى هەسرەت ئىچىده كۆلۈپ ياشاۋاتقىنىمدا ، يولنى ئاپتاپتەك يورۇتۇپ ئۆتتىڭىز . بەكمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىز . ئاللا يېڭى جانغا ئاتا قىلغان نۇردىن سىزگىمۇ ئىلتىپات قىپتۇ . خۇدايىم سىزنى پاك نۇر ئۈستىده مەڭگۈ جۇلالانغاي ، دەرسخانىدا تىرناقلاپ ئۆگىنىپ ئولتۇرسام ، «خەت» دېدى . ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن هارغىن كۆزلىرىم هەيران بولۇپ ، كونۇبرت ئۈستىدىكى ئىسمغا تىكىلدى . ئۆرۈپ - چۆرۈپ دەڭسەپ كۆردۈم .

— تونۇمايدىغان ئادەمدىن كەپتىمۇ ؟ — يېنىمدىلا بىرسى پىچىرلىدى .

— ياق ، كونا تونۇشتىن كەلگەن يېڭى خەت .

— خەت يېزىشمامتىڭلار ؟

— هەر ئىككى...

مۇرەككەپ بىر خىل تۇيغۇدا خەتنى ئوقۇپ ، ساقاللىرىم ئۆسۈپ كەتكەن ئېڭىكىمنى سىلاپ ئولتۇرۇپ قالدىم .

— بەك خاپا بولۇپ كېتىپتۇ... ئەتە ـ ئۆگۈن خەت يېزىپ قويمىسام...

كۇلۇپ تاشلىدىم . بالىلار ھەيران بولۇپ ، ئارقىسىغا قارىدى . مۇئەللىمۇ تاۋۇز ئۇرۇقىدەك كۆزىنى تۆشۈكتەك تىكىپ دەرس سۆزلەشتىن توختاپ قالدى :

— ئەختەم ، نېمە بولدۇڭ ؟

ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، قاپىقىمنى تۇرۇپ سوغۇقلا جاۋاب بەردىم :

— كۇلدۇم .

بالىلار پاراقلاپ كۇلۇشۇپ كەتتى . مۇئەللىمۇ كۇلۇپ سالدى . كېيىن ، مەن تېخىمۇ قاتتىق كۇلۇپ كەتتىم . ھەممىمىز بىراقلا كۇلۇشۇپ كەتتۇق . مۇئەللىمۇ كۆزىدىن ياش چىققۇچە كۇلۇپ كەتتى . دەرستىن كېيىن ، ئۇ ئاستا يېنىمغا كېلىپ سەمىمىيلىك بىلەن بېشىمنى سىلاپ تۇرۇپ :

— ئەختەم ، سەن يازغۇچى ئەمەسمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— مەن ھازىر يازغۇچى ئەمەس !

ئۇ يەنە قاراپ قالدى .

— سەن ھازىر چاقچاقچى .

— ياق ، مەن ھازىر مەست .

ئۇ تېخىمۇ ھەيران بولدى .

— ئىچمەيتتىڭغۇ ؟ !

— پروفېسسور ئەپەندى ، ئادەمنى ھاراقلا مەست قىلامدۇ ؟

— نېمىدە مەست بولدۇڭ ؟

— سۆيگۈدە !

— يېڭى سۆيگۇ تاپقان ئوخشىمامسەن ؟

— كونا ، لېكىن سۆيەلمىگەن سۆيگۇ .

— راست مەست بولۇپسەن . لېكىن ، مەستلىكتە سۆيگۈگە مەڭگۇ يېتەلمەيسەن . سۆيۈشكە ئېرىشىش ئۈچۈن ، مەستلىكتىن

يېشىل . ئەقىل ـ ھوشۇڭ جايىدا بولسۇن !

ئۇ كەتتى .

— يەنچۇ ؟

— بار ، — مۇئەللىم توختاپ ، ئارقىسىغا تولۇق بۇرۇلدى ، — سەن ئۇنىڭغا راستتىنلا ئاشىقمۇ ؟

— سىز مەستمۇ ؟

— ياق ، ساراڭ بولۇپتىمەن ، پەقەت بىر دەقىقە .

— ئۇ خىجىل بولغاندەك كۈلۈپ بېشىنى لىڭشىتتى .

— ئەمدى ئوڭشالدىڭىزمۇ ؟

— ئېھتىمالغا يېقىن .

— ئەمىسە جاۋاب بېرىڭ !

مۇئەللىم ساراڭ بولغان دەقىقە ئىچىدە دوسكىغا بىر توشقان بىلەن بۇركۇت سىزدى .

— يەنە بارمۇ ؟

مۇئەللىم بىر سىزىق بىلەنلا بۇركۇتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇلكىنىڭ قۇيرۇقىغا ئۆزگەرتىۋەتتى .

— جاۋابىم تۈگىدى .

ئۇنىڭ يۈمشاق دەسسەشلىرىگە تىكىلىپ قالدىم . ئىشىك تۈۋىگە بارغاندا توختاپ يەنە بۇرۇلدى . كۆزلىرىمىز دوقۇرۇشتى .

— ئىمتىھان ئالىمەن .

— قومۇشلۇققا قاچمەن .

ھەر ئىككىلىمىز قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق . ئاندىن خەتنى ئېچىپ ئوقۇدۇم . خىيالىم سانسىز توشقانلار ئارىسىدا يېتىمسىراپ قالدى . سۆيگۈنۈمنىڭ لەقىمىمۇ توشقان ئىدى .

1991 ـ يىل 5 ـ ئاي

قارا جاڭگال

تومۇزنىڭ پىشقىرىم ئىسسىق ئۇششاق تاشلارنى قوقاستەك يېلىنجىتىۋەتكەندى . شېغىللار ئۇستىدىن يالقۇن كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى . قاپقارا تۇماندەك چەكسىز يېيىلغان جىغانلىق دالا كىشىگە تۇنۇردىن چىققان قويۇق تۇتۇندەك كۆڭۈلسىز تۇيغۇ بېرەتتى . ئۇششاق يوپۇرماقلار تېخىمۇ قورۇلۇپ ، قارا مارجاندەك جىغان مونچىقى كۈننىڭ تەپتىدە كېلەنىڭ كۆزىدەك پارقىراپ كەتكەندى . جاڭگال ئىچىدىكى چانقاللارنىڭ ئۇستىدە يايراپ ئۇچىدىغان جانىۋارلارمۇ غايىب بولغان ، قىرغاۋۇل خورىزىنىڭ ئەركەكچىلىكى تۇتۇپ ، مېكىيانلىرىنى چىللاشلىرىمۇ بېسىقىپ قالغانىدى . قارا تۇماندەك ئۇپۇققىچە سوزۇلۇپ يانقان جىغانلىق دالىدىكى كۆكسېپ كۆرىنىدىغان شېغىللىق يولدا ئېزىتقۇدەك بىر قىز يالغۇز كېتىۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئالتۇندەك پارقىراق ، بۇلۇت تۇرگۈنىدەك يېيىلىپ تۇرغان يارىشىملىق چاچلىرىدىنلا ئۇنىڭ دېھقان قىزى ئەمەسلىكى چىقىپ تۇراتتى . دېڭىزدەك زەڭگەر شايى كۆڭلىكى ئۇنىڭ زىلۋا قامىتىنى قوينۇمدىن چىقىرىپ قويماي دېگەندەك چىڭ چاپلىشىپ ، بېلىنى قىسماقتا ئالغانىدى . كۆڭلەكنىڭ كەڭ ئېتەكلىرى بېلىقتەك يوتىسىنى سىلاپ ـ سۆيۈپ قانمايتتى .

ماشىنام يېقىنلاشقانچە ئۇ شېغىل ئۇستىدە ئازادە مېڭىشىغا قاملىشىپ بەرمەيۋاتقان ئاق ئېگىز پاشىنلىق توپلىينى سېلىپ ئىككى قولىدا كۆتۈرۈۋالدى ـ دە ، يىلاندەك تولغىنىپ يولىنى تەستە

داۋام ئەتكۈزۈشكە باشلىدى .

— ھەي ، جاڭگالدىمۇ پەرىزات بولامدىغاندۇ ؟ ماشىنامنى توختىتىپ يەرگە چۈشتۇم .

— سىلىچە پەرىزاتنىڭ ھەممىسى شەھەردە بولاتتىمۇ ؟

قىز گۈلدەك كۈلۈپ قاردى . كۆيدۈرگۈچ ئاپتاپ ئۇنىڭ گۈلدەك چېھرىدىكى نازۇك نۇر پەردىلىرىنى سولدۇرغان ، سۇزۇك ئۆڭىنى سەھرا شامىلى يالاپ كەتكىلى تۇرغان بولسىمۇ ، تېگى - تېگىدىن جۇلالىنىپ تۇرغان تەبىئىي گۈزەل رۇخسارى بۇلارغا بوي بەرمەيۋاتقاندەك ئىدى . بەدىنىگە چاپلىشىپ تۇرغان زەڭگەر شايى كۆڭلەك كۆكسىنى قوزنىڭ تۇمشۇقىدەك ئوماق كۆرسىتىپ ، كۆڭۈلنى ۋەسۋەسىگە سالاتتى .

— چاقچاقمۇ قىلدىم . لېكىن ھەر نەرسىنىڭ ئۆز يولى ، ئورنى بولىدۇ ، راست گەپ ، سىلى بۇ تېرىمنىڭ جاڭگىلىدا نېمە ئىش قىلىلا ؟

— مانا مۇشۇنداق يالاڭ ئاياغ شېغىلغا دەسسەپ يۈرۈيمەن . جاھاندا ئورنىنى ، يولىنى تاپالمايۋاتقانلار ئازمۇ ؟

— پۇتلىرى كۆيمىدىمۇ ؟

— كۆيگەنگە ئامال بارمىدى ؟ چۆلدە بۇلاققا ئۇچراپ قالغاندەك يايراپ كەتتىم .

— بار مانا ، مەرھەمەت .

قىز خۇشاللىق بىلەن كابىنكىغا چىقتى .

— گەپلىرى بەك يېقىملىق ئىكەن . ھېچ تېرىمنىڭ جاڭگىلىدا چوڭ بولغاندەك تۇرمايلا .

— مۇشۇ جاڭگالدا ئۇچرىغان ئەرلەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق دېيىشىدۇ .

— ھەممىسى بىلەن سۆزلىشەملا ؟

— ھەيران قالغۇچىلىكى بارمۇ . ئادەم بولغاندىكىن گەپ قىلىشقا كۆڭلى تارتسا ، ئەلۋەتتە ، بۇتتەك تۇرغىلى بولمايدۇ - دە ! بۇنىڭ نېمىسى يامان . مەن بۇنىڭدىن بەك خۇشال ، چۈنكى ئادەم

دېگەن ئادەمگە گەپ قىلىدۇ . بىر قاراپ گەپ قىلىشقا كۆڭلى تارتىشىنىڭ ئۆزى ئادەمنىڭ دىلىغا ياققانلىق ئەمەسمۇ !

— سىلىنىڭ ئۆيى قەيەردە ؟

— شەھەردە .

— بۇ جاڭگالدا... ؟

— ئوقۇتقۇچىلىق قىلىمەن .

— مەنمۇ شۇنداق پەم قىلغان . قانداق بولۇپ شەھەردىن چىقىپ يىراق جاڭگالدا ئوقۇتقۇچى بولۇپ قالدىلا ؟

— تەقسىمات بىلەن بولمامدۇ ، سەنئەت شۆيۈەننى پۈتتۈرگەنىدىم ، مانا مۇشۇ يەرگە تەقسىم قىلىشتى .

— سىلىدەك ئالىي مەلۇماتلىق ، چىرايلىق قىز مۇشۇ جاڭگالغا لايىقمۇ ؟ بۇ جاڭگال دېگەن بىزدەك ئوقۇمىغان ، كەتمەنگە نان چىلاپ يەپ ، كالا تېزىكىگە دەسسەپ يول ماڭىدىغان ، ئېچىق بېشىدا ئۇخلايدىغان ئادەمگە لايىق . ئەبجەق ماشىنا ھەيدەيدىغان مەن جېنىمدا ئۆزۈمنى بۇ يەرگە ئىرتىۋىق ھېسابلايمەن . سىلەردەك ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتىدىغان ، مەرۇزايىتتەك قىزلار دېگەن ئەينەك ـ تەك پاكىز شەھەردە ئىشلىسەڭلا بولىدۇ .

— مەنغۇ ئون ئىككى كىلومېتىر جاڭگالدا ، ئاتمىش ـ يەتمىش جاڭگالغا كەتكەنلەرمۇ كۆپ تېخى ، ھۆكۈمەت جاڭگالنىمۇ چىرايلىق قىلماقچى .

— چىرايلىق قىزلار شەھەردە كۆپ بولسا شەھەر تېخىمۇ چىرايلىق ، ھۇزۇرلۇق بولمامدۇ ، بۇنى كىم بىلمەيدۇ .

قىز قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى . ئۇنىڭ نازۇك كۈلكىسى دالىدا يېيىلىپ ياتقان چاتقاللار ئارىسىغا سىڭىپ كەتتى . مەنمۇ كۈلۈۋەتتىم .

— ئۆيگە ھەپتىدە قانچە قېتىم بېرىپ كېلىلا ؟

— ئەتىگىنى كېلىپ كەچتە قايتقىنىمنى ھېسابلىغاندا ئون ئىككى قېتىم . مەكتىپىمىزدە ياتقۇدەك ياتاقمۇ يوق ، قونۇپ قېلىشىمغا ئېرىممۇ ئۇنىمايدۇ .

— توي قىلمىغان قىزمىكىن دەپتىمەن تېخى ، مۇشۇنداق مېڭىشقا قانداق چىدايدۇ ؟ ئەرلىرى شەھەرگە يۆتكەپ ئەكەتسە بولمامدۇ ؟

— بەش يىل يول مېڭىپ يۆتكىيەلمەي تاشلاپ قويدى . ئامال بولمايۋاتىدۇ . ئېرىم بوي - بەستى ، خۇي - پەيلى خېلى جايىدا ئادەم ، خۇددى سىلىگە ئوخشاش .

— ھەر كۈنى مانا مۇشۇنداق ، خۇددى ھازىرقىدەك شېغىل يولدا يالاڭ ئاياغ مېڭىپ ، بېرىپ كېلەملا ؟

— شەھەردىن ئون كىلومېتىرغىچە ئاپتوبۇس بار ، بىر كوي تۆلەپ كېلىمەن . قالغان ئىككى كىلومېتىر يەرگە ھازىرقىدەك ماڭىمەن .

— ھەر كۈنى يىگىرمە كىلومېتىر يولغا ئىككى كوي تۆلەيلا ، تۆت كىلومېتىر يولنى مۇشۇنداقلا ماڭىلا . ھەر كۈنى ئىككى كويدىن كەتسە ، تۆت يەكشەنبىنى چىقىرىۋەتكەندە يىگىرمە ئالتە كۈندە ئەللىك ئىككى كوي كىرا تۆلەيلا .

— ھەر كۈنى چۈشتە ئىككى كويغا قورساق باقمەن .

— تېخى ئۇمۇ بار ، ئىككىنى قوشقاندا بىر ئاي ئىچىدە بىر يۈز تۆت كوي كەتتى دېگەن گەپ . قانچە پۇل ماڭاش ئالىلا ؟

— بىر يۈز ئون سەككىز كوي .

— نېمە ؟ — ماشىنىنى قاتتىق تورمۇزلاپ ۋارقىرىۋەتتىم ، — شۇنچە جاپا تارتىپ ئون سەككىز يىل ئوقۇپ ، ئاخىر بېرىپ بىر ئايدا ئون تۆت كويغا ئىشلەملا ، بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى ؟ جېنى تۇمۇشۇقىغا كېلىپ قالغان قېرى مەزلۇم بىرەر ئاشخانىنىڭ قاچىسىنى يۇيۇپ بەرسە بىر كۈندە يىگىرمە كويغا ئىشلەيدۇ ، بىر ئايدا ئالتە يۈز كوي ئىش ھەققى ئالىدۇ . تېخى قورسقىنى ئاشخانىدا بېقىپ دېسىلە !

چوكان كۈلۈپ قويدى .

— بۇنىڭغا ئەرلىرى ئۇنىدىمۇ ؟

— بولدى ، بۇنداق خىزمەتنى قىلما دەپ تولا ھەپلىشىپ

هېرىپ قالدى . مېنىڭمۇ ئويلىغىنىم بار ـ دە !
— سىلىدەك گۈزەل جۈۋانلارنىڭ غەمسىز ئويناپ كۈلىدىغان چاغلىرى بۇ . ئەرلىرى بولمىغان بولسا خوتۇنۇمنى قويۇۋېتىپ سىلىنى ئېلىپ ، جاپا تارتماي مېنىڭ خىزمىتىمنى قىل ، ھۆكۈمەت بەرگەننى مەن بېرەي خوتۇن ، دەيدىكەنمەن . ھېلىھەم شۇنداق قىلامدۇقيا ؟
— ئۆپكىلىرىنى بېسىۋالسىلا ، ئۇلاغ سودىسى ئەمەس بۇ .
— بۇنداق جاپادا قالسىلا تېز قېرىپ تۈگەيلا ، ئەرلىرى شەھەردە راھەت كۆرۈپ ياش تۇرىۋېرىدۇ . كۈنلەرنىڭ بىرىدە سىلىدەك جاڭگال يەپ كەتكەن خوتۇننى چوقۇم تاشلايدۇ ، ئۇنىڭدىن كۆرە ، بىر كۈن بولسىمۇ تاماشا بىلەن كۆڭۈللىرىنى خۇشال قىلىپ ياشىغانلىرى ياخشى .
— خۇشال ئويناپ ياشاشنى سىلى دېمىسىلە مەن بىلمەيدىغاندەك تۇرامدىم ؟
— ھەم... ۋاي ، بولىدىكەنلىغۇ خېنىم ، ئەمىسە ئويناملىدۇق ؟
— نەدە ، قانداق ئويناىمىز ؟
— ئوستەڭ بويىغا كېلەي دەپ قالدۇق ، سۆگەتنىڭ سايىسىدا ئويناىمىز .
— پۇل بارمۇ ؟
پەرەز قىلغىنىمدەك چىقتى .
— پۇل دەپ قاپتىلا ، قانچىلىك بولسا ئەرزىيدۇ ؟
— سىنتىسى كەم ئەمەس مىڭ كوي .
ماشىنىنى يەنە تورمۇزلىدىم . سارائىغا يولۇقتۇممۇ نېمە دەپ سىنچىلاپ قارىدىم .
— ھۆكۈمەت بېرەلمىگەننى مۇشۇ جاڭگالستان يولىدىن تېپىپلا ـ دە ، ئۇكام ! سىلىنىڭ پۇتۇن دۇنيادىكى ئاياللاردىن قانداق ئالاھىدە پەرقلىرى بار ؟
— ناھايىتى ئاددي ، ئىپپەت ـ نومۇسىنىڭ قىممەتلىكى بىلەن ! ئەپسۇسكى ، ھازىرغىچە مەن بىلەن ئويىنىيالايدىغان ئوغۇل

بالىدىن بىرسى چىقمىدى . كۆندە ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىدۇ ، كېيىن يېلى چىقىپ كېتىدۇ ، خۇددى سىلىگە ئوخشاش . رەھمەت ئۈستام ، بىكەتكە كېلىپ قالدىم .

قىز بىردەمدىلا يېنىمدىن غايىب بولدى . كابىنكامدا ئۇنىڭدىن نىشانە سۈپىتىدە سۇس بىر خۇش پۇراق قالدى . ناچار كەيپىياتتا ھاڭۇبقىپ قاپتىمەن ، ئىسمىنى سوراشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن .

سەكرەپ پەسكە چۈشتۈم . ئۇ لەپىلدەپ ماڭغىنىچە ، تېرەكلىك مەھەللە يولىدا بىر پارچە ئوتتەك يىراقلاپ كەتتى .

1991 - يىل 7 - ئاي ، قەشقەر

مەن ياشىغان دۇنيا

— خېنىم ، شۇنچە پاكىز ، چىرايلىقكەنلا ، سىلىگە بۇنىڭدىن باشقا يول يوقمۇ ؟ — دېدىم توپىغا بۇلغىشىپ ، چاچلىرى چۈۋۈلۈپ كەتكەن چوكاننى يۆلەپ ، ئۇنىڭ ياش سىرغىپ چىقىۋاتقان قاپقارا كۆزلىرىگە قاراپ ئىچىم سىيرىلغان ھالدا . مەن ئۇچراتقان گۈزەل ، بەختلىك قىزلار ، چوكانلار ئىچىدە بۇنىڭدەك تەبىئىي قىز ـ چوكانلارنى كۆرمىگەنىدىم . ئۇنىڭ زىلۋا قامىتى مېنىڭ قۇچۇقۇمدا بولغاچقا ، بەدەنلىرىم ياپراقتەك تىترەپ كەتتى ، ھەتتا ئاۋازىممۇ ئۆزگىرىپ تىترەپ چىقتى . ئۇ سايە تاشلاپ تۇرغان كىرپىكلىرىنى جۈپلەپ كۆزىنى يۇمۇۋالدى . كىرپىكى ئۇستىدىكى سۇرمە ياش يۇقىدىن پارقىراپ كەتتى . تېرىپ ئىنچىكىلەشتۇرگەن قاپقارا ئەگمە قېشى ئازابتىن تىكلىشىپ كەتتى . جاۋاب بېرىشنىڭ ئورنىغا جاۋغىيىدىن قان ئارىلاش شالى سىرغۇاتقان نېپىز لېۋىنى چىڭ يۇمۇۋالدى . مەن ئۇنىڭ جامالىنى كىشىلەردىن يوشۇرىدىغان قارا رومىلىنى قېقىشتۇرۇۋېتىپ ئاغزىدىكى قانىنى سۈرتتۈم . ئاندىن ئاستا يۆلەشتۇرۇپ ، توپىنى قېقىپ ، چىرايلىق كىيىملىرىنىڭ قالايمىقانلىشىپ كەتكەن يەرلىرىنى تۈزەشتۇرۇپ قويدۇم . ھەم قورقۇش ، ھەم بايا يىگەن تاياق ئازابى ئۇنىڭ ئۆزىنى ئوڭشاپ تۇرغۇچىلىكىنى قويمىغانىدى . مەن يەنىلا ئۇنى يۆلەپ تۇردۇم . راستىنى ئېيتقاندا ، بۇنداق چىرايلىق چوكاننى تۇنجى قېتىم يۆلەپ

تۇرۇشۇم ئىدى . بۇ يۆلەش ماڭا تاسادىپىي بولۇپ قالدى .

ئۇچ لۇكچەك ئۇنى ئۇرۇپ توپىدا يۇمىلىتىۋېتىپ قېچىپ كەتتى . مەن ئۇ چاغدا ۋېلىسىپىتلىك كېلىۋاتاتتىم . مەن مۇنۇ چوكانىڭ ناله - پەريادىدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى پەملىدىم . لۇكچەكلەر چالا مەست بولسا كېرەك ، چوكانمۇ ئۇلار بىلەن ۋارقىرىشىپ سۆزلەشتى :

— ئاران مۇشۇما ؟ بۇنچىلىك بىرنېمەڭگە مۇشۇك ئاپىتاپقا چىقمايدۇ . هالىنى كۆر بۇ نېمىلەرنىڭ . هەرقايسىڭ ئوغۇل بالىمۇ نېمە ؟ گەپنى نەدە قىلغان ، دېيىشكەن بويىچە بېرىشمەمسەن ! — بۇ غەزەپ بىلەن توۋلىغان نازۇك ئاۋاز ئىدى .

— ۋەه... شۇنچە پۇلنى بەرسەك يەنە نېمىدەپ ۋاتىلدايسەن ؟ بىزدەك ياشلار بىلەن بىللە بولغىنىڭنى شەرەپ بىلىپ ، شۇكۇر قىلساڭ بولىدۇ . ماڭە تولا كاسىلدىماي يولۇڭغا ، — دېدى ئۇچ كۆلەڭگە ئۇنىڭغا دېۋەيلەپ .

— هىم قوۋۇرغامنى ئېگىشمە ، پۇلنى بېرىشەمسەن - يوق ؟ هېلى ، توۋلايمەن .

— مانا توۋلىغىن ئەمىسە .

شۇ گەپلەر بىلەن قاتتىق تېپىش ، مۇشتلاش بولۇپ كەتتى . چوكان بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى . «ۋايجان ئادەم بارمۇ... ئادەم ئۆلدى... »

مەن بىلىمدىكى مېتال تاسمامنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ، يۇگۇرۇپ كەلدىم . ئەمما ئۇلارغا چېقىلىشقا پېتىنالمىدىم . چۈنكى ، ئۇلارنىڭ قولىدىمۇ بىرنەرسىلەر پارقىراپ تۇراتتى . هەرهالدا ئۇلارمۇ ماڭا چېقىلماستىن ، موتسىكلىتلىرىغا مىنىپ كېتىپ قېلىشتى .

— شۇنچە چىرايلىق ئىكەنلا...

— شۇنچە چىرايلىق بولغانىڭ كاساپىتى . دەسلەپتە چىرايىمغا ئىشىنىپ نوچىلىق قىپتىمەن . چىراي مېنى مۇشۇ هالغا

كەلتۇردى . بۇ دۇنيا سەتلەرنىڭ ، مەينەتلەرنىڭ ، پارىخورلارنىڭ ئىپلاسلىقلىرىغا يارىتىلغانىكەن··· — دېدى چوكان تەنە بىلەن . ئۇ ئۆزىنى تۇزۇۋالدى . مەن كەتمەكچى بولدۇم .

— ئەمدى ئۆيلىرىگە كېتىۋالسىلا .

— مەن قانداق كېتىمەن؟ ماڭغۇدەك ھالىم يوق . بىقىنمىغا بەك تېپىشتى ، ماز ئېشەكلەر . مەن سىلى بىلەن كېتەي . سىلىنىڭ ئۆيلىرىدە قونسام قانداق دەيلا؟

— ياق ، سىلىنى ئاپىرالمايمەن ، ئۆيدە ئايالىم بار .

چوكان جىمىپ كەتتى . مەن ئەتە ئۆيگە ئۇن ، ماي ئېلىشقا ئاتاپ قويغان ئون بەش كوي پۇلنىڭ ئون كويىنى ئۇنىڭغا بەردىم .

— سىلى مېنىڭ دەردىمنى بىلدىلە ، قاراپلا بىلدىلە ، خۇدايىم توپا ئالسىلا ئالتۇن ، كۇل ئالسىلا كۈمۈش بولغاي ، بىرسى مىڭ بولۇپ كېتەر .

مەن ئۇنى ۋېلىسىپىتىنىڭ كەينىگە ئولتۇرغۇزۇپ ئۆيگە ئاپىرىپ قويدۇم . ئۇنىڭ ئۆيى ئوڭغۇل - دوڭغۇل ، ئەگرى - بۈگرى ئۆمۈچۈك توربەك بىر كوچىنىڭ ئىچىدە ئىكەن . ئۆيگە بارغۇچە پەقەت ئىسمىزنىلا سوراشتۇق ، باشقا گەپ قىلىشمىدۇق . ئۇنىڭ ئىسمى مەھبۇبە ئىكەن . نېمىدېگەن چىرايلىق ئىسىم . ئاتا - ئانىسى نى - نى ئارزۇلار بىلەن بۇ ئىسمىنى قانچىلىك تالاشلاردا قويغان بولغىيدى . مەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشقاندا ، ئۇ ئىزا ئارىلاشقان يىغىسى بىلەن قەدىمىي ئۇيغۇرچە ئىشكىنىڭ ئالدىدا لېۋىنى چىشلەپ قالدى .

مەن ئۇنى يەنە ئۇچرىتىپ قېلىشنى ئويلىمىغانىدىم .

ئۇنى بۇگۈن چۈشتىن بۇرۇن دوختۇرخانىنىڭ قان ئامبىرىنىڭ ئالدىدا بىر توپ جۇل - جۇل كىيىملىك زەئىپ ئادەملەر ئارىسىدا ئۇچرىتىپ قالدىم . ئانامنىڭ قورسىقىدا ئۆسمە پەيدا بولۇپ قالغاچقا ، ئوپېراتسىيە قىلىپ قان سالماقچى بولغان ، قانىنىڭ

رەسمىيەتلىرىنى ئۆتەش ئۈچۈن قان ئامبىرىغا كەلگەنىدىم .

— بۇ نېمانچە جىق ئادەم ، نېمە ئىش قىلىدۇ ئۇلار ؟ — دەپ سورىدىم بىللە ماڭغان دوختۇر ئاغىنەمدىن .

— ھەممىسى مۇساپىر ـ يېتىمچىلەر . يېتىشى خۇمداننىڭ گۈلەخلىرى ، چېكىشى نەشە ، قان ساتىدىغانلار قان سېتىپ چىقىپلا ئۇتتۇرۇۋېتىدۇ ، — دېدى ئاغىنەم . ئۇلارنىڭ ئىچىدە كۆزى پىلدىرلاپ قالغانلارمۇ ، يۈزلىرى قىزىل مايلاپ قويغاندەك خېلى سۆلەتلىك ياشلارمۇ بار ئىكەن . بەزىلىرى خۇشامەت بىلەن يېنىمدىكى دوختۇرغا قاراشتى .

— بۇنچىۋالا ئادەمنى يىغىۋالغۇچە غاچ ـ غۇچ بىر تەرەپ قىلىپ يولغا سالساڭلار بولمامدۇ ؟ ھېيتكاردىكى مەدىكار بازىرىنىڭ ئۆزى بولۇپتۇ ، — دېدىم مەن . ئاغىنەم كۆزۈمگە تازا بىر قارىۋېلىپ :

— سەن مۇشۇ يەردە بارمۇ ، يوق ؟ ھېلى باشقا بىر دۇنيادىن كېلىپ قالغاندەك سۆزلەيسەنغۇ ؟ بىزدە ئاسان ئىش ئاغزىمىزدىكى گەپ . مۇشۇلارنىڭ ئېپى بارلىرى قېنىنى ساتالايدۇ ، بولمىسا يوق .

— ياللا ، ئۆزىنىڭ قېنىنى سېتىش ئۈچۈنمۇ ئاغزىنى مايلاش كېتەمدۇ ؟

— كەتمەي ئەمىسە ، بۇ بىچارىلەر قېنىنى سېتىش ئۈچۈنمۇ قان ساتقان پۇلنىڭ كۆپىنچىسىنى ئۇنىڭغا ـ بۇنىڭغا خەجلىسە ئاندىن ساتالايدىغان گەپ . بۇ يەردە ئاۋۇلارنىڭ ساتمىقى ئاسان ، قارا . يېقىندىن بېرى قان ساتىدىغانلار ئىچىدە ئاۋۇ ئۇچ ئايال پەيدا بولۇپ قالدى . بىرسى ئوتتۇرا ياش ، ئىككىسى ياش چوكان ، چىرايلىق چوكانلار . بۇ يەردە قان ئالىدىغان گۈيلار ، ياشلار... — ئۇ شۇنداق دەپ كۆزىنى قىسىپ كۈلۈپ قويۇپ ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، — ئۇلار قانىنى ئاسان ساتىدۇ ، مۇشۇ يەردىكىلەر بىلەن چىقىشۇاپتۇ . ماۋۇ ئەركەكلەر ئاشۇلار ئارقىلىق قېنىنى

ساتالايدىكەن . شۇنداق بولغاندىكىن ، ئۇلار ئارىلىقتىن پايدا ئالمىسا ئۇنداق قىلمايدۇ .

مەن قاراڭغۇ كارىدوردا يۇزىنى يېپىپ بىر سېمونت ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان ئۇچ ئايالغا ھاڭۋېقىپ قاراپ قالدىم .

— ھەيران قالما ، يۇر ، ئۇنداق ئىشلارغا ھەيران قالغىلى تۇرساڭ ئىش تولا . بالىنىڭ ئۆزى ـ دە سەن ، — ئاغىنەم پېشىمدىن تارتتى . شۇئان يۇزى يېپىقلىقتىن بىرى :

— ۋاي سىلى بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىلا ؟ — دېگىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . مەن ئاۋازىدىن تونۇپ ئەندىكىپ كەتتىم . ئۇ ئالدىمغا كېلىپ يۇزىنى ئېچىۋەتتى . «مەھبۇبە» ئاغزىمدىن قانداق چىقىپ كەتكىنىنى بىلمىدىم ، بۇلۇت ئارىسىدىن ئاي چىقىۋاتقاندەك ، ئۇنىڭ قاش ـ كۆزى ئويناپ تۇرىدىغان گۈزەل جامالى ئۆتكەنكىدىنمۇ چىرايلىق بولۇپ كەتكەندەك كۆرۈندى .

— سىلى بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىلا ؟ — سورىدىم مەن .

— ماۋۇ دوختۇر دەپ بەرگەندۇ ، — دېدى ئۇ ئاپئاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلۈپ ، — ھەرھالدا ئۆتكەنكى ئىشىمدىن بۇ ياخشىدۇ ؟

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم ، ئەمما نېمىشقا لىڭشىتقىنىمنى ئۆزۈم ھازىرغىچە بىلمەيمەن .

— ياڭاللا ئەجەب چىرايلىق كاساپەتكىنا بۇ .

— قانداق ، كۆزۈڭ قىزىرىۋاتامدۇ ؟

— ئەمىسە ئۆزۈڭچۇ . ئۆزۈڭ قانداق تونۇشۇۋالغان بۇ ھۆر بىلەن ؟

بىز مەھبۇبە بىلەن خوشلىشىپ ئىشخانىغا كىرگەندىن كېيىن ئاشۇلارنى دېيىشتۇق . مەن تونۇشۇش جەريانىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردىم .

— ئاشۇنداق گۈزەللەر مۇشۇنداق خار ـ زار ، نېمىدېگەن

ئادالەتسىزلىك بۇ ؟ !

— ھوي ، سەنمۇ كۆنۈپ قالىسەن ، مەنمۇ كۆنۈپ قالدىم . ھازىر تام كۆمتۇرۇلسىمۇ پىسەنتىمگە كەلمەيدۇ . دۇنيادا خار - زار ، دەپسەندە بولۇۋاتقان نەرسە ئازمۇ . بەزىدە قايسى گۈزەل بولسا شۇ خار ، شۇ دەپسەندە بولىدۇ . بۇنى سۆزلەپ كەلسە ئادەم ئىچ - ئىچىدىن قاينايدۇ ، چۆگۈنمۇ قاينايدۇ ، ئۆزىنىڭ بويىغا تاشىدۇ ئەمەسمۇ ؟ بولدىلا سۆزلىمەيلا قويايلى ، مەن ساڭا قايسىبىر شائىرنىڭ بۇ ھەقتىكى شېئىرىنى ئوقۇپ بېرەي...

مەن ئۇنىڭ ۋاتىلداق ئاغزىغا ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ كەتتىم .

1992 - يىل 1 - ئاي

قىرتاق سوقما

چەت ئەللەردىن تاغامنىڭ ئوغلى كەلدى . ئۇ پەنلەر ئاكادېمىيەسىدە تەتقىقاتچى ئىكەن . مېنىڭ ئەدەبىيات ھەۋەسكارى ئىكەنلىكىمنى بىلىپ ، ئۇ بەكلا سۆيۈنۈپ :

— بالام ، مېنىڭ ۋەتەندىكى ئالىملار ، يازغۇچى ، شائىرلار بىلەن ئۇچرىشىش ئىمكانىيىتىم بولارمۇ ؟ — دېدى .

— مۇمكىن بولار ، — دېدىم ھاياجان بىلەن .

دادامنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن ئاۋۋال شەھەرىمىزدىكى ئەڭ نوپۇزلۇق ئەدەب ھەم جامائەت ئەربابىنى تېپىپ ئۇنىڭغا تۇغقىنىمنىڭ مەقسىتىنى ئېيتىۋېدىم ، بۇ كىشىمۇ خۇشال بولۇپ :

— بەك ئوبدان گەپكەن ، ئۇكام . مەن بارماق بىلەن سانىلىدىغان ئالىم ، ئەدىبلىرىمىزنى خەۋەرلەندۇرەي ، بۇ چوقۇم ئوبدان ئۇچرىشىش بولىدۇ ، — دېدى .

شەنبە كۈنى كەچتە بىزنىڭ ئۆيدە ئۇچرىشىش بولدى . تۇغقىنىمنىڭ كۆزىدىن ياش كەتتى . بىردەم ئۇياق - بۇياقنىڭ پارىڭىنى قىلغاندىن كېيىن ، ئۇ قولىغا رومكىنى ئېلىپ سۆزلىدى :

— مەن ۋەتەنگە تۇنجى قېتىم كېلىپ شۇنچە ھاياجانلانغان ، كۆرۈپ ، ئاڭلاپ تويمىغان ، مېنىڭمۇ مۇشۇنداق ۋەتىنىم بار ئىكەنلىكىدىن ، مەن ۋەتەنسىز ئەمەس ئىكەنمەن ، دەپ ئىپتىخارلانغان . مانا ھازىر ھەرقايسىڭلارنى — نادانلارنىڭ دىلىغا چىراغ ياققۇچى ،

ۆەتەننىڭ چولپان يۇلتۇزلىرىنى كۆرۈپ ، كۆزۈمدىن ياش توختىمايۋاتىدۇ . ھازىر مۇشۇ رومكىدىكى ھاراقنى ھەرقايسىڭلار بىلەن سوقۇشتۇرۇپ ئىچىشكە بەكمۇ تەقەززامەن .

— مەن يولداش ئىلى ۆەلىنى تونۇغانلىقىم ئۇچۇن ئۇنى ئاۋۋال تونۇشتۇرۇپ قويسام ، قالغان يولداشلارنى يولداش ئىلى ۆەلى تونۇشتۇرۇپ قويسا ، — دېدى دادام .

— ئوبدان ، رەھمەت ، — دېدى تۇغقىنىم .

— يولداش ئىلى ۆەلى ۋىلايەتلىك يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى ، مەملىكەتلىك ئىستېمالچىلار جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي ھەيئىتى .

ئىلى ۆەلى خۇشال ھەم خىجىل بولغان قىياپەتتە ئورنىدىن تۇرۇپ ، تۇغقىنىمىزغا قاراپ كۈلۈپ باش لىڭشىتتى . ئاندىن سورۇندا ئولتۇرغانلارنى تۆردىكىلەردىن باشلاپ تونۇشتۇرغىلى تۇردى :

— يولداش ئىسمائىل ئىسلام ، ۋىلايەتلىك قەنت ، تاماكا ، ھاراق شىركىتى ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى .

قويۇق چۇپۇر يۈزلۈك ئادەم بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلدى .

— يولداش مۇسا توختى ، ئاپتونوم رايونلۇق يېپەك يولىنى ئىچىش جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرىيەت ئەزاسى ، ۋىلايەتلىك يېپەكچىلىك زاۋۇتىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى .

ئىسكىلىت چىراي تاقىر باش ئادەممۇ كۈلدى . تاغامنىڭ ئوغلىنىڭ بېغىر كۆزلىرى چوڭ ئىچىلىپ ھەيرانلىق بىلەن بىر ماڭا ، بىر دادامغا تىكىلدى . بىز پەخىرلىنىپ كۈلۈپ بېشىمىزنى لىڭشىتتۇق .

— يولداش قاسىم باسىت ، شەھەرلىك تارازا ـ ئۆلچەم باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باش دىرېكتورى ؛ يولداش ھېيىت سېيىت ، ۋىلايەتلىك پارتىيە مەكتىپى سىياسىي باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى .

تۇغقىنىمنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلگەن ھالدا ، ھەممە چىرايغا ھاڭۇبقىش بىلەن ياندۇرمىلاپ قارىدى . مەن سەل ھودۇقۇشقا باشلىدىم . چۈنكى ئۇنىڭ بېغىر كۆزلىرىدىن نارازىلىق يېغىپ كەتتى .

— يولداش ئىسمەت يالقۇن ، شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ سوتچىسى . ھە ، مەن بارلىق يولداشلارنى تونۇشتۇردۇم . ئەمدى ھۆرمەتلىك مېھمان ئۆزىنى تونۇشتۇرسا ، تونۇشقانلىقىمىزنىڭ خۇشاللىقى ئۈچۈن ئىچىشەيلى .

ھەممىسى شۇنداق دېيىشىپ ، باش لىڭشىتىپ كۈلۈشتى . تۇغقىنىمنىڭ چىرايى بۇلۇتلىنىپ كەتكەنىدى . ھەممەيلەن كۈلۈشتىن توختاپ بىر ـ بىرىمىزگە گاڭگىراپ قاراشتۇق ، تۇغقىنىم ئورنىدىن تۇردى :

— ئەزىز ۋەتەنداشلار ، مەن ئەسلىدە ئۆزۈمنى تونۇشتۇرماقچى ئىدىم . ئەپسۇسكى بۇ كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇش ئىلمىي خادىملارنىڭ ئولتۇرۇشى بولماستىن ، ھۆكۈمەت خادىملىرىنىڭ ئولتۇرۇشى بولغانلىقى ، ئۆزۈمنىڭ مەسئۇل خادىملار بىلەن ئالاقىسى بولمىغانلىقى سەۋەبلىك بۇ نىيىتىمدىن يېنىشنى قارار قىلدىم . تاغام ئالىم ، ئەدىب ، سەنئەتكارلار بىلەن كۆرۈشۈش سورۇنى ئۈيۈشتۇرۇلدى ، دېۋىدى ، تاغام خاتا دەپ قويدىمۇ ياكى مەن خاتا ئاڭلاپ قالدىممۇ ، بىلەلمىدىم . شۇڭا ، ۋەتەنداشلارغا بولغان ھۆرمەت تۇپەيلى بۇ تۇنجى رومكىنى كۆتۈرگەندىن كېيىن يەنە ھەمسۆھبەت بولالمايدىغانلىقىمدىن ئەپسۇسلىنىمەن...

— ياق... ياق... مەن... ئۇقۇشماسلىق بولۇپ قالمىسۇن ، ئەستا ، — ئېلى ۋەلى ھودۇقۇپ قىزىرىپ كەتتى ، — بۇ... بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاتاقلىق ئالىم ، يازغۇچى ، رەسسام ، سەنئەتكار . ئالدىنىڭ ئوندىن ئارتۇق كىتابى نەشر قىلىنغان ، ھەتتا چەت تىللارغىمۇ تەرجىمە قىلىنغان .

تۇغقىنىمنىڭ قاپىقى تېخىمۇ تۇرۇلدى . بىردەم جىمجىت

تۇرۇپ قالدى . كۆزىدە ياش لىغىرلىدى .

— ئەپسۇس ، ئەپسۇس ، مەن چۈشەنمەپتىمەن ، كەچۈرۈڭلار ، ئىلمىي ئەمگەكلارنىڭ ۋەزىپەڭلەردىن كېيىنمۇ تىلغا ئېلىنمايدىغانلىقىنى پەقەت ئويلىماپتىمەن . مېنى كەچۈرۈڭلار . بۇ پەقەت چۈشىنىشمەسلىك . قېنى كۆتۈرەيلى ، خوشە ، سالامەتلىكىمىز ئۈچۈن !

مەن تۇغقىنىمغا قاراشتىن ئۈيۈلۈپ دەرھال تالاغا چىقىپ كەتتىم .

1991 ـ يىل 11 ـ ئاي

قىز كېتىدۇ

ئاخشامدىن بېرى توختىماي ياغقان قار بىر كېچىدىلا يۇرتنى كۆمۈپ تاشلىدى . بوجۇق توپا ئاقىدىغان مەھەللە يولى ، غولىدىن تارتىپ شاخلىرىغىچە بىر ئىلىك توپا قونۇپ ، سەل - پەللا شامال چىقسا توزان ئۇچۇپ تۇرىدىغان دەل - دەرەخ ، ئېتىز قىرلىرى بىلەن ئېرىق قاشلىرى ، قېلىن ئۆسكەن قومۇشتا باستۇرما قىلىنغان كەڭ دالا ۋە پاكار دۆڭلەرگىچە ئاپئاق قاردىن لىباس كىيگەندى . پاخپىيىپ ئۆسكەن جىگدە نوتىلىرى يالغان چاچ سىلىپ ئۇسسۇلغا چۈشكەن جۈۋاننىڭ بېلىدەك ئېگىلگەن ، جىگدىچۈك بىلەن ئاق قۇشقاچلار يېگۈدەك بىرنەرسە تاپالماي ۋىچىرلىشىپ دەرەخ نوتىلىرىدىكى قارلارنى توزۇتۇپ ئۇچۇشاتتى .

بۇۋى مەريەم بايا قومۇش ئىسى بىر ئالغان ئۆيدىن ئاپقۇردا ئاش كۆتۈرۈپ چىققاندا ، ۋۇجۇدىغا ئىس سىڭىپ كەتكەندەك تۇيۇلغانىدى . قار ھاۋاسى بىردەمدىلا ئۇنىڭ ئىچ - ئىچىگە سىڭىپ كەتكەن ئىسلارنى تارتتى بولغاي ، بىردىنلا كۆڭلى ئېچىلىپ ، بېشى ئۇستىدە ئۇچۇپ يۈرگەن پاختەكلەردەك ئۇچقۇسى كېلىپ كەتتى . لېكىن ، بىردەم ماڭا - ماڭماي كونا ئۆتۈكىنىڭ پايتىما - پايپاقلىرى كۆرۈنۈپ قالغان يىرتىقلىرىدىن سوغۇق ئۆتۈپ ، پۇتى ئۇيۇشقاڭ باشلىدى . ئاپقۇرنى ئانىسى ھېلىمۇ ياخشى كونا باش ياغلىققا چىگىپ بېرىپتىكەن ، بولمىسا قانداق قىلاتتىكىن ، ھەر بەش قەدەمدە ئۇ قولىدىن بۇ قولغا يۆتكەپ تۇرسىمۇ قولىنىڭ بارماقلىرى توڭلاپ

قولاشماي قالدى . ئۇ چوڭ بولغاندىن بېرى بۇ يۇرتتا بۇنداق قېلىن قار ياغقىنىنى ئەسلىيەلمەيدۇ ، قار ياغمىغاندىن كېيىن سوغۇقمۇ ئانچە قاتتىق بولمايدۇ ـ دە . «خۇدانىڭ بۇ رەھمىتى چوقۇم ياخشىلىقتىن بېشارەت ، — دەپ ئويلىدى ئۇ مۇدۇرۇپ ـ چوقۇرۇپ كېتىۋېتىپ ، — ھېچبولمىسا مېۋىلەر كېلەر يىلى ئوبدان ئوخشاپ ، باغلار تۆكمە ـ تالقان ، مولچىلىق ، توقچىلىق بولىدۇ . قار قېلىن ياغسا دەريا غا سۇ تولۇپ كېلىدۇ . كېۋەز ئېتىزلىرى قاندۇرۇلۇپ ئوسا قىلىنىپ ، پاختىدىن مول ھوسۇل ئېلىنسا ، ئۇنىڭ پۇلى دەردىسەدىن ئېشىپ ئۆينىڭ يىللىق كەلدى ـ كەتتىسىنى قامدىسا ، ئاندىن موزاينىڭ پۇلى تېلېۋىزورغا ئاشىدۇ . خۇدايىم ئاغرىق ـ سىلاق ، كېلىشمەسلىكتىن ساقلا ، بولمىسا ھەممىسى يەنە تۇتۇندەك تۇگەيدۇ . خۇدايىم يەرگە قىلغان ئەجرىمىزگە يارىشا بەرىكەت بەرسە ، كېلەر يىلى قىشتا ئاتامنى ھاشارغا پۇل تۆلەشكە كۆندۈرىمەن . تۇخۇم يېمىسەكمۇ ، كىنو كۆرمىسەكمۇ مەيلى ، كېلەر يىل يازدا چوقۇم تۇخۇمنىڭ پۇلىنى يىغىپ تۆت تاغارغا كۆمۈر سېتىۋېلىپ ، بىزمۇ قىشنى باقى مىرابتەك ئىسسىق ئۆيدە تەرلەپ ئولتۇرۇپ چىقىرىمىز··· »

بۇۋى مەريەم ئاتىسى ئىشلەۋاتقان زەيكەش بېشىغا كەلگەندە ، ئاپقۇرنىڭ ئىسسىقى پەقەتلا قالمىغانلىقىنى كۆرۈپ ، ئاچچىقىدا يىغلىغۇسى كېلىپ كەتتى . ئۇ شۇنچە ئالدىراپمۇ ئاتىسىغا ئاشنى ئىسسىق پېتى ئەكېلەلمىگىنىگە ئۆكۈنەتتى . «بىچارە ئاتام مۇزدەك ئاشنى ئىچسە ئىچىگە بىر پارچە مۇز كىرگەندەك تىترەپ كېتىدۇ . بۇنداق ئەھۋالدا كەتمەننى قانداق چاپار··· ئىتتىكرەك ماڭماي ئاشىنى سوۋۇتۇپ قويۇپسەن دەپ تىللارمۇ ياكى ئىچمەي قايتۇرۇۋېتەرمۇ··· » بۇۋى مەريەم ئەندىشىلىك خىياللارنى قىلىپ تېخىمۇ توڭۇپ كەتتى . ھاشارچىلار قېلىن قار قاپلاپ كەتكەن بىنەملىكتە زەيكەش چاپماقتا ئىدى . ئەرلەر چوڭقۇر زەيكەش ئىچىدىن قارا لاينى كەتمەن بىلەن قاشقا تاشلىسا ، ئاياللار ئۇزۇن

كۆڭلىنى بېلىگە تۇرۇۋېلىپ ، دۆۋىلەشكەن لاينى كەينىگە سۈرەتتى . ئۇلار چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ قىزغىن ئىشلەيتتى . «ۋاي خۇدايىم ئون بەش كويىنىڭ كۆزىگە ياغاچ تىقىپ بۇگۈنلۈك ھاشاردىن قۇتۇلمىغان بولسا ، ئانامۇ ئاشۇ خوتۇنلاردەك لاي تارتارمىدى ؟» خىيالىدىن مۇشۇلار كەچكەن قىز زەيكەش قىرىنى بويلاپ ئاتىسىنى ئىزدەپ ماڭدى .

ئاتىسى تۇڭلىمىغان بولسا ، ئۇ تونۇماستىن ئۆتۈپ كېتىۋېرەمتىكىن ، ئاتىسىنىڭ يۈز - كۆزلىرى قارا لاي چاچراپ تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەنىدى . ئۇ كەتمىنىنى جايىدىلا قويۇپ ، پۇتلىرىنى تەستە يۆتكەپ قاشقا چىقتى .

— يۈزىڭىز قاپقارا بولۇپ كېتىپتىكەن ، تونۇماي ئۆتۈپ كەتكىلى تاس قاپتىمەن ، — دېدى بۇۋى مەرىيەم ئاتىسىغا سىنچىلاپ قاراپ .

ئاتىسى كىرلىشىپ كەتكەن كۆك كاجى بەلبېغىنىڭ ئۇچى بىلەن يۈزىنى چالا - بۇلا سۈرتۈپ ئىنكاس قايتۇردى :

— كۆزۈڭ پەرق قىلالمىغان بىلەن يۈرىكىڭ تونۇغان گەپ - دە ، بالام . ئاناڭ نېمە ئەۋەتتى ؟

— يوبدان ئەۋەتكەن ، شۇنچە ئالدىرىساممۇ سوۋۇپ قالدى . ئىچىڭىز مۇزلاپ كېتەرمۇ ، دادا ؟

— مەيلى بالام ، ئىچىۋېرىمەن ، قايسىبىر توڭغانىنى دەيسەن بالام ، بىز سۇ كېچىپ زەيكەش چاپساق ، كادىرلىرىمىز قاشتا تۇرۇپ توڭدۇق دەيدۇ . ئادەم دەسلەپتە توڭغاندەك بولىدىكەن ، بىردەمدىن كېيىن سوغۇق بىزدىن قورقتىمۇ ياكى... ھېچ توڭغانىنى سەزمەيدىكەن ئادەم .

— نەدىكىنى ، بەدەن توڭۇپ چەككە يەتكەندىن كېيىن سەزمەس بولۇپ قالغان گەپ . ئىسىت ئاتا ، تايىنلىق ئىككىلا چامنى ساتساقمۇ بوپتىكەن ، جاننى قىينىغۇچە . پۇل دېگەن تېپىلار ئىدى .

ئاتا ئۇندىمەستىن ، سوۋۇپ قالغان ئاشنى قوشۇق ئىشلەتمەيلا

سۇمۇرۇپ ئىچىۋەردى . قورسىقى ئارام تاپقاندىن كېيىن ، چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ دېدى :

— ھەي··· بالام ، خۇدا ساقلا بۇنداق ھاشارنى كۆرسەتمەس . مېنى شۇنداق ئويلىمىدى دەمسەن . شۇنداق قىلساققۇ بۇنداق جاپانى تارتماي ، ئىسسىق ئۆيدە راھەتلىنىپ ئولتۇراتتۇق . لېكىن ، ئەھلىمەھەللە ھاشارغا چىقسا ، بىز ـ ئەر خوتۇن ئىككىلىمىز چىقمىساق ، پۈلغا زىيان بولۇشتىن سىرت ، يەنە ئەڭ ئەدناسى ، مەھەللە ـ كويدىن ئۆرە بولۇۋېلىش كېلىپ چىقىدۇ ، بۇ ياخشى ئەمەس . ئات تەپكەنگە ئات چىدايدۇ ، خەق چاپسا ، بىز چاپمىساق بېشىمىزنى كۆتۈرۈپ يۈرەلمەيمىز ، بۇنىڭدىن كۆرە يۈرتتىن چىقىپ كەتكىنىمىز تۈزۈك . ھازىر ئاناڭنىڭ ھاشارغا چىقمىغانلىقىغىمۇ ، چامنى پۈلغا سېتىقان تۇرۇقلۇق ، ئۆزۈمچە خۇدۇكسىنىپ بىر قىسما بولۇپ كېتىۋاتىمەن···

— ھەي··· ھەي··· ئاۋۇ چام كىمنىڭ ؟ — قاش بويلاپ يېتىپ كېلىشكەن بىر توپ كادىرنىڭ ئالدىدىكىسى سورىدى .

— مېنىڭ ! — دېدى بۇۋى مەرىيەمنىڭ ئاتىسى .

— نېمىشقا چاپماي ئولتۇرىسەن ؟

— چېپىۋەرسەم سۇ چىقىپ ، تېيىلغاق بولۇپ كەتتى . بىردەم تۇرۇپ قۇرۇغاندا چاپاي دېدىم .

كادىرلارمۇ ، زەيكەش ئىچىدە چام چېپىۋاتقانلارمۇ پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى . بۇ «چاقچاق»نىڭ چىقىشىغا سەۋەب بولغان كادىر بىلەن بۇۋى مەرىيەمنىڭ ئاتىسى نېمە بولغىنىنى بىلمەي ھاڭۋېقىپ قېلىشتى . بۇۋى مەرىيەمۇ ھېچنىمىنى ئۇقالماي ھودۇققان ھالدا كادىرلارغا يەر تېگىدىن قاراپ قويدى . ھېلىقى كادىر بىردىنلا قىزىرىپ :

— ھۇ نەس ئوغرى ، قانداق قىلساڭ قىلە ! — دېگىنىچە كېتىپ قالدى .

زەيكەشتىكى ھاشارچىلار بىلەن قالغان كادىرلارنىڭ كۈلكىسى

تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى .

— ياللا ، سوپىباي ، تازىمۇ كەلتۈردۈك جۇمۇ !

ھاشارچىلار كادىرلارنىڭ بۇ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ «سوپىباي ، ھاردۇقمىزنى چىقاردىڭ» دەپ ۋارقىرىشىپ كەتتى . سوپاخۇنمۇ بىردەم تېڭىرقاپ تۇرغاندىن كېيىن ، پىسسىڭكىدە كۈلۈپ قويدى . ئارقىدىنلا قىزىغا قاراپ ئۇيالغاندەك بولدى ـ دە ، بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىزاردى . بۇۋى مەرىيەم بۇنداق چاقچاقلارنى پەقەت چۈشەنمىسىمۇ ، بىرەر ئۇياتلىق گەپ بولغانلىقىنى پەملەپ يەرگە قارىۋالدى .

— ئاكا ، بۇ سىزنىڭ قىزىڭىزمۇ ؟

بۇ يەرلىكلەردىن ئالاھىدە پەرقلىنىغان كۈلگۈنچەك بىر ئادەم سوپاخۇنغا يېقىن كېلىپ ، ئەدەپ بىلەن سورىدى .

— خۇدايىم بۇيرۇسا ، شۇنداق .

— ئالدىڭىزغا مېڭىپ بېقىڭا قىزچاق .

بۇۋى مەرىيەم ئۇيالغىنىدىن بېشىنى تېخىمۇ تۆۋەن سېلىپ ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا قارنى جىجاشقا باشلىدى .

— ئۆرە تۇرغىنىڭىزدىن كېيىن ماڭالايدۇ ، ئەلۋەتتە ! — سوپاخۇننىڭ غۇزۇزىدە ئاچچىقى كەلدى .

— سوپاخۇن بۇ كىشى ئۇرۇمچىدىن كەلگەن ، — دېدى بۇ گەپنىڭ ئۇستىدىن چۈشكەن سېكرېتار ، — ماندات دەنشىگە[1] رەسىم ئالىدىكەن ، چېغىمدا قىزىڭلىنى دەنشىگە چىقىراي دەپ قالدى ، شۇنداقمۇ ئۇستام ، ئەگەر قىزىڭلا ياراپ قالسا دەنشىگە چىقىدۇ .

سوپاخۇن كۈلگۈنچەك ئادەمگە قارىۋىدى ، ئۇ كۈلۈپ بېشىنى لىڭشىتتى . بۇۋى مەرىيەم بېشىنى لەپپىدە كۆتۈرۈپ ، ياتىباش ئادەمگە قارىدىيۇ ، يەنە قىزىرىپ بېشىنى تېخىمۇ تۆۋەنگە سالدى . لېكىن خۇشاللىقىدىن ئىچىگە بىر پارچە ئوت كىرگەندەك بولۇپ ،

---

① «تېلېۋىزور»نىڭ خەنزۇچە بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى .

ۇۇجۇدى يېلىنجاشقا باشلىدى .

— بالام ، كادىر ئاكاڭنىڭ تەلىپى بويىچە ماڭا ، زەيكەشتىن قۇتۇلسەن ، چام چاپمايدىغان ئادەم بولسەن ! — دېدى سوپاخۇن جانلىنىپ ، — بۇ ئىشنى خۇدايىم يەتكۈزدى . كادىر ئۇكام ، قىزىم دەنشگە چىقسا بۇ يەردىن كېتىدۇ ، شۇنداقمۇ ؟

— شۇنداق دېيىشكىمۇ بولىدۇ .

— نېمە ھاڭۇڭقىپ تۇرۇسەن بالام . ماڭا ـ ماڭ ! ئۇچ دېسىمۇ يالتايما .

ئاتىسى زورلاۋەرگەندىن كېيىن ، بۇۋى مەريەم بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي ، تەمتىرەپ ، دەلدۇگۇنۇپ بەكمۇ تەستە بەش ـ ئالتە قەدەم مېڭىپ ، ئىزىدا ئولتۇرۇپلا يىغلىۋەتتى . قاراپ تۇرۇشقانلار پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى . سوپاخۇن يالۇۇرۇپ ، تارتقۇشلاپ ، پوپۇزا قىلىپ يۇرۇپ ، ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ يېتىلەپ كەلدى .

— ئىسمىڭىز نېمە سىڭلىم ؟ — سورىدى كۈلگۈنچەك ئادەم .

قىز تىرىنىقىنى تاتلاپ ، بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي تۇرىۋەردى .

— ئۆيدە دەنشىنىڭ غەلۋىسىنى قىلىپ بېشىمنى ئوچاق ئېتىسەن . مانا ئەمدى دەنشچى ئۇستام كەلسە تامدەك تۇرغىنىڭ نېمىسى ، گەپ قىلە . دەنشگە چىقىسەن . خەقلەر سېنى دەنشىدە كۆرىدۇ . سەن ـ بىزدەك ئاددىي ئادەملەر تۈگۈل ، بۇ يەردىكى كادىرلارمۇ ، ھەتتا ناھىيىنىڭ ھاكىمىمۇ دەنشگە چىقىپ باقمىدى . سەن بىزنىڭ ناھىيىدىن تۇنجى قېتىم ئاپتونوم رايونىنىڭ دەنشىسگە چىققان ئادەم بولىسەن . چاپسان ئىسمىڭنى دەپ بېرە دەيمەن . ھېلى بىكار مەندىن توڭ كاچات يەيسەن .

— بۇ··· بۇۋى مەريەمگۈل ، — قىز بېشىنى كۆتۈرمەستىن جاۋاب بەردى .

— قانچە ياشقا كىردىڭىز ؟

— ئون تۆتكە .

— ئوقۇمسىز ؟
— تولۇقسىزدا ئوقۇيمەن .
— ئوقۇسا چوڭ يەردە ئوقۇسا بولىدىكەن . شۇڭا ، ئەمدى بۇ يەردىكى ئەپەندىچاقلاردا ئوقۇتمايمىكىن دەۋاتىمەن . سىلى ئەكېتىپ ئوقۇتسىلا بولمىسا كادىر ئۇكام ، — دېدى سوپاخۇن يېلىنىپ .
— ناخشا ئوقۇيالامسىز ؟
— ھىم...
— ئوقۇيدۇ ، ئوقۇيدۇ . ئوقۇيالايمەن دە ، سىلىدىن تارتىنىۋاتىدۇ . ئۆيدە تۇمۇچۇقتەك سايرايدىغان بالا دېسىلە بۇ . ئوقۇغىنا ، كادىر ئاكاڭ ئاڭلىسۇن .
— تارتىنماي ئوقۇۋېرىڭ .
— قايسى ناخشىنى ئوقۇيمەن ؟
— بىلگىنىڭىزنى ئوقۇڭ .
— ھاشار بېشى بولغاندىن كېيىن ھاشارچى ناخشىسىنى ئوقۇسۇن .
— ھە ، ياخشى ، ھاشارچى ناخشىسى بولسا بەك ياخشى .
— ئىز... ئىزا تارتىدىكەنمەن . ئاۋۇ تەرەپكە قاراپ ئوقاي .
— بولىدۇ ، بولىدۇ . ئاۋازىڭىزنى قويۇپ بېرىپ ئوقۇڭ .
قىز بىر ھازا تىرناق تاتلاپ تۇرغاندىن كېيىن ، ئاۋازىنى ئاستا قويۇپ بېرىپ ئوقۇشقا باشلىدى :

...
زەيكەشنى تولا چېپىپ ،
لاي چاچراپ قارا بولدۇم .
ئامەت ـ تەلىيىم قېچىپ ،
بەختسىز بالا بولدۇم .

بۇ ئۆي مەريەم ناخشىسىنى ئوقۇپ تۇگەتمەستىنلا ، دۆڭنىڭ

كەينىگە قېچىپ كەتتى .

— ئۇلۇغ خەلق ، بارلىق مۇھەببەت يەنىلا سەندە ، — دېدى كۇلگۇنچەك ئادەم پىچىرلاپ .

سوپاخۇن گاڭگىرىغان ھالدا تۇرۇپ قالدى . باشقىلارمۇ ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي ھېلىقى ئادەمگە قاراشتى .

* * *

بۇۋى مەرىيەمگە ناخشا ئوقۇتقان كۇلگۇنچەك كىشى بۇرۇنقى زامان ئەكس ئەتتۇرۇلىدىغان تېلېۋىزىيە فىلىمى ئىشلىگىلى كەلگەن رېژىسسور باسمت ئىدى . ئۇنىڭ قېرى شاھنىڭ دېھقان قىزىنى تۇقال قىلىدىغان كۆرۈنۈشكە لايىق كېلىدىغان ئارتىس تاپالماي ئىچى پۇشۇپ ، دېھقانلار زەيكەش چېپىۋاتقان بۇ جايغا كەلگەندە ، تاسادىپىي ھالدا مۇرادى ھاسىل بولۇپ قالغانىدى .

بۇۋى مەرىيەمگۇلنىڭ خانىش رولىنى ئېلىپ تېلېۋىزورغا چىقىدىغانلىقى مەھەللىسىگىلا ئەمەس ، پۈتۈن ناھىيىگە پۇر كەتتى . بۇ «ئامەت»تىن سوپىباينىڭ بېشى ئاسمانغا يەتتى . بۇۋى مەرىيەمگۇل پادىچى يىگىتنىڭ ئاشقى بولۇپ ناخشا ئېيتىدىغان ۋە يىگىتى چالغان ئەيگە كەلتۇرۇپ ئۇسسۇل ئويناىدىغان كۆرۈنۈشلەردە ناھايىتى قاملاشتۇرۇپ رول ئالدى . ئەمما شاھ مەجبۇرلاپ خوتۇنلۇققا ئالىدىغان ئاخشامدىكى كېلىن ھۇجرىسى ۋە چىملىدىق ئىچىدىكى كۆرۈنۈشلەرگە كەلگەندە ، قورقمەن ، ئىزا تارتمەن دەپ تۇرۇۋالدى . باسمت ئۇنىڭغا ئىنچىكىلەپ چۈشەندۈرۈشكە ئوڭايسىزلىنىپ ، بىر ئايال ئارتىسنى مۇشۇ كۆرۈنۈشنىڭ يارىمچى رېژىسسورلۇقىغا تەكلىپ قىلدى .

رابىيە ئىسىملىك بۇ ئايال بۇۋى مەرىيەمگە شاھ بىلەن چىملىدىق ئىچىدە بولىدىغان ئىشلارنىڭ جەريانىنى رەسمىي يوسۇندا كۆرسەتتى . قىزنىڭ كۆز ئالدىغا دەرھال كىنولاردىكى ئاشۇنداق

كۆرۈنۈشلەرنى كۆرگەن چاغدا يۈرتىدىكىلەر بىلەن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قانداق غۇلغۇلىلارنى قىلىشىدىغانلىقى كەلدى.

ئىلگىرى كىنولاردا شۇنداق كۆرۈنۈشلەر چىقىپ قالغاندا، ئۇلار ياقىسىنى تۇتۇشۇپ دېگەن گەپلەر ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرگەندى: «قانداق ئادەمنىڭ بالا ـ چاقىسىدۇ، ئاشۇنداق قىلسا ماقۇل دەيدىغان ياكى ئۇلار رەسمىي ئەر ـ خوتۇنلارمىدۇ؟ ئەجەب نومۇسنى بىلمەيدىغان خەقكەن، ھەرقانچە بولسىمۇ پەردىشەپنى قايرىپ قويۇپ، شۇنىمۇ كىنوغا دەپ ئالغان بارمۇ؟...»

— بۇ رەسمىي ئۇنداق بولىدىغان ئىش ئەمەس، سۈرەتكىمۇ پەقەت مانا مۇشۇ كۆكسىڭىزنىڭ يۇقىرىسىلا ئېلىنىدۇ. سىز قورقماندەك ئىش يوق بەرمەيدۇ. بۇلار ئەمەلىيەتتە يالغان، لېكىن سىز راستىنىڭ ھېسسىياتىنا بولىسىز، مانا مۇنداق...

رابىيە قېرى شاھ بىلەن چىمىلدىق ئىچىگە كىرىپ تولغىنىپ، لەۋلىرىنى چىشلەپ ۋارقىرىغان ھەرىكەتنى يەنە بىر قېتىم كۆرسەتتى.

— قورقۇۋاتىمەن.

— قانداق قورقۇش بۇ، ھېچ ئىش يوق! قارا، ئەمەلىيەتتە بىز يالغۇز ئەمەس، ئوپېراتور بىلەن چىراغچىلار كۆرۈپ تۇرىدۇ. شاھىنىڭ رولىنى ئالغان ئارتىس يىگىتنىڭ تاقىتى تۈگەپ زەردە قىلدى. بۇۋى مەرىيەمگۈل يۇزىنى ئېتىۋېلىپ يىغلاپ كەتتى.

— بىزدە نى ـ نى قىزلار بىرەر فىلىمدە رول ئالالمايلا خۇن بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. سىز بولسىڭىز نېزىقاپ تۇرۇۋېلىۋاتىسىز.

رېژىسسور ھەدەپ يىغلاۋاتقان بۇۋى مەرىيەمگۈلنىڭ يېنىغا كەلدى:

— سىڭلىم، كۆڭلىڭىزدە بىر تۈگۈچ بارەك قىلىدۇ. بۇ يەردىكىلەر نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئاكا ـ ئۇكا، ئاچا ـ سىڭىللارەك بولۇپ كەتتۇق. سىز بىزنىڭ قىزىمىز ياكى ئۆز سىڭلىمىزغا ئوخشاش، تارتىنماي دەۋېرىڭ.

بۇۋى مەريەمگۈل رېژىسسورغا قاراپ لېۋىنى چىشلەپ قويغاندىن كېيىن ، يەرگە قارىغىنىچە :

— ئانام... ئانام : «كىنوغا چىققاندا ياتيالاك[1] ئىشنى قىلساك يۈرتتا يامان ئاتاقا قالسەن ، ئەر ئالمايدۇ . ئۇنداق ئىشلارنى قىل دېسە ئۇنىمىغىن... » دېگەن .

— بىز سىزنى سەنئەت ئىنستىتۇتىغا تونۇشتۇرىمىز . مۇشۇ فىلىمدە رولنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئالالىسىڭىزلا سىزنى ھەرقانداق سەنئەت ئورۇنلىرى قوبۇل قىلىشقا قىزىقىدۇ . ئىشقىلىپ ، ئەمدى بۇ يەردە تۇرمايدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىك .

— مەن سىزنى راستىنلا «خانىش »لىقا تاللىسام ، يۈرتتا كىم ئالالايتتى ؟ — دېدى شاھ رولىنى ئالمىغان يىگىت .

ھەممەيلەن پاراققىدە كۇلۇشۇپ كەتتى . بۇۋى مەريەمگۈلمۇ كۈلۈپ تاشلىدى . ئارقىدىنلا قىزىرىپ يەر تېگىدىن يىگىتكە تىكىلدى . يىگىتنىڭ كۇلىمگەنلىكىگە قىزىدىن باشقىلار دىققەت قىلمىدى . ئۇنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرى قىزنى تەمتىرىتىپ قويدى . فىلىمغا ئېلىش رەسمىي باشلاندى .

قېرى شاھ قىز ھۇجرىسىغا كىردى . ئۇنىڭ چىرايىدىن ئاچكۆزلۈك چىقىپ تۇراتتى . ھەممە ئاغىچىلىرى «توقال »نى چىمىلدىق ئىچىدە قالدۇرۇپ ، شاھقا تەزىم قىلغان ھالدا ئارقىچىلاپ مېڭىپ چىقىپ كېتىشتى . شاھ تويلۇق لىباسلىرىنى سېلىپ يېرىم يالىڭاچ چىمىلدىق ئىچىگە كىردى - دە ، قىزنىڭ مەڭزىدىن بويۇنلىرىغىچە قوللىرى تىترىگەن ھالدا سىلاپ ئۇنىڭغا ئېگىشتى . قىز چىرقىراپ ، تاتىلاپ شاھنى ئىتتىرىۋەتتى . شاھ قىزنىڭ توختىماي تېپىنىچەكلەۋاتقان قول - پۇتلىرىنى بېسىقتۇرالماي ئاۋارە ئىدى .

— بولمىدى ، قايتا ! — رېژىسسور ۋارقىرىدى ، —

---

① «غەيرىي» مەنىسىدە .

هېسسىياتىمۇ ، ھەربىرىمۇ سۈنئىي بولۇپ قالدى . خۇددى راستتەك ، شۇنداق قىلىۋاتقاندەك بولسۇن . فىلىمغا ئېلىنىۋاتقانلىقىڭلارنى ئۇنتۇپ كېتىشىڭلار كېرەك .

فىلىمغا ئېلىش يەنە يېڭىۋاشتىن باشلاندى .

— بولمىدى ، قايتا ! ھەربىرىڭت بەكلا سۈس .

ئالتە يېرىم سائەت ئىچىدە ئۈدا يىگىرمە ئۈچ قېتىم قايتىلانغان بولسىمۇ ، بۇ كۆرۈنۈشلەرنىڭ ھېچقايسىسى رېژىسسورنى رازى قىلالمىدى . خادىملارمۇ چارچاپ ھالدىن كېتەي دەپ قالغانىدى .

— ھەممىڭلار غەيرەت قىلىڭلار ، ئاخىرقى قېتىم يەنە بىر ئالىمىز ، بۈمۇ قامىلاشمىسا ، بۈگۈن توختىتىپ ئەتە داۋاملاشتۇرىمىز .

ھەممەيلەن جانلىنىپ يېڭىۋاشتىن ئىشقا كىرىشتى .

شاھ قىزغا يېلىندى . قىز كۆندۈرۈلمىگەن تايەك چاپچىپ يۇلقۇندى . بىر چاغدا ، شاھ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ قىزنىڭ ئىككى قولىنى قۇشنىڭ قانىتىدەك يېيىپ ئالىقانداپ يەرگە تىرىۋالدى . قىز باشتا چىرقىراپ بېشىنى ياستۇققا ئۇرۇپ پىلتىڭلىدى . كېيىن بىردىنلا بوشاپ «ئۇھ» تارتىپلا ھوشىدىن كەتتى .

— مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى . بۇ كۆرۈنۈش كۈتكىنىمدىن ياخشى چىقتى . سىلەرنى قۇتلۇقلايمەن .

رېژىسسور چاۋاك چېلىپ ، شاھ رولىنى ئالغان يىگىتنى قۇچاقلىدى . قالغانلارمۇ خۇشال بولۇپ سەكرەشتى . لېكىن ، قىز چىمىلدىقتا تېخىچە لايەك سوزۇلۇپ ياتاتتى . سارايسمىگە چۈشكەن خادىملار ئالمان ـ تالمان ئۇنى يۆلەشتۇردى . قىز راستتىنلا ھوشىدىن كەتكەنىدى . ئۇ خېلىدىن كېيىن ھوشىغا كەلدى . ئۇنىڭ پۈت ـ قولى چېقىپ تاشلانغاندەك ھەربىرىگە سۈس بولسىمۇ ، لېكىن چىرايى شېرىن چۈشتىن ئويغانغان سەبىينىڭكىدەك ئوماق ئىدى .

— بەك ياخشى بولدى . چارچاپ كەتتىڭىزمۇ ؟

— بىلمەيمەن .

— قانداق ھېسسىياتتا بولۇۋاتسىز ؟

— پۈتۈن دۇنيا يېڭىلىنىپ ، ئازادلىشىپ كەتكەندەك ، ئىشقىلىپ ، تىل بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيدىغان بىر خۇشلۇق بار .

رېژىسسور قىزنىڭ قولىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىقتى :

— مانا بۇ ھەقىقىي سەنئەت دۇنياسىغا شۇڭغۇش ھېسابلىنىدۇ .

— ئەمدى بۇ يەردە تۇرۇشۇمنىڭ ئورنى قالمىدى . نان يېمىكىمۇ تەس .

— بىز بارلىق تىرىشچانلىقىمىزنى ئىشقا سالىمىز... — دېدى رېژىسسور قىزنىڭ كۆڭلىنى ياساپ .

— قىز چوقۇم كېتىدۇ ، رېژىسسور . بۇ مەن ئۈچۈن فىلىم ئېلىشتىنمۇ مۇھىم ! — «شاھ» يىگىت رېژىسسورنىڭ سۆزىنى بۆلۈپلا ئېيتتى .

قىز ئۇنىڭ تەلۈە نۇر چاقنىغان كۆزىدىن ئۆزى ھازىر بايقىغان يېڭى دۇنيانى قايتا كۆردى .

1992 - يىل 2 - ئاي ، قەشقەر

ئۇرۇمچىنىڭ ئارقا كوچىسى

خېنىمنىڭ قېشى چىرايلىق بولىدۇ ، چۈنكى ئۇ كۆرۈمسىز بەسەي سىياق بولسىمۇ ، قاش ـ كۆزىگە زورۇقۇپ ئىشلەپ ، ئەسكى قورۇنىڭ ئالىقاندەك يەردە گۈللۈكى بولغاندەك ، بىر قاراشقا بولىدىغان چىرايلىق بىر يېرىنى ياسۇالىدۇ . خېنىمنىڭ ئاشۇ گۈزەل قاش ـ كۆزىگە قاراپ ژىللىدە بولغان كۆڭۈل تاۋقىنىڭ تېشىغا قاراپ لاسسىدە بولىدۇ . ئۇرۇمچىنىڭ ئالدى كوچىسى خېنىملارنىڭ قاش ـ كۆزىدەك ياسلىپ ، ئارقا كوچىسى خېنىمنىڭ دەز كەتكەن تاۋقىدەك شەلۋەرەپ ئېقىپ يامراپ تۇرىدۇ . ئالىي ماشىنا ، ئالىي رېستورانلاردا كېيىكتەك سەكرەپ يۈرگەن خېنىم ـ قىزلارنىڭ بىرمۇنچىسىنىڭ ئاشۇ پۇچۇق تاۋاقتەك غىلتاڭ كوچىلاردا چىرايلىق توشقانىنىڭ پاسكىنا ئورىدا ئۇۋىسى بولغاندەك ئۆيلىرى بارلىقىنى بىلىدىغانلارمۇ ، بىلمەيدىغانلارمۇ بار . بۇ ئادەملەر بۇ تار ، ئۇزۇنلۇقى بىر ئۇن يېتىم كەلمەيدىغان پاسكىنا كوچىغا خۇددى سوقۇر ئۇچەيگە تىقىلىپ قالغان غەلدى ـ غەشكە ئوخشاش قىستىلىپ ، قىمىرلىشىپ يۇرۇشىدۇ . مەنمۇ ئاشۇ سېسىق سوقۇر ئۇچەيدىكى غەلدى ـ غەشتەك تىقىلىپ قېلىپ ، چىقىش يولى تاپالماي جان قايغۇسىدا قۇرتتەك قىمىرلاپ يۈرگەن غەلدى ـ غەشنىڭ بىرى سۇپىتىدە ئەنە شۇ سېسىق ، پاسكىنا كوچىدا ھەر كۈنى مىڭ قېتىم ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلۇپ ،

سۆرۈلۈپ يۈرگەندىن كېيىن ، ئاشۇ سوقۇر ئۇچەينىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى — سېسىپ كەتكەن غەلدى ـ غەش تىقىلىپ قالغان يەردىكى كامېرىمغا كىرىپ كېتىپ جىمىقمەن . يەنە ئەتىسى سەھەردە چىقىش يولى ئىزدەپ تىقماق كوچىغا يامراپ چىقمەن . يول تاپالمىغانچە پات ـ پات ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ كۆككە قاراپ قويىمەن . كۆككە ھەر قېتىم قارىغىنىمدا ، تەلمۈرگەن كۆزلىرىمگە ئىس ـ تۈتەكنىڭ دەستىدىن قارا داڭگالدەك ئۇچۇپ كېتىۋاتقانلار ئۇرۇمچىنىڭ ئاق قۇشقاچلىرى كۆرۈندۇ . ئۇلار ئەسلىدە ئاق قۇشلار بولسىمۇ ، موربدا ئۆي تۇتقان شەپەرەڭلەردەك يۈزلىرىمۇ ، كۆزلىرىمۇ ، پەي ـ قانات تۈكلىرىگىچە قارىيىپ كېتىدۇ . مەن سوقۇر ئۇچەي ئىچىدە ئۇر ۇلۇپ ـ سوقۇلۇپ كېتىۋاتقىنىمدا چىرايلىرى جىددىيلىكىدىن تارتىشىپ ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي ئالدىرىشىپ يۈرگەن تۇمەن خىل ئادەمنى كۆرۈش بىلەن تۇمەن خىل پاراڭلارنى ئاڭلايمەن . گەپلەرنىڭ ئەڭ كۆپى ئېغىزغا ئالغىلى بولمايدىغان سەت گەپلەر ، ئاندىن يۈرەكنى ئېزىپ زەردە قىلىدىغان قايغۇلۇق گەپلەر . ئادەمنى خۇش قىلىدىغان ، كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان گەپلەر تولىمۇ ئاز ئاڭلىنىدۇ . ھەر كۈنى ئالتە ـ يەتتە يەردە جېدەل ، تىللاشماقلار ، مۇشتلاشماقلار . بۇلارنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ قالساممۇ ، خۇددى بۇلار ئادەتتىكى ئىشتەك ، قىلچە تەسىر قىلمىغاندەك ئالدىمغا قاراپ كېتىۋېرىدىغان بولۇپ قالىدىم . بالا چاغلىرىمدا بۇنداق جېدەللەر قانداق يەردە بولسا قىستىلىپ ئالدىغا ئۆتۈپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كۆرەتتىم ، كېيىن ئۇ جېدەللەرنى باشقىلارغا دوراپ سۆزلەپ بېرىپ ، يەنە بىر مۇنچە كۈلۈپ يايرىۋالاتتىم . بۇ جېدەللەرنى ھەقسىز كىنو ـ تىياتىر دەپ بىلەتتىم . مانا ئەمدى ئۇنداق قىزىق تۇيۇلمايدىغان ، كۈلمەيدىغان ، ئازابلىنىدىغان بولۇپ قاپتىمەن . ئادەم شۇنداق يارىلىدىغان ئوخشايدۇ دەپ قالىمەن . بۇ جېدەل ھەر كۈنى شۇنداق ئۇچراپ تۇرىۋەرگەندىكىن ، بۇ كوچىدىكى ھايات شۇنداق بولىدىغان

ئـوخشايدۇ ، دەپ كۆنۈپ قالدىم . ھەتتا بەزى كۈنلىرى كوچىدا جېدەل - تىللاشماقلارنى ئاڭلىماي ، كۆرمەي ئۆتۈپ قالسام بىر-نەرسەم يېتۈپ كەتكەندەك ، كەم بولۇپ قالغاندەك ھەيران قېلىپ ، ئـەتـراپـقا ئىزدەشتۈرۈپ قاراپ كۆزۈمگە چېلىققاندىن ، قۇلىقىم ئـاڭـلـىـغاندىن كېيىن ، كۆڭلۈم ئەمىن تاپقاندەك يولۇمغا قاراپ كېتىمەن . بۇگۈن سوقۇر ئۇچەيدە ئاغرىق پەيدا بولۇشى دورىسى يەپ تىنچلىپ قالغاندەك ھېچ جېدەل كۆرمەي ئۆتۈپ ، يەنە بىرنېمەم كەم بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلىپ ، كۆڭلۈمنىڭ بىر يېرى يېرىمدەك ، ئىچىم سىقىلغاندەك كېتىۋاتسام ، سوقۇر ئۇچەينىڭ يەنە بىر تار بالىخانىسىدا ۋاقىراشماقنى ئاڭلاپ ، ھە بۇگۈن كەم ئەمەسكەن ، دەپ كـۆڭـلـۈم تىندى . شۇئان ئەندىشىلىك بىر خىيال كاللامغا كېلىپ چۆچۈپ كەتتىم . ھازىر مەن مۇشۇنداق جېدەل - ماجىرا ، ۋاقىراش - تىللاش ، ئۇنىڭغۇ لېنىتىسى دۇكانلىرىنىڭ كاكىراش-لـىـرىغا كۆنۈپ قالدىم . بۇ كوچىدا بۇ ئىشلار يوقالسا ياكى بۇ كوچىدىن باشقا يەرگە ، جېدەل يوق تىنچ يەرگە بېرىپ قالسام قانداق قىلارمەن دەپ ئەنسىرەپ قالدىم . چۈنكى ، بۇ نەرسە كۆرمىسەم تـۇرالـمـايدىغان ، ئايرىلسام چىدىيالمايدىغان دەرىجىدە كۆڭلۈمگە ئـورنـىـشىپ كەتكەنىدى . بۇگۈنمۇ جېدەل يۈز بەردى . بۇگۈنكى جېدەل بالا چاغلىرىمدىكىدەك بىردىنلا قىزىق تۇيۇلۇپ ، جېدەلنىڭ قىزىقى مەندىن يىراقلاپ كەتكۈچە ئاتايىن كۆردۈم .

يان كوچىنىڭ يان كوچىسىدىن بىر جۈپ ياش ئەر - خوتۇن سـۆرىـشـىپ چىقتى . بىر قاراشتىلا ئۇرۇمچىنىڭ مودا بايۋەچچە ياشلىرى ئىدى . چۈنكى ، يىگىتنىڭ بارماقلىرىدىكى سەرخىگە قېپى بىلەن بەسلەشتۈرگەندەك ياسالغان ئالتۇن ئۈزۈكى ، بېغىشىدىكى ئالتۇن زەنجىر بىلەن بىلەزۈكى ، ئۇچىسىدىكى خۇرۇم چاپان - شـىـمـلىرى ئۇنىڭ پۇلنى خەجلەيدىغان يەر تاپالمايلا قالغان پۇل بۇزۇقى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇرىدۇ . يىگىت بىلەزۈك سالغان يەردە ، قىزنىڭ كىيىملىرى ھەم ئالتۇن - جابدۇقلىرىنى سۆزلەپ

ئولتۇرۇش ، پەلەي كىيىپ قول يۇغاندەكلا ئىش ، ئەمما ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئوخشاش رەڭدىكى ئالىي دەرىجىلىك قىممەت مودا ئىشتان كىيىشىۋالغىنىنى دېمەي بولمايدۇ . ئۆزۈمچە ئىككىسىنىڭ ئىشتىنىنىڭ ئالمىشىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قالدىم . چۈنكى ، جىق پۇلغا جىق زورلاپ ئوبدان يىگەنلىكتىن ئىككىلىسىنىڭ بەدەن قۇرۇلمىسى بۇزۇلۇپ ، بەسلىشىپ سەمرىگەن موزاي — توپاقتەك ، ئالىي ئىشتانغا قوڭلىرى پاتماي ، سارماي تىققان تۇلۇمدەك لوپۇلداپ كەتكەندى . ياش جۇۋانىنىڭ يۇيۇقسىز ، كىردىن سارغىيىپ كەتكەن چىشلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ئۆزىمۇ چىرايلىق ھەم ئەپلەپ گىرىم قىلالايدىغان ئۇرۇمچى خوتۇنلىرىدىن ئىدى . تار كوچىدىن تەڭ ۋارقىرىشىپ ، قىزىرىشىپ چىققان ئەر - خوتۇن چوڭ كوچىغا چىققاندا ، ئەر بولغۇچى سۆلەتلىك بايۋەچچە يېلى چىقىپ مازلاشتى . خوتۇن بولسا ئەلپازىدىن يانمىدى .

— ھەي ، سەن... سەن... مېنىڭ خوتۇنۇممۇ ئەمەسمۇ ؟

— خوتۇنۇم دېسەڭ خوتۇنۇڭ ، دېمىسەڭ ئەمەس ، — خوتۇن ئەردىنمۇ بەكرەك خاتىرجەم ۋارقىرىدى .

— خوتۇنۇم تۇرۇپ ، ئۆيدە مەن بولمىسام نېمىشقا ئەر كىشىنى قوندۇرىسەن ؟

— ئۇ سېنىڭ ئاغىنەڭ ، مېنىڭ ساۋاقدىشىم تۇرسا ، نېمىشقا قوندۇرمىغۇكەمەن ؟

— توغرا ، مېنىڭ ئاغىنەم ، سېنىڭ ساۋاقدىشىڭ ، لېكىن بەربىر يات ئەر كىشى ، مەن بولمىسام ئۇنى نېمىشقا ئۆيدە قوندۇرىسەن دەيمەن ؟

— قوندۇرسام قوندۇرىمەن ، قانداق ؟ سەن ھازىر ئاغىنىدارچىلىقتىن كەچكەن بىلەن مەن ساۋاقداشلىقىمدىن كەچمەيمەن ، ئۆي يالغۇز سېنىڭلا ئەمەس !

— ئەر كىشى يوق ئۆيدە يات ئەر كىشى قونسا بولمايدۇ ، مەن چىدىمايمەن ، مەن كەچۈرمەيمەن .

— ھەر ئىككىلىمىز قاتتىق ئىچىشىپ مەست بولۇپ كەتكەن تۇرساق ، قوندۇرۇپ قالماي قوغلاپ چىقىرامتىم ساراڭ ، ئۇ دېگەن ساۋاقدىشىم تۇرسا .

— ئۇ ساۋاقدىشىڭ بولسا مەن سېنىڭ ئېرىڭ ، قوندۇرۇشقا زادى بولمايدۇ !

— پوق يەپسەن ساراڭ دەلدۇش ، ئېرىم بولساڭ نېمە بوپتۇ ؟ ئەجەب سەن بىلەن ئۇچيۇز ئاتمىش كۈن قونسام ، بىللە ياتسام بولمىدىكەن ، ساۋاقدىشىم بىلەن بىر ئاخشام قونسام نېمىشقا بولمايدىكەن ؟

— ئاجرىشىپ كېتەمدۇق ئەمسە ؟

— ئاجراشساق ئاجراشتۇق .

— ھەي ساراڭ ، ئارىمىزدا بىر بالا تۇرسا ، بالىنى قانداق قىلىمىز ؟

— بۇ ئۆيگە مەن بالا كۆتۈرۈپ كەلمىگەن ، بالا سېنىڭ ، سېنىڭ بالاڭنى مەن بېقىپ بېرىدىغان مالىيىڭ ئەمەس ، بالا بولسا نېمە بولاتتى ؟

ئەر گەپ تاپالماي ، پاخپىيىپ كەتكەن چاچلىرىنى مۇجۇقلاپ تولغىنىپ كەتتى .

— خوتۇن قارا ، ئاجراشمايلى ، بالىمىزنىڭ يۈزىنى قىلىپ بولدى قىلاي . ئەمما ، بۇنىڭدىن كېيىن مەن يوق چاغدا ئەر كىشىنى قوندۇرما ، ئەر كىشىنى مېھمان قىلما .

— بولدى قىلە مازلاشماي ، سەن مېنىڭ باشلىقىم ئەمەس ئۇنى قىل بۇنى قىلما دەيدىغان .

— ھەي ساراڭ ، مەن سېنىڭ ئېرىڭ دەيمەن .

— مەن سېنىڭ قۇلۇڭ ئەمەس ، قىل دېگەننى قىلىپ ، قىلما دېگەننى قىلمايدىغان . خالىغاننى قىلىمەن ، خالىمىغاننى قىلمايمەن .

— جۇرە بولدى كوچىدا سەتلەشمەي ئۆيگە كىرىپ كېتەيلى .

— تولا چۆچۈرىنى خام سانىما ، قىلىدىغاننى قىلىپ بولۇپ

نېمە...

— ھە ئەمدى نېمە دېمەكچىسەن ، مەن بولدى قىلىۋەتتىمغۇ مانا ؟

— سەن بولدى قىلغان بىلەن مەن بولدى قىلمىدىم تېخى . سەن بىلەن ئەر - خوتۇن بولغىلى بەش يىل بولغان بىلەن ئۇنىڭ بىلەن ئون يىللىق ساۋاقداشمەن ، شۇنداق يېقىن ساۋاقدىشىمنى رەنجىتىپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردىڭ ، ئۇنىڭدىن ، مەندىن ئەپۇ سورايسەن ، بولمىسا بىز سېنى كەچۈرمەيمىز .

— بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمايمەن .

— چىدىمىساڭ بولدى قىلايلى ، ئاجرىشايلى ، — چوكان قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ ، ساغرىسىنى تولغاپ ، چاچلىرىنى شاپتۇل قېقىپ ماڭدى . ئەر يەنە ئالدىنى توستى :

— بولدى ، بولدى ، مەن ئەپۇ سوراي .

— ئۇنداق بولسا يۇلغۇن ياكى تەبەسسۇمغا جوزا بولايسەن ، ھەممە دوستلار ، ساۋاقداشلارنى يىغىپ مېھمان قىلىپ قىلمىشىڭغا توۋا قىلىسەن !

— بولىدۇ خوتۇن ، بولىدۇ ، جۇرە ئۆيگە .

— ياق ، ھازىرلا تېلېفوندا چاقىرىسەن ، بۇگۈنلا ئورۇنلاشتۇرىسەن ، بولمىسا ، ھازىر ئۆيۈڭدىن چىقتىمما ، كەچتە رېستوراندا مەست بولمىغۇچە ئۆيۈڭگە دەسسىمەيمەن .

— بولدى جۇرە .

ئۇلار شۇنداق كېلىشىپ تېلېفون ئىزدەپ يەنە بىر كوچىغا كىرىپ كەتتى . باللىقمدىن كېيىن ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۆزۈمگە مۇناسىۋەتسىز جېدەلنى ئاخىرغىچە كۆرۈشۈم مۇشۇ ئىدى . مەن كونده كۆرۈپلا ئۆتۈپ كېتىدىغان جېدەللەر قانداق ئاخىرلىشىدىغان بولغىيتتى ، دەپ ئويلاپ قالدىم .

1996 - يىل 2 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ، ئۈرۈمچى

كونا پاختا

دەل ـ دەرەخلەرنىڭ كۆككە يېقىن بوي سوزغان شاخلىرىدىكى ياپراقلار كەچ كۈزنىڭ ئۈششۈكى بىلەن تۆكۈلۈپ كەتكەنىدى. تۆۋەن تەرەپتىكى ياپراقلار خازان بولۇش ئالدىدا سارغىيىپ سولىشىپ كەتكەنىدى. تېخى تۆكۈلمىگەن سېرىق ياپراقلاردا كېچىچە قاتقان قىرو يېقىملىق كۈن نۇرىدا پارقىراپ ئېرىشكە باشلىدى. چەكسىز كەتكەن كېۋەزلىكتە قىزغۇچ رەڭگە كىرىپ قورۇلغان كېۋەز غازاڭلىرىدىكى شەبنەمگە ئايلانغان قىرو ئاق بالداق بولۇپ ئېچىلغان كېۋەزلەر بىلەن تەڭ كۈنگە قاراپ كۈلمەكتە ئىدى. قول ئۇچى يېڭىگىچە، ئايىغىدىن تىزىغىچە كېۋەز غازىڭىدىكى شەبنەملىك توزان توپىدىن لاي بولغان كىشىلەر ئۆمىلىگەندەك يۇرۇپ پاختا تەرمەكتە ئىدى. پاختا تېرىۋاتقانلارنىڭ كۆپچىلىكى بالىلار بىلەن ئاياللار بولۇپ، تولا ئېڭىشىپ بەللىرى ئاغرىغانلىقتىن چىرايلىرى كېۋەز غازاڭلىرىدەك قورۇلۇپ، توپا چىراي بولۇپ كەتكەنىدى. پاختا تېرىۋاتقانلار پات ـ پات باشلىرىنى كۆتۈرۈپ يىراقتىكى يېرىم يالىڭاچلانغان دەرەخلەر ئارىسىدىن يېرىم ـ يارتا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئۆيلىرى تەرەپكە قاراپ قويۇشاتتى. چۈنكى، مەشرىق سۇزۇلۇش بىلەن تەڭ ئىسسىق يوتقانلىرىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپلا كېۋەزلىككە كېلىۋالغان بۇ دېھقانلار چاشكا بولغانغا قەدەر ناشتا قىلمىغانىدى.

دەل ـ دەرەخ ئاربىسدا كۆزگە غۇۋا چېلىقمىدىغان ئۆيلەرنىڭ مورىسىدىن كۆتۈرۈلگەن ئىسلار ئاستا سوزۇلۇپ كېلىپ چەكسىز كەتكەن كېۋەزلەرنىڭ ئۇستىدە سۇس تۇمان ھاسىل قىلغانىدى . كېۋەزلىكنىڭ ئېرىقىنىڭ ئىچى بىلەن ئېشىكنى ئالدىرىتىپ كېلىۋاتقان سايىت پوقاق پات ـ پات ئېشىكىگە ئەگىشىپ كېلىۋاتقان سېرىق چۈپۈرلۈق قانجۇقنى تىللاپ تەھدىت سېلىپ ماڭماقتا ئىدى . تورغاي چۈچۈلىغاندا سايىت پوقاق ئاخشام تۇگمەنگە ئاپىرىپ قويغان ئۇگۈتتىن ئەنسىرەپ ، ئېشىكىنى توقۇمايلا ئالدىراپ ياۋداق مىنىپ ماڭغاندا قانجۇق ھېچ كۆرۈنمىگەنىدى . كېيىن تۇگمەندىن ئۇننى ئېلىپ چىقسا ئېشىكىنىڭ كەينىدە قۇيرۇقىنى چاتىرىقىغا تىقىۋالغان قانجۇقنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقان بىرمۇنچە كۆسۈك ئىتلار بىر ـ بىرىگە خىرس قىلىشىپ تۇرۇشۇپتۇ . سايىت پوقاقنىڭ قاتتىق ئاچچىقى تۇتۇپ قانجۇقنى تىللاپ قوغلىۋىدى ، قانجۇقنىڭ مەيلىنى تارتىش كويىدا ھەلەك بولۇشۇۋاتقان كۆسۈك ئىتلار ئۇنى تالىۋەتكىلى تاس ـ تاماس قالدى . بىر توپ كۆسۈك ئىتنىڭ ئوتتۇرىسىدا قالغان سايىت پوقاقنى كالتەك كۆتۈرۈپ چىققان تۇگمەنچى قوغداپ قالدى . تېرىكمەك ، سايىتكا ، قانجۇقنىڭ بازىرى چىقىپ كېتىپتۇ . سىزگە بىرمۇنچە كۇيئوغۇللارنى يىغىپ بېرىشىپتۇ . ئەمما بۇ كاساپەتلەر ئۆزىنىڭ قېينىتىسىنى تونۇمايى تاس قاپتۇ... بۇلارنى ئاپىرىپ پەم بىلەن ھويلىڭىزغا قاماپ باغلىۋالسىڭىز ، ھەپتە ئىچىدىن كېيىن ئىت ئالىدىغانلارغا ساتسىڭىز ، تۇگمەننىڭ غەللىسىنى تۆلىۋېتەلەيسىز .

سايىت پوقاق خالتىدىكى ئۇننى زەردە بىلەن ئېشەكنىڭ ئۇستىگە ئۇردى . خىرامان سالپىيىپ تۇرغان ئېشەك قىسماقتەك بىر ئېگىلدى ـ دە ، يان تەرەپكە مۇدۇرۇپ كېتىپ يەنە تىرەجەپ تۇرۇۋالدى . سايىت پوقاقنىڭ ئالمىدەك پوقىقى قېرى خورازنىڭ ساقالىدەك بىر قىزىرىپ ، ئۇيقۇسىز كۆزى چەكچەيدى . ئۇن توزانلىرى قونۇپ ئاقىرىپ كەتكەن شاپ بۇرۇت ، كۆتمەك ساقلى

دىرىلدايتتى . تۇگمەنچى دەرھال يالۇۇرۇپ ھىجايدى .
— ھاي ، سايىتكا ، تەرۋاز بولۇپ كېتىپسىز جۇمۇ ، چاقچاق قىلىپ قويدۇم . بىلىسىز ، مېنىڭمۇ قانجۇقۇم بار . مەھەللەمگە بارسىڭىز كۆرىسىز ، ھەر يىلى مۇشۇنداق بىرمۇنچە كۇسۇك ئىتلار ، بۇنىڭدىنمۇ جىق كۇسۇك ئىتلار مەھەللەمگە يىغىلىدۇ . بالىلىرىم ئۆيگە بەخارامان كىرىپ چىقالماي قىيامەت قايىم بولىدۇ دەڭا . بۇلتۇر چوڭ بالام ئۇچ ئىتنى ھويلىغا قاماپ قويۇپ ، ئىت ئالىدىغان ئادەمدىن بىرنى باشلاپ كېلىپ سېتىپتۇ . ئۇ ئادەم ھويلامدىكى ئىتنى تاغارغا سولاپ ئەكېتىپتۇ . ئۇ گۇي شۇنداق قىلىپ بىرمۇنچە پۇل تېپىپتۇ . دېمەكچىمەنكى ، ئەمدى…
— بالىلىرىڭغا باي بولۇشنى ئوبدان ئۆگىتىپسەن . ئىتنىڭ گۆشىنى يېگەندەك بولۇپسىلەر… «سامان ئارىلاشمىسا لاي بولماس ، ھارام ئارىلاشمىسا باي» دېيىشىدىغان باشقىلار .
سايىت پوقاق شۇنداق دەپلا ئېشىكىگە مىنىپ ، ئېشىكىنى تازا ئۇرۇپ ماڭدى .
— ئەبگا پوقاق… بىر تىينى يوق ، گېپىنىڭ يوغانلىقىنى كۆر… ھالال ياشىغانلارنىڭ ھەممىسى ساڭا ئوخشاش كۆكتۆش قەزىدارلار…
سايىت پوقاق تۇگمەنچىنىڭ گېپىگە جاۋاب ياندۇراي دېدىيۇ ، تىلىنىڭ قىسىنچىلىقى بولغاچقا ، ئۇن چىقارماي ئاڭلىماسلىققا سېلىپ كېتىپ قالدى . ئۆزىدىن يىراقتا قورقۇنىدىن ھېلى كېۋەزلىك ، ھېلى تېرەكلىك ، جىگدىلىك ئارىسىدا مۆكۈنۈپ كېلىۋاتقان قانجۇقنى پات - پات ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ تىللىغاچ ئۆيىگە ئالدىراپ ماڭدى . «بالىلار سەھەردە قوپقان بولسا بۇ كەمگىچە ھېچبولمىسا ئۇچ تاغار پاختا تېرىپ بولدى… چۇشكىچە يەنە ئۇچ تاغار تەرسەك ، چۇشتىن كېيىن پاختا پونكىتىغا ئاپىرىپ ساتىساق… چۇشتىن كېيىن ئۆچىرەت تەگمەي ساتالمای قالارمىزمۇ ؟» دېگەن ئويلار پات - پات ئۇنىڭ كۆڭلىدىن كېچىپ

تۇردى .

ئېشەك كېۋەزلىكتىكى خېلىدىن بېرى سۇ دىدارى كۆرمەي تېگى بوز توپىغا ئايلانغان ، قىرىدىكى كۇزىنىڭ ئاجىز ئاپتىپىدا قاغجىراپ بوشاپ كەتكەن داڭگال ـ چالمىلاردىن كېچىككىنە شامالدا توپا توزۇپ تۇرىدىغان ئېرىقتا كېتىۋېتىپ ئۇششۇككە بەرداشلىق بېرىپ كېلىۋاتقان يۇمران ، يېشىل خوتۇن پەم بىلەن بىر چىشلىۋالاتتى . ھەر قېتىم بىر كاپام ناشتىلىققا ئېرىشكەندە ، ئىگىسىدىن بىر تاياق يەيتتى . تاياق يېسىمۇ بىر كاپام ئوزۇقلۇق ئۇچۇن كۆزىنى يۇمۇپلا تەۋەككۇل قىلىپ قورسىقىغا ئىشلىگەچ ماڭدى . كېۋەزلىكتە ئادەملەر ئۆمىلىشىپ يۇرۇشەتتى . ئەمما ، ئۆزىنىڭ كېۋەزلىكى... ئاخىر ئۇ ئەنسىرىگەن ئىش بولغانىدى . بالىلار كېۋەزلىكتە كۆرۇنمەيتتى . ئۇلار پاختا تەرگىلى چىقمىغانىدى . بالىلارنىڭ ئاپىسى بۇلتۇر ئەتىرەتنىڭ ھېسابات‌خانىسىدا ئۇستەلگە ياتقۇزۇلۇپ تۇغۇت ئوپېراتسىيىسى قىلىنغاندىن كېيىن خۇن توختىماي ، بېلىنى ئالالماس بولۇپ كېرەكتىن چىقىپ ، ئورنىدا سېسىپ يېتىۋاتاتتى . ئىتنىڭ خاپىلىقىدا كېلىۋاتقان سايىت پوقاقنىڭ غەزىپى تۇۋىدىن تۇتۇپ ، تاياق ئۆتمەس بولۇپ كەتكەن قېلىن ئېشەكنىڭ يۇڭلۇق بېشىغا تازا سالدى .

ـــ ھەي... ھەي... سايىتباي ، ئۇمۇ خۇدانىڭ جېنى ، ئۇمۇ خۇدا دەيدۇ . نېمە دەپ ئۇرىۋېرىسەن ؟ ئېشىكىڭنى ئۇرغۇچە ئاۋۇ كېۋىزىڭ ئېچىلىپ يېتىم ئوغلاقنىڭ ماڭقىسىدەك چۇۋۇلۇپ كېتىپتۇ ، تېرىپ ساتساڭ بولمامدۇ... ـــ دېدى پاختا تېرىۋاتقان بىر مەزلۇم .

ـــ پاختاڭنى تېرە جەددال... ماڭا تاكتاكچىلىق قىلماي ، تېرەمدىم ، تەرمەمدىم ئۆزەمگە ھېساب . بەرىكەتسىز ئېچىلغان كېۋەزنىڭ تۇۋىدە تولا دوڭغىيىپ كۆتۇمۇ ئېچىلىپ كەتتى .

ـــ بۇگۇن جىن چاپلىشىپ سارىڭ بولۇپ قوپۇپسەن سايىتباي .

ساڭا گەپ قىلغان زۇۋانمغا ئوبدانلا تىقىپ بەرمەك . ساڭا گەپ قىلغان ئاغزىمنى بۇندىن كېيىن لاي بىلەن سۇۋاپ ئېتىۋېتەرمەن ئىگەكىم .

مەزلۇم بىر بېشىنى كۆتۈرۈپ ، بىر ئېڭىشىپ جىق كوتۇلداپ قالدى . سايىتباي ئىت بىلەن ئېشەكنىڭ بەغرىزلىك قىلىپ ئۆزىگە سالغان خاپىلىقىغا مەھەللە - كويدىكى چوڭ - كىچىك ھەممە خەق پاختا تېرىۋاتسا بالىلىرىنىڭ چىقمىغانلىقىغا كەلگەن غەزىپى قوشۇلۇپ ، يېرىلالماي ئاران كېتىۋېتىپ ، ئوبدان ئۆتمەدىغان قوشنىسى مەزلۇمنىڭ دىلىغا ئازار بېرىپ سالغانلىقىدىن ئازابلىنىپ تېخىمۇ تىتىلداپ كەتتى . كۇپۇرلۇق بولسىمۇ خۇدانىڭ ئۆزىنى نېمىشقا مۇشۇنداق شۇم پىشانە يارىتىپ قويغىنىغا ئېچىندى . بۇنداق جەبرى - جاپادا قالغۇچە تۇغۇلمىغانلا بولسام ، بۇ كۇنلەرنى كۆرمەس - تىم دەپ ئويلىدىيۇ ، يەنە شۇ زامات توۋا - ئىستىغپار ئوقۇپ ئاسمانغا قاراپ قويدى . بىر قانىتى چۇۋۇلۇپ شاللىرى ساڭگىلاپ قالغان دەرۋازىسغا بىرەر يۇز ماڭدام قالغاندا تاقەتسىزلىنىپ ئېشەكتىن سەكرەپ چۈشتى - دە ، ئېشەكنى تاشلاپ يۇگۇردى . ھويلا تېمىنىڭ سىڭا يېرىمى قىشتىكى يەر تەۋرەشتە ئۆرۈلۇپ چۈشكەنىدى ، ئۇ كۇزدە كېۋەز ئېچىلغاندا قولىغا پۇل كىرسە ھويلىنىڭ ھەممە تېمىنى ئۆرۈپ يېڭىدىن تام قويۇرۇۋالارمەن ، دەپ قاغىلاڭ جىگدىنىڭ شوخسىدا چىتلاپ قويغانىدى . كېۋەزمۇ ئېچىلدى . نەچچە مەرتەم تېرىپ ئاپىرىپ ساتتى ، ئەمما ئەتراپتىڭ سوقا باش دىقماق بوغالتىرى كامارىدا ئۆزىدىن يوغان چوتنىڭ ئۇرۇقىنى تاراسلىتىپ ئولتۇرۇپ ، پاختا پۇلىنى ئۇ قەرز ، بۇ قەرز ، دەپ تولايدىغان داخور كالۇاسىغا تىقىۋەردى . مانا ئەمدى قولغا پۇل كىرسىمۇ تام قويۇرغىلى بولمايدىغان كەچ كۇز كەلدى . ئەتىيازلىققا تام قويۇرمەن دەپ بولغۇچە كۇزدە پاختا ساتقان پۇلنى قولدا تۇتۇپ قالغىلى بولامدۇ ؟ قولغا پۇل كىرىپ بولغۇچە نەگە كەتكىنىنى بىلگىلى بولمايلا توزۇپ تۇگەيدىغان گەپ ئۇنچىلىك پۇل

دېگەن . هويلا تېمىنى خۇداغا ئامانەت ، يەنە كېلەر يىلغا قالدى ـ ده . سايىت پوقاق ئالدىراپ ئۆيگە ئېتىلىپ كىرىپ كەتتى . تولا تاياق يەپ ، مۇدۇرۇپ يۇرۇپ قارا تەرگە چۆمگەن ، قۇلاق تۇۋدىكى پاخپىيىپ كەتكەن يۇڭلىرى تەردىن ئىزغا چاپلىشىپ كەتكەن ئېشەك ئۆشنىسىگە مىنۋېلىپ بولۇشىغا زۇلۇم سالغان ئىگىسىدىن ئايرىلىپ ، ئۇستىدىن تاغ ئۆرۈلگەندەك بولۇپ ئىزىدا پۇشقۇرۇپ بىردەم تىرەجەپ ، ھاسىراپ سالپىيىپ تۇردى . يوغان ئېچىلغان قارا بۇرۇنلىرىدىن بىر ـ بىرىگە ئۇلىشىپ ئاران ئولگۇرۇپ چىقىۋاتقان ھوردىن قىرو باغلىغان شالاڭ ، ئۇزۇن بۇرۇتلىرى قوپال ئىگىرىلگەن ئاق يىپتەك تۇسكە كىرىپ قالغانىدى . ئېشەك قۇلاقلىرىنى سالپايتىپ ، توختىماي ياشاڭغىراپ تۇرغان يوغان كۆزلىرىنى يۇمۇپ ، تۇمشۇقىنى شەبنەمدىن نەملىنىپ قالغان بوز توپىغا تەگكۈزۈپ ، تۇمشۇقىدا يەر تىرەپ بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، ئاستا ھويلا تېمى ئورنىدا چىتلاپ قويۇلغان قاغىلەك جىگده چىتىلىقىنىڭ يېنىغا كېلىپ ، چىتنىڭ تۇۋدىكى قويۇق شوخا ئارىسىدا تېخىچە ئۇشۇشۇك تەگمەي ، ھەم باشقا ھايۋانلار شوخىدىن قورقۇپ بېشىنى تىقالماي بېجىرىم تۇرغان كۆپكۈك قومۇش ، خوخا ، يۆگمەچ ئوتلارنى بىردىن ـ بىردىن قاپساپ يۇلۇپ يېيىشكە باشلىدى . ئۇ ئۇزۇن ھەم ئۆتكۈر شوخىلار ئارىسىغا ھەر قېتىم بېشىنى تىقىپ قارا تۇمشۇقىنى كۆك ئوتقا ئۇزاتقاندا ، مىڭبىر تىكەنلەر ئۇنىڭ باش ـ كۆزىگە سانجىلاتتى ، ئەمما ئۇ بىر چىشلەم ئوزۇق ئۈچۈن ، شوخىلارنىڭ سانجىلىشلىرىغا چىداپ تۇرۇپ ، كۆزىنى يۇمۇپ ، تىكەنلەر ئارىسىغا بېشىنى تىقىشقا رازى ئىدى .

سايىت پوقاق بوغۇلغان ھالدا ئۆيگە دەنبەس قەدەم باستۇرۇپ كىردى ، ئەمما قاراڭغۇ ئۆيدە ھېچ نەرسىنى كۆرەلمىدى . تۇڭلۇكتىن چۈشكەن يورۇقلۇق پەقەت تۇڭلۇك ئۇدۇلىدىكى تۆكى چۈشۈپ قورۇپ قاريداپ كەتكەن ئۆچكە تېرىسىنىڭ يېرىمىنى يورۇتۇپ تۇراتتى . ئۆينىڭ باشقا يەرلىرى مۇزخانىدەك قاراڭغۇ ھەم

سوغۇق ئىدى . ئۆيدىن سىكىشىپ كەتكەن كونا تەردىن بىقىسىغان ھىد ئىسسىق شامال بولۇپ ئۇرۇلۇپ تۇراتتى . شور بىلەن ئۆچكە چۆپۈرىدا لاي ئېتىپ ياسالغان مەش ئوچاققا ئوت يېقىلمىغاچقا، كىبىسەكتىن قوپۇرۇلۇپ كاكىلدا سۇۋالغان دۇتخانىمۇ يازلىق قوتانىنىڭ كالتە تېمىدەك يېقىمسىز كۆرۈندى . كۇلۇڭغا دۆۋىلەپ قويۇلغان قۇرۇق تېزەكلەر ئۇچى كۆيۈپ كەتكەن يۇلغۇن كۆسىيى بىلەن مۇڭدىشىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى .

— پاختا تەرگىلى تېخى چىقماڭ ، مەشكە ئوت قالماڭ ، قېنى بۇ جېنىمغا جاپا ئەزرائىل چېكەتكىلەر··· — سايىت پوقاق قاتتىق بوغۇلغانلىقىدىن خىرىلداپ ، كانىيىدىن گەپ چىقماي ، قېقىلىپ يۆتىلىپ كەتتى .

— تولا گەپ قىلىپ دېمىم كېسىلىپ كەتتى ، گېپىمنى ئاڭلامىدىغان بۇ جۇۋا ئېغىزلار . بالا تۇغماي بېشىمغا بالا تۇغۇپتىكەنمەن···

دۇتخانىنىڭ تېمىغا يۆلەپ سېلىنغان كونا يوتقان ئارىسىدىن ئايالىنىڭ ئىنجىقلاپ ئاران گەپ قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى .

— تېخى ھېلىلا ئۆگزىدە «ئاتام كېلىۋاتىدۇ» دېيىشىپ چۇرۇقلاشقان ئاۋازى ئاڭلانغان ، شۇنىڭدىن كېيىن گۇلدۇرلىشىپ جىمىقتى . شۇ تاپتا ساماىنلىققا مۇكۇۋالدىمىكىن دەيمەن··· — گەپنىڭ ئايىغى چىقمايلا سايىت پوقاق ئۆيدىن ئېتىلىپ چىقتى .

— مانا ··· مانا··· ئاتاڭ سارىڭنىڭ تاياق ـ تەستىكىنى مەنلا يەپ كېتەي . ئۆلەر دېمەستىن ئۇرىدۇ قان تەللىزى . بىزمالىلىققا ئاتاڭلار كەلگۈچە مىدىرلىغاچ تۇرۇڭلار دېسەم··· گېپىمنى بىر پۇڭغا تەڭ قىلىشمىدى ···

يوتقانىنىڭ ئىچىدە ئىنجىقلاپ ئاران تىنىپ ، كوتۇلداپ ، گېپىنىڭ ئاخىرىغا كۇچى يەتمىگەن سايىت پوقاقنىڭ ئايالىنىڭ يىغا بىلەن ئۇنى ئىچىگە چۇشۇپ كەتتى .

سايىت پوقاق بورانداڭ ئېتىلىپ ساماىنلىققا كىردى . يۇزىگە

ئۆمۈچۈك توری چاپلىشىپ ، دىمىغىغا سامانىنىڭ قۇرۇق ، ئاچچىق توپىسى ئۇرۇلدى . يۈز - كۆزىگە چاپلاشقان ئۆمۈچۈك تورىنى يېڭى بىلەن سۈرتكەچ قېقىلىپ ۋارقىرىدى :

— چىقىشە ، ئوغرى مۇشۇكتەك مۆكۈنۈۋالماي ، ھېلى باكا دەسسەپ قۇۋۇرغاقىنى سۇندۇرۇۋېتىمەن .

سايىت پوقاق دۆۋە سامانلار ھەقچان قىمىرلايدۇ ، دېگەن تەمە بىلەن چەكچىيىپ قارىۋىدى ، سامانلاردىن ھېچ شەپە چىقمىدى . ئېگىزرەك بىر دۆۋىنى غەزەپ بىلەن بىر تېپىۋىدى ، پۈتى سامانغا كىرىپ كېتىپ سامان سورۇلۇپ باش - كۆزىگە چېچىلدى . ئاچچىق سامان توپىسىدىن كاشىشپ ، يۆتىلىپ ، بىرمۇنچە قېقىلىپ كەتتى . شۇنداقتىمۇ سامانلار ئارىسىغا قولىنى تىقىپ ، بىرەرسىنىڭ كوكۇلىسى قولۇمغا ئىلىنىشىپ قالار دېگەن ئويدا شۇنچە مالتىلاپ تاپالمىدى . بۇ گۈيلار سامانغا مۆكۈنۈۋالماپتۇ ، دەپ ھۆكۈم قىلغاندىن كېيىن ئۆگزىگە ياماشتى . سايىت پوقاق ئالدىراشچىلىقتا شوتىنىڭ بالدىقىنى تاقلاپ كېتىپ ، سىيرىلىپ يىقىلغىلى تاس قالدى . ئۆگزىگە چىقىپلا قوناق شېخى ئارىسىغا دۆۋىلەپ قويۇلغان پاتاقلارنىڭ قىمىرلىغىنىنى كۆرۈپ قالدى . سايىت پوقاق ئۆگزىدە بېللىنى رۇسلاپ ئۆپكىسىنى بېسىۋىلىپ ، قۇرۇق ئوت - خەس ئارىسىدىن چاشقاننى كۆرۈپ قالغان ئاق سارەك ، پاتاقنىڭ ئارىسىغا قولىنى تىقىپلا بىرسىنى كوكۇلىسىدىن قاماللاپ چىقتى . بۇ بالىلارنىڭ چوڭى — قىزى تۇرئەلا ئىدى . ئۇنىڭ تارالماي پاخپىيىپ ، چىگىشلىشىپ كەتكەن چاچلىرىغا قوناق شېخىنىڭ كۆكۈندىلىرى ، پاتاق ئۇۋاقلىرى ، قوناقنىڭ قۇرۇپ قالغان ساقاللىرى چاپلىشىپ قالغانىدى . ئۇنىڭ قوپال ياسالغان قەدىمىي ياغاچ قوشۇقىنىڭ كاسىسىدەك قارا قېتىپ قالغان يۈزلىرى سوغۇقتىن تارتىشىپ ، مايسىز ، قۇۋۇۋەتسىزلىكتىن بارغانچە ياغاقلىشىپ ، قەلەي چۆمۈچىتەك پارقىراپ تۇرغان كۆزلىرى پولتىيىپ چىققان ، كۆزىنىڭ ئېقى قۇۋۇۋەتسىزلىكتىن كۆكىرىپ

كەتكەنىدى . سايىت پوقاق تۇرغەلانى بىر كاچات سېلىۋىدى ، دەلدۇگۇنۇپ كېتىپ يەنە تىك تۇرۇپ ، بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدىغان بىر ئەلپازدا دادىسىغا نەپرەت بىلەن چەكچىيىپ تۇردى . سايىت پوقاقنىڭ جۇدۇنى تېخىمۇ تۇتۇپ قاتتىق تەپتى . تۇرغەلا ئەسكى تۇماقتەك ئۇچۇپ بېرىپ يېڭىدىن دۆۋىلەنگەن نەمخۇش تېرەك غازىكى ئۇستىگە چۈشتى . ئەمما ، ئۇ يەنە سەكرەپ قوپۇپ چىشلىرىنى كىرىشتۇرۇپ ، مۇشۇككە خىرس قىلغان چاشقان بالىسىدەك ھۇرپىيىپ تۇردى . سايىت پوقاق بىردىنلا سەگەكلىشىپ ھەيران قالدى . نەچچە ۋاقتىن بېرى قول كۆتۈرۈپ بولغۇچە دىرىلدەپ تىترەپ ، ۋارقىراپ ـ چىرقىراپ ، «ۋاي ئوبدان ئاتا ، پوندىلەك ئاتا ، نېمە دېسەڭ شۇنى قىلاي ، ئۇرمىغىن» دەپ يالۋۇرىدىغان تۇرغەلا بۇگۈن ئەڭ قاتتىق كاچات بىلەن يامان تېپىك يەپمۇ بۇرۇنقىدەك يۇمۇلۇنۇپ يېتىپ ئاللا ـ توۋا سالماي ، يەنە سەكرەپ تۇرۇپ ئۆزىگە غەزەپ بىلەن چەكچىيىپ تۇردى . سايىت پوقاق ئەسكى تامنىڭ تۆشۈكىگە قولىنى تىقىپ قۇشقاچ بالىلىرىنى بىر ـ بىردىن تارتىپ چىقىرىپ بوغۇپ تاشلاۋاتقان ئوغرى مۇشۇك ـ ستەك ، ئاۋۇال كەنجى ئوغلى توختى قارىينى ، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئاتىسىنىڭ ئىسمىنى قويۇۋالغان چوڭ ئوغلى پالتابەگنى قامالالاپ پاتاق ئارىسىدىن سۆرەپ چىقتى . ئاندىن سۆڭەكتىن قىزغىنلىپ ئۆزىنىڭ بالىسىنى تالاۋاتقان ئىتتەك ئىككى ئوغلىنى دۇمبالاپ كەتتى . بالىلار تاياقتىن يۇمىلىنىپ ، ۋارقىراپ تاشلىدىيۇ ، يەنە دەس ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى .

ـــ تازا ئۇرە ئوغرى ! ئۇرە ! بىزنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ ، قاينىتىپ يەپ ، مۇرادىڭغا يەت !

قىزى تۇرغەلا بار ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ ، يىغلاپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى . توختى قارى بىلەن پالتابەگنى بولۇشىغا ئۇرۇپ ، تېپىۋاتقان سايىت پوقاق قىزىنىڭ ھازىرغىچە ئۆزى ئاڭلاپ باقمىغان نەپرەتلىك ئاۋازدا چىرقىرىشىدىن توختاپ قالدى . قىزى قولىغا

سۇنۇق ئارىنى ئېلىۋالغاندى . تۇرغەلانىڭ كۆزلىرىدىن بىر خىل ئەسەبىي ئۆچمەنلىك چىقىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ ئارىنى ئاران كۆتۈرۈپ تۇرغان «پۇۋ» دېسە ئۇچۇپ كېتىدىغاندەك يىگىلەك گەۋدىسى ، ئىككىنى بىر قىلسىمۇ ئارىنىڭ سېپىدەك كەلمەيدىغان ئىنچىكە بېغىشلىرى دىرىلدەپ تىترىمەكتە ئىدى . ھەيرانلىقتىن بارلىق ئاچچىقى بىردىنلا ئىچ ئاغرىشقا ، ئۆمرىدە كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىچى كۆيۈشكە ئۆزگەرگەن سايىت پوقاق پۇشايمان بىلەن لاسسىدە بوشىشىپ كەتتى . ئۇنىڭ ئون ئىككى ياشلىق قىزىغا ئۆمرىدە بۇنداق ئىچى كۆيۈپ باقمىغان . بۇنداق قاراپ تۇرۇشقا چولىسىمۇ تەگمىگەنىدى . ئۇنىڭ ھەممىنى ئۇنتۇپ قىزىنى باغرىغا باسقۇسى كەلدى . ئۇنىڭ بوشىشىپ ساڭگىلىغان قوللىرىنىڭ بارمىقى بىردىن يېڭنە سانجىلغاندەك ئاغرىدى ، ئۇ چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى . پالتابەگ بىلەن توختى قارىي ئۇنىڭ بىردىن بارمىقىنى چىشلىگەنىدى .

— بىز ... بىزنى ئۇرغان... چەمدەك قېلىن قولۇڭمۇ ئاغرىمىدىكەن... — پالتابەگ ئېسىدەپ يىغلاپ تۇرۇپ ئاتىسىنىڭ چۈپۈرقاش ئاستىدىكى چامغۇر ئورىسىدەك چوڭقۇرلاپ كەتكەن كۆزلىرىگە ، تۇل خوتۇنىنىڭ كونىراپ كەتكەن چۈچىلىق سۇپۇرىسىدەك قورۇق ھەم ساقال بېسىپ كەتكەن يۈزلىرىگە ئۆچمەنلىك ھەم يىلىنىش بىلەن قارىدى .

سايىت پوقاق لاسسىدە ئىزغا ئولتۇرۇپ ، ئون ياشلىق پالتابەگ بىلەن يەتتە ياشلىق توختى قارىينىڭ ئاق توپىغا مىلەنگەن يۈزىدىن ئېرىق ياساپ ئېقىپ چىقىۋاتقان ياشلىرىنى چەمدەك قېتىپ قۇرۇپ ، جىگىدە قوۋزىقىدەك يىرىكلىشىپ ، يېرىلىپ كەتكەن ئالقانلىرىدا سۇرتتى . بالىلارنىڭ تارتىشىپ كەتكەن يۈزلىرىدە توپا بىلەن ياش ئارىلىشىپ لاي سۇۋاق ھاسىل بولدى . ئۇ ئىككى ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى . ئارىنى كۆتۈرەلمەي تىترەپ تۇرغان تۇرغەلامۇ ئارىنى تاشلىۋېتىپ كېلىپ ، ئاتىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىپ ، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى .

— توۋا قىلدىم ، خۇدايىم توۋا... باللىرىم... مەن سىلەرنى ئۇرمايتتىم... خۇدايىم توۋا ، نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتقاندىمىز خۇدايىم ؟ بىردەم بىكار ئولتۇرۇپ قالمىدىغان ، ئىش قىلمايدىغان كۈنۈم بولمىسا ، سەن ئۇخلاشقا ياراتقان كېچىلەردىمۇ بەخىرامان قېنىپ ئۇخلىمايمەن . شۇ پېشانەمگە پۈتۈلگەن دېھقانچىلىق كويىدا كېۋەزلىكتە دوڭغىيىپ يۈرگىنىم يۈرگەن . شۇنداق ئىشلىسەممۇ يا ئىشىنىڭ ئالدىغا چىقىپ بولالمايمەن يا بىر قېقىم ئىككى بولمايدۇ... توۋا قىلدىم ، خۇدايىم توۋا ، نېمە گۈناھىم باردۇ بىلمىدىم . شۇ خەققە بەرگەن ئاسايىش كۈنلىرىڭ بىزگىمۇ بارمىدۇ ؟... جاھاندىكى ھەممە خەقتىن ئايىمغان نېمەتلىرىڭنى پەقەت بىزدىنلا ئايامسەن ئاللا ؟ بىز سېنى سېغىنمىز ، ئەمما سەن بىزگە سىڭا كۆزۈڭدە قاراۋاتسەن...

سايىت پوقاق باللىرى بىلەن پاتاقتا تاشلىنىپ ، ئۆلۈم بولغاندەك ھازا ئېچىپ بىردەم يىغلاشتى .

— نېمىشقا پاختا تەرگىلى چىقمىدىڭلار ؟

باللار جىممىدە بولۇشۇپ بىر ـ بىرىگە قاراشتى .

— قورسىقىڭلاردىكىنى دەڭلار . مەن ئاتاڭلار چىرايلىق سورىغاندىكىن ، سىلەرمۇ چىرايلىق دېسەڭلەر ، مەنمۇ سىلەرنى ئۇرمايمەن ، سىلەرمۇ تاياق يېمەيسىلەر . نېمىشقا كېۋەزلىككە چىقمايسىلەر ؟ كېۋەزلىككە چىققان بولساڭلار مەن تۇڭمەندىن كەلگۈچە ھېچبولمىسا بىر تاغار بولسىمۇ ئۆرە قىلىپ ، بۇ كەمگە يەنە بىرسىنىمۇ قارا كۆرۈنە قىلىپ بولغان بولساڭلار ، بىزمالىلىققا پاختا زاۋۇتىغا ماڭاتتىم . سىلەرمۇ مەكتىپىڭلارغا باراتتىڭلار ، قورسىقىڭلاردا بىرەر غۇم بولسا دەڭلەر .

— مەن... مەن... باشتا دەي . سەن خۇدايىم بۇيرۇسا كۈزدە پاختا ساتقاندا ھەممەباينىڭ تونۇر كاۋىپىدىن ، تۇدى قۇشنىڭ ئەنجان پولۇرىدىن ئېلىپ بېرىپ ، كاۋاپ بىلەن پولۇدا سېنى تازا بىر تويغۇزۇۋېتەي دېگەنتىڭ ، ھازىرغىچە ھەر كۈنى شۇنداق دەپ

گوللاپ پاختا تەرگۈزسەن . ئالتە مەرتەم پاختا ساتتىڭ ، ئېلىپ بەرمىدىڭ ، پاختىنىڭ ئاخىرقى تېرىمى قالدى . ئەمدى بۇ قېتىم بىر تەرسەك تۇگەيدۇ . كاۋاپ بىلەن پولۇ ئېلىپ بەرمەيلا بولدى قىلىدىكەنسەن ، ئەمدى تەرمەيمەن . ئۆزەڭ تەر... ھە... مېنى گوللىغاندىكىن ، تەرمەيمەن .

— سەنچۇ پالتابەگ ؟

— ھەر قېتىم پاختا ساتسام ئۆتۈك ئېلىپ بېرىمەن دەيسەن . پۇتۇم توڭۇپ پەقەت بولالمىدىم . قىشلىق ئۆتۈك ئېلىپ بېرىمەن دەپ ئىككى قىشنى ئۆتكۈزدۇڭ . ئېلىپ بەرمىدىڭ ، يەنە پاختا تۇگەي دېدى . ئەمدى بۇ قېتىم ئۆتۈك ئېلىپ بەرمىسەڭ ، بۇ قىشتا يەنە يازلىق ئاياغ بىلەن قىش چىقىرالمايمەن .

— ۋەزىپە پۈتمىدى دەپ يوتقىنىمنىڭ پاختىسىنى تەرگەن پاختىغا ئارىلاشتۇرۇپ ساتتىڭ . بۇلتۇر بىر قىش يوتقانىنىڭ ئىسسىقىنى كۆرمەي چىقتىم . بۇ يىل ھەر قېتىم پاختا تەرگەندە ، يەنە بىر قېتىم تەرگەندە يوتقىنىڭغا سېلىۋالارسەن دەيسەن ، مۇشۇ ئاخىرقى تېرىمدە بولسىمۇ يوتقىنىمغا سالغىلى قويساڭ تېرىمەن ، بولمىسا خەقنىڭ پاختىسىنى تېرىپ بېرىپ ، يوتقىنىمغا لايىق پاختىغا ئىشلەيمەن .

سايىت پوقاق شۇكلەپ ، بېشى ساڭگىلاپ كەتتى . ئۇنىڭ بۇغدىيىكى ئۇستىدىكى ناسۋال قاپقىدەك يارىشىقى ساقاللىق ئېغىزىكى ئارىسىغا چۆكۈپ كۆرۈنمەي قالدى . ئۇ قانجۇقنىڭ كاڭىلدىغان ئاۋازىدىن چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى . توختى قارى لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ :

— قانجۇق كۈسۈكقا چۈشكەن ئوخشايدۇ ، بىرمۇنچە ئىتلار مەھەللىگە كېلىۋاپتۇ ، — دېدى .

— بالام ، بۇگۈن گېپىمىز گەپ . بۇگۈن سىلەر مەكتەپكە بارماڭلار . ھەممىمىز پاختا تېرىمىز ، تەرگەن پاختىدىن سەن يوتقىنىڭغا لايىق ئالغىن . قالغىنىنى سېتىپ پۇلىغا كاۋاپ ،

پولۇ... نېمە يېگۈمىز كەلگەن بولسا ، بازاردا نېمە بولسا شۇنى يەيمىز . پالتابەگ ، مەن ساڭا قايسى ئۆتۈكنى تۈتساڭ شۇنى ئېلىپ بېرەي .

— گېپىمىز گەپمۇ ئاتا ؟

بالىلار خۇشاللىقىدىن سەكرىشىپ كەتتى .

— ئاناڭلارنىمۇ پاختا تۆپىسىگە ياتقۇزۇپ ئاپىرايلى . بازارنى كۆرسۇن . نېمە يېسە شۇنى ئېلىپ بېرەيلى .

بالىلار خۇشلۇقىدا چۇرقىرىشىپ ، سەكرىشىپ ، تەلپەكلىرىنى ئاسمانغا ئېتىشتى .

— سەكرىمەڭلەر... سەكرىمەڭلەر... ئۆگزىگە چىققاندا پەم بىلەن پۈتۈڭلارنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ مېڭىڭلار . ئۆگزە يېلىڭداپ ، توپىسى بورا ئارىسىدىن ئۆيگە چۈشۈپ بولدى . يازدا يامغۇر ئۆتىدۇ ، قىشتا سوغۇق . بۇرنۇڭلارنىڭ ئۇچىنى كۆرۈپ ئەتىنى ئويلىمايدىغان بەغەرەزدەك چوڭ بولدۇڭلار . بىزدىن كېيىن قالساڭلار قانداقمۇ جان باقارسىلەر ؟

— مەن چوڭ بولسام ھەرگىز سەندەك بىكارغا ئىشلەپ بالىلىرىمنى ئاچ - يالىڭاچ قويمايمەن ، — دېدى پالتا بەگ كوتۇلداۋاتقان ئاتىسىغا مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراپ .

— راست ئاتا ، سەن بەك دۆتكەنسەن . يىل بويى بىر كۈن بىكار تۇرماي ئىشلەپ ئالغان ھوسۇلۇڭنى پۇلغا ساتماي ، ھېلىقى سوقاباش بوغالتىر يېزىپ بەرگەن قۇرۇق قەغەزگە ئۆتكۈزۈپ مانچىلىك قەرزىم قالدى ، دەپ سالپىيىپ ئولتۇرىدىكەنسەن . ئىت يىلىدىن ئېشەك يىلىغچە تۆگىمەيدىغان قانداق قەرز ئۇ .

— ئاتا ، مەن ئەقلىمگە كەلسەم قەرزىمىز بار دەيتتىڭ . ھەر يىلى زىرائەتلىرىمىز بەك ئوخشايدۇ . قارا دۆڭدەك چوقچايغان بۇغداي خامىنى ، كېۋەز خامىنىدىن سۆيۈنۈپ تاتلىق ئويلارغا چۆمۈمىز . لېكىن يەنە شۇ قەرز...

— تولا كاپىلداشما ، بۇنداق ھېساباتنى ئاڭلىسام بېشىم

ئاغرىيدۇ . ئىلدام بېرىپ پاختا تېرىش . شۇنچە قۇرۇق گەپ قىلغۇچە ماڭغان بولساق كېۋەزلىككە بېرىپ بولاتتۇق .

— بۇ قۇرۇق گەپ ئەمەس ئاتا . سەن ئىشلەشنى بىلىپ ھېسابىنى ئېلىشنى بىلمىگەچكە ، ئەمگەك قىلىشنى بىلىپ ، ھەققىنى ئېلىشنى بىلمىگەچكە ، قەرزىڭ مانچىلىك بار دېسە خوش دەپ تۇرغاچقا ، سېنى ئاشۇنداق جايلايدۇ ئۇ سوقاباش بوغالتىر ، — دېدى تۇرئەلا شوتىدىن چۇشۇۋېتىپ .

— بالام ، كىچىك بولغاندىكىن ، ئۇنداق جۇۋا ئېغىزلىق قىلىپ ساقال غېرىچىلىماڭلار ، قەرزى ئېشىپ قالىدىغان ئىش مەن تۇغۇلسام بار ئىكەن . ئاتام بىلەن ئانام ئۆلۈپ كەتكەندە ، ئۇلارنىڭ بىر يۈز ئون ئۇچ كوي ئۇماچ قەرزى ماڭا مىراس قالغان . ئەھلىمەھەللە دېھقان خەقنىڭ ھەممىسى كۆرگەن كۇن بۇ . يالغۇز بىزلا شۇنداق بولساقمۇ قاقشىساق . ھەممە خەقنىڭ ھال ـ كۇنى شۇنداق تۇرسا ، يالغۇز بىز قاقشىساق ، چۆگۇن قاينىسا ئۆزىنىڭ بوينىغا تاشىدىغان گەپكەن .

— چوڭ ئاتام ـ چوڭ ئانىلار ئىشلىمەيدىغان ھۇرۇن خەقمىتى ؟

— ياق ، ماڭا ئوخشاش كېچە ـ كۇندۇز ئېتىزدىن كەلمەي ئىشلەيتتى ، ھەتتا ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ، كۇزلۇك يىغىم ۋاقتىدا ئېتىزدا تۇنەپ ئىشلەيتتى .

— ئۇنداقتا ساپلا بىكارغا ئىشلەيدىغان كالۋالارنىڭ بالىلىرىكەنمىز .

— ھەددىڭدىن ئېشىپ پوق يېيىشمە !

ئۇلار كېۋەزلىككە ئاشۇنداق دەتالاش قىلىشىپ مېڭىشتى .

— دوقا باش بوغالتىرنىڭ يېرىنى ھەممىگلار تېرىپ يىغىپ بېرىسىلەر . ئۇنىڭ بۇغدىيى ، سامىنى ، كېۋىزى ، كېۋىزىنىڭ شادىسىغچە پۇل بولىدىكەن . ئۇ ئۆزى ئىشلىمەيدۇ .

— يېزىدىكى ھەممە باشلىقلارمۇ شۇنداق قىلىدۇ .

— ئۇلارنىڭ يېڭى، پادىشاھنىڭ ئوردىسىدەك ئۆيى، ماشىنىسى بار.

— ئۇلار بىزدەك ئىشلىمەيدۇ، ئاچ - يالىڭاچ قالمايدۇ، يېڭى كىيىملەرنى كىيىدۇ. يىل بويى كاۋاپ، پولۇ يەيدۇ. بىز بەك ئىشلەيمىز، يەنە يوقسۇللۇقتا ياشايمىز.

— ئۇلار ھېسابتىن ئوغرىلايدىكەن ئاتا. سەن ھېساب قىلىشنى بىلمىسەڭ، بىزنى ھېلىقى دوقا باش بوغالتىر بىلەن ھېسابات قىلىشقا ئاپار. بىز ھېسابلىشىمىز، ماقۇلمۇ؟

— راست، ئاچام ھېسابقا ئۇستا. ھېساب قىلساق چوقۇم قەرزدىن قۇتۇلىمىز دادا، شۇنداق قىلىلى دادا.

بالىلارنىڭ گېپىدىن بارغانچە شۇكلەپ جاۋاب بېرەلمەي قالغان سايىت پوقاق بالىلاردىن ئىلدامراق ماڭدى. بالىلار يۇگۇرۇپ يەنە ئالدىغا ئۆتۈۋالدى.

— ئاتا، سېنىڭ مۇشتۇڭدەك بار بوغالتىردىن نېمىشقا قورقىسەن؟ — دېدى پالتابەگ.

— «ئېشەككە كۈچۈڭ يەتمىسە ئۇر توقۇمنى» دەپ، سوقا باش، كوسا بوغالتىردىن دەردىنى ئالالالماي بىزنى ئۇرغىلى قويسا بولىدۇ ئاتامنى، — دېدى توختى قارىي.

— بالام، مېنى تولا قىستىماڭلار. سىلەر ھازىر كىچىك، بىلمەيسىلەر. چوڭ بولغاندا بىلىپ قالىسىلەر. ئىش بوغالتىر بىلەنلا تۈگىسىغۇ ياخشى.

— شۇنچە جىق پاختا ساتساق، يەنە قەرز تۈگىمىسە، ھېسابلاشساڭ چوقۇم چىقىدۇ، — دېدى توختى قارىي.

— مەن سىلەرگە دەپ بېرەي، بۇلتۇر ماڭسۇر سېرىق سوقا باش بوغالتىر بىلەن ھېسابات قىلىشىمەن دەپ ئۇرۇشۇپ قېلىپ، سوقاباش بوغالتىرنى بوغۇپ قويغانغا ساقچىلار تۇتۇپ ئەكېتىپ ئالتە ئاي سولاپ قويۇپ، جەرىمانە قويدۇق دەپ، ئۆي - ۋاقىنى سۈپۈرۈپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ماڭسۇر سېرىقنىڭ بالا - چاقىسى ئاچ قېلىپ، ئۆي - ۋاقى ۋە يەرلىرىنى كېۋەز تەرگىلى كەلگەنلەرگە

سېتىپ يەپ تۇگەتتى . ماڭسۇر سېرىق تۇرمىدىن چىقىپ بالىلىرىنى ئېلىپ ئۇرۇمچى تەرەپكە چىقىپ كەتكەن . ئاڭلىساق ، ئۇرۇمچىدە غالىتەكتە باققاللىق قىلىپ يۈرۈپتىكەنمىش ، يېقىندا تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كېتىپتۇ . يۇرتتىن ئۇرۇمچىگە بارغانلار ماڭسۇر سېرىقنىڭ بالىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ قاپتىكەن . ئۇلار كۆز يېشى قىلىپ شۇلارنى دەپتۇدەك . ئاڭلىساق ، بالىلىرىنىڭمۇ كۈنى تەسمىش . ئۇرۇمچى كوچىلىرىدا غالتەككە ھەر خىل مېۋىلەرنى بېسىۋېلىپ توۋلاپ يۈرۈپ ساتارمىش . بازار باشقۇرغۇچىلارغا تۇتۇلۇپ قالسا ، ھەپتە تاپقان پۇلى بىر قېتىملىق جەرىمانىگە يەتمەيدىكەن . چوڭ ئوغلى ھاشىم سېرىق ئىچكىرىدە پۇل تاپمەن دەپ ، ئۇ يەردە ئۇچ چاقلىق ھارۋىغا قۇرۇق ئۈزۈمنى قاچىلاپ كوچىلاردا سېتىپ بېقىپ ، نۇرغۇن جاپا تارتىپ ، نېمىلا بولسۇن يەنىلا ئۇرۇمچى ئوبدانكەن دەپ يېنىپ چىققانمىش . مۇشۇنداق خاپىلىق بىلەن يۇرتتىن يامانلاپ چىقىپ كەتكەنلەر تولا ، ئەمما ھەممە يەردە قازانغانلىق قۇلىقى تۆت . باشقىلارمۇ بىر ئادەم يۇرتتىن چىقىپ كېتىپ بولغۇچە ، ئانچىلىك قەرزى بار ، مانچىلىك قەرزى بار دەپ ، خەقنىڭ ئۆي - يەرلىرىنى مۇسادىرە قىلغىلى ئاران تۇرىدۇ . يۇرتتىن چىقىپ كېتىپ ياقا يۇرتنىڭ دېشۇارچىلىقىغا چىدىماي قايتىپ كەلگەنلەر ساپلا ئۆي - جاي ، يەردىن ئايرىلىپ قېلىپ ، ئۆز يۇرتىدا يەر - ماكانسىز قېلىپ ، ئۆزىنىڭ ئەسلى ئۆيىدە ئولتۇرغانلارغا مەدىكار بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ . يۇرتتىن يامانلاپ كېتىپ پۇشايمان قىلىپ نومۇس كۈچىدىن قايسى يۈزۈم بىلەن يۇرتقا بارىمەن دېگەنلەر ماڭسۇر سېرىق رەھمەتلىكىنىڭ بالىلىرىدەك تالادا قالسىمۇ ، ئۇرۇلۇپ - سوقۇلسىمۇ چىشىنى چىشلەپ ياشاۋاتىدۇ . ئاچ قالساقمۇ ، يالىڭاچ قالساقمۇ بالىلىرىم ، ئۆي - زېمىنىنى تاشلاپ كەتمەيلى . چىشىمىزنى چىشلەپ يەر - جايىمىزغا چىڭ دەسسەپ تۇرمىساق ، قوڭىمىزنى كۆتۈردۈقلا ، كۈنىمىز تەس...

بالىلار جىمىپ كېتىشتى . ئۇلارنىڭ يۈلغۇن چۈشىدەك

ئورۇق بارماق ، بېغىشلىرىنى كېۋەز غوزەكلىرىنىڭ مىختەك ئۇچلىرى تىلغاپ ، قانلىق قىزىل جىجىقلارنى قالدۇرۇپ كەتكەندى . ئۇلار گەپ بىلەن بولۇپ بىرمۇنچە پاختا تېرىپ بولغىنىنى سەزگەندە ، ئاللىقاچان چۈش پېشىن بولغانىدى . ئەمما ، بالىلار جىمجىت ، قول ـ قولچە پاختا تەرمەكتە ئىدى . سايىت پوقاق بالىلىرىغا چەكسىز ئىچ ئاغرىتىش ئىچىدە زوقلىنىپ قارىدى .

— بالىلىرىم ، چۈش پېشىندىن ئېشىپتۇ . بىر بۇرىدىن ناشتا قىلىۋېلىپ تېرەمدۇق ؟

— ياق ئاتا . يەنە بىر دەم تەرسەك ، ئىككى تاغار تولسا ، تايىنلىق بەش تاغار قىلىپ ئاپىرايلى . ناشتىنى يولدا قىلايلى . بۇگۈن كەچ بولسىمۇ پاختا سېتىپ سودىلىق قىلىۋالمىساق ، ئەتە يەنە مەكتەپتىن قالمىمىز ، — دېدى تۇرغىلا .

— راست ، تايىنلىق ناشتا قىلىلى ، — دېدى توختى قارىيمۇ .

— بۇنداق جان تەلپىز قىلىپ ياشىغۇچە ئادەم ياشىمايدىغان يەر بولسا كېتىپ جېنىمىزنى جان ئەتسەك ، ئازراق بولسىمۇ راھەتتە ياشارمىدۇقكىن ، — دېدى پالتا بەگ كوتۇلداپ .

— جاھاندا ئۇنداق يەر بولسا خەقلەر جاھانىڭ چېتىدە بىر مۇزلۇقنى ، ئاسماندىكى ئاينى پاسىل ئايرىپ ئىگىلەپ يۇرمەيتتى . يەر قالماي شۇنداق قىلىۋاتقاندۇ ، — دېدى تۇرغىلا .

— ھەببەللى بالام ، ئوبدان گەپ قىلدىڭ ، شۇڭا بىزگە مۇشۇ يەردىنمۇ ئوبدان يەر يوق . چىدايلى ، چىدىمساق ئامال يوق . خۇدا بىر كۈنى بىزگىمۇ كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرسىتەر .

* * *

زورلىغان بىلەن بولمىدى . بالىلارنىڭ ئانىسى ئازنا بازارغا بېرىپ ، پاختا سېتىپ ، سودىلىق قىلىپ ، مېھمان بولۇپ كېلىشكە ئۇنىمىدى . سايىت پوقاقنىڭمۇ ، بالىلارنىڭمۇ كۆڭلى يېرىم بولدى . ئېشەك ھارۋىسىغا بېسىلغان بەش تاغار پاختىنىڭ ئۈستىدە ئاندا ـ

ساندا بۇلۇت ئەگىپ يۇرگەن كۆككە تىكىلىپ ئوڭدا ياتقان سايىت پوقاق جاھانىڭ تار ھەم كەڭ يارىتىلغانلىقىنى خىيال قىلماقتا. تۇرئەلا بىلەن توختى قاري ئاتىسىنىڭ ئىككى يېقىدا دۇم يېتىۋىلىپ ئازنا بازارغا بېرىشنىڭ خۇشاللىقىدا ھەر خىل تاتلىق خىيالغا بېرىلگەنىدى. بالىلارنىڭ ئازنا بازارنى ئويىنىمغىنىغا ئاز كەم بىر يىل بولۇپ قالاي دېگەنىدى. ئاتىسى بۇگۈن تەرگەن پاختىنى ئازنا بازاردىكى پاختا زاۋۇتىغا سېتىپ، ئەتە تەرگەن پاختىدىن بىر تاغارنى تۇرئەلانىڭ يوتقىنىغا سېلىۋىلىشىغا ماقۇل بولغانىدى. تەلۈە چىرماقچى پالتابەگ ھارۋا ھەيدەشكە ئامراق بولغاچقا، ئائىلە بويىچە ھارۋىنى ئەپچىل ھەيدەيتتى. بوز ئېشەكمۇ پالتابەگنىڭ ئاۋازىنى ئوبدان تونۇيتتى. پالتابەگ پولۇ بىلەن تونۇر كاۋىپى ھەر قېتىم ئېسىگە كەلگەندە، قولىدىكى سېرىق سۆگەتنىڭ كۆك كەسمىسى بىلەن ئېشەكنىڭ بويىغا تازا كېلىشتۇرۇپ سېلىپ تۇردى. كۆك كەسمە ھەر قېتىم پاتاق ئارىلاش يۆگىشىپ تەگكەندە، بوز ئېشەك چىچاڭشىپ ئالدىغا بىر دېۋىنىپ بىر تىنىقتا سوكۇلداپ ماڭدى. ئېشەكنىڭ يۇڭلۇق كالتە پاچىقى قۇمساڭغۇ نەمسىز توپىغا ئۇچلانمىغان، قوۋزاقلىرى سويۇلۇپ كەتكەن جىگدە قوزۇقىدەك پېتىپ كۆتۈرۈلگەندە ھاسىل بولغان توپا ـ توزان غىچىرلاپ كېتىۋاتقان رېزىنكە چاقلىق ياغاچ ھارۋىنىڭ كەينىگە سۇس تۈمان ھاسىل قىلدى. ئانىسىنىڭ كاۋاپ بىلەن پولۇنى تازا يەپ تويغاندىن كېيىن مايلاشقان قوللىرىنى يۇزىگە ئوبدان سۈرتۈپ، چاۋا ـ چاۋاك بولۇپ يېرىلىپ كەتكەن مايسىز يۇزلىرىنى مايلىۋىلىشىنى ھەممىسىگە قايتا ـ قايتا تاپىلىغىنىنى ئويلاپ قالغان پالتابەگ ئارقىسىغا قاراپ سورىدى:

— ئانام نېمە دەپ تاپىلىدى؟

— كاۋاپ بىلەن پولۇنىڭ يېغىدا يۇزۈڭلارنى ياغلاڭلار دېدى شۇ، — دېدى توختى قاري.

— ئانامغۇ نانىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ سىڭا تاۋاق پولۇ بىلەن

بەش زىخ كاۋاپ يۆگىگەچ كېلىلى دادا ، مۇزلاپ قالسىمۇ ئېغىز تەگسۇن ، — دېدى پالتابەگ .

— شۇنىمۇ دېيىش كېتەمدۇ دۇرۇن ، — دېدى توختى قارى .

پالتابەگ ئانىسىنى تولاراق ئويلاپ قالدى . «ھارۋىدا سىلكۇشتۇرمەي سىلىق ھەيدەيلى قەندەك ئانا ، ناۋات ئانا... بازارغا بارە . ئۆيدە يېتىۋەرسەڭمۇ بىر كېسەل ئىككى بولۇپ تېخىمۇ تۇگىشىپ كېتىسەن ئانا ، — دېدى پالتابەگ پاختا ساتقىلى مېڭىش ئالدىدا . ئانا بىر دەم شۇكلەپ كېتىپ جاۋاب بەردى :

— بولسىغۇ بارسام خوپ ئىدى بالام . مۇشۇ تاپتا تېنىمدىن ئۈلۈكىنىڭ سۇرى كېلىدۇ . مۇشۇ ھالىمدا قانداقمۇ بازارغا بارالارمەن . سىلەر بېرىپ كۆرۈپ ، تويۇپ كەلسەڭلار مەن كۆرگەنگە ، مەن تويغانغا ئوخشاش بالىلىرىم . كۆڭلۈڭلەر ماڭا تېگىل بولدى . رەھمەت بالىلىرىم ، خۇدايىم ھەممىڭلارنىڭ بەختىنى بەرگەي .

ئانىسىنىڭ سۆزلىرىنى قايتىدىن يادىغا ئالغان پالتابەگنىڭ يۈرىكى ئېچىشىپ ، قارا قوي كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى .

ئۇلار ئېشەكنى قارا تەرگە چۆمدۇرۇپ قوغلاپ يۈرۈپ ، نامازدىگەر مەھەلدە پاختا زاۋۇتى ئىشتىن چۈشەرگە يېقىن ئاران ئۇلىگۈرۈپ باردى . سايىت پوقاق پاختا زاۋۇتىنىڭ مۇز قاپاق پېرىيومچىلىرىنىڭ دۇشكەللەشلىرىگە خىجىللىق ھەم تۆۋەنچىلىك بىلەن زورىغا كۇلۇمسىرەپ ، پاختىنى دەرىجىسىنى پەسلىتىپ ئېلىشقا يالۋۇرۇپ تۇرۇپ ئۇنىتىپ ، قوڭدىن يۆلەپ دېگۈدەك ئاران ئۆتكۈزدى .

بالىلار كەڭرى كەتكەن مەيداندا بىر - بىرىدىن ئېگىز دۆۋىلىنىپ تۇرغان پاختا دۆڭلىرىگە قاراپ ھەيران قالدى .

پاختا پۇلىنى ئالىدىغان تۆشۈككە يېقىنلاشقانسېرى سايىت پوقاقنىڭ يۈرىكى سېلىپ ، پۇت - قولىدا جان قالمىدى . قولى ، لەۋلىرى ، پۇتلىرى دىرىلدەپ تىترەپ كەتتى . بىر خىل ئەنسىزلىك

ئۇنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدىنى چىرماشقا باشلىدى . كەچ كىرگەچكە پاختا ساتىدىغانلارنىڭ ئايىغى بېسىقىپ پۇل ئېلىش تۆشۈكىدە ئادەم يوق ئىدى . سايىت پوقاق تۆشۈكتىن قاراپلا شۇركۈنۈپ كەتتى . سوقا باش ھېسابچى شىرەگە بېشىنى قويۇپ خورۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى . بېشىدىكى قەشقەرنىڭ شەپكىچى ئۇستىلىرى ئارىسىنى كۇنجۇر بىلەن كىگىزدە قاتۇرۇپ ھاۋا ئۆتمەس قىلىپ يېرىم كىلو ئېغىرلىقتا تىككەن سارجا كەپكە چۈشۈپ قالغان . دۇمچەك ھېسابچىنىڭ بېشى ئاۋۇال يەر يەپ ، كېيىن ئاپتاپ چېقىپ كەتكەن كۇزلۇك قوتۇر كۆكچى قوغۇنىڭ ئاق غەشەك قورسىقىدەك ئاق ھەم تاقىر ئىدى . دۇمچەك گەجگىسى بورداقتا چۈشكەن قېرى قوتازنىڭ بوينىدەك تۇرۇلگەن گەدىنىدىكى تۇرۇم - تۇرۇم ھارام گۆشى بىلەن ياندىشىپ بوتلاقنىڭ لوكىسىدەك بولۇپ قالغانىدى . جاۋغىيىدىن قۇيۇلغان شالى ھېساب دەپتىرىنى ھۆل قىلىپ ، قېرى چار پاقىنىڭ يەل خالتىسىدەك كۆپۈپ - پەسىيىپ تۇرۇۋاتقان سىرتقى قوۋزىغا ساقىپ چۈشكەنىدى . سايىت پوقاق سوقا باش ھېسابچىنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ ئىچ - ئىچىدىن قىستىغان كۇلكىسىنى ئاران بېسىۋالدى . ئاندىن زورلاپ بىرقانچىنى قۇرۇق يۆتەلگەن بولسىمۇ ، سوقا باش ھېسابچى قىمىرلاپمۇ قويمىدى ، تىتىلداۋاتقان سايىت پوقاق توۋلاپ ئويغىتىشقا پېتىنالماي ، ئەستاغپۇرۇللا دەپ توختىماي ئېڭىكىنى سىلىغىلى تۇردى . بوز ئېشەك ئەنسىز ھاڭرىۋىدى ، سوقا باش ھېسابچى ئەندىكىپ ئويغىنىپ كەتتى . پالتابەگ ئېشەكنىڭ بۇرنىغا ماز كەپلەپ ھاڭراتقانىدى . قورقۇپ كەتكەن سايىت پوقاقنىڭ ئۆڭسۈلى ئۆچۈپ كەتتى .

— ئېشىكىڭنى نېرى ئاپىرىشە ھاي كىسىپۇرۇشلار... ئەجەب سەت ھاڭرىدا... قوتۇر ئېشەك... — دېدى سوقا باش ھېسابچى كىرىلىپ ئەسنەپ تۇرۇپ ، شۇ ئەسنادا ، ئۇنىڭ بەتىرەڭ تاز چىرايىغا ماس گازىردەك كۆزى يۇمۇلۇپ كالتە سىزىق بولۇپ قالغانىدى .

— كەچ... كەچ بولغاندا پاختا ساتقىلى كەلگەن قانداق لامزەللە دېھقانسەن؟ — دېدى ھېسابچى سايىت پوقاقنىڭ قولىدىن قەغەزنى خوشياقماستىن ئېلىۋېتىپ.

— بۇ... بۇگۈن كەچ قالدۇق، توزىتىۋالىمىز، توزىتەيلى ئەمدى، — دېدى سايىت پوقاق خوشامەت بىلەن ھەجىيىپ تۇرۇپ. ھېسابچى تازا ئەسنەپ ھورۇنلۇق بىلەن قىزىل تاشلىق قېلىن دەپتەرنى ئېلىپ ئالدىرىماي ۋاراقلاپ بىر يەرگە كەلگەندە توختاپ، قولىدىكى قەغەزگە قاراپ بىرنەرسىلەرنى يازدى. ئاندىن تامغىنى ئېلىپ قەغەزگە ۋاققىدە بېسىپ، سايىت پوقاقنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. سايىت پوقاقنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا قاپلىشىپ قالدى.

— پۇ... پۇل... پۇل كەلمەمدىكەن؟

— ۋەزىپەڭ توشمىسا، قەرزىڭ ئۆزۈلمىگەن تۇرسا پۇل دەيسەنغۇ ئاكا... پۇل لازىم بولغان ئادەم پاختىنى جىق ئۆتكۈزسەڭ بولمامدۇ...

— ۋاي خېلى ھەلەم ئۆتكۈزدۇم ئۇكام، قەرز يەنە تۇگمەپتۇما؟

— تۇگىگەندە مەن ساڭا مانا پۇل دەيمەن. خاتىرەڭنى جەم قىل.

— ئوبدان ئۇكام...

تۆشۈكىنىڭ بالا ئىشكى جالاق قىلىپ ئېتىلدى. سايىت پوقاقنىڭ گېپىنى ئۈزۈلۈپ دىمى ئىچىگە چۈشۈپ، بېشى مەيدىسىگىچە ساڭگىلاپ كەتتى. ئۇ بالىلىرىغا يەر تېگىدىن گۇناھكار دەك قارىدى. بالىلار ئاتىسىغا غەزەپ، ئىچ ئاغرىتىش، نەپرەت ئارىلاش جىممىدە قاراپ تۇرۇشتى.

— ئاتا ئاينا ئاۋۇ ئوغرى، بېرىپ دەپ باقە يەنە، — دېدى تۇرئەلا.

سايىت پوقاق بۇرۇلۇپ قارىدى. سوقا باش ھېسابچى ئۆردەكتەك ئىرغاڭلاپ دوقمۇشتىكى مەززىلىك تاماق پۇرىقى

تارىلىپ تۇرغان ئاشخانىغا ماڭغاندى .

— قانچىلىك ئۆتكۈزدۇڭ ، قانچىلىك قالدى ، قەرزىڭ قانچىلىكتى ، بېرىپ ھېسابلاشمامسەن ؟ سېنىمۇ ئاتا دېگىلى بولامدۇ ؟ قەرزىڭ بار دەپ بولغۇچە قورقۇپ تىترەپ تۇرىدىكەنسەن . تىك تۇرۇپ گەپ قىلساڭ ھاپ ئېتىپ يەپ كېتىدىغان ئەزرائىل ئەمەس ئۇ ، — دېدى توختى قارى .

سايىت پوقاق پەلىپەتتىش دەسسەپ يۈگۈرۈپ ئاشخانا ئالدىغا بارغانچە ھېسابچىغا يېتىشتى .

— ئوبدان··· ئوبدان ئۇكام . مەن··· مەن سىزدىن خۇش بولاي . بۇ··· بۇ دۆرەملىك پاختا پۇلىنى بېرىۋەتسىڭىز . بالىلىرىم بۇگۈن كەچكىچە تاماق يېمىدى . ئۇنىڭ تاشاينىدا قىشلىق ئۆتۈكى يوقتى . مەن بالىلارغا سۆز بېرىپ قويۇپتىمەن . بۇگۈن ئۇلارنىڭ غەلۋىسىنى بېسىۋالسام . ئەتىدىن باشلاپ ساتقىنىمنى قەرزگە ھېساب قىلساق .

— ئاھاش··· ئاكاۋاي ، تولا كاپىلداپ بېشىمنى ئاغرىتمىغىنا··· ماڭا ھېساب ئۆگىتىمەن دەپ ئاۋارە بولما . مەن ئۇنداق نەخ ـ نەسى مەكتەپتە ئوقۇمىغان .

— تۇگىمەيدىغان قانداق قەرز ئۇ ؟ ھېسابنى بىزگە ئوچۇق دەپ بېرىڭ ، — دېدى ئاتىسىغا ئەگىشىپ كەلگەن تۇرئەلا ، ئاتىسى دەرھال ئۇنىڭ ئاغزىغا كاچات بىلەن بىرنى سالدى .

— كەچ بولىغاندا نەدىن كەلدى بۇ كۆك پىتلار ئادەمگە چاپلىشىپ .

— بىز كۆك پىت ئەمەس ، ئاغزىڭىزغا بېقىپ سۆزلەڭ ، — دېدى توختى قارى .

— زۇۋانىڭنى ئۆچۈرۈش دەيمەن جۇۋا ئېغىزلار ! خاپا بولمىسلا ، خاپا بولمىسلا ، مەن ناماقۇل ، بۇ پوقلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سالمىسلا ئۇكام ، ھېچبولمىسا بىر ۋاق قوساق تويغۇزغۇدەك پۇل بەرسىلە ، — دېدى سايىت پوقاق ئېگىلىپ تۇرۇپ يالۋۇرۇپ .

— مەن ساڭا ئۇرغۇيچە گەپ قىلىۋاتىمەن ئاكا . ساڭا بېرىدىغان پۇل يوق . قەرزنىڭ تۈگىگەندە پۇل ئالىسەن . بولمىسا بېشىڭنى تامغا ئۇرساڭمۇ پۇل بەرمەيمەن .

سوقا باش بوغالتىر شۇنداق دەپلا ياغلىشىپ كەتكەن مەلەڭزىنى زەردە بىلەن قايرىپ ، ئاشخانا ئىچىگە كىرىپ كەتتى .

— ئاتا نېمانداق تىلەمچىدەك يالۋۇرىسەن ، بىز ئۇنىڭدىن تىلەۋاتمايمىز . ئۆزىمىزنىڭ پاختا ساتقان پۇلىنى بەر دەۋاتىمىز . مۇشۇنداق يالۋۇرمايدىغان ئىشقا يالۋۇرۇپمۇ مۇشۇ هالغا قاپتىكەنسەن ، — دېدى تۇرغەلا .

— ئوبدان بالام ، جېنىم بالام ، مەن خۇش بولاي . مەن قانداق قىلسام قىلىپ ئۇنىڭدىن ئازراق پۇل بولسىمۇ ئېلىشنىڭ كويىدا بولاي . سىلەر تالادا بىردەم قوشۇق سالماي تۇرۇڭلار ، — دېدى سايىت پوقاق ۋە ئاشخانا ئىچىگە كىرىپ ، هېسابچى ئولتۇرغان شىرە ئالدىغا كەلدى .

— ئوبدان ئۇكام ، ئۇششاق سېرىق تۇكلەرنىڭ توك گېپىنى كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا ، سىلىدىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى بولاي ، ئازراق بولسىمۇ پۇل بەرسىلە . بالىلىرىم بۇگۈن كەچكىچە تاماق يېمىدى . بىزگە بىر ۋاخ ئاش ـ نانىنىڭ پۇلىنى بولسىمۇ بەرگەن بولسىلا . ئەتىدىن باشلاپ ساتقان پاختىنىڭ پۇلىنى قەرزگە...

— قانداق گەپ ئۇقمايدىغان نېمىسەن ؟ ساڭا پۇل بېرەلمەيمەن دېگەندىكىن گەپ تۇگىدى . تاماق يەمسەن ـ يېمەمسەن مېنىڭ نېمە كارىم ، ياكى پاختىنى ماڭا ساتتىڭمۇ ؟ ساتساڭ هۆكۈمەتكە ساتتىڭ ، مەن هۆكۈمەتنىڭ دېگىنىنى قىلىدىغان ئادەم . مېنى تاماق يېگىلى قويامسەن ـ يوق ؟ ! قورسىقىم ئېچىپ ئارانلا قالدىم .

هەش ـ پەش دېگۈچە هېساباتچىنىڭ ئالدىغا بىر تەخسە ئاشمانتا كەلتۇرۇلدى .

— بىر هارغانغا ، بىر ئاچقانغا گەپ قىلما ، دەپتىكەن ، ئاۋۋال تائام ، ئاندىن كالام ، گەپ بولسا سەل تۇرۇپ دېمەمسەن ئاكا ، —

دېدى خام سېمىز ئاشپەز سالاچىلىق قىلىپ .

— ھەي... ئوغرى بىزنىڭمۇ قورسىقىمىز ئاچ . ئەتىگەندىن بېرى قارنىڭنى ئىككى مەرتەم كەپلەپ تويغۇزغانسەن . بىز تۇنۇگۈن قورساق توقلىغانچە... بىز يىل بويى ئاچ - توق ئۆتىمىز ، كېۋەز تېرىيمىز ، ساتىمىز ، يەنە قەرزىمىز تۈگىمەيدۇ . سەن يىل بويى كېۋەزلىككە دەسسەپ باقمايسەن ، ھېسابخاندا ئولتۇرۇپ گۆش ، پولۇنى يەيسەن ، قەرزىڭ يوق ، پۇلۇڭ تۈگىمەيدۇ . بىزنىڭ رىزقىمىزنى سەن ئوغرىلاپ يېمىسەڭ ، كېۋەز تېرىماي تۇرۇپ قانداق باي بولاتتىڭ ؟ !

چىچاڭشىپ سەكرەپ قوپۇپ كەتكەن ھېسابچى ھور چىقىپ تۇرغان ئاشمانتا سېلىنغان تەخسىنى ۋارقىراپ تۇرۇپ سۆزلىگەن پالتابەگكە قارىتىپ ئاتتى . تەخسە تامغا تېگىپ پارە - پارە بولۇپ يەرگە چۈشتى . پولۇ ، مانتا يەرگە چېچىلدى .

— ھەي ئىتنىڭ بۇرنىدىن چۈشكەن يېتىم ئوغلاق ، زۇۋانىڭغا سىيىپ ، دارغا تارتىمەن باكا...

ھېسابچى پالتابەگكە ئېيىقتەك ئېتىلدى .

— ھاي... ھاي ،— سايىت پوقاق ھېسابچىنى توسۇپ ئارىسىغا كىرىشىگە ، مۇشت بىلەن بىر قويۇپ سايىت پوقاقنى ئۆڭدىسىغا چۈشۈرۈۋەتكەن ھېسابچى پالتا بەگنىڭ ساپاقتەك بوينىدىن تۇتۇپ بىر چۆرۈۋىدى ، پالتابەگ ئەسكى چاپاندەك ئۇچۇپ بېرىپ ئاشخانا ئوتتۇرىسىدىكى ئېگىز خىش سۇپىچاق ئۈستىدىكى گۈرۈلدەپ ئوت كۆيۈۋاتقان مەشكە ئۇرۇلدى . مەش ئۈستىدە يوغان ئالىيۇمىن قازاندا پۇرۇقلاپ قاياۋاتقان قايناقسۇ ئۆرۈلۈپ پالتابەگنىڭ ئۈستۈبۈشىغا تۆكۈلدى . پالتابەگ بىر ئۇنى ئاسماندا ، بىر ئۇنى يەردە چىرقىراپ كەتتى . شۇ ئەسنادا ، گۆش چانايدىغان يوغان قىڭراق ھېسابچىنىڭ تۇرۇلۇپ كەتكەن بوينىغا ئۇرۇلدى .

ھېسابچى كەينىگە ئۆرۈلۈشىگە سايىت پوقاقنىڭ قولىدىكى قىڭراق ئۇنىڭ گۆشلۈك يوزىگە چېپىلدى . ئۇچىنچى قېتىم

چېپىلغان قىڭراق بوشقا كەتتىيۇ ، ھېسابچىمۇ ھۆركىرەپ ، ۋايساپ گۈپ قىلىپ يىقىلدى . بۇ ئىش كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە شۇنچىلىك تېز بولدىكى ، ئاشپەزلەر ۋە خېرىدارلار ھاڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى ، بۇ ئىشلارغا ھېچكىم ئۇلگۈرمىدى . سايىت پوقاق قىڭراقنى تاشلاپ ، چىرقىراپ يىغلاپ يۇمۇلاۋاتقان پالتابەگنى قۇچىقىغا ئېلىپ ، ھور چىقىپ تۇرغان كىيىملەرنى يېشىشكە باشلىدى . بوينىدىن ، يۇزلىرىدىن جىرغىپ قان ئېقىۋاتقان ھېسابچى يەردە يۇمىلاپ ، بىر قانچىنى ھۆركىرەپ جىم بولدى . سايىت پوقاق پالتابەگنىڭ بېشىدىكى ھور چىقىپ تۇرغان قىزىق بۆكنى ئېلىۋىدى ، باشنىڭ تېرىسى بۆك بىلەن بىرگە سويۇلۇپ چىقىپ ، بالىنىڭ بېشى پوستى سويۇلغان پىيازغا ئوخشاپ قالدى . بالىنىڭمۇ چىرقىراپ - چىرقىراپ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى...

1997 - يىل 1 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ، ئۈرۈمچى

بوران

كېچىدىن چىققان بوران قوشنا دۇكاننىڭ ئالدىدىكى قېرى قارىياغاچنى تۈۋىدىنلا ئوشتۇپ دۇكاننىڭ ئالدىنى دەرەخ شاخلىرى بىلەن بېسىپ ، بىزنىڭ دۇكاننىڭ ئالدىنمۇ ، ياندىكى يەنە بىر قوشنا دۇكاننىڭ ئالدىنمۇ توسۇۋالغاندى . خۇشال بولغان يېرىمىز دەرەخ يىقىلغاندا يولغا قىيپاش يىقىلغان بولۇپ ، دۇكاننىڭ تام ياكى ۋۇنسكىلىرى ھېچقانداق زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىمىغانىدى . ئەتىگەندە دۇكان ئالدىدا دەرەخ يىقىلغانىنىڭ تاماشىسىنى كۆرىدىغان بىر توپ بىكارچى ئادەملەر يىغىلىۋېلىپ ، كېچىدىن چىققان بورانىنىڭ كىملەرنىڭ تېمىنى ئۆرۈگەنلىكىنى ، قايسىبىر بازاردا دەمدۇ ، كوچىدا دەمدۇ بىر لاپاسنى ئۇچۇرۇپ كېتىپ بازار ئېچىلىپ قالغانلىقىنى ، بىرمۇنچە دۇكانلارنىڭ كونا ياكى بوش ئورنىتىلىپ قالغان ۋۇنسكىلىرىنىڭ كېچىدىكى بوراندا ئۇچۇپ كەتكەنلىكىنى ، يەنە قايسىبىرىنىڭ ئۆگزىدە كاتەك ياساپ باققان نەچچە مىڭ كويلۇق كەپتىرىنىڭ كاتكىنى كەپتىرى بىلەن قوشۇپ بوران ئۇچۇرۇپ كەتكەنلىكىنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەشمەكتە ئىدى .

ھەممە ئادەم خۇشال سۆزلەۋاتقان بىلەن دۇكاننىڭ ئىشىكىنى ، يولنى توسۇۋالغان دەرەخ شاخلىرىنى بىرى ئېلىۋېتەي دېمەي ، يولدا ماشىنىلار توسۇلۇپ قالغان ، دۇكانغا كىرىپ - چىقىدىغان خېرىدارلار كىرەلمەي قالغانىدى . شۇنداق بولسىمۇ ، قوشنا دۇكاننىڭ خوجايىنى بەك خۇشال بولۇپ كۆلكىدىن ئاغزى يۇمۇلماي

قاپتۇ .

— ئادەتتە بىر خېرىدار بوسۇغىدىن ئۆتكۈچە پۈتلىشىپ يېنىپ كەتسە ، بىر كۈن قاپىقىڭلا ئېچىلماي ، نەچچە تال تاماكىنى ئوشۇق چېكىدىغان ئادەم بۇگۈن دۇكانغا خېرىدار كىرەلمىسمۇ سېرىتمىسى بۇزۇلۇپ قالغان سومكىنىڭ ئاغزىدەك ئاغزىڭلار يۇمۇلماي قاپتىغۇ ؟

— بۇگەن··· بۇگەن تۈيام بولغاندەك خۇش مەن جۇما ئاداش . قىز ئالغاندىنمۇ خۇش مەن ئاداش . كېچىدىكى خاسىيەتلىك بوران شەھەردىكى بىرمۇنچە ئەدەمگە زىيان سالغان بىلەن ماڭا پايدا ئەكەلدى دەڭلا ، پايدا .

— ھە ، بىركىمنىڭ بىرەر سومكا پۇلىنى ئۇچۇرۇپ ئەكېلىپ دۇكىنىڭلارغا تىقىپ تاشلاپ كەتكەن ئوخشىمامدا ؟

— ئۇنىڭدىنمۇ كاتتا ئىش بولدى دەيمەن . مۇشۇ قېرى قارىياغاچ دۇكانىنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ ، ئۆتسە خېرىدارنى ، قارىسا كۆزنى توسۇۋېلىپ يامان پۈتلاشقان ، نۇرغۇن ئىشقا پۈتلاشقان ، بىرمۇنچە پۇلغا زىيان سالغان . بىر قۇتۇلۇپتىمەن دەڭلا . ماڭا پۈتلاشقان ھەممە يامان نەرسىلەرنى مۇشۇنداق سۇيۇرۇپ ئەكېتىدىغان خاسىيەتلىك بوراننى سۆيۈپ قويسام دەڭلا ، سۆيۈپ قويسام···

قوشنام كۆكىرىپ قالغان قارا دورداي كالپۇكلىرىنى سوزۇپ تۇرۇپ بوراننىڭ سۇسلاپ قالغان شامالىلىرىنى سۆيۈپ كەتتى .

— مۇشۇ پۈتلاشقان دەرەخنى يېقىتقان بوران كۈنلۈك سودامغا يەنە كەم دېگەندە بىرەر يۈز كوي قوشتى دەڭلا ، قوشتى ، قوشتى .

— ئانداق بولسا ھېجاراپ بىكار تۇرغىچە دۇكانىنىڭ ئالدىنمۇ ، يولىنمۇ توسۇۋالغان دەرەخنىڭ ئۆلۈكىنى قاشقا تارتىۋەتمەيلىما ؟ پۈتلىشىپ تۇرسا شۇنچە ئادەم تۇرۇپ ئېلىۋېتەي دېمەي ، تاماشا كۆرۇپ تۇرغىنى نېمىسى . مۇشۇمۇ كۆرگۈدەك تاماشىمۇ ئەمدى ! ؟

— هـاي... هـاي... ئـالـدىـرمـاڭ... غوجامنىڭ غوجىسى، چامغۇرنىڭ ئورىسى، دەپ شەنىڭ ئىگىسى با، يۆتكەش تۇگۈل بىر تال يوپۇرمىقىنى ئۈيان - بۇيان قىلىپ سالىدىغان بولسىڭىز ھېلى شەھەر ئورمان مۇھاپىزەت ئەترىتىنىڭ ئادەملىرى كېلىپ ھۆلدەپ سـالىدۇ. مانا مۇنداق، قوشنام قول ھەرىكىتى بىلەن ئىشارەت قىلىپ، جايلايدۇ دېگەن مەقسىتىنى بىلدۈردى.

— ئەمىسە خەۋەر قىلمامدۇق؟

— تېلېفون قىلدۇق. ھازىرلا كېلىپ ئۆلۈكىنى ئۆزلىرى قاشقا تارتىدۇ دەڭلا.

شۇ گەپكىلا قاراپ تۇرغاندەك، چوققىسىغا يول بىكارلا دەپ چىرقىرايدىغان كاناي بىلەن قىزىل چىراغ بېكىتكەن كرانلىق يوغان ماشىنا كېلىپ، ئورمان مۇھاپىزەتچىلىرى دەرەخنىڭ ئۆلۈكىنى كرانغا ئېلىپ ماشىنىغا باسقىلى تۇردى. دەپتەر، سۈرەت ئاپپاراتى، تېلېكامېرا، مېتىر تۇنقان تۆت - بەش ئادەم يەرلەرنى، دەرەخنى ئۆلچەپ، سۈرەتكە تارتىپ، خاتىرىگە يېزىپ كېلىپ قوشنامدىن سورىدى.

— بۇ دەرەخ قانداق سۈندى؟

— ۋايتاڭ، ئەتىگەندە كەلسەك يەردە ياتىدۇ.

— بوراندا يېقىلدى دېمەمسىز، — سۈرەتكە تارتىۋاتقان بىرى قوشنامنىڭ ئاغزىغا گەپ سېلىپ بەردى.

— ھەئە... ھە راست كېچىدىكى بوراندا سۈندى.

— مايەرگە شۇنداق دەپ يېزىپ قول قويۇڭ.

— ئېتىمنى يازالمىسام قانداق يازىمەن؟ — قوشنام شۇنداق دەپ قىزىرىپ ھەجايدى.

— ئەمىسە قولىڭىزنى بېسىڭ، — دەپتەر كۆتۈرگەن ئادەم قوشنامنىڭ قول باسىدىغان يېرىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئوقۇدى:

— تۇرداخۇنىڭ 183 - نومۇرلۇق دۇكىنىنىڭ ئالدىدىكى بىر يۈز ئوتتۇز يىللىق قېرى قارىياغاچ 4 - ئاينىڭ 13 - كۈنى كېچىدە

چىققان بوراندا يىلتىزىغا يېقىن يەردىن سۇنۇپ قومۇرۇلۇپ كەتتى .
— راستمۇ؟
— ھەم... ئە راست .
— ئەمىسە ، قول قويۇڭە .
قوشنام بىگىز بارمىقىنى قىزىل بويۇق قۇتىسىغا پاتۇرۇپ ، كۆرسەتكەن يەرگە قول باستى .
— ماۋۇ بىزنىڭ دۇكانىڭ ئالدىدىكىسىمۇ شۇنداق يىقىلغان بولسىچۇ ، — دېدى مېنىڭ دۇكىنىمدا ئىشلەيدىغان نىمكار بالا ئۆزىچىلا . بىزنىڭ دۇكانىڭ ئالدىدىكى قېرى كۆكتېرەكنى كۆرسىتىپ .
— بۇ دۇكانىڭ ئىگىسى كىم؟ — سورىدى سۈرەت تارتىۋاتقان كىشى .
— مەن ، — دېدىم مەن .
ئۇ كىشى مېنى خالىي يەرگە ئىشارەت قىلىپ :
— مۇشەگە كەلگەن ھەربىر نەرسىگە ئەللىك كويدىن بەرسىڭىز كېلەر قېتىملىق بوراندا بۇ دەرەخمۇ ئۆرۈلىدۇ ، — دېدى ھېجىيىپ تۇرۇپ .
— بۇ... بۇ... يىقىلىدىغانلىقىنى قانداق بىلىسىز؟
— بىز دېگەن ئۇزاق يىللىق ئورمان مۇھاپىزەتچىسى . ھەممە كەسپىنىڭ ئىگىسى ئۆز ئىشىنىڭ ئېپى ـ جېپىنى بىلمىسە قانداق بولىدۇ .
مەن دەرھال قوشنامغا قارىدىم . قوشنام ماڭا قاراپ كۆزىنى قىسىپ ھىجايدى . ھەم پۇل بەر دېگەن ئىشارەتنى قىلدى . بۇ گەپ ماڭىمۇ خۇشيېقىپ دېگىنى بويىچە بەردىم . ئۇ پۇلنى خاتىرجەم ھالدا ھەمراھلىرىغا تارقىتىپ ، بىر بوتۇلكا ئاق سۇيۇقلۇقنى ماڭا بەردى .
— بۇنى دەرەخنىڭ تۈۋىنى سەل كولاپلا قۇيۇۋەتسىڭىز بۇدا قېتىم بوراندا بۇ دەرەخ ئۆرۈلىدۇ . ئۆرۈلگەن ھامان بىزگە تېلېفون

قىلىڭ . مانا بۇ تېلېفون نومۇرى .

ئۇرمان مۇھاپىزەتچىلىرى ماشىننىى چىرقىرىتىپ قېرى قارىياغاچنى سۆرەپ ئېلىپ كەتتى . مەن قولۇمدىكى ئىسسىم كارتىسى بىلەن بوتۇلكىغا قاراپ جاھانىڭ مۇنداق ئويۇنلىرىنىڭ بارلىقىنى ئەمدى بىلدىم . ئۇلارنىڭ دېگىنىدەك قىلدىم . ئۇچ قېتىم بۇران چىقتى . شەھەرنىڭ ئۇ يېر ، بۇ يېرلىرىدە ھەر يوغان دەرەخلەرنىڭ بوراندا يىقىلغىنىنى كۆردۇم ، ئەمما قېرىنىشقاندەك دۇكىنىمنىڭ ئالدىدىكى كۆكتېرەك مېنى مەسخىرە قىلغاندەك يوپۇرماقلىرى شامالدا يېنىك چاۋاك چېلىپ تىك تۇرىۋەردى .

— قوشنام ، بۇ گۈيلار سېلىگە بەرگەن دورا جا ئوخشىمامدۇ ؟

بىز تېلېفون بەردۇق . ھايال ئۆتەي ھېلىقى قورقۇنچلۇق يوغان ماشىنا چىرقىرىغانچە كېلىپ كۆكتېرەككە قاتتىق ئۇسۇپ تۇختىدى . تېرەك قاراسلاپ سۇنۇپ ، يانداكى قېرى قارىياغاچقا ئارتىلىپ ، يىلتىزىدىنلا يېرىم قومۇرۇلدى . ئەمما يەرگە چۈشمىدى . قېرى تېرەكتە بىرمۇنچە ئاق قۇشقاچ ، تۇمۇچۇقلار ئۇۋا سالغانىكەن ، چاڭگىلار چۈۋۈلۈپ قۇشقاچلارنىڭ تۇخۇمى ، تۇخۇمدىن چىققان بالىلىرى يەرگە تۆكۈلۈپ ، قۇشقاچلار ۋىجىرلىشىپ باش ئۇستىمىزدە چىرقىرىشىپ ئۇچتى .

— پوق يەپتىمەن ، — دېدىم مەن . قوشنىڭ يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقتەك يالىڭاچ پىلتىڭلاپ يەردە يانقىنىنى كۆرۈپ . قۇشقاچ بالىسى بىرقانچە قېتىم پىلتىڭلاپ ئاغزىنى يوغان ئېچىپ جان بەردى .

— قول قويۇڭ .

ئۆلۈم خېتىمگە قول قويغاندەك بولدۇم . كرانلىق ماشىنا كۆكتېرەكنىڭ ئۆلۈكىنى سۆرەپ دەھشەتلىك چىرقىراپ كېتىپ قالدى . دۇكان ئالدى ئېچىلىپ قاقاس بىر ئازگال پەيدا بولدى . شۇ چاغدىلا كران ئىشكىم ئالدىدىكى كۆكتېرەكنى ئەمەس ، يۈرىكىمنى يۇلۇپ ئەكەتكىنىنى ھېس قىلدىم .

تورغاي

قەپەستىكى تورغاي تاڭ ئېتىشى ھامان شۇنداق يېقىملىق سايرايتتى . بۇ سايراش ئەۋجىگە چىققاندا سارغۇچ ، پارقىراق تۇمشۇقى يېرىلىپ ، قىپقىزىل ئاغزى زىيادە ئېچىلاتتى ، نازۇك كىچىك تىلى خۇددى بېلىجاندەك پىلتىڭلايتتى . ئۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازى سەھەر ھاۋاسىغا قوشۇلۇپ پۈتۈن خالتا كوچىنى بويلاپ تارقىلىپ ، بامدات نامىزىغا ئالدىراپ كېتىۋاتقان مۆمىنلەرنىڭ كېچىچە تۇنجۇققان كۆكسىنى بوشىتاتتى .

ئۇ كۆزىنى قىيا ئېچىپ ، چۈنقىغا چىڭ چاپلاشقىنىچە تىنماي ۋىچىرلاپ سايراۋاتقان كىچىككىنە جانىۋاردىن سۆيۈنۈپ ھۇزۇرلاندى . ئۇنىڭ سايدا ئۆسكەن سۆكسۆكتەك بومبا ساقال قاپلىغان يۈزى ئاق يوتقان ئىچىدە تەبەسسۇم بىلەن جىلۋىلىنىپ ، سۈزۈك جىلغا سۈيى يالىغان قاراتاشتەك پارقىراپ كەتكەنىدى . بارماقلىرى بولسا تۈكلۈك مەيدىسى بىلەن قورسىقىنى توختىماي سىلايتتى . ئۇ تورغاينىڭ ئەتىگەندىن كەچكىچە تىنماي سايراشلىرىغا خىلى يىللاردىن بېرى كۆنۈپ قالغانىدى . بۇنداق سايراشلار ، ۋىچىرلاشلار ياشلىقىدا ئويىنغان قىزلارنىڭ تولغىنىپ پىچىرلاشلىرىغا ، يامىشىپ كۈلۈشلىرىگە تولىمۇ ئوخشاپ كېتەتتى . قىزلار ياراتمايدىغان بولغاندىن كېيىن ، ئۇ بىر قەپەستە تورغاي باقتى ؛ نەۋجۇۋانلاردىن بىزار بولغاندىن باشلاپ بەش قەپەستە تورغاي باقتى ؛ ئاياللاردىن رەسمىي كۆڭلى قالغاندىن كېيىن ، تورغاي

باقىدىغان قەپەسنى ئوتتۇزغا يەتكۈزدى . شۇنىڭدىن بېرى ئۇنىڭ مەھەللىسىدىن كېچە - كۈندۈز تورغايلارنىڭ ئاۋازى ئۆكسىمەيدىغان بولدى . بۇ ئاخىر كوچىدا جېدەل كەلتۈرۈپ چىقاردى . قوشنىلىرى ئۇخلىيالماي ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشتى ، لېكىن ئۇ ھەممىدە ئۈتتى . چۈنكى ، ئۇ پۈتۈن كوچىنى پۈلنىڭ كۈچىگە تايىنىپ بېسىقتۇرۇپ ، غالىبلىقىنى نامايان قىلدى . شۇنىڭ بىلەن ، ئاۋۇال ئۇنىڭ رەھمان ھاجى دېگەن ئىسمى رەھمان تورغايغا ئۆزگەردى . ئارقىدىن مەھەللىسىمۇ تورغاي مەھەللىسى دەپ ئاتالدى . دەسلەپتە ئۇ ھۈزۈرلانسا ، پۈتۈن مەھەللە ئازابلاندى . قوي مىجەزلىك جامائەت بارا - بارا بۇنىڭغىمۇ كۆندى . مەسچىتكە خېلى كۆپ پۇل يارىدەم قىلغاندىن كېيىن بولسا ، كىشىلەر ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشتى . ئاخىر بېرىپ تورغايلارنىڭ نەغمىسى بۇ كوچىدىكىلەرنىڭ ھاياتىدا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسىگە ئايلىنىپ ، بىرىدەم ئاڭلىنمىسا بىرنېمىسى يېتۈپ كەتكەندەك ھېس قىلىدىغان ، ھەتتا كېچىسى ئۇخلىيالمايدىغان ھالغا يەتتى .

رەھمان تورغاي ئۆز ئۆمرىدە ئىككى نەرسىگە ئېتىقاد قىلىپ ، شۇنىڭ كويىدا ياشاپ ، ھاياتىنىڭ ئاخىرقى بوسۇغىسىغا يېقىنلىغان . ئۇنىڭ بىرى ، پۇل ، يەنە بىرى ، ئايال بولۇپ ، ئۇ ھەر ئىككىسىگە قانائەتلەنگۈدەك ئېرىشتى . بۇنىڭ ئىچىدە پۈلنىڭ ئورنى يەنىلا ئۆزگەرمىدى ، ئەمما ئايالنىڭ ئورنىنى تورغاي ئىگىلىدى . ئۇنىڭچە ، تورغاينىڭ جان - جەھلى بىلەن چىرىلدىشى ياشلىقىدىكى قىزلارنىڭ ئاۋازىغا ، ئادەتتىكىدەك يېقىملىق سايراشلىرى نەۋجۇۋانلارنىڭ ناز - خۇلقىغا ئوخشايتتى . ئۇ ھەربىر تورغاينى ئۆز كۆڭلىدە بىر ياكى بىرقانچە قىز - جۇۋانلارغا ئوخشىتاتتى . شۇڭا ، بارلىق تورغايلىرىنىڭ ئەركەك ياكى چىشى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئايالچە ئىسمى بار ئىدى . ئۇلارنى بۇۋى خېنىم ، ئاق قىز ، رەنا قىز ، گۈلباھار... دەپ چاقىرىشقا ئادەتلەنگەنىدى . ھەرقايسىسىنىڭ ئاۋازىنى روشەن پەرقلەندۈرەلەيدىغاندەك ، سايرىغان ئاۋاز ئاڭلانغان ھامان

ئىختىيارسىز : «ھە ، ئاق خېنىم ، سېغىندىڭمۇ ؟ » دەيتتى . توغايلار سايراپ ھالىدىن كەتكەندە ، ئاق بېلىقتەك سوزۇلۇپ ياتقان ئاشۇ خېنىملار كۆز ئالدىغا كېلىپ ، ئامراقلىق بىلەن سۇ بېرەتتى ، دان چاچاتتى . تورغاينىڭ خۇدىنى يوقاتقان ھالدا ئەسەبىيلىك بىلەن سايراپ ، ئاغزىدىن قان تامچىپ ، چىرايلىق كۆزلىرىنىڭ يۇمۇلۇپ كېتىشى قىزلارغا ئوخشايدۇ . مانا بۇ ئۇنىڭدىكى پۈتكۈل لەززەت ، دۇنياغا تېگىشىپ بولمايدىغان كەيپ .

ھەممە تورغايلار بىرلا تورغاي سايراۋاتقاندەك ھەم يەنە بىرمۇنچە تورغايلار سايراۋاتقاندەك بىر خىل رىتىمدا سايراشقا باشلىدى . ئۇلار تەكشى ھالدا ئاغزىنى يوغان كېرىپ ، تىللىنى لىپىلدىتىشاتتى . يوغان قەپەسكە سولانغان بۇ جانىۋارلار قوندىقىغا ئەمەس ، قەپەسنىڭ ئالتۇن ھەل بېرىلگەن چىرايلىق چۈشىگە پوكانلىرىنى چىڭ چاپلىشۋېلىشقان بولۇپ ، سىرتقا قاراپ قاتتىق چىڭقىلىش ئۈچىدە چىرىلدىماقتا ئىدى . يىلان باغرى سوزۇلغان خالتا كوچا — تورغاي مەھەللىسىدىن چىقىۋاتقان بۇ ئاۋاز شوخ توي نەغمىسىگىمۇ ، مۇڭلۇق مۇقام پەدىسىگىمۇ ، غەزەپلىك نەرە تارتىشقىمۇ ئوخشىماي ، تامدىن تامغا سوقۇلۇپ ئەكس سادا پەيدا قىلغاندىن كېيىن ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى ـ دە ، ھاۋا زەرىچىلىرىنىڭ ئۇزىتىشى بىلەن تاغ چوققىلىرىغا ئۇرۇلدى . تورغايلارنىڭ ئاغزىدىن چىققان قانلار قەپەسنىڭ ئالتۇن ھەللىك چۈشىگىلىرىدىن ساقىپ دەريالارغا قۇيۇلدى . ئاندىن دەريالارنىڭ لاي سۈيىگە ئارىلىشىپ پايانسىز قۇملۇقلارغا سىڭىپ كەتتى . رەھمان تورغاي ھەيران قالدى . ئۇ ئۆزىمۇ تورغايلار بىلەن بىر قەپەستە تۇراتتى . ئۇمۇ ئاغزىنى ئېچىپ بىرنېمە دېۋىدى ، ئاۋازى ئادەمنىڭكىگىمۇ ، ھايۋاننىڭكىگىمۇ ياكى ئۇچار قاناتلارنىڭكىگىمۇ ئوخشىماستىن ، غەيرىي بىر مەخلۇقنىڭكىدەك چىقتى . ئاغزىدىن تورغايلارنىڭكىگە ئوخشاش جىرتىلداپ ئېتىلغان قان بىردەمدىلا قەپەسنى توشقۇزۇپ پەسكە ساقىشقا باشلىدى . ئاندىن بىردىنلا پۈتۈن تورغاي پوكانلىرىنى يېقىپ تۇرغان قەپەس چۈشىگىلىرىدىن ئاجراپ كېلىپ ،

رەھمان تورغاينىڭ باش ـ كۆز ، كانىيغا ئېتىلدى ، ئۇلارنىڭ قانلىق قىزىل تىرناقلىرى كانىيغا چىڭ پاتۇرۇلدى . ئۇلار بىر خىل ئاۋازدا چىرىلدايتتى ، زۇۋانى ئادەمنىڭكىگە ئوخشايتتى .

— بىزنىڭ ئۇۋىدىكى تۇخۇملىرىمىز قۇرۇدى ، چۇجلىرىمىز ئاچلىقتىن ئۆلدى . سەن كۆڭلۈڭنى ئېچىش ئۈچۈن ھايانىمىزغا زىيانكەشلىك قىلدىڭ .

— سەن كالۋا جاللات بىزنىڭ ناله ـ زارلىرىمىزنى خۇشال سايراۋاتىدۇ ، دەپ بىلدىڭ . ئەمدى سەنمۇ قەپەسكە چۈشتۈڭمۇ ؟ قەپەسىنىڭ تەمىنى سەنمۇ تېتىپ باق ، سەنمۇ ناله ـ زار قىلىپ باق...

— نەچچە ۋاقىتتىن بېرى روھىڭ ، ئېتىقادىڭ قەپەس ئىچىدە بىز بىلەن بىللە ئىدى ، ئەمدى ئۆزۈڭمۇ كىردىڭ ، قېنى سەنمۇ سايرا !

تورغايلار بىردىن قىز ـ جۇۋانلارغا ئايلىنىپ ، ھەممىسى تەڭلا ياقىسىدىن ئالدى .

— سەن بىزنىڭ ھايانىمىزغا زىيانكەشلىك قىلدىڭ ، بىزنى نابۇت قىلدىڭ...

رەھمان تورغاي تىنالماي تۇنجۇقۇپ كەتتى . ئۇ قان ئىچىگە تىزلىنىپ ، گۇناھىنى تىلىمەكچى بولۇۋىدى ، بايىقى مەخلۇقنىڭكىدەك ئاۋازىمۇ ئۆچۈپ ، زۇۋانى تۇتۇلۇپ قالدى . ئاخىردا بولالماي تۇنجۇقۇپ ئۆلدى ، ئۆمرى قەپەس ئىچىدە ئاخىرلاشتى .

ئۇ ۋارقىراپ ـ جارقىراپ پولات چۈۋىققا ئۇسۇۋالدى . گۈرۈدەك قاراڭغۇ سولاقخانا يورۇپ كەتتى . ئىككى گۈندىپاي يۇگۇرۇپ كەلدى . رەھمان تورغاينىڭ پىشانىسىدىن قان ئېقىۋاتاتتى .

— نېمە بولدۇڭ ؟

— قارا بېسىپ قاپتۇ .

— پىشانەڭ نېمە بولدى ؟

— مۇگدەپ قېلىپ ئۇسۇۋالدىم .

— ياۋاش بول .

چىراغ ئۆچۈرۈلدى . تۇرمە ئىچى يەنە گۈرەك تۇس ئالدى . رەھمان تورغاي بىردەم ئولتۇرۇپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى . ئۇنىڭ يىغىسى سىرتقا يېقىملىق مۇزىكىدەك ئاڭلىناتتى . تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان گۇندىپاي خىرىلداپ كۈلۈپ كەتتى :

— ئەجەب خوتۇن كىشىدەك يىغلايدىغان نېمىكەن . ھا ، ھا ، ھا...

ئۇ تورغىيىنى ئوغرىلىغان بىر بالىنى تۇتۇۋېلىپ پېيىنى كېسىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ، تۇرمىگە چۈشۈپ قالغانىدى . ئۇنى ئايالى يوقلاپ كەلدى .

— دەرھال ئۆيگە قايتىپ بالىلارغا ئېيت ، تورغايلارنىڭ ھەممىسىنى قويۇۋەتسۇن . قەپەستىن چىقىرىپ ئۇچۇرۇۋېتىڭلار !

ئايالى ھەيران قالغان ھالدا دېدى :

— شۇنچە پۇلغا ئالغان تورغاينى بىكاردىنلا قويۇۋېتەمدۇق ، بىزنى باقالمايدۇ دەپ شۇنداق دەۋاتاملا ؟ بالىلار تورغايلارغا سىلىدىنمۇ ئۆتە ئامراق ، شۇنداق ياخشى بېقىۋاتىدۇ .

— ئاغزىڭنى يۇم ! مەن قويۇۋەت دېگەندىكىن قويۇۋېتىش !

— ئەمىسە سېتىۋېتەيلى ، نەچچە مىڭ كويلۇق تورغاينى بىكاردىن بىكار قويۇۋەتسەك قانداق بولىدۇ ، ماقۇل دېسىلە ، سېتىۋېتەيلى ، پۇلنى شامالغا ئۇچۇرمايلى .

— ھۇ غەرەز ئۇقمايدىغان كالۋا ، مەن قويۇۋەت دېگەندىكىن قويۇۋەت . تورغايلارنىڭ قەپەستىن چىقىشى مېنىڭ ماۋۇ قەپەستىن قۇتۇلۇشۇمنى بەلگىلەيدۇ . ئاڭلا ، مېنى قىساس تۇتۇپتۇ ، ئاشۇ تورغايلارنىڭ قىساسى تۇتۇپتۇ .

ئايالى ھەيران بولغىنىدىن داڭقېتىپ قالدى .

— ھاڭۋېقىپ تۇرماي چاپسان بول ، ئالۋاستى .

— بۇنى قانداق بىلدىلە ؟

— ئىپلاس ، چۈشۈمدە ئايان بولدى ، چۈشۈمدە !

ئايالى ھۆكۈرەپ يىغلىغىنىچە كېتىپ قالدى . ئەمدى ئوغلى

كەلدى . ئۇ بېشىنى تۆۋەن سالغاندى .

— قانداق بولدى ؟ — تەقەززا بولغان رەھمان تورغاي پوكىننى پولات چۈنقىقا چىڭ يېقىپ زارلانغان ھالدا سورىدى .

— قەپەسنىڭ ئىشىكىنى ئۈچ كۈن ئوچۇق قويسام چىققىلى ئۇنىمىدى . ئۇلار قەپەسكە كۆنۈپ قاپتۇ .

— بەتبەخت ، سەن ئۇلارنى تۇتۇپ ئەپچىقىپ ، ئاسمانغا ئېتىپ ئۇچۇرۇۋەتسەڭ بولمامدۇ ؟

— چېچىلمىسلا دادا ، ئۇنىمۇ قىلدىم . ئاسمانغا ئاتسام چالمىدەك پوككىدە يەرگە چۈشۈۋاتىدۇ . ئۇلار ئۇزاق ۋاقىت ئۇچمىغاچقا ئۇچۇشنىمۇ ئونتۇپ قاپتۇ ، بولمىسا ھەممىسى بېجىرىم ، قانىتى ساق ، ئەمما ئۇچالمايدۇ ، قەپەسكە يۈگۈرەيدۇ...

بالا بوغۇلۇپ كۆزىگە ياش ئالدى . دادىسى لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى .

— ھە ، مۇنداق ـ دە... مۇنداق ـ دە . ئەسلىدە ھايات مۇنداق دېگىن . سەن... سەن ئۆگەت ، ئۇلارنى سايلىققا ئەپچىقىپ ئۇچۇشنى ئۆگەت ، ھەر كۈنى قىلىدىغان ئىشىڭ شۇ بولسۇن ، باشقا ئىشنى قوي . ئۇلارنى ئۆلتۇرۇپ قويما ، سەۋرچانلىق بىلەن ئۆگەت . كۈتۈپ تۇر . ئۇلار زېيانغا ئۇچرىسا ، سەنمۇ داداڭدىن ئايرىلىپ قالىسەن بالام . ئۇلار ئاستا ـ ئاستا ئەسلىدىكى ياشىغان ھاياتىنى ، ماكانىنى ئەسكە ئالىدۇ ، ئاندىن ئۇچىدۇ ، ئەنە شۇ چاغدا داداڭمۇ سىلەر بىلەن بىللە بولالايدۇ .

تىرىلىش

مەن تەڭشىلىپ قالدىم . ياق ، سەنمۇ تەڭشەلدىڭ ، ئۇمۇ تەڭشەلدى ، ئىشقىلىپ ، ھەممىمىز تەڭشەلدۇق . ھا... ھا... ھا... ھەممىمىز تەڭشەلدۇق ، تەڭشىكىمىز شۇنداق قاملاشتىكى... ھۇ زۇۋانىڭغا ، بىز ساراڭ بولغان ئوخشايمىز . ئەسلىي بىزنىڭ تەڭشىكىمىز يوقمىدى ؟ قايسى مەلئۇن تاپتى بۇ گەپنى . مانا ، مانا مۇشۇ بىر توپ مەستلەر ، قاۋاقتا پاتماي يولغا كېزىكىنىڭ پىتلىرىدەك تارقاپ كەتكەن مەستلەر تاپقان گەپلەر ، باشقا گەپ تاپالمىدۇق . بىز ئىچمىگەن ۋاقتىمىزدا پاڭقۇش ، گالدۇرۇڭ ، كالۋا ، ئىچكەن ۋاقتىمىزدا تەڭشىكىمىز بولامدۇ ؟... قانداق تەتۇرلۇك ، ساق دەسسەپ ماڭغاندا تەڭشىكىمىز يوق ، ئىچكەندە بار . ئاللا ئەسلىي ھەممە ئىنساننى ھاراقسىز تەڭشىكى بىلەن ياراتسا ، بىز ئىچمۇبلىپ تەڭشىكىمىزنى تاپامدۇق ؟... ھا... ھا... ھا... ساراڭ بوپتىمىز . سەن جادۇگەر مانا مۇشۇ پۇچۇق پىيالەڭدە بىزنى تەڭشەيسەن . بىز تەڭشەلگەندىن كېيىن خوراز بولىمىز ، ئىت بولىمىز ، ئېشەك بولىمىز ، توڭگۇز بولىمىز ، يولۋاس بولىمىز ، تۈلكە بولىمىز . ئاخىر بىر زەمبىل پوق بولىمىز . مانا بىزنىڭ تەڭشىكىمىز ، بىزنى مۇشۇنداق تەڭشەيسەن... ھا... ھا... ھا... راست دېدىمۇ ، ھە... دېگىنە ، مەن ھازىر نېمە بولدۇم ، ئىت... قانجۇق بولدۇمۇ ، قاۋاۋاتىمەنمۇ... ماقۇل ، سەن نېمە دېسەڭ مەن

شۇ بولاي . يەنە يۇز گرام بەرگىن ، قەرز دەپتىرىڭ توشۇپ كەتكەن بولسا كەينىگە يېزىۋەر . مەن بېرىمەن . مەن پەقەت مۇشۇنداق قاۋاپ يۇرسەملا... بەرگىن خۇش بولاي ، سەن ياش بولغان بولساڭ مەندەك بىر ئوغۇل بالىنى قەرزدار قىلمايتتىڭ ، سەن مومماي ـ دە... ھا... ھا... ئوبدان خان ئاچا خۇش بولاي ماقۇل دە . مۇشۇ ئايلىق مائاشىمدا ھەممە قەرزىمنى ياندۇرۇۋېتىمەن . نېمە ، يېرىم يىللىق مائاشىمنۇ يەتمەمدۇ ؟... مەيلى ، پۇتۇن شەھەر كۆيۈپ كەتسىمۇ ، بىر تال تۇكۇم تەۋرەپ كەتمەيدۇ ، ئاخىر دۇكىنىڭغا ئوت قويۇۋېتىمەن . دادامدىن قالغان ئۆي ، ئون پارچە گىلەم ، يەنە مائاشىم ، ئابرۇيۇم ھەممىسىنى سەن مۇشۇ پۇچۇق پىيالەڭ بىلەن تارتىۋالدىڭ... ئوبدان ئاچا ، ئۇ دۇنيادا ئەگەر ھەممە ئادەمگە ھاراق ئىچۈرگەن گۇناھىڭ ئوچۇن دوزاخقا بۇيرۇلساڭ ، مەن جەننەتكە بېرىشقا لايىق بولسام ، مەن خۇدادىن سېنى مېنىڭ ئورنۇمدا جەننەتكە كىرگۈزۈشنى تىلەي . يەنە يۇز گرام بەرگىن ، ماڭا ئىشەن ، مۇشۇ ئايلىق مائاشىمدا خۇدا بۇيرۇسا بېرىۋېتىمەن . كونىسىنىمۇ ، يېڭىسىنىمۇ ھەممىسىنى بېرىۋېتىمەن ، ئىشەن . قېينانام بۇ ھېيتتا خوتۇنۇم بىلەن ئىككىمىزگە بىردىن سارجا پەلتو قىلىپ بەردى . خوتۇنۇم ساندۇقتا سېلىۋېلىپ چىقارمايۋاتىدۇ . بىر كۇن ئەمەس ، بىر كۇنى ساندۇقنىڭ قۇلۇپىنى چېقىپ ئىككى پەلتونى ئەكەلسەم كونا قەرزىم تۇگەر... ھە ، مەيلى قېرى ، يېرىمغا ھېساب قىلساڭمۇ ، راست ، ئىشەنمەمسەن ؟ بىر ئۆي بىلەن ئون پارچە گىلەمنى بەرگەنگە ئىشەنگەن يەردە ، ئاشۇ پەلتونى بېرىشمگە ئىشەنمەمسەن ؟ مەن ھاراقتا كەلگەندە قىلمەن دېگەن ئىشمنى قىلمەن . ماقۇل دە ، مەن ئەسلىي باي ، سەن يالاڭ تۇش دىۋانە ئىدىڭ . ئەمدى ئىككىمىز ئالماشتۇق . بۇرۇن سەن بويۇن قىسىپ يالۇۇراتتىڭ . ئەمدى مەن يالۇۇرىمەن . خۇدا بىزنى مۇشۇنداق قوش كىندىك ياراتقان . كىم بىلىدۇ ، ئەتە ـ ئۆگۈن يەنە مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا بولۇپ قالىمەنمۇ تېخى . ھا... ھا... ۋاي...

ۋاي ، ئۇ چاغدا مەن ئاشۇ هاراق تۆكمدا چىلىشىپ ئولتۇرۇپ ، ئىچە مەستلەر ، ئىچە ، دەپ تازا بەرمەيدىغان بولسام . سەن بېيىغانچە چىڭىپ كەتتىڭ ، مەن باي چېغىمدا سەندەك پىخسىق ئەمەس ئىدىم . خۇش بولاي ، ئوبدان خان ئاچا ، جېنىم ئاچا ، تاتلىق ئاچا . يۇز گىرامغا هېساب ئەللىك گرام بەر... هە ، خوشە مانا ئىچتىم . گۆرۈڭدىن توڭگۇز قوپقۇر . ئىچىمدىكىنى تاپ دېگۈچە بالدۇرراق ئوچۇقىنى دېسەڭ بولمامدۇ ، جېنىڭ چىقىپ كەتسىمۇ... يەنە بېرەمسەن ، ياق ، ئەمدى ئىچمەيمەن ، ئەمدى ئىچسەم قەرزگە ئىچكەن هارىقىمنىڭ هەممىسى يەنە دۇكىنىڭدا قالىدۇ . ماقۇل ، خەير سۆيۈملۈك ئاچا ، خان ئاچا خۇدا ساڭا يېقىن . سەن ئۆمۈر بويى بىزنى مەست قىلىپ يىلىكمىزدە سۇ ئىچسەن ، بىز مەست بولۇپ ئەقلىمىزنى يوقتىمىز . ئۆلۈكمىز دۇكىنىڭدىن چىقىدۇ... ها... ها... ها... ئىچىڭلار مەستلەر . ئىچىڭلار ، ئەرزان هاراق . زەهەردىن قىممەت هاراق خۇشە... هۇررا ، ئىچىڭلار... ئۆلگۈدەك ئىچىڭلار... خوشە... هۇررا... مەن كەتتىم . ئۆلسەم ئۆمەر هەييامنىڭ رۇبائىيلىرىنى ئوقۇڭلار...

— كەتتىڭمۇ توختى مەست ؟

بۇلۇڭدىن شالى قۇيۇلۇپ ، كۆزى يۇمۇلۇپ قالغان بىرى شۇنداق دېدى .

— هە... هىم... سەن كىم ، ئاناڭنى ، ئوبدان بۇرادەر ، مېنى بىلمىدىكەنسەن . سەن... سەن هازىر ئوبدان تەڭشىلىپسەن . مەندىنمۇ ئوبدان تەڭشىلىپسەن . مەن سەندەك تەڭشەلمەيمەن . سەندەك تەڭشىلىپ قالسام خوتۇنۇم ماڭا باشقا هاراقنى ئىچۈرىدۇ . مەن تالادا ئۇخلايمەن ياكى بوسۇغىدا...

توختى مەستنىڭ قىزىرىپ خۇنۇكلىشىپ ئۇيقۇسىرىغان كۆزلىرى تارتىشىپ ، ئىشىك ئالدىدا شىرە چۆرىدەپ ئولتۇرۇشۇپ ئىچىشۋاتقان مەستانىلەرگە تىكىلىپ قارىدى . سېمىز بىرى يېنىچە بولۇۋېلىپ تىلەپ ئىچىدىغان بىر هاراقكەشكە گەپ قىلىشاتقانىدى .

قولىدا پۇچۇلۇپ كەتكەن پىيالىدە پىرىم ھاراق بار ئىدى .

— خۇش بولاي غوجام دېگىنە...

— خۇش بولاي غوجام ، — ئەگىشىپلا دېدى ئەرۋاھقا ئوخشايدىغان تىلەمچى ھاراقكەش تىترەپ ھەم ھەجىيىپ تۇرۇپ .

— ئاكا دېگىنە .

— ئاكا .

— دادا دېگىنە .

— دادا .

— ھا... ھا... ھا...

— ھا... ھا... تۇتە ئىچە... ياشا... ئۆلمەي مۇشۇنداق ياشا ، ئۆمۈر بويى تىلەپ ئىچ ، يالۇرۇپ بويۇن قىسىپ ئىچ ، سەندە ۋىجدان ، غۇرۇر بولمىسۇن ، يانچىل ، مىجىل ، قورتتەك يۇمشاق ، ئەۋرەز پاقىسىدەك شەرمەندە ياشا .

ھەممە مەستلەر قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى . توختى مەستمۇ كۈلۈپ سالدى .

— ھەي دولقۇن يەنە ئىچەمسەن ؟ — شەپكىنى گەدىنىگە كىيىۋالغان يەنە بىرى سوردى . دولقۇن ئەرۋاھتەك يەنە دىكىلدەپ ھىجىيىپ كەلدى . ساقال باسقان سېرىق چىراي خۇشلۇقتىن چىببەرقۇتتەك قورۇلۇپ كەتتى ۋە پىرىم پىيالە ھاراقنى قولىغا ئالدى .

— ھەي ! ؟...

— خوش تەقسىر .

— تەقسىرىڭنى قوي كاززاپ...

— ھا... ھا... ھا...

— ما ھاراقنى ئىچەمسەن ؟

— بەرسىلە ئىچىمەن .

— ماۋۇ تۇلۇم خوتۇندىن پۇلغا ئالساڭ نەچچە پۇلغا ئالىسەن ؟ ئەرۋاھ بوينىنى سوزۇپ پىيالىگە قارىدى .

— بەك قارا، سىنچىلاپ قارا.
— ھە... ھەقىچان ئەللىك پۈتۈگا ئالىمەن.
— پۇلۇڭ بارمۇ؟
ئۇ ھىجايدى، بويىنى قىسىلىپ كەتتى.
— پۇلى يوق ئادەم پۇلى بارغا تەزىم قىلامدۇ، قىلمامدۇ؟ دولقۇن گەدىنىنى تاتىلاپ ھىجايدى.
— گەپ قىلە! — گۇندىپايدەك سەت ۋارقىرىدى قاراگىر ئادەم.
— ھە، تەزىم قىلىدۇ! — ئۇ دىڭىدە چۆچۈپ كۆزلىرى چىمىلداپ كەتتى.
— نان تىلەيدىغان تىلەمچى نان بەرسە دۇئا قىلىدۇ، سەن ھاراق تىلەيدىغان تىلەمچى بولغاندىكىن تەزىم قىل، بولامدۇ؟
— قانچىنى تەزىم قىلىمەن؟
— بىر تىيىنغا بىرنى.
— ئە... ئەل... لىكنى؟
— ھاراق ئىچكۇڭ بارمۇ؟ نەپسىڭ بېسىلىپ قالدىمۇ؟ ئەرۋاھ يەنە ھىجايدى.
— غاچ گەپ قىل، بولمىسا كۆتۈر قاسقىنىڭنى، ئۆزۈم ئىچىمەن، ئىبسىل مەي، پۇراقلىق مەي، ئىشقى بار مەي.
— قىلاي، قىلاي، ئازراق تەزىم قىلاي.
— يوقال، ئۆزۈم ئىچىمەن. ئىچىدىغان ئىشىڭ بولسا بىرىنى كەم ئەمەس ئەللىكنى، بولمىسا يوقال.
دولقۇن ئەرۋاھنىڭ ئاغزىغا يىغلىغان سېرىق سۇ جاۋغىيىدىن ساقىدى.
— ماقۇل، مانا بىر، ئىككى...
— ھېساب ئەمەس، توختا. بۇنداق قىلساڭ ھېساب ئەمەس. كىنودا گادايىنىڭ پادىشاھقا تەزىم قىلغىنىنى كۆرگەنمۇ؟ مېنىڭ پۇلۇم بار، مەن ھازىر پادىشاھ، سەن گادايى، تىزلان، تىزلىنىپ

تەزىم قىل .

— ماقۇل ، مەن تىزلىنايى .

دولقۇننىڭ دىردىيىپ چىققان كېكىردىكىدىن غۇرتۇلداپ ئاۋاز چىقتى . تەلمۈرۈشتىن پىلدىرلاپ قالغان كۆزلىرى قېرى ئېشەكنىڭ كۆزىدەك مىسكىن ھەم ھېسسىياتسىز ئىدى . ئۇ تاقىلداۋاتقان نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن تاققىدە تىزلىنىپ تەزىم قىلىشقا باشلىدى . قاراگىر تومپاي ئادەم سانىغىلى تۇردى .

— ئۇچ... ئالتە... پېشانەڭ يەرگە تەگمىسە ھېساب ئەمەس... سەككىز... توقۇز... ھە ، ھەببەللى ، ئون ، ئون بىر ، ئون ئىككى... ھا... ھا... ھا...

مەستلەر تىزىغا شاپىلاقلاپ كۈلگىلى تۇردى .

— ئاپلا ، بالدۇرراق مېنىڭ ئەقلىمگە كەلسىچۇ؟ ھا... ھا... ئەمما ، توختى مەست شۇكلەپ قالدى . كۈلمەكچى بولۇۋىدى ، ئىچىدىن كۈلكە چىقماي ئاسماندىن چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك ، پۈتى ئاسمانغا ، بېشى يەرگە بولۇپ قېلىۋاتقاندەك بېشى چىگىلىپ كەتتى .

— يوقال... يوقىلىش ، دوزاخنىڭ مىتىلىرى...

ئۇ بۆرىدەك سۈزۈلۈپ ئېتىلىپ كەلگىنىچە تەزىم قىلىۋاتقانىنىڭ كۆتىگە بىرنى تەپتى . دولقۇن ئەرۋاھ «ۋاي... جان» دەپ تۆۋەت قەدەم يەرگە دومىلاپ كەتتى . قاراگىر تومپاي ئادەم ھاڭۋېقىپ قالدى . بىر مۇشت كۆتەكتەك گەدىنگە تېگىپ ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كەتتى...

— يوقال ، ھۇ خۇدانىڭ ئاسىيلىرى ، ئادەم ئەمەس توڭگۇزلار... سەن كىمنىڭ پادىشاھى... سەن كىمنىڭ گادىيى... ھە... توڭگۇزنىڭ بۇرنىدىن چۈشكەن .

توختى مەستنىڭ ئالدىغا يەنە بىرى يۈگۈرۈپ كېلىۋىدى ، بىر كاللا قويۇپ كاللىسىنى ئايلاندۇرۇۋەتتى . ئۇ غالجىر ئىتقا ئوخشاپ قالغانىدى . شىرە ئۈستىدىكى بوتۇلكىلار بىلەن بىرىنىڭ بېشىغا

سالدى ، شىرەنى بىر تېپىك بىلەن ئۆرۈپ ، يۈگۈرگىنىچە تامنى بويلاپ قۇيۇندەك كەتتى . ئۇ دادىسى ئۆلۈپ كەتكەندەك ۋارقىراپ ، ھۆڭرەپ يىغلاپ يۈگۈردى . تىنىقى يېتىشمەي قاتتىق ھاسىراپ كەتتى . يولدا كېتىۋاتقان كىشىلەر توختىي مەستكە ھەيران بولۇپ قارىشىپ قالدى .

— توختى مەستنىڭ مەستلىكى چېكىدىن ئېشىپ غالجىر بولۇپ قالدىمۇ نېمە ؟

— سارىڭ بولغان ئوخشايدۇ .

ئۇ يۈگۈردى ، توختىماي يۈگۈردى ، ۋارقىراپ ، يول ، كوچا ، ئادەم كۆپ يەر ، ئاز يەر ، يوق يەر ، ھەممە يەردە ئاستىلماستىن يۈگۈردى . ئۇنىڭ ۋارقىراپ يىغلىشى سارىڭغا ئوخشىغاندەك قىلمدۇ ، ئەمما يۈگۈرۈشلىرى مەستكە ئوخشايدۇ . ئۇنىڭ دوپپىسى يولدا چۈشۈپ قالدى . بىر پاي ئايىغىنىڭ پاشنىسى ئاجراپ قالدى . يۈگۈرەلمەي قېلىۋىدى ، ئايىغىنى سېلىپ تاشلىۋېتىپ پايپاق بىلەن يۈگۈردى...

دەريا... پاكلىق دەريا سى ، ئانا دەريا ، تۇمەن دەريا سى... ھەممە مەرەزنى ئېقىتىپ كېتىدىغان دەريا ، قەشقەردىن چىققان مەرەزلەرنى ئېقىتىپ بولالمىغان دەريا ، ئېقىتىپ بولالماي قېرىپ كېتىۋاتقان دەريا .

تاپىنىدىن قان چىقىپ ماي يولدا قىزىل ئىزلار قالدى . ئۇ ئۆزىنى دەريا غا ئاتتى ، يەنە لەيلەپ چىقتى . يەنە زورۇقۇپ چۆمدى ، يەنە لەيلىدى ، چۆمدى... غالجىرلىقى بېسىقىپ تىنىقى قىنىغا چۈشتى . ئوڭدىسىغا لەيلىدى... كۈن پاتقىلى قىزارغانىدى . سۇ يۈزى قىزىل رەڭدە لۆمشۈپ ئاقماقتا ئىدى . زەڭگەر ئاسماندا كەپتەرلەر ئېگىز - پەس ئۇچۇشۇپ يۇرۇشىدۇ . كۆكتە قاراگىر تومپاي ئادەم خىرىلداپ كۈلۈپ ، گىرۋىكى ئۇچۇپ كەتكەن پىيالىنى ئۇنىڭغا تەڭلىدى . بارغانچە يېقىنلاپ كەلدى .

— ئىچە توختى مەست... تىزلان... تەزىم قىل... مەن

پادىشاھ... پۇلۇم بار .

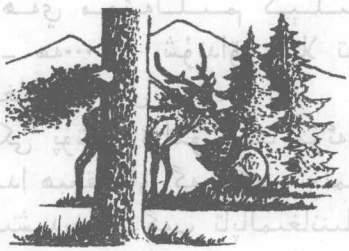
قول بارغانچە سوزۇلۇپ ھەرە چىشىدەك پىيالە ئۇنىڭ تۇمشۇقىغا كەلدى .

— يوقال... يوقال... بوغۇزلايمەن . ئاھ ، خۇدا ئۇنى كۆزۈمگە كۆرسەتمە . ئۇنى كۆرسەتمە... سەندىن تىلەي ، ئۇنى كۆزۈم كۆرمىسۇن !...

توختى مەست سۇدا سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى . يەنە غالجىرلىق بىلەن ۋارقىرىدى :

— توۋا قىلدىم خۇدا... توۋا... مېنى... گۇناھىمنى كەچۈر !... ئۇلۇغ خۇدا ئۇنى كۆزۈمگە كۆرسەتمە . مەن ئۆلمەن... جېنىمنى ئال !...

ئۇ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ يەنە بېشىنى چاڭگاللاپ سۇغا چۆمۈشكە باشلىدى . ئۇنىڭ سۇ بۇقىسىدەك بوم ئاۋازى تۇمەن دەريا سى بويىنىڭ تىنچ ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋەتتى .

رېستوراندىن ئىشرەتخانىغا

سېلىم بايۇەچچە گۇگۇمدىكى ئالىيېشىل چىراغلار خەت بولۇپ يېنىپ ـ ئۆچۈپ تۇرغان رېستوران ئالدىدا تۇرۇپ خوتۇنىغا ئۆزىنىڭ مەمەدان كۆيۈمچانلىقى بىلەن تېلېفون ئۇرماقتا :

— ۋەي... ۋەي... ئاڭلا خوتۇن ، جومباق... مانا ، مانا... ئەڭ ئالىي رېستورانىنىڭ ئايرىم خانىسىدىن ئەڭ قىممەت جوزىلىق تاماق بۇيرۇدۇم . ھاراقنىڭ ئەڭ كاتتىسى . گاداي مۇئەللىم ئىچىپ بېقىش تۇگۇل ئىسمىنى ئاڭلاپ باقمىغان چەت ئەل ھارىقىنى تەييارلىدىم... — سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ، يېقىنلا كېلىپ قالغان مۇئەللىمنى كۆرۈپ قالدى .

— ھەي... ھەي مۇئەللىم كېلىپ قالدى . كېيىن سۆزلىشەرمىز ـ ھە... — شۇنداق دەپلا تېلېفونىنى ئۆچۈرۈپ مۇئەللىمنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى .

رېستوراندىكى پۈتۈن ئولتۇرۇشتا مۇئەللىم بىلەن سېلىم بايۇەچچە ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق گەپ گەپ بولمىدى ، قولاشمىدى . ئۇلار نېمىنى دېيىشىدىغانلىقىنى ئۇستىگە سېلىم بايۇەچچىنىڭ ئۇزۇلمەي جىرىڭلاپ تۇرىدىغان تېلېفونى ، تېلېفوندا ئۇزۇنغا سوزۇلغان پاراڭ ، مۇئەللىم بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچبىر يېقىنلىق مۇناسىۋىتى شەكىللەندۈرەلمىدى . گېپىنى تاپالمىغان سېلىم بايۇەچچە ھاراقنى جىق ئىچىپ تەڭشىلىپ قالدى .

شىرەدە باقالىنىڭ ھارۇسىدىكى تۆكمە قىلىنغان مېۋىدەك

توپه ـ توپه بولغان ، بىر ـ بىرىدىن ئېسىل تاڭام ـ قورۇملار شۇ پېتى قالدى .

— بۇ... بۇ قاملاشمىدى مۇئەللىم... ئولتۇرۇشمىز پەقەت بولمىدى . مەن سىزنى ئېچىلدۇرالمىدىم... مەن ، مەن بۇگۈن سىزنى ئېچىلدۇرۇپ خۇش قىلمىسام ھېساب ئەمەس ، جۇرۇك ، مەن سىزنى ئۆمرىڭىزدە ئۇنتۇلمىغۇدەك خۇش قىلىدىغان يەرگە ئاپىراي !

سېلىم بايۇەچچە دەلدۇگۇنۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ ، سەنتۇرۇلۇپ ماڭالماي قالدى . مۇئەللىم ئۇنى يۆلىۋالدى . يەنە تېلېفون كەلدى .

— ۋەي... ھە جومباق... سەنما ؟ ھە... مېنى ئۇنتۇپ قالماپسەن ـ دە... سېنى سېغىنمايدىغان ئىش بولامدۇ . ھە... قارا مەن... گۇاڭجۇدىن كەلگىلى تېخى ئۇچ كۈن بولدى . قىزىمنىڭ مۇئەللىمنى مېھمان قىلىمەن دەپ رېستوراندا ئولتۇرۇۋاتىمىز . ھە شۇ ، بۇ يىل قىزىم تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرمەكچى... مەن شۇ شىركەت ، سودا دەپ ھېلى ئىچكىرى ، ھېلى چەت ئەلدە يۈرۈپ ھەش ـ پەش دېگۈچە قىزىم ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرگۈدەك بولۇپ قاپتۇ . ھازىرغىچە بالامنىڭ مۇئەللىمنى بىلمەي... بالامنىڭ ئانىسىمۇ ، بالامۇ ھەممە بالىلارنىڭ دادىسى مۇئەللىملەرنى تونۇيدۇ ، پەقەت سىزلا تونۇمايسىز دەپ تولا سوقۇشۇپ ، كوتۇلداپ يىغلاپ ـ قاقشاپ ، ئاخىر مېنى قورقۇتتى . بالامنىڭ مۇئەللىملىرىنى مېھمان قىلىپ تونۇشاي ، بالامنى ئوقۇتۇپ بەرگەنگە رەھمەت دەي دېسەم ، سىنىپ مۇدىرىدىن باشقا ھەممە مۇئەللىمنىڭ ئىشى بار كەن . ياق... ياق ، كۆزۈڭدە مىڭ كىشى ، كۆڭۈلدە بىر كىشى دەپ ، جاھاننى ئۇنتۇپ كەتسەمۇ ، سېنى ئۇنتۇمىدىغان جېنىم... خوش . بولدى... ھە ئەتە ، جېنىم...

سېلىم بايۇەچچە تېلېفوننى تاقاپ مۇئەللىمگە قاراپ ھەجايدى :

— رەھمەت مۇئەللىم ھە ، رەھمەت... سەت ئىش بولدى . سىز تولۇقسىزدىن تارتىپ قىزىمغا سىنىپ مۇدىرى بولۇپ ، تولۇقنى

پۈتتۈرۈپ مانا ئەمدى ئالىي مەكتەپكە كىرگۈچە ئوقۇتۇپ بەردىگىز. ئۇستاز ھەم ئاتا بولدىگىز، تەربىيىلەپ بەردىگىز، مەن... ياق بىزنىڭ ئائىلە سىزگە كۆپ يۆلىنىۋالدۇق، مانا ھازىرمۇ يولۇمنى ماڭالماي سىزگە يۆلىنىۋالدىم... مەندىن باشلاپ ھەممە ئاتا ـ ئانا سىزلەر مائارىپچىلارغا يۆلىنىۋالدۇق. بالىنى تېپىشنى ھەممە بىلىدىكەن، ھەتتا قۇرت ـ قوڭغۇزلارغىچە... ئەمما، تەربىيىلەشتە سىزلەرگە يۆلەنمىسەك بولمايدىكەن. مانا قاراڭ، مېنىڭ سىزگە يۆلىنىپ ماڭغان كۆرۈنۈشۈم پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ مائارىپقا يۆلىنىپ تۇرغان كۆرۈنۈشىگە ئوخشايدۇ. قانداق دېدىم مۇئەللىم؟ ئوخشىتىشىم تازا جايىغا چۈشتى دەڭا، ھا... ھا... قالتىس كەلتۈردۈم... تېخى يەنە بىرنى دەيمەن، يۆلەش دېگەننىڭ تايىنى يوق. يۆلىنىۋېلىش ھەددىدىن ئېشىپ، ئېتىم بوغۇز يېمەسلىكەن، قانات چىقىرىپ ئۇچسىكەن. ئېشىكىم ساماندا يېمىسىكەن، بار نېمەنىڭ ھەممىنى كۆتۈرسىكەن، دېگەندەك بولۇۋاتىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ مۇئەللىم، تازا راست دېگەندىمەن.

— ھەئە، ھەممە ئادەم سىزگە ئوخشاش ئاغزىدا مائارىپنى سۆزلەيدۇ. بالام، بالام دەپ ھالى قالمايدۇ. ئەمەلىيەتتە سىزگە ئوخشاش ھاجىتى قىستاپ كەلگەندە، خۇددى يەنە سىزگە ئوخشاش مۇئەللىمنى ئىزدەيدۇ. مانا مەن قىزىڭىزغا سىنىپ مۇدىرى بولغىلى ئالتە يىل بولدى. سىزنى بۇگۈن تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم، بۇرۇن سىزنى دائىم مەن بىلەن بىر كۆرۈشكەن بولسا دەپ تەكلىپ بەرسەم، سىزنى دائىم ئىچكىرىدە ياكى چەت ئەلدە دەيتتى. كاتتا باي ئىكەنلىكىڭىزنى بىلەتتىم. بالىسىغا ئالتە يىل ئۇستاز بولۇپ دادىسىنى كۆرمەي، تونۇشماي ئۆتۈپ كېتىدىغان بولدۇق دېسەم، ئاخىر بۇگۈن كۆرۈشكىلى ۋاقتىڭىز يەتتى. داڭقىڭىزنى تولا ئاڭلاپ، دىدارىڭىزنى بۇگۈن كۆردۈم.

بايۇەچچە ئىككى قوللاپ مۇئەللىمنىڭ بوينىغا گىرە سېلىۋالدى:

— بولدى... بولدى، مۇئەللىم، ئىزادىن ئۆلەي دېدىم، مەن

ئەيىبلىك ، لاياقەتسىز دادا بولۇپ قالدىم . ئالدىڭىزدا ناھايىتى خجىلمەن ، مەن بۇگۈن... مانا ھازىر يېڭىباشتىن... ئالدىڭىزدا قايتا چاي قۇيۇپ... خىزمىتىڭىزدە بولىمەن... بالامنىڭ ھەممە مۇئەللىملىرىنى ئايرىم ـ ئايرىم مېھمان قىلىپ رازى قىلمەن . خاتالىقىمنى يۇيمەن . مانا بۇگۈن سىزنى ئايرىم ئۆسۈلدا مېھمان قىلىپ ئالدى بىلەن سىزنى رازى قىلمەن . ئاتا ـ بوۋىمىزنىڭ بالاڭنىڭ ئاغرىغا ئىلىم سالغان ئۇستازىنى ئاتا ـ بوۋاڭدىن ئەزىز بىلىپ ھۆرمەتلە ، دېگەن ھېكمەتلىك سۆزىنى بۇگۈن مەن ھەق دادىغا يەتكۈزىمەن ، مەن قاتتىق گۇناھكار... مەن ئەيىبلىك...

— مەن سىزنى ئەيىبلىمەكچى ياكى مېنى مېھمان قىلمىدىڭ دېمەكچى ئەمەسمەن . مەقسىتىمنى خاتا چۈشىنىۋالماڭ ، مەن ئوقۇتقۇچى بولغاندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە ئوقۇتقان بالىلىرىمنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى بىلەن دائىم بولمىسىمۇ پات ـ پات ئۇچرىشىپ ، بالىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا ئۆزئارا پىكىرلىشىپ بالىنى قانداق يېتەكلىگەندە ياخشى تەربىيىلىگىلى بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئورتاقلىشىپ كەلدۇق . ئاتا ـ ئانىلار مەكتەپكە كېلەلمىسە تېلېفون ، خەت ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ تۇردۇق ، ئالاھىدە ئەھۋالدا مەن ئىزدەپ باردىم . بۇنىڭ نەتىجىسى نېمە بولدى دېمەمسىز ، ئائىلە بىلەن مەكتەپ تەربىيىسى بىردەك بولدى . بالا مەيلى ئالىي مەكتەپكە كىرسۇن ياكى كىرمىسۇن جەمئىيەتتە توغرا يولدا ماڭىدىغان ، توغرا پىكىرلىك ، ھالال ئادەملەر قاتارىغا كىرىپ ، جەمئىيەتكە كېرەكلىك ، تۆھپىكار ئادەم بولدى . ھازىرغىچە ھېچقانداق ئوقۇغۇچۇمنىڭ ئاتا ـ ئانىسى سىزدەك بۇنداق كايىپ مېھمان قىلغىنى يوق . پەقەت بالا ئۇچۇن چىرايلىق سۆھبەتداش ، سەممىي دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق . يېمەك ـ ئىچمەك مەسىلىسىگە كەلسەك ، تاماق ۋاقتىغا كەلسە بىر نان بولامدۇ ، بارىنى تەڭ يېدۇق .

سېلىم بايۇەچچە سەل سەگىپ قالدى :

— توغرا دەيسىز مۇئەللىم ، ئالدىڭىزدا راستىنلا خجىلمەن ،

بۇگۈن مەن ئالتە يىلنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ سىز بىلەن دوست بولغىنىم بولغان، تاڭ ئاتقۇچە مۇڭدىشىپ، سىردىشىپ كونا قەدىناس دوستلاردەك بولۇپ كېتىمەن.

— ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت، باياتىن بېرى كۆپ كايىدىڭىز، ھېلىمۇ ئۇستەلگە دۆۋىلىۋەتكەن نەرسىلىرىڭىز كەم بولغاندا مېنىڭ بىر ئايلىق مائاشىمغا كېلىدىغۇ، دەيمەن.

— ھەم... ھەم... بۇنى بۇنداق ھېسابلىساق دېھقانىڭ ئائىلە بويىچە بىر ئاي يەيدىغان نەرسىسىنى يەۋەتتۇق دېسەكمۇ بولىدۇ. ئەمدى قانداق قىلىمىز، تەقدىر شۇنداقكەن. قىزىمنىڭ ئۇستازىنىڭ ھۆرمىتى - دە، ئەمدى. مەنمۇ دائىم بۇنداق ئىسراپچىلىق قىلىپمۇ يۈرمەيمەن. بۇگۈن مېنىڭ باشقا مۇئەللىملەرنى بەك زورلاپ كەتمەي، سىزنىلا زورلاپ مېھمان قىلىشىم سىز بىلەن سىرداش دوست بولۇپ قېلىش. چۈنكى، مەن سىزنىڭ ئوچۇق - يورۇق، توز - سەممىي مىجەزىڭىزنى ياقتۇرۇپ قالدىم. ھازىر سەممىي ئادەم تاپماق ئاسان ئەمەس. بۇگۈن كېچە مەن سىز بىلەن بار گەپنىڭ ھەممىنى، بار تاماشىنىڭ ھەممىنى قىلىپ تۈنەيمىز. تۈننى تاڭغا ئۇلايمىز.

— ئەتىگەنلىككە دەرس ئۆتمىسەم بولمايدۇ، شۇڭا ئارام ئالساق.

— كۆڭلىڭىزدىكىنى بىلمىگەن يەردە ئەمەسمەن. ئۆيگە كىرسەك ھەر ئىككىمىز جاھانگىر خوتۇنلارنىڭ سوراق - سوئالىغا قالىمىز. خوتۇندىن قورقمىساق سىز بىلەن بىزنى قانداقمۇ ئۇرۇمچىلىك ئەر دېگىلى بولىدۇ، ھا... ھا... ھەممە شەنىڭ گۈيىلىرى بىزنى شۇنداق مازاق قىلغان بىلەن ئۇلارنىڭ ھالى بىزدىنمۇ بەتتەر. بۇگۈنى ئۇرغان بىلەن ئەتىسى يالۋۇرىدۇ. بىز ئۇرمايمىز ھەم يالۋۇرمايمىز، ھا... ھا... ھا... چاقچاقمۇ قىلدىم، خوتۇنلارنىڭ كۆڭلى ياخشى، چۈشىنىشكە بولىدۇ. بىزگە كۆيۈنۈپ، ئاسراپ شۇنداق قىلىدۇ. ھازىر سىزمۇ، مەنمۇ ئۆيگە

تېلېفون ئۇرۇۋېتىمىز . بوپتۇ ، ھەر ئىككىمىز ئۆزىمىزنى ئايايلى . سىزنىمۇ ئاۋارە قىلماي ، پەقەت ئىككى سائەت ، ئىككى سائەتلا ئىچ پۇشۇقى قىلىپ مەن سىزنى تازا بىر خۇشال قىلىۋېتىپ ، ئاندىن ئۆيگە ئاپىرىپ قوياي ، — سېلىم بايۋەچچە يانفونىنى قولىغا ئالدى .

— بولدى ، بولدى قىلايلى .

— ماقۇل دەڭ ، پەقەت ئىككى سائەت... ھە ۋەي... خوتۇن دېگەن لەقۋاما... كىم دەيسىنا ، مەن بولماي كىم بولاتتى... ئاچە كۆزۈڭنى ، ئاڭلاپ تۇر... بۇگۈن قىزىمىز رەھىمەنڭ مۇئەللىمى بىلەنچۇ ، كونا قەدىناسلاردىن بولۇپ كەتتۇق . مانا ھازىر ئىچىشىۋاتىمىز... سورۇنمىز يەنە ئىككى - ئۈچ سائەت سوزۇلىدۇ . سەن خاتىرجەم ئۇيقۇڭنى ئۇخلاپ ، كۆپ قىسىملىق تېلېۋىزىيە تىياتىرىدەك ئاخىرى چىقمايدىغان چۈشۈڭنى كۆرىۋەر . ھە... ھە... بولدى ، تولا كوتۇلداۋەرمە... ئۆگەتمىسەڭمۇ بىلىمەن ، بولدى خوش .

— بولدى قىلايلى ، بەك كەچ بولۇپ كەتتى . ئولتۇرۇش تازا سىغارلىق بولدى ، بۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئولتۇرساق...

— بايا تىن بېرى بىر ئاپتوبۇس ئادەمنىڭ تامىقىنى يېدۇق ، ئەمدى مەن سىزنى يەيدىغان يەرگە ئاپارمايمەن . سىز مۇئەللىم ، ياق... ئويلاپ باقسام ئىككىمىز تەڭ دېمەتلىك ئىكەنمىز ، سەن - پەن دېيىشىپ ئارىلىقتىكى تامنى ئۆرۈۋېتىپ بىراقلا يېقىنلاپ كېتەيلى . ئەمدى قارا ئاداش ، مەن سېنى چەت ئەلنىڭ زۇڭتۇڭلىرىدەك بىر راھەتلەندۇرۇۋېتەي ، ھازىر شۇنداقلا بېرىپ ئۇخلىساق قارنى بالالىق قىلىپ ئۆلۈپمۇ قالمايلى ، بىردەم دورىلىق سۇغا چىلىشىپ ، ھورداققا كىرىپ تەرلىنىپ... ھە... مانىتەدەك قىزلار بەدىنىمىزنى ئۇۋۇلاپ قويسا ئاندىن سۇ ئۈزۈپ ، تاماقنى سىڭدۈرۈپ ، ئۆيگە كېتىمىز . ماقۇل دېسەڭ ، تاڭ ئاتقۇزىمىز ، بولمىسا ھېچبولمىغاندا ئىككى سائەت بولسىمۇ ساڭا ئېسىلغىنىم ئېسىلغان . ئۆيۇڭنىڭ تېلېفونىنى دە ، تېلېفون ئۇرۇپ جاھانگىر

خانىمدىن ئىچىۋاتىمىز دەپ رۇخسەت سورايمىز .

— ئۆيدە تېلېفون يوق .

— تېلېفون يوق؟ ! بۇ قانداق گەپ ، تېلېفون دېگەن ھازىر كوچىلىدىكى تىلەمچىلەردىمۇ ھاسىنىڭ ئورنىدا تۇرسا ، بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ ئۆيىدە تېلېفون بولمىسا قانداق بولۇپ كەتكىنى . بولماپتۇ . ئەتە مەن ئۆيۈڭگە ، قولۇڭغا تېلېفون قىلىپ سېنى ئۇچۇرلاشقان زامانىۋى مۇئەللىم قىلىپ قۇرۇپ چىقىمەن ، شەرت مەن دېگەنگە ماقۇل دەيسەن .

— بولدى ، بولدى قىلە ، ئوينىتىدىغان ، تېلېفونغا خەجلەيدىغان پۇلغا سىنىپقا پارتا ئەپ بەرگىنە ، مېنى ئوينىتقانغا ھېساب بولسۇن ، ئېشىنساڭ سىنىپتىكى نامرات بالىلارغا ياردەم قىل .

— ھېساب ، سەن دېگەن ئىشلارغىمۇ يېتىشىمەن . ئۇنىمۇ قىلاي قارا ، لېكىن مەن سېنى ئاللىقاچان مەن دېگەن يەرگە ئەكىرىپ بولدۇم . تارتىشما ، مۇشۇ بىر قېتىم لەۋزىمنى يەردە قويماي ، ماڭا قويۇپ بەر ، ئۆزۈڭنى قويۇپ بەر ، بۇنىڭدىن كېيىن سەن تەلەپ قىلمىساڭ مەن سېنى ھەرگىز بۇ يەرگە زورلىمايمەن . مېنىڭ پۇلۇم جىق دېگەن بىلەن سۇپۇرۇۋالمايمەن ، جاننى ئالمقانغا ئېلىپ مىڭ ئۆلۈپ ، بىر تىرىلىپ دېگۈدەك ئاران تاپىمەن ، بۇ قېتىم بىر نۆۋەت مېنىڭ رايىمغا قويۇۋەت . جۇرە ، ئاۋۇال تانسا ئويناپمىز ، ئادەم تەربىيىلەيدىغان ئوقۇتقۇچى دېگەن بۇنداق يەرنىمۇ كۆرۈپ قويۇشى كېرەك . بۇنى كۆرمىسەڭ بالىلارغا نېمىنى سەلبىي دەرسلىك قىلىپ سۆزلەيسەن ، تانسا ئويناۋېتىپ پۇتۇشۇپ قالساڭ ، دىلىڭ تارتسا خاتىرجەم ، قانچىلىك دېسە شۇنچىلىككە ماقۇل دەۋەر ، ھەمراھ بولغان ساھىبجامال ھەممىنى ئۆزى دەيدۇ ، ھەرگىز ياق دېمە . ھېساباتنى ئاۋۇ مېنىڭ خىزمەتكارىم قىلىدۇ ، دەۋەر ، ھەرگىز خىجىل بولما . بۇ بىر پۇرسەت ، بۇ پۇرسەتنى مەن پەقەت بۇگۈن ساڭا بىرلا قېتىم يارىتىپ بېرىمەن . غەنىيمەت بىل ، —

بايۇەچچە مۇئەللىمنى تارتىشتۇرۇپ ، سۆرەشتۇرۇپ دېگۈدەك يەر ئاستىدىكى رەڭگارەڭ غۇۋا چىراغلىق قاراڭغۇلۇققا سۆرەپ كىردى . «دوزاخ مۇشۇ يەردە بولسا كېرەك» دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى مۇئەللىم دىمىقىغا ئۇرۇلغان ئېچىمال پۇراقتىن يۇرىكى سىقىلغاندەك بولۇپ .

— سىلەرگە نېمە خىزمەت كېرەك ؟ — سورىدى كېلىشكەن بىر يىگىت ئايالچە ناز ـ كەرەشمە بىلەن بەللىرىنى تولغاپ ، قاش ـ كۆزلىرىنى شەھۋانىي ئوينىتىپ ، قوللىرىدىن قاس چىقىرىپ تۇرۇپ .

— ئۆزى چىرايلىق ، تۇمۇچۇقتەك بالىسىدەك شوخ قىزلاردىن قانچىسى بولسا شۇنچىنى چاقىر . ئۆزىمىز تاللايمىز ، كېيىنكى گەپنى ۋاقتى كەلگەندە قىلىشىمىز .

— خوپ... تاللىق باغنىڭ ، ياق ، يېڭى باغنىڭ مېۋىسىنى سىلەر دەسلەپ قىلىدىغان بولدۇڭلار ـ دە ، تەلەيلىك مېھمانلار كەنسىلەر ، بىر تېتىپ قالساڭلار بۇ يەردىن مېھرىڭلارنى ھەرگىز ئۈزەلمەيسىلەر .

مۇئەللىمنىڭ تېنى تىكەنلەشكەندەك بولۇپ ئارقىغا ياندى .

— نېمانداق قىلىسىز مۇئەللىم ، كىرىپ قۇرۇق چىقىپ كېتەي دەمسىز ، قارىڭا ئاۋۇ ئاق قۇلاردەك قىزلارغا ، ۋاھ... ۋاھ... بىر ـ بىرىدىن كىچىك باچكىلار كەنغۇ... باغچىدىكى قەپەسكە سولاڭغان رەڭلىك بىر چىشلەم قۇشقاچلار كەنغۇ ئاھاي... سىلىمۇ مەندەك ئوغۇل بالا بولغاندىكىن ، كۆزۈڭلىنى چوڭ ئېچىپ قاراڭلا دەيمەن... ھەي كۆزمونچاقلار ، ماۋۇ يۈزى ئېچىلمىغان مېھماننىڭ يۈزىنىمۇ ، كۆزىنىمۇ... نەرىنى ئېچىشنى خالىساڭلار شۇ يېرىنى ئېچىڭلار ، قايسىڭلار ، قانچىڭلار ئاچالىساڭلار بەش يۈز كوي مۇكاپات بېرىمەن .

قىزلار چۈرقىرىشىپ مۇئەللىمگە ئېتىلىشتى .

قىزلار مۇئەللىمنى تۇرغان يېرىدىن تارتقۇشلاپ سۆرەپ

مېڭىشتى... بەكرەك يورۇق بىر جەينەككە كەلگەندە قىزلارمۇ ، مۇئەللىممۇ بىر - بىرىنى ئېنىق كۆرۈشتى .

— سىلەر بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسىلەر ؟

— ۋاي... مۇ... مۇئەللىم...

قىزلار قانداق تېز پەيدا بولغان بولسا بىر چىرقىراپلا بىر - بىرىنى ئىتتىرىشىپ ، دەسسىشىپ دېگۈدەك غايىب بولۇشتى . مۇئەللىم داڭ قاتقانچە تۇرۇپ قالدى .

— نېمە بولدى مۇئەللىم ، قىزلار كوكۇيۇن چاققان بايتالدەك قېچىپ كەتتىغۇ... ھەي قىزلار ، نېمىگە قاچىسىلەر ؟ توختاڭلار... نېمە ئىش بولدى مۇئەللىم ؟...

— باشقا ئىش بولمىدى . ئۇلار قىزىڭىز رەھىمەنىڭ ساۋاقداشلىرى ، مېنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىم .

— نېمە ، مېنىڭ قىزىم يوقتۇ ؟

— بىلىپ بولالمىدىم .

— ھە... ئەگەر مېنىڭ قىزىم بولمىغان بولسا ، پاچىقىنى چېقىۋېتىمەن ، راست گەپ قىلىڭ مۇئەللىم ، مېنىڭ قىزىم بارمۇ - يوق ، نېمىشقا گەپ قىلمايسىز ؟ مۇئەللىم دەپ ھۆرمىتىڭنى قىلىپ قويسام ، ئەجەب قېتىپ كەتتىڭغۇ ؟ دېگىنە ، راست گەپ قىل ، قىزىم بارمۇ - يوق... بولمىسا سېنىمۇ زۇۋانغا كەلتۈرەلەيمەن جۇما ، سەن بىلەن قىلىدىغان ھېسابات بار تېخى ، سەن بالىلارنى مۇشۇنداق تەربىيىلىدىڭما... نەگە قاچتى ؟... مەن تاپىمەن . بارلا بولسا ، قىزىممۇ ، سەنمۇ... ئانىسى ، ھېچقايسىڭ مەندىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن...

سىلىم بايۇەچچە دەرغەزەپ بىلەن ئىچكىرىگە ئېتىلىپ كىرىپ كەتتى .

2003 - يىل 3 - ئاينىڭ 24 - كۈنى

چىراغ

ھەببىخان مومای جايناماز‌نى يىغىشتۇرۇپ ئورنىدىن تۇرغاندا ، ئۆي ئىچىنى خىلىلا قاراڭغۇلۇق قاپلاپ بىرنەرسىنى ئىلغا قىلغىلى بولماي قالدى . ئۇ كەچلىك تاماققا ئالدىراپ قالغانىدى . ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ قازان باشلىرىنى ئىلغا قىلغىلى بولماي قالدى . چىراغنىڭ يېپىنى تارتىۋىدى ، چىراغدىن پاراسلاپ ئوت چىقىپ يالت ـ يۇلت قىلىپ بىر ئوت چاچرىغان بىلەن تەڭ چىراغ بىرلا يورۇپ ئۆچۈپ قالدى . كۆيۈكنىڭ ھىدى پۇرىدى . ھەببىخاننىڭ يۈرىكى ئاغزىغا قاپلىشىپ قالدى . ئۆينى بارغانچە گۆرەك قاراڭغۇ جىملىق قاپلىدى .

— ۋاي خۇدايىم ، ئۆي دېگەندە چىراغ بولمىسا گۆركەنغۇ ؟ ئېھتىمالىم چىراغ كۆيدى . شام بارمىدۇ ؟ !...

ئۇ تىمىسقىلاپ يۇرۇپ تارتمىنى تېپىپ ئاختۇرۇپ شامنىمۇ تاپالمىدى . ھەممە ئۆينىڭ چىرىغى كۆيگەنىدى .

— يائاللا ، باللارنىڭ دادىسى بىر چىقۇالسا خۇپتەننى تۇغىتىپمۇ جامائەت بىلەن كوتۇلدىشىپ مەسچىتنىڭ ئالدىدا كېچىگىچە بازار قىلىپ ئاندىن كىرىدۇ . ئەمدى قانداق قىلارمەن ؟ !

مومای ئۆزى بىلەن ئۆزى كوتۇلداپ قاراڭغۇدا تىمىسقىلاپ يۇرگەنده ، دۇكاندار ئوغلى رۇستەم كىردى .

— ئاپا... ئاپا... بارمۇ سەن ؟

— بار بالام ، بولمامدىغان .
— چىراغ ياقماپسەنغۇ ؟
— ئەجەب ئوبدان ۋاقتىدا كەلدىڭ بالام .
— نېمانداق جىنغا ئوخشاش چىراغ ياقماي ئولتۇردۇڭ ؟ —
رۇستەم چىراغنىڭ يېپىنى تارتىپ چىراغ يېقىلمىغاندىن كېيىن ،—
توك يوقمىكىن دېسەم ، ھەممە خەقنىڭ ئۆيىدە چىراغ يېقىقلىق
تۇرىدۇ ، — دېدى .
— بايا چىراغ كۆيۈپ كەتتى .
— تاماق تېخى پىشمىدى ـ دە .
— شۇ ، قاراڭغۇدا قازانغا تەمشەلمەي ئولتۇردۇم بالام .
— ئاھاي ، ئەتىگەندىن بېرى دۆكاندا خېرىدار بىلەن بولۇپ
قورسىقىم ئاچ قالدى . كوچىدىلا تاماق يەي دېسەم ئۆينىڭ تامىقىنى
يېمىدىڭ دەپ كوتۇلدايسەن . ئاپام ئەتكەن تاماقنى يەي دەپ كىرسەم
تاماق ئەتمەيسەن ، ئەجەبمۇ تويدۇمغۇ ؟ !
— تاماقنىڭ ھەممە راسكالىقىنى قىپ قويغان...
مومانىڭ گېپىنىڭ ئايىغى چۈشۈپ بولغۇچە ئوغلى ئىشىكنى
جالاقلىدە يېپىپ چىقىپ كەتتى .
ئۆينى يەنە قاراڭغۇ جىمجىت باستى .
— ھوي... ھوي... ئۆيدە... خوتۇن بارمۇ ، سىلە... چىراغ
ياقماپسىلەغۇ ؟
ئۆيگە بوۋاي ھاسسىنى توكۇلدىتىپ كىرىپ كەلدى .
— نېمىشقا چىراغ ياقمىدىڭلا ؟
— چىراغ كۆيۈپ كەتسە نېمىنى ياقمەن ؟
— قاراڭغۇدا ئولتۇرغۇچە نېمەڭلا بولسا شۇنى ياقمامسىلە !
— شاممۇ يوقكەن ، تۈگەپتۇ .
— ئىككىمىز چىراغ ياقالماس بوپتۇق ـ تە... ھا... ھا...
ھا...
— بېشىڭنى يەيدىغان قېرى . ئەمدى سەن بىلەن بىرنېمىنى

ياقساقمۇ يورۇتالمايمىز...

بوۋاينىڭ شائىرلىقى تۇتتى:

— ياشلىق كەتتى توك قالمىدى بىزلەردە،

توك بولسىمۇ يورۇق بەرمەس ئۆيگە تۇگۈل كۆزلەرگە.

مومای تېرىكتى:

— ئوھوي شائىرلىق قىلغانغا ئۆي يورۇپ قالامدۇ؟ قۇرۇق گەپنى ئاز قىلىپ چىراغ ئەكىرىڭلا چىقىپ.

بوۋاينىڭ ئوبزورچى ئوغلى كىرىپ كەلدى.

— ئەجەب دېدىڭىز ئاپا، دادامدەك بىچارە شائىرلارنىڭ بەختسىزلىكى سىز دېگەندەك ئۆمۈر بويى شائىرلىق قىلىپ خەقلەرنىڭ دىلىنى يورۇتمەن دەپ، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئۆيىنى يورۇتۇشقىمۇ مادارى يەتمىگەنلىكىدە.

بوۋايمۇ تېرىكتى:

— ھە، تاپقان داداڭنىمۇ يوققا چىقىرىپ ئىنكار قىلىدىغان ئاسماندىن چۈشۈپ قالغان كۆزمونچاق ئوبزورچى، مەن شائىرلىق قىلىپ يورۇتالمىغان بولسام سەن ئوبزورچىلىق قىلىپ يورۇتۇپ باقە قېنى؟

— ۋاي - ۋۇي شائىرغا خوتۇن بولۇپ، ئوبزورچى ئوغۇل تۇغقانغا كانىيمغىچە كېكىرىدىمغۇ؟ دادا - بالا سوقۇشقانىنىڭ ئورنىدا قايىسىڭلار ياندۇرساڭلا ماۋۇ ئۆينىڭ چىرىغىنى ياندۇرمامسىلە.

شۇ گەپنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ ساقچى ئوغلى كىرىپ كەلدى.

— ئاپا، دادام بىلەن ئاكام دائىم مۇشۇنداق كوتۇلداپ سوقۇشۇشنى بىلمىدۇ. دائىم ئۆينى پاراكەندە قىلغىنى قىلغان. ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقىنى كۆرسە ئادەم بۇلارنىڭ دادا - بالا ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ. ھەممە ئادەمنىڭ چىرىغى ھېچنېمە بولمايدۇ، بىزنىڭلا كۆيەمدۇ؟ بۇنىڭدا بىرەر گۇمانلىق ئىش، بىرەر سىر بارەدەك قىلامدۇ نېمە؟

ئاپىسى ساقچى ئوغلىغا يالۋۇردى:

— ئوبدان بالام ، سەنلا جانغا ئەسقاتسەن . بۇ سوقۇشاق چۈجە - خورازلار سوقۇشۇۋەرسۇن ، سەن گاچچىدە چىقىپ چىراغ ئەكىرىپ ، چىراغنى ياقىدىغان ئىشنى قىلە بالام .

— توختاڭ ئاپا ، چىراغنىمۇ بىرەمدە يەڭگۈشلەيمىز ، ئەمما بىرەر گۈمانلىق ئىش بارمۇ ، يوق ، مەن بىر تەكشۈرەي جۈما .

— ئوهوي ، ھەممىسىنىڭ كەسپىي كېسىلى قوزغالدىغۇ ، بۇ بىر توپ ساراڭلارنىڭ . مەن بىر توپ لاپچىلار ئارىسىدا چىراغسىز قالدىمغۇ ئەمدى .

ئۆيگە قىزى بىلەن بىر يىگىت كىرىپ كەلدى .

— ئاپا... نېمە ئىش بولدى .

— ئۆينىڭ چىرىغى كۆيۈپ كەتكەنتى ، ماۋۇ بىر توپ ئەر كىشى كوتۇلدىشىپ جېدەل قىلىدۇ . بىرسىمۇ چىراغنى يەڭگۈشلەي دېمەيدۇ ، — قىز بىلەن يىگىت بىر - بىرىگە قارىشىپلا ، يىگىت چىقىپ كەتتى .

— بولدى ئۆزىڭىزنى ئۇپراتماڭە ، ئاپا ، مەن كەلدىمغۇ ؟! چىرىغىڭىز ھازىرلا يورۇيدۇ ، — قىزنىڭ گېپى تۈگىشى بىلەنلا ئۆينىڭ چىرىغى پاللىدە يورۇدى . ھەممىسىنىڭ كۆزى چىراغ سالغان ناتونۇش يىگىتكە چۈشۈپ ھەيران قېلىپ بىر - بىرىگە قاراشتى .

— بۇ كىم ، نېمە دەپ بىزنىڭ ئۆينىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىدۇ ؟ — دېدى ساقچى .

— ئاكا ، سەن بىزنىڭ ئۆيدە ئەنزە ئېنىقلايمەن دەپ ئاۋارە بولمىساڭمۇ ئىدارەڭدە جىققۇ . سىلەرگە تونۇشتۇرسام بۇ مېنىڭ ساۋاقدىشىم .

— كېلىڭە بالام ، كاللىسى نورمال ساۋاقدىشىڭ باركەن بالام ، رەھمەت سىزگە .

كونا قالپاقنىڭ سايىسى

مۇسا بەغەرەزنىڭ ئايالى ھەجەرخان چۆچۈرىگە چامغۇر ئاقلاۋاتقىنىدا ئولتۇرۇپ قالدى. ھويلىنىڭ ئىشكى دارازىلاپ ئېچىلىپ، چالا كەيپ بولغان مۇسا بەغەرەز قولىدا يېرىم بوتۇلكا ئەرزان ئاچچىق ھاراق كۆتۈرگەن، يالاڭ قالغان بېشىدىكى چاچلىرى چۈۋۈلۈپ، توپا، لاي، پانقاق چاپلىشىپ توپىغا مىلەنگەن كۇرۇك توخۇنىڭ پەيلىرىدەك سالۋاراپ كەتكەن، يۈزلىرى خۇشاللىقتىن كونا چىپەرقۇت تامبالنىڭ تېقىمىدەك پۈرلەشكەن، ئاغزى سۆڭىدىن كەتكەن كالاچتەك ھىجاراپ، شالىنى ئېقىتىپ كىرىپ كەلدى. ھويلىنىڭ ئىشكى ئۈنىڭ بىر تېپىكى بىلەن كەينىگە قاڭقىپ ئېچىلىپ، ئۇلگۈجەك تامغا ئۇسۇپ يەنە كەينىگە يېنىپ، مۇسا بەغەرەزنىڭ قاڭشىرىغا تېگىپ، ئۈنىڭ بۇرنىدىن قان ئېلىپ، ئاندىن ئېچىلىپ جايىدا توختىدى.

— ھوي... بەغەرەز، بۇ نېمە قىلىق ئەمدى؟

— بەش ۋاخ نامازغا ئوقۇيدىغان ئادەم قوزىچاق بىلمەستىن چوشقىنى ئېمىپ قالغاندەك ئىشقۇ بۇ؟

— تولا كوتۇلدىما بەغەرەز خوتۇن. بۇگۈن ئېرىڭ خۇشال. خۇشاللىقتا نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي بولۇشىغا ھاراق ئىچىپ پۇخادىن چىقتىم.

— نېمە خۇشاللىق دادا، ماڭا دەپ بېرىڭە. ماڭا ئەدەرەك كەمپۇت ئەكەلگەن ئوخشىمامسىز؟ — دەپ غەلۋە قىلدى ئوغلى

تاهىر .

— سىزنى كاللىگىزدىن ئايرىپ مەھەللە - كويدا شەرمى - ساز ، رەسۋا قىلغۇدەك نېمە خۇشاللىقكەن ئۇ ؟... توۋا ، ماۋۇ ئادەم كۆپكۆندۈزدە ئەھلىمەھەللىدىن ئىزا تارتماي ئىچىپ مەست - ئەلەس بولۇۋالغىنىنى . مەھەللە - كويدىن نومۇس قىلمىدىگىزمۇ ؟ تايىنلىق قاراڭغۇ چۈشكۈچە نەس قاۋاقخانىگىزدا قۇسقىگىزنى پۈراپ يېتىپ ، قاراڭغۇ چۈشۈپ خەلقى ئالەم ئۆيلىرىگە بېسىققاندا كەلسىگىز بولماسمىدى ؟ نومۇستىن ئۆلەي دېدىمغۇ . ئىشك ئالدىغا قانداق چىقارمەن ، خەقنىڭ يۈزىگە قانداق قارارمەن ، قايسى يۈزۈم بىلەن جامائەت بىلەن بوسۇغا ئاتلاپ مەسچىتكە كىرەرمەن دېمىدىگىزما ؟

— ۋاي - ۋۇي ما ۋاتىلداق بەغرەز خوتۇننى . مېنىڭ خۇشال-لىقمنى ئاڭلىساڭ ، قولۇمدىكى ماۋۇ ئېشىپ قالغان ھاراقنى سەنمۇ ئىچىۋالسەن دەيمەن خوتۇن .

— ھۇ ئۆلگۇر ، ئاغزىگىزغا تاش... مېنى ئەرشىئەلاغا ئەپچىقىدىغان ئىش بولسىمۇ ئىچمەسمەن . سىزنى ھەممە نومۇستىن ئايرىغان نېمە خۇشاللىقكەن ئۇ ؟

— ئاڭلاپ قوي خوتۇن ، بۇگۈن مۇسا بەغرەزنىڭ يەتتە يىللىق قالپىقى ئېلىپ تاشلاندى .

— نېمە ؟ — ھەجەرخان ئۇھ تارتىپ ئاغزىنى تۇتۇپ قالدى .

— يەنە بىر دەڭە . قۇلىقمغا ئىشەنمەيۋاتىمەن .

— بەغرەز خوتۇن . بۇگۈن ئەتىگەندىلا ئىداره قالپاقتىن ئازاد قىپتۇ . قالپىقمنى چۆرۈپ تاشلىغان خۇشاللىقتا نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي تازا ئىچتىم ، بولدىمۇ ؟

— ۋاي خۇدايىمەي ، خۇدايىمغا يۈز مىڭ شۈكۈر . مۇبارەك بولسۇن ، ئىچكىنىگىزنى خۇدايىم ئەپۇ قىلار .

ھەجەرخان خۇشاللىقتا ئېرىنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كەتتى .

— ئاپا ، مەن تۇرسام سىزمۇ نومۇسنى ئۇنتۇپ دادامنى قۇچاقلاۋاتىسىزغۇ ؟ — دەپ يۈزىنى تۇتۇۋالدى تاهىر .

— ۋاي ئۇلىي، راست بالام خۇشاللىقتا مەنمۇ نومۇسنى ئۇنتۇپتىمەن.

ھەجەرخان دەرھال مەست ئېرىدىن ئاجراپ، ئوغلى تاھىرنى قۇچاقلاپ كۆتۈرۈپ، يۈزلىرىگە سۆيۈپ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاغزى كۈلۈپ، كۆزلىرىدىن ياش ئېقىپ، خۇشاللىقىدىن ئۆكسۈپ ھەم ئۆپكىدەپ كەتكەندى.

— قارا ئوغلۇم تاھىر، داداڭ قالپىقىنى چۆرۈپ تاشلاپتۇ. ئەمدى داداڭنىڭ قالپىقى بولمىغاندىكىن، خاتىرجەم ياشىيالايدىغان بولدۇق. قېنىپ ئۇخلىيالايدىغان، قارا باسمايى تاڭ ئاتقۇزىدىغان بولدۇق، — تاھىر ئاپىسىنىڭ قۇچىقىدا تۇرۇپ دادىسىنىڭ لاي يۈزىگە سۆيدى.

— قۇلىقىمدىن، ئىككى قۇلىقىمدىن تۇتۇپ سۆيە.

— ئاغزىڭنى ئاچچىقكەن، سېسىق پۇراپ قاپسىز.

— ئەمىسە پېشانەمگە سۆي.

— دادا قالپىقىڭزنى چۆرۈۋەتكۈچە ماڭا بەرسىڭز مەن كىيسەم بولامدۇ؟

— پاھ، ما گەپنى. ھەم... سەنمۇ مېنىڭ ئوغلۇم بولغاندىكىن، مەنچە بولغۇچە ئۆزۈڭ بىرنى تېپىپ كىيىۋالارسەن ئوغلۇم.

— ئاغزىڭنى ئاغزىغا تاش ـ تۇپراق.

ھەجەرخان ئاچچىقىدا ئۆزىمۇ تۇيماستىن ئېرىنىڭ كاچىتىغا بىرنى ئۇرۇپ سېلىپ، يەنە ئېرىنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى.

ئارىدىن ئون بەش يىل ئۆتۈپ كەتتى.

بۇ كۈنا ھويلىنىڭ ئىشكى داراڭلاپ ئېچىلىپ، چاچ ـ ساقاللىرى ئاقىرىپ بالدۇر قېرىپ مۈكچىيىپ كەتكەن مۇسا بەغەرەز يەنە مەست بولۇپ گىلدىڭشىپ كىرىپ كەلدى. ھەجەرخان يەنە ھەيران قالدى:

— ھۇ قېرى جوھۇت، ئەمدى بۇ نېمە قىلىق؟ قېرىپ نەۋرەڭ ئۆيلەنگۈدەك بولغاندا يەنە مەست بوپسەنغۇ. مەسچىتنىڭ قېرى مەزىنى مەست بولۇپ قاپتۇ دېسە، نى ئات، نى نومۇس ئەمدى.

قايسى يۇزۇڭ ، قايسى ئاغزىڭ بىلەن نامازغا ئەزان توۋلايسەن ئەمدى ؟

— توۋا قىلغۇچىنى ئاللا كەچۈرىدۇ ، ئاللانىڭ جازاسىدىن رەھمىتى كەڭرى . توۋا قىلىمەن . چىدىمايمۇ ئىچىپ سالدىم .

— مېنى ئەخمەق قىلغان بىلەن ئاللانى ئەخمەق قىلىمەن دەپ ئويلىما ، قېرى توڭگۇز . جامائەتنى ئەخمەق قىلىمەن دېمە ئەمدى . جامائەتكە يۇز كېلىپ قارىيالىغىنىڭنى بىر كۆرەي ، نېمىگە چىدىمايسەن ؟

— بالا خاپىلىقى . بالىنىڭ ئوتى يامانكەن خوتۇن ، چىدىمايمۇ ئىچىۋەتتىم . دەردىمنى ، پۇخايىمنى قانداق چىقىرىشنى بىلەلمەي ئىچىۋەتتىم .

— نېمە بولدى ؟ قايسى بالىغا نېمە بولدى ؟ چاققان بول ، يۇرىكىمنى سىقما .

— ئوغلۇمۇز تاھىرنى توققۇز يىللىق قاماق جازاسىغا كېسىپتۇ .

— ۋاي ئوغلۇم تاھىر... ئەمدى سېنى بۇ دۇنيادا كۆرەلمەيدىغان بولدۇم... سەن ، سەن كاساپەت قېرى... تۇنجى ھاراق ئىچكەن چېغىڭدا ئاغزىڭدىن سائەت چىقىپ كەتكەن . ئۆلگۈچە سېنىڭ كاساپىتىڭدىن قۇتۇلالمايمۇ ئۆلىدىغان بولدۇم .

ھەجەرخان شۇنداق دەپ ھوشىدىن كەتتى .

شامال ئۆتمەيدىغان تام

ئاتام زامانىدىن قالغان ئۈدۈم گەپلەرنى كىچىكىمىزدە دەپ ئويناپتتۇق . كەتمەن ساماندىن قورقىدۇ ، ئىت تاياقتىن قورقىدۇ ، يىلان پاقىدىن قورقىدۇ ، پاقا كامارىدىن قورقىدۇ ، كالا ئەسكى تامدىن قورقىدۇ ، شامال تامدىن قورقىدۇ . مۇشۇنداق قورقىدۇلاردىن كۈرمىگىنى دەپ بىر يەرلەرگە كەلگەندە ، بۇ قورقىدۇلار تۇگەپ كېتىپ ، ئاخىردا «قورقىدۇ»لارنىڭ ئاخىرىنى ئۇلايدىغان گەپ تاپالمىغاندىن بىرى ئاتاڭ ئاناڭدىن قورقىدۇ دېسە ، نەدە ئاتام ئانامدىن قورقىدۇ ، دەپ تالىشىپ مۇشتلىشىپ ، ئاخىر ئىككى تەرەپ بولۇپ «ھەربىي ـ دۇشمەن» بولۇشۇپ چالما سوقۇشىغا چۈشۈپ كېتىشەتتۇق . دائىم چىقىپ تۇرىدىغان غۇر ـ غۇر شامىلى بىلەن داڭقى كەتكەن بۇ شەھەرنىڭ شامىلى مانا ئەمدى بىرقانچە يىلدىن بېرى ئانىسىنىڭ ئۆيىگە يامانلاپ كەتكەن قېيىدىغاق چوكانىدەك شەھەرنى تۇمان ، ئىس ـ تۈتەككە تاشلاپ كەتكەنىدى . ئىس ـ تۈتەك ئارىسىدا قالغان شەھەر قېشىنى يۇلۇۋېتىپ يالغان قاش سىزىپ ، ئۇپا ـ ئەڭلىكىنى بولۇشىغا سۈۋىغان ، يالغان چاچ كىيگەن تاز چوكانەك غىلتاڭ قورغاق ھەم ياسالما ئىدى . شامال بەزمىسىدە سالقىنداپ سوزۇلۇپ يانقان قاقاس تاغلار ھور مۇنچىدا يۇيۇنۇۋاتقان ئوردا ناياقلىرىنى تاماشا قىلىپ ، سوزۇلۇپ چىلىم

تارتىپ يانقان ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ سۇلتانلىرىدەك قاپىقىنى تۇرۇپ شەھەرگە نەزەر تاشلاۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى . ھەقىقەتەن شامالسىز قالغان شەھەر ھور مۇنچىغا ئوخشاش كۆرۈنگەندە ، بالا چاغلىرىمىزدا «قورقىدۇ» سۆز ئويۇنىدىكى «شامال تامدىن قورقىدۇ» دېگەن بېيىتلار ماڭا راستتەك تۇيغۇ بېرىدىغان بولدى . بۇرۇنقى قەۋەتسىز قورۇلىرى شامال بىلەن سۆيۈشۈپ ياشاپ كەلگەن شەھەردە مانا ئەمدى ئاسمانغا شوتا قويغان بىنالاردىن شامال يامانلاپ كېتىپ ، ئۇخلاپ قوپسا بۇرنىدىن ، ئاغزىدىن قارا بەلغەم چىقىپ ، ئادەملەر ئۆپكىسىدىن بالدۇر ئايرىلىدىغان تىنالماس كېسەل ئادەمگە چاپلاشقىلى تۇرغاندەك ئىدى . ھاۋاسى شالاڭ ئېگىز تاغلاردا ئادەم ئاسان چارچاپ ماڭالمىغاندەك ، ئىس ـ تۈتەك ئاستىدا قالغان شەھەردىمۇ ئادەمگە ھاۋا يېتىشمەي ئاسان ھارىدىغان ، ئۆيدە ئولتۇرسا زېرىكىدىغان ، تالاغا چىقسا ھېرىپ قالىدىغان كېسەلگە يېقىن بوپقالغانىدى . شۇڭا ئاشۇ شامال كەتمەيدىغان تام مېنى شامال ئۆتمەيدىغان تاملار بىلەن قورشالغان شەھەردىن نەچچە ھەسسە ئۆزىگە تارتىدىغان بولدى . غۇرۇلداپ ساپ ھاۋانى ئۇچۇرۇپ كېلىپ تۇرىدىغان يېقىملىق شامال ئۇيۇشقان ، تارتىشقان ، تالغان بەدەنلىرىمنى ئۇۋۇلاپ قويغاندەك بىردىنلا راھەتلىنىپ ، روھىم كۆتۈرۈلۈپ ، قۇشلاردەك يېڭىللەپ كەتكەنىدىم . بارغانچە شەھەرگە كىرسەم ياستىپ قويۇپ ئۆلۈمىمنى كۈتۈۋاتقان گۆرۈمگە كىرىپ يېتىپ باققىنىمدەك ، تام تۆپىسىگە — ساپ ھاۋالىق شامالالىق تاغقا چىقسام ياشلىقىمغا قايتىپ قېلىۋاتقاندەك ھېس قىلىدىغان بولدۇم . ئۆلسەممۇ قېرىلىق كېسىلى بىلەن ئەمەس ، ياشلىق ھېسلىرىم بىلەن ئۆلەي دېگەن ئۇمىدتە تاغدا تۇرۇۋېلىشقا باھانە تاپتىم . «شەھىرىمدىن ماكان تەگمەي تاغلاردىن ئورۇن ئالدۇق» دېگەندەك ، مىڭلىغان شەھەر نامراتلىرى ھەم شەھەر ـ شەھەردىن قاچقىپ كەلگەن سەرگەردان نامراتلار تەرەپ ـ تەرەپتىن

ئۇچۇپ كەلگەن تاغ قارلىغاچلىرىدەك ، تاغنىڭ پۈت قويغۇدەك يېرىدە بىر قارسا ئۆڭكۈردەك ، بىر قارسا كەپىدەك ، يەنە بىر قارىسا ئۇرۇش خارابىسىدەك كۆرۈنىدىغان ساناقسىز ئۆيلەرنى سېلىپ ، تام ئارىسىدا تاغ ئۆچكىلىرىدەك مېڭىشىپ يۈرۈشىدىكەن . تاغنىڭ ئۆزىدە بىر پۈتۈن نامراتلار شەھىرى ھاسىل بولغان . ئۇلار گويا شەھەردىن چىققان ئەخلەت دۆۋىلىرى ئارىسىدا تىمىسقىلاپ يۈرگەن سەرگەردان لالما ئىتلاردەك ، ئەخلەتلەر ئارىسىدىن يەيدىغان نەرسە ئىزدەۋاتقاندەك كۆرۈنۈشىدۇ . مەن بۇ مەھەللىلەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ ، بالىلىقىمدا بىرگە ئويناپ ئۆسكەن ، نى ـ نى ئېسىل ئائىلىلىرىدە بايۋەچچە چوڭ بولغان دوستلىرىم ، ساۋاقداشلىرىمنىڭ ، مەن يېيەلمەيدىغانىنى يەپ ، كىيەلمەيدىغانىنى كىيىپ ، كاتتا ياشايدىغان بايلارنىڭ مانا بۇ يەردە چىرايلىرىدىن توپا ياغدۇرۇپ ، مۇكچەيگەن ھالدا بىچارە ھالەتتە يۈرۈشلىرىگە قاراپ چوڭ دادام ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان «جاھان تەتۇر ئايلىنىپ ياقىلار ئېتەك بولدى ، ئېتەكلەر ياقا بولدى» دەيدىغان ھېكمەتلىك گەپلىرىنى ئېسىمگە ئالدىم . شۇنداق قىلىپ ، بۇلارنى كۆرۈپ بالىلىقتىكى تاتلىق چاغلىرىم كۆز ئالدىمدا قايتا نامايان بولدى .

— سەن يەنە دوختۇرلۇق قىلىپ لەھەڭ يەپ ، تويمىساڭ كېسەللەرنى يەپ يۈرەمسەن ؟ ئوقۇيدىغان كەسىپ دوختۇرلۇقكەن . كىچىكىڭدە ئانچە ئەقلىڭ يوق ، كۆك ماڭقاڭ دائىم قالماقنىڭ مەڭزىدەك قىزىل يۈزۈڭگە چاپلىشىپ ، قۇرۇپ يېرىلىپ كېتىپ يۈرۈيدىغان سىيىت ماڭقا ، ئەمما تەلەيلىك ماڭقا ئىدىڭ . كۇل ئارىسىدىن كۆمۈر تەرسەك ، دائىم ساڭا ئەڭ يوغىنى ئۇچرايتتى . مانا «باشتا كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ» دېگەندەك ، بىز يەنە شۇ ئەبگار پېتى قېلىۋەردۇق . سەن ئۇن خالتىسىدەك ئاق خالاتنى كىيىۋېلىپ ، ئاق موما يەپ جان قىينىماي جان باقتىڭ ، — دېدى بالا ۋاقتىمدىكى بىر دوستۇم .

— مەن پىنسىنگە چىقتىم .

— پىنسىيەگە چىققان بولساڭ بۇ نامراتلار شەھىرىدە چىمچىلىقىڭغا كەلگۈدەك دوختۇر يوق . يوقىلاڭ ئاغرىق بىلەن چىۋىن ئۆلگەندەك خەق بىكارلا ئۆلۈپ كېتىدۇ . ئۆمۈر بويى ھوقۇقى ، ئورنى ، پۇلى بار كىبسەللەرنى داۋالاپ پۇلغا تىنىپ كەتتىڭ ، تام كۆتۈرەلمىگۈدەك گۈناھقا پاتتىڭ . بۇ گۈناھلىرىڭنى سۆرەپ ئۇ دۇنياغا بارساڭمۇ ، جىنازاڭنى كۆتۈرگىلى ئادەم چىقماي قالىدۇ . ھەپىلتەك كەپىدىن بىرنى داۋاخانا قىلىپ قۇرۇپ ، ماۋۇ پۇلى يوق نامراتلارنى داۋالاپ گۇناھلىرىڭدىن ساقىت بولۇۋالمامسەن . پالتا چۈشكۈچە كۆتەك دەم يېگەندەك ، ئەزرائىل كەلگۈچە ساڭا پۇرسەت دېگىنە . ھەرھالدا ئۇ دۇنياغا پاكىزەك بارساڭ ، قەبرە بېشىڭدا ئازغان كۆكلەپ قالسىمۇ ھېساب . بۇ يەردە شەھەردىكى بىرمۇنچە نەرسە بولمىسىمۇ ، پاقلان گۆشىگە بەرگىلى بولمايدىغان ساپ ھاۋالىق تاغ شامىلى بار .

— دەل كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭ ، مەنمۇ مۇشۇ شامال تاغدا تۇرۇۋېلىشنىڭ بىرەر باھانىسىنى ئىزدەپ يۈرەتتىم . تازا ئوبدان گەپ بولدى . مۇشۇ كۆرسەتكەن ئەقلىڭ ئۈچۈن ، بالا ـ چاقىلىرىڭنى بىكارغا داۋالايمەن .

— كۆك پوتلا چېغىڭدا لاپچى ئىدىڭ ، يەنە شۇ خۇيۇڭ قېرىغىچە تازىڭ قۇمىقىدەك چاپلىشىپ كەپتۇ . خاتىرەڭنى جەم قىل . بۇ يەردە ھېچنېمىسى يوق كۆك نامراتلار بولغان بىلەن خەقنىڭ بىرنېمىسىنى بىكارغا ئالمىغان بىكار تەلەپ قارا كۆڭۈللەر يوق . دوراڭنى بىكارغا يېمەيمەن ، ئەرزان پۇللۇق داۋالاپ قويساڭ ، سەن زىيان تارتمىساڭ بولدى ، شۇ قىلغىنىڭ ئۈچۈن سېنى بېشىمىزدا كۆتۈرىمىز .

شۇنداق قىلىپ ، ياسىن تەخەي لەقەملىك ئاكا ئاغىنەمىنىڭ سالا ـ سۇلىسى بىلەن تاغ باغرىدىن چوققىسىغچە ھەرە كۆنىكىدەك

ئورۇنلاشقان نامراتلار شەھىردە بىر ئېغىزلىق بىر داۋاخانا قۇرۇۋالدىم. خوتۇن - بالىلىرىم قىلغىنىمدىن نومۇس قىلىپ نارازى بولۇپ توسۇپ، قىلغىلى قىلىق تاپالمىغان بولسىمۇ، مەن تاپقان بۇ خۇشلۇقنىڭ لەززىتىگە بۇ خاپىلىق ياماق بولمىدى. كىشىلەر ئارىسىدىكى سەمىمىيلىك، ئاق كۆڭۈللۈك، مېھىر - مۇھەببەت شەھەردىن تاغقا چىقىۋالغان ساپ ھاۋالىق شامالغا ئوخشاش، شەھەردىن مۇشۇ تاغقا چىقىۋالغاندى. مەن بۇ يەرگە ساپ ھاۋالىق شامال ئىزدەپ چىقىپ، بالا چاغلىرىمدىكى ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى قىزغىن، سەمىمىي، دوستانە ساپ ھاۋانىمۇ تېپىۋالغىنىمدىن بىراقلا ئون ياش ياشىرىپ كەتكەندەك بوپ كەتتىم. شەھەردىن بۇ ئادەملەر ئارىسىدىكى ئورتاق مۇھەببەتنى تاپالمايتتىم. بىر - بىرىگە ئاش سۇنۇشۇش، بىرى ئاغرىسا مىڭى پايىپېتەك بولۇش، بىر ئۆيگە مېھمان كەلسە چۈمۈلىدەك سەپ تارتىپ، ئۇ مېھمان ھەم ئۆي ئىگىسىنى مىڭلاپ ئادەم بېشىغا ئېلىپ ئىززىتىنى، قەدرىنى قىلىپ، ئۆي - ئۆيگە چىللاپ، بار - يوقنى تەڭ كۆرۈش، بىرسىگە ئون تەڭگە لازىم بولسا ھەمىسى يىغىلىپلا يۈز تەڭگە پەيدا قىلىش... بالىلىق چاغلىرىمدىكى كىشىلەر ئارىسىدىكى ئورتاق مۇھەببەت شەھەردە ئاللىقاچان غايىب بولغان، مانا بۇ تاغدا تېخىچە ھايات ئىدى. مەسچىت يېنىدىكى بىر ئېغىزلىق دوختۇرخانامغا ئەتىگەندىلا مەسچىت جامائىتى يوقلاپ كىرگەنچە كەچكىچە ئادەم بىلەن تاماق ئۈزۈلمەيدۇ. ھېلى بىر ئۆيدىن پولۇ، بىر ئۆيدىن مانتا، يەنە بىر ئۆيدىن لەڭمەن، گۆش نان، سۈيۇقئاش — تەرەپ - تەرەپتىن كېلىۋاتقان تاماق، مېۋە دېگەنلەرگە قاراڭ. كېسەللەرمۇ، ھال - مۇڭ ئىزدەپ كەلگەن ئادەملەرمۇ بارنى تەڭ يەپ شۇنداق كۆڭۈللۈك، خۇشال - خۇرام ئۆتىمىز. بىر ئۆمۈر دوختۇرلۇق قىلىپ بۇنداق كاتتا ئىززەت - ھۆرمەتنى مەن ھېچ يەردە كۆرمىگەنىدىم. كىشىلەر كېسەلنى

ئەمەس ، ئائىلىسىدىكى ئوغۇل ئۆيلەش ، قىز چىقىرىش ، چوڭ - چوڭ ئىشلىرىنىمۇ ماڭا مەسلىھەت سوراپ كېلىدىغان ، بۇ يەرگە يىغىلغان بارلىق ھال - مۇڭچىلار بار مەسلىھەت تەڭ ئەقىللىشىپ ، بىر - بىرىمىزنىڭ ئىشلىرىغا تەڭ ھەمدەم بولىدۇق . بۇ بىر ئېغىزلىق دوختۇرخانام يالغۇز بىر ئادەمنىڭ بەدىنىدىكى ئاغرىقىنى ئەمەس ، ئادەملەرنىڭ روھىغا كەلگەن ئاغرىق ، ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن چوڭ كەلگۈلۈكلەرنى داۋالايدىغان داۋاخانىغا ئايلاندى . داۋاخانامغا ئادەملەر پاتماي تالادا توپ - توپ بولۇپ ، ئۇجمە دەرىخى ئاستىغا كارىۋات ، ئورۇندۇق قويۇپ ئولتۇرىدىغان بولۇپ كەتتۇق . يېرىم كېچىگىچە گەپلىرىمىز ئۈزۈلمەيدۇ . خۇشاللىقىمىزغىمۇ ، غەم - خاپىلىقلىرىمىزغىمۇ ئۇھ تارتماق بولۇپ ، ھەممىمىز روھىمىز يېنىك ، كۆتۈرۈلۈپ ، تارقاپ كېتىمىز . روھ ئادەمنى ياشارتىدىكەن . بارغانچە ياشىرىپ ، پۈت - قولۇمنىڭ ماغدۇرى ئېشىپ ، روھىم كۆتۈرۈلدى .

بىر كۈنى كەچ ، ھەممىمىز تارقاپ ئىشىككە قۇلۇپ سېلىۋاتسام ، بىر ئايال بىر بوۋاقنى كۆتۈرۈپ كېپقالدى .

— ھاي دوختۇر ، خاپا بولماي تۇرۇپ تۇرسىلا . ماۋۇ بالىغا كىچىككىنە دورا بەرسىلە . ئۆلەمدۇ نېمە ماۋۇ شۇم ، ئادەمنى ئەنسىرىتىپ .

— قانداق دورا ؟

— باش ئاغرىقىنىڭ ، قىزىغانلىنىڭ . ھەمساتتا ئوت - كاۋاپ بولۇپ كەتتىيا .

ئالتە شەھەر تەرەپتىن يېڭى كەلگەنلىكى ئەپتىدىن تارتىپ گەپلىرىگىچە مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرغان سامان تىققان تاغاردەك سېمىز ئايالنىڭ قولىدىكى بوۋاق ھەم يۆتىلىپ ، ھەم چىڭقىلىپ قىزىلداپ يىغلاۋاتقاندى . بالىنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ باقسام ئوت - كاۋاپ قىزىپ كېتىپتۇ . دەرھال داۋاخانامنىڭ ئۆچكەن

چىرىغىنى ياقتىم . تىڭشىغۇچ بىلەن مەيدىسىنى تىڭشىدىم . بالىنىڭ ئۆپكىسى ئىششىغانلىقى ئېنىق ئىدى . بۇنداق قىزىتمىغا مانا مۇشۇنداق تىلى چىقمىغان بوۋاق چىدىمىسا چوڭ ئادەم چىدىمايدۇ .

— بالىغا ئاسما ئوكۇل قىلمىساق بولمايدۇ . ئوكۇل سىناق قىلايلى .

— ھاي ، ياق دوختۇر ، ئۆتۈپ كەتسە بىر كويلۇق دورا بەرسىلە ، مۇشۇ دورىنى ئىچكۈزۈپلا ئىگىسىگە بېرىۋالاي ، ماڭا ئۆلەپ بەرمىسۇن بۇ يېتىم ئوغلاق .

— بۇ بالا سىزنىڭ ئەمەسما ؟

— ھاي ياقەي ، خەقنىڭ بالىسى بۇ .

— ئەمىسە كىمنىڭ بالىسى ؟

— كىمنىڭ بالىسىلىقىنى مەن نەدىن بىلەي .

— ھوي ، بۇ قانداق گەپ . بۇ بالىنىڭ كىمنىڭ بالىسىلىقىنى بىلمەمسىڭىز ، بۇ بالا سىزگە نەدىن كەلدى ؟ ئوغرىلاپ كەلمىگەنسىز ؟

— ئوھوش ، تولا كوت ـ كوت دوختۇركەنلا . ئاۋۋال قىزىتـمىنى ياندۇرىدىغان دورىدىن بىر كويلۇق بەرسىلە . ئوشۇق گەپ ئېشەككە يۈك .

— بالىنىڭ ھالى خەتەر ، بىر كويلۇق دورا بىلەن بالىنى قۇتقۇزغىلى بولمايدۇ . جىددىي ئاسما ئاسمىساق بولمايدۇ .

— ھاي ، بۇنىڭغا ئاسىدىغان ئاسما ھەقچان سىلىگمۇ بىكارغا كەلمەيدۇ . تاغادا بى پۈلغا ئاسالا ھەقچان . تولا گەپ قىلماي بىر كويلۇقلا سوۋۇتىدىغان دورا بەرسىلە . شۇ دورىسى بىلەنلا ئىگىسىگە بېرىۋالاي بۇ بالىنى .

— ۋاي مەن دورىغىمۇ ، ئوكۇلغىمۇ پۇل ئالماي داۋالاپ قويايي ، بالىغا ئوكۇل سىناق قىلاي .

— ھاي ياق ، ئۆلەپ قالسا بۇ شۇمنىڭ بالاسىغا سىلىمۇ ،

مەنمۇ قالماي ، ماقۇلما ؟ بىر كويلۇق دورنسى بىلەنلا ئىگىسىگە بېرىۋالاي بۇ شۇمنى . ئەتىگەن بىر ئوبدان تۇرىتتى ، بالا تەگگەن شۇم .

— بۇ بالا زادى كىمنىڭ بالىسى ؟

— كىمنىڭ بالىسىلىقىنى مەنمۇ بىلمەيمەن .

— ئەمىسە بۇ بالىنى نەدىن تاپتىڭىز ؟

— ئوھوي ، تازا كۆك بۇدۇشقاقنىڭ پۇشتىكەن ما ئەدەم . بۇ بىر كۇنلۇكىنى بەش كويغا ئىجارىگە ئالغان بالا . زىيان چىقتى بۇ شۇمدىن .

— ئىجارىگە ئالغان ؟ — داڭ قېتىپ قالدىم .

— بۇ بالىنى ئىجارىگە ئالغان ؟ ئىجارىگە ئېلىپ نېمە قىلىسىز ؟ بالىنىمۇ ئىجارىگە ئالىدىغان ئىش بارما ؟

— ئوقەت قىلمىز ، ئوقەت . بىزنىڭ سىلىدەك ھۇنىرىمىز يوق .

— بالا بىلەن قانداق ئوقەت قىلغىلى بولىدۇ ؟

— ھاي سىلى كوچىدا بالا كۆتۇرۇۋېلىپ ، ئەگەشتۇرۇۋېلىپ تىلەۋاتقانلارنى كۆرگەنما ؟ شۇلارنىڭ ھەممىسى ئىجارە ئالغان بالا بىلەن تىلەمچىلىك قىلىدىغانلار . ئەتىگەن بىر ئوبدان تۇرىتتى بۇ شۇم . تاللاپ ئۇچ سوكنى بەش كويدىن ئىجارە ئالسام ماۋۇ بىر سوك كېسەل چىقىپ ماڭا بىر كوي زىيان سالىدىغان بولدى . بولسىلا گاچچىدا . زىيان چوڭلاپ بىر ئېشەكنىڭ پۇلىنى زىيان تارتماي يانا .

— ياق ، بۇ بالىغا ئاسما سالمىساق بولمايدۇ .

— ئانداق بولسا مەن ماۋۇ سوكنى ئىگىسىگە ساق بېرىۋالاي . ئىگىسىنىڭ قولىغا ئۆتكەندە نېمە بولسا بولا . ئەجەب خىزىر ئەلەيھىسسالامدەك قېپ كەتتىلە ، خۇددى ئەۋلىيادەك .

ئايال قىقىراپ يىغلاۋاتقان بالىنى ئېلىپ يامانلاپ ماڭدى ، مەن

هاپىلا - شاپىلا دورا ، ئوكۇل ئېلىپ ئايالىنىڭ كەينىدىن ئوڭغۇل - دوڭغۇل يول بىلەن تار كوچىلارنى ئارىلاپ تام تۆپىسىگە قاراپ هاسىراپ - هۆمۈدەپ ئەگەشتىم . بۇ ئايال سېمىز بولغان بىلەن ، قىسىر قېلىپ سەمرىپ كەتكەن تۇگمەنچىنىڭ ئېشىكىدەك غىپىلداپ ماڭاتتى . ئۇنىڭغا زادىلا يېتىشەلمەي ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالدى . نەچچە يەردە مۇدۇرۇپ دۇم چۈشكىلى تاس قالدىم . ئايال ئارقىسىغا قىيا بۇرۇلۇپ مازاق قىلىپ قاپاقتىن سۇ چاچرىغاندەك كۈلۈپ ، قېقىلىپ - يۆتىلىپ ، چالا قوپۇرۇلغان ، پۈتمىگەن ئۇچ قەۋەتلىك بىر بىنانىڭ يەر ئاستى ئىشكىدىن كىرىپ كەتتى . پۇچۇق كېسەك ، شېغىل ، پاتقاق ، كالتە - كۆسەي ياغاچ - تۆمۈر ، ۋادەكلەردىن ئۆمىلەپ دېگۈدەك بىنانىڭ يەر ئاستىغا تەستە كىردىم . ئاچچىق بۇس ، كونا تەرەتنىڭ ئېچىمال پۇرىقى نەپسىمنى بوغقان بولۇپ ، ئۇنىڭ تاشايىنىدا كەڭرى كەتكەن قاراڭغۇ زال بالا چاغلىرىمدىكى كونا مال بازىرىدەك ۋاراڭ - چۇرۇڭ بىلەن تولغانىدى . زالنىڭ تۆۋرۈكلىرىنىڭ ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىدە شام يېقىلغان ، هەر شامنىڭ يېنىدا بىر توپ ئادەم يەرگە گۈلخان يېقىپ ، گۈلخان يېنىدا قىمار ئويناشماقتا ئىدى . بىر توپلىرى مەستخۇش هالەتتە نەشە چېكىپ يانپاشلاپ ياتقان ، نەشىنىڭ پۇرىقى زالدىكى سېسىپ كەتكەن هاۋانىڭ ئارىسىدا يەنە ئۆزىگە خاس ئۆتكۈر پۇراقلىرىنى دىماغقا ئۇرماقتا ئىدى . نەپسىمگە هاۋا يېتىشمەي ، تىنالماي ، كالالام ئېسىلىپ كەتتى . سېسىقچىلىقتا بىردەم يۆتىلىپ ، 1970 - يىللاردىكى سۇسىز هاجەتخانىغا كىرىپ قالغاندەك بوپكەتتىم . ئەمما بۇ يەردىكىلەر خۇشال ۋارقىرىشىپ ، سەت تىللىشىپ ، توپ - توپ بولۇشۇپ ئۆز هەلەكچىلىكى بىلەن ئىدى . شامال ئۆتۈشىدىغان بىرەر دېرىزە بولسا ئېچىپ ، يېنىدا بىردەم تۇراي دەپ هەر تەرەپكە زەن سېلىپ قارىسام ، كىچىك دېرىزىلەرنىڭ هەممىسىگە ئەسكى - تۇسكىلەر تىقىلىپ ، ئۇستىدىن ياغاچ مىخلاپ

ئېتىۋەتكەن بولۇپ ، شامال ئۆتۈشىدىغان بىرمۇ تۆشۈك چاغلىق بىرنەرسە قالماپتۇ . شۇڭا ، بۇ كەڭ كەتكەن قەلەندەرلەر شەھىرىنىڭ ھاۋاسى بۇزۇق ئىكەن . ئادەملەرگە زەن سېلىپ قارىسام ، كۆپلىرى بوۋايلار ، مومايلار ، توكۇر ـ مېيىپلار ھەم بالىلار ئىدى . يەنە تولىسى شەھەر دوقمۇشلىرىدا تولا ئۇچرايدىغان تونۇش چىراي بوپكەتكەن تىلەمچىلەرنى تونۇۋالدىم . بۇلار ئەتىگىنى پەيدا بولۇپ ، كەچلىرى يوقاپ كەتسە ، شەھەرنىڭ قايسى تۆشۈكلىرىگە تارقاپ كېتىدىغاندۇ ، دەپ ئويلاپ قالاتتىم . ئەسلىدە ئۇلارنىڭ ماكانى مۇشۇ يەر ئىكەن ، دەپ بىلدىم ئېچىمدە . بوۋاقنىڭ قىقىراپ يىغلىغان تونۇش ئاۋازى قاراڭغۇلۇقتىكى ئادەم بازىرىنىڭ بۇلۇڭىغا باشلاپ باردى . كۆزۈم بىرنەرسىلەرنى پەرق قىلالماي يۇمشاق بىرنېمىگە دەسسىۋالدىم .

— ۋايجان... ھۇ... ئاناڭنى قارىغۇ . كۆزۈڭگە بىرمە كىرىپ قالمىغاندىكىن قاراپ ماڭمامسەن ؟ قوسقىمغا دەسسىدا ماۋۇ كۆكمەت...

— خاپا بولماڭ ، كۆرمەپتىمەن...

— كۆرمەپتىمەن... سىز... سىز دەۋاتقان كىمسەن ؟ — مەن يەنە بىرسىگە پۈتلىشىپ دۈم چۈشتۈم ، يەنى ياتقان بىر توپ ئادەملەرنىڭ تۆپىسىگە چۈشۈپتىمەن .

— ۋايجان... ۋاييەي تام ئۆرۈلدىمۇ ؟ ئاناڭنى... سامان تىققان تاغاردەك بىرسىكەن بۇ... ۋوي... ياتلا بىرسىكەنغۇ بۇ...

— كادىر ئوخشايدۇ . ئۇرۇڭلار بۇنى...

— بۇ يەردە بىرنېمە سوۋۇتۇپ قويۇپتىمۇ بۇنىڭغا...

ھەر تەرەپتىن مۇشت ، تېپىكلەر مۆلدۈر ياغقاندەك باش ـ كۆزۈمگە تەگدى .

— ۋاي مېنى ئۇرماڭلار... ئۇرماڭلار . مەن مۇشۇ مەھەللىنىڭ دوختۇرى . مەسچىتنىڭ يېنىدىكى دوختۇرمەن . يەتمىشكە بېرىپ

قالغان ئادەممەن ، ئۇرماڭلار...

— ھە... دوختۇر... ھە... مەسچىتنىڭ يېنىدىكى دوختۇر... ھا... ھا... ھا...

— بوپتۇ . ئۇرمايلى... مەسچىتنىڭ يېنىدىكى دوختۇر بولسا ئۇرمايلى .

— دوختۇر بۇ يەردە نېمە بار سىزگە؟

بومبا ساقال ، كۆلا كىيگەن ، بىر پۇتى يوق ، بوۋاي قىياپىتىگە كىرىپ قالغان ، كۆپ بولسا قىرىق ئالتىلەردىكى بىرى كۆلۈپ تۇرۇپ ، چىشىنى بېگىز بارمىقىدا كولىغاچ سورىدى .

— بىر بالا قاتتىق ئاغرىپ بولالماي قاپتىكەن ، داۋالاپ قويای دەپ كەلگەن...

— ھە... مۇنداق دەڭ...

— ئايىمخان موك - موكنىڭ سوكلىرىدىن بىرەر - يېرىمى ئاغرىپ قالغان ئوخشىمامدۇ .

— بىكار ئاۋارە بوپسىز دوختۇر ، جېنى چىڭ كۆك ماڭقىلار بۇ . ئۇلارنى داۋالاشنىڭ ھاجىتى يوق ، بىردەمدە ئاغرىپ ، بىردەمدە ساقىيىپ قالىدۇ .

— ئۆلۈپ تۇرىدۇ ، ئالتەشەھەر تەرەپتىن كېلىپ تۇرىدۇ . ئۆلسە قۇشقاچ ، پاشىنىڭ جېنىدەك سوكلار بۇ . ھا... ھا... ھا...

— ھەي ئايىمخان موك - موك ، سوكلىرىڭنىڭ دەرىجىسى ئۆسۈپ قاپتۇ . ئاتايىن داۋالىغلى دوختۇر كەپتۇ...

— ئەتە - ئۆگۈن سوكلىرىڭغا ئامبىرىكىدىن دوختۇر ئەكەلىدۇرەمسەن نېمە ، ئايىمخان موك - موك .

— بالىلىرىڭنى بەش كويدىن ئىجارە بېرىپ ، ماشىنا سېتىۋېلىپ شەھەرمۇشەھەر بالا ئىجارە تارقىتىپ يۈرۈيسەن ، مانا ئەمدى شەھەردىكى داڭلىق دوختۇرنى يالىلىۋالغۇدەك بولساڭ ، ئەتە - ئۆگۈن شەھەرنى سېتىۋالامسەن نېمە؟ ھا... ھا... ھا...

ھەممەيلەن پاراقلاپ كۈلۈشتى . مەن بالا بار يەرگە كەلدىم . بالا مۇز تەلەت ، ئوڭ قېشىنىڭ باشلىنىشىدا ئۇچكىدەك مېڭى بار ئاتمىش ياشلاردىكى بىر مومانىڭ قۇچىقىدا ياتقانىدى . قارىسام بالا نەپەستىن قاپتۇ . بەدىنى ئىسسىق ، ئەمما قېتىپ قالغان . بايىقى قىزىتمىسى ، يۆتىلى ، يىغىسى بىراقلا توختاپ ، خاتىرجەم كۈلۈمسىرىگەندەك ياتقانىدى .

— سەن شەقى بايتال ماڭا بىر بالىنى زىيان سالغىنىڭنى ئاز دەپ ، نېمىدەپ دوختۇر ئەكەلدىڭ ، مېنىڭ پۇلۇم ئېشىپ ـ تېشىپ كېتىپتىما ؟ — دېدى ئايال .

— ياق... ياق... دوختۇر ئۆزى كەلدى .

— ئۆزلىرى كەلگەن بولسىلا... ئۆزلىرى كەتسىلە ، سىلىگە بېرىدىغان سېرىق سىنتام يوق مېنىڭ...

ئوتتۇز ـ قىرىقتەك قاسساق بالىلار قوللىرىنى ئاغزىغا تىققان ، بەزىلىرى چاتراقلىرىنى قاشلىغان ، بەزىلىرى نان غاجىلىغان ھالەتتە ماڭا قاراپ ، كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ كۈلۈشمەكتە ئىدى .

— بۇ بالىلار ؟

— ھە سىلى دوختۇر بولغاندىكىن ، تولا گەپ سورىماي كېتىۋەرسىلە .

— ھەي روزەك توكا ، ماۋۇ ئەللىك كوينى ئېلىپ ماۋۇ شۇمنى تاغنىڭ كەينىگە ئەپچىقىپ نامىزىنى چۈشۈرۈپ ، كۆمۈۋېتىپ كېلىڭلار .

— ھازىر كەچ بوپكەتتى . بەرگەن پۇلۇڭ ئون ئادەمنىڭ تەرىتىگە يەتمەيدۇ . يۈزنى بەر...

— بوپتۇ . مېنى تولا گەپكە سالما ئەرۋاھىم ئۇچۇپ تۇرغاندا . سەكسەننى بېرەي .

— ھە مەيلى ئەمىسە . ما قېتىم تەڭشۈۋېتەرسەن ، — ھېلىقى بىر پۇتى يوق ئادەم شەرەتلىۋىدى ، بىر توپ ئادەم كېلىپ مۇز تەلەت

ئايالنىڭ قولىدىن بوۋاقنىڭ جەسىتىنى ئېلىپ ماڭدى.

— ماۋۇ دوختۇرنىمۇ يېتىلەپ ئەپچىقىپ يولىغا سەپ قوي، يولىنى تاپالمايدىغان ئادەمكەن، ها... ها... ها...

ھەممىسى پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. پۈت - قولۇمدا جان قالمىدى. باشقا بىر ئالەمگە كەپ قالغاندەك كاللام چۆرگىلەپ قالدى. دەلدۇگۇنۇپ ماڭالماي قالدىم. تېخىمۇ قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى. بۇرنۇمغا ساپ ھاۋا ئۇرۇلۇپ كاللام سەگىپ، كۆز ئالدىم يورۇغاندەك بولدى، قارىسام بايا كەلگەن يولۇمدا تۇرىمەن.

— مۇشۇ يول بىلەن ماڭسىڭىز كەلگەن يېرىڭىزگە كېتەلەيسىز دوختۇر.

— ھېلىقى ئايال بۇ بالىنىڭ...

— ھە، ھېلىقى ئايىمخان موك - موكنى دەمسىز؟ ئۇنىڭ مۇشۇنداق تىلەمچى بالىلىرى بەزىدە ئەتىيازدا چۈجە چىقارغان كۇرۇك مېكىيانىنىڭ چۈجىسىدەك پاتماي قالىدۇ، بەزىدە ھازىرقىدەك ئازلاپ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئالتەشەھەر تەرەپتىن بالا يىغىپ ئەكېلىپ بېرىدىغان ئادەملىرى بار. بەزى خەقلەر بالىلىرىنى سېتىۋېتىدىكەن، بەزىسىنى يېرىم يىللىق، بىر يىللىق ئىجارىگە بېرىدىكەن. سېتىۋەتكەن بالىلارنى بۇ قېرى ئىچكىرىسىدىكى ئوغرى - قاراقچىلارغا ساتىدۇ. ئىجارىگە ئالغان بالىلارنى تىلەمچىلەرگە كۈنلۈك، ئايلىق ئىجارىگە بېرىپ پۇل تاپىدۇ بۇ باي قېرى. بىر بالىنىڭ يىللىقىنى مىڭ كويغا ئېلىپ، كۈنلۈكىنى بەش كويدىن ئىجارە بېرىدۇ بۇ جادۇگەر.

— بالىلار بۇ بالىدەك ئۆلۈپ كەتسچۇ؟

— ئۇنى ئاللىقاچان پۈتۈشۈپ ئەكېلىدىكەن. ئۆلۈپ كەتسە يا پۇل ئال، يا ئالدىمدىكى ماۋۇ بالىلاردىن بىرىنى تاللىۋال دەپ، يا بالىدىن بىرنى، يا تۆت تەڭگە بېرىپ ئاسانلا تۇگىشىدۇ بۇ يامان ئالۋاستى، — ئۇلار شۇنداق دەپ بوۋاقنىڭ جەسىتىنى ئېلىپ قاراڭغۇلۇقتا تاغ تەرەپكە كەتتى. مەن چىراغلار يورۇپ كەتكەن

شەھەردىكى كاتتا بىنالارغا قاراپ جايىمدا قاققان قوزۇقتەك بىر ھازا تۇرۇپ قالدىم .

كېچىچە پەقەت ئۇخلىيالمىدىم . سەھەردە تاغدىكى داۋاخانامغا چىقىپ بامدات نامىزىدىن يانغان جامائەت بىلەن بۇ ئىشنى مەسلىھەتلىشىپ ، مەھەللە ساقچىسىنى ئېلىپ ئاخشامقى چالا ئىمارەتكە كەلدۇق . ھېلىقى قەلەندەرلەر دېگىزنىغا ئايلانغان زال قۇپقۇرۇق ، بىرمۇ ئادەم يوق ، ئەمما يەنىلا چوشقا قوتىنىغا ئوخشاش سېسىق ئىدى .

— ئۇلار كەچتە كېلىدۇ . بىز پايلاپ تۇرۇپ كەچتە كېلىمىز ، — دېدى ساقچى باشلىقى .

— كەلمەسلىكى مۇمكىن . چۈنكى ئۇلار يۆتكىلىپ تۇرىدۇ ، — دېدى يەنە بىر ساقچى .

— ئىشقىلىپ ، مۇشۇ ئەتراپتا . ئۇ تاغدىن بۇ تاغقا يۆتكىلىپ تۇرىدۇ . ئىز قوغلىساق تاپالمايدىغان ئىش يوق ، — دېدى ساقچى باشلىقى .

چۈنكى يەۋالغاندەك خامۇش ھالدا سالپىيىپ يېنىپ كەلدۇق . شۇ تاپتا ، ھېچكىمنىڭ ئەقلىگە بىرەر يولىدا خىيال كەلمىدى . نېمە قىلارىمىزنى بىلمەي باشلىرىمىز ساڭگىلاپ كەتكەنىدى .

شېرىك

بىر توپ ئاغىنىلەر ئەتىگەندىن كەچ كىرگۈچە دەرەخ سايىسىدا يەر جىجاپ ، پارچە چالمىدا قاتار پاكىز ئويناندى . ئۇلار بىكار تەلەپ ئىشسىزلار ئىدى . ئۇلار زوكۇ ئولتۇرۇپ پاكىغا بىر بېرىلىپ كەتسە كۈن كەچ بولغىنىنمۇ ، قورسىقى ئاچقىنىنمۇ تۇيماي كەچ قىلىپ كۆڭگەندى . كەچ بولۇپ قورسىقى ئېچىپ ، باشلىرى قېيىپ كۆزلىرى تورلاشقاندىلا ، پەيلىرى سىقىرغان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇشۇپ ، ئارىسىدا ھەممىسىنى قورقىتىدىغان پۇلى بار باي قاسىم ئېشەككە تەلمۇرەتتى . قاسىم ئېشەك ئۇلارنى يەتكۈچە تىللاپ ، ھاقارەتلەپ تۇرۇپ ئەرزان باھالىق پاسكىنا ئاشخانىغا ئەكىرىپ ، يېرىمدىن لەڭمەن ، ئون بەش زىخ ئۇچەي كاۋىپى ئېلىپ بېرىپ قورسىقىنى تويغۇزۇپ ، ئەرزان ھاراق بىلەن مېھمان قىلىپ چالا مەست بولغاندىن كېيىن ، خۇشى تۇتسا بىر يۆگەم نەشە چەكتۇرەتتى بولمىسا ، بولدى قىلاتتى . قىزىپ كەتسە ئاشۇ پارچە ھاراق ساتىدىغان ، نەشە يۆگەپ بېرىدىغان دۇكاندا ئالتە قەلەندەر بىلەن نېسىگە قىمار ئويناپ ، بۇ ئىشسىز نامراتلارنى قەرزگە بوغاتتى . قەلەندەرلەر ئۇتسا بوغۇلغان قەرزى خالاس تاپاتتى . قاسىم ئېشەك ئۇتسا قەرزنىكى ئۇستىگە قەرزگە بوغاتتى . كۈنلەر مانا شۇنداق داۋام قىلىپ يىلغا ئۆرۈلدى . بۇگۈن قاسىم ئېشەكنىكى خۇشى تۇتۇپ بىكار تەلەپ ئاغىنىلىرىنى بىر تاۋاق توخۇ قورۇمىسى بىلەن ئىككى بوتۇلكا ھاراقتا مېھمان قىلىۋەتتى . ئەمما ئاغزىدىن چىققان سېسىق

گەپىنىڭ يامانلىقىغا بىرنەرسە توغرا كەلمەي قالدى . ئۇنىڭ تىل - ئاھانەتلىرىگە كۆنۈپ ، نېمە دېسە ھە دەپ ئولتۇرۇپ بىر ۋاخ قورساقىنىڭ غېمىنى غەملەپ كۆنگەن قەلەندەر ئاغىنىلىرى چىدىماي - چىدىماي ئاران ئولتۇردى . ئۇ بۇگۈن بەك تىللىغان بىلەن ، قىلىۋاتقان سېخىي مېھماندارچىلىقىمۇ باشقا كۈندىكىدىن ئوبدان . تىل ھەرقانچە ئاچچىق بولسىمۇ ماۋۇ قىزىل مۇچقا بېسىپ تەييارلىغان توخۇ قورۇمىسىدىن كەچكىلى بولمايدۇ . قورساق بېقىش ، تۆت سەر ھاراقنىڭ پەيزى ئۈچۈن بارلىق خورلۇقلارغا چىداش كېرەك . بەزى ئاتا - ئانىسى خورلۇق ئىچىدە تاپقان ، خورلۇق ئىچىدە چوڭ بولغان ئادەملەر ھەر - ھەر خورلۇقلارغا كۆنۈپ ياشاشقا ئادەتلىنىپ كېتىدىكەن .

قاسىم ئېشەكنىڭ تىل - ئاھانىتىگە چىداپ قىمار ئويناپ ئىچىپ ۋاقىت يېرىم كېچىگە ئۇلاشقاندا ، ئاشخانا ئىگىسى خەيرەكباي ئۇلارغا يالۋۇردى :

— ئاشخانىنى تاقايدىغان چاغ بولغىلى نەكەم . ئەتىگەنلىككە يەنە سەھەر قوپۇپ ئاشخانىنى ئاچىدىغان گەپ . ئاشخانىدىكى بالىلار ۋاقتىدا ئۇخلىمىسا ئەتىگەنلىككە تۇرالمايدۇ . ئەتىمۇ خۇدانىڭ كۈنى بولغاندىكىن ، قالغىنىغا ئەتە ئولتۇرمامسىلەر ! — دېدى يالۋۇرغان ھالدا .

— ھەي ، — دېدى چالا كەيپ بولۇپ تەڭشەلگەن راخمان شاراق دېگىنى ئورنىدىن تۇرۇپ ، — سەن ماۋۇ ئاشخانىنى قەرز قىلىپ ئاچقاندا ئاران جېنىڭ بار رۇۋۇك كۆك تۆش قەلەندەر ئىدىڭ . بىز كىرىپ تاماق يەپ ئاشخاناڭنى ئاۋات قىلىپ ، سېنى باي قىلىپ قويساق ، تۆت تەڭگە پۇل تېپىپ ئەمدى بىزنى قوغلىغۇدەك بولدۇڭما ؟

— ئاشخاناڭغا بىز كىرىپ يۈرۈپ ئاشخاناڭ ئاشخانا بولغانۇە ، بولمىسا چۈن قورۇپ ئولتۇرۇپ ئاقماي تاقۇېتتىڭ . سەن تاپقان پۇل بىزنىڭ پۇلىمىز جۇما بىلىپ قوي ، — دېدى راخمان شاراقتا ئۇلاپلا ئوبۇل توڭگۇز .

— بولدى ، بولدى ، خاپا بولماڭلار ، خاپا بولماڭلار ، مەن كەچۈرۈم سوراي ، — خەيرەكباي گەپ قىلغىنىغا تويۇپ ، قول باغلاپ تۇردى .

— ھەي مۇتتەھەم كۆك تۆشلەر ، خەيرەكباينىڭ دېگىنى ھەق گەپ . ھېلىمۇ يېرىم كېچىدىن ئاشتى . باشقا ئاشخاندا ئولتۇرغان بولساق ئاللىقاچان كۆتىمىزگە تېپىپ قوغلايتتى . بىكارلىق ھاراق بولسا يېتىپلاۋلىشسەن ـ دە ، بولدى ئەمدى ، — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ خەيرەكباينى بەزلەپ قويدى قاسىم ئېشەك .

— سەن ماۋۇ ئەبگارلارنىڭ گېپىگە خاپا بولما . ماۋۇ پۇلنى ئېلىپ ياندۇرمەن دەپ يۈرمەي ئاشقىنىغا مەكىت تاماكىسىدىن بىر يۆگەم ئەكىرىپ بېرە . بىر پەيزى قىلىۋېلىپ چىقىپ كېتەيلى . سەنمۇ ئاشخاناڭنى تاقاپ خوتۇنۇڭنى پوكىنىڭغا تېڭىپ ئۇخلا ، — چالا مەستەلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇشاللىقتىن قاسىم ئېشەككە مەدھىيە ئوقۇپ كېتىشتى .

— يېرىم كېچىدە ھەممە جاھان ئۇخلاپ ، قېتىپ كەتكەندە نەدىن تاپارمەن ؟

— تولا گەپ قىلما ، سېنىڭ ئامالىڭ تولا .

— ئاشخاناڭنى تاقايدىغان خىيالىڭ بارمۇيا ؟ بولمىسا بىز بىللەن ئۆرە ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزىسەن جۇما ، — مەستەلەر چۈرقىرىشىپ كېتىشتى . خەيرەكباي بۇلاردىن قۇتۇلىدىغان ئىش بولسا دەپ چىقىپ كەتتى .

رەمبال

ئىككى ئەبگار ئادەم تار ھەم سېسىق ھاراق دۇكىنىدىن بىر - بىرىگە سېسىق گەپ قىلىشىپ چىقتى.

— ھەي ئابدۇقادىر شاتۇتى، مېنى بىلىسەنغۇ، مېنىڭ ئەسقەر قانجۇق دېگەن ئېتىمنى ئاڭلىسا مانا مەن دېگەن ئانىسى شۇمەك سالغان نوچىلارنىڭمۇ پېيى سىقىرايدۇ. مېنى بۇنداق تولا ئەخمەق قىلمەن دەپ بۆكۈمگە جىگدە سېلىۋەرمە. دۇكىنىمدىن نېسىگە ئىچكەن ھارىقىڭ ئىككى يۈز كويدىن ئېشىپتۇ. بۇگۈن ھېچبولمىسا يېرىمىنى بولسىمۇ تېپىپ بەرمىسەڭ، مېنى خەق بىكاردىن قانجۇق دېمەيدۇ جۇما. بىر تالايدىغان بولسام، تىتما قىلىۋېتىمەن.

ئابدۇقادىر شاتۇتى ئەسقەر قانجۇققا يالۋۇردى:

— ئوبدان ئاداش. مېنىڭمۇ خەقتە ئېلىشىم بار دېسەم ئىشەنمەيدىكەنسەن. راخمان چولاقتا ساق يەتتە مىڭ كوي ئېلىشىم بار دەيمەن. ئۇ مەندىن قېچىپ يۈرىدۇ. ئىتتىنى ئېشەككىچە قەرزگە بوغۇلۇپ، بىكار تۇرماي ئۆي كۆچۈپ مۆكۈنۈپ يۈرىدۇ. ئۇنى تېپىۋالسا قېيما قىلىۋېتىدىغان ئادەملەر بار دەيمەن. مانا قارا... ئاۋۇ بىنادا ئۆيى بار دەيدۇ. مەشەدە مۆكۈنۈپ تۇرۇپ تۇتۇۋېلىپ قانداق قىلسام قىلىپ، ئىككى يۈز كوينى ئېلىپ، كەچكىچە دۇكىنىڭغا ئاپىرىمەن دەيمەن... قەرزنى تۆلىسەم يەنە بېرەرسەن؟

ئەسقەر قانجۇق سەل يۇمشىدى. ئەمما ئىشىنىپ - ئىشەنمەي سۆزلىدى:

— هه قېنى ئاۋۋال ئاشۇ ئىككى يۈز كويىنى ئاپار . قەرز بەك كۇنىراپ سەمرىپ كەتسە بەرمەكمۇ ، ئالماقمۇ تەس . پاتاڭدىكى تومىلىشپ بولغۇچە پات - پات يېڭىلاپ تۇرساڭ ، بىزمۇ بېرىمىز . بۇگۈن قانداقلا بولمىسۇن پۇل كۆتۈرمەي بارما ، ئاڭلىدىڭما ؟

— مانا مۇشۇ بىنا ئالدىدا كەچكىچە ساقلىساممۇ چولاقتىن پۇل ئېلىپ بېرىپ ، سەن بىلەن پاكىز كۆرۈشمەن .

ئەسلىدە قانجۇق ئىشەنمەسلىك ، نەپرەت بىلەن ئابدۇقادىر شاتۇتىغا يېنىشلاپ قاراپ قويۇپ كەتتى . ئابدۇقادىر شاتۇتى بىناغا بويۇنداپ قاراپ ، قويۇپ بىر بۇلۇڭغا كېلىپ بىنانىڭ ئىشىكلىرىگە تەلمۈرۈپ ئولتۇردى . كىرىپ - چىقىۋاتقان ئادەملەرگە قۇشقاچ مارىلاپ يانقان ئاچ مۇشۇكتەك زارىقىپ قاراپ كېتەتتى . قانچە ۋاقىت ئۆتتىكىن ، پۇت - قوللىرى تېلىپ كۆزلىرى ئۇيقۇغا ئىلىنىپ قالغاندەك بولدى . كۆزۈڭنى ئاچ دېگەندەك غايىب بىر ئاۋاز بىلەن كۆزىنى ئېچىپ قارىۋىدى ، ئەسكى تۇماقنى چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ساقاللىق بىرى بىنادىن چىقىپ ئەتراپقا ئالاق - جالاق بولۇپ قاراپ قويۇپ ، ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى . ئابدۇقادىر شاتۇتى ئۇنىڭ ئالدى - ئارقىسىدىن تازا زەن سېلىپ قاراپ ، داپقا چۈشكەن مايناقتەك سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ ۋارقىرىدى :

— ھەي راخمان چولاق··· توختا ، مەن سېنى تونۇۋالدىم .

راخمان چولاق ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ھەجايىدى .

— ھە··· ھوي ئابدۇقادىر شاتۇتى ئادىشىم ، تونۇۋالدىڭلىما ؟ مەن تېخى كۆزۈڭلىنى يۇمۇپ تاماكاڭلىنى دۆڭ تارتىپ ئولتۇرساڭلا تونۇمىدىمىكىن دەپتىمەن .

— ۋاي ھېيلىگەر ، ئەمدى قىلمىغان مۇشۇ ئىشىڭ قالدىما ؟ ماۋۇ پەردازلىرىڭنىڭ بەك قاملىشىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان ، — ئابدۇقادىر شاتۇتى گەپ قىلغاچ راخمان چولاقنىڭ چۆكۈرۈپ كىيگەن ئەسكى تۇماق ، قارا كۆزەينەكلىرىنى بىر - بىرلەپ ئېلىپ ئويىنىدى .

— ئاداش ، ئانداق قىلماڭلا دەيمەن .

— ساقىلىكىنى يالغان ساقالمىكىن دېسەم راست ساقال قويۇۋالدىكىمۇ نېمە؟ ما پەردازلىرىڭنىڭ قاملىشىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان.

راخمان چولاق ئالاق - جالاق بولۇپ، ئابدۇقادىر شاتۇتنىڭ قولىدىكى تۇماقنى ئېلىپ كىيىپ، كۆزەينەكنى تاقىۋالدى.

— ھەيلە - نەيرەڭدىزە شەيتانغا دەرس بېرىدىغان چولاق جۇماسەن. قەرزىڭنى تۆلەشتىن قېچىپ، مۇشۇنداق نىقابلىنىۋالسام مېنى بىلمەيدۇ دەپ ئالدىمدىن قاچماقچىمىدىڭ؟ مەن ساڭا بىر - بىرلەپ ساناپ بەرگەن گۇگۇتتەك پۇلدا يەتمىش پۇشتۇڭنىڭ ھەققى بولمىغاندىكىن، بۇنداق مېنى سەرسان قىلىپ، ئۆزۈڭنى نىقابلاپ قېچىپ يۈرگۈچە بېرىۋەتسەڭ بولمامدا؟

— جېنىم ئاداش، قولۇمدا پۇل بولسا سېنىڭ مۇشۇنداق سېسىق گېپىڭنى ئاڭلىغۇچە بەرمەي قاينىتىپ ئىچەمتىم. ئىككى يىل بولدى، سودام ئۆلۈپ دۇكىنىمنىمۇ خەق تارتىۋالدى. سودا بولمىغاندىكىن، پۇلمۇ يوق، گادايلىشىپ قورساق بېقىش تەس بولۇپ كەتتى.

— ئەمدى بۇ ھالىڭدا تىلەمچىلىك قىلاي دەمسەن؟

— لاغايلاپ يۈرسەم بالىلىرىم ئاچ قالغۇدەك. قارىسام كوچىدا تىلەمچى بىلەن رەمبال تولىكەن. مەندەك يول تاپالماي بېشى قېيىپ كەتكەن ئادەملەر ئۇيان چۆرگىلەپ، بۇيان قېقىلىپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي گاڭگىراپ غەمگە پاتىدىكەن... ھەي قارا، ئادەملەر كەمبەغەللەشكەنسېرى دۆتلىشىپ، خىيالپەرەس، خام تەماخور بولۇپ قالىدىكەن. يولدىن بىرنېمە تېپىۋالغۇسى، ئاسمانىدىن توككىدە بىر كاللەك ئالتۇن چۈشسىكەن دېگۈسى كېلىدىكەن. شۇڭا، خەقلەر ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى رەمبالدىن سوراپ باققۇسى كېلىدىكەن. مانداق باقسام رەمبالمۇ جىق، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆچىرەتتە تۇرۇپ رەم سالغۇزىدىغان ئاشۇنداق ئەخمەقلەرمۇ جىقكەن. بولۇپمۇ ئىشسىز قالغان ياش باللار، بەختىنى ئىزدەپ يۈرگەن قىزلار تولا كېلىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىرقانچە زامان

بولدى . رەمبال بولۇۋالدىم . ھەرھالدا قورساق ئاچ قالمىغان ئازابتىن ئازاد بولدۇم .

— رەمباللىقنى قانداق بىلسەن ھەي مەككار چولاق ؟

— ئاشۇ ئىچكىرىدە مىليونلاپ پۇلنى چۆرگىلىتىپ يۈرگەندە ، ماڭا ئۆيىنى ئىجارىگە بەرگەن كىشىدىن قارتىدا رەم سېلىشنى ئۆگىنىۋالغان .

ئابدۇقادىر شاتۇتى كەمستىپ ئالايدى .

— قارتا ، تاش ، رەم دېگەنلەر يالغان . دېگەنلىرىڭ يالغان چىقىپ قېلىپ بىر كۈن ئەمەس بىر كۈنى ئۆلگۈدەك تاياق يەيسەن چولاق . ئەگەر رەمباللار خەق بىلمەيدىغان ئىشلارنى بىلگەن بولسا ساڭا ئوخشاشلار بىر ـ بىرىدىن ئەبگار ، ۋەيرانە بولماي ، ھەممە ئادەمدىن ئوبدان ياشىمامتى ؟ قارىسام ، ساپلا ئۇستۇاشلىرى پۈزۈر ، ھال ـ كۈنى ئوبدان ئادەملەر ئۆزىدىن رەزگى رەمبالىڭ ئاغزىغا تەلمۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتىدىكەن . سەن كازز‌ىپلار قۇرۇق گەپنى قىلىپ خەقنىڭ پۇلىنى سوقۇدىكەنسىلەر ، خەق راست دۆتلىشىپ كېتىپتۇ .

— دۆت بولمىسا ئۆزى يامان ئەمەس يولى ، بەختى تۇرۇپ ، جېنىنى باقالمىغان ، مەندەك يولىنى تاپالماي تۆت كوچا بېشىدا ئولتۇرغان ئادەمدىن ئۆز يولىنى تاشلاپ يول سورامدۇ ئاداش ؟

— ئاخىر بىر كۈن رەسۋا بولىسەن .

— ئۇنداق دېمە . دۆت ، ئەخمەق ئادەملەر ھېلىھەم تولا . شۇڭا ، بىزنىڭ رەمباللىق بازىرىمىز بارغانچە قىزىپ ، خېرىدارىم كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىۋاتىدۇ . تېخى بەزىدە قارتىغا قاراپ يالغانىنى توقۇپ بولالماي ، ھەر ئادەمنىڭ بېشىغا ، چىرايىغا ، كىيىمىگە قاراپ ئاغزىمغا كەلگەن خەق خۇش بولىدىغان چىرايلىق گەپلەرنى دەپ بەرسەم ، سالپىيىپ كەلگەن ئادەملەر روھلىنىپ ، ئۇمىدلىنىپ ، پۇل تاشلاپ كېتىۋېرىدۇ . ئىشقىلىپ ، خەققە يامان ئىشلارنى ، كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان گەپلەرنى قىلماي چىرايلىق يالغان گەپنى دەپ ، تاتلىق گەپنى قىلىۋەرسە ، خەق يالغان گەپكە

كۆنۇپ كەتكەن بولغاندىكەن ، يالغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ خۇش بولۇپ ، كۆڭلى تەسەللى تېپىپ كېتىدىكەن . ھازىرغىچە بىرمۇ خېرىدارغا يامانلىقتىن بېشارەت بەرمەي ، جەننەت ، بەخت ـ تەلەي ، مال ـ دۇنيا ھەققىدە ئاغزىمغا كەلگەن تاتلىق ، يالغان گەپنى قىلىۋەردىم . بىرمۇ ئادەم مەندىن نارازى بولمىدى .

— ھەببەللى . بازىرىڭ ئوبدان بولغاندىكەن ، مەندىن ئالغان قەرزىڭنى بېرىۋەتمەمسەن ئەمسە ؟

ئابدۇقادىر شاتۇتى ئالتىنىنى ئېچىپ راخمان چولاقنىڭ قېلىغا يېقىن ئاپىرىپ دېۋەيلىدى .

— ۋاي ئاداش ، بازار ھەرقانچە ئوبدان بولسىمۇ ، قورساقتا ئاران ئولگۇرىدۇ . ئېشىپ ، يېغىلىپ قالمىغان ئىش يوق .

— مېنىڭ ھالىم ھازىر سېنىڭكىدىن بەتتەر . بۇگۈنلۈك قورساق ، ھاراق ، تاماكىغا لايىق بىرمە بولسىمۇ بەر ئەمسە .

— بولمىسا نېمەمنى بېرىمەن ؟ لەقەمنى خىزىر قويىدۇ دەيدىغان گەپ بار ، سېنى خەق بىكاردىن ئابدۇقادىر شاتۇتى دېمەيدۇ . قايسى ئىشىڭ بازىرى ئوبدان بولسا شۇنى دورايدىغان شاتۇتى تۇرساڭ . نەگە بارساڭ تۆت گالۋاڭنى ئاغزىڭغا قارىتىپ... ھەي... ھەي... خېرىدار كېلىۋاتىدۇ .

راخمان چولاق جىددىيلىشىپ دوقمۇشتا ئولتۇرۇپ سۆزلىدى .

— پالغا ئىشەنمە ، پالسىزمۇ يۇرمە... ھەي قىزچاق تەلىيىڭنى سىناپ باقامسىز . ئەتىگەندە ئەزانلا...

ياش قىز ئىككىلىنىپراق رەمبالىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى . ئابدۇقادىر شاتۇتى ئۇلاردىن سەل نېرىراقتىكى تامنىڭ تۈۋىگە چۆكتى . چولاق قولىدىكى قارتىنى قىزغا ئېلەشتۇرگۈزۈپ تىزىشقا باشلىدى . ئاندىن تىزغان قارتىغا ، قىزغا بىرىدىم زەن سېلىپ قارىغاندىن كېيىن :

— سىزگە يېقىندا سەپەر بارىكەن . سەپىرىڭىز ناھايىتى ئوڭۇقلۇق بولىدىكەن . كۆڭلىڭىزدە بىر غەم بارىكەن . ئاتا ـ ئانىڭىز كېچە ـ كۈندۈز سىزنىڭ غېمىڭىزدە ، جاينامازنى ئۇستىدە سىزگە دۇئا

قىلىدىكەن . غەم قىلغان ئىشىڭىز ئۇزۇنغا قالماي ھەل بولۇپ كېتىدىكەن . بىر يېگىت كېچە ـ كۈندۈز سىزنىڭ يولىڭىزغا تەلمۈرىدىكەن . ئۇ ناھايىتىمۇ ئاق كۆڭۈل يېگىت بولۇپ ، سىز ئۈچۈن جېنىنىمۇ ئايىمايدىغان ئىرادىسى بارىكەن . ئۇ يېگىت كېيىنچە ناھايىتىمۇ زور باي بوپ كېتىدىكەن . ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن ئۆيلۈك بولىسىڭىز ناھايىتىمۇ بەختلىك بولغۇدەكسىز ، ئەمما كۆڭلىڭىزدە ئۇ يېگىتكە تازا ئىككى خىيالدا ئىكەنسىز... ئەمازە... — رەمبال تۇرۇۋالدى . قىز ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئەسىر بولۇپ قالغاندى . رەمبال گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتكەندىن كېيىن قىز تەقەززا بولۇپ تاقىلداپ كەتتى .

— قا... قارىكا ، ئەمازە نېمە ؟ دېسىڭىزچۇ .

رەمبال گەدىنىنى تاتىلدى . قىز بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك بولۇپ ، سومكىسىدىن پۇل چىقاردى . رەمبالنىڭ كۆزلىرى پارقىراپ كەتتى . قىز قولىغا چىققان پارچە پۇللارنىڭ ھەممىنى رەمبالغا ئالدىراپ تىقىپ دېگۈدەك بەردى .

— قېنى دەڭە...

— ئەم... ئەمدى... دېسەم بولارمۇ ، دېمىسەم بولارمۇ ؟

— دەڭە...

— دېسەم كۆڭلىڭىزگە كەپ قالارمۇ ؟

— دەۋېرىڭ ھەرگىز كۆڭلۈمگە كەلمەيدۇ .

— شۇ... شۇ... ئەمىسە دەۋېرەي . بىر يېقىن دوستىڭىز بارىكەن سىزنى كۆرەلمەيدىكەن . ئاشۇ دوستىڭىز...زە كېچە ـ كۈندۈز ئاشۇ يېگىتىڭىزنى ئۆزۈمگە ئىگىۋالسام دەيدىكەن...

— راست... راست... بىلدىڭىز . مەنمۇ دائىم شۇنداق گۇمان قىلاتتىم . راست... راستكەن... خەپ .

قىز يەنە بىر بەش سومىلۇق پۇلنى رەمبالغا تاشلاپلا سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، بەش قەدەم مېڭىپ بوينىنى تولغاپ :

— رەھمەت جۇما ئۇستام ، — دەپ ماڭدى . ئۇ بىرنەرسىنى تېپىۋالغاندەك خۇشال پارقىراپ كەتكەنۇ ، ئەمما تۇمشۇقلىرى

سوزۇلغان هالدا كەتتى . راخمان چولاق خۇشال هالدا قىز تاشلىغان يېڭى بەش كوي بىلەن پارچە پۇللارنى رەتلەۋاتقاندا ، شاتۇتى ئۇنىڭ قوللىرىدىكى پۇللارنى تارتىۋېلىپ ساناشقا باشلىدى .

— ۋاي نېمانداق قىلىسىلە ؟ ئەتىگەندە دەسلەپ قىلغان پۇلنى ئالماي ، ھېلىراق ئېلىكىلا . بەرىكەت قاچىدۇ دەيمەن .

ئابدۇقادىر شاتۇتى پۇلنى بەرمەستىن ماڭدى .

— ھەي ئەكېلىكىلا پۇلنى ، نەگە بارىسىلە دەيمەن ؟

— مېنىڭ شاتۇتى دېگەن لەقىمىمنى بىلىسىلەغۇ . مەنمۇ قارىتىن ئىككىنى ئېلىپ ئەتىگەندە ئىش باشلىۋالاي . ئەتىگەندە دەسلەپ قىلغان بەرىكەتلىك پۇلدا ئىش باشلىسام ئىشىم بەرىكەتلىك بولامدۇ نېمە ؟

شاتۇتى شۇنداق دەپ ئۆزىگە ئىش تاپقىنىغا خۇشال بولۇپ ، مۇدۇرگەنچە ، يىقىلماستىن مېڭىپ كەتتى .

ئۇزاق كېچە

1

چۈشتىن بۇرۇن مۇغەمبەرنىڭ زەھەرخەندە كۈلكىسىدەك ئېچىلىپ تۇرۇپ كۈن چىققانىدى. جاھان يورۇپ تۆت ئەتراپتىن بۇ شەھەرنى قاپساپ ياتقان تاغلاردىكى ئۇ يەر - بۇ يەردە شالاڭ ئۆسكەن قۇرۇق ئوت - خەسلەرمۇ ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قۇياش شۇنچىلىك پاكىز يورۇتقان تۇمانسىز، بۇلۇتسىز سۈزۈك ئاسماندىن قۇياش نۇرى توسالغۇسىز ھالدا دائىم قاپىقىنى تۇرۇپ جۇت ھەم تۇتۇق چىراي تۇرىدىغان شەھەرنىڭ قاپىقىنى ئېچىپ كۈلدۇرۇۋەتكەندەك كۆرۈنەتتى. بولمىسا قىشى ئەڭ ئۇزۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇزۇن قىشتا قارىلىق تۇتقان ھازىدار ئادەمدەك دائىم قايغۇ چىراي، مۇز تەلەت تۇرىدىغان، بىراقلا قىش بولۇپ، يەنە بىراقلا تومۇز بولىدىغان ئۆزگىرىشچان پەسىللىك بۇ شەھەرنىڭ ھاۋاسىغا بىرنېمە دەپ بولمايتتى. ئەمما، كۈلۈپ تۇرۇپ جاندىن ئۆتكۈزۈپ چېقىۋالىدىغان ئىچى كۆيۈك ئادەمدەك ئاپتاپلىق سەھەردىكى سوغۇق ئادەمنىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچى بىلەن قۇلاقنىڭ گەردىشىگە نەشتەردەك سانجىيتتى. چۈشكە يېقىن بىر توپ قېرى بەڭگىلەرنىڭ يوغان بۇرۇنلىرىدىن توختىماي چىقىدىغان ئىستەك شەھەرنىڭ ساناقسىز بۇرۇن تۆشۈكچىلىرىدىن چىققان ئىس بىلەن قارا قىشنىڭ سوغۇقىدا ئۆيۈغان شەھەردىن ھوردىلىپ كۆتۈرۈلگەن

ئاق تۇمان قوشۇلۇپ ، شەھەر يەنە تۇتۇلۇپ ، چۈشتىن كېيىن بىراقلا قاراڭغۇچىلىق بېسىپ كەتتى . كەچ كىرىشكە خېلى بالدۇر بولسىمۇ ، بىراقلا كېچە بولۇپ كەتكەندەك ، يولدا توختاۋسىز قارا چۈمۈلىلەردەك ئۆتۈشۈپ تۇرغان ماشىنىلارمۇ تۇتەك - تۇمان دەستىدىن چىراغلىرىنى يېقىۋېلىشتى . ئەمدى بۇ شەھەر ئەتراپىدىكى غەپلەت باسقان قېرى خامانچىدەك مۇگدەپ ياتقان تاغلار تۇمان ئارىسىدا كۆرۈنمەيلا قالدى . پۈتكۈل شەھەر قاراڭغۇلۇققا تولدى . تىلمان بالكون دېرىزىسىدىن سانائەتنىڭ غۇۋا يورۇق دېرىزىلىرىگە قاراپ تولا خىيال قىلىپ ، شەھەرنى ئۆزىچە شۇنداق كۆزىتىپ تەھلىل قىلىپ كەتتى . سوغۇق بالكوندا يالاڭلا تۇرۇپ توڭلىمىغانلىقى ئۈستىگە ، ئەتسىز تارمۇچ بولۇپ قارا قاتقان بەدەنلىرى ئىچ - ئىچىدىن قىزىپ ، مۇزدەك بولۇپ كەتكەن مىنېرال سۇدىن ئۇچ بوتۇلكىنى ئىچىپ بولدى . ئىشىك تىرىقلاپ ئېچىلىشى بىلەن يۇرىكى جىغىلداپ دەرھال بالكوندىن قاچقىپ ئالدىراپ ئۆيگە كىردى . ئايالى ئىشكىنى ئېچىپ قويۇپ سىرتتا تۇرۇپلا چىرايلىق قارا پەلتوسىنىڭ تۈگمىسىنى يېشىۋېتىپ ئايىغىنى سالماقتا ئىدى . ئاياغنى سېلىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ، ئۈي ئىچىدە ئۆزىگە قاراپ ھىجىيىپ تۇرغان ئېرىگە قاراپ ، تەبىئىي تۇرغان شەھلا كۆزلىرى ئەيىبلەش ھەم نەپرەت بىلەن تىكىلدى .

— بۇ شەھەرنىڭ ھاۋاسىغا پەقەت ئىشەنگىلى بولمايدۇ - ھە . ئەتىگەن شۇنداق ئوچۇقتى ، بىردەمدىلا بۇزۇلۇپ ، تۇتۇلۇپ كەتتى ، — دېدى تىلمان يالۇرغاندەك ئۆيگە كىرىپ پەلتوسىنى سېلىۋاتقان ئايالىنىڭ پەلتوسىغا قول ئۇزىتىپ .

— بولدى تۇتماڭ . ھاۋاسىغا ئوخشاشلا ئادەملىرىگىمۇ ئىشەنگىلى بولمايدۇ . ھاۋاسىغا ئوخشاش بىركۈندە مىڭ خىل ۋەدە قىلسىمۇ بىرىدە تۇرمايدۇ .

ئايالىنىڭ چىرايلىق گىرىم بىلەن پەردازلانغان يۈزلىرى غەزەپتىن بىر قىزىرىپ ، بىر ئېسىلىپ ، بىر تاتىرىپ كەتتى . ئېگىز بىناغا چىقىپ بولغۇچە تىنىقلىرى يېتىشمەي ئاران چىققان

چوكان هازىر غەزەپتىن تېخىمۇ تىنالماي قالدى .
— كىم ۋەدىسىدە تۇرماپتۇ ؟
— سىزچۇ ، ئەتىگەن نېمىدەپ ۋەدە قىلغان ؟
— ئىشقا بارىمەن دېگەن شۇ ، باردىمغۇ . تېخى سىزنىڭ ئالدىڭىزدىلا كېلىپ تۇرسام سىز كەلدىڭىز .
— تولا جېنىمغا تەگمىگە . بۇرۇن يالغاننى خېلى قاملاشتۇرۇپ توقۇپ مېنى ئالديالايتتىڭىز . تۇرمىگە كىرىپ پوق يەۋالدىڭىزمۇ ، ئەقىلسىڭىزمۇ قالماپتۇ . ئەتىگەن بىر چىرايلىق كىيىندۈرۈپ ، غىزالاندۇرۇپ ، بالىنى يەسلىگە ئاپىرىپ بولغۇچە كېچىكىپ قالىمەن دەپ ئالدىراپ چىقىپ كەتسەم ، ئەتىگەن پاپياقسىز قالغان ئادەم هازىرغىچە پاپياق مەن قويغان جايىدا ، ئاياغمۇ مەن مايلاپ قويغانچە تۇرۇپتۇ . ئىدارىگە يالاڭ ئاياغ باردىڭىزمۇيا ؟ مېنى ئالدايمەن دېمەڭ... سىزنى تۇرمىدىن ئاچىقىپ بولغۇچە ئاتا ـ ئانىڭىز ، مەن ، ئاتا ـ ئانام قانچىلىك يوللارنى ماڭدۇق ، قانچىلىك پۇل خەجلىدۇق . مەن نېمە كۈنلەرنى كۆرمىدىم . ئىدارىڭىزگە قايتا ئىشقا ئېلىشقا ماقۇل كەلتۈرگۈچە بىز باشلىقلارغا قانچىلىك يېلىنمىدۇق . نېمانداق باغرى تاش ئادەمسىز ؟ ! ئۆزىڭىزگە ئېچىڭىز ئاغرىمىسا ، ئاتا ـ ئانىڭىزغا ، بالىڭىزغا ، ماڭا ئېچىڭىز ئاغرىسا بولمامدۇ ؟ ئىدارىڭىزنى ئىشقا ئېلىشقا كۆندۈرۈشكە مەن نېمىلەرنى قىلمىدىم ، نېمىشقا ئازراقمۇ ۋىجدانىڭىز قاينىمايدۇ ؟ مېنىڭ كېچىچە شۇنچە يالۋۇرغىنىم قېنى ؟...
ئايالى سۆزلىگەنچە بوغۇلۇپ ياتاق ئۆيگە كىرىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى دۇم تاشلاپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى . تىلمان پاپياقسىز پۇتىغا قاراپ گەدىنىنى قاشلاپ ئېڭىكىنى خەپلەپ كوتۇلدىدى .
— ئەستاغپۇرۇللا ، ما كالتە ئەقلىمنى . پاپياق كىيمەپتىمەن ـ ده ! پاپياق ـ كەشمىنى كىيىپ تالادا بىر لاغايلاپ ، ئاياغنى لاي قىلىپ كىرگەن بولسام بىلىپ قالماسكەن ماۋۇ سارايڭ خوتۇن . ئەمدى قانداق قىلىپ ئاغزىنى باسارمەن بۇ ۋاتىلداقنىڭ .
تىلمان ئايالىغا قىلىدىغان گەپ تاپالماي ئۇنىڭ دۇم يېتىپ

يىغلاشلىرىغا بىرەەم قاراپ تۇرۇپ ، كاللىسىغا ئايالىنى بەزلەيدىغان ھېچ گەپ كەلتۈرەلمەي ، بېشىنى چاڭگاللاپ ئىزىغىلا زوڭ ئولتۇردى . تىزىنى قۇچاقلاپ مۇشۇنداق ئولتۇرسا ئىچىدىن بىخسىپ چىقىۋاتقان ۋەسۋەسە ئارىلاش بەڭگىنىڭ خىيالى ئارام تاپقاندەك بولاتتى . ئۇنىڭ ياشاڭغىراپ يىرىڭدەك چاپلاشقان قىزىل جىيەك كۆزلىرى دۇم يېتقان ئايالىنىڭ ھەر قېتىم ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ يىغلىغانلىرىدا لىغىلداپ ھەۋىسىنى قوزغايدىغان ساغرىسىغا ھالىدىن كەتكەن ئىشتىھاسىز قېرى ئىتتەك خۇنۇك تىكىلىپ قالدى . چەكمەستىن ئىلگىرىكى نورمال يىگىتلىك چاغلىرىدا ئايالى مانا مۇشۇنداق تەسەللىگە ھاجەت بولغان ئالتۇن چاغدا ، پاقلان بولغان كېيىك بالىسىنىڭ سۆڭگىچىگە چاپلاشقان ئاچ بۇركۇتتەك ئۆزىنى ئاتقان بولاتتى . خروئىن ئۇنىڭ بارلىق تىنمسىز ئەركەك قۇۋۋەتلىرىنى قېرى قاسساپ قوينىڭ ئاچچىق ئۇچىينى سىيرىغاندەك سىيرىپ ئەكېتىپ ، بەئەينى لەش بولۇپ كەتكەن ئاچچىق ئۇچەيگە ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى . بىر يىل تۇرمىدە يېتىپ ئايال زاتىنى كۆرمىگەن تۇرۇقلۇق ، پىچۇەتكەن ئىرىكتەك قورسىقى تويسىلا كۆشەپ ، خوتۇنغا سۆڭگىچىنى چىقىرىپ يانقىنى يانقانىدى . چەكمەستىن ئىلگىرى ئۇچ كۈن ئۆتۈپ كەتسىلا نەپسى تاقىلداپ قانات پۈتلاپ تۇرالمايدىغان قىزىل تاجىلىق خورازدەك غالجىرلىقى مەڭگۈلۈككە يوقالغاندەك ئىدى . ئايالى رىزۋان تۇرمە ئۇنىڭ جىسمانىي كۈچىنى خورىتىۋەتكەن ئوخشايدۇ ، دەپ بارلىق قۇۋۋەتلىك ئوزۇقلۇقلار بىلەن ئۇچ ئايدىن بېرى باقتى . ھېچ سادا بولمىدى . ئۇنى ئۇنتۇلماس رىشتىگە ئىگە قىلغان ئەينى چاغدىكى تىلمانىنىڭ ئەرلىك جاسارىتى ئىدى . تەكلىماكانىنىڭ ئەتىيازدا توختىماي كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان خادا قۇيۇنىدەك ئەرلىك جاسارىتىدىن رىزۋان خۇدىنى يوقىتىپ ئاغزىدىن قانداق مەدھىيىلەرنىڭ چىقىپ كەتكىنىنمۇ تۇيماي قالاتتى . ئاغزى قۇرۇپ ، تىلى چاكىلداپ ھوشسىز لايەك يېتىپ كېتەتتى . توقسان كۈن بېقىپ ئۇنى ئەر كىشىگە ئايلاندۇرالمىدى . قارىسا ئەر كىشى ،

ئەمما هازىر ئايالغىمۇ، ئەرگىمۇ ئوخشىمايدىغان، ئادەمگىمۇ ئوخشىمايدىغان مەخلۇققا ئايلىنىپ قالغانىدى.

ئېلان قىلىنغان يەرلەردىن دورا ئەكېلىپ يېگۈزدى، مايلىدى، پۈركىدى. ھاياتلىقتىن دېرەك بولمىدى. يەر ئاستى سودا سارىيىدىكى ھاياسىز سودىگەر چوكانلار بىر توپ ئۇيغۇر دېھقانلىرىغا شەرمى ساز بولۇپ چۈشەندۈرۈۋاتقان يالغان دورىلارىدىنمۇ ئالدى. ئايالىنىڭ تەبىئىي تەڭشىكى مەڭگۈلۈك غايىب بولغانىدى. تىلماندا بۇ كېرەكسىزلىك ئۈچۈن نومۇس قىلىدىغان، ھار ئالىدىغان ئار - نومۇس روھى خۇددى بۇرۇنمۇ بولۇپ باقمىغاندەك ئۆز خىيالى بىلەن مەشغۇل بولۇپ يۈرەتتى. بۇ تولۇق يوقلىش، بىر پۈتۈن - سۈرۈك جەڭگىۋار ئەرلىك جاسارەتنىڭ غايىب بولۇپ، ئۇنىڭ سىرتقى ئىسكىلىتى، ئىت يېمەيدىغان سېسىق سۆڭكى بىلەن گۆشسىلا قالغانىدى. ئۇنىڭدىكى ئىنسانلىق روھ تولۇق چىقىپ كېتىپ ھايۋان روھىمۇ قالمىغانىدى. قۇشقاچ ئۇۋىسىنى، ھەمراھىنى قوروۋىدۇ، ھەتتا ئۆمۈرلۈك غالچىلىققا كۆنگەن ئىتمۇ يالىقىدىن قىزغىنىدۇ. جۈپسىرىگەندە، ھەمراھ تاپقاندا خوجىسىنمۇ تالايدۇ. ئەمما، تىلماندىن ئۇنداق روھ چىقىپ كەتكەندەك ئىدى. بۇ روھنى كىم ئەكەتتى؟ تۇرمىدىكى زەھەرلىنىشمۇ، تۇرمىنىڭ سىرتىدىكى زەھەرلىنىشمۇ، بۇنى تىلمان ئويلاپ باقمىدى.

رىزۋان يىغلاپ - يىغلاپ ئۆزى توختاپ، ئىرىگە نەزەر سېلىپ ئولتۇرۇپ ئاشۇ خىياللارنى قىلدى. تىلمان زوك ئولتۇرۇپ ئايالىغا مۇرىدىدەك تىكىلىپ قاراپ قالغانىدى. رىزۋاندا كەلكۈندەك ئېتىلىپ كەلگەن بىر نەپرەتلىك تەلۈە كۈچ پەيدا بولۇپ، كارىۋاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ ئىرىنىڭ كۆكرىكىگە تارمۇچ بولۇپ كەتكەن يۈزىگە تەستەك بىلەن سالدى. زوك ئولتۇرغان تىلمان قەدىمىي شەھەر خارابىسىدىكى زەيدەپ كەتكەن كونا قەبرىنىڭ پۇچۇق تېمىدەك ئىزغا موككىدا يىقىلىپ، كۆزىنى پارقىرىتىپ ياتتى. ئاغزىدىن ھېچبىر زۇۋان چىقمىدى، رىزۋاندىكى نەپرەتلىك

غەزەپ بىردىنلا پۈشايمان ، ئىچى ئاغرىشقا ئايلىنىپ ، تىلمانىنى يۆلەپ باغرىغا بېسىپ ، باش - كۆزلىرىنى سىلاپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى . يىغلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرىگە پۆتۈن مېھىر - مۇھەببىتى بىلەن سۆيدى . تىلمان يەنىلا ماگىزىنچى خېنىمنىڭ قولىدىكى رېزىنكە مودېلدەك ئايالىنىڭ قۇچىقىدا ئۇنسىز تۇراتتى . رىزۋاننىڭ تېخىمۇ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى . ئۇ بۇرۇن تىلمانغا ئالىيىپ قارىيالمايتتى .

— نېمىشقا گەپ قىلمايسىز ؟

تىلمان ئۇنسىز قاراپ تۇردى . رىزۋان يالۋۇردى .

— مەن خۇش بوپ كېتەي ، بايىقىدەك بىر ئېغىز بولسىمۇ گەپ قىلىڭا ! نېمە دېسىڭىز مەيلى ، — تىلمان ئاغزىنى مىدىرلىتىپ يەنە توختىۋالدى .

— نېمە دېسىڭىز دەڭ . گەپ قىلىڭا ، — رىزۋان داۋاملىق يالۋۇردى .

— ئاچچىقىڭىزنى چىقىرىۋېلىڭ... دەردىڭىزنى چىقىرىۋېلىشىڭىزغا مەندە تۇرۇپ بەرمەكتىن باشقا ئامال يوق . پۇخادىن چىققۇچە ئۇرۇڭ ، نېمە قىلسىڭىز مەيلى . مەن تۇرۇپ بېرىمەن . كارغا كەلمەيدىغان ئادەمگە جاھاندىكى ھەممە خورلۇق ، ئىت كۆرمىگەن زۇلۇملارغا كۆنۈش ، چىداپ تۇرۇپ بېرىشتىن باشقا ئامال يوق . ماڭا ھەرقانداق ئۇرۇش ، قىيناش ، ھاقارەت ، خورلۇقلار سۆيۈپ قويغاندەك تۇيۇلدۇ . مەن ھەممىگە كۆندۇم... رىزۋان كۆزلىرىدىن تىرىك ئادەمنىڭ روھى ئۆچكەن ، ئۆلۈك گەپ قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇۋاتقان ئېرىنىڭ ئاغزىغا قاراپ دەماللىققا نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى . خىيالىدا ئۆزىگە تەسەللى بېرىدىغان كالتە پەملەر كەچتى . «ئۇنىڭ يەتمىش بىر كىلو سۆڭەك ، گۆشتىن پۈتۈلگەن بىر مېتىر يەتمىش توققۇز سانتىمېتىرلىق تېنىدىن ئاجراپ چىقىپ كەتكەن ئادەملىك روھىنى چوقۇم قايتۇرۇپ كېلىمەن . ئۇنىڭ مۇشۇ چىرايلىق ئۇستىخىنىغا قاچىلانغان سۈزۈك سۈدەك پاك روھىغا بۇلغانغان مۇھىت بىر تال

قارىمۇقچىلىك نىجاسەتنى تاشلاپ ، ئاۋۋال ئۇنىڭ روھىنى بۇزۇپ ، ئۇنىڭ خرۇستالدەك سۈزۈك بەدەن شېشىسى ئىچىدىكى بۇلاق سۈيىنى نىجاسەت سۈيىگە ئايلاندۇردى . بۇ پاسكىنا سۇ قاياپ تېشىپ تۆكۈلۈپ تۇگىدى ، يەنە قاچىلاندى . بۇ نىجاسەتنى تۆكۈپ ، ئۇنىڭ نىجاسەت يۇقۇندىسى چاپلىشىپ كەتكەن بەدەنلىرىنى قايتا ـ قايتا يۇيۇپ تازىلاپ ، ئەسلىدىكى پاكىز شېشە ھالەتكە كەلتۈرۈپ ، قايتىدىن پاكىز سۇ قاچىلاش كېرەك . ئۇنىڭ پاكىز ئادەملىك روھىنى قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن ئۇزاققىچە يۇندا ئورىكى تازىلايدىغان ئىشچى بولۇشۇم كېرەك . چىدىمسام بولمايدۇ . يۇندا ئورىكى تازىلىغان ئادەم تازىلاش جەريانىدا نىجاسەتلەر پاتقىقى ئىچىدە پاتقاق كەچمەي ئامال يوق . ئۇنىڭ نىجاسەت تۇلۇمىغا ئايلانغان گەۋدىسىنى چوقۇم ئەسلىدىكىدەك پاكىز شېشە ھالىتىگە ئەكېلىمەن . ئۇنىڭدىكى نىجاسەت بىلەن ھەپىلىشىدىغان يامان ئادەت كېسەل ئادەمنىڭ كېسەلدىن زارلاپ دوختۇرخانىغا بېرىپ يېتىپ يەنە كېسىلى بىلەن قېرىنداشلىق قىلىپ دوختۇر بىلەن دورىغا قارشى تۇرغىنىدەك تەتۇر تاناسىپ مۇناسىۋەت . بۇلارنىڭ ھەممىسىگە چىداش كېرەك . چىداپ تۇرۇپ ئاستا ـ ئاستا تازىلاپ پاكىز ئادەملىك روھىنى قاچىلاپ كۆندۈرۈش لازىم . نورمال ئادەملىك روھىغا كۆنگەندىن كېيىن ، ئۇ ئۆزىنىڭ نىجاسەت روھىغا قانداق قىلىپ شۇنچىۋالا كۆنۈپ كەتكىنىگە ھەيران قالىدۇ ھەم نەپرەتلىنىدۇ . نىجاسەت روھىنى تازىلاپ ئادەملىك روھىنى قاچىلاش ئاسان ئەمەس . كىر بولماق ئاسان ، پاسكىنا يەردە بىرنى يۇمىلىسىلا ئىش پۈتىدۇ . ئەمما ، ئۇنى يۇيۇپ ئېرىغداش ناھايىتىمۇ جاپالىق ، بۇنىڭغا ئازابلىق جەريان كېرەك . بۇنىڭغا چىدىمسا پاكىز روھقا ئېرىشكىلى بولمايدۇ . چىدا... ئەمما سەۋر ـ تاقەتنىڭ چېكى نەدە ؟ »

رىزۋان خىيالدىن ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىش بىلەن توختىدى . سائىتىگە قاراپ چۈشلۈك تاماققا كېچىككەنلىكىنى بىلىپ ئان ، چاي بىلەن بولدى قىلىش نىيىتىگە كەلدى . ئۇ زوڭ ئولتۇرغان ئېرىنىڭ

قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇپ ئېگەكلىرىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ، كۆكسىرىپ گەز باغلاپ، قۇرۇپ كەتكەن كالپۇكلىرىغا ئۇزاق سۆيىدى. باغرىغا مەھكەم باستى. ئېرىنىڭ كالپۇكى پىشۇرۇپ توڭلاتقۇدا ساقلىغان كالا قېرىنىدەك هارارەتسىز، يىرىك هەم لەش ئىدى. ئۇ ئېرىنى قولتۇقلاپ ئاشخانىغا ئەكىردى.

— جاهاندا سىز كۆنمەيدىغان ئىشلار يوقمۇ؟

رىزۋان كۆپرەك گەپ قىلىپ، پىكىرلىشىپ بېرىش، ئېرىمنى قۇتقۇزۇشنىڭ يەنە بىر ئۇسۇلى دېگەن خىيالغا كېلىپ قالغانىدى.

— بېشىمغا كەلگەن ئىشلار، تارتقان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىم، كۆرگەن كۈنلىرىمنى خەقنىڭكى بىلەن سېلىشتۇرۇپ باقسام، بېشىمغا خەقنىڭكىگە كەلگەن كۈنمۇ كەپتۇ، كەلمىگىنىمۇ كەپتۇ. هەتتا يەر يۈزىدە هاشاراتلارنىڭ بېشىغىمۇ كەلمىگەن كۈنلەر كەپتۇ. هەممىگە كۆنۈپتىمەن. شۇنىڭغا قارىغاندا، مەن كۆنمەيدىغان ئىشلار قالماپتۇ... هە راست، ئويلاپ باقسام ياخشىلىققا كۆنەلمەيدىغان ئوخشايمەن. ئادەم ئۇزاققىچە يامانلىقلا كۆرۈپ نورمال روهى بۇزۇلۇپ كەتسە زۇلۇمنى، يامانلىقنى دوست تارتىدىغان، سېغىنىدىغان، شۇنىڭغىلا كۆنۈپ، ياخشىلىقنى يات هەم يامان كۆرىدىغان بولۇپ قالىدىكەن.

رىزۋان قاپاقلىرى تۇرۇلگەن هالدا ئېرىنىڭ ئاغزىغا هەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى. ئېرى دەرهال بېشىنى يەرگە سېلىپ گەپتىن توختىۋالدى.

— سۆزلەڭ... سۆزلەۋېرىڭ، تېتىملىق گەپلەرنى قىلدىڭىز.

— قورقۇۋاتىمەن... ئۇزاق مۇددەت دەسسەپ ـ چەيلەنسە ئادەم قورقۇنچاق بولۇپ قالىدىكەن. سىز بەزىدە خوتۇنۇم ئەمەس، ساقچى، گۇندىپاي ياكى مېنىڭ پېيىمگە چۈشكەن ئاللىقانداق بىر جاسۇستەك، مېنى كۆزىتىشكە قويغاندەك، سىزدىن، بالامدىن، ئۆيىنىڭ تاملىرىدىن، ئىشىكتىن گۇمانلىنىپ خۇدۇكسىرەپ، قورقۇنچلۇقتا ئېچ ـ ئىچىمدىن تىترەپ كېتىمەن. تۇرمە ئادەمنى شۇنداق قىلىۋېتىدىكەن. ئىشىك ئالدىدا ئويناۋاتقان بالىلار،

بىنالار ، دەرەخلەر ، يولدا كېتىۋاتقان ماشىنىلار ، ھەتتا گۈللەرمۇ كۆزۈمگە گۇندىپاي ، ساقچىلاردەك كۆرۈنۈپ بېشىم قېيىپ كېتىپ ئىزىمغا ئولتۇرۇپ قالدىم . كۆزۈم كۆرمىسۇن دەپ كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم . قولاق تۈۋىمدە گۇندىپاي ، ساقچىلارنىڭ ۋارقىراشلىرى توختىماي ئاڭلىنىپ تۇردى... مەن قورقۇپ كېتىۋاتىمەن...

— بولدى سۆزلىمەڭ... سۆزلىمەڭ .

تىلىمان سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە بارغانچە لاغىلداپ تىترەپ ، كۆزلىرى چەكچىيىپ بولالماي قالدى . رىزۋان ئۇنى باغرىغا چىڭ بېسىپ ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى .

— كەچۈرۈڭ... مېنى ئەپۇ قىلىڭ . مەن سىزنى توقسان كۈن باقتىم دەپ پەقەت ئاش - تاماق بېرىپ ، دىلىڭىزغا ئوزۇق بولىدىغان گەپلەرنى دېمەپتىمەن . سىزمۇ بۇگۈنكىدەك ئېچىلىپ گەپ قىلىپ بېرمىگەنتىڭىز . كۆڭلىڭىزنى چۈشەنمەپتىمەن . دېمىسىڭىز مەن بىلمەيدىكەنمەن .ئويلىغانلىرىڭىزنى پات - پات ماڭا دەڭ . ھەرگىز قورقماڭ . ھەممە ئادەم سىزگە دۈشمەن ئەمەس . سىز پەقەت زەھەرلىك چېكىملىك چەككۈچى ، شۇڭا سىزنى ھېچكىم پايلاپ يۈرمەيدۇ . ساقچىلار ئەتكەسچىلەر ، ئوغرىلار ، قاتىللار ، خىيانەتچىلەرنى ، زەھەرلىك چېكىملىك ساتقۇچىلارنى پايلايدۇ . بۇنىڭدىن كېيىن چەكمىسىڭىز ئىدارىڭىزگە بېرىپ نورمال ئىشلەپ ياخشى ئىش بولسا قىلىپ ، يامان ئىش قىلمىسىڭىز ، ساقچى ، تۈرمە دېگەن ھەرگىز سىزگە مەنسۇپ بولمايدۇ . قولىڭىزدىن كەلسە ئەتراپىڭىزدىكى ھەرقانداق ئادەمگە ، ھەتتا دەل - دەرەخ ، ھاشارات ، جانىۋارلارغا ياخشىلىق قىلىسىڭىز باشقا تەرەپتىن سىزگە ياخشىلىق كېلىدۇ . كۆزىڭىزگە ھەرگىز ئۇنداق كۆرۈنمەيدۇ .

— بايا دېدىمغۇ ، ياخشىلىققا كۆنەلمەيدىكەنمەن . يامانلىقنى تولا كۆرگەن ئادەمنىڭ روھى بۇزۇلۇپ كېتىدىكەن . ئۆزىگە زۇلۇمنى دوست قىلىۋالىدىكەن . سىز مېنى توغرا چۈشىنىڭ . مەسىلەن ، مەن سىزگە چۈشەندۈرەي ، كۆڭلۈمنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىدىكى گەپنى قىلسام ، ئەڭ ئالدى بىلەن سىز ، ئاتا - ئانام ،

ئۇرۇق - تۇغقانلار مېنى تۇرمىدىن ئاچىقىۋالمىسۇن دەپ تارتمىغان ئازاب - خورلۇقلار قالمىدى . ئاتا - ئانام پۇل ، بايلىقىدىن ، ئاتا - بوۋىمىزدىن قالغان يەر - زېمىن ، ئۆيلىرىدىن ئايرىلدى . ھەتتا سىز مېنى تۇرمىدىن چىقىرىمەن دەپ قېرى ئوغرىلارغا... مەن بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىمەن . بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاتا - ئانام بىلەن ئايالىمنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقى . ئەسلىدە مەن سىلەردىن ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا خۇشال بولسام ، رازى بولسام بولاتتى . بۇ ھەممە-مىزنىڭ ئارزۇسى ، ئەمما ھايات ئوخشىمايدىكەن . ھازىر مەن مېنى زەھەرلىگەن تاماكا ، مېنى مەست قىلغان ھاراق ، ئەيش - ئىشرەت ، ناخشا - ئۇسسۇل ، مېنى ئىشتىن ھەيدىگەن باشلىق ، مېنى تۇتقان ساقچى ، مېنى سولىغان تۇرمە ، ئۇرغان گۇندىپاي ، مېنى يولدىن چىقارغان ئۇلپەت - ئاغىنىلىرىمدىن نارازى ئەمەس . ئۇلارنى سېغىنىمەن ، ئۇلارنى يامان كۆرمەيمەن ، ئۇلاردىن رەنجىمەيمەن . ئۇلارنى يامان دېگۈمۇ كەلمەيدۇ . ئۇلار شۇنچە يامانلىقلارنى ماڭا تاڭدى ، ئۇلاردىن خاپا بولۇشقا ئۆزۈمنى زورلىساممۇ ئۇلار ماڭا ئوبدان كۆرۈنىدۇ . مېنى ئەڭ قاتتىق رەنجىتىپ كەتكەن ، خاپا قىلغان ئادەم كىم دېسە ، دەل ئاتا - ئانام بىلەن مېنىڭ ۋاپادار خوتۇنۇم . مەن سىلەردىن نارازى . سىلەردىن نەپرەتلىنىمەن ، سىلەردىن يىرگىنىمەن ، سىلەرنى بەك يامان كۆرىمەن . نېمىشقا بۇنداق يامان كۆرىدىغانلىقىمنى ئويلاپ تاپالمىدىم . سىلەردىن باشقا ، مەن ئەڭ ئۆچ كۆرىدىغان ئادەم تۇرمىدىكى چاغدا ئاچ قالسام ئۆزىنىڭ تامىقىدىن بۆلۈپ بەرگەن ، باشقا مەھبۇسلار ئۇرسا مېنى قۇتقۇزغان تۇرمىداش دوستۇم ئىكەن . مەن ئۇنىڭدىنمۇ رەنجىگىلىك . مەن سىلەردىن — ماڭا ياخشىلىق قىلغان قېرىنداشلىرىم ، مېھرىبان ، كۆيۈملۈك كىشىلىرىمدىن نارازى ئىكەنمەن . ئۇنداق ئويلاپمۇ ، بۇنداق ئويلاپمۇ ئاخىر مەن ياخشىلىققا كۆنەلمەيدىغان بولۇپ قاپتىمەن . بۇنداق بولۇپ قالغىنىم ئۈچۈن قاتتىق ئازابلىنىمەن . ئەمما ، ئۆزۈمنىڭ بۇنىڭغا ئامالىم يوق . بۇ كۆڭلۈمنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىدىكى ئىچىمدىن چىقمايدىغان ، ماڭا

توختاۋسىز ئارام بەرمەيدىغان خادا تاش بولۇپ قالدى . سىز ماڭا ياخشىلىق قىلغانچە مېنىڭ ئېھتىياجىم يوغىناپ قانمايدىكەنمەن . ياخشىلىق قىلىش سىزنىڭ تەبىئىي ۋەزىپىڭىزگە ئايلىنىپ ، ياخشىلىقىنى بىر قېتىم ئۇزۇپ قويسىڭىز ياكى قىلغان ياخشىلىقىڭىز سىز تەمە قىلغان بالداقتا يەتمەي قالسا بۇرۇن قىلغانلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى كۆيۈپ تۈگەيدىكەن . مەن سىلەردىن رەنجىمەسلىككە شۇنچە تىرىشساممۇ ، ئاتا ـ ئانام نېمىشقا ئۆي ـ جاينى سېتىۋېتىدۇ ، خوتۇنۇم نېمىشقا مېنىڭ ئوچۇن خەققە ئاشنا بولىدۇ ؟... دەپ سىلەرگە غەزەپ ـ نەپرىتىم ئاشىدۇ ، شۇڭا مەن ياخشىلىققا كۆنەلمەيدىكەنمەن...

— بۇنداق كۆنۈپ قېلىش يالغۇز سىزدىلا ئەمەس ، نۇرغۇن ئادەم شۇنداق . مېنىڭ بىر دوستۇم توي قىلىش ئالدىدا ئۆي تاپالماي شۇنداق قىيىن كۈندە قاپتىكەن . چوڭلارنىڭ بىكار ئۆيىدىن بىرنى مەن يالۋۇرۇپ بىكارلىتىپ بەرگەن . شۇ چاغدا بەك خۇش بولغانىدى . ھازىر ئىككى ئاي بولدى ، سۇ ، توك پۇلىنى بەرگىلى ئۇنمايۋ ، بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر تۆلەپ قويسىمۇ دادام ـ ئانامىلاردىن ، مەندىن قاتتىق خاپا . تويدا قەرز بېرىپ تۇرغان پۇلنى سوراپ قويغانغا يەنە بىر دوستۇمدىنمۇ خاپا . سىز بۇلارنى دېسىڭىز ، بۇ ئىشلار ئېسىمگە كېلىۋالدى . ئەمما ، بىز ئۆزىمىزنى يەڭمەسلىك ، ئۆزىمىزنىڭ تەتۈرلۈكى ئۈستىدىن غەلبە قىلمىساق ، تەتۈر قىسمەتمىز ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ . ئۆزىمىزنى ياخشىلىققا كۆندۈرۈش ئوچۇن تىرەجەپ باقايلى . بۇ تەتۈرلۈكىمىز ئوچۇن ياخشىلىقتىن قول ئۈزگىلى بولمايدۇ .

رىزۋان ئاغىنىدا شۇنداق دېسىمۇ ، ئېرىنىڭ ئازابلىق كۆڭۈل سۆزلىرى چىداش تەس بولغان راست گەپلەر ئىدى . ئۆزىنىڭ ئېرىنىڭ قۇتقۇزۇش يولىدىكى ئار ـ نومۇسىنى بەدەل قىلغان ئەقىدىلىرى ئۆزىگە لەنەت ـ نەپرەت ، ئۆچمەنلىك ، ئازار ئېلىپ كەلگەنىدى . خەق ئۈنى پوكىنىغا بېسىپ قېرى خورازدەك راھەتلىنىپ بولۇپ ، ئۈنى خەلقئالەمگە ئۆزى يايغانىدى . ئۈنىڭ

ئېرىنى قۇتقۇزۇش يولىدىكى خەقلەرنىڭ مىنىپ ئويناپدىغان ئېشىكى بولۇش تارىخى تۇرمىدىكى ئېرىگە بارمىقىنى چىشلەپ ئاڭلايدىغان ھېكايە بولۇپ قالغانىدى.

— ئازابلانماڭ. ھازىر ئىككىلىمىزدە پۇل بىلەن ھوقۇق بولمىسا، ئار - نومۇس، يۈز - ئابرۇي دېگەن نەرسىلەرنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ھەممە ئىشلار كۆڭلىمىزگە ئايان. مەن ھەممىنى بىلىمەن. بۇ مېنى قۇتقۇزۇش يولىدا بېرىلگەن قۇربانلار. ئۆتكەن ئىشلار ئۈچۈن ئەمەس، ھازىر ئۈچۈن سۆزلىشەيلى. سىز يەنە مېنى قۇتقۇزۇشنى ئويلاۋاتىسىز، شۇنداقمۇ؟

تىلمان خۇنسىز كۆزلىرىنى يۇمۇپ سورىدى. رىزۋان لېۋىنى چىشلەپ بىرەدەم تۇرۇۋالدى.

— مەيلى، نېمىلا بولمىسۇن بالىلىرىمغا دادا كېرەك. مەن ئىككىڭىز بالام ئۈچۈن، ئائىلىمىز ئۈچۈن سىزنى قۇتقۇزماقچى بولمايدۇ. بىر ئۆيدە ھېچ ئىش قىلالمىسىمۇ دەسسەپ تۇرىدىغان ئەر بولمىسا بولمايدىكەن. سىز بۇگۈن ئىشقا بارماي مېنىڭ نۇرغۇن قۇربانلىقلىرىمنى بىكار قىلدىڭىز. پەقەت ئىدارىگە بېرىپ ئايلىنىپ قويۇپ كەلسىڭىزلا بولاتتى. ئىشخانىدا ئولتۇرۇپ بەرسىڭىزمۇ ھېسابىدا. بۇگۈن بارمىغىنىڭىز ئۈچۈن ئىدارە باشلىقىڭىزنىڭ ئالدىغا مەن يەنە بارىدىغان بولدۇم. بۇ سىز ھەم مەن ئۈچۈن چىداش تەس بولغان ئازابلىق تىرىشىش.

رىزۋان باشقا تەرەپكە قارىۋالدى.

— ئىشقا بارسام - بارمىسام... بەربىر.

— بۇگۈن بارمىسىڭىز ئەتە ياكى باشقا بىر كۈنى ھامان ئۇ سىزنى يەنە كەلتۈرىدۇ.

ھەر ئىككىسى جىممىدە بىر - بىرىگە سۈكۈتتە قاراپ تۇرۇپ كېتىشتى.

— بىز سودىلىشايلى!

رىزۋان ئېرىگە ھاڭۇېقىپ قارىدى.

— سىز مېنىڭ قۇتقۇزغۇچۇم بولغاندىكىن، ئاۋۋال مېنى،

ئاندىن ئىش ئورنۇمنى قۇنتۇزۇڭ . مەن چىدىغانغا سىز چىدايسىز . مەن بىراقلا تاشلىيالمىغۇدەكمەن . ئاستا ـ ئاستا تاشلاي . ھەممىگە چىدىسامۇ خۇمارغا چىدىيالمىدىم . سىز مەن بىلەن بىر يەرگە بېرىشىپ بېرىڭ . سىز بارمىسىڭىز ئۇلار بەرمەيدىكەن .

رىزۋان چاچراپ تۇرۇپ ئېرىنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى . ئەر يەنە ئىزىغا ھالسىزغىنە يېقىلىپ چۈشتى . رىزۋاننىڭ قولى قېرى جىگدىنىڭ داشماق غولىغا تەگكەندەك ئېچىشىپ ئاغرىپ كەتتى . كۆزىدىن يەنە ياش قۇيۇلۇپ چىرايلىق مەڭزىدىكى ئازابلىق سىنلارنى يۇيۇپ تاشلىدى . ئۇ ئۆزىنىڭ ئالىقىنىغا خورلۇق ئىچىدە سۆيدى . ئالىقىنى بىلەن قۇلىقىدىن كىرگەن ئاغرىق يەنە بېرىپ يۈرىكىگە سانجىلدى .

كەچ كىرىپ شەھەر كوچىسىغا چىراغ يېقىلغان مەزگىلدە ، قار بىراقلا تۆكمە بولۇپ ، قارا يەرلەر ، دەرەخلەرگىچە ئاقارتىۋەتتى . چوڭ يوللاردا توختاۋسىز ماشىنىلار چاقىدا ئۇزلۇكسىز يانجىلغان يۇمشاق ئاپئاق قارلار ئاللىقاچان غىلتاڭ كۆك مۇزغا ئايلىنىپ ئۈيۈپ كەتتى . ھەرقانداق يۇمشاق نەرسە چەيلىنىۋەرسە قاتىدىغان ئوخشايدۇ . غۇۋا يورۇپ تۇرغان كوچا چىراغلىرىدا لەيلەپ ئالدىراش چۈشۈۋاتقان قار تۇزانلىرى قار ئەمەس ، قارا قازاندەك ئاسمانىنىڭ ساناقسىز تۆشۈكلىرى ئۈستىدىن قادىلىپ ئۆتكەن پاكىز يورۇق نۇرلاردەك كۆرۈنىدۇ . تىلمان بىلەن رىزۋان ھەر خىل زىننەت چىراغلار چاقناپ ئوتتۇرا ئەسىر گېنېرالىرىدەك كىيىنىۋالغان مۇلازىملىرى قېتىپ تۇرغان ئالىي مېھمانخانا ئالدىدا تاكسىدىن چۈشتى . ئۇلارنىڭ ياسىنىپ ـ تارىنىپ تاكسىدىن چۈشكەندىكى خۇش چىراي ھالى ھېچبىر دەردى ـ غېمى يوق بايۇەچچە ئاشىق ـ مەشۇقلاردەك مەغرۇر ئىدى . ئەمما ، ئىچىدىكى مىڭ پاتمان دەردىنى خۇدا بىلەن ئۆزلىرى بىلەتتى . يولدا كېتىۋاتقان مىڭلىغان خۇشال كۆرۈنىدىغان ئادەملەرمۇ بەلكىم مۇشۇ ئەر ـ خوتۇنلاردەك ئەڭ ئازابلىق ، ئەڭ چىدىغۇسىز پەسكەش سودىـ نىڭ كەينىدىن مانا مۇشۇنداق ئىچىدە قايغۇ ـ ئەلەم ، تېشىدا بايرام

قىلىپ يۈرۈشىدىغاندۇ . ئەر - خوتۇن ئىككىسى تاكسىدىن چۈشۈپ مېھمانخانا دەرۋازىسىدىن بىنا ئىچىگە كىرىپ بولغۇچە ئۇستۇبۇشىنى قار كۆمۈپ ئاقلاپ ئۇلگۈردى . لىفىت ئىچىدىكى رەقەم ئون يەتتىنى كۆرسەتكەندە ، لىفىت ئۆرلەشتىن توختاپ ئىشىك ئېچىلدى . ئۇلار جەمجىت كاربىدورنى بويلاپ بۇلۇڭدىكى ياتاق ئالدىغا بارغاندا توختىدى . تىلماننىڭ مۇردىدەك كۆزلىرى رىزۋاننىڭ ئالمىدەك جۇلالىق يۈزلىرىگە نەپرەت ئارىلاش يالۋۇرۇش بىلەن تىكىلدى . رىزۋان غەزەپ ھەم ئامالسىزلىق يېغىپ تۇرغان شەھلا كۆزلىرىنى خورلۇق ئىچىدە تىلمانغا تىكتى . تىلمان قاقشالدەك قۇرۇپ كەتكەن گۆشسىز بارماقلىرىدا تارمۇچتەك تارتىشىپ كۆكىرىپ كەتكەن يۈزلىرىنى بىر سىلاپ قويۇپ ئىشىكنى چەكتى . خېلى ئۇزاق ۋاقىتتىن كېيىن ئىشىك ئېچىلىپ ، ئۇچىسىدا ئالىقانچىلىك ئەۋرەت ياپقۇچتىن باشقا كىيىمى يوق ، قورسىقىدىن كانىيغىچە چۈپۈر باسقان قارا كۆزەينەكلىك بىرى ئىشىكنى توسۇپ تۇردى . ئۆي ئىچىدىن تېلېۋىزور نومۇرلىرىنىڭ ئاۋازى ئۇزۇلمەي ئاڭلىنىپ تۇردى . ئىشىكتىن مەززىلىك ئەتىر ئارىلاش ھەر خىل ئىسسىق پۇراق ئېتىلىپ چىقىپ دىماغقا ئۇرۇلدى . ئەر تىلمان بىلەن رىزۋانغا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن كۈلۈپ قويدى .

— يەنە بىر دەم كەلمىسەڭ تۇمۇچۇق ئىزدەپ قاڭقىپ ماڭاي دەپ تۇرغان . بۇ سۇمبۇل چاچ خېلى بولغۇدەك . قېنى كېلىڭ ، جانان قىز !

رىزۋان دەرھال تىلمانغا قارىدى . ئۇنىڭ قارىچۇقىدىن چاچراپ تۇرغان نەپرەت تىلماننىڭ كۆكىرىپ كەتكەن تارمۇچ يۈزىگە قار يېغىپ ئېرىپ كەتكەندەك ھېچنېمە ئەمەس ئىدى . رىزۋان بوسۇغا ئاتلىشىغا تىلمان مېڭۈندى ، چۈپۈرلۇق ئەر ئىشكىنى توسۇۋالدى .

— ساڭا نېمە بار ؟ ئەڭ ياخشىسى ، سەن پەستەكى قەھۋەخانىدا ئوينىاپ تۇر .

تىلمان قولىنى تەڭلىدى . چۈپۈرلۇق ئۇنىڭ قىغچىنىڭ بەلچىسىدەك ئېچىلىپ تۇرغان ئالقىنىغا ئۇرۇۋەتتى . ئاندىن

ئارقىسىغا بىر قارىۋېتىپ پەس ئاۋازدا :
— ئاشخانىغا كىرسەك تاماقتىن كېيىن ھېسابلىشىسەنغۇ .
خۇمارىڭ ھەرقانچە بەك دوڭغىيىپ كەتكەن بولسىمۇ بىردەم قىسىپ تۇر ، — دېدى گۆلىيىپ .
چۈپۈرلۈق ئەر شۇنداق دەپلا ئىشكنى تاقاپ كىرىپ كەتتى . تىلمان ئالىيىپ يەرگە قارىغىنىچە لىفىت ئىشكى ئالدىغا بېرىپ قىزىل رەقەمگە قاراپ ھاڭۋېقىپ تۇردى . رەقەملەر بىردەم ئېگىز-گە قاراپ ساناقلانسا ، بىردەم پەسكە قاراپ تاقلايتتى . تىلمان خۇددىنى يوقاتقان ھالدا ئۆزىنىڭ چۈشىدىغانلىقىغا بەلگە بېرىشنى ئۈنتۈپ ئۇزاق تۇرۇپ قالدى . قانچە ۋاقىت ئۆتتىكىن ، لىفىت ئىشكى ئېچىلىپ كۈتكۈچى قىز چىقىپ كەلگەندىلا ، ئويغانغاندەك بولۇپ ئالدىراپ لىفىتقا كىرىۋالدى .
قەھۋەخانىدا بىردەم ئولتۇرۇپ بېقىپ تولا سائىتىگە قاراپ ، كۆزلىرى ياشاڭغىراپ ئولتۇرالماي قالدى . تەلۋىلىك بىلەن دىسكو ئويناۋاتقان توپقا قېتىلىپ بىردەم چىچاڭلاپ بېقىپ ئۇمۇ تېتىماي ، مېھمانخانا كۈتۈش زالىغا كىرىپ سافاغا كېلىپ ئولتۇردى - دە ، تۆگۈلۈپ قالدى . ئېچىرقىغان مادارسىز قېرى مۇشۇكنىڭكىدەك خۇنسىز كۆزلىرى لىفىت ئىشكىدە ئىدى . ئىشىك ھەر ئېچىلسا ئۇنىڭ ياشاڭغىراپ يۇمۇلۇپ كېتىۋاتقان كۆزلىرى چوڭ ئېچىلىپ ئىشكىتىن چىققانلار ئارىسىدىن ئايالىنى ئىزدەشتۇرەتتى . لىفىتنىڭ قىزىل رەقەملىرىنى ، كىرىپ - چىققانلارنى تولا ساناپ ئاغزى قۇرۇپ ، تىلى چاكىلداپ قالغاندا ، ئايالى ئىشكىتىن چىقتى . رىزۋان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ، ھەجىيىپ تۇرغان ئېرىنىڭ يۈزىگە تۇكۈرۈۋېتىپ ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك چىقىپ كەتتى . تىلمان يۈزىنى ئالقانلىرى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ لىفىتنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ ، ئىشكىنىڭ ئېچىلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتى . ئۇ ياتاقنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ، ياتاق ئىشكىنىڭ قىيا ئوچۇق تۇرغىنىنى كۆرۈپ خۇشاللىقتىن قىنىغا سىغماي ، ئىشكىنى چەكمەستىنلا كىرىپ كەلدى . گەدىنىگە تەگكەن بىر مۇشت بىلەنلا

ياتاقنىڭ ئىچكىرىسىگە دەلدۇگىنىپ ، يۇمىلاپ بېرىپ كارىۋاتقا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى . چۈپۈرلۈق ئەر ئۇنىڭ ياقىسىدىن قاماللاپ ئېلىپ ، تامغا چاپلاپ تۇرۇپ يۈزىگە نەچچىنى ئۇرۇۋەتتى . ئۇ غەزەپتىن بوغۇلۇپ ھاسىراپ كەتكەنىدى .

— ھۇ نىجىس ئېشەك . ئىتمۇ سەندىن ۋىجدانلىقراق . جاھاندا باشقا خوتۇنلار تۇگەپ كەتكەندەك ، ئۆزۈڭنىڭ خوتۇنۇڭنىمۇ ئەكىلەمسەن ئەمدى ؟ تاس قاپتىمەن... سەن مۇناپىقنىڭ بۇنچىۋالا بولۇپ كەتكىنىنى بىلمەي يوق يېگىلى . كوچىدا ئەخلەتتەك پۇتلىشىپ يۈرگەن ئويۇنچۇقلار ساڭا ئۇچرىمىدىما ؟... ۋاي دۆيۈز . مېنىڭمۇ خوتۇنۇم بار ، بالىلىرىم بار ئەمەسما... مەن ساڭا قىلسام چوقۇم بالىلىرىمدىن كۆرمەي قالارمەنما ؟

— ئوبدان ئاكا... مەن... مەندە پەقەت ئامال يوق... ھېچكىم گېپىمنى ئاڭلىمىسا مەن قانداق قىلىمەن...

— ھېلىقى گېپىڭگە ماقۇل دەيدىغان ئۇسسۇلچى بىرنېمىنى تېپىپ كەلسەڭ بولمامدۇ ؟ ئۇ ساڭا خېلى كۆيۈنىدىكەن . ئىش يۈزىدە ساڭا جىقراق پۇل بېرىشىمنى تاپىلايدۇ .

— ئۇ... ئۇ... بۇگۈن كېچىچە ئۇچ تانسىخاندا ئىشلەيدىكەن ، ۋاقتى يوقكەن .

— بىرىنىڭ پۇلىنى بېرىمەن ، شۇنى ئەكەل . مەنمۇ كەچ سائەت ئون ئىككىدىن بۇرۇن ئۆيگە كىرمىسەم بولمايدۇ... ھە توختا ، ئۇ سېنىڭ بىرنېمەڭ ئەمەستۇ ؟

تىلمان كىكەچلەپ گەپ تاپالماي قالدى . چۈپۈرلۈق ئادەم يۈز يۈەنلىك پۇلدىن ئۈچنى چىقىرىپ ئۇنىڭ يۈزلىرىگە سۇۋاشلاپ سورىدى :

— راست گەپ قىل . راست گېپىڭ ئۈچۈن مۇشۇ پۇلنى بېرىۋېتىمەن . مەن راست گەپنى پۇلغا ئالىدىغان ئادەم...

— راست... سىز... سىز... بەك جىڭ ئادەم ، گېپىڭىزدە تۇرىسىز... راستىنى دەي ، ئۇ مېنىڭ ئازابىمغا چىدىمايدۇ . كېچە-كىمىزدىن بىر - بىرىمىزگە بەك ئامراق . ئۇ مېنىڭ سىڭلىم...

— يوقال كۆزۈمدىن... ئادەم ئەمەس ھايۋان...

چۈپۈرلۈق ئادەم تىلماننى بوغۇپ تۇرۇپ تامغا بىرقانچىنى ئۇستۇرۇپ كۆتۈرگەنچە ياتاقتىن تالاغا تاشلىۋېتىپ ، ئىشكنى گۈم قىلىپ يېپىۋەتتى . تىلمان بۇقىنىڭ مۇڭگۈزىگە ئىلىنىپ قالغان چۈۋۈق سىۋەتتەك كارىدوردا نەچچىنى يۇمىلاپ تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى . ئىشك ئېچىلىپ چۈپۈرلۈق ئادەم بىرمۇنچە پۇلنى تىلماننىڭ يۈزىگە ئاتتى .

— خىرئىنىڭ ئادەمنى بۇنچىۋالا پەسكەش ، ئىپلاس قىلىۋېتىدىغىنىنى بىلمەپتىمەن . بۇ پۇللارغا قانغۇچە چېكىۋېلىپ ئاندىن ئۆلۈۋال . سەن ئەمدى ياشىما . سەندەك ئىپلاس ئەخلەتتەك ئادەمنىڭ ھەممە ئادەمنى بۇلغاپ ، ۋەيران قىلىپ ياشىغىنىدىن ئۆلگىنى ياخشى . سەن قانچە بالدۇر ئۆلسەڭ ئاتا ـ ئاناڭ ، خوتۇن ـ بالىلىرىڭ ۋە تېنىڭ ئارام تاپىدۇ . سېنىڭ ئۆلۈۋالغىنىڭ قەھرىمانلىقىڭ ، سېنىڭ مىللەتكە قوشقان تۆھپەڭ بولۇپ قالىدۇ . مەن ھەممىگە قۇدرىتىم يېتىدىغان تۇرۇپ ، سەن ئىپلاسنىڭ كەينىگە كىرىپ قىلغان ئىشىمنى كۆر ئەمدى . نەۋاقىچە ئازابلىنارمەن ئەمدى ؟ ساڭا ئوخشاش مېنىڭمۇ سىڭلىم بار ئەمەسمۇ جوھۇت . يوقال ، سەن ھەممە ئادەمنى ۋىجدانسىز قىلىپ بۇلغاپ بولغۇدەكسەن . سېنى باققان ۋەتىنىڭ ، ئاتا ـ ئاناڭ ، خەلقىڭگە قىلىپ بەرگەن بىر ياخشى ئىشىڭ بولۇپ قالسۇن . سەن بالدۇرراق ئۆلۈۋال...

چۈپۈرلۈق ئادەم شۇنداق دەپلا ئىشكنى تېخىمۇ قاتتىق يېپىپ كىرىپ كەتتى . كارىدور گۈرىستانغا ئوخشاش جىمجىت ئىدى . تىلمان ئۆمىلەپ يۈرۈپ چېچىلىپ كەتكەن پۇللارنى يىغىۋالدى .

2

رىزۋان بالىلىرىغا ئۆيىدە چۆچەك كىتاب ئوقۇپ بېرىپ خېلى ئۇزاقتا ئۇخلاتتى . گىرىم ئۇستىلى ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئۆزىنى تۇزەپ

تامدىكى سائەتكە قارىۋىدى ، سائەت ئىستىرىلكىسى ئونغا ئاز قاپتۇ . ئۇخلاش كىيىمى بىلەن مېھمانخانىغا چىققاندا ، سېمىزلىكتىن تۇلۇمغا ئوخشاپ قالغان ئىدارە باشلىقى سافادا تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇپ مۇگدەۋاتقانىدى . رىزۋان يېنىغا كىرىپ ئولتۇرۇشىغا باشلىق ئويغىنىپ كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ سائىتىگە قارىدى .

— ئۆيگە كىرىپ بولمىسام بولمايدىغان ۋاقىت بولۇپ قاپتۇ . ئەجەب كەچ قالدىڭىز خېنىم .

— بالىلار ئۇخلىغىلى ئۇنماي ئەمدى ئۇخلىدى . ئەپۇ سورايمەن...

— بولۇڭە ئەمىسە...

باشلىق كىيىملىرىنى سېلىپ كارىۋاتقا چىقتى . رىزۋان چىراغنى ئۆچۈرۈپ يوتقانغا كىرىپ ، يوتقانىنى بېشىغا چۈمكىۋالدى . ئىككىسى يوتقاندا باشلىرىمۇ كۆرۈنمەي ، پومداقلاشقىلى تۇرغاندا ، ئىشىك بىردىن ئېچىلىپ ، چىراغ يېقىلدى . باشلىق «ھە» دەپلا يوتقان بىلەن پۈرلىشىپ كارىۋاتتىن يەرگە دومىلاپ چۈشتى . رىزۋان دەرھال ئۇخلاش كىيىمىنىڭ ئالدىنى ئېتىپ ئۆزىنى تۇزەپ كارىۋاتتا ئولتۇرۇۋالدى . ئىشكتە تىلمان ئۇلارغا جىممىدە قاراپ قېتىپ تۇراتتى . باشلىق ئۆمىلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ يوتقاندا ئۆزىنى يۆگەپ تامغا يۆلىنىپ ، تاتىرىپ چەكچىيىپ تۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ سېمىز ئېكىك پوقىقى توختىماي تىترەيتتى .

— ئو... ئوبدان... ئوبدان... ئۇكام ، بىر... بىر يىللىق... يىغلىپ قالغان مائاشىڭىزنى ھە... ھەل... قىلىپ بېرەي... مۇ... مۇئاۋىن... بۆلۈم... با... باشلىقى قىلىمەن... شۇ... شۇنى دې... دېيىشكىلى كېلىپ...

تىلمان يەنىلا زۇۋان سۇرمەي جىممىدە تۇردى .

— ئاڭلىدىڭىزمۇ ؟ — رىزۋان ئاستا كارىۋاتتىن چۈشۈپ باشلىقنىڭ ئىشتىنىنى ئېلىپ بەردى .

تىلمان يېنىپ چىقىپ كەتتى . ئۇ ئىشكىنى يېپىشىنىمۇ ئۇنتۇپ

قالغاندى . رىزۋان ئاستا كېلىپ ئىشكنى ياپتى . باشلىق ئۇھ تارتىپ ئىزىغا ئولتۇرۇپ قالدى .

تىلماننىڭ قەدەملىرى بىنانىڭ ھەربىر پەلەمپېيىدىن قېرى جۇۋاز كالىسىنىڭ قەدەم ئېلىشىدەك ئېغىر ھەم كالامپاي دەسسەپ چۈشتى . كارىدور ئىشكىدىن چىققاندا ، بىر ئەر - خوتۇن بىلەن دوقۇرۇشتى . ئەر - خوتۇنلار ئۇنىڭدىن يىرگەنگەن ھالدا داجىپ بىنا ئىشكىدىن كىرىپ كەتتى . قار تېخىمۇ ئۇلغىيىپ ياغماقتا ئىدى . تىلمان دەلدۇگىنىپ بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ ئالدىغا ماڭماقتا ئىدى . پەلتوغا يۆگەنگەن سېمىز باشلىق ئۇنىڭ يېنىدىن شاپىلداپ ئۆتۈپ يانچە ھەجىيىپ :

— ئۇكام... ئۇكام... تىلمانجان... ئەمىسە شۇنداق بولسۇن . ئەتە ئىشقا بارارسىز . ئىشنى شۇنداق توغرىلايمىز ئەمىسە ، خوش ، ئەمىسە ھە ، خوش ، — دېدى .

ئۇلار شۇ گەپنى دېيىشىپ بولغۇچە چوڭ يول دوقمۇشىغا چىقىپ قالدى . سېمىز باشلىق بىر تاكسىنى توسۇپ چىقىپ كەتتى . تىلمان كوچىنىڭ تۆت دوقمۇشىدا بىردەم تېڭىرقاپ تۇردى . ئۇ يولغا بىر قەدەم مېڭىپ بېقىپ يەنە قايتتى . يەنە بىر يولدا ئۇچ - تۆت قەدەم دەلدۇگىنىپ ئارىسالدى بولۇپ ، توختاپ قايتىپ يەنە بىر يولغا ماڭدى . مۇشۇ ئارىلىقتا يولدا تېز ئۆتۈۋاتقان ماشىنىلار ئۇنى يانداپ بىرنەچچىسى توسۇلۇپ ، شوپۇرلار توختاپ قاقشاپ قويۇپ كەتتى . تىلمان دەلدەڭشىپ يەنە بىر يول دوقمۇشىدا بىرھازا تېڭىرقاپ تۇرۇپ ، قايسى يولدا قاياقتا مېڭىشىنى بىلمەي بىردەم تۇرغاندىن كېيىن ، يولنىڭ دوقمۇشىدىكى قىرغا زوڭ ئولتۇردى . قار شىددەت بىلەن تۆكمە بولۇپ ياغماقتا . ماشىنىلار يولغا پېتىشماي شىددەت بىلەن تۆت تەرەپكە سەلدەك ئاقماقتا ئىدى . يولنىڭ قارشىسىدا زوڭ ئولتۇرغان تىلمان بىردەمدىلا كىچىككىنە قار پومزىكىگە ئوخشاپ قالدى . ئۇنىڭ زوڭ ئولتۇرغان ئادەم ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدىغان ھالدا ئىدى . بىر قاراشتا قار

كۆمۈۋەتكەن يول قىرىدىكى ئەخلەت قاچىلانغان خالتا دەپ پەرەز قىلىش مۇمكىن ئىدى . بىر چاغدا ، ئاپئاق قار پومزىكى قار كۆچكەندەك يول قىرىدىن يولغا دومىلاپ كەتتى . ئەمدىكى قاراشتا بالىلار قاردىن ياسىغان پۈتبولغا ئوخشاپ قالغانىدى . قار پومزىكى يولنىڭ ئوتتۇرىدا ئاپئاق ھالەتتە ياتاتتى . بىرقانچە ماشىنا ئاق قار پومزىكىنى يانداپ ئۆتۈپ كەتتى . شىددەت بىلەن كەلگەن يوغان بىر ماشىنا بۇ قار پومزىكىنى خاتىرجەم دەسسەپ كەتتى . ئاپئاق قار پومزىكىدىن قىزىل قان چاچراپ يولدىكى غىلتاڭ كۆك مۇز قىزىل رەڭ ئىچتى . ماشىنىلار خەۋەرسىز ھالدا قان ئۈستىدىن شىددەت بىلەن ئۇياق - بۇياق چېپىشىپ ئۆتتى . ساناقسىز قىزىل تاكسى-لارنىڭ قارا چاقلىرى ئۆز رەڭگىدەك قىزىل بويىلىپ ئۆتمەكتە . شوپۇرلار بولسا كېچە قاراڭغۇلۇقىدا ئۆز يولىغا ئالدىراپ ماڭماقتا ئىدى .

ئەڭ ئاخىرقى تارىم يولۇنسى

(بۇ ئەسىرىمنى بىئولوگىيە - ئىرسىيەتشۇناسلىق ئالىمى، شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى خەمىت ھەكمۇف خاتىرىسىگە ھۆرمەت بىلەن بېغىشلايمەن.)

1951 - يىلى، ئاقسۇنىڭ ئارال توغراقلىقى.

ئەتىيازنىڭ سوغ شامىلى قەدىمىي توغراقلارنىڭ شاخلىرىدا شىۋىرلىتىپ كەبى قېتىپ قالغان ياپراقلارنى مۇزدەك چېقىپ، شىلدىرلىتىپ، ئۇلارنى بېغىشلىرىدىن يۇلۇپ ئېلىپ كەتمەكچى بولغاندەك ئەدىمەكتە ئىدى. قۇم - بوراننىڭ شىددەتلىك سوقۇشلىرى، توغراقلارنى يىلتىزى بىلەن يۇلۇپ، يۇمىلىتىپ، دېڭىز دولقۇنىدەك لۆمشۇپ تۇرغان كۆز يەتمەس تەكلىماكان قۇملۇقىدا سۇر - توقاي قىلىشلىرى، سۆرەپ سازايى قىلىشلىرى ئىچىدە، قۇم - بوران بىلەن ئېلىشىپ، پومداقلىشىپ، ئاخىر قۇملۇقنىڭ قايسى يېرىگە كەپ قالغان بولسا، شۇ سۇسىز قۇمغا كىگىز يۇكىدەك ھەم يۇكچىنىڭ بىگىزدەك يىلتىزىنى پاتۇرۇپ، شۇ يەردە ئورنىدىن دەست تۇرۇپ، كۆكلەپ، ھاياتلىق كۇرىشىنى داۋام ئەتكەن قەھرىمان توغراق بۇنچىلىك قىچىشمىغان يەرنى قاشلىغاندەك ئەتىياز شامىلىغا پەرۋا قىلماس ئىدى. ئۇنىڭ قېنى، گېنى، يىلتىزىغا باش ئەگمەس، تىز پۈكمەس روھ مەڭگۈلۈك مەۋجۇتلۇق بولۇپ پۈتۈلگەنىدى. ياشاش مۇمكىنچىلىكى يوقتەك

كۆرۈنمىدىغان سۈسىز قۇملۇق چۆل ئۇنىڭ ئانا تۇپرىقى — ۋەتىنى ئىدى. بۇران - قۇملارنى ئۇنىڭغا دۈشمەن قىلىپ، ئۆزىنىڭ سەنىمگە ئۇسسۇلغا سالسىمۇ، ئۇنى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇپ چۆلىنىڭ مەيلى قەيىرىگە ئاپىرىپ تاشلىسىمۇ، «نەملىكتىن ئەسەر يوق يەرگە ئاپىرىپ تاشلىدىم. ئەمدى ئۆلىدۇ...» دەپ خۇشال مەشرەپ سالسىمۇ، چۆلىنىڭ ھەرقانداق يېرى — قۇم بارخانلىرى ۋە بارخانلارنىڭ ئېگىز چوققىلىرىمۇ توغرا قىنىڭ ئانا ماكانى بولغاچقا، شۇ يەرلەردىن يەنە دەست تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى نامايان قىلىپ، ياشىناش كۈرىشىگە تەييار ئىكەنلىكىنى جاكارلايدۇ. غالىب قوشۇننىڭ زەبەردەس جەڭچىسىدەك: «بوران، سۈسىزلىق دەشتىدە مەغلۇبلارچە ئۆلۈپ بېرىدىغان مەن ئەمەس. چۈنكى، بۇ قۇملۇقنىڭ ھەممە يېرى مېنىڭ ئانا ماكانىم. ناۋادا، سەن بىلەن جەڭ قىلىپ نەگىلا يېقىلاي، يەر باغرىغا — ئانام باغرىغا يېقىلىمەن. ئانا باغرىغا يېقىلغان جەڭچى يەنە ئورنىدىن تۇرالايدۇ» دەپ ئۆزىنىڭ پىشىل، جەننەت رەڭ بىخ، ياپراقلىرىنى چېقىرىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان بوران: «يا پەرۋەردىگار، پۈتۈن ئىقلىمدا تەكلىماكان توغرىقىدەك چىداملىق، باتۇر، قەيسەر دۈشمەنگە دۈچ كەلمىگەنمەن. مەن ئۇنى مەڭ يىللاپ قاتتىق ھۇجۇم بىلەن دەسسەپ، چەيلەپ ھەممىنى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ قۇرۇتۇۋېتىپ، ئەمدىغۇ بۇ قۇملۇقتا ماڭا توسالغۇ بولغۇدەك، مېنىڭ ئەركىن - ئازادە يايرىشىمغا پۈتلاشقۇدەك دۈشمىنىم قالمىغاندۇ، دەپ كەينىمگە قارىسام، بۇ توغرا قلار يەنە ساناقسىز دۈشمەن قوشۇنىدەك قۇم ئۈستىدە سەپ تارتىپ، بىر - بىرى بىلەن گىرەلىشىپ ئورنىدىن تۇرىدۇ. تېخى ماڭا پو ئېتىپ: ھە بوران، خىيالىڭنى خام چاغلىما، مېنى ۋە مېنىڭ ئەۋلادىم، جەددى - جەمەتىمنى قىرىپ يوقىتىمەن، يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ يوقىتىمەن، بۇ قۇملۇق ماڭا ئوڭچە قالىدۇ! دەپ قالما، مېنى يۇلۇۋەتكەنگە، يىلتىزىمنى قۇرۇتۇۋەتكەنگە، مەن تۇغۇپ كەتمەيمەن. سەن مېنى، مېنىڭ قېنىمنى، قاندىكى روھىمنى، گېنىمنى چۈشەنمەيسەن. مەن ۋە

مېنىڭ ئەۋلادىم ، جەمەتىم ، تەڭرى تەرىپىدىن مۇشۇ قۇملۇققا تۇمۇرداش قىلىپ ئاپىرىدە قىلىندىمۇ ، سەن ھەرنېمە دەپمۇ ، ھەرنېمە قىلىپمۇ بۇ قۇملۇقنى بىزدىن تارتىۋالالمايسەن . سەن بىزگە نەچچە مىڭ يىللاپ ھۇجۇم قىلدىڭ ، بىزنى ۋەيرانە ـ سەرسان قىلدىڭ ، بىزنى ئەسىرلەپ سۈسىز قويدۇڭ ، ئەمما ، بىز سېنىڭ بۇ خىلدىكى نابۇت قىلىشلىرىڭ ئىچىدە ئۆلۈپ تۈگىمىدۇق ، يا سەن توختىمىدىڭ ، يا بۇ زېمىننىڭ مېھرىدىن كېچەلمىدىڭ ، يا بىز ساڭا بويۇن ئەگمىدۇق . سەن بىزنى ئەسىر ـ ئەسىرلەپ سۈسىز قويۇپ ، بىز قۇرۇپ قاقشال بولۇپ كەتكەندە ، بىز رازىققان كەلكۈن سۈيى بىر كېلىۋىدى ، يىلتىزىمىزدىن بىرىمىز ئون بولۇپ قايتا كۆكلەپ چىقىپ ، بۇ زېمىندا يەنە سېنىڭ ئالدىڭنى توسۇپ ، سەپ تارتىپ چىقتۇق . چۈنكى ، بۇ زېمىندا سەن بىزنىڭ تېنىمىزنى ئۆلتۈرگەن بىلەن روھىمىزنى ئۆلتۈرەلمىدىڭ . سەن بىز توغرالارنىڭ روھىنى بىلىۋال ، بىزنىڭ چىداملىقىمىز شۇ دەرىجىدە كۈچلۈككى ، بىز تىك تۇرۇپ كۆكلەپ مىڭ يىل ، سۈسىز قالساق ، قۇرۇپ كېتىپ تىك تۇرۇپ مىڭ يىل ، ئۆلۈپ يېقىلساق ئۆلۈكىمىزمۇ مىڭ يىل مۇشۇ يەرنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ يەنە سېنى توسايمىز . بىزنىڭ تىرىكىمىزمۇ ياشاش ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ ، ئۆلۈكىمىزمۇ ھاياتلىق ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ . سەن قانچىلىك ھەيۋە بىلەن گۈركىرەپ كەلگەن بولساڭ ، يەنە شۇنداق رەسۋا ھالەتتە كېتىسەن . چۈنكى ، سەن دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە قاتىراپ ، قۇتراساڭمۇ ھېچيەردە پۈت تىرەپ تۇرالمايسەن ، ھېچقانداق يەردە يىلتىز تارتالمايسەن . سەن بىر مۇتتەھەم ، يىلتىزى يوق ، تۈپرىقى يوق بوران ، يەر قوينىغا ئالمايدىغان مەخلۇق . مەن تۈپراققا تۆرەلگەن يىلتىزى بار توغراق . يەر يۈزىدىكى ھەممە دەرەخنى بويسۇندۇرساڭمۇ مەن توغراقنى بويسۇندۇرالمايسەن ، دەپ ئۆكتە قوپىدۇ » دەيدۇ ھەيرانلىقىنى يوشۇرالماي .

مانا بۇ توغراق بىلەن بوراننىڭ نەچچە مىڭ يىللىق ھاياتلىق كۈرىشىنىڭ ئىخچام خاتىرىسى . بۇ كۈرەشتە بوران دائىم دەسلەپتە

غەلىبە قىلىدۇ ، كىيىن مەغلۇپ بولىدۇ . كىم باشتا مەغلۇپ بولسا ، ئاخىر شۇ غەلىبە قىلىدۇ . ئەمما ، ھېچقايسىسى بىر - بىرىنى يوقىتىۋېتەلمەيدۇ . مانا بۇ تەبىئەتنىڭ مەڭگۈلۈك قانۇنىيىتى . تەبىئەتنىڭ ئۆزى ھېسسىيات ئەمەس ، ئۇ بىر رەھىمسىز قانۇنىيەت ، ئۇنى ھېسسىيات ، خىيال بويىچە بار قىلغىلى ھەم يوق قىلغىلى بولمايدۇ .

بۇرانىنىڭ ئەلچىسى بولمىش شامال قارامتۇل ، ئاقۇچ ھەم كۆكۈچ كەلگەن ئىس - تۈتەكنىڭ ئاچچىق بۇسلىرىنى ئېلىپ ، قاتمۇقات گىرەلىشىپ ئۆسكەن ، يوغان غوللۇق ، ئېگىز توغراقلار ، جەددى - جەمەتىگىچە گىرەلىشىپ توغراقنىڭ يوتىسىغىچە چىرمىشىپ كەتكەن يانتاق ، زاغزاق ، سۆكسۆك ، ئازغان ، جىغان ، ياۋا جىگدە ، چاتقال ، يۆگمەچ ، يەنە ئادەملەر ئات قويۇپ ئولگۈرۈپ بولالمىغان ئۆسۈملۈكلەرنىڭ چىرماقلىرى ئارىسىغا ئاستا - ئاستا سىڭىپ كىرىپ ، بۇ قەدىمىي قېلىن ئورمانزارلىقتا ئۇۋا سالغان قىرغاۋۇل ، كەكلىك ، ياۋا توخۇ ، ياۋا كەپتەر ، بۇغا - مارال ، جەرەن ، تېكىلەرنىڭ بۇرۇن - بوغۇزلىرىغا زەھەردەك بۇخسۇپ كىردى . ھەممە جان - جانۋارلار سىبسىق بۇس كۆيۈكنىڭ ھىدىدىن بىر شۇملۇقنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ، چۆچۈش ، قىقىراش ، چۇرقىراش ، ۋارقىراشلىرى ئىچىدە ئۇۋىلىرىنى تاشلاپ ، شامال يەتمەس ، بۇس بارماس ئورمانزارلىقنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ پىتىراپ قېچىشقا باشلىدى . مەڭ يىللىق يوغان قەدىمىي توغراقنىڭ تاغ ئۆڭكۈرىدەك يوغان كاۋىكىدا سوزۇلۇپ يېتىپ ، يوغان بىر قوڭۇر بۇغىنىڭ يىرتىم گۆشىنى يەپ تۈگىتىپ ئۇخلاپ قالغان ياش ئەركەك يولۋاس سىبسىق بۇسىنىڭ بۇرنىغا ئۇرۇلۇشىدىن ئويغىنىپ ، ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ ئەسنىدى . ئۇنىڭ قىزىل ھەم سۇرلۇك ئۇزۇن تىللىرىنى قورشاپ تۇرغان ئاق يوغان ئېزىقلىرى ، بۇركۇتنىڭ تۇمشۇقىدەك ئىلمەك مەگىن چىشلىرى — ھەممە نەرسىنى چىشلەپ ، قاماللاپ ، تاراشلاپ ، چاينap ، بويسۇندۇرۇپ كۆنگەن بۇ ئوقيا ئۇچىدەك ئۆتكۈر چىشلار شامال ئېلىپ كەلگەن

سېسىق بۇس ، ئىس - تۈتەكلەرنى چاپناپ بويسۇندۇرماقچى بولغاندەك غىرىسلىتىپ ئاۋاز چىقاردى . ئۇنىڭ سۇرلۇك ، قىزغۇچ چېقىر كۆزلىرى قىيا - چىيا كېلىۋاتقان تەرەپكە غەزەپ ، سۇر - ھەيۋە بىلەن تىكىلدى . «ئورمانغا ئوڭچى كەلگەن ئوخشىمامدۇ ؟ لېكىن ئوۋ ئىتلىرىنىڭ قاۋاشلىرى قېنى ؟... » ئۇنىڭ شۇ خىيالىغا جاۋاب بەرگەندەك ئەتراپتىن بۆرىنىڭ سوزۇپ ئاچچىق ھۇۋلاشلىرى ، تۈلكە كۈچۈكلىرىنىڭ تېنەش ، گاڭگىراشلار ئىچىدە قاۋغان ئاۋازى كەلدى . «ئوڭچى ئورمانغا ئوت قويمايدۇ ، پادىچى تېخىمۇ شۇنداق . ئۇنداقتا ئورمانغا بىرەر بالا - قازا كەلگەن ئوخشىمامدۇ ؟... » ياۋا كەپتەرلەر «گۇر» قىلىپ كۆككە كۆتۈرۈلۈپ ، بىر ئۆرلىگىنىچە زېمىنغا مەڭگۈ قايتماسلىققا ئۇچقاندەك ئاسمانىنىڭ قەھرىگە تاكى چېكىتكە ئايلانغانغا قەدەر كۆتۈرۈلۈپ ، ساناقسىز توزغاقلاردەك غايىب بولدى . ئۇنىڭ بۇ ئۇچۇشى بالا ياغقان بۇ زېمىندىن پۈتۈنلەي ئۈمىد ، مېھرىنى ئۈزگەنلىكىدىن بېشارەت بەرگەندەك قىلاتتى .

«تەكلىماكانغا يەنە بىر توپان بالاسى ياغقانمدۇ ؟... » ياش ئەركەك يولۋاس ھەر خىل خىياللار بىلەن كاللىسى گاڭگىراپ ، قاغا جىگدىنىڭ تىكەنلىرىدەك ئۇزۇن - ئۇزۇن بۇرۇتلۇق ئاق تۈمشۇقىنى تۇم ئالدى پۈتىغا قويۇپ ، قىزغۇچ چېقىر كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ ، قۇلىقىنى شاۋقۇن - سۇرەن ئاۋازى كېلىۋاتقان تەرەپكە شىڭشايتىپ ، ئۇزۇن قاپاق تالىنىڭ بادرىسىدەك ئىالا قۇيرۇقىنى پات - پات كۆتۈرۈپ شىپاڭلىتىپ ، سۆڭگىچىگە قونۇپ ، يۇز - كۆزىنى سىرتىپ - سىيپاپ يۇرۇشكەن چۈنلەرنى قورۇغاچ سوزۇلۇپ يېتىپ ، قايسىبىر چاغلاردىكى مۇنۇ جۇملىلەرنى ئەسلەشكە باشلىدى : «بىز ھېچنېمىدىن قورقمايمىز . ھەرقانداق تۆت پۇتلۇق ھايۋاندىن تارتىپ ، ئۇچالىق ، تىنالمىقمچە بويسۇندۇرالايمىز . ئەمما ، بىزدىن قورقۇپ تۇرۇپ جېنىمىزنى ئالىدىغان ئىككى خىل يامان دۈشمىنىمىز بار . ئۇنىڭ بىرى چۈمۈلە ، ئۇنى چاينىساق چىشىمىزدا تۇرمايدۇ ، يۇتساق گالدىن

ئۆتمەي ، چېقىشدۇ . ئۇنىڭ چېقىشى پىت ، بۇرگىدىنمۇ ياماق ، پۈتمەزدىن يامىشىپ بوينىمىزغا چىقىۋالسا ، ئارقىمىزدىن يامىشىپ قۇيرۇق تۈۋىمىزگە پېتىۋالسا ، شۇ يەردە ئۇۋۇلاپ ، ماكانلىشىپ بىرى مىڭ بولۇپ كېتىدۇ . بىزنىڭ كۈچىمىز بوينىمىز بىلەن قۇيرۇقىمىزدا ، بىز شۇنىڭغا تايىنىپ ھايات تۇرالايمىز . چۈمۈلە بوينىمىز بىلەن قۇيرۇق تۈۋىمىزدىن يېپ تۇتىتىدۇ . مومائىنى چۈمۈلە يېپ كەتكەن ، بۇۋاڭ تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ تېگى يوق ئاقىدىغان قۇم دەرياسىغا چۆكۈپ كېتىپ غايىب بولغان . داداڭنى ھەممىدىن ھېلىگەر ، ۋەھشي ، مۇتتەھەم ، نامەرد ئادەملەر تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ ، ئۆلۈكىنى ئېلىپ كەتكەن . شۇ چاغدا سىلەر مېنىڭ قورسىقىمدا ئىدىڭلار . داداڭلار بىر توپ بۇغا ، كېيىكنى قۇملۇق تەرەپتىن ئورمانلىققا قوغلاپ ماڭدى . قۇملۇقتىن چىقىپ ئورمان ياقىسىغا ، شالاڭ چاتقاللىق ، يۇلغۇن ، جىغان ، يانتاق ئۆسكەن يەرگە كەلگەندە ، بۇغا ـ كېيىكلەرگە يېتىشۋالغىلى ئاز قالغاندا ، ئويلىمىغان يەردىن ئادەملەر كولاپ ، ئاستىغا تۆمۈر قوزۇق ئورنىتىپ قويغان ناھايىتى چوڭقۇر مەخپىي ئورىغا چۈشۈپ كېتىپ تۆمۈر قوزۇقىغا مىخلىنىپ ئۆلۈپ كەتتى... » ياۋا توڭگۇز توپىنىڭ دەھشەتلىك چىرقىراپ ، خاقىراپ ، چاتقال ، قومۇشلارنى ئەگرى خەنجەرەك مەگىن چىشلىرى بىلەن تاراشلاپ ئالدىراش قېچىشلىرى ياش ئەركەك يولۋاسىنىڭ خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى . ياۋا تۇڭگۇزلار ئالدىراپ قېچىپ كېتىۋېتىپ ، ئۆزلىرى بىلەن تەڭ ئەگىشىپ ماڭالمىغان كۈچۈكلىرىگە تارتىشىپ ، يەنە قايتىپ كېلىپ كۈچۈكلىرىنى يۇگۇرۈشكە ئالدىرىتىپ ، مۆڭگەشلەپ ، ئۈزۈن تۇمشۇقى بىلەن ئىلىپ چىرقىرىتىپ ئالدىراش قېچىشماقتا ئىدى . بىچارە تۇڭگۇز كۈچۈكلىرى ئاتا ـ ئانىسىغا يېتىشىپ ماڭالماي قىقىرىشىپ ، غىڭشىپ ، خىرتىلداپ چاتقاللار ئارىسىدا يۇمىلىنىپ يۇرۇپ قاچاتتى . تۇڭگۇز كۈچۈكلىرىنىڭ ھالىغا قاراپ ياش ئەركەك يولۋاسىنىڭ ئېسىگە ئاشۇ بالىلىق ۋاقتى كەلدى .

ئۇ ئەقلىگە كېلىپ ، ئۇزاققا يۈگۈرۈشكە ياكى قېچىشقا توغرا

كەلگەندە ، ئانىسى بىرى ئەركەك ، بىرى چىشى بىر جۇپ بالىسى ئۆزى بىلەن تەڭ يۇگۇرەلمىگەنلىكتىن بىرىنى چىشلەپ ، بىرىنى چاتقال ئارىسىغا مۆكتۇرۇپ قويۇپ ، چىشلەپ كۆتۇرگىنىنى يۇگۇرۇپ يەنە بىر يىراق مەنزىلگە ئاپىرىپ جايلاشتۇرۇپ قويۇپ ، يەنە قايتىپ كېلىپ قالغان بىرىنى چىشلەپ چەكسىز قۇملۇق ، توغراقلىق ئارىسىدا يۇگۇرەيتتى . بەزىدە ئالدىراش ئۇلگۇرەلمەي قالسا ، ئىككىسىنى قوشلاپ چىشلەپ بىراقلا يىراق سەپەرگە ئاتلىناتتى . بۇنداق چاغدا ، ئانىسى قېرىلىق يەتكەنلىكتىن ، ئاسانلا ھېرىپ ھالىدىن كېتىپ ، قۇملۇقتا سوزۇلۇپ ، ھالسىراپ يېتىپ كېتەتتى . ئۇنىڭدا بۇغا ياكى جەرەننى قوغلاپ يەتكۈدەك ماغدۇر قالمىغانلىقتىن ، ئۆزى ئاچ قېلىپ ، بالىلىرىنىڭ ئاغزىغا ئەمچەك سالسا سۈت چىقماي ئازابلىنىپ كېتەتتى . ئانىسى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا جۇپىدىن ئايرىلىپ قېلىپ كۆرگەن بۇ ئىككى بالىسىنىڭ بىرەر كېلىشمەسلىككە ئۇچراپ قېلىشىدىن بەك ئەنسىرەيتتى . بولۇپمۇ ، چىشى بالىسى بەك ئاجىز ، ئاۋاق بولغانلىقتىن ئۇنىڭدىن بەك ئەنسىرەيتتى . ئەركەك بالىسى ئىشتەيلىك ، كۈچلۈك بولغاچقا ، تېزلا چوڭ بولۇپ ، ئانىسىغا ئەگىشىپ يۇگۇرەلەيدىغان بولدى . ئەمما ، چىشى بالىسى ئاجىز بولغاچقا ، چىشلەپ كۆتۇرۇپ يۈرگەنلىكتىن ئاخىر ئانىسىنىڭ ئاغزىدا ئۆلۈپ قالدى . «مېنىڭ تۆت كۈنلۈكۈم قالدى» ، دېدى ئانىسى بىر كۈنى مەيۈسلەنگەن ھالدا ، «مەندىن كېيىن يالغۇز قالارسەنمۇ ، سەندىن بۇرۇن تۇغۇلغان ئاكا ـ ئاچىلىرىڭ ھايات بارمىدۇ ؟ ئۇلار تۇغۇلۇپ چوڭ بولۇۋېلىپلا تارىم بويلىرىنى تاشلاپ ، كۈچانىڭ تاغلىرىغا ، يۇلتۇز يايلاقلىرى تەرەپكە كېتىپ قېلىشقان . تارىم ئورمانلىقلىرىدا نەسلىمىز قۇرۇپ كەتمىسۇن . مەن ئۆلۈپ كەتمەي قالسام بىللە ياشاپ ئەۋلاد قالدۇرىمىز . ئەگەر ئۆلۈپ كەتسەم ، سەن قانداقلا بولمىسۇن كۈچانىڭ تاغلىرى ، يۇلتۇز يايلىقىدىن بولامدۇ جۇپتىنى بىرنى تېپىپ بۇ ئورمانلىققا ئەكېلىپ ماكانلىشىڭلار ، ئەۋلاد قالدۇرۇپ كۆپەيتىڭلار . تارىم ئورمانلىقىدا تارىم يولۋىسىنىڭ

نەسلى قۇرۇپ كەتمىسۇن . چۈنكى ، نەچچە مىڭ يىلدىن بېرى ئەجدادلىرىمىزنىڭ ۋەتىنى بولغان بۇ ئانا قۇملۇقتا بىزگە كەلگەندە نەسلىمىز قۇرۇپ كەتسە ، يەر يۈزىدە تارىم يولۇبسىنىڭمۇ بارلىقىنى ھېچبىر مەخلۇق بىلمىسە ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ روھىغا يۈز كېلەلمەيمىز . مەن ساڭا ئىشىنىمەن ، سەن داداڭنى تارتىپ چوشتوڭ ، قاۋۇل ، كۆچلۈك ، يوغان سانلىرىڭ ، ئۇزۇن پاچاقلىرىڭ ، مەزمۇت چىشلىرىڭ داداڭنىڭكىدىن ئېشىپ ، بوۋاڭنىڭكىدەك يوغان ھەم ئۆتكۇر... »

قىرغاۋۇللار قاتتىق ۋاتاقلاپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ تۇرۇشىغا «تاتاتلاپ» مىلتىق ئېتىلىپ ، يېڭىلا كۆتۈرۈلگەن قىرغاۋۇللار چالمىدەك يەنە توغراقلار ئارىسىغا چۈشتى . يولۋاس قاتتىق چۆچۈپ ، توغراق كاۋىكىدىن يەرگە گۈپپىدە سەكرەپ چۈشتى . «بۇ ئورماندا ئەمدى يەنە قانداق سارىڭ ئۈۋچى پەيدا بولغاندۇ ؟ ئەتىياز پۈتۈن جان ـ جانۋارلار ھامىلدار ياكى تۇغۇتلۇق مەزگىلىدە ، ھەرقانچە ئېچىرقاپ ئۆلەي دېگەن ئۇۋچىمۇ ھايۋان بالىلىرىنىڭ قىساسى تۈتىدۇ ، دەپ ئۇۋ ئۇۋلىمايدىغان ئادەت بار ئىدىغۇ ، بۇ ئادەملەرنىڭ كاللىسى ئېلىشىپ قالدىمۇ نېمە ، ھازىرمۇ ئۇۋ قىلىدىغان چاغمۇ ئەمدى ؟ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرۈپ باقاي... » توغراق ، چاتقال ئارىلىرىدىن جىمى جان ـ جانۋارلار قېچىپ كېلىۋاتسا ، ئەركەك يولۋاس شۇ خىياللار بىلەن ئۇۋلارنىڭ تەتۈرسىگە — شۇ بالايىئاپەتنىڭ ئالدىغا قاراپ يول ئالدى . ئىس ـ تۈتەك قاپلىغان بۇ كەڭ ئورماندا يانتاق ، قومۇش ، يۇلغۇنلار ، چاتقال ، قاپاقتال ۋە تۈرلۈك دەل ـ دەرەخ ، ئۆسۈملۈكلەر ، ئۆلگەن قەدىمىي توغراقلارنىڭ يەر بېغىرلاپ ياتقان غوللىرىغىچە پاراسلاپ كۆيمەكتە ئىدى . قومۇش كۆتەكلىرىدىن يېڭى بىخلىنىپ چىقىشقا باشلىغان بىگىز دەك بىخلار كۈل ـ قوقاسقا كۆمۈلمەكتە ئىدى . قويۇق ئىس ـ تۈتەك ، ئۇلغايغان ئوت يالقۇنى ئېچىدىن توشقان ، قىرغاۋۇللار تەرەپ ـ تەرەپكە قاچقىپ قاچماقتا ئىدى . يوغان ـ يوغان كىرپىلەر غەلىتە چىرقىراپ ، تاۋۇز يۇمىلد-

سغاندەك يۇملاپ قاچاتتى . ئوت ، ئىس ـ تۇتەك ئىچىدىن ياش ئەركەك يولۇاس بۇرۇن ئاڭلاپ باقمىغان غەلىتە ئاۋازلارنى ئاڭلىدى . بۇ ۋاقىراشلار بىرقانچە ئادەملەرنىڭ ۋاقىراشلىرى ئەمەس ، ناھايىتى كۆپ ئادەملەرنىڭ ، كۆپ بولغاندىمۇ ئەركەك يولۇاس توختىماي يۇگۇرسە ھەپتە ـ ئون كۈندە بۇ بېشىدىن ئۇ بېشىغا ئاران چىقىپ بولىدىغان كەڭرى توغراقلىقتىكى ھەممە ياۋايى ھايۋانلار تەڭ ۋاقىراشقاندەكىدىنمۇ جىق غەلۋە ـ غوۋغا ئاۋازى ئىدى . «ئوۋغا چىقمايدىغان پەسىلدە ئوۋغا چىققان ساراڭ ئوۋچىلار دېسەم ، پۈتۈن ئورمانغا ئوت قويغانمۇ مۇشۇ غەلىتە مەخلۇقلار ئىكەن ئەمەسمۇ ؟ بىراق ئۇلار بۇ قەدىمىي ئورمانلىققا ئوت قويۇپ نېمە قىلار ؟ ئۇلار ئورمانىنى كۆيدۈرۈۋەتسە ، بۇ يەردە ياشاۋاتقان ھايۋانلارلا ئەمەس ، ئۇلارنىڭ ئۆزىمۇ تالاپەتكە ئۇچرايدۇ ، ئۇلار مۇشۇنىمۇ بىلمەمدىكىن ؟... »

ياش ئەركەك يولۇاس ئىس ـ تۇتەك ، ئوتتىن داجىپ تېخى ئوت تۇتىشىپ ئۇلگۈرمىگەن ئېگىز بىر دۆڭگە چىقتى . ئېگىز ئۆسكەن قومۇشلار شالدىرلاپ ، قومۇش پۈپۈكلىرىنىڭ قۇرۇپ كەتكەن ماناتلىرى توزۇپ ئۇچتى . دۆڭنىڭ چوققىسىدا باراقسان ئايىنىغان قەدىمىي توغراق بېشىدىكى پەسىل قوغلاشمىغان قاغا شۇملۇقتىن خەۋەر بېرىپ ئەنسىز قاقىلدىدى . ئەركەك يولۇاس كۆز يەتمەس ئوت ، ئىس ـ تۇتەك يانغىنى قاپلىغان كەڭ دالىغا قاراپ ، قىزغۇچ پال كۆزلىرى سۇرلۇك چاقناپ كەتتى . ھەممە يەردىن ئوت يالقۇنى ، ئىس ـ تۇتەك كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان دالىدا بىر توپ ئادەملەر قارا ـ قۇرا كۆرۈنۈپ ، ئۇياق ـ بۇياقتا چېپىشىپ ، ۋارقىرىشىپ يۇرۇشەتتى . قاپقارا كۇل — قوقاس باسقان دالىنىڭ بىرقانچە يېرىگە كىچىكى توشقان ، كىرپە ، چوڭى ئېيىق ، بۆرە ، تۈلكە ، بۇغا ، جەرەنلەرنىڭ ئۆلۈكلىرى قالايمىقان دۆۋىلەنمەكتە ئىدى . چۈمۈلىدەك قىمىرلاپ ، قۇتراپ يۇرۇشكەن ئادەملەر تەرەپ ـ تەرەپتىن ھەر خىل ھايۋانلارنىڭ ئۆلۈكلىرىنى سۆرەپ ئەكېلىپ ، ئاشۇ بارغانچە يوغىناپ ، ئېگىزلەپ بېرىۋاتقان ئۆلۈكلەر دۆۋىسىگە

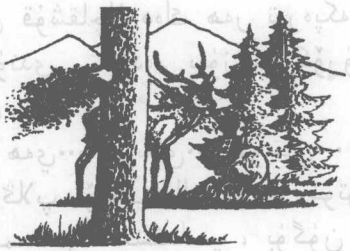
كالدىرلىشىپ تاشلاشماقتا ئىدى . «يا پەرۋەردىگار ، ئۆمرۈمدە مۇنداق كۆپ ، مۇنداق رەھىمسىز ئوۋچىلارنى كۆرۈپ باقمىغانمەن . ئۇلار ئورمانلارنى كۆيدۈرۈپ ، جان - جانىۋارلارنى قىرىپ ، يوقىتىپ نېمە مەقسەتكە يەتمەكچىكىنا ؟ ھۇ ، خۇدا جاجىسىنى بەرگۈرلەر ، خۇدا جاجاڭلارنى بېرىشتىن ئاۋۋال مەن سىلەرنى بۇ ئورمانلىقتىن قوغلاپ ، قايسى تۆشۈكتىن چىققان بولساڭلار شۇ تۆشۈككە تىقىۋېتەي» .

ئەركەك يولۋاس ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك قاتتىق بىر نەرە تارتىپ ، دۆڭدىن — قومۇشلار ئارىسىدىن بۇلۇتتەك سوزۇلۇپ چىقىپ ئوۋچىلار توپىغا بورانىدەك ئېتىلدى . ئوۋچىلار غەلىتە ۋارقىرىشىپ ، كالدىرلىشىپ ، چىرقىرىشىپ بۆرە قوغلىغان قوي پادىسىدەك پىتراپ قېچىشتى . «نېمانداق يۈرەكسىز ، جانسىز ئادەملەر بۇ ، ھەممىسى سوت ئۇرۇقى بولۇپ قالغان سوك ئوغلاقتەك ئاۋارە نەرسىلەركەن» . ئەركەك يولۋاس مىغىلداپ تۇرغان بۇ ئادەملەرنىڭ بىرلىرىنى كۆچلۈك پۇتلىرى بىلەن قاماللاپ بېسىپ ، ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن بوغۇپ ، چىشلەپ ، بىر يەرلىرىنى يۇلۇپ ئالسا ، بىرلىرىنى دەسسەپ - چەيلەيتتى ، بىرلىرىنى ئۇزۇن كالتەكتەك كۆچلۈك قۇيرۇقى بىلەن ساۋاپ ئۇرۇپ يىقىتاتتى . يولۋاسنىڭ ئېغىز ، كۆكرەك ، بويۇن ، پاچاقلىرى ئادەملەرنىڭ قانلىرى بىلەن بويالدى . ئۇنىڭ پۇتۇن ئەزايى قانغا بويۇلۇپ ، بارغانچە ھېرىپ ھالسىزلىنىپ ئىككى پۇتى يەر دەسسىيەلمەي قالدى . ئۇ چىدىغۇسىز ئېچىشىپ ئاغرىۋاتقان تېنىنى تىلى بىلەن يالاپ بېقىۋىدى ، ئادەم قېنى بىلەن ئۆزىنىڭ قېنى ئارىلىشىپ كېتىپتۇ ، قورساق ، بېقىنلىرىدىنمۇ قان ئېقىۋېتىپتۇ . ئەمدى ، ئۇ بەدىنىنى كۆتۈرۈپ بولالماي ماغدۇرىدىن كېتىپ ھالسىزلىنىپ يىقىلدى . نۇرسىزلىنىۋاتقان كۆزلىرى بىلەن ئۆزىگە يامغۇرەك ئوق ياغدۇرۇپ ، يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان ئادەملەر توپىغا قاراپ : «توۋا ، مەن سىلەردەك نامەرد ئوۋچىلارنى كۆرمىگەن» دېگىنىچە تىنىقى توختىدى .

يۇزىنى سەپكۇن باسقان ، ئېگىز ئوۋچىلار باشلىقى سۇنايلىنىپ ياتقان يولۋاسقا قاراپ بىردە خۇشال بولسا ، بىردە ئاھ ئۇراتتى . «تارىم ۋادىسىدىمۇ يولۋاس بارکەن - دە ، بىرمۇنچە ئادەملىرىمنىڭ بېشىغا چىقتىڭ ، ھەممىدىن يامىنى ئادەملىرىمنى قورقۇتۇپ ، ئۆلتۈرگەندىنمۇ يامان قىلدىڭ... » دېدى ئۇ يەنە ئۆز - ئۆزىگە كايىپ .

پېتىۋاتقان قۇياش ئۆزىنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىنى سېخىيلىق بىلەن بۇ زېمىنغا سەپمەكتە ئىدى . كۆيگەن توغراق ، يۇلغۇن ، جىغان ، چاتقاللارنىڭ كۈل - قوقاسلىرى ۋە قان ئارىلىشىپ كەتكەن بۇ تۇپراقتا سوزۇلۇپ ياتقان يولۋاسنىڭ ھاياتلىق نۇرى ئۆچكەن كۆزلىرىدە چەكسىز نەپرەت ۋە ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن پايانسىز تۇغراقلىق ۋە قۇملۇقنىڭ غۇۋا سىيماسى سۈرەت كەبى قېتىپ قالدى .

شۇنداق قىلىپ ، 1951 - يىل 2 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ، ئەڭ ئاخىرقى تارىم يولۋىسى ئاقسۇنىڭ ئارال رايونىدا يەر يۈزىدىن نەسلى قۇرۇپ كەتتى .

مۇسا كالا پوقى

قاراڭغۇ چۈشكەنچە ئاسمان سۈزۈلۈپ ، يۇلتۇزلار كۆلۈپ تۇرۇپ زەھەردەك چېقىۋالىدىغان ، ئىچىدىن ئوغا قاينايدىغان ئىچى تار ئادەمدەك مۇسا توپاقنىڭ كۆزىگە سەت پارقىراپ كۆرۈندى . قورساقنىڭ ئاچلىقىنى ئۇنتۇش ئۈچۈن يېكەن دۆڭسىگە چۆمكىنىپ ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى ساناپ ۋاقىت ئۆتكۈزۈۋاتقان مۇسا توپاقنىڭ قورساقلىرى ھاڭگا تېرەكنى كۆۋرۈك قىلىپ ياسىغان ناغرىدەك تاراقلاپ ، ئاغزى پاقا ئوسۇرغاندەك لاۋزىلاشتى . يۇلتۇزلار ئەمدى ئۇنىڭ كۆزىگە بىرى ئون بولۇپ كۆرۈندى . ئۇنى سانىيالمىسۇن دەپ قېرىشقاندەك سەكرىشىپ ئويناپ ئىزىدا تۇرغىلى ئۇنىمىدى . بىردەم شاپاققا چۆمۈن ئولاشقاندەك بىر يەرگە يىغىلىۋالسا ، بىردەم ئاق سانى كۆرگەن قۇشقاچلاردەك ھەر تەرەپكە پۇرۇلداپ ئۇچۇپ كەتكەندەك كۆرۈندى . بىردەم سۈزۈك كۆرۈندى ، ئەمما زادىلا سانغىلى بولمىدى .

— ھەي··· ھەي··· مۇساق··· مۇساق··· ئۇخلاپ قالدىڭما ؟ ئۇخلاپ قالساڭ توڭلاپ ئۆلۈپ قالىسەن··· خوتۇنۇڭ تۇل قالىدۇ .

— تېخى ئۆلمىدىم . ئىشقىلىپ ، بۇگۈن كېچە تاڭ ئاتقۇچە ھامان ئۆلىمەن . يا توڭلاپ ئۆلىمەن ، يا ئاچ قېلىپ ئۆلىمەن . ئۆلىمەن دېسە بىرنېمە قىلمەن دېگەندەك قورساقنىڭ دەردىدە قالغاندا خوتۇننى ئويلايدىغانغا چولا نەدە .

— ئۇمىدسىز شەيتان··· نا ئۇمىد بولما···

— دائىم قۇرۇق گەپ قىلىسەن ، باراتۋاي . تولا گەپ قىلغان ، قۇرۇق گەپ قىلغان ئادەمنىڭ قولىدىن پوق كەلمەيدۇ . قۇرۇق گەپ قىلىشتىن باشقا ، دائىم مۇشۇ بىرلا گەپنى قىلىسەن ، قارا قۇشقاچ توغاينى دورىغاندەك ، سېنىڭ گېپىڭ ئەمدى دائىم ھېلى بېرىۋېتىدىغاندەك گەپ قىلىپ ئادەمنى دەريا بويىغا ئاپىرىپ سۇغارماي ئەكېلىدىغان غىلتاڭ جالاپنىڭ گېپىدەك ئاڭلىنىدىغان بولدى . ئەمدى بۇ گەپلىرىڭ تېتىمايدۇ . تولا ئاغزىمنى تاتلىما . سېنىڭ قۇرۇق گېپىڭگە جاۋاب بېرىمەن دەپ قورسىقىم تېخىمۇ ناغرا چالغىلى تۇردى .

— ھەي كالا پوقى... ئەقلى گەجگىسىگە ئۆتۈپ قالغان قوڭالتاق سويماق . مەن ساڭا كۆيۈنۈپ گەپ قىلىۋاتىمەن . سەھەرگىچە سەۋر قىلساق ، يۇرتتىن نان كېپ قالار دەيمەن...

— كۆتۈر قاسقىنىڭنى ، ئىككى يېرىم كۈن بولدى ، ئاغزىمىزغا بىر بۇردا دان سالمىغلى ، ئاچاڭ ئەكېلەمتى نانىنى ؟ كادىرلار سەن بىلەن بىزدەك بەش خىل ئۇنسۇرنى ، بولۇپمۇ مەندەك ئاتىسىنىڭ پومېشچىكلىق راھىتىنى كۆرمەي قاق بالاسىغا قالغان گادای پۇشتىنى بىر تىينىغا ئالمايدۇ . نان تۇگۇل ، چىچىپ پوقىنى بەرمەيدۇ . سېنىڭ قۇرۇق گېپىڭگە ئالدىنىپ ، گىياھ يېمەي جېنىم ئىتىنىڭ جېنىدىن بەتتەر قىينىلىپ ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن .

— ۋاي چىدىماس كالا پوقى ، ۋاي چىدىماس كالا پوقى ، لەقەمنى خىزىر قويىدۇ دەپ ، كىم قويۇپتىكى بۇ كالا پوقى دېگەن لەقەمنى ساڭا ، تېخى توپاقمىش .

— نېمە ؟ كالا پوقى... مېنى كالا پوقى دېدىڭما ؟

مۇسا توپاق يېكەن ئارىسىدىن قارا قىشتا ئۇۋىسىدىن ئۆمىلەپ چىققان قېرى قانجۇقتەك ھالسىز ئۆمىلەپ چىقتى .

— رەھمەت ساڭا بارات كاپ ـ كاپ ، كاس ـ كاسلىقىڭ بىلەن كۈسسىدا ئوسارسا ھەسەن گۇرۇپ دېگەن تازغا چېقىپ قويىدىغان سۇخەنچى شاكال ئاكتېپلىقىڭنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، يەنىلا ئالدىدا

تۆت سەر گۆش ساتقىلاپ تۇرىدىغان ئەركىشىسەن . خوتۇن كىشى بولۇپ قالغان بولساڭ مەھەللىدە گەپ توشۇپ سۇخەنچىلىك قىلىپ ، مەھەللە ـ كوينى جېدەلگە سېلىپ ، ھەممە خەقنىڭ ئۆيىنى بۇزۇپ ، ئېرىڭنىڭ تايىقىدا ئۆلىدىغان دەللال خوتۇن بولاركەنسەن .

— نەگە بارىسەن مۇسا ، كالا پوقى نەگە بارىسەن ؟

— سەن ياقا يۇرتلۇق كەلگۈندى قەلەندەر بولغاچقا ، بىزنىڭ جەمەتىنىڭ ئاتا مىراس لەقمىنى بىلمەيسەن . چوڭ ئاتامنىڭ ئېتى مۇسا بەگزاش ، ئۇن بىر ئەۋلادىنىڭ لەقمى بەگزاش . ماڭا كەلگەندە ، ئاتام رەھمەتلىك مېنى ھېچ ئىشقا يارىمايدىغان كالا پوقى دېگەن . شۇڭا ، مېنى خەقلەر مۇسا كالا پوقى دەيدۇ .

— ھە ، ھېچ ئىشىنى قىلالماشتۇرالمايدىغان كالا پوقى بولغاندىكىن جىم يات . خۇدا بۇيرۇسا تاڭ ئاتقۇچە يۇرتتىن نان كېپ قالار .

— سەن ئاسماندىكى غازنىڭ شوۋسىغا نان چىلاپ يەپ يېتىپ تۇر . مەن بىر ئىش قىلىپ باقاي ، ئاچ قېلىپ ئۆلگەندىن بىرەر ئىش قىلىپ ئۆلەي...

— ئوغرىلىق قىلما... پاچىقىڭدا مادار يوق ، تۇتۇلۇپ قالساڭ كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسەن بىكار ، ھارام تۇرمىگە كىرىپ كېتىسەن كالا پوقى .

— ئۇنى قىلساڭ ئۆلسەن ، بۇنى قىلساڭ بېشىڭنى يەيسەن ، دەپ قورقۇتۇپمۇ ئادەمنىڭ ئەركەك تۇكىنى ئۆلتۈرۈپ بولدۇڭ ، چەكەدى . زۇۋانىڭنى بىر دەم دارغا تارتىپ قويايمۇ... زۇۋانىڭنى يۇمامسەن ياكى ئەمدى خوتۇنۇڭ باشقا ئەرگە تېگەمدۇ ؟

بارات چەكەدى ئاغزىنى كامارداك ئېچىپ قېتىپ قالدى . چۈنكى ، مۇسا كالا پوقى ئۇزۇن پىچىقىنى ساغرا غىلاپتىن سۇغۇرۇپ چىقىرىپ ، ئۇنىڭ كېكىردىكىگە تەڭلەپ تۇرغانتى ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى قارىچىغىنىڭ كۆزىدىن چىقىدىغان يىرتقۇچقا خاس ئۇچقۇن بارات چەكەدىنىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىرىۋەتتى .

ئۇنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ ، غىڭ قىلالماستىن ئىچ - ئىچىدىن تىترەپ كەتتى . ئۇ ھېچ ۋاقىتتا مۇسا كالا پوقىنىڭ بۇنداق ئەلپازىنى كۆرۈپ باقمىغانىدى .

مۇسا كالا پوقى نەشە ئەپ كەتكەن قەلەندەر بەڭگىدەك دەلدۇگۇنۇپ ، ئالماش دەسسەپ ، تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى قويىنىغا سېلىپ ، ئورۇس گۈگۈتتىدا يارىيا ھارۋىدىن چۈشۈرمەي شۇ پېتى توختىتىپ قويۇلغان بىر ھارۋا قۇرۇق يېكەنگە ياقتى .

— ھەي... ھەي... مېڭەڭنى قاغا چوقۇۋالدىمۇ . كالا پوقى... ھەي...

بارات چەكەدى يوغان بىر دۆۋە يېكەن ئارىسىدىن ئۆمىلەپ چىقىپ كېلىپ بولغۇچە ھارۋىدىكى يېكەن پاراسلاپ كۆيگىلى تۇردى . بارات چەكەدى يۈگۈرۈپ كېلىشىگە مۇسا كالا پوقى يەنە ساغرا غىلاپتىن مۇڭگۈز دەستىلىك سىرىقبۇيا پىچىقىنى چىقىرىپ تەڭلىدى .

— ئۆلگۈڭ كەلسە كېلە چەكەدى . قارىنىڭنى چۈۋۈپ جىگىرىڭنى كاۋاپ قىلىپ يەيمەن ! — بارات چەكەدى ھارۋىدىكى ئوتىنى ئۆچۈرۈۋېلىش ئۈچۈن ئۈزۈن تون چاپىنىنى سېلىپ ئۈلگۈرگەنىدى . ئۇ يەنە ئىزىدا توختاپ قالدى .

— ئوبدان ئۇكام... ھارام سولاقتا چۈشۈپ قالسەن . باللىق قىلما... پەيلى شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرمە...

ئۇنىڭچە يېكەن دۆۋىسىدىن چالا ئۇيقۇلۇق ماموت زەدەك سەكرەپ چىقتى...

— ۋاي مېنىڭ ھارۋام... ھارۋامغا ئوت قويغان قايسىڭ ؟...

— ئاچاڭنىڭ ھارۋىسىغا... ھارۋا تۇگۈل پىتىڭمۇ يوق . سەن كۆك پىتلارنىڭ ، ھەممىسى كوپېراتسىيىنىڭ... يېقىن كېلىدىغان بولۇشساڭ قارىنىڭنى چۈۋۈپ تاشلايمەن .

ماموت زەدەكمۇ ھاڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى .

— ئەمىسە نېمە قىلاي دەيسەن ؟ سەندە بۇنداق يۈرەك يوقتى .

ئەجەب بۇگۈن نوچى بولۇپ كېتىپسىنا؟ چۈش كۆرۈۋاتامدىمەنيا؟
— كۆرمەيۋاتامسەن. توڭۇپ ئۆلگۈچە ئوت سۇنۇپ ئىسسىنىۋالاي دەۋاتىمەن. غىت قىسىپ كەلسەڭ سەنمۇ ئوت سۇنسەن.
— مېنىڭ... ھەم... ياق كوپېراتسىيىنىڭ ھارۋىسىنى ئوت قالاپما؟
— ھازىر پەقەت ئوت سۇنساملا بولدى. كوپېراتسىيەنىڭ بولسىمۇ كارىم يوق. كېلە ئوت سۇن، ئەتىكى ئىشنى خۇدا بىلىدۇ.
— بەللى، ئوتنى سەن قويدۇڭ نوچى ئوغۇل بالا... ئوت سۇنغانغا گۇناھ پىچماس. راست دەيسەن، ھايات قالساق ئەتە خۇدا بار.
— ھەم... ماۋۇ گېپىڭ بولىدۇ.
— بارات چەكەدى، كېلە، ھارۋا كۆيۇپ بولغۇچە ئوت سۇنۇپ ئىسسىنىۋالايلى. يولۋاس قوتانىڭ دامبىسىنى باقمىز دەپ ئۆلمەيلى.
ھارۋا ئۆچۈرۇۋالغۇسىز يوغان لاۋا بولۇپ پاراسلاپ كۆيدى. دەريا يۇزىدىكى ئەينەكتەك مۇزلاردا ئوت يورۇقىدا دەريا يۈزى كۆيۈۋاتقاندەك ئوت شولىسى كۆرۈندى. دامبا ئۇستىدىكى يېكەنلەر ئارىسىدىن ئادەملەر ئالدىراپ چىقىپ لاۋا ئەتراپىغا ئولاشتى. ئۇلار جالاقلاپ تىترەشكەن پېتى ئوتنىڭ ئەتراپىغا نجاتلىق تاپقاندەك خۇشال كېلىشىپ، ئوتقا بىر دەم ئالدىنى قىلىشسا، بىر دەم كەينىنى قاقلاپ ئولتۇرۇشتى.
— ياۋاللا، ئوتنىڭ «بىرنېمىسى يەتمىش گەز، ئىلىناشقانىنى ئالدىغا يۇكۇندۇرەر» دەپ مەددىاھلار بىكار دېمەپتىكەن. ئاچاڭنى ئەرگە بېرىمىز دېسە بۇنداق ئالدىراپ كېلىشمەستىڭ، — دېدى مامۇت زەدەك چۈپۈرلۈق مەيدىسىنى ئېچىپ ئوتقا قاقلاپ.
مۇسا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئېگىز دامبا چوققىسىغا قاراپ ماڭدى.

— هەي... هەي مۇسا، ئوتنى سەن ياقتاڭ. جىقراق سۇنۇۋال. ئەتە ھەقچان ھەسەن گۈرۈپ سېنى مۇزغا دەسستىدۇ.
— ئەمدى ئىسسىۋالدىم. پۇت - قولۇمغا جان كىردى. قورساقنىڭ غېمىنى قىلمىسام، قوڭامدىن جېنىم چىقىپ كېتىدىغاندەك تۇرىدۇ.
— يائاللا، كالا پوقى يەنە قانداق كارامەتلەرنى ئويلاپ قورساقنى غەملەرسەن... ھەممىمىز ئىككى تۇخۇمىمىزنى ماۋۇ قوقاسقا كۆمۈپ يەمدۇقيا... ھى... ھى... ھى...
مامۇت زەدەك ئۆزىنىڭ گېپىنى ئۆزىگە قىزىق تۇيۇلۇپ خىرىلداپ كۈلدى، قالغانلار ئەگىشىپ كۈلۈشتى. بارات چەكەدى كۈلمەستىن كۆزىنى ياغ سالغان چايدەك پارقىرىتىپ دامبىنىڭ ئېگىز چوققىسىغا قاتۇرۇلغان سېمونت تامدىكى ماۋجۇشنىڭ ھەربىي فورما بىلەن كۈلۈپ باشمالتىقىنى چىقىرىپ چۈشكەن سۈرىتى ئالدىغا كەلدى. پەستە لاۋا سېلىپ كۆيۈۋاتقان ئوتنىڭ يورۇقىدا ماۋجۇشنىڭ مېھرىبانلىق بىلەن باشمالتىقىنى چىقىرىپ كۈلۈۋاتقان كۆرۈنۈشى مۇسا كالا پوقىغا ئۇمىد، ئىلھام بەردى. مۇسامۇ ماۋجۇشنى دوراپ كۈلدى. ئەمما ئۇنىڭ بىر يېرى تارتىشىپ، بىر يېرى سولىشىپ پۈرلىشىپ قالغان يۈزىگە كۈلكە قولاشماي، يىغلىغاندەك كۆرۈندى. مۇسا كالا پوقى سۆزلىدى:
— ئى مېھرىبان، دانا داھىمىز ماۋجۇشى ئاتا. كەچ كۈزدە دەريانىڭ سەل كېلىپ ئۇن ئىككى نەپەر بەش خىل ئۇنسۇر يولۇاس قوتان دامبىسىدا تۇغان بېقىۋاتىمىز. ئەمما ئىككى يېرىم كۈن بولدى، يۈرتتىن نان كەلمەي ئاچىلىقتىن ئۆلەي دەپ قالدىم. ئەمدى سىزگە بىر ئىلتىماسىم: ھازىر بىرنېمە يېمىسەك ئون ئادەم تاڭ ئاتماستا توڭلاپ ئۆلىمىز. شۇڭا، كوپېراتسىيىنىڭ بىر كالىسىنى سويۇپ يەپ قورساقنى توقلاپ دامبا باقساق. سىزمۇ بىلىزنىڭ گۈڭشېنى سەل بېسىپ كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەپ قالماي، ئىشلىرىڭىزنى خاتىرجەم قىلىۋەرسىڭىز، ئالدىغا يىغلاپ

خالتا كۆتۈرۈپ بارساق ، بىزنىڭ ھەسەن گۈرۈپ دېگەن ياغدان باش تازمۇ ئىششىك چارەك كۆكۈرۈپ قالغان قوناقنى تەستىقلاپ بېرىدۇ . سىزمۇ ماۋۇ قېرىپ ھالىدىن كېتىپ جىنازىدەك بولۇپ قالغان كوپېراتسىيىنىڭ كالىسىنى تەستىقلاپ بەرسىڭىز . سويۇپ يەپ ئاچلىقتىن قۇتۇلۇۋالغان بولساق... بۇ قېرى كالىنىڭ ئەمدى كۆچىمۇ قالمىدى . بىر كۈنلۈك يولغا ئۈچ كۈندە كېلىدۇ . ئۇنى ۋاقتىدا ئۆلتۈرۈۋەتمىسەك ، سوتسىيالىزمنىڭ ھارۋىسىنى مۇشۇنداق ئاستا سۆرەپ سىز - بىزنى ئەخمەق قىلىدۇ... ھەسەن گۈرۈپ دېگەن مۇز قاپاق تاز دېھقانغا ، بولۇپمۇ بىزدەك قالپىقى بار بەش خىل ئۇنسۇرغا سىزنىڭ ئېلىۋەتكەن تىرىنقىتىزچىلىك كۆلۈمسىرەشنى بىلمەيدۇ . دائىم قاپقىدىن مۇز ياغدۇرۇپ گۈندىپايدەك نەشتىرىنى سانجىپ تىكىلىدۇ . سىز مېھرىبان بولغاندىكىن ، بىز بەش خىل ئۇنسۇر بولساقمۇ ، بىزمۇ خۇدا يارالقان بەندە بولغاندىكىن ، ئاشۇ ھەسەن گۈرۈپ دېگەن بەز قاپاق تاز ئىششىك چارەك قوناق تەستىقلاپ بەرگەن يەردە ، سىز بىر كالا تەستىقلاپ بېرەرسىز... ھە... راستما ؟ مېڭە رەھمەت ماۋجۇشى ئاتا ! سىزگە يۈز مېڭە رەھمەت ! تۇمەنمېڭە يىللار ، ھەتتا مەڭگۈ ياشاڭ ، ماۋجۇشى ئاتا !

مۇسا ئىزىغا تىزلىنىپلا خاتىرجەم كۆشەپ يالقان كالىنى يالقان يېرىدىلا بوغۇزلىۋەتتى ، ھەم مۇڭگۈزىدىن تۇتۇۋېلىپ يەرگە نىقتاپ بېسىپ يېتىۋالدى . قېرى ئورۇق كالا دۆلۈنۈپ ئورنىدىن تۇرۇشقا بىرقانچە نۆۋەپ ئۇرۇنۇپ باققان بولسىمۇ ، ئاخىر خارقىراپ تىرتاڭلاپ ئاسانلا جىم بولدى . پەستە گۈلخان ئەتراپىدا تۇرغانلار يۈگۈرۈشۈپ دۆڭگە يامىشىپ چىققاندا ، قېرى كالا ئاللىقاچان جان تەسلىم قىلغانىدى .

— ھەي... ھەي... مۇسىراق... مۇسىراق تۈگىمەس بالاغا قالدىڭ... ئۆمۈرۈڭ تۇرمىدە ئۆتىدىغان بولدى ، — دېدى بارات چەكەدى ئېچىنىپ .

— تولا كاسلدماي ، قولمۇقول سويۇشۇپ گۆش چىقىرىپ كاۋاپ قىلىدىغان ئىش قىلىشە . ئەتە نېمە كۆرسەم كۆرەي ، ھازىر بىر تويسامىلا بولدى . خاتىرەڭنى جەم قىلىش ، پايدىغا شېرىك ، زىيانغا ئۆزۈم تەن...

— ھەي مۇسۇراق... بايا ماۋجۇشىنىڭ سۇرىتىگە قاراپ بىرنېمىلەرنى دېگەندەك قىلدىڭ ، نېمە دېدىڭ ؟

مۇسا كالا سويغاچ سۆزلىدى :

— «ئاتا ، ئىككى يېرىم كۈن بولدى . ئاچ قالدۇق . بىر كالا تەستىقلاپ بەرسىڭىز . بىر تويۇۋالساق » دېسەم ، مېھرىبان ، باغرى يۇمشاق كىشىكەن . «بوپتۇ مۇسا ، كالىنىڭ ياخشىسىدىن بىرنى سويۇپ يەڭلار ، جىق ئۆلتۇرمەڭلار . بىرنى يەپ دامىنى چىڭ ساقلاڭلار ، مېنىڭ خو بالىلىرىم ، ياخشى بالىلىرىم » دېدى . ماۋجۇشى بارمىقىنى چىقىرىپ : «بىرنى يەڭلار ، ياخشى بالىلىرىم » دېسە ، ھەسەن گۇرۇپ دېگەن تازىنىڭ ھۆرۈت - پۆرۈت دەيدىغانغا ھەددىمۇ ؟ ! ئەتە بىرمە دېسە ، ئاينا ، ماۋجۇشى ئۆزى تۇرۇپتۇ . ماۋجۇشىدىن سورىغىنىمنى سىلەرمۇ كۆردۇڭلار ، «ياخشى كالىدىن بىرنى سويۇپ يەڭلار » دەپ باش بارمىقىنى چىقارغىنىنى سىلەرمۇ كۆردۇڭلار .

ھەممە قورقىنىدىن لاغ - لاغ تىترەپ ئاغزىنى ئاچقىنىچە مۇسانىڭ ئاغزىغا قاراپ قېلىشتى .

ئۇلار قېرى كالىنىڭ گۆشىنى ئوتقا قاقلاپ يېيىشتى . تېشى كۆيۈپ ئىچى خام تاراچ ، قىزىل قان ساقىۋاتسىمۇ ئىككى يېرىم كۈن ئاچ قالغان ھاشارچىلارغا شۇنداق تېتىپ كەتتىكى ، مۇسا كالا پوقى ھەققىدىكى ھەممە قورقۇنچلۇق گەپلەرنى ئۇنتۇپ ، قېرى كالىنىڭ ئۇستىخىنى بىلەن ئىچ - باغرىدىن باشقا گۆشىنى تاڭ ئاتقۇچە يەپ ، قۇرۇق پايخۇنىلا تېرىگە يۆگەپ قويۇشتى . ئەمما سەھەردە ، ھەممىسىنىڭ ئىچى سۇرۇپ ، تولا تەرەت قىلىپ ، تېقىملىرى سەزمەس بولۇپ ، پۈت - قولىدا جان قالمىدى .

— دەريانىڭ توغىنىدىن يار كەتسە سەكسەن قوزۇق ، ئوتتۇز هارۋا شاخ - شۇمبا بىلەن توغ باغلاپ توختىتىۋالغىلى بولىدىغان ، ئادەمنىڭ كۆتى يار ئېلىپ كەتسە يا قوزۇق قېقىپ شاخ باسقىلى بولمىغان . ئاچلىقتىن ئۆلمەي توقلۇقتىن ئۆلەمدۇق نېمە ؟!

بۇ ئىش بىر دەمدىلا دوپپامدەك يۇرتقا پۇر كېتىپ ، ھېچكىم ئۇنىنى چىقىرالماي چاپىنىنىڭ ئىچىگە ، سامانغا ، پاخالغا ، پاتاقلا بېشىنى تىقىپ ھەركىم ئۇن چىقارماي كۇلۇشتى . ھەسەن گۇرۇپ مۇسا كالا پوقىنىڭ ھېلىقى جاۋابىنى ئاڭلاپ غىدىق - پىدىق بولۇپ ، بوغۇلۇپ ، كەينىگە ئۇچۇپ كەتتى . ھەسەن گۇرۇپنىڭ كەينىدە ئوۋچىنىڭ ئىتلىرىدەك «ئال» دەپ بولغۇچە باسمىداپ ئالىدىغان ، دوپپىسىنى ئەكەل دېسە كاللىسىنى ئەكېلىدىغان قول - پۇت چاپارمەنلىرى مۇسا كالا پوقىنى چۈجىنى باسمىدىغان سادەك بوغۇپ - بوغۇشلاپ ، قوللىرىنى باغلاپ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە ئاپار - دى . مۇسا كالا پوقىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يېزا ئەمەلدارلىرىنىڭ كۆزى چەكچىيىپ ، زۇۋانى تۇتۇلۇپ ، گەپ تاپالماي ، ناھىيىگە ئاپاردى . ناھىيىدىكىلەر ئاڭلاپمۇ جاۋاب تاپالماي ، كېسىم چىقىرالماي ئۇنى تۇرمىگە سولاپ قويۇپ ، بۇ ئىشنى يۇقىرىغا يوللىدى . بۇ گەپ ناھىيىدە ھەممە ئادەم قۇلاقتىن قۇلاققا پىچىرلاپ ، سۆز - چۆچەك قىلىپ ، پىخىلداپ كۇلۇپ ئوينايدىغان قىزىق ئويۇن بولدى . سەكسەن كۇن بولغاندا ، مۇسا كالا پوقى سەمرىپ ، ئاقىرىپ قالغان ، ئوڭ قولى بوينىغا ئېسىقلىق ھالدا يۇرتتا پەيدا بولدى . خەق ئەتراپىغا ئولاشتى .

— نېمە دېدى ، ئۇردىمۇ ؟ تىللىدىمۇ ؟ تۆمۇر تىكەنلىك قەپەزگە سولىدىمۇ ؟

— بىر ھېسابتا تۇرمە تالادىن ئوبدانكەن . ئەپتىمگە قالاڭلا ، ئوچ ۋاخ مومىا يەپ ياتتىم . بۇنىڭدىن كېيىن تالادا قورسىقىم تويمىسا تۇرمىدە يېتىپ جان ساقلىسام بولامدۇ نېمە دەپ قالدىم ، — دېدى مۇسا كالا پوقى پەرۋاسىز كۇلۇپ .

— هەي... هەي... كالا پوقى... سەن تۇرمىدە يېتىپمۇ چۆچۈمەپسەن ، بۇرنىڭغا سۇ كىرمەپتۇ ، قىلچە ئۆزگەرمەپسەن ، ئادەم بولماپسەن ، ئۆزگىرىشىڭ لازىم ئىدى ، — دېدى بارات چەكەدى چىن كۆڭلىدىن كايىپ .

— هوي ! سەنچە بولغاندا قانداق ئۆزگەرسەم بولاتتى . مەن بۇرۇن ئادەم ئەمەس ، هايۋانمىدىم ؟ ! سېنىڭ نەزىرىڭدىزە مەن هايۋان ، هۆكۈمەتنىڭ تۇرمىسىگە كىرىپ ياتسام ، ئاندىن ئادەمگە ئۆزگىرەمدىمەن ؟ مەن بۇرۇنمۇ ئادەم ، هازىرمۇ ئادەم . سەن بىلەن مېنى مېنىڭ خىيالىمچە سېلىشتۇرساق ، سەن ئادەم سۈرەتلىك هايۋان . چايان ئادەم چاقىدۇ . ئاندىن سەن چېقىمچى . شۇڭا ، سېنى مەن ئادەم سۈرەتلىك هايۋان دەيمەن .

— سەنچۇ ؟

— مەن هايۋان سۈرەتلىك ئادەم . چۈنكى ، هايۋانمۇ ئاچلىقتىن ئۆلمەسلىك ئۈچۈن يەم ئىزدەيدۇ . مەسىلەن ، مەن كالا ئارقانىنى ئۈزۈپ بېرىپ كوپېراتسىيىنىڭ قونىقىنى تويغۇچە يېدىم . تۇرمىدە قورسىقىم تويغۇدەك نان يەپ چىقتىم . مانا هازىر ئادەمگە ئۆزگەردىم . سەنمۇ تۇرمىگە كىرىپ هايۋان سۈرىتىڭنى تاشلاپ ، ئادەم سۈرەتلىك ئادەم بولۇپ چىققىنە بىر . يۇرت - مەھەللە ، يىلان ، چايانىڭ چېقىمچىلىقىدىن قۇتۇلسۇن . يىلان ، چايان سۈرەتلىك يىلان ، چايانىڭغۇ كىم ئۈچراتسا ئۆلتۈرۈپ قۇتۇلىدىكەنمىز . ئادەم سۈرەتلىك يىلان ، چايانىڭ يا ئۆلتۈرۈۋەتكىلى بولمىسا ، ئۆلتۈرەي دەپ قارىسا سۈرىتى ئادەمگە ئوخشايدۇ... ها... ها... ها... ها...

هەممىسى كۈلۈشتى ، بارات چەكەدى ئۇجۇقۇپ ئەل - جامائەت ئارىسىدىن غىدىق - پىدىق بولۇپ يىراقلاشتى .

— تۇرمىنىمۇ كۆردۇم . ئۇنىڭدىمۇ يېتىپ قويغانىڭ يامىنى يوقكەن . ماۋۇ قېتىم چېقىپ قويساڭ ، ئادەم سۈرەتلىك يىلان ، چايان قاتارىدا سېنىمۇ بىر تەرەپ قىلىۋېتىپ يۇرت - مەھەللىنى

خاتىرجەم قىلاي دەپ قالدىم ، — دېدى مۇسا كالا پوقى بارات چەكەدىنىڭ كەينىدىن ۋارقىراپ .

— سېنى تۇرمىدە ئېسىپ ئۇرۇپ قولۇڭنى ناكا قىپتۇ ھە ، كالا پوقى ؟

— ياقەي ، تۇرمىدە ھېچنېمە دېمىدى . ئاشۇ تۇرمىگە بېرىپ بولغۇچە ھەسەن گۇرۇپنىڭ غالچىلىرى قولۇمنى ئولغاپ ـ تولغاپ ، جەينىكىمنى ئىككى يەردىن چىقىرىپ تاشلاپتۇ .

— ئاغرىقىنىڭ دەستىدىن ئىشتىنىڭغا چىقىرىۋەتكەنسە ، كالا پوقى ؟

— ئۇلار تۇتماستىلا ئىشتىنىغا چىقىپ بولغان گەپ ، — دېدى بىرى .

ھەممىسى تېلىقىپ كۇلۇشتى .

— سېنى نېمە دەپ قويۇۋەتتى ؟ ئاڭلىسام ، تۇرمىدە يانقانلارغا «ئۇرغان ، سورىغان ، قىينىغانلارنى تالادا دېمەيسەن ، دېسەڭ يەنە سولايمىز » دەپ تىلخەت ئېلىپ قويۇۋېتىدۇ دەيدۇ . سېنىمۇ شۇنداق قىلغاندۇ تايىنلىق .

— ياق ، گەپ قىلماي تاماق بەردى . يېدىم ، ياتتىم ، قولۇمنى دوختۇرغا كۆرسەتتى ، داۋالىدى . بۇ يەردە بولسام ھەسەن گۇرۇپ دوختۇرغا كۆرسىتىش تۈگۈل ئۆلتۈرۈۋېتەردى .

— راست دەيسەن . تۇرمىدە يانقانلار سەككىز ـ ئون يىل يېتىپ چىقىپ ئۇزاق ياشىدى . ئەمما ، بۇ يەردە قېلىپ قىينالغانلار يا ئاچلىقتىن ، يا ھاشاردىن ياكى تىل ـ دەشنام دەستىدىن تۇرمىگە كىرىپ ـ چىققانلاردىن بالدۇر تۈگىشىپ ئۆلۈپ تۈگىدى . ئاخىر نېمىدەپ قويۇۋەتتى سېنى ؟

— بىر كۈنى ياتسام ، ھەربىي جۇۋا كىيگەن بىر خەنزۇنى ئىككى خىزمەتچى باشلاپ كىردى . ئۇلار مېنى تىك تۇرغۇزۇپ : «بۇ بىزنىڭ ئەڭ كاتتا باشلىقىمىز ، ئىگىلىپ تەزىم قىل » دەپتى ، «بەندە تۇرۇپ بەندىگە تازىم قىلسام خۇداغا شېرىك كەلتۈرگەن

بولمەن . تەزىمنى خۇداغا قىلماي بەندىگە قىلىپ ، بۇ دۇنيانىڭ دوزىخى يەتمىگەندەك ئۇ دۇنيانىڭمۇ دوزىخىغا كىرگۈم يوق . مېنى تولا ئۇنى قىل ـ بۇنى قىل دېمەي ، ئوقنىڭ پۇلىنى ئۆيۈمدىكى بىر مېكىيانىنى تارتىۋېلىپ شۇنىڭغا ھېسابلاپ ، گۈملا قىلىپ ئاتساڭلار ، سىلەرمۇ ، مەنمۇ بىر ـ بىرىمىزدىن قۇتۇلۇپ كېتىلى » دېسەم ، ھېلىقى باشلىق بىرنېمىلەرنى دېدى . پەمىچە ئاۋۇ ئىككى كۆتۈر ـ مىچى مېنىڭ گېپىمنى ئۆرۈپ بەردى چېغى ، ئىككىسى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي قۇشقاچتەك سايرىشىپ كەتتى . ئۇ ئىككىسى سىلى ـ بىزگە مىڭ يىلدىمۇ قاپىقىنى ئېچىپ گەپ قىلمايدىغان قاپىقى يامان نېمىلەركەن دەيمەن . شۇنىڭ بىلەن ئۇ باشلىق مېنىڭ بېشىمدىن ئايىغىمغىچە بىردەم قاراپ تۇرۇپ ، مۇرەمگە شاپىلاقلاپ كۈلدى ، كۈلگەندىمۇ كۈلۈپ تېلىقىپ كەتتى . زۇۋاننى بىلمىسەممۇ ئۇنىڭ كۈلگىنىگە ئەگىشىپ مەنمۇ كۈلدۈم . قايىلسام ئاۋۇ ئىككىسىمۇ كۈلۈۋاتىدۇ . بىر كۈلكىسىنىمۇ ھەر خىل مەنىلەر بىلەن كۈلەلەيدىغان ئوستا بىرنېمىلەركەن دەيمەن... بىرنېمىلەرنى دېدى . ھېلىقى ئىككىسى بەس ـ بەستە ماڭا ۋارقىراپ كەتتى .

— رەھمەت دە . باشلىققا رەھمەت دە ، چاققان بول ، — دەيدۇ .

— نېمىگە رەھمەت دەيمەن ؟ ! مېنى ئېتىۋېتىڭلار دېدىمۇ ؟ ئېتىپ بەرگىنىڭىزگە ھەشقاللا دەيمەنما دېسەم ، «ھەي سارائ كالۋا ، باشلىق سېنى قويۇۋەتتى ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلما ، ياخشى ئەمگەك قىل ، ياخشى گۈڭشې ئەزاسى بول » دېدى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار ماۋۇ ساق قولۇمنى ئەكېلىپ باشلىقنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى . سول قولۇم بولغاچقا ، قول تۇتۇشۇم ئەپلەشمىدى دەڭلا ، تۇزۇك تۇتالمىدىم . ئاغزىمدا «رەھمەت» دېدىم ، تەستە دېدىم . بوغۇزۇمغا لازا كەپلىشىپ قالغاندەك ، تىلىم ئېشەك باغلاپ قويغاندەك قولاشمىدى . كۆزۈمدىن ياش چىقىپ كەتتى . باشلىق ئوبدان ئادەمكەن . مەن ھازىرغىچە ھەسەن گۇرۇپ تازدىن باشلاپ ،

مەندەك بىر قەلەندەر دېھقانغا چىراي ئېچىپ كۆلگەن ، ئادەم قاتاردا كۆرۈپ كۆلۈپ گەپ قىلغان باشلىقنى كۆرمىگەن . بۇ خەنزۇ يوغان باشلىق بولسىمۇ ماڭا كۆلۈپ گەپ قىلىپ ، مېنى ئېرىتىۋەتتى . ئۆچكە يېغىدەك ئېرىپ ، مېڭە - مېڭىلىرىمدىن تۆكۈلۈپ يىغلاپ كەتتىم . ئەگەر ئاشۇ باشلىق قويۇۋەتمىگەن بولسا ، گەپ يوق ئېيتىۋېتەتتى . باشقا مەھبۇسلاردىن ئاڭلىسام ، ئېيتىۋېتىدىغان جىنايەتچىلەرنى ئاتىدىغانغا ئاز قالغاندا ، مانا مۇشۇنداق ئوچ ۋاخ ئاق موما بېرىپ باقارمىش . شۇڭا ، مەنمۇ هايات قېلىشىمدىن ئۈمىد ئۈزۈپ «يەۋال ، مۇسا يەۋال . قارىڭىنىڭ يامانلىقىدىن بېشىڭنى يەيدىغان بولدۇڭ . شۇڭا ، ئۆلسەڭمۇ قورسىقىڭ توق ئۆل . مۇنكىر - نەكىرلەرگە ئاچ قورساق جاۋاب بېرەلمەي قالما» دېگەندىم . هېلىقى باشلىقنىڭ بىر ئېغىز گېپىي بىلەن مانا هايات قالدىم .

مامۇت زەدەك ئۆيىدە تاڭ ئاتقۇچە مۇسا كالا پوقىنىڭ سەرگۈزەشتىسىنى ئاڭلاش بىلەن بولدى . مۇسا كالا پوقى تۇرمىگە كىرىپ كەتكەندە ، هەسەن گۈرۈپ «ئېرىڭنىڭ چاتىقى بوش چاتاق ئەمەس . سەنمۇ سولاققا كىرىپ قالما» دەپ ئۇنىڭ ئايالىنى ئەرز قىلغۇزۇپ ئاجراشتۇرۇۋەتكەن . «ئۇ ئايال قورقۇنچلۇقتا ئىككى بالىسىنى ئېلىپ يۇرتىدا تۇرۇشتىنمۇ قورقۇپ مارالبېشىنىڭ تۇمشۇقىغا قېچىپ كەتكەنمىش . كېيىن ئاقسۇ ، كۇچا تەرەپكە كېتىپ-تۇ . ئۇ يەردىمۇ تۇرماي تەلەمەتنىڭ داۋىنىدىن ئۆتۈپ يايلاققا — قازاقلار ئارىسىغا كىرىپ كېتىپ ، ئۆزىگە هەم بالىلىرىغا قازاقچە ئات قويۇپ ، قېرى قازاقنى خوتۇن بولۇپ كېتىپتۇ» دېگەن خەۋەر كېلىگەندى . مۇسا كالا پوقىنىڭ بىكار قالغان ئۆيىنى هەسەن گۈرۈپ ئېرىنى هاشاردىن كەلتۈرمەيدىغان ئۆيى يوق بىر ئاشنىسىغا بېرىپتۇ . مۇسا كالا پوقى تۇيۇقسىز پەيدا بولغاندىن كېيىن ، هەسەن گۈرۈپ مۇسا كالا پوقىنى «كالا ئېغىلدا ئوقۇردا يات ، قىش سوغۇقىدا ئۆي كۆچمەك تەس . ئۆيۈڭنى ئەتىيازدا بېرىمىز» دەپ كالا ئېغىلىغا ئورۇنلاشتۇردى . ئاندىن مۇسا كالا پوقىنىڭ ئوڭ

قولى تۇزلەنمەس بولۇپ مەشىنىڭ ئەگرى كانىيىدەك ساقىيىپ ، كەتمەن تۇتالماس بولغاچقا ، ئەترەتنىڭ كالا ئېغىلىدا كالا بېقىشقا ئورۇنلاشتۇردى . ئۇنىڭ ئۆيىمۇ ، قىلىدىغان ئىشمۇ كالا ئېغىلىدا بولغاچقا ، بىر ھېسابتا ئۇنىڭ ئىشى ئوڭ كەلگەندەكمۇ بولدى . مامۇت زەدەك چاقچاق قىلدى :

— كالا ئېغىلى بىزنىڭ ئۆيدىن ئىسسىق ، كالىنىڭ ئوقۇرىدا ئاناڭ بۆلىگەن بۆشۈكتە ياتقاندەك ياتسەن... بىزدەك ھاشارغا ، ئېتىزغا بېرىپ مۇزدا ، توڭدا يالاڭ ئاياغ كەتمەن چاپمايسەن ، ئاچ قالمايسەن ، كالىنىڭ ھەلەپكە سېپىدىغان كېپىكىدە كۆردى - كۆرمىدى دەپ ، ھېچبولمىسا ئۇماچ ئېتىپ ئىچۈۋالسەن ، كۆمەچ كۆمۈپ يەۋالسەن . توۋا ، ئاتاڭ كالا پوقى دەپ قويۇپ ئاغزىدىن سائەت چىقىپ كەتتىمۇ . ئۆمۈرۈڭ كالا بىلەن باغلىنىپ قاپتۇيا سېنىڭ... كالا پوقىغا تېيىلىپ مۇشۇ كۈنگە ئولاشتىڭ ، يەنە كالا پوقىغا تېيىلىپ يۇرمە ، جۇما .

— ھەسەن گۇرۇپ دېگەن تازمۇ شۇنداق دېدى . «يەنە بىر كالىنى يەۋالساڭ ياكى بىرەر كالىغا خېيىمخەتەر يەتكۈزسەڭ ، ئەمدى سېنى يۇقىرىغا يوللاپ يۇرمەيلا مۇشۇ كالا ئېغىلىدا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ ئېغىلىنىڭ ئاستىغا كۆمۈۋېتىمەن . يۇقىرى دېگەن يۇمشاق باش كېلىدىكەن ، سەندەك ئوغرىلارنى بىلمەيدىكەن » دەيدۇ . سەنمۇ خۇددى ھەسەن گۇرۇپ تازدەك گەپ قىلىۋاتسەن ، — دېدى . ئاتىنىڭ ئاغزىدىن بالا ئۇستىدە چىققان سائەت بولۇپ كەتكەن سۆزى شۇ بالىنىڭ ئۆمۈرلۈك تەقدىرىگە تامغا بولۇپ بېسىلىپ كەتسە كېرەك . مۇسا كالا پوقى دائىم كالا پوقىغا تېيىلىپ ھاياتى ئۆتىدىغان ئوخشايدۇ .

مۇسا كالا پوقى كالا ئېغىلىدا يېتىپ - قوپۇپ ، شۇ يەرگە كۆنۈپ قالدى . كالا ئېغىلى ئۆيدىن ئىسسىق ، ئۆينىڭ غېمىدەك مىڭبىر غەم ، ئاچ قالىدىغان ، ھاشارغا بارىدىغان ، مۇزدا - توڭدا كەتمەن چاپىدىغان ، بالىلىرىم ئاچ قالدىمىكى ، بۇگۈن نېمە

يەرمىز ، ئەتە ئوچاققا نېمە قالارمىز ، بالىلىرىم نېمە كىيەر دەيدىغان گەپ يوق . مامۇت زەدەك دېگەندەك ئېغىل ئانىسىنىڭ بۆشۈكىدەك ئەپلىك . يەنە كالا يەيدىغان ھەلەپكە سېپىدىغان قوناق كېپىسكى ياكى بۇز ۇلغان قوناقنىڭ ئۈنى بار . قىلىقى تۈتۈپ ، سۇرگىنى كەپ قالسا ، ئاز ـ تولا كېپەك ، ئۈن ياكى قالايدىغانغا تېيىزەك دېگەندەك نەرسىلەرنى خۇپيانە ئاچىقىپ بەرسە ، ئېرى ھاشاردىن كېيىلەمەي ، بالىلىرىنى باقالمىغان ھەرقانداق چوكان ، مۇسا كالا پوقى ئىشارەت قىلسىلا ، توكۇر خورازغا بۇك ـ بۇك كۆنگەن مەللە مېكىيانەدەك كالا قوتىنىڭ ئىچكىرىسىدە ياكى پاتاقخانىدا ، ئۆزىلا ھاۋا تاپان بولۇپ «ئالە شەرىگنى» دەيدۇ . مۇسا كالا پوقى كالا ئېغىلىغا كۆنۈپ قالدى . ئەمدى دائىم ھاشار بېشىدا ئاچچىق موخۇركىنى مەدەك غاجزىغا سېلىپ چېكىپ يۆتىلىپ تۇرۇپ غىڭشىيدىغان :

«ھاشار سالمىدۇق دەيدۇ ،
قوزۇق قاقمىز توڭدا .
ئالۋان سالمىدۇق دەيدۇ ،
ئىشتان قالمىدى قوڭدا .»

دېگەن بىر پۇچۇق قوشقىنى ئۇنتۇپ قالغىلى تۇردى . چۈنكى ، بىر ھېسابتا ئۇ كالا ئېغىلىدا توققۇزى تەل بولۇپ قالغان كالىغا ئوخشاپ قالدى . «مېنىڭ كۆنۈم كالىنىڭكىدىنمۇ خاتىرجەم . ئەتىرەتنىڭ بۇقىسى بۇرنىغا چۈلۈك ئۆتكۈزۈلۈپ ئايرىم ئېغىلغا زەنجىرلەپ سولاپ قويۇلىدۇ . پەقەت ئىنەك سېغىنغاندا يىلدا ئۈچ ـ تۆت قېتىم ئىنەكنىڭ راھىتىنى كۆرەلەيدۇ . ئۇ بۇقا ئىنەك بۇقىنى سېغىنىپ بۇقىغا چۈشكەندە راھەتلەنگەن بىلەن ، مەن ئەتىرەت تەۋەسىدىكى قايسى ئىنەكنى سېغىنسام بىر مۆرىسەملا شۇ ئىنەك ئالدىمغا كېلىدۇ . بۇ كۈندە ئەتىرەتتىكى ھەسەن گۇرۇپ تازدىن باشقا راھەتتە ياشاۋاتقىنى مەن . » دەپ ئويلايتتى . شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەسەن گۇرۇپ ئۆيۈڭگە كۆچ دەپ قالارمۇ ، دەپ يۈرەكئالدى بولۇپ بىر

مەزگىل يۈردى . ھەسەن گۈرۈپ ئۇنتۇپ قالغاندەك بۇ گەپنى تەگمىدى . مۇسا كالا پوقمۇ ئۆيىنى دېرەكلىمىدى . ئەترەتتىكى ھەممە ئادەم بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئىدى . شۇنداق قىلىپ ، مۇسا كالا پوقى ئۆي دېمىگەنگە ھەسەن گۈرۈپ خۇش ، ھەسەن گۈرۈپ ئېغىلدىن قوغلىمىغانغا مۇسا كالا پوقى خۇش كۈنلەر باشلاندى . تىلغا ئالمىغان بىلەن ھەر ئىككىسى ئۆز كۆڭلىدە بۇ ئىشقا رازى ھەم خۇش بولۇشتى . مەھەللە - كويمۇ گويا مۇسا كالا پوقى ئەزەلدىنلا مۇشۇ كالا ئېغىلىدا قايسىدۇر بۇرۇن ئۆلگەن ئىنەكنىڭ ئەۋلادى ، ئەزەلدىن كالا بىلەن ئېغىلدا چوڭ بولغان ئادەمدەك ئۇنتۇپ كەتتى . ئەمما بىر مەزگىل ئۆتۈپ ، مۇسا كالا پوقىنىڭ توققۇزى تەل خاتىرجەم كۈنلىرىگە خەقنىڭ كۆزى تەگكەندەك يەنە كالا پوقىغا تېيىلىپ كەتتى .

بىر قېرى ئىنەك بوغاز ئىدى . بىر كېچىدە تۇغالماي ، ئىنجىقى يەتمەي ، موزاينىڭ بېشى چىقىپ بويىغا كەلگەندە ئۆلۈپ كەتتى . مۇسا كالا پوقى موزاينى ئىنەكنىڭ بايلىقىدىن تارتىۋېلىپلا ئىنەكنى بوغۇزلاشقا ئاران ئۇلگۈردى . ئىنەكتىن يوق ھېسابتا قان چىقىپ ، ھېسابتا تەپمە ھالال بولدى . مۇسا كالا پوقى تېزەكتە گۈلخان سېلىپ ئانىسى يالاشقا ئۇلگۈرمىگەن بىتەلەي يېتىم موزاينى تاڭ ئاتقۇچە ئوتقا قاقلاپ ، ئۇستۇبشىدىكى شىلىمشىقلارنى مەڭگەن سامان بىلەن سۈرتۈپ قۇرۇتۇپ چىقتى . قوتاندا موزاينى ئىمىتكۈدەك ئىنەك يوق ئىدى . موزاي تولا مۆرىدى . ھەدەپ مۇسا كالا پوقىنىڭ چاتىرقىغا ، قولتۇقلىرىغا بېشىنى تىقىپ ، ئانىسىنىڭ يېلىنىنى ئىزدىدى . ئادەمنىڭ ئاچلىقىغا پەرۋايى پەلەك مۇسا كالا پوقىنىڭ تۇغۇلا - تۇغۇلماي ئانىسىدىن يېتىم قالغان تاغىل موزايغا ئىچى ئاغرىپ يىغلىۋەتتى . موزاينىڭ ئوماق ، چىرايلىق كۆز ، تۇمشۇقلىرى يېڭى تۇغۇلغان ئادەم بالىسىدىن ئوماق ھەم چىرايلىق ئىدى . «سوك قالغىنىغا باقماي ، كىچىككىنە نېمىسىنى ساقلىتىپ يىغلاشلىرىنى ، ھالىغا باقماي ئەركەككەن تېخى » دەپ

توختماي يىغلاپ، ئۆزىنىڭ قولتۇقىدىن ئانىسىنىڭ ئەمچىكىنى ئىزدەۋاتقان تاغىل موزاينىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى. ئاندىن بىر ئىشنى ئېسىگە ئېلىپ پېشانىسىگە بىر شاپىلاق ئۇرۇپ، موزاينى كۆرەك جۇۋىسىغا يۆگىدى ـ دە، چارەك قوناق ئۇنىنى يۇدۇپ، جۇۋىغا يۆگەلگەن تاغىل موزاينى بوۋاقنى كۆتۈرگەندەك قۇچاقلاپ، قوشنا ئەترەتنىڭ كالا قوتىنىغا باردى. يېرىم كېچىگە خوراز چىللىغاندا، چوڭ يول بىلەن ماڭماي، ئىتتىك ئۇدۇل بارىمەن دەپ قومۇشلۇق جاڭگال بىلەن ماڭغان مۇسا كالا پوقى باش ئەزان بىلەن تەڭ قوشنا ئەترەتنىڭ كالا قوتىنىغا باردى. قوتان دەرۋازىسىنى ئۇرۇۋېدى، قوتانىنىڭ ئۆگزىسىدىن توپاقتەك ئىتنىڭ ھاۋلىداپ قاۋۇشى بىلەن كالا باققۇچى ئەيساكام ئاچچىقىنىڭ سەپرايى ئۆرلەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ھوي... ھوي... ئەتىگەندە ئىت پوق يېمەستە قايسى يوتقانىنىڭ تېشىدىن بولغانىنىڭ ئانىسى ئۆلدى؟

— ھەي... ھوي ئەيساكا... مەن... مەن مۇسا...

— قايسى مۇسا؟

— كالا پوقى...

— ھە... ھەسەن گۇرۇپ تازىنىڭ ئەتىرىتىدىكىمۇ؟ يەنە بىر كاللىنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، بۇ يەرگە قېچىپ كەلگەن بولساڭ دەرۋازامدىن بوسۇغا ئاتلايمەن، دەپ خىيال ئەيلىمە، ئىتقا تالىتىپ ئۆلتۈرىمەن. سەن قولى ئەگرى گۇيىنى.

— ئەيساكا... مەن ساڭا بىر چارەك ئاق سۇزۇك قوناقنىڭ ئۇنىنى ئەكەلدىم...

— ھە... مۇسىراق... كۇن بۇگۇن كۇن پاتاردىن چىقماس...

ئۇزاقىقا قالماي، ئەيساكام ئاچچىقىنىڭ ئۆگزىدە توختماي ھاۋلىداپ قاۋاۋاتقان ئىتنى تىللاپ، ھاسىراپ يېقىنلاپ كەلگەن ئاۋازىنى مۇسا كالا پوقى ئاڭلاپ تۇردى.

— ھاي... ھاي... بوش قاۋا بېشىمنى ئاغرىتماي، قانجىقىڭ

بىرسى بىلەن تۇتۇلۇپ قالمىغاندىكىن خوتۇن تالاق... كاسكا...
غاچىلداپ قوتان دەرۋازىسى ئېچىلدى.
— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ئەيساكا...
— بامدانقا تەرەتكە قوپاپتىكەنسەن ھە؟ — دېدى مۇسا كالا پوقى ئەيساكام ئاچچىقىنىڭ قولىدىكى پۇچۇق ئىۋرىقىغا قاراپ سىيسىق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھىجىيىپ.
— تولا كاسلىدىماي، نان تېگىدىغان گەپنى قىل. سەن ماڭا بىر چارەك ئۇننى بىكار بېرىۋەتكىلى كەلمىگەنسەن؟ سەن كالا پوقى چوقۇم بىر بالا تېرىپ شاتىرىغىڭنى ماڭا سۇۋۇغىلى كەلدىڭ. ئۇچاڭدىكىغۇ ئۇن بولسۇن، قۇچىقىڭدىكى بالىما... خۇمپەر خەقنىڭ خوتۇنىدىن ھارامدىن بالا تېپىپ قويۇپ، ئانىسى بالىسىنى تاشلاپ بەرگەن بولسا ھارامدىن بولغان بالاڭغا سۈت سوراپ كەلدىڭمۇيا؟
— كېچىدىن بىر قېرى ئىنەك موزايلاپ، موزىيى قېلىپ ئۆزى ئۆلدى. سۈتى بار ئىنەك بولسا بىر ئېمىتىۋالاي دەپ كەلدىم.
— ھەم... ماناق دەم... موزىيى يەرگە دەسسىگىلى ھەپتە - ئون كۈن بولغان سېغىن ئىنەك بار... ئەمما بۇ سوك موزىيىڭغا سۈت بېرەمۇ... ئەگە ئۇنىڭنى، — ئەيساكام ئاچچىق مۇسا كالا پوقىنىڭ ئۆشنىسىدىكى خالتىنى ئالدى.
— ھۇ لولا... ئەينۇ كالا پوقى... نەدە بىر چارەك. نىم ئىششەك چارەكمۇ چىقمايدۇ ئەگەلگەن ئۇنىڭ.
— قاناق قىلمىز ئەيساكا... بارىنى ئەكەلدىم. جاھان ئۇزۇن، كەم - كۈسىنى كېيىن تولدۇرارمىز.
قوڭۇر ئىنەك چايانەك چېچەن كېلىپ موزايغا سۈت بەرگىلى ئۇنىماي، موزاينى ئۆزىگە ئالغىلى ئۇنىمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىنەكنى سوقۇمغا چىڭ باغلاپ ئارقا پۇتلىرىنى ئارغامچا بىلەن باغلىۋىدى، ئىنەك قورسىقىنى ئېچىگە تارتىپ بىتەلەي تاغىل موزاينىڭ ئاغزىغا قۇرۇق ئەمچەك سالدى. ئاخىر بولماي ئۆزىنىڭ موزىيىنى قويۇپ بېرىۋىدى، سۈت بەردى. ئاندىن ئەيساكام ئاچچىق

ئىنەكنىڭ سىرىق موزىينىڭ ئاغزىنى ئەمچەكتىن چىقىرىۋالدى ، مۇسا كالا پوقى تاغىل موزاينى قويۇپ بەردى . تاغىل موزاي تويۇۋالدى . مۇسا كالا پوقىمۇ ، ئەيساكام ئاچچىقمۇ خۇشال بولدى . مۇسا كالا پوقى ئەيساكام ئاچچىق بىلەن خوشلىشىپ تاغىل موزاينى بۇۋاقنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرۈپ كەلگەندە ، كۇن نەيزە بويى ئۆرلىگەن ، كالا قوتىنى ئەتراپىدا ئادەملەر قۇشقاچتەك سايرىشىپ ، چۇرۇلداپ ئولىشىۋالغانىدى . مۇسا كالا پوقىنى كۆرۈپ ھەممىسىنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ ، ئاغزىنى تۇتۇشتى . مامۇت زەدەك مۇسا كالا پوقىنىڭ ئالدىغا چىقتى .

— ۋاي كالا پوقى ، يەنە قانداق پوق يېدىڭ ؟ «ئەترەتنىڭ بوغاز ئىنىكىنى مۇسا كالا پوقى ئۆلتۈرۈپ يېگىنىنى يەپ ، يېمىگىنىنى تاشلاپ قېچىپتۇ» دەپ مەھەللىدە بىر پاتمان گەپ تارالدى . ھەسەن گۇرۇپ تاز بارات چەكەدىنى يۇقىرىغا سۇخەنچىلىككە يولغا سالدى . قاچقان ئادەم قېچىۋەرمەي ، پوق يەپ ئۆلگىلى كەلدىمۇ ؟ مەن تېخى غۇلجا تەرەپكە خوتۇن ـ بالىلىرىنى پاناھ تارتىپ قاچقان چېغى دەپتىمەن ، ئەمدى ئۆلۈم سائىتىڭ كەلگەن ئوخشايدۇ... ئەجىلىڭ سۆرەپ كەپسەن ، — مامۇت زەدەكنىڭ ئاخىرقى گېپىنىڭ پۇچىقى ئاغزىدا قالدى . ھەسەن گۇرۇپنىڭ كالتەك كۆتۈرگەن چۇماقچىسى قوتان ئىچىدىن چىقىپ مۇسا كالا پوقىنى كۆردى ـ دە ، چۇجىنى كۆرگەن سادەك ئېتىلىپ كېلىپ ، قولىدىكى كالتەك بىلەن مۇسا كالا پوقىنىڭ ھوشۇقىغا سالدى .

— ھە ئوغرى... كالا پوقى ئوغرى . مۇشۇ پاچىقىڭزنى چېقىۋەتسەمغۇ قاچالماسسىز .

مۇسا كالا پوقى «ۋاي پاچىقىم» دەپلا يىقىلدى . كۇرەك جۇۋىسى ئىچىدىن مۆرەپ تەمتىلەپ تاغىل موزاي مۇدۇرۇپ چىقتى . ھەممىسىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قالدى . مۇسا كالا پوقى پاچىقىنى چاڭگاللاپ بىر ئۇنىنى ئاسمانغا كۆتۈرۈپ ، بىر ئۇنىنى يەردە قويۇپ ، قاقشاپ يۇمىلاپ كەتتى . ئۇنىڭ ئوڭ پاچىقى ئوشۇقىدىن چېقىلىپ كەتكەنىدى . مامۇت زەدەك بىر خورىزنىنى ئېلىپ دۇشەنبە

بازاردىكى سىدىق مىسكەر دېگەن تېكىنچىنى يالۋۇرۇپ ئەكەلدى. سىدىق مىسكەر قولى يېنىك ئادەم ئىدى. مۇسا كالا پوقىنىڭ چېقىلىپ غۇچ - غۇچ بولۇپ كەتكەن ئوڭ پۇتىنى تۇخۇم بىلەن شاقىداپ، تارتىشا گۇڭگۇرتتە تېكىنىۋەتتى.

ھەسەن گۇرۇپ زاراتىنىڭ جاڭگىلىدىكى ئەترەتنىڭ مېلىدىن ئىككى ئوغلاقلىق ئۆچكىنى ئەكېلىپ تاغىل موزاينى ئۆچكىگە ئەمدۇرۇپ بېقىشنى مۇسا كالا پوقىغا تاپشۇرۇپ، «خاپا بولما» دېدى - دە، بىر ئېغىز سوغۇق گەپ بىلەن تەھدىت سالدى:

— سەن قىشتا مۇزنىڭ، يازدا ئوتنىڭ ئىچىدىن، تۇگمەننىڭ كويلىسىدىن پۇتۇن چىقىدىغان كالا پوقى بىرەر كالىتەك يەپ، بىرەر پۇتۇڭ ناكار بولغانغا ئۆلمەيسەن، ئەمما ئىككى ئۆچكىنى ساڭا بەردىم. بىرەر ئۆچكە ياكى ئوغلىقىنى ئۆلتۇرۇپ قويساڭ ئەمدى ھايات قالمايسەن. ئادەم كۆرمەيدىغان يېرىڭگە پىچاق سېلىپ ئۆلتۇرۇۋېتىمەن. ماۋۇ تاغىل موزاينى ئەي قىلىپ ئۆلتۇرۇپ قويغان ئانىسىنىڭ ئورنىغا دەسسەتمەيدىغان بولىسىڭ، ئاشۇ قېرى ئىنەكتىن بەتتەر قىينىلىپ ئۆلىسەن. ناھايىتى كۆچى بار، بىزنىڭ ئەترەتكە جىق كۆچ بەرگەن ئىككى كالىنىڭ بېشىغا چىقتىڭ. ئەمدى مەرتەم مەرتەم ئۆچ مەرتەم. ماۋۇ موزاينى ئۇچىنچى قېتىم ئۆلتۇرۇپ ئۆلۈپتىمەن دېسەڭ بولىدۇ.

مۇسا كالا پوقى غىڭ قىلمىدى. تاغىل موزاينى بوۋاقنى باققاندەك كۆرەك جۇۋىسىغا يۆگەپ، ھاسا تاياق بىلەن ئوڭ پۇتىنى سۆرەپ، ئۆچكىنى قېقىرتىپ بېسىپ تاغىل موزايغا ئەمدۇرۇپ يۈردى. تاغىل موزاي ئۆچكىگە شۇنداق ئۆگىنىپ كەتتىكى، ئەمگۈسى كەلسە سەكرەپ كېلىپ مۇسا كالا پوقىنى ئۇسسۇپ مۆرەيدۇ. مۇسا كالا پوقى ئاقساپ، پۇتىنى سۆرەپ بېرىپ ئوقۇرىنىڭ يېنىدا باغلاقلىق ئۆچكىنى تۆت پۇتىنى بوغۇپلا باسىدۇ. موزاي شالاپشىتىپ بىرنى ئېمىپ تويماي، يەنە بىرىنى باسقىلى سالىدۇ. بىچارە ئوغلاق بىلەن ئۆچكە بىرەر دەم يېغلىشىپ، ۋارقىرىشىپ بېسىقىپ قالىدۇ. بارا - بارا ئۆچكە، ئوغلاق، موزاي،

مۇسا كالا پوقى بۇ تۇرمۇشقا كۆنۈپ قالدى . ئۆچكمۇ بۇرۇنقىدەك دات ـ پەريات سالمايلا جىم يېتىپ بېرىدىغان ، ئوغلاقمۇ يىغلىماي ـ يىغلىدىغان ، موزايمۇ تارتىنىپ تۇرمايلا ئۆچكىنى ئېمىپ بولۇپ تويغاندا ئىككى ئۆچكىنىڭ ئىككى ئوغلىقى بىلەن تەڭ سەكرىشىپ ، تەڭ قوغلىشىپ ئويناىدىغان بولدى . ھەتتا بىر كۈنى كۆك ئۆچكە مۇسا كالا پوقى بىلەن موزاي يېنىغا كېلىشى بىلەن تەڭ ئۆزى يانتۇ بولۇپ يېتىپ بەردى . تاغىل موزاي ئەمدى ئېمىپ بولۇپ ، ئوغلاقلار بىللەن سەكرەپ ئويناشىپ بولۇپ ، مۇسا كالا پوقىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۈنى پۇراپ ئۇخلايدۇ . ئوغلاقلار ئانىسىنىڭ يېنىدا ئۇخلايدۇ . بۇ چاغدا ، مۇسا كالا پوقى كۆرەك جۈۋىسىنى موزايغا يېپىپ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلايدۇ . بەش ئايدىن كېيىن ئۆچكىنىڭ سۈتى تارتىلىپ كەتتى ، يېلىنى يوقالدى . ئوغلاقلارمۇ چوڭ بولۇپ كەتتى . موزايغۇ تازا تولۇپ ، سېمىز بوي تارتتى . ئەمدى ئۇ تۆتلىك مۈڭگۈزى بار ، تازا قاملاشقان بۇقىچاق بولدى . ئۇ مۇسا كالا پوقىنىڭ ئوغلىدەك ئۇ پۈتىنى سۆرەپ نەگە بارسا بىر قەدەم قالماي بىللە ماڭىدۇ . مۇسا كالا پوقى ئوقۇردا ياتسا ئۇ ئوقۇرنىڭ ئاستىدا ، مۇسا كالا پوقىنىڭ جۈۋىسىدا ياتىدۇ . ئويغىنىپ بېشىنى كۆتۈرسە تەڭ مۆرەپ ئورنىدىن تۇرىدۇ . ئەتىگىنى مۇسا كالا پوقى ئوقۇردا بۆشۈكتە ياتقاندەك يېتىپ ئۇخلاپ قالسا تىلى بىلەن ئۇنىڭ يۈزىنى يالاپ ئويغىتىدۇ . ئۆچكە سۈتى ئەمگەچكىمۇ بۇ موزاي ئۆچكىنىڭ ھوشيارلىقى ، ھەييار ـ شەيتانلىقى سىڭىپ چوڭ بولدى . پات ـ پات پاكار ئەنجان تېمىغا ، سامانلىقنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىۋالىدۇ . كالا قوتىنى تەۋەسىدە كالىلار تائىپىسىدە بىردىنبىر ئەركىن ـ ئازادە ، جەننەت ھۈزۇرى سۈرۈۋاتقان كالا مانا مۇشۇ تاغىل موزاي ئىدى . ئۈنى مۇسا كالا پوقى ئادەم بالىسىنى باققاندەك پەپلەپ ئەتىۋارلاپ باققاچقا ، كالىنىڭ ئەڭ ئالىي غىزاسى ھەم غايىسى بولغان كېپەك سەپكەن ھەلەپنى تويغۇچە ، ئامراق لەڭمىنى بولغان پاتاقنى تويۇپ بولدى دېگۈچە يېگەچكە تېزلا موزايدىن ئاينىپ توپاققا ، توپاقتىن بۇقىغا

چوڭ بولدى . ئۇ چىرايلىق ، قاملاشقان بۇقا بولدى ، مۇڭگۈزى تازا يارىشىملىق ئۆستى . مۇلايىم كۆزلىرىگە قان تولۇپ بويۇنلىرى قىپىرى يېڭاقلىنىڭ كۆتىكىدەك تۇرۇلۇپ ، بوينىدىكى بۇقلىق لوككىسى ئۇستىدە بىر تۇتام ئەركەك تۈك ئۆسۈپ ، ئەركەك تۈكى ئايغىر ئاتنىڭ يايلىسىدەك ئۆسكىلەڭ بولۇپ چىقتى . مۇسا كالا پوقى ئۆزى بىر قوللۇق بېقىپ ئەي قىلىپ ، مانا مۇشۇنداق قاملاشقان بۇقا يېتىشتۇرۇپ چىققىنى ئۈچۈن دۇمبا يەپ ، ئوشۇقى چېقىلىپ ، توكۇر بولۇپ ساقايغىنىغا رازى بولۇپ قالدى . دېڭگۈسلاپ مېڭىپ يېرىم بولغان كۆڭلى تاغىل بۇقىنىڭ سۇرلۇك ، ھەيۋەتلىك ھەم سۆلەتلىك تۇرقىغا قاراپ يايرايدۇ . گويا بالىسىنى چىلىشچى پالۋان قىلىپ بېقىپ چوڭ قىلغاندەك پەخىرلىنىپ قاراپ ھاردۇقى ، دەردى چىقىپ قالغاندەك بولىدۇ . دېمەك ، ئوبدان بېقىلسا ، بېقىش تاپسا ھېلىقى ھەسەن گۈرۈپ دېگەن تاز قورقۇتۇپ قاچۇرۇۋەتكەن قازاق يايلىقىدا قازاق بولۇپ كەتكەن ئىككى ئوغلىمۇ مانا مۇشۇ بۇقىدەك قاملاشقان يىگىتلەردىن بولۇپ چىقار ئىدى . ئىككى ئوغلىنى مۇشۇ بۇقىدەك قوينىغا سولاپ باقالىغان بولسا كاشكى . مانا ئەمدى تاغىل بۇقا موزاي چاغلىرىدىكىدەك مۇسا كالا پوقىغا ئاتسىغا ئەگىشىۋالغان بالىدەك ئەگەشمەيدىغان ، ئوقۇر يېنىدا ياتمايدىغان ، نېرى تۇرۇپ قاراپ قويىدىغان ، نېرى ياتىدىغان بولدى . «ماۋۇ كاساپەتنى كۆرۈڭ ، بېقىپ چوڭ قىلىپ قويسام ، خۇددى ئۆزى چوڭ بولۇۋالغاندەك مەن توكۇرنى ياراتمايدىغان بولدى » دەپ تۇرۇپلا كۆڭلىدە ئۇنىڭدىن ئاغرىنىدىغانمۇ بولدى . تېخى ھەسەن گۈرۈپ دېگەن تازىنىڭ قورساق كۆپىدىغان گېپىنى بىر دېمەڭ ، ئۆلگۈچە پوكۇنۇمدا تۇرۇپ قالىدىغان بولدى . تاغىل بۇقىنىڭ سۇرلۇك ، ھەيۋەتلىك تۇرقىنى كۆرۈپ «مۇسا كالا پوقى سەن ئىككى كالىنىڭ بېشىغا چىققان بولساڭمۇ ئون كالىغا بەرگۈسىز بىر كالا چوڭ قىلدىڭ . بولدى گۇناھىڭدىن ساقىت بولدۇڭ » دېمەكتە يوق ، «سەن بىر ئېغىل كالا يەيدىغان ھەممە ئوبدان يەمىنى بۇ سوك موزايغا يېگۈزۈپ ، مۇشۇنداق پودىقى

چاترىقىغا پاتماس قىلىۋەتتىڭ» دەپ ئاھانەت قىلدى...

تاغىل بۇقىغا ھەسەن گۈرۈپ تازىنىڭ ھەستى تۇتۇپ ، ئۇنى ئەمدى تاڭ ئاتماستىلا ھارۋىغا قوشۇپ كۆز باغلانغانغا قەدەر توپا ، قىغ ، شاخ توشۇيدىغان ئىشقا سالىدىغان بولدى . شۇڭا ئەترەتتىن تۆت قاۋۇل ئەمگەك كۈچىنى تاغىل بۇقىنى ئون تاغار قوم بېسىلغان پىگىلو ھارۋىغا قوشۇپ ھارۋىغا كۆندۈرۈشكە سالىدىغان بولدى . شۇنىڭ بىلەن تاغىل بۇقىنىڭ بەختلىك كۈنلىرى ئاخىرلاشتى . ئۇمۇ كۆنگەن باشقا قاۋۇل كالىلاردەك ئەترەتنىڭ ھارۋىسىنى سۆرەيدىغان بولدى . مۇسا كالا پوقى بۇ ئىشتىن كۆڭلى بۇزۇلۇپ ، كېچىدە ئوقۇردا دوم يېتىپ بۇقۇلداپ يىغلىدى . گەرچە بارلىق كالىلارنى ئاقلىۋەتتە ھارۋىغا ، ھارۋىدىن قوشقا ، قوشتىن سۆرەمگە ، سۆرەمدىن جۈۋازغا يۆتكەپ ئىشلىتىپ ئىشتىن چىققاندا ئۆلتۈرۈپ يەيدىغان بولسىمۇ ، ئاتام زامانىدىن بېرى كالىلارنىڭ بېشىدىكى بۇ قۇللۇق تۇزۇمنىڭ ئۆزىنىڭ ئوغلىدەك كۆرىدىغان تاغىل موزاينىڭ بېشىغا كېلىدىغىنىنى پەقەت ۋە پەقەت ئويلىمىغان ئىكەن . مانا ئەمدى ھار كەلدى . ھارۋىغا كۆندۈرىدىغانلار كەچتە تاغىل بۇقىنى ئېلىپ كەلگەندە ، بۇقىنىڭ رەسۋايى ئەزەم ھالىنى كۆرۈپ مۇسا كالا پوقى ھۆكۈرەپ ئېتىپ يىغلىۋەتتى . بىچارە تاغىل بۇقا تۇنۇگۈنكى تاغىل بۇقا شۇ دېسە ھېچكىم ئىشەنمىگۈدەك ھالغا كېلىپ قالغانىدى . باشلىرى ھەم چاترىقىغا چاپلىشىپ تۇرىدىغان پودىقى ساڭگىلاپ تىزىغا چۈشكەن ، ئاغزى ـ بۇرنىدىن قان ئارىلاش شالى ئېقىپ كۆزلىرى كالتەك ـ تاياقتىن ئىششىغان ، پۇتۇن ئەزايى تەر ھەم لاي بولۇپ ، ، پۇتىنى يۆتكەرگە ھالى قالمىغانىدى . مۇسا كالا پوقىنىڭ ھۆكۈرەپ يىغلىغىنىنى كۆرۈپ ، كۆندۈرگۈچىلەر كۈلۈپ كەتتى :

— ھەي كالا پوقى ، بۇ كالا بولمىغۇدەك . بۇ ھارۋىغا ئەمەس ، پىچاققا لايىق كالا بوپتۇ . شۇنچە ئۇرۇپ يۇرۇپ ئېغىر ھارۋىنى قاتساقمۇ جاھىللىق قىلىپ ھەرگىز كۆنمىدى . قوپقۇدەك ھالى قالمىسىمۇ ھارۋىغا كىرگىلى ئۇنمايدۇ . ھارۋىغا كىرسە ، يا

ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي سۆرەپ قېچىپ ئازگالغا سەكرەيدۇ يا يېتىۋالىدۇ. قانداق دېگەن جاھىل، سارائ، توخۇ پوقى كالا بۇ. بىز ئۆمرىمىزدە نۇرغۇن كالىنى كۆندۇرگەن، بۇنداق سارائ كالىنى كۆرمەپتىكەنمىز... بىز ھەسەن گۇرۇپقا دەيلى. ئەتە - ئۆگۈن كوپېراتسىپقا گۆش ئالۇنى كەلگەندە ئۆلتۇرۇپ ئۆتكۈزۈۋەتسۇن بۇ سارائ كالىنى... ھە توختا مۇسا توكا... مۇسا كالا پوقى، بۇ كالىنى سەن باققاچقا راست ئۆزۈڭنىڭ خۇيىنى ئالدىمۇ نېمە، سېنىڭ سارائ خۇيۇڭنى ئاپتۇ... راست سەنمۇ ھازىرغىچە كوپېراتسىيىگە كۆنمەي، ھە دېسە قاملاشمىغان ئىشلارنى تېرىپ يۇرۇيسەن ئەمەسمۇ. راست... راست، بۇ موزاينى سەن بېقىپ قاتارغا قوشقاچقا، سېنىڭ ئۇرانىڭنى ئېلىپ چوڭ بوپتۇ... نەق سېنىڭ ئۆزۈڭ. ئەگەر سەن كالا بولۇپ قالغان بولساڭ ھەسەن گۇرۇپ شۇ تىنىقتا سېنى بوغۇزلاپ كوپېراتىپنىڭ گۆش ئالۇنىغا ئۆتكۈزۈپ قۇتۇلاتتى. خۇدايىم ياخشىمۇ ئادەملەرنى ئادەم گۆشى يەيدىغان قىلىپ ياراتماپتىكەن، بولمىسا ھەسەن گۇرۇپ سېنى ئاللىقاچان بوغۇزلاپ تەمىنلەشكە ئۆتكۈزۈپ بېرەتتى. ھا... ھا... ھا...

مۇسا كالا پوقنىڭ قۇلىقىغا كۆندۇرگۈچىلەرنىڭ گەپلىرى كىرمىدى. ئۇ ئېغىلغا ئاران كىرىپ موكلا يېتىپ تۇمشۇقى يەر تىرەپ قالغان، ئىششىغان باش - كۆزلىرىدىن يوغان كۆزلىرى كۆرۈنمەي قالغان تاغىل بۇقنىڭ باش - كۆزلىرىنى سىلاپ ھۆكۈرەپ ئېتىپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ كالىنىڭ ئاغزىدىكى قان ئارىلاش شالىنى يەڭلىرى بىلەن ئېرتىپ كىچىك بالىنىڭ بېشىنى سىلىغاندەك سىلاپ، ئۇنىڭ دۇمبىسىگە ئۆزىنى تاشلاپ قۇچاقلاپ يىغلىدى، سۆزلىدى:

— بالام، تاغىل بۇقا... گەپ ئاڭلا... سەن بەربىر كالا... ئەمما سەن مېنىڭ بالامغا ئوخشاش، ئوغلۇمغا ئوخشاش... مەن ساڭا چىدىمايمەن. ئەگەر سەن كوپېراتسىيىنىڭ ھارۋىسىنى سۆرەشكە كۆنمىسەڭ، سېنى ھەسەن گۇرۇپ تاز ئۆلتۇرۇپ، كوپېراتىپنىڭ

گۆش ئالۇنىنغا تۇتۇپ بېرىدۇ . سېنى ئۆلتۈرۈۋەتسە... مەن چىدىيالمايمەن... سەن ئۆلۈپ مەن قالغۇچە... مەن سەندىن بۇرۇن ئۆلسەم بولىدۇ . خۇدا بۇ مېھرىنى... سېنىڭ مېھرىڭنى ماڭا ساپتۇ... سەن ئۆلۈپ كەتسەڭ مەن ياشىيالمايمەن . سەن ئۆلۈپ كەتكۈچە مەنلا ئۆلۈپ كەتسەم بولىدۇ... ئۇنداق قىلما... مېنى دەپ ياشا . مەن سېنى بەك تەستە بېقىپ چوڭ قىلدىم ، قاتارغا قوشتۇم . سېنىڭ مۇشۇنچىلىك بولۇشۇڭ بەك تەسكە چۈشتى . مەن سېنى باققىچە ئانامنىڭ مېنى قانداق باققىنىنى ئاندىن بىلدىم . ئانداق قىلما سەن . بىز ھامان كومپىراتسىيىنىڭ قۇچىقىغا تۇغۇلدۇق . ئۇنىڭ ھارۋىسىنى سۆرىمىسەك ، ئۇنىڭغا ئىشلىمىسەك بىزگە كۈن بەرمەيدۇ . گەپ ئاڭلىغىن بالام . گەپ ئاڭلا... ھارۋىغا كۆنگىن ، كۆنمىسەڭ سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ . سېنى ئۆلتۈرۈۋەتسە... مەنمۇ... ئۆلۈپ كېتىمەن...

مۇسا كالا پوقى ئۇزاق يىغلىدى ، كالىنىڭ ئۇچىسىنى سىلاپ جىق گەپ قىلىپ ئاغزى تالدى . ئاندىن كالىنىڭ كۆزىگە قارىدى . تاغىل بۇقا كۆزىنى يۇمۇپ جىممىدە ياتاقتا ئىدى .

— ھۇ كالا... شۇنچە گەپ قىلسام مۆ دەپ بىر ئېغىز مۆرەپ قويماي پۇشۇلداپ ياتقىنىنى... ئىسىت ئاغزىم... ساڭا گەپ قىلغۇچە تامىغا گەپ قىلسامچۇ... بالام بولغان بىلەن بىر كالا - دە سەن... گەپ ئاڭلىمايدىغان... گەپ ئۇقمايدىغان ، — مۇسا كالا پوقى خاپا بولۇپ ، قېيىداپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇخلاش ئۈچۈن ئوقۇرغا مېڭىۋىدى ، تاغىل بۇقا يەر تىرەپ قالغان تۇمشۇقىنى ئاستا كۆتۈرۈپ ، ئىششىپ كەتكەن قاپاقلىرىنى تەستە ئېچىپ مۇسا كالا پوقىغا قاراپ ، چوڭقۇر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ ئىنجىقلىدى . مۇسا كالا پوقى كەينىگە ئۆرۈلدى .

— ھە شۇنچە گەپ قىلغاندىكىن ، مانا مۇشۇنداق بىرەر ئىنجىق بولسىمۇ چىقمامدۇ سەندىن . شۇنچە گەپ قىلسام كالىدەك پۇشۇلداپ ياتقاندىكىن ، ئۆلسەڭمۇ كارىمۇ يوق دەپ ئويلىغانتىم... كالا يەنە بىرنى ئىنجىقسىمان ، ئاۋازى بوش پۈتۈپ قالغان

هالەتتە مۆرەپ قويدى .

— ھە بوپتۇ... مەن يەنىلا ساڭا چىدىمايمەن ، — مۇسا كالا پوقى دىڭگۈسلاپ مېڭىپ يوغان داش قازان ئېسىقلىق ئوچاققا قۇرۇپ قالغان تېزەكتە ئوت يېقىپ ، داش قازاندىكى سۇنى ئىسسىتتى . ئاندىن ياغاچ تەڭلىگە ئۇسۇپ كېلىپ كالىنىڭ باش - كۆزىدىن باشلاپ قۇيرۇقىغىچە قېتىپ كەتكەن قان ئارىلاش لاينى يۇدى . يۇيۇپ بولۇپ ، كالىنىڭ يېنىغا تېزەكتە ئوت يېقىپ ئىسسىتتى .

— سېنى يۇيۇپ پاكىز ئېرىغداپ قويايى ، سەنمۇ دوست - دۇشمەنلىك بولۇپ قالدىڭ . نەچچە ۋاقىتتىن سەن چاپچىپ ، ئارتىلىپ ئويناپ رەنجىتكەن كالىلار سېنىڭ رەسۋا ھالىڭنى كۆرۈپ قوڭچە كۇلمىسۇن يەنە .

ئەتىسى ئەتىگەندە ، ھەسەن گۈرۈپ كەلگەندە ، مۇسا كالا پوقى ئۇنىڭ ئالدىغا باردى :

— ھەسىناخۇن ، تاغىل بۇقىنى مەن ھارۋىغا قاتاي . مەن ئىشلىتەي دەيمەن .

ھەسەن گۈرۈپ ئاچچىقلاپ كەتتى :

— ئادەمنى تولا زاڭلىق قىلما . ئۇنى ھەپتە - ئون كۈن ئوبدان باق . تازا سەمرىسۇن . گۇڭشىبدىكى كادىرلار باھالاشقا كەلسە شۇلارغا سويىمىز... ئۇ بىرمەڭ ئۆزۈڭگە ئوخشاش كوپېراتسىيگە كۇچ بەرمەيدىغان لامزەللە چىقتى .

— يامان كۇچتۇڭگۇر كالا بولغان . كۆندۇرگۈچىلەر ئۇنى ئەپلىيەلمەپتۇ . مەن بۇگۈن بىر ھارۋىغا قېتىپ باقاي . ئەپلىشىپ قالسا كۈندۈزى ھارۋىغا ، كېچىسى جۇۋازغا سېلىپ كۇچىدىن پايدىلىنايلى . قالغان كالىلار كۈندۈزى ئىشلەپ ، كېچىسى جۇۋازغا ماڭمايى يېتىۋېلىپ گۇڭشې كادىرلىرى يەيدىغان جۇۋاز يېغى ئۇلگۈرمەي ، ئۆزەڭلىمۇ تولا يامان ئاتلىق بولۇپ كەتتىڭلا...

— ھە ؟ سەن بۇ ئەتىۋارىڭنى ئاشۇنداق ئىشلىتەلەمسەن ؟

— ھەئە .

— ئەمسە سەن كۇندۇزى ھارۋىغا قات، كېچىسى جۇۋاز ھەيدە. شۇنداق قىلالىساڭ مەنمۇ سەندىن ئۆمرۇمدە بىر خۇش بولۇپ باقاي... ياللا سېنى كوپېراتسىيگە بىر ئىشلەيدىكەن دەپ قالاي.

ھەممە خەق ھەيران قالدى. مۇسا كالا پوقى تاغىل بۇقىنى ھارۋىغا قېتىۋىدى، تاغىل بۇقا خودىدى بۇرۇنلا ھارۋا سۆرەپ كۆنگەن كالىلاردەك مۇلايىم ھەم چاققان ھارۋا سۆرەپ كەتتى. تاياقمۇ، تىلمۇ كەتمىدى. «چۇ!» دېسە ماڭدى. «ۋۇ!» دېسە توختىدى. «سو!» دېسە ياندى. ھەممەيلەن ھەيران قېلىشتى. ھەممە كالىدىن جىق سۆرەپ، ئىتتىك مېڭىپ ھەسەن گۇرۇپنى خۇش قىلىۋەتتى. مۇسا كالا پوقى ھەممىدىن خۇشال، ھارۋىغا تاغىل بۇقا ئوسۇرۇپ سالغۇدەك جىق توپا باسسىمۇ سۆرەيدۇ. بىر قېتىلىقى مۇسا كالا پوقى ئاقساق پۇتىنى سۆرەپ، كالىغا ئىچى ئاغرىپ مەنمۇ ئېغىرسىنى سالماي دەپ ھارۋىغا چىقمىسا، تاغىل بۇقا ھەرگىز ماڭغىلى ئۇنىماي تۇرۇۋالىدۇ. مۇسا كالا پوقى ھارۋىنىڭ تۆپىسىگە تەستە يامىشىپ چىقىپ ئولتۇرسا تاغىل بۇقىنىڭ بەللىرى قېسىلىقتەك ئېگىلىپ، پەي - پۇتلىرى تىترەپ، تۇمشۇقلىرى كېرىلىپ، ئاغزىدىن شالى قۇيۇلۇپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ ھەم قىزىرىپ كەتسىمۇ، ھارۋىنى ئۇبدان تارتىدۇ. خەقلەر ھەيران قېلىشتى. مەھەللىدە «مۇسا كالا پوقى توكۇرەكنىڭ كالىسى گەپ ئۇقىدىكەن، غەرەز ئۇقىدىكەن. ئادەمدەك ئەقىللىقكەن» دېگەن سۆز - چۆچەك تارقىلىپ، يىراق - يېقىندىن ئادەملەر ئىشىنىپ - ئىشەنمەي كېلىپ، تاغىل بۇقىنى كۆرۈپ كەتتى. كۆرۈپ ھەيران قېلىشىپ ماختاپ كېتىشتى. مۇسا كالا پوقى ماختىنىپ خۇشال بولدى. ھەسەن گۇرۇپ تازمۇ ئۆمرىدە ئاغزىغا چىش چىقىپ تۇنجى قېتىم مۇسا كالا پوقىنى ماختاپ قويدى.

— يائاللا كالا پوقى، توكۇرەك. مەن ئۆمرۇمدە ھەممە ئادەمنى دەردىم چىقىۋەدەك ئىشلەتتىم. مۇسا كالا پوقىنى ئىشلىتەلمەسمەنمۇ دەپتىم، سېنىڭمۇ قىچىغاڭنى تاپىدىغان كۇن

بولمىدىكەن ـ ھە. سېنىمۇ ئىشلەتتىم. تاغىل بۇقاڭنى قازاقلا تاشلىۋەتكەن خوتۇن ـ بالىلىرىڭدىن ئەتىۋار كۆرىدىكەنسەن ئەمەسما، توكۇ.

— خۇدا سالغان ئوتقا ئامال يوق، — دەپ قويدى مۇسا كالا پوقى خۇشال بولۇپ. كۈندۈزى ھارۋىغا قوشۇپ، كېچىسى جۇۋازغا سالىدىغاندا تاغىل بۇقىنىڭ پۇتىنى يۆتكەرگە مادارى قالمايتتى.

— ھەدەپ ماڭمامسەن، قاراڭغۇ جۇۋازخانىدا سېنى كىم كۆرەتتى. ئاشۇ يەردە يېتىپ زىغىر كۈنجۈرسىنى، پاخىلىنى تازا يەيسەن. سەن يېگەننى ئېغىلدىكى قايسى كالا يېيەلەيتتى. تاڭ ئاتقۇچە تازا يەپ، قېنىپ كۆشەپ، ئۇخلىۋال، مەنمۇ ئۇخلايمەن. ناماز بامداتتا بىرەدەم ماڭساڭ، باشقا قېرى كالا ئىككى كۈن ھەيدىگەننى چىقىرىسەن. سەن قارىنىڭغا ئامراق، ئوبدان يەپ چوڭ بولدۇڭ. باشقا كالىلار بىلەن بىر ئېغىلدا ئۇخلىساڭ قورسىقىڭ غورىگىل قالىدۇ... ھۇ بەغەرەز!

كۈنلەر شۇنداق ئۆتتى. بۇ يېڭى ئىشقا تاغىل بۇقمۇ، مۇسا كالا پوقمۇ كۆنۈپ قالدى. ئەمما، مۇسا كالا پوقىنىڭ پات ـ پات كالا پوقنىغا تېيىلىپ كېتىدىغان كۈنلىرى كېلىپ، ئۇنى ئەمدى يەنە بىر كۆتۈرۈپ قويۇۋسىز بالاغا گىرىپتار قىلدى.

ئەقىللىق، كۆچتۇڭگۇر، قاملاشقان تاغىل بۇقىدىن موزاي ئالىمىز دەپ پات ـ پات ئۇ يەر ـ بۇ يەردىن ئىنىكىنى بۇقنىغا قويغىلى كەلگەن دېھقانلار مۇسا كالا پوقى بۇقىسىنى ئايىمىسۇن دەپ، ئۇن تۇخۇم، ئاز ـ تولا ئۇن، بىرەر خوراز، بەش زاغرا چاغلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىپ، مۇسا كالا پوقىنىڭ كۈنلىرىنى بايىاشات قىلغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇنتۇپ قالغان خوتۇنى ئايىمخان ئىككى ئوغلى قايىم بىلەن تۇرغۇنىنى، يەنە قۇچقىدا قازاقتىن بولغان ئوغلى ئالچىنبەگنى ئېلىپ كېلىپ قالدى. ئايىمخان مۇسا كالا پوقىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ ئۆزاق يىغلىدى.

— قېچىپ كەلدىم... مۇسىراخۇن... يۇرتقا چىدىمىدىم... سىلىگە چىدىمىدىم... يۇرت ـ كوينىڭ ئوتى يامانكەن... ئاچ قېلىپ

ئۆلسەممۇ يۈرتۇمدا ئۆلەي... هايات بولساڭلا ئايغىڭلاردا ئۆلەي دەپ قىچىپ يېنىپ كەلدىم... ئىككى ئوغلۇڭلارنى قازاق باققانتى... قازاقتىن بولغان بۇ ئوغلۇم سىلىگە ئېغىر كەلمەس، دەپ ئېيلىپ كەلدىم...

ئايىمخاننىڭ دات يىغىسى مۇسا كالا پوقىنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئايىمخان بىلەن ئۇنىڭ قۇچىقىدىكى ئوغلى كۆزىگە كۆرۈنمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى خېلى خوپ بوي تارتىپ سېمىز، ئەتلىك چوڭ بولۇپ قالغان ئىككى ئوغلىغا تىكىلىپ قالغانىدى. ئوغۇللىرى ئۇنىڭغا ياتسىراپ قارىشىپ تۇرۇشتى. «كەتكەندە كىچىكتى، گۆدەك ئەمەسمۇ... ئاۋۇ قايىمەكنىڭ چىراي - تۇرقى ئاتامنى تارتقاندەك، ماۋۇ تۇرغۇن ئانا تەرەپ تاغىسىغا ئوخشىغاندەك قىلامدۇ نېمە... كاساپەت. نېمە بولسا خېلى ئادەم بولۇپ قالغۇدەك...»

مۇسا كالا پوقىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ ئۇجۇقۇپ كەتتى. ئۆي بولمىغاندىكىن، خوتۇن - بالىلىرىنى ئېغىلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى سامانخانىغا باشلىدى. يوتقان - كۆرپە بولمىغاندىكىن، سامان ئۈستىگە كىگىزنى سېلىپ شۇ يەرگە چۈشتى. خوتۇن - بالىلىرىنى سامانغا كۆمۈپ ياتقۇزۇپ تاڭ ئاتقۇزدى.

مۇسا كالا پوقىنىڭ خوتۇن - بالىلىرىنىڭ قايتىپ كەلگىنىنى ئاڭلىغان مەھەللە - كوي بىردىن - ئىككىدىن كۆرگىلى، كۆرۈشكىلى كەلگىلى تۇردى. بۇ ئىشلار مۇسا كالا پوقىغا خەقىنىڭ تاغىل بۇقىسىنى كۆرگىلى كەلگىنىدەك تۇيۇلدى. خەقلەر «ئەمدى خوتۇن - بالىلىرى كەلگەندىكىن، ھەسەن گۈرۈپ ئاشىنىسىنى كۆچۈرۈۋېتىپ، كالا پوقىنىڭ ئۆيىنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ بەرسە بولىدۇ» دېيىشتى.

— ھۇي ئادەم، ھەسەن گۈرۈپقا دېمەملا... ئۆيىمىزنى بەرسۇن...

— دېمەيمەن...

— يەنە كالا پوقىلىقىنى قىلىدۇ. شۇنداق ئويلىغانىدىم.

ئەمسە مەن دەيمەن .

— گەپ قىلما . مىت قىلىپ ئاغزىڭى ئاچىدىغان بولساڭ تىلىڭنى كېسىمەن .

— بىز بىر كالا ، ئىت ، ھايۋان بولمىغاندىكىن ، ئادەم بولغاندىكىن ، ئۆيدە ئولتۇرساق ، ئۆز ئۆيىمىزگە ئىگە بولساق بولمامدۇ... دېگىنىم دېگەن مېنىڭ !...

— ئۆيۈڭگە ئىگە بولىدىغان ئادەم نېمىدەپ مەھكەم ئولتۇرماي ، قازاقنىڭ يايلىقىغا بېرىپ قوڭۇزنى شامالغا سېلىپ ئىللىنىدۇرۇپ كېلىسەن . ئىككى بالىنىڭ يۈزىنى قىلمايدىغان بولسام ، بۇ كەمگە بوغۇزلىۋېتىتىم ! ساڭا ئۆي لازىم بولىدىغان ئادەم ئۆينى تاشلاپ كەتمەيسەن . ئۆينى تاشلىغان ئادەمنىڭ ئۆيسىز قالىدىغانلىقىنى بىلمەمتىڭ . سەن تاشلىساڭ ، خەق ئىگىلەيدۇ . سەن ئولتۇرمىساڭ ، خەق ئولتۇرىدۇ...

— مەنمۇ شۇ ئىككى ئوغلۇڭنى دەپ شۇنداق قىلغان . ھەسەن گۈرۈپ دېگەن قوماق باش «ۋاي ، ئىرىڭ چوڭ چاتاق تەردى ، ھەممىڭنى سولايدۇ ، ئاتىدۇ . بالىلىرىڭنىمۇ ئېتىپ تۇخۇمىڭنى ، نەسلى ـ نەسەبىڭنى قۇرۇتۇۋېتىدۇ» دېسە قورقۇپ كېتىپ ، مەن نېمە بولساممۇ ئىككى ئوغلىمىز ھايات قالسۇن دەپ قېچىپتىمەن شۇ... ھۆ... ھۆ... ھۆ... سەن ئاشۇنداق يامان ئىشنى قىلمىغان بولساڭ بىزمۇ سورۇقچىلىقنى تارتمايتتۇق . ھۆ... ھۆ... ھۆ...

— بۇ دېگەن خۇدانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ، پېشانىمىزدە ئېرىمەيدىغان بىر توڭرا بار . شۇ توڭرا ئېرىمىغۇچە ، بىر تۆشۈكتىن چىقىپ يەنە بىر تۆشۈككە كىرگۈچە ، يەنە تېخى نى ـ نى كۆرگۈلۈكىمىز بار...

— ئەمسە بۇ سامانلىقتا قاچانغىچە ئولتۇرىمىز ؟

— خۇدايىمنىڭ بىر ئورۇنلاشتۇرۇشى بار . ئۆلۈككە گۆر ، تىرىككە ئۆي تېپىلىدۇ . غىت قىسىپ يۈر . بىر گەپ بولار...

مۇسا كالا پوقى شۇنداق دەپ توكۇر پۇتنى سۆرەپ سامانلىقتىن چىقىپ كەتتى . ئۇ ئاقساپ جۇۋازخانىنىڭ ئالدىغا

بېرىپ بىردەم تۇرۇپ ، جۇۋاز ھەيدەشكە قولى بارماي ، ئېغىلدىكى ئۆزى يېتىپ كۆنگەن ئوقۇرغا ئۆزىنى تاشلاپ ياتتى . جىمجىت كۆشەپ ياتقان تاغىل بۇقا «جۇۋاز ھەيدىمەمدۇق ؟» دەپ ئىنجىقلاپ مۆرەپ قويدى .

— جىم يات كالا . بۇگۈن جۇۋاز ھەيدىگىلى رايىم يوق . كۆڭلۈم پاراكەندە... — دەپ غۇتۇلدىدى مۇسا كالا پوقى .

سامانلىقتىن ئەگىشىپ چىقىپ كەلگەن ئايمخان ئوقۇر يېنىغا كەلدى . بىردەم ئېرىگە قاراپ تۇرۇپ :

— شۇنچە يەردىن سېغىنىپ كەلسەك ، نېمىدەپ بىز بىلەن ياتماي كالا ئېغىلىغا كىرىپ كالا بىلەن ياتىلا ؟

— كۆنۈپ قاپتىمەن... ئادەم بىلەن يېتىپ باقمىغىلى ئۇزاق جاھان بولدى .

— ئەمسە ماڭمۇ قاشلىرىدىن ئورۇن بەرسىلە...

— نېرى تۇر پاسكىنا... قولۇڭنى تارت... ماڭ جۇگۇ بالىلىرىڭ بىلەن يات... ئارىمىزدا نىكاھ يوق...

— بىز دېگەن ئىككى بالىغا ئاتا ـ ئانا بولغان كونا قەدىناسقۇ ؟

— ئەتە مەتنىياز قارىمنى تېپىپ نىكاھنى يېڭىلىغاندا بىر گەپ بولار .

ئايمخان يۇزىنى تۇتۇپ مىشىلداپ يىغلاپ كېتىۋېتىپ غوتۇلدىدى :

— تالادا ئوينىاڭ دېسە... قوڭى تەگمىگەن ، ئاشنا تۇتمىغان بايتال قالمىدى... قېرى بۇزۇق...

مۇسا كالا پوقى بېشىنى كۆتۈردى :

— ھۇ كالۋا... ئاشنادارچىلىق دېگەن باشقا ، ئەر ـ خوتۇنچىلىق باشقا... ئوچ بالىغا ئانا بولۇپ ھالال بىلەن ھارامنى ئايرىيالمايدۇ كالۋا... ئاشنادارچىلىق دېگەن بىر ئويۇن ، كۆڭۈل خۇشى... ئەر ـ خوتۇنچىلىق دېگەن رەسمىي ئىش . ئىككىسىنى تەڭ قىلغىلى بولامتىكى... ھۇ مەرەز... تاغدا يۈرۈپ دىنىمۇ ، قائىدە ـ يوسۇنىمۇ ئۇنتۇدىمۇ نېمە بۇ مەرەز... ئۆزىمىغۇ ئېچىپ قالغان

گۆش پۇراپ كەپتۇ...

مۇسا كالا پوقمىنىڭ ئاغزىدىن سائەت چىقىپ كەتسىمۇ ياكى تەڭرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى شۇنداقمۇ، ئۇلارغا ئەر ـ خوتۇنچىلىق نېسىپ بولمىدى...

ئەتىسى ئەتىگەندە، مۇسا كالا پوقى ھېچ ئىش بولمىغاندەك تاغىل بۇقىنى ھارۋىغا قوشۇپ، بىر ھارۋا قىغنى ئۈسۈپ ماڭغاندا، يولدا ئۆڭسۈلى ئۆچكەن ھەسەن گۇرۇپقا ئۇچراپ قالدى. ھەسەن گۇرۇپنىڭ پەيلى ياماڭ ئىدى.

— ھەي توكۇ... خوتۇن ـ بالىلىرىڭ يۇرتقا ئۇندىما؟

— ھەئە.

— ياللا، كالا پوقى بولغىنىڭ بىلەن ساماننىڭ تېگىدىن سۇ قۇيىدىغان كالا پوقىكەنسەن. جىمجىت كالا ئېغىلىدا يېتىپ ـ قوپۇپ يۇرسەڭ تېخى ئىچىم ئاغرىپتۇ. ئەمما، سەن يەرنىڭ تېگىدە يىلان كۆشىگەننى بىلىدىغان كالا پوقى توكۇ جىم يۇرمەي، قازاق ـ نىڭ يايلىقىغا خەۋەر سېلىپ، خوتۇن ـ بالىلىرىڭنى ئەكەلدىڭ...

— يوقسۇ... مەن ئىللا ـ بىللا خەۋەر قىلمىدىم، ئۆزى كەپتۇ.

— سەن مەن بىلەن ھەپىلىشىپ نېمە پايدا ئالارسەن؟ يەنە ماڭا باش ئاغرىقى تېپىپ بېرىپ، بېشىمنى ئوچاق قىلماقچىمۇسەن؟... خەپ سېنى، سەن نېمىدەپ قىغنى يېرىم ئۈستۈڭ، لىق بىر ھارۋا ئۈسىمايى. ھارۋىنى، كوپېراتسىيىنى كوشۇڭلاشتۇرماقچىغۇ. ئۆلۈمنىڭ كۆزى كۆرمەيدىغان توكۇ. مەن تاينىلىق سەن توكۇنىڭ ئىككىلى پۇتىنى باسماس قىلمايدىغان بولسام ئانامنىڭ بالىسى بولماي ئۆلەي!...

ھەسەن گۇرۇپ ئۆزىنىڭ مەخسۇس ئولتۇرىدىغان سۆلەتلىك ئات ھارۋىسىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ھارۋىسىدىكى گىلەمنىڭ ئاستىدىن كەتمەن دەستىسىدەك كالتېكىنى ئېلىپ كېلىپ مۇسا كالا پوقىنىڭ سول پاچىقىغا بىرنى سېلىۋىدى، مۇسا كالا پوقىنىڭ بىر ئۇنى ئاسمانغا چىقىپ، بىر ئۇنى يەرگە كىرىپ «ۋاي پۇتۇم» دېگىنىچە ھارۋىسىدىكى قىغنىڭ تۆپىدىن يەرگە يۇمىلاپ چۈشتى.

ھەسەن گۇرۇپ كالتەك بىلەن يەنە بىرنى سېلىشتۇردى، مۇسا كالا پوقىنىڭ ئۇنى ئۆچۈپ جىممىدە ياتتى. ھەسەن گۇرۇپ ئۇرماقچى بولۇپ كالتەكنى يەنە كۆتۈرۈپ بولۇپ، مۇسا كالا پوقىنىڭ جىممىدە ياتقىنىنى كۆرۈپ دېدى:

ـ ھۇ... ئەينۇ... كالا پوقى... ئىككى كالتەك يېگەنگە ئۆلەمتىڭ...

ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئاخىرى چۈشە ـ چۈشمەي تاغىل بۇقا ھۆركىرىگەنچە ئېتىلىپ كېلىپ ھەسەن گۇرۇپنىڭ ئاچ بىقىنىغا كېللىشتۇرۇپ بىرنى ئوسۇپلا دۈم چۈشۈرۈپ، قوڭ، يانپاش، توقۇز كۆزلىرىگە پىتىغلاپ، دەسسەپ، چاپچىپ، ئورغاقتەك يوغان ھەم ئۇچلۇق مۇڭگۈزى بىلەن نىقتاپ، مۇڭگۈزىنى دۈمبىسىدىن قاتتىق پاتۈردى. ھەسەن گۇرۇپنىڭ بىر ئۇنى ئاسمانغا، بىر ئۇنى يەرگە كىرىپ، دېھقانىنىڭ ئارىسى سانجىلغان ياۋا توڭگۈزدەك چىرقىراپ كەتتى. مۇڭگۈز سانجىلغان يەردىن جىرتىلداپ چىققان قان تاغىل بۇقىنىڭ پېشانە ھەم پاتىكىدىكى بۇقىلىق لوككىسى، ئەركەك چۈپۈرىنى بويۇۋەتتى. بۇقا ھۆركىرەپ ئاۋازى پۈتۈپ كەتكۈچە يەرگە نىقتاپ، مۇڭگۈزىنى يېرىمغا كەلگۈچە پاتۈردى. ھەسەن گۇرۇپ خېلى تىرتاڭلاپ ۋارقىراپ، ئېلىپچەكلەپ باقتى. ئەمما ئىزىدىن قىمىر قىلالمىدى. ھەسەن گۇرۇپنىڭ ھارۋىكىشى ئېتىلىپ كېلىپ ئۇنىڭ قولىدىن چىقىپ كەتكەن كالتەكنى ئېلىپ، تاغىل بۇقىنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ كالتەك ئۇردى. بۇقا ھۆركىرەپ ئېشىنى كۆتۈرۈپ بىر سىلكىۋىدى، ھەسەن گۇرۇپ ئەسكى چاپاننى چۆرۈگەندەك بەش ـ ئالتە چامدام يەرگە پۈرلىشىپ چۈشۈپ، تىرتاڭلاپ جىم بولدى. بۇقا ئۇنى پۈتكەن ھالدا ھۆركىرەپ ھارۋىكەشكە ئېتىلدى. ھارۋىكەش قېچىپ تۇرۇپ بىرقانچە كالتەك ئۇرالمدى. كالتەك تەگكەنچە غالجىرلاشقان بۇقا پەرۋاسىز ھۆركىرەپ، ئاغزىدىن كۆپۈك چاچرىتىپ ھارۋىكەشنى تېخىمۇ قوغلىدى. ھارۋىكەش «ۋاي ئادەم بارمۇ؟... ئادەم ئۆلدى!» دەپ ۋارقىراپ قاچتى. تاغىل بۇقا

هارۋىسىدىكى قىزغىنى بالىلار غالتەك سۆرەپ هارۋىكەشنى قوغلاپ ئېتىلدى. هارۋىكەش قورقۇنچتا قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانغا كۆزى يېتىپ، يول بويىدىكى يوغان بىر تېرەككە يامىشىپ چىقىپ ئۇلگۈردى. تاغىل بۇقا ھۆركىرەپ، تېرەكنى ئۇسۇپ، تۇرتۈپ قان تولغان كۆزلىرى بىلەن ئوچ غۇلاچ ئېگىزلىكتە تېرەككە پاقىدەك چاپلىشىپ يىغلامسىراپ تۇرغان هارۋىكەشكە پوتۇپ قالغان ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ توختىماي ھۆركىرىدى. بۇرۇنلىرى كېرىلىپ پۇشقۇردى. بۇنى كۆرگەن هارۋىكەشنىڭ تامبىلىنىڭ ئېغىدىن سۈيدۈكى سۈزمە بولۇپ ئاققىلى تۇردى. ئۇ توختىماي «ئادەم ئۆلدى !... قۇتقۇزۇڭلار، ئادەم بارمۇ ؟ !» دەپ ۋارقىراۋەردى. تاغىل بۇقا ھەر قېتىم تېرەكنى تازا كۈچەپ، ھۆركىرەپ ئوسكەندە تېرەك ھېلى سۇنۇپ ياكى قومۇرۇلۇپ كېتىدىغاندەك غاراسلاپ پۇلاڭلاپ تۇردى. هارۋىكەش تېرەككە تېخىمۇ چىڭ چاپلىشىپ شاخلارنى چىڭ گىرەلىۋالدى. ئۇنىڭغىچە تەرەپتىن ئادەملەر يۈگۈرۈشۈپ كەلدى. تاغىل بۇقا تېرەك تۈۋىدە تۆت پۇتى تىزىغچە توپىغا پاتقانىدى. خەقلەر يىگىرمە قەدەم نېرىدا قان توپىدا لاي بولۇپ ياتقان هەسەن گۇرۇپنى كۆردى. ئۇنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىدىن، ئىككى قۇلىقىدىن، دۇمبىسىدىن، ئىشتان ئاغلىرىدىن قان تېخىچە چىقىۋېتىپتۇ. كۆزلىرى هېلى چاچراپ چىقىپ كېتىدىغاندەك پولتىيىپ چىقىپ تۇرۇپتۇ. مىدىر ـ مىدىر قىلماي، ئۇنىمۇ يوق ياتىدۇ. ئۇنىڭدىن ئون قەدەم نېرىدا مۇسا كالا پوقى ئىنجىقلاپ ياتىدۇ. ئۇنىڭ سول پۇتى يوتىسىدىن چېقىلغان بولۇپ، يەرنىڭ تېگىدىن ئىنجىقلايدۇ. خەقلەر هەسەن گۇرۇپنىڭ ئۆلگەنلىكىنى جەزم قىلىشتى. ئاندىن تاغىل بۇقىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ، سەككىز ـ ئون ئادەم تەڭلا «ئاللاھۇئەكبەر !» دەپ ۋارقىراپ قىغ چىقىرىدىغان تۆمۇر ئارىنى تاغىل بۇقىنىڭ ھەر تەرىپىدىن تەڭ تىقىشتى. تاغىل بۇقا قاتتىق ھۆركىرەپ تېرەكنى تاشلاپ، ھەر تەرەپكە ئادەملەرگە ئېتىلىپ، بەش ـ ئالتە قەدەم مېڭىپ دۇم يىقىلىپ تۇمشۇقى يەر تىرەپ قالدى.

شۇنداقتىمۇ دۆلۈنۈپ ، تىزلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا يەتتە - سەككىز ئارا يەنە تىقىلدى . بۇقا قاتتىق بىرقانچىنى ھۆركىرەپ ، قان تولغان كۆزلىرى چەكچەيگەن ، ئاغزىدىن چىققان ئاق كۆپۈك توپىغا قۇيۇلۇپ لاي بولغان ھالدا جىم بولدى .

ھەسەن گۇرۇپپىنىڭ ئۆلۈمى داغدۇغىلىق ئۇزىتىلدى . ھەتتا ناھىيىدىن پىكاپقا ئولتۇرغان باشلىقلارمۇ كەلدى . ئۆلۈم كاتتا ئۇزىتىلدىيۇ ، يۇرت - مەھەللىدىكى دېھقانلارنىڭ تارمۇچتەك تارتىشاڭغۇ ، تاتىراڭغۇ يۇزلىرىدە قايغۇ يوق ئىدى . ئىچ ئاغرىتىشتا يوق يۇغۇچىغا كىرگەن ئاخۇنۇملار «كۆتەن ئۇچىيى چىقىپ كېتىپتۇ» دېگەن سۆز - چۆچەكنى كۈسۈرلىشىپ سۆزلىشىپ يۈردى . يۇقىرىدىن كەلگەنلەر ھەسەن گۇرۇپپىنى يەرلىكىدە قويۇپلا ئورنىغا بارات چەكەدىنى باشلىق قىلىپ ئېلان قىلدى . بارات چەكەدى يۇقىرىدىن كەلگەنلەرگە «مۇسا كالا پوقى بۇ كالىغا گەپ ئۆگىتىپ ، رەھمەتلىك ھەسەن گۇرۇپپىنى ئۆلتۈرگۈزۈۋەتتى . چۈنكى ، ئۇ كالىنى كىچىكىدىن گەپ ئۇقىدىغان قىلىپ بېقىپ چوڭ قىلغان» دەپ چاقتى . شۇنىڭ بىلەن يوتىسىدىن سۈنۈپ ماڭالماس بولۇپ ياتقان مۇسا كالا پوقىنى ياتقان ئېغىلىدىن كۆتۈر - كۆتۈر قىلىپ قولغا ئېلىپ ئەكېتىشتى . ئايىمخان «تۇغۇلغان يۇرتۇمدىن يەنىلا قازاقنىڭ يايلىقى ئوبدانكەن . قېرى بولسىمۇ قازاق ئېرىمنى تاپاي» دەپ يىغلاپ بالىلىرىنى ئېلىپ ، يەنە تاغ ئاتلاپ كەتتى .

مۇسا كالا پوقىنى ئون يىللىق كېسىۋەتتى . ئون يىلدىن كېيىن مۇسا كالا پوقى قېرىپ مۈكچەيگەن ، ئاغزىدا چىشى قالمىغان ، چاچ - ساقىلى ئاقارغان ھالدا ئىككى قولتۇق تايىغىغا تايىنىپ يۇرتىغا قايتىپ كەلدى . ئەمما ، يۇرتتا ئۇنى تونۇيدىغان ئادەم ، باش تىقارغا نە بىرەر ئۆي قالمىغانىدى . كوپېراتسىيە چۈۋۈلۈپ كەتكەن ، يەر - چارۋا خەققە تارقىتىلىپ بولغان بولغاچقا ، ئەترەتنىڭ قوتىنىمۇ قالماپتۇ . ئۇنىڭغا ھېچكىم پەرۋامۇ قىلمىدى . ئاندا - ساندا تونۇيدىغانلار ئۇنى ئانچە - مۇنچە ئۆيدە بىرەر ۋاخ تاماق بېرىپ بىرەر كېچە مېھمان قىلدى . كېيىن ئۇ كوچىدا

قالدى . ئۇ كوچىدا دۇڭغاسلاپ يۈرۈپ ، ئۆزىدىنمۇ بەتتەر ھالەتتە سارائدەك سىياقتا كېلىپ قالغان بارات چەكەدىنى كۆردى . ئۇ ئون قەدەم نېرىدىن تىنغۇسىز سېسىق پۇرايدىكەن . ئۇ بىر خىل بىلىپ بولماس ھايات تۇرۇپ سېسىپ كېتىش كېسىلىگە گىرىپتار بولغان يولۇپ ، بەدىنى قوغۇنىنىڭ شاپىقىدىن سېسىپ مىلتىقلاپ سۈيى ئاققاندەك ، پۇتىنىڭ ئۇچىدىن باشلاپ كۆكىرىپ ، قاربداپ سېسىپ ئاقىدىكەن . تېرىسى سېسىپ ، قىزىل ئەتلىرى ، سارغۇچ سۆڭەكلىرى كۆرۈنۈپ قالىدىكەن . ئەمما ئۆلمەيدىكەن . خەقلەرنىڭ دېيىشىچە «ئۇنىڭ يۇرت ـ مەھەللىدە چاقمىغان ئادەمى قالمىغان» . يېقىندا ، بىرقانچە ياش بالىلارنى «مەسچىتكە كىردى ، نامازئوقۇدى» دەپ چېقىپ قويۇپ تۇرمىگە سولىتىۋەتكەنمىش . بىرقانچە مويىسپىتنى «مەخپىي ھەرەمگە باردى» دەپ چېقىپ ئۇلارنىڭ ئۆيۈڭاقىنى مۇسادىرە قىلغۇزۇۋەتكەنمىش . شۇڭا ، خەقنىڭ قىساسى ھەم قارغىشى تۇتۇپ ، مانا مۇشۇنداق ئادەم ئاڭلاپ باقمىغان ھايات تۇرۇپ سېسىپ ئېقىپ كېتىش كېسىلىگە گىرىپتار بولغانمىش . ئۇنى خوتۇن ـ بالىلىرىمۇ تاشلىۋېتىپ ئۆيدىن چىقىرىۋېتىپتىمىش . چۈنكى ئۇ تۇرغان يەردە ئون قەدەم يەردە ئادەم تۇرغۇسىز سېسىق پۇراق تارقايدىكەن . ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا ئىگىدارچىلىق قىلىپ ساناتورىيىگە ئاپىرىپ قويغانىكەن . ساناتورىيىدىكى ئادەملەر سېسىق پۇراقىغا چىدىيالماي ئۇنى ساناتورىيىدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ . ئۇ پات ـ پات خوتۇن ـ بالىلىرى ، ساناتورىيىنىڭ ئۇستىدىن ھۆكۈمەتكە ئەرز قىلىپ بارىدىكەن . ئەمما ، ئۇنىڭ سېسىق پۇرىقىدىن ھەممىسى قېچىپ ھېچقايسىسى ئۇنىڭغا يېقىن يولىمايدىكەن . ماسكا تاقىغان ساقچىلار : «ھە ، سىز كېتىپ تۇرۇڭ ، بىز يېقىندا بارىمىز» دەپ قويۇپ ماشىنىغا سېلىپ ئەكېلىپ قويىدىكەن . ئۇ مەسچىتكە كىرىۋىدى ، جامائەت ئۇنى يېقىن يولاتمىدى . چۈنكى ، ئۇنىڭدىن چىقىۋاتقان سېسىق پۇراققا مەسچىت جامائىتىمۇ چىدىيالماي قالدى . مۇسا كالا پوقى ئۇنىڭغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى : «خۇدايا تۇۋا ، ئۆز قوۋمىغا شۇملۇق قىلغان ئادەم مۇشۇنداق خارۇزار

بولمىدىغان بولسا ، مېنىڭ شۇكۇر ، ئۇنىڭدىن مەن مېنىڭ ھەسسە ئوبدانكەنمەن . خۇدا بەندەم دېگەن بەندىگە بۇنداق خارلىقنى سالمىغايسەن » دەپ ياقىسىنى تۇتتى . مۇسا كالا پوقى مەسچىتتە بىر قىشنى ئۆتكۈزدى . ئەتىياز كەلگەندە ، ئۆز يۇرتىغا ياتسىراش ھەم مۇساپىرلىق ، غېرىبلىق ئېغىر كېلىپ ، مەسچىت جامائىتى بىلەن خوشلىشىپ ، «ئاشۇ يەرگە كۆنۈپ قاپتىمەن ، تىرىكىم كۆنگەن يەردە ئۆلۈكۈم قالسۇن» دەپ تۇرمىگە كەتتى . چۈنكى ، ئۇنى تۇرمىدىكى گۇندىپايدىن تارتىپ ھەممە جىنايەتچى ۋاي كالا پوقى دېسە كالا پوقى دەپ ھۆرمەت قىلاتتى . ئاغرىپ قالسا ھەممىسى ئۇنى يوقلايتتى . چۈنكى ، ئۇ تۇرمىدە ناۋاينىڭ تونۇرىغا ئوت قالاپ يۈرۈپ ئۈستا ناۋاي بولۇپ قالغان . ئۇنىڭ ياققان نېنى ھەممىگە تېتىيتتى . مۇددىتى توشۇپ قايتقاندا ، گۇندىپايدىن تارتىپ جىنايەتچىگىچە ھەممىسى ئۇنى كۆز يېشى قىلىپ يىغلىشىپ ئۇزاتقان . تۇرمە باشلىقى :

— بۇ يەر ئادەم كېلىدىغان يەر ئەمەس . بىز سىزنى يەنە كېلىڭ دېمەيمىز . ئەمما ، سىزگە بەك كۆنۈپ قاپتىكەنمىز . ئەگەر يۇرتىڭىزغا كۆنەلمەي قالسىڭىز مۇشۇ يەرگە قايتىپ كېلىڭ . ئاتىمىز ئۆلسە يىغلىمىغان ، سىزدىن ئايرىلغانغا چىدىمايۋاتىمىز... سىلەر بىزنى يامان كۆرۈسىلەر ، بىزمۇ سىلەردەك ئادەم ، يۈرىكىمىز ئوخشاش گۆش . سىلەر ئۆزۈڭلارنى گۇناھكار ، بىزنى گۇندىپاي دەيسىلەر . ئەمما ، سىلەرنىڭ گۇناھىڭلار ئون ـ ئون بەش يىلدا تۈگەپ ، بۇ يەردىن كېتىسىلەر ، ئەمما ، بىز ئۆمۈر بويى تۇرمىدە ياشايمىز... بىز ئوخشاش ، ھەتتا سىلەر بىزدىن ياخشى . بىز كۆنۈشۈپ قالدۇق . يۇرتىڭىزدا كۆڭلىڭىز سۇ ئىچمىسە قايتىپ كېلىڭ... يەنە بىزگە سىزدەك ئاتا ناۋاي ھەر زامان كېرەك ، — دېگەنىدى كۆز يېشى قىلىپ .

شۇنداق قىلىپ ، مۇسا كالا پوقى يۇرتىدىن تۇرمىنى ئەۋزەل كۆرۈپ قايتىپ كەتتى . چۈنكى ، تۇرمىدىكى ئۆزئارا كۆيۈمچانلىق ، مېھىر ـ مۇھەببەتلىك ھايانقا كۆنۈپ قالغانىدى .

قارچىغا بالىسى

(تەكلىماكاننىڭ شايار تەۋەسىدىكى ئىپتىدائىي توغراقلىق ئارىسىدا ئاقىدىغان تارىم دەرياسىنىڭ كېمە قاتنايدىغان غول ئېقىنى بويىدىكى ئوۋچىلارنىڭ ھېكايىسى.)

قىشتىكى سوغۇق ھەم ساپ ھاۋا يۈزگە ئۇرۇلۇپ، ئۇنىڭدىن ئالغان نەپەس شەھەرنىڭ بۇزۇق ھاۋاسىدىن زەئىپلەشكەن ئۆپكىنى زەيپانە ئۇيقۇدىن ئويغاتقاندەك ئادەمنىڭ روھى كۆتۈرۈلۈپ، قۇشتەك يەڭگىل، سەگەك، چېچەن بىر راھەتلىك ئېقىم تومۇرلاردا ئۇيۇشقا باشلىغان قانلارنى ئۇرغۇتتى. سۇبھى بىلەن تەڭ شايار بازىرىدىن چىقىپ كەتكەن ماشىنىغا ئەمدىلەتىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئوچاقتا ئوت قالاشقا تۇتۇنغان ئاشپەز ئەسنەپ كۆزىنىڭ چاپقىنى ئۇۇۋلاپ قاراپ قالدى. مەسچىتكە ئالدىراپ ماڭغان جامائەت بىردىن - ئىككىدىن يولدا ئۇچراپ، بىر توپقا ئايلاندى. بارا - بارا قويۇق مەھەللە ئاخىرلىشىپ، چەكسىز دالا، دالىدا ئۆسكەن سۆكسۈك، يۇلغۇنلار، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇ يەر - بۇ يەردە مومايىنىڭ ئاق لېچىكىدەك پارچە قارلار كۆرۈندى. كېچە بولسىمۇ قاراڭغۇ ئەمەستەك زەڭگەر كۆرۈنىدىغان ئاسمان، سەبىينىڭ كۆڭلىدەك سۈزۈك كۆرۈندى. ئۆچۈش ئالدىدىكى خىرەلەشكەن يۇلتۇزلار يىراقلاپ كېتىۋاتقان قىزغا ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان

هالدا تەلمۇرگەندەك ، ئادەمنى سېغىندۇرۇپ كۆز قىسقاندەك كۆرۈندى . يىراقتا قارا كۆرۈنگەن مەھەللىدىن ئاندا ـ ساندا ۋاخ قالغان خورازنىڭ چىللىشى ئاڭلاندى . تاڭ سۈزۈلدى . سۈزۈلگەنچە دالا شۇنچە چىرايلىق جۇڭاندەك يېقىملىقلاشتى . قويۇق يۇلغۇننىڭ قىش سوغۇقىدىن قاتقان قىزىل ياپراقلىرى مەڭزىدىن قان تېمىپ تۇرغان پەردازسىز سەھرا قىزىدەك شۇنچە يېقىملىق ئىدى . ئۇنىڭ ئۇششاق تال چىۋنقلىرى قىرىق كوكۇلىلىق قىزنىڭ ئۆرۈمە چېچىغا ئوخشىسا ، ئاراشلىرىدىن كۆرۈنىدىغان ئاق قارلار ۋىلىقلاپ كۈلسە كۆرۈنىدىغان چىشلىرىدەك ئادەمگە لەززەت بېغىشلىدى . يوغان قارا دۆڭ ھۆكۈرەپ يۇگۇرۇۋاتقاندەك ماڭغان يوغان ماشىنىدىن ئۇرکىگەن چۆل تورغايلىرى چاتقاللار ئارىسىدىن قاڭقىپ ئېگىز ـ پەس ئۇچۇپ ، بىر ـ بىرىگە قورقۇنچلۇق مەخلۇقتىن شۇم خەۋەر بېرىپ ئەنسىز سايرىسا ، ياۋا توشقانلار ھەر تەرەپكە پەرتىلەپ قاچتى . يىراقتىن سۈيۈق توغراقلار كۆرۈنۈشكە باشلىدى .

— توشقان تولىكەن ، مىلتىق بولسىمۇ تازا بىر پۇخادىن چىققۇدەك ئوۋ قىلغىلى بولغۇدەك .

— خەقنىڭ مىلتىقى بولسا بۇنداق جىق توشقان نېمە قىلىدۇ ئاكىچا ، — دېدى بىزنى چۆلگە باشلاپ ماڭغان دوستىمىز ئابلەت .

— نېمە ، يەنە بىر دەڭە ، نېمە دېدىڭىز ؟

— ئاكىچا دېدىم .

— ئاچا دېگەندەك ئاڭلىنىپ كەتتى . ئاكىچا دېگەن نېمە دېگىنىڭلا ؟

— ئاغىنە دەيلى دېسەك ، سىلى مەندىن چوڭ . ئاكا دەي دېسەم مەنمۇ ئانچە كىچىك ئەمەس . ئادىشوي دېسەم قوپال ئاڭلىنىدۇ . ھەم ئاغىنىدەك ، ھەم ئاكىدەك ، ھەم يېقىن تۇغقاندەك ئادەمنى ئاكىچا دەيمىز ، — دەپ چۈشەندۈردى ئابلەت .

سۈيۈق قېرى توغراقلار قويۇق ياش توغراقلارغا ئارىلىشىپ بارغانچە قويۇق ئورمانغا ئايلاندى . قېرى توغراقلار ھەر خىل

سۇرلۇك شەكىلدە ئادەمنى ئەيمەندۇرسە ، قويۇق تۇز ئۆسكەن ياش توغراقلار ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا قېرى سەركەردىنىڭ لەشكەرلىرىدەك سەپراس بولۇپ تىك تۇرغاندەك كۆرۈندى . يۇمشاق ئاق توپا ماشىنا چاقىدا سۇدەك ئېقىپ ، خۇمدانىنىڭ تۇتۇندەك ئاسمانغا كۆتۇرۈلەتتى ، تىلسىماتتەك جىمجىت توغراقلىقتا سەت ھۆكۈمرەپ كېتىۋاتقان ماشىنا توغراقلارنى جەڭ مەيدانىدا ئىس ـ تۈتەك ئارىسىدا قالغان لەشكەردەك قالدۇرۇپ ، توغراقلار ئارىسىدا ئاي شەكىللىك ئۇزۇن قىلىچنى تاشلاپ قويغاندەك سوزۇلۇپ ئاستا ئېقىۋاتقان تارىم دەرياسى بويىدىكى كېچىككە كەلدى... بىنادىن ئىككىنى سالغۇدەك يەرنى ئىگىلەپ سۇ ئۈستىدە لەيلەپ تۇرغان كېمە ھازىر تۆمۇر قوزۇقلا باغلىنىپ ، لەيلىمە كۆۋرۈك بولغانىدى . ھازىرغىچە تارىم دەرياسىنىڭ ئۇماچتەك لاي سۈيىنى كۆرگەنىدىم . ھازىر بۇ سۇزۇك سۇنى كۆرۈپ رەھمەتلىك چوڭ ئانام ئېسىمگە كەلدى . چوڭ ئانام مانا مۇشۇنداق سۇزۇك ئېقىن سۇنى كۆرسە ئەجەب چۆچۈرە سالغۇدەك سۇزۇك ، چىرايلىق سۇكەن دەپ جېنىنى سۆيۈنۈپ كېتىدىغان . بۇ چىرايلىق ، سۇزۇك سۇنىڭ ئاقمىنىنى كۆرمىگىلى ئۇزاق بولغانىدى . سۇ ناھايىتى ئېغىر سۇكۇنات بىلەن ئاقاتتى . ئەمما تېگى ـ تېگىدىن ۋۇجۇدىدىن پاكلىق ، سالماقلىق بىلەن ئاقاتتى . ئېقىپ ـ ئېقىپ تارىم ۋادىسىدىكى بارلىق جانلىق ـ جانسىزلارنىڭ ئۈسىغان يېرىنى قاندۇرۇپ ، ئاخىر توغراقلار ئارىسىغا ، تەكلىماكان قۇملۇقىغا مۇشۇ ۋادىنىڭ بارلىق خۇشاللىق ـ خاپىلىقلىرىنى قارىغا سىغدۇرۇپ سۇكوت ئىچىدە غەمكىن سىڭىپ ئاققىلى قانچە مىڭ يىللار بولغانىدى . ساپ ھاۋا ، سۇزۇك سۇ ، بىپايان قۇملۇق ، چەكسىز توغراقلىق روھىغا سىڭىشىپ دۇغ بولۇپ ، پۇرۇخ بولۇپ ، ئىچىمنى تولدۇرغان بۇرۇختۇملۇقنى تارتىپ كەتتى . بولۇپمۇ تارىم دەرياسىنىڭ سۇيى ئىچىمدىكى لەختە ـ لەختە روھىي زەرداپىلىرىمنى تارتىپ كەتكەندەك يەڭگىل تىنىپ يېنىكلەپ

كەتتىم . ئۇيغۇر خەلقى ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بار دېگەن چۆچەكنى بىكار توقۇماپتىكەن . ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بارلىقىنى تىنالماي كۈندىن - كۈنگە قورسىقى ئېسىلىپ ماڭالماي ، ماڭالمىغانچە تىنالماي قالغان ساتىراش ئاخىر بولالماي چۆلگە چىقىپ ئىنىس - جىن يوق يەردىكى بىر كونا قۇدۇققا دۇم يېتىپ تۇرۇپ ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بار ، دەپ ئۈچ مەرتەم ۋارقىرىغاندىن كېيىن قورسىقى بوشاپ كېتىپتۇ . ساتىراش كەتكەندىن كېيىن ، بۇ كونا قۇدۇقتىن ئاجايىپ چىرايلىق بىر قومۇش ئۈنۈپ چىقىپتۇ . پادىچى مال بېقىپ قۇدۇق بېشىغا كېلىپ قارىسا ، قومۇش كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنۈپ ئۈنىڭدىن بىر نەي ياساپ چاپتىكەن . نەينىڭ ئاۋازى ئادەم گەپ قىلغاندەك ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بار دەپ چىقىپتۇ . نەيچى نەينىڭ گەپ قىلغىنىدىن ھەيران قېلىپ ، خاتا ئىشتتىممۇ ، نەي گەپ قىلامدۇ ، دەپ ئەتراپىغا قارىسا ، ئادەم تۇگۈل ئىنسى - جىن يوق . خاتا ئاڭلىغان ئوخشايمەن دەپ نەينى يەنە پۈۋلىگەنىكەن . نەيدىن يەنە ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بار دېگەن ئاھاڭ چىقىپتۇ . پادىچى قورقۇپ كېتىپ نەينى قۇدۇققا تاشلىۋېتىپتۇ . ئەمدى ئۇھ دەپ تۇرسا ، نەي ياساش ئۇچۇن كەسكەن قومۇشنىڭ قۇلاقلىرىنى يەپ قالغان قوي ، ئۆچكە ، كالا مەرىسە ، مۆرىسە ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بار دەپ مەرگۈدەك ، مۆرىگۈدەك . پادىچى تېخىمۇ قورقۇپ كېتىپتۇ . ئاشۇنداق مەرگەن ، مۆرىگەن قوي ، كالىنى تاشلىۋېتەي دېسە زىيان بولىدىكەن . باقاي دېسە سەن كالا - قويلىرىڭغا قانداق مەرەش ، مۆرەشنى ئۆگەتتىڭ ، دەپ پادىشاھنىڭ كاللىسىنى ئېلىشىدىن قورقىدىكەن . ئاخىر بىر ئەقىل تېپىپ ئاشۇنداق مەرەپ ، مۆرەيدىغان كالا - قويلىرىنىڭ ئاغزىنى بوغۇپ بازارغا ئەكىرىپ ساتماقچى بوپتۇ . خېرىدار ئالماقچى بوپتۇ . ئەمما ، ئاغزى بوغۇقلۇقىنى كۆرۈپ ئاغزىدا كېسەل بارمۇ نېمە ، كۆرۈپ باقاي دەپ قوي - كالىنىڭ ئاغزىدىكى بوغۇقنى يەشكەنىكەن ، شۇئان

قويمۇ ، كالىمۇ ھېلىقى قورقۇنچلۇق گەپنى دەپ مۆرەپ ، مەرەپتۇ . بازاردىكى بارلىق خالايىق بۇ سۆزنى ئاڭلاپ بازارنىمۇ ، قوي - كالىسىنىمۇ تاشلاپ ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قېچىپتۇ . بۇنى كۆرگەن پادىچىمۇ قوي - كالىسىنى تاشلاپ قېچىپتۇ . لەشكەرلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ بازارغا باستۇرۇپ كىرسە ، مال بازىرىدا بىرمۇ ئادەم يوق . مال - چارۋىلار ئىگىسىز قاپتۇدەك . بۇنى كۆرگەن زىنداننىڭ ئىگىسىز قالغان بارلىق ماللارنى قاسساپقا سېتىپ ، پۇلىنى يانچۇقىغا سېلىپ ، بېيىپ كېتىپتۇ . قاسساپ ئەرزان ئالغان مالنى ئۆلتۇرۇپ گۆشىنى سېتىپ باي بوپتۇ . ھېلىقى مالنىڭ گۆشىنى يېگەن ھەممە ئادەمنىڭ ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بار دېگەن گەپىنى دېگۈسى كېلىپ ئىچى تىتىلدايدىكەن . دېسىلا ئىچىنىڭ سىقىلىشى بوشايدىكەن . ئەمما ، يەنە بىرەمدە دېگۈسى كېلىپ تۇرالمايدىكەن ، ئۆزىدارا دېيىشسە ، ۋاي دېمىسەڭمۇ ھەممە ئادەم بىلىدىغان گەپ دەپ بىر - بىرىدىن خاپا بولۇشىدىكەنۇ ، ئەمما يەنە ھەممە ئادەم بىلىدىغان شۇ گەپنى يەنە دېيىشمىسە تۇرالمايدىكەن . دېيىشسىلا قىمىلداپ تۇرالماي قالغان ئىچى بىرەدەم بېسىقىدىكەن . ئەمما ، دېگەنلەرنى دېمىگەنلەر زىنداننىڭگە دەپ قويىدىكەن . بۇنى ئاڭلاپ قالغان زىنداننىڭى ئۇلارنى تۇتۇپ كاللىسىنى ئاپتۇ . كاللا كېسىشتىن زېرىككەن ، قىلچىنىڭ بېسى ئۆتمەس بولۇپ كەتكەن جاللاتلار بەش تەڭگە بەرسە قويۇۋېتىدىغان بوپتۇ . شۇنىڭ بىلەن شۇنداق دېگەنلەردىن زىنداننىڭى بىلەن جاللاتلار پۇل ئېلىپ باي بولۇپ ، ئىشكىلىرى ئالتۇندىن ، تاملىرى كۈمۈشتىن ، ھەتتا ئىتىلىرىنىڭ يالاقلىرىمۇ ئالتۇندىن بولۇپتۇ . خەقلەر كەمبەغەللىشىپ كەتسىمۇ قورساق كۆپىدىغان كېسەلدىن ساقىنىش ئۈچۈن ئاۋۋال بەش تەڭگە تەييارلاپ قويۇپ ، قورساق كۆپۈپ ، تىنىالماي ، ماڭالماي قالغان چاغدا شۇنداق دەيدىكەن . دەرھال قورسىقى بوشاپ كېسەلدىن ئادا تاپىدىكەن . شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، بىر قوغۇنچى قوغۇنلۇقتا قوغۇنغا سۇ قۇيۇۋېتىپ قورسىقى

كۆپۈپ شۇنداق بولالماي قېلىپ شۇنداق دەپ ساپتىكەن ، پىشقان قوغۇنلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق دەپ ئېتىلىپ كېتىپتۇ . قوغۇنچىنىڭ ئەقلىگە يەنە بىر ئەقىل كېلىپ ، پىشقان قوغۇنلارنى ئۈزۈپ زىندانبېگى ھەم جاللاتلارغا ، ئاندىن خان ئوردىسىغا كىرگۈزۈپ بېرىپتۇ . زىندانبېگى يەپلا شۇنداق دېگۈسى كېلىپ كېتىپ ، بولالماي دەپ ساپتىكەن ، جاللاتلار زىندانبېگىگە قىلىچلىرىنى تەڭلەپ كېلىپ ئۆزلىرىمۇ شۇنداق دەپ ساپتۇ . زىندانبېگى جاللاتلارنى ئۆلۈمگە بۇيرىماي دەپ تۇرسا ياساۋۇل ، لەشكەرلەرمۇ دەپ ساپتۇ . ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق دەپ تۇرسا پادىشاھمۇ مەززىلىك پۇرىغان قوغۇننى يەپ بولۇپلا ئۆزىنىڭ دېگۈسى كېلىپ قورسىقى كۆپۈپ كېتىپتۇ . پادىشاھ دېسە قورسىقى بوشاپتۇ . بۇ ھالنى كۆرۈپ قورسىقى كۆپۈپ ئاران تۇرغان ئوردا ئەھلىمۇ تەڭلا دەپ ساپتۇ . پادىشاھ ئۆزىدىن باشلاپ ھەممە ئادەمنى ئۆلۈمگە بۇيرۇي دېسە ئەقلىگە سىغماپتۇ . شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ ئىسكەندەر بېشىدىكى تاجىنى ئەپ تاشلاپ مۇڭگۈزىنى ئاشكارىلاپتۇ ، ھەمدە ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بار دېگەنلەرنى ئۆلتۈرۈش پەرمانىنى بىكار قىپتۇ .

سۈزۈك سۇغا قاراپ ئېسىمگە كەلگەن موماي سۆزلەپ بەرگەن چۆچەك مېنى نەلەرگە ئەكەتتى .

— ئۇخلاۋاتامسەن ، ئويغاقمۇسەن ؟ — ئابدۇقېيۇمنىڭ كىشىلەر ئامراق ، يېقىملىق ئاۋازى مېنى ئويقۇدىن ئەمەس ، ساماۋى چۆچەكلەرنىڭ خىيالىدىن ئويغاتتى . ھەتتا مەن ماشىنا ماڭالماي پىيادە تىزغىچە سۇيۇق توپىنى كېچىپ ، چانقاللارنى قايرىپ مېڭىۋاتقانلىقىمىزنىمۇ سەزمەي مەستەك مېڭىپتىمەن . ئاپلا ، نېمىشقا توۋلىغاندۇ ماۋۇ بەغەرەز ئاغىنەم ؟ ! ئاشۇ گۈزەل چۆچەك دۇنياسىدا بولغان بولسام ماۋۇ جاپالىق ھەم سۇرلۇك بىلىنىدىغان تۇغراق ، چاتقال ئارىسىدا پىيادە مېڭىۋاتقىنىمنى بىلمەي كېتىۋەرگەن بولاركەنمەن . ئەسلىدە يولنىڭ ئىككى ئاچىسىغا

كەلگەندە ، يول باشلىغان ئاغىنىمىز ئابلەتمۇ يولنى پەرق ئېتەلمەي قايسى يولدا ماڭمىز دېگەننى دەتالاش قىلىپ مەندىن سورىسا ، مەن ئۇنىدىمەستىن مېڭىۋەرگەنىكەنمەن . شۇڭا ، مېنى توۋلىغانىكەن ئۇلار . مەن شۇنىڭدىلا سەپرايىم ئۆرلەپ تېخىمۇ سۈرلۈك ھەم سىرلىق ، ئاراشلىرىدىن قۇش ئۆتەلمەس توغراقلار بار ھارۋا يولىغا ماڭدىم .

— ئاھاي ، ماڭمامسىلەر . يول بولغاندىكىن چوقۇم بىر مەھەللىدىن چىقىمىز . بىرى بارسا كەلمەس ، بىرى بارسا كېلەر يول بولمىغاندىكىن ، — دېدىم تېرىكىپ .

— ياقەي ئاكىچا ، ئانداق ماڭغان بىلەن بىزدە يا يەيدىغان نان ، يا ئىچىدىغان سۇ يوق . بىرقانچە كۈنلۈك يولغا چۈشۈپ قالساق سىلىنى جاڭگالدا قويغانىنىڭ ھۆددىسىدىن مەن چىقالمايمەن . ما يەردە يېڭى ئىز — موتونىڭ ئىزى بار ئىكەن . ماناق ماڭلى ، — ئابلەت مەن تاللىغان يولنى ئەمەس ، يەنە بىر يولنى تاللىدى . ھەممىسى ماڭا قارشى چىقىپ شۇنداق مېڭىشتى . ئامالسىز ئەگەشتىم . ئەمدى يەنە ماڭىدىغان بولسا ، مەن ئىزىمغا يىقىلىپ ياتىمەن دېگەن چاغدا ئادەمنىڭ يىراقتىن ۋارقىرىغان ، ئىتنىڭ قاۋىغان ئاۋازى ئاڭلاندى . ئاچلىق ، ئۇسسۇزلۇق ، شەھەردە بوشاپ كەتكەن بەل ، پاچاق بۇ يولغا چىدىمىدى . بىردەم ئولتۇرۇۋېلىپ ئۇسسۇزلۇق بىلەن ئاچلىقنا چىداپ ماڭدۇق . تازا بوغۇلۇپ كەتكەندە ، بايا چىرايلىق كۆرۈنگەن ئابدۇقېيۇمنىڭ گېرمانىسكى دالا كىيىمى ئەمدى كۆزۈمگە سەت كۆرۈندى . مۇشۇنداقمۇ ماڭدۇرامدۇ ئادەمنى . يا بىر توغرام نان ، يا بىر قاپاق سۇ يوق چۆلگە چىققىنىنى كۆر . ئۇ سۇمۇ ، نانمۇ كەتمەيدىغان ، تاماكا بولسىلا ھەممىگە قانىدىغان ئاداشكەن ، دەپ تازا غوتۇلدىدىم ئىچىمدە . كۆزۈمگە چەكسىز توغراقسىز دالا كۆرۈندى . توغراقلارنى يەر يۈتۈپ كەتكەندەك كۆز ئالدىمدا كېڭەز ئېتىزلىرى ، ئېتىزلاردا ئاسماندىكى بارلىق ئاق بۇلۇتلار كۆچۈپ چۈشكەندەك ئۆچكىلەر

پادىسى كۆرۈندى . پۈتكۈل ئۆچكىلەر سۈتتەك ئاق ، پاكىز ، بىرسىمۇ باشقا رەڭدە ئەمەس ئىدى . يۇگۇرگەندەك ماڭدىم . قېرى جۈۋاز كالىسىدەك لوپۇلداپ ماڭغان بولسام كېرەك ، ھەمراھلىرىم كۈلۈشۈپ كەتتى . بىر ئۆستەڭ ، ئۆستەڭدە قەدىمكى سېپىل تېمىدەك قېلىن ئۆيغان مۇز . سۇ ئالىدىغان كاچكۈل ، كاچكۈل بويىدا ناۋاتتەك مۇز پارچىلىرى تۇرۇپتۇ . كۆزۈمگە جەننەتتەك شولىسى كۆرۈنگەندەك بولدى . مۇز پارچىلىرىنى ئات قوناق چايىنىغاندەك يەپلا كەتتىم . ئۇسسۇزلۇقتا قانايمەن . كۆۋرۈك بويىدىكى يالغۇز ئۆيدىن نەچچە بالا چىقىپ بىزنى يىراقتىنلا كۆرۈپ ئۆيىگە قېچىپ كىرىپ كەتكەنىدى . ھەمراھلىرىم گەپ سوراپ يالۋۇرسا ، ئىشكىنى تاقۋېلىپ بىر ئېغىزمۇ جاۋاب بەرمىدى . مېنىڭ ئۇلار بىلەن پەرۋايىم يەلەك ، كاچكۈل بېشىدا ياتىدىغاندەك ئەلپازدا مۇز چاينايمەن .

— ئۇھ قوڭالچاق مەھەللىسىگە راست كەپتۇق . تاپالاپتۇق . ئەسلىي مەن كەپباقمىغان ، ئاڭلىغان ، — دېدى ئابلەت .

— ئۆزىڭىز كەپباقمىغان يەرگە بىزنى باشلاپ كەلگىنىڭىز قىزىق . ھەرھالدا ئادەم بار ، سۇ بار مەھەللىگە ئۇلاشتۇق ، توغراقلىق يەنە بىردەم داۋام قىلسا خۇدا دەپ توغراق تۈۋىدىكى توپىغا چۆكۈپ ياتاتتىم ، — دېدىممەن مۇز چاياۋېتىپ . ئۇسسۇزلۇق بېسىلغان بىلەن ئاچلىق بىلەن ھارغىنلىق جانىنى قىينايدۇ . كۆزۈم خاتىرجەم ئوتلاۋاتقان بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق سېمىز ئۆچكە ھەم شوخ ئوغلاقلاردىن ئۆزۈلمەيدۇ . گاچچىدە بىرنى تۇتۇپ بوغۇزلاپ كاۋاپ قىلساق ، قورساق تويسا ، ئاندىن ئۇھ دەيتتىم . بالا چاغلىرىمدا قورسىقىم تويمىسا خەقنىڭ توخۇسى بولامدۇ ، تۇخۇمى بولامدۇ ، غورىسى بولامدۇ ، سويمىسى بولامدۇ ، يېگىلى بولىدىغانلا نەرسىسى بولسا ئوغرىلاپ يەپ ، قورسىقىم تويغاندا ، قوشۇقتەك يۇزۇمدىكى پىيالىدەك پىلدىرلاپ چەكچىيىپ كەتكەن كۆزلىرىمگە شوخلۇق يامىشاتتى . قورسىقىم ئاچقانچە

تەلۇنلىشىپ كۆزۈمگە بىرنەرسە كۆرۈنمەي ، مۇشۇ پۈتۈن ئالەم بىر نان ياكى بىر قاچا لەڭمەن بولسا يەپ تويمايتتىم ، خۇدا ھەممە جانىدارغا بەرگەن نەپسىنىڭ ئىچىدە ئەڭ تويماس نەپسىنى ماڭا بەرگەنمىدۇ ، ئاچلىققا چىدىماسلىق ، يەپ تۇرسا تويماسلىق ماڭىلا بەرگەن ئاچ كۆزلۈكمىدۇ دېگۈم كېلىدۇ . نەپسىمگە سەۋر - تاقەت بەرگەيسەن دەپ ئاللادىن تىلەيمەن . نەپسىنى يېڭەلىگەن ئادەمنىڭ يېڭەلمەيدىغان دۈشمىنى بولمايدۇ دەيدۇ ، لوقمان ھېكىم .

بىز چۈشمەكچى بولغان ، بىزنى كۈتمەكچى بولغان كىشىنىڭ ئىسمىنى ئابلەت بىر ئۆينىڭ ئالدىدا تۇرغان ياش يىگىتتىن سورىدى .

— ئۆيى ئاۋۇ . شايارىدىن مېھمان كېلىدۇ ، ئالدىغا چىقمەن ، دەپ ئېتىگەن سەھەردە كەتكەن ھازىرغىچە كەلمىدى ، — دېدى يىگىت .

— ھە شۇ مېھمان بىز شۇ .

— ئۇچراشماپسىلە ھە .

— ئۆيىدىكىلەر... ئۆيدە ئادەم يوقمۇ ؟

— خوتۇن - بالىلىرىمۇ تەييارلىق قىلغىلى بازارغا كەتتى . ئۇ شۇنداق دەپ قويۇپ ئۆيىگە كىرىپ كەتكىلى ماڭدى .

— قانداق قوشنا سەنوي . قوشناڭنىڭ ئۆيىگە مېھمان كەلسە ، قوشناڭ بولمىغاندىكىن ، ئۆيۈڭگە باشلاپ بىرەر پىيالە چاي بېرەي دېمەيسىنا . بۇ يەردە يا باشقا ئۆي بولمىسا ، ئاتا - ئاناڭ ئادەمگەرچىلىك دېگەننى ئۆگەتمىگەنما .

— ۋاي ئۇ دېگەن سىلى ئىزدەپ كەلگەن ئادەمنىڭ ئىنىسى ، — دەپ قويدى باغچىدىكى مايمۇننى كۆرۈشكە ئولاشقان بالىلاردەك بىزگە ئەگىشىپ ئولىشۋالغان بالىلاردىن بىرى .

— ھە تېخى مانداق گەپمۇ ؟ ئاكاڭ بولمىغاندىكىن ، ئاكاڭنىڭ مېھمىنى سېنىڭ مېھمىنىڭ . ئاچە ئىشىكىڭنى ، بىزنى باشلا . كۆرۈڭ ماۋۇ گەپنى ، — دېدىممەن يىگىتنى قايرىپ قويۇپ ئۆيگە

ئاۋۇال كىرىپ ، ئاچلىق ئازابى ھەم زەردىسىدىن ئاچچىقلاپ . ھەمراھلىرىم كۈلۈشۈپ كېتىشتى .

— مانداق مۇتتەھەم مېھماندىن خۇدا ساقلىسۇن ، — دەپ كەينىمدىن كۈلكە قىلدى ئابدۇقېيۇم .

— مۇشۇنداق مۇتتەھەم مېھمان بولمىسا ئەخلاقلىق مېھمانلار نان - سۇسىز چۆلدە تېنەپ قالىدۇ ، — دېدىممەن ئارقامغا قارىماستىن . لېكىن ، ئىچىمدە ئۆزۈمنىڭ ئەخلاقتىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقىنىمدىن نومۇس قىلدىم . ئەمما نەپسىم ئەخلاققا يول بېرەر ئەمەس .

— قايسى ئۆيۈڭگە باشلايسەن ئۇكاموي ؟

— ئىچكىرى كىرىشسىلە .

ئىچكىرىگە كىرىپ ياغاچ سۇپىدىكى قارا كىگىزگە ئۆزۈمنى تاشلىدىم .

— ھە قېنى يەيدىغان نېمەڭنى ئالە . نېمە يېسەڭ شۇنى ئال ، بولە چاققان ، — دېدىممەن ئۆينىڭ نېرىدىن يەيدىغان نېمە چىقار دەپ .

ئۇي قاراڭغۇ ھەم غورىگىل ئىدى .

— شۇ... شۇ... خىجىل بولۇپ قالدىم . قېتىپ قالغان نان بارتى... ئايال قوشنىلارنىڭ ئۆيىگە نان ياققىلى كەتكەن . كېلەر چاغ بولدى . ئىسسىق ناندىن ئالاي .

— ئادىشوي تولا بەغەرەزلىك قىلماي ، بانى ئال دېگەندىكىن ئالە . بىز تۇنۇگۈن تاماق يېگەنچە .

شۇنداق قىلىپ ، بالا سۇلياۋ پەتنۇستا قېتىپ قالغان پارچە ناندىن ئالدى . نان كونا خۇمداننىڭ چالمىسىدەك قاتتىق بولسىمۇ ، بالا چاغلىرىمدا چوڭ دادام بازاردىن بەلبېغىغا تۇگۇپ ئەكېلىدىغان ئەدرەكتەك تېتىپ ، چىشىم ئۆتمىگەنچە غاجىلاپ ھۇزۇرلاندىم . قورساق ئاچماس ، كۆڭۈل تارتماس ، ئۇرۇمچى غۇۋا چۈشتەك ئېسىمگە كەلدى ، بىردەم ئارام تاپقاندىن كېيىن :

— ئۇكام مەنمۇ ئەدەپ - ئەخلاقتىن چىقتىم . سەنمۇ مەندىن كەم ئەمەس . سەن نېمىشقا ئىشىكىڭنىڭ ئالدىغا كەلگەن مېھمانىنى ئۆيگە باشلىمايسەن ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاكاڭنىڭ مېھمانلىرىكەنمىز . ھېچبولمىسا ئۆيگە كىرىڭ دەپ يالغاندىن بولسىمۇ دەپ قويمىدىڭا ؟ — دېدىم .

— ئەمدى شۇ قالىسام ئېسىل سۈپەت مېھمانلارکەنسىلەر . ئۆزۈمدىن ، ئۆيۈمدىن نومۇس قىلىپ ، يارىتامۇ دەپ ، ئۆيۈمنىڭ مېھمان باشلىغۇچىلىكى يوق ، شۇڭا... باشلىمىغان . تېخى سىز كىرىۋالمىغان بولسىڭىز ئۆيگە كىرىپ بالامنى ئەپ ئىشىككە قۇلۇپ سېلىپ قاچماقچىدىم ، — دېدى راست گەپ قىلىپ بالا .

— ئاڭلىدىڭىلما ئەخلاقلىق مېھمانلار ، بۇ يەردە مېنىڭ يۈزى قېلىن مۇتتەھەم مېھمانلىقىمنىڭ پايدىسىنى كۆردۈڭ .

— ھازىرغۇ كىمنىڭ يۈزى قېلىن بولسا راھەت شۇنىڭ . كىم مۇتتەھەم بولسا ئامەت شۇنىڭ بوپكەتتى ، — دېدى ھەمراھلىرىمدىن بىرى .

بىر چاغدا ياش يىگىتنىڭ ياش ئايالى ھاسىراپ - ھۆمىدەپ كىرىپ خىجىللىقتىن تەمتىرەپ بىزگە داستىخان سالدى . بار ناننى داستىخانسىز يەپ بولغىنىمىز ئۈچۈن داستىخانغا قۇرۇق مېۋە ، چىلان ، خاسىڭ دېگەنلەرنى تىزدى . چوكان پىيالىسىنى يۇيۇپ چاي قۇيۇپ بولغۇچە داستىخاندىكى خاسىڭ بىلەن مېۋىنى ھاپ ئەتكەندەك قۇرۇقداپ بولدۇق .

— قېنى بېقىشسىلا ، — دەپ چاي تۇتقان چوكان قۇرۇقدىلىپ قالغان داستىخانغا قاراپ قىزىرىپ كەتتى . بىز تەڭلا ھىجايدۇق . ئۇ قىزاردى ، ئۇ بىزنىڭ نومۇسسىزلىقىمىز ئۈچۈن خىجىللىقتىن قىزارسا ، بىز ئاچ كۆزلۈكىمىز ، نومۇسسىزلىقىمىز ئۈچۈن كۈلدۇق . ئۇ قىزارغاندا ، ئاشۇ ئۆزى ياشىغان ساپ ھاۋالىق توغراقلىق دالىدىكى يۇلغۇن چېچىكىدەك قىزارسا ، بىز كىيىمىنى سېلىۋېتىپ كوچىدا يالىڭاچ يۈرگەن بىر توپ ھاياسىزلار كىيىمىنى

سالماي يالغۇز ماڭغان يولۇچىغا قاراپ كۈلگەندەك كۈلدۇق . گۈزەللىك سەھرادا ئادەملەرنىڭ روھىغا ، دەل - دەرەخلەرگە سىڭگەن بولسا ، شەھەردە تاملاردا ، ئادەملەرنىڭ تېرىسىدە ، ئايالالارنىڭ پەردازلىرىدىلا قالغاندەك تۇيۇلدى . دېمەك ، گۈزەللىك سەھرا ئادەملىرىنىڭ روھىدا ، شەھەر ئادەملىرىنىڭ سىرتقى بىر قەۋەت پوستىدا جۇلالاپتۇ . شەھەرلىكلەرنىڭ سىرتى گۈزەل ، ئىچى قاراڭغۇ ، سەھرالىقلارنىڭ سىرتى كۆرۈمسىز ، ئىچى گۆھەر بىلەن كۆمۈلۈپ ياتقاندەك كۆرۈندى كۆزۈمگە . بىزنى كۈتمەك بولغان ، بىز كۈتكەن ئادەم چۈش قايرىلغۇچە پەيدا بولمىدى .

— مەقسەت ئوڭ تاماشاسى كۆرۈش بولغاندىكىن ، ئوڭچىلارنىڭ ئۆيىنى تاپمامدۇق ؟ — دېدىممەن .

— بىزنىڭ ئۆيگە چۈشۈڭلا ، — دېدى بايا كۆرۈشكەن قاۋۇل ، ئېگىز كىشى .

— بولدى ، ھېسساب ئاداش . ئۆيۈڭدە ئوغلاق بارما ؟

— بار .

— قانچە پۇل ئالساڭ ئېلىپ دەرھال بىر ئوغلاقنى بوغۇزلاپ پىشۇر . كاۋاپ قىل . ئاندىن ئوڭ تاماشاسى قىلىپ بەر بىزگە ، — دېدى ئابلەت .

شۇنداق قىلىپ ، ئىسمى ئېسىمدە قالمىغان ئوڭچىنىڭ ئۆيىگە يۆتكەلدۇق . شۇنداق بولدى . قورساقمۇ تويدى . پۇت - قولغا جان كىردى . ئۇ دۆڭدىن ، بۇ تۇغراق ئارىسىدىن ، يىراقتىكى مەھەللىدىن ئادەملەر بىردىن - ئىككىدىن پەيدا بولۇپ ، مەھەللە كالتە بازارغا ئايلاندى . بالىلار كاۋاپ قىلىۋاتقان گۈلخان ئەتراپىدا ئايلىنىپ قوغلاشتى . ئوڭچىلار يىغىلىپ ھەر خىل ئوڭ پاراڭلىرىنى قىلىپ بەردى . ئۆزئارا چاقچاقلاشتۇق . ئۆزۈم ئۈلار بىلەن چاقچاقلاشساممۇ ، كۆزۈم لەمپە ئاستىدىكى بالداققا قوندۇرۇلۇپ پۇتلىرى تاسمىدا چاتقا قىلىپ باغلانغان ، بوينىغا چىرايلىق كىچىك قوڭغۇراق ئېسىلغان قارچىغىدا ئىدى . ئۇنىڭ بىزگە تىكىلگەن كۆزلىرىدىن بىر خىل تەننى شۇركۇندۇرىدىغان قورقۇنچلۇق نۇر

چىقماقتا ئىدى . بويىندىكى ئالتۇن رەڭ قوڭغۇراقتەك سىرتقى كۆزلىرىدىن يىرتقۇچلاردا بولىدىغان سۈرلۈك چەكچىيىش بار ئىدى . ئۇنىڭ كۆزىگە ئۇزاق تىكىلىپ قاراپ چىداپ بولغىلى بولمىدى . ياكى كۆزنى ئەپقاچقاندا ياكى چىمىلداتقاندا ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق كۆزۈزلىق قىلغىلى بولىدىكەن . ئەمما ، ئۇنىڭ ئۇزاققا سوزۇلغان چەكچىيىپ قاراشلىرىدىن سەن بىر پارچە گۆش ، مەن سېنى قاماللاپلا بېسىپ يەيمەن دېگەن مەنىدىن باشقىنى ئۆزۈمچە تەسەۋۋۇر قىلالمىدىم . ئۇ بىزگە قاراپ نەچچە قېتىم ئېتىلىپ ئۇچتى . باغلاقلىق تاسما ئۇنىڭ پۇتىغا ئېسىلىۋېلىپ ئۇنى بىزگە ، قوللىمىزدىكى گۆشكە ئېتىلغىلى قويماي رەسۋا قىلىپ ، ئۇنى پالاقلىتىپ بالداققا ئېسىلدۇرۇپ قويدى . ئۇنىڭ بالداققا ئېسىلىپ تۇرغان ھالىتى بازارغا ساتقىلى ئېلىپ ماڭغان مېكىيانىنىڭ پۇتىدىن بالداققا ساڭگىلىتىپ قويغان ھالىتىگە ئوخشاپ قالدى . ئۇ يەنە پالاقلاپ يۇرۇپ ئۆزىنى باغلاپ تۇرغان قوندۇقا قايتا قونۇشقا مەجبۇر بولدى . بالداققا قوندىيۇ ، ھېلىقى بىچارە مېكىيان قىيىاپىتىدىن يەنە بايىقى سۈر - ھەيۋەتلىك قارچىغا قىيىاپىتىدە ئۆزىنى ئوڭشاپ سۈرلۈك قاراپ تۇردى . ئۇنىڭغا ئېچىم ئاغرىپ قالدى . ئالدىمدا خاتىرجەم دانلاپ يۇرگەن توخۇلارغا قارايمەن . ئۇنىڭ باغلاقتىكى ھالىتىگە قارايمەن . بىچارە جانىۋار . سەنمۇ توخۇ بولغان بولساڭ سېنى ئادەملەر باغلاپ قويمايتتى ، ماۋۇ توخۇلاردەك ئەركىن دانلاپ يۇرگەن بولار ئىدىڭ .

— ئاۋۇ قارچىغا نېمانداق توختىماي پالاقلايدۇ ؟ — دەپ سورىۋىدىم ، ئۇۋچى قارچىغا قاراپ پەرۋاسىز جاۋاب بەردى .

— ئۇ گۈينىڭ قورسىقى ئاچتى . ئىككى كۈن بولدى ھېچنېمە بەرمىدۇق .

— نېمىشقا ؟

— قورسىقىنى توق باقساق ئۇۋلىمايدۇ .

— ھەممە قارچىغا شۇنداقمۇ ؟

— ياق ، ماۋۇ بۇ يىلقى بالىسىكەن . قارچىغا بالىسىمۇ ئادەم

بالىسىدەك تەنتەك بولىدىكەن ، قورسقى ئاچ بولسا توشقانغا ئۆلەر - تىرىلىشگە قالماي ئۆزىنى ئاتىدۇ . توق بولسا خۇشياقماي ئۇچۇپ قويۇپ ، ئۇۋنى قاچۇرۇپ قويىدۇ .

— ياقەي ، بۇ دېگەن كۆندۈرۈشتىكى گەپ . بۇ قارچىغىنى كۆندۈرگەنلەر قارچىغىنى يامان كۆندۈرۈپ قويغان گەپ . ئەگەر چىداپ راۋۇرۇس كۆندۈرىدىغان بولسا قورسقى توق بولسىمۇ ، ئاچ بولسىمۇ ئۇۋنى قاچۇرمايدۇ .

— سېنىڭ گېپىڭ راست ئوخشايدۇ ھوي . بۇ ناھايىتى ياش ، چىرايلىق قارچىغا بالىسكەن . كاساپەت چالا باخشىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ ناچار كۆندۈرۈپ قويۇپتۇ . بولمىسا قورسقى توق بولامدۇ ، ئاچ بولامدۇ ، ئۇۋغا سالىدىغان بولسا كۆزىگە ئىلناشقانلىكى جانلىقنى ئۇۋلىماي قويمايدۇ .

— توشقان ياكى قىرغاۋۇلنى كۆرسەڭلەر ، قولۇڭلاردىكى قارچىغىنى قويۇۋېتىسىلەر شۇنداقمۇ ؟

— ھەئە .

— ئۇ ئاسمانغا ئۇچۇپ بېرىپ ئۇۋنى تۇتۇپ سىلىگە ئەكېلىپ بېرەمدۇ ؟

— ھا... ھا... ھا... ياقاي... قىزىق گەپ قىلىدىغان ئاكىچىكىنا . ئۇۋنى تۇتۇپ چىڭ قاماللاپ بېسىپ تۇرۇپ تۇرىدۇ . بىز قوغلاپ بارغۇچە ئۇ بېسىپ بىزنى ساقلاپ تۇرىدۇ . بىز بېرىپ پەم بىلەن توشقانىنى ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن ئاجرىتىمىز .

— قانداق ئاجرىتىسىلەر ؟

— توشقاندىن بىر لوقما گۆشنى ئاۋۋال كېسىپ ئۇنىڭغا بەرگەندىن كېيىن ئۇمۇ قولىدىكى پۇتۇن توشقانىنى بىزگە بېرىدۇ .

— بىر لوقما گۆش بەرمەي ئالساڭلارچۇ ؟

— قاماللىۋېلىپ ، چىڭ باسۇرۇپ ، بەرگىلى ئۇنىمايدۇ .

— بەرمىسچۇ ؟

— بەرمەي قۇتۇلالامدۇ ؟ ئۇ بىزگە باغلانغان تۇرسا .

— ئۇنىسى سىلەر قويۇۋەتكەندىكىن ، قېچىپ كەتسە ، ھەتتا

ئۇۋنىمۇ تاشلاپ قېچىپ كەتسە بولمامدۇ. سىلەرگە ئۇۋ ئۇۋلاپ سىلەرگە باغلىنىپ ياشىغۇچە سىلەرگە باغلاققا چۈشۈشتىن بۇرۇنقىدەك ئۆزى خالىغانچە قورسىقى ئاچقاندا ئۇۋ ئۇۋلاپ يەپ، بولمىسا مۇشۇ توغراقلىق ئارىسىدا بۇرۇنقى ئەسلىي پەدىسىدە ياشىسا بولمامدۇ؟ قانىتى تۇرۇپ، ئۆزى ئۇچچى تۇرۇپ سىلەر قويۇۋەتسەڭلەر ئۇۋ ئۇۋلاپ يەنە سىلەرگە بېرىدىكەنۇ، ئۆزى ئۇۋلىغان بىر توشقاندىن سىلەر ئۈنىڭغا بىر لوقما بەرسەڭلەر شۇنىڭغا ماقۇل دەپ سىلەرگە باغلىنىپ، سىلەرگە ئىشلەپ ياشايدىكەن.

— بىر توشقاندىن بىر لوقما گۆش بەرمەي، ئۇۋنى پۈتۈن ئېلىۋالساق، ئۇمۇ خاپا بولۇپ قېيىداپ قالىدۇ. ئۇۋغا سالساق ئالماي تۇرۇۋالىدۇ. بىر لوقما بېرىپ ئاجراتساق، شۇنداق خۇشال ئۇۋ ئۇۋلايدۇ. ئەقىللىق جانىۋار بۇ.

— ياق... ياق... قاتتىق دۆت نەرسىكەن بۇ. سىلەر توشقانىنى قوغلاپ مىڭ يىلدىمۇ تۇتالمايسىلەر. قارچىغا بولمىسا ھەرگىز تۇتالمايسىلەر.

— ئۇ راست.

— ئۇ نېمىشقا ئۆزى سىلەرگە تۇتۇپ بېرىپ، يەنە سىلەرنىڭ قولۇڭلاردىن تىلەپ يەيدۇ؟ بەرسەڭلەر يەيدۇ، بەرمىسەڭلەر مانا مۇشۇنداق باغلاقتا تەلمۈرۈپ تۇرىدۇ؟ نېمىدېگەن ئەقىلسىزلىق بۇ؟

— چۈنكى، بىز ئۇنى باغلاققا كۆندۈرۈۋالغان ئەمەسما ئاكىچا.

— ھەممە قارچىغا شۇنداقما؟ ھەممىنى كۆندۈرۈۋالغلى بولامدا؟

— ياق.

— ئەككى يىل ئاتلاپ قالغان قارچىغىنى تۇتساقمۇ كۆندۈرگىلى بولمايدۇ. بىزنى ئالداپ قويۇپ ئۇچۇپ كېتىدۇ. مانا مۇشۇنداق باللىرىنى كۆندۈرۈپ ئۆزىمىزگە باغلىۋالساق، قېرىپ ئۆلگۈچە بىزگە گۆش تېپىپ بېرىپ، بىزنىڭ خىزمىتىمىزنى قىلىپ ئۆلىدۇ.

— ئۇنى قانداق تۇتسىلەر؟

— تور قۇرۇپ، تورغا كەپتەر قويۇپ قويساق قېرى قارچىغا بىكاردىن بىر يەردە جىممىدە تۇرغان كەپتەرگە تەگمەي كېتىپ قالىدۇ. كەپتەر دېگەن ئۇچماي جىم تۇرسا بىر چاتاق بار دەپ ئوۋلىماي ئۇچۇپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. يېڭىدىن ئۇچۇرما بولغان، مانا مانىڭدەك قارچىغا بالىلىرى ۋاي ماڭا ئۇچالمايدىغان تەييار كەپتەر ياكى يۇگۇرەلمەيدىغان توشقان ئۇچرىدى، ئوۋلايمەن دەپلا ئۆزىنى ئۇرىدۇ ـ دە، تورغا چۈشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ ئادەملەر بەرگەن تەييار نەرسىگە كۆنۈپ قالىدۇ.

— ھەي، تەييار نەرسىنىڭ، ئەجىر قىلماي ئېرىشكەن نەرسىنىڭ زادى چاتىقى بار ـ دە. تەييار ئوۋغا ئۇچرىدىم دەپلا بىر ئۆمۈر ھاياتىنى باغلاققا تۇتۇپ بېرىدىغان گەپكەن ـ دە، ھەي گال دېگەن ياماڭ مۇناپىق جۇما... ھەي گال... ھەي گال.

— شۇنداق قىلىپ تورغا چۈشكەن قارچىغا بالىسىنى قانداق كۆندۈرىسىلەر؟

— قارچىغا بالىسىنى تۇتماق ئاسان بولغان بىلەن كۆندۈرمەك تەس. شۇڭا ئوبدان قارچىغا بالىسىنىڭ يېڭى تۇنقىنىنى بەش يۈز كويغا ئالغىلى، سانقىلى بولسا، كۆندۈرۈلگىنى ئىككى مىڭ كويدىن يۇقىرى توختايدۇ.

— ئىككى مىڭ كويغا قارچىغا ئېلىپ نېمە قىلىسىلا؟

— ھاي يېڭىلىشتىلا ئاكىچا، بىر ئاي ئوۋ قىلىسلا سىلى ئالغان پۇل تىرىلىپ، ئاندىن كېيىن سىلىگە بىكارغا ئىشلەيدىغان مەدىكار دېسىلە. قوڭلىرى چىداپ ئوۋغا چىقسىلا، ئايدا سىلىگە ئۈچ مىڭدىن بەش مىڭغىچە كىرىم قىلىپ بېرىدۇ.

— قانداق دەيسىز؟

— بىر توشقان سەككىز كويدىن ئون كويغىچە. بىر قىرغاۋۇل ئون بەش كوي، خەق ئۆيلىرىگە كېلىپ ئۆزى ئەكىتىدۇ. خەقنىڭ دائىم قوي گۆشى يېيىشكە پۇلى يوق. بىر كىلو قوي گۆشىنىڭ پۇلىغا ئۈچ كىلو توشقان گۆشى يەيدىغان گەپ. خەق مانى

هېسابلايدۇ . تېخى قارچىغىلىرى ئوبدان چىقىپ تۇلكە ئالسا ، بىر تۇلكە بەش يۈز كويدىن يۇقىرى دېسىلە .

— بۇ گەپنى قويۇپ قارچىغا بالىسىنى قانداق كۆندۈرىدىغانلىقىڭلارنى دەپ بېرىڭلار .

— بىرسى ، بىر ئۆيدە تۆت - بەش ئادەم قارچىغا بالىسىنى توختىماي قوشلاپ ، قولىمىزغا بىر لوقما گۆشنى ئېلىۋېلىپ «گاھ... گاھ... ئالە... كەل» دەيمىز . قورسىقىنى ئاچ قويۇپ ھېچنېمە بەرمەي تاكى قولىمىزغا كېلىپ گۆشنى ئالمىغۇچە ھېچنېمە بەرمەيمىز . قاراڭغۇ ئۆيدە ئاچلىققا چىدىمىغان قارچىغا بالىسى ئاخىر قولىمىزغا ئۇچۇپ كېلىپ بىر لوقما گۆشنى چوقۇلايدۇ . بىر چوقۇغاندىن كېيىن قارچىغا بالىسىنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىپ يەنە تووۇلايمىز . قارچىغا قېيىداپ ، ئاچچىقلاپ ئۆيدە بىر دەم پالاقلاپ ئۇچقاندىن كېيىن ، قورسىقىنىڭ ئاچلىقىغا چىدىمای يەنە قولىمىزغا كېلىدۇ . بىر چوقۇلا - چوقۇلىماستا يەنە پىرقىرىتىپ چۆرۈۋېتىمىز . ئاشۇنداق قىلىۋەرسەك ، ئاخىر بىزنىڭ قولىمىزدىن بىر لوقما گۆش بەرمىگۈچە ھېچنېمە يېمەيدىغان ھالغا كېلىدۇ . ئۆزىگە بىر پارچە گۆش تاشلاپ بەرسەكمۇ بىز قولىمىزغا ئېلىپ بەرمىگۈچە يېمەي بىزگە قاراپ تۇرىدۇ . بىز بەرگەندە ئاندىن يەيدۇ . مانا شۇ ھالغا كەلگۈچە ئۇنى ئاشۇنداق ئاچ قويۇپ قولغا ئۆگىتىمىز . يەنە بىرى ، قىرىق كېچە - كۈندۈز تۆت ئادەم ئۇنى نۆۋەت بىلەن قولدىن قولغا ئېلىپ دەم ئالدۇرماي ، ئۇخلاتماي ، ئۇ قولدىن بۇ قولغا پىرقىرىتىپ تاشلاپ ئۇچۇرتىمىز . قىرىق كېچە - كۈندۈز ئۇخلىماي ، قولدىن قولغا تاشلانسا ئاندىن بىزگە كۆنىدۇ .

— ئەگەر ئۇخلىسىچۇ ؟

— ئەگەر بىرەر قېتىم قارچىغا بالىسىنى كۆندۈرۈۋالغان كىشى مۇگدەپ قېلىپ ياكى ھېرىپ قېلىپ قارچىغا بىر ئۇخلاپ ياكى جىمىدە ئويلاش پۇرسىتىگە ئېرىشىۋالسا ، چۈشىدە بۇرۇنقى تۇرمۇشى ، ئاتا - ئانىسىنى كۆرىدۇ - دە ، ئۆلسىمۇ كۆنمەيدۇ . قىرىق كېچە - كۈندۈز ئۇخلاتماي قولدىن قولغا پىرقىرىغاندىن

كېيىن ئۇ بۇرۇنقى تۇرمۇشى ، ئاتا ـ ئانىسىنى تولۇق ئۇنتۇپ ، مەن ئەقلىمگە كەلسەم مۇشۇنداق ياشايدىكەنمەن دەپ ئادەمنىڭ قولىغا كۆنىدۇ .

— بۇرۇنقى كۈنلىرى قىرىق كېچە ـ كۈندۈزلۈك ئۇيقۇسىزلىقتا پۈتۈنلەي ئۇنتۇلامدۇ ؟

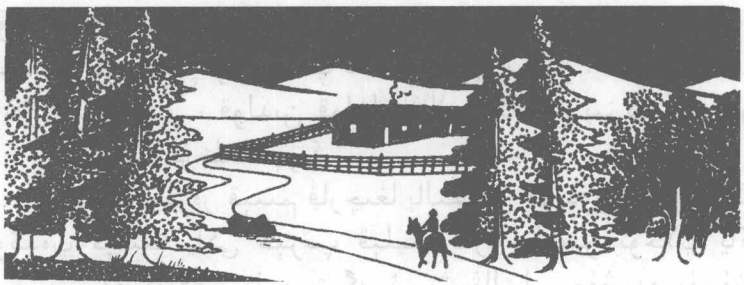
— ئەمىسە ئادەمنىڭ قولىغا كۆنەمتى ؟

— جاڭگالدا ئۇچۇش جەريانىدا ئەركىن قارچىغا ياكى ئاتا ـ ئانىسىنى كۆرۈپ قالسا ئېسىگە كەلمەمدۇ ؟

— بۇرۇنقى كۈنلىرىنى ، ئەسلىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەن بولغاچقا ، ئاتا ـ ئانىسىنى تونۇمايدۇ .

قوندىقتا ئولتۇرغان قارچىغا بالىسىغا قاراپ قورقۇنچلۇق بىر تۇيغۇ قوزغىلىمدىن كىرىپ ئىچىمگە شۇڭغۇپ ، ئۆزۈمنى تەكتى ئەسىراغا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك سەزدىم . ئادەملەر نېمانداق ھىيلىگەر يارىتىلغان ، قارچىغىنىڭ مۇشۇ ئاجىزلىقىنى قانداق بىلىۋالغاندۇ ؟

2004 ـ يىل 4 ـ ئاي

ئۇلاق

ئەتىياز كېلىشى بىلەنلا ، چوڭ دادام ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كېتىدۇ . چۈنكى ، سەينا ـ سەينا مېۋىلىك بېغى بارلاردىن تارتىپ ، ئۆيىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە بىر ـ ئىككى تۈپتىن مېۋىلىك دەرىخى بارلارغىچە ھەممە كىشى «ياسىن قارىي ئۇلىغان ئۇلاق ئاسان ئەي بولىدۇ ، قولى يەڭگىل ، بەرىكەتلىك» دەپ قاراپ ، ئۇنى ئۆچىرەت بولۇپ ئۆيدىن ئۆيگە ، مەھەللىدىن مەھەللىگە ، باغدىن باغقا ئېلىپ كېتىشىدۇ . ھەر يىلى ئۇلاق ئۇلاش مەزگىلى چوڭ دادامنىڭ «خامان ئالىدىغان» پەسلى . مەن چوڭ دادامنىڭ ئامراق قىزى پاتىمىدىن بولغان تۇنجى ئوغۇل نەۋرىسى بولغاچقا ، ئۇلار مەن تەمتىم ماڭغاندا ، مېنى يېنىغا ئەكېلىۋېلىپ ئارزۇلاپ يېنىدا باققانىكەن . شۇڭا ، چوڭ دادام قەيەردە بولسا ، مەنمۇ شۇ يەردە . باغقا بارسا باغدا ، بازارغا بارسا قولۇم ئۇنىڭ پېشىدە ، مەسچىتكە كىرسە ، ئىشكىنىڭ ئالدىدا ياكى يېنىدا .

چوڭ دادام مەھەللىدە قارىي ـ قۇرئان كىشى بولغاچقا ، مەن مەكتەپ پېشىغا يەتكىچە كۆزۈمگە كىرىۋېلىپ «قۇرئان» ساۋاتىمنى چىقىرىپ بولغان . سۈرە ، ئايەتلەرنى سۈدەك يادلىيالايمەن .

بىر كۈنى ئانام بىلەن دادام چوڭ ئۆيگە كېلىپ ، مېنى يېنىغا ئەكېلىپ قايسىدۇر بىر ياتاقلىق مەكتەپكە ئوقۇشقا بېرىدىغانلىقىنى ، ياخشى ئوقۇيالىسام تېخى چەت ئەللەردە

ئوقۇتىدىغانلىقىنى ئېيتتى . چوڭ دادام بىردەم تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن سۆزلەپ كەتتى :

— ماقۇل ، يېنىڭلاردا تۇرغۇزساڭلار بولىدۇ . دىنىمىز سالغان ئەقىدە ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا تاغۇتاشلاردەك مۇستەھكەم بولدى . مۇسۇلمانچىلىق يولى ئۇنىڭغا مەڭگۇ ھەمراھ بولىدۇ . مەندىن نەسىھەت شۇ : بالا دېگەن ئۆزۈڭلەرنىڭ يۈرەك پارىسى ، ئۇ بۇۋاق ۋاقتىدا ئانا سۈتىگە تەشنا بولغاندەك ، تاكى ئون يەتتە - ئون سەككىز ياشىنىڭ قارىسىنى ئالغۇچە يەنە ھەر كۈنى ئاتا - ئانىغا ، ئاتا - ئانا مېھرىگە موھتاج بولىدۇ . بۇ يارالمىقۇچى ئىنسانىنىڭ دىلىغا سالغان مېھىر - مۇھەببەت . «بالىمىز ۋاپادار ، كۆيۈملۈك ، دىيانەتلىك ئادەم بولسۇن» دېسەڭلەر ، ئۇنى داستىخىنىڭلاردىن ئايرىماي تەربىيىلەڭلار . ئاق - قارىنى ، ئىسسىق - سوغۇقنى پەرق ئېيتىشىنى ئۆگىتىڭلەر . ھەرگىزمۇ «ياتاقلىق مەكتەپ» دەپ خەقنىڭ قۇچىقىغا تاشلاپ بېرىدىغان ئىشنى قىلماڭلار . بالا دېگەن كىم تەربىيىلىسە ، شۇنىڭغا ئامراق بولىدىغان ، شۇنىڭغا ئەسقاتىدىغان گەپ . ھازىر خەققە كۆتۈرە بېرىۋېتىپ ئاق ئېتىمەن ، كۆك ئېتىمەن دېگەن بىلەن قېرىپ مەندەك بىر پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغاندا ، خۇددى سىلەر قول بالىسى قىلىپ ئۇنى باقمىغاندەك ، ئۇمۇ سىلەرنى باقمايدىغانغا كۆنۈپ قالىدۇ .

بۇۋام سۆزلەۋاتقان چاغدا ، ئانامنىڭ چىرايى ئۆڭگەندەك بولدى . مەن ئۇنىڭ قۇچىقىدا ئىدىم... ئۇ دادام بىلەن ئانامغا مېنى ئىشارەت قىلىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى :

— مانا ، نەچچە يىلدىن بېرى سىلەرگە قارىغاندا ، مەن ئۇنى كۆپرەك باقتىم ، ئۇ ھازىر سىلەرگە قارىغاندا ماڭا بەكرەك ئامراق ، شۇنداق ئەمەسما ؟ بالىنى تاپقانىكەنمىز ، ئۇنى راۋۇرۇس باقماق بىزگە قەرزدۇر . بولمىسا كۆيۈمى يوق چوڭ بولۇپ قالىدۇ . ئاتا - ئانا مېھرى دېگەن بىر ئۆي ، بىر داستىخان تاماقتا ئاستا - ئاستا ، بىر - بىرلەپ باغلىنىپ كۆزگە كۆرۈنمەي ريشتە ھاسىل قىلىدۇ .

ئويلاپ كۆرسەڭلەر ، ئۆيۈڭلەردىكى بالىلار بىلەن كۆزدىن يىراق بۇ بالىنىڭ مېھرى بىر - بىرىگە تازا ئوخشىمايدىغانلىقىنى سېزىسىلەر...

چوڭ دادام شۇ گەپلەرنى دەۋاتقاندا ، ئاۋازى تىترەپ كەتتى ۋە تۇيۇقسىز مېنى باغرىغا بېسىپ ، سۆيۈپ كەتتى . مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياشلارنىڭ سىرغىغانلىقىنى بىلىپ تۇردۇم .

— ئىنسانىنىڭ بالا تېپىپ قاتارغا قوشۇشى بۇ تۆت كۈنلۈك ئالەمدە ئۆزىدىن كېيىن قالغاندا ، يۇرت - مەھەللىسىدە ئۆزىنىڭ ئىزىنى ، چىرىغىنى ئۆچۈرمەسلىك ئۈچۈندۇر . بۇلتۇر يۇقىرىقى مەھەللىدىكى يۈسۈپ ئاخۇن قاسىپ تۇغەپ كېتىۋىدى ، ھازا ئېچىپ جىنازا كۆتۈرىدىغانغا بىرمۇ بالىسى يېنىدا يوق بولدى ! بىر بالىسى دۇبەيدە ، بىرى ئورۇستا ، يەنە بىرى چوڭ شەھەردىمىش . ھېچقايسىسى شۇ مۇسىبەتكە كېلەلمىدى... «بالىلار دادىسىنىڭ يۈزىنى كۆرەلمىدى ، ئۆلۈمگە كېلەلمىدى» دېسەك ، تارتقۇلۇقنى بىچارە ئانا تارتىۋاتىدۇ . ئۇ مەزلۇم ھۇۋقۇشتەك يالغۇز قېلىپ ، مەھەللىدە چۆرگىلەپ يۈرىدۇ . ئاڭلىساق ، بالىلىرى «يېنىمىزغا ئەكېتەيلى» دەپ تېلېفون قىلارمىش . بىراق ، ئانا : «قېرىغاندا يات يەردە مۇساپىرچىلىق يامان ، ئۇ يەردە نەۋرىلىرىم مەكتەپكە ، ئوغۇل ، كېلىنىم خىزمەتكە كەتسە ، تۆت تامنىڭ ئىچىدە گاچا بولۇپ ئولتۇرامدىمەن ؟ بۇ يەردە ھەممە ئادەم ، يۇرت - مەھەللىنىڭ ئوي - چوڭقۇرى ، ئىت - مۇشۇك ، توخۇ - كەپتەرلىرىمۇ ماڭا تونۇش ؛ بۇ يەردە رەھمەتلىك يۈسۈپ ئاخۇننىڭ باققان موزاي - تۇياقلىرى ، قاققان قوزۇقلىرى ، چاپقان ئېرىقلىرى ، سالغان كۆچەتلىرى بار . ئۇلارنى كۆرسەم شۇ قەدىناسنى كۆرگەندەك ، مۇڭداشسام رەھمەتلىك بىلەن مۇڭداشقاندەك بولىمەن... » دەپ ئۇنىماپتۇ . قايسى كۈنى ئۇ ماڭا : «ياسىن قارىم ، ئۆزلىرى ئاتام زامانىدىن تارتىپ باغۋەن ئەۋلادى ، يۇمران كۆچەتنى بىر يەردىن باشقا يەرگە يۆتكەپ سالسا ، چانماي ئەي بولىدۇ ، مەندەك قېرى

دەرەخنى قومۇرسا تۇتماي ئۆلىدۇ ئەمەسما؟» دەيدۇ. ئۇ راست دەيدۇ، «ئۆز ئۆيۈڭنىڭ خۇشلۇقى پۈت - قولۇڭنىڭ بوشلۇقى»، «كىشىنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغۇچە، ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتاق بول»...

بوۋامنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئاۋازى پەسلەپ كەتتى.

— سىلەر بىلەن كەتمەي، بوۋاملارنىڭ قېشىدا تۇرىمەن، — دېدىم ھاڭۇبقىپ تۇرغان دادام بىلەن ئانامغا.

— نېمە، ئەمىسە مەكتەپتە ئوقۇمامسەن؟ — ئانامنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەيدىغاندەك تۇراتتى.

— ئوقۇيمەن، بۇ يەردىمۇ مەكتەپ بارغۇ! — شۇنداق دېگەچ، ماڭا سىنچىلاپ تۇرۇۋاتقان بوۋامغا بەكرەك يېپىشتىم.

— ئوغلۇم، بۇ يەردىكى مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش سۇپىتى شەھەردىكى مەكتەپلەرنىڭكىدىن تۆۋەن، شارائىتىمۇ كۆپ ناچار. بىز ئالايىتەن پۇل چىقىرىپ، سېنى مۇنتىزىم ئوقۇتىدىغان «دانىشمەن مەكتىپى»دە ئوقۇتماقچى. ئالايىتەن شۇڭا...

— سىلەرمۇ ئوقۇغان مەكتەپكەنغۇ ئۇ! — دادامنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتىم، — مۇشۇ يەردە ئوقۇيمەن. ئاداشلىرىمنىڭ ھەممىسى، مەن بىللە ئويۇن ئويناپدىغانلارنىڭ، قىزىق چۆچەكلەرنى بىللە ئاڭلايدىغانلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردە...

— بىز ئوقۇغان چاغنىڭ ۋەزىيىتى ھازىرقىغا ئوخشامتى؟ بوۋاڭمۇ ئۆزىنىڭ ئويلىغىنىنى دەيدۇ، بىزنىڭمۇ ئويلىغانلىرىمىز بار! — ئانام تېرىككىنچە مېنى سىلكىشلىدى، نېمىشقىدۇر ئۇ ماڭا ناتونۇش بىر ئايالدەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

— مەن سىلەردەك ئەتىگەندىن كەچكىچە تار ئىشخانىدا ئولتۇرۇپ گېزىت ئوقۇپ، چاي ئىچىپ، بىرنېمىلەرنى يېزىپ، خەقنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ ئولتۇرىدىغان كادىر بولمايمەن!

— بۇ يەردە ئوقۇپ نېمە بولماقچىتىڭ؟

— بوۋامغا ئوخشاش باغدىن - باغقا بېرىپ ئۇلاق ئۇلاپ مېۋە

ئۆستۇربدىغان ئۇستا ئۇلاقچى ، مەسچىتكە كىرىپ ئىبادەت قىلىدىغان باغۋەن بولىمەن...

دادام بىلەن ئانامنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ ، چىشلىرى غۇچۇرلىشىپ كەتتى . بوۋام باش - كۆزلىرىمنى سىلاپ ، مەڭزىمگە سۆيۈپ كەتتى . ئۆي ئىچىدە خېلى ئۇزاق تالاش - تارتىش ، چۇشەندۇرۇش ، ھەيۋە قىلىش ۋە يالۋۇرۇشلار بولۇندى . ئانامنىڭ ئۆرە تۇرۇپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كېتىشى ۋە بوۋامنىڭ بىرمۇنچە نەسىھەت قىلىشى بىلەن ئېغىز ئاچتىم :

— ئەمىسە بىر يىلدىن كېيىن كېتەي . شۇ چاغدا مەكتەپكە بېرىڭلار...

— نېمىشقا ! — دەپ سوردى ئانام قىزارغان ، ئىششىغان كۆزلىرىنى ماڭا ھەيرانلىق بىلەن تىكىپ .

— نەچچە ۋاقتا بوۋامنىڭ قارىي - قۇرئانلىقىنى ئۆگەندىم ، ئەمدى ئۇنىڭدىن ئۇلاق ئۇلاشنى ، باغۋەنچىلىكنى ئۆگىنىۋالاي . نەدە ئوقۇتساڭلارمۇ ئوخشاش . چوڭ بولغاندا بوۋامنى دورايمەن ، كەڭ ئېتىزلاردا بوۋامدەك باغۋەن بولىمەن...

ئانامنىڭ ئاغزىمنى مۇتاۋانقان قوللىرىنى دادام تۇتۇۋالدى ھەم قۇلىقىغا پىچىرلىۋىدى ، ئانام جىم تۇرۇپ قالدى . شۇنداق قىلىپ ، بوۋاملارنىڭكىدە يەنە بىر يىل تۇرىدىغان بولدۇم ! دادام ، ئاناملار مېنى بىر يىل كېچىكتۇرۇپ مەكتەپكە بېرىدىغانلىقىدىن كۆڭلى غەش ھالدا ، شەھەردىكى «ئۆيى»گە قايتىپ كېتىشتى .

بوۋام ماڭا ئىلگىرى ھەپتىيەك ئۆگىتىشنى قانداق چىڭ تۇتقان بولسا ، بۇ بىر يىلدا ئۇلاق ئۇلاش ، كۆچەت پەرۋىشى ، مېۋىلىك دەرەخنى قانداق ئوغۇتلاش ، سۇغىرىش ، چاتاش - پۈتاش ، كېسەللىك تېگىشتىن ساقلاش ، كېسەللىكنى يوقىتىش قاتارلىقلارنى زېرىكمەي ، تەپسىلىي ئۆگەتتى . ھەربىر خىل مېۋىلىك دەرەخنىڭ قانداق چېچەكلىسە ، قانداق مېۋە بېرىدىغانلىقىنى ، قانداق چاغدا قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى چۈشەندۈردى . ھەتتا شەھەرگە

قايتقاندىن كېيىنمۇ يىلدا پات ـ پات كېلىپ بۇ ھۇنەرنى داۋاملىق يېڭىلاپ تۇرۇشۇمنى تاپىلىدى .

— خاتىرجەم بول ، بوۋا ، — دېدىم بىر كۈنى ئۇنىڭ بىلەن گەپلىشىپ ، — ئالىي مەكتەپتە ئوقۇساممۇ باغۋەنچىلىك كەسپىنى تاللاپ ، سېنىڭ ھۇنىرىڭگە ۋارىسلىق قىلىمەن .

بوۋام بۇ گېپىمدىن بەك سۆيۈنۈپ كەتكەن چېغى ، مېنى قۇچاقلاپ ئەركىلىتىپ كەتتى . كۆزلىرىگە ياش ئالدى .

— يارايسەن ، — دېدى ئۇ كۆزۈمگە تىكىلىپ تۇرۇپ ، — سېنى ئاناڭنىڭ قۇچىقىدىن كېچىكلا ياندۇرۇپ يېنىمدا تۇرغۇزۇپ تەربىيىلىشىمۇ مۇشۇنداق گېپىڭنى ئاڭلاش ئۈچۈن ، ماڭا ۋارىسلىق قىلىدىغانغا سېنى ئۇلاش ئۈچۈن ئىدى ئەمەسما ! خەلقىئالەم مېنى «ئۇلاقچى» دەپ تونۇسىمۇ ئۆزۈم ئۇنداق دېيەلمەيتتىم . يۇرىكىڭدىن چىققان بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھازىر ئۆزۈمنى راست ئۇلاقچىدەك ، نەۋرەمنى ئۆزۈمگە ئۇلىيالىغانلىقىم ئۈچۈن ، ۋارىسى بار ئۇلاقچىدەك ھېس قىلىۋاتىمەن . ماڭا قارا ، ئۇلاقچىلىق ئاجايىپ خاسىيەتلىك ھۇنەر . بىر ياخشى مېۋىلىك دەرەخنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتمىسۇن ، مەڭگۈ كۆكلەپ تۇرسۇن دېسەڭ ، ئۇ قېرىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ سەر خىل نوتىلىرىنى ، بىخلىرىنى ياش كۆچەتلەرگە ئۇلاش كېرەك . ئۇنى مەڭگۈلۈك ھاياتى كۈچكە ئىگە قىلىش كېرەك . ئۇنداق بولمىسا ، ئۇمۇ ئادەملەردەك قېرىپ ، ئۆلىدۇ... قېرى دەرەختىن ياش كۆچەتكە ئۇلاق ئۇلانمىسا ، ئۇمۇ بوۋىسىدەك ئېسىل مېۋىلىك دەرەخ بولالمايدۇ ! مانا مەن قېرىغان شېخىمدىن ساڭا نوتا ئۇلىدىم ، مانا بۇ بىخ ئۆلمىدى ، سورت ـ نەسىل ئۆلمەي ساقلىنىپ قالدى ، دېگەنلىك . شۇنداق بولسا مەن مۇرادىمغا يېتەتتىم...

بوۋام ماڭا ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا دوئا قىلىپ ، مېنىڭ ھۇنىرىمنى كۆرمەك بولۇپ ، بېغىمىزنىڭ بىر چېتىدىكى ياش كۆچەتلەرگە نوتا تاللاپ ئۇلاق ئۇلىشىمنى بۇيرۇدى . مەن باغدىكى

قېرى دەرەخلەرگە مۇشۇكتەك يامىشىپ چىقىپ ، ئۇنىڭ ياش ، سەر خىل نوتىلىرىدىن تاللىۋالدىم . بەزىلىرىنى بەرگ ئۇلاق ، بەزىلىرىنى قوزۇق ئۇلاق ، يەنە بەزىلىرىنى بىخ ئۇلاق قىلىپ ئۇلىدىم . كېيىن بۇلارنى بوۋامغا كۆرسىتىۋىدىم ، ئۇ رازى بولدى .

— نەق سېپى ئۆزىدىن مېنى دوراپسەن ، — دېدى ئۇ ماڭا قايىل بولۇپ ، — باشقىلار كۆرسىمۇ «ياسىن ئۇلاق ئۇلىغان ئۇلاقلار» دېگۈدەك ئەمدى . كېيىر يىلى بۇنى كۆر ، قانچىلىكى تۇتىدۇ ، قانچىسى قۇرۇپ قالىدۇ...

شۇنداق قىلىپ ، مەكتەپكە كىرمەستە ، بوۋامدىن بىر خاسىيەتلىك ھۇنەرنى ئۆگىنىۋالغانىدىم . ئۆيدىكىلەر كېلىپ ئەكېتىشتى ، مەكتەپكىمۇ كىردىم . كۆڭۈللۈك مەكتەپ ھاياتى باشلاندى : مەكتەپكە بېرىش ، دەرس ئاڭلاش ، كىتاب ئوقۇش ، تاپشۇرۇق ئىشلەش ، ئىككىنچى دەرسخانا پائالىيىتى ، ئۆيگە قايتىش دېگەنلەر مېنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشۇم بولۇپ قالدى...

ياندۇرقى يىلى تەتىلدە يەنە بوۋامنىڭ يېنىغا كەلدىم . بىر يىل ئىچىدە ئىلگىرىكى خۇش چاقچاق ، تەمبەل ، دانىشمەندەك سۆزلەيدىغان بوۋام ماڭا گويا ئون ياش قېرىپ كەتكەندەك بىلىندى . دېمىسىمۇ ئۇ ھاسىغا تايىنىپ ، تەستە ماڭىدىغان بولۇپ قاپتۇ . ئۇنىڭ ئۇستىگە ماڭا ئىلگىرىكىدەك قىزغىن بولمايۋاتقاندەك تۇيۇلدى .

چاي ئىچىشىپ بولغاندىن كېيىن ، بوۋام قاپقىنى تۇرگىنىچە قولۇمدىن تۇتۇپ باغقا ، ئېنىقراقى بۇلتۇر ئەتىيازدا مەن ئۇلاق ئۇلىغان كۆچەتلەرنىڭ يېنىغا ئېلىپ كىردى . ئۇلاقلار شۇنداق رەتلىك ، چىرايلىق تۇتۇپ ئۆزلىشىپ كەتكەنىدى . مەن خۇشاللىقتىن ئېغىز ئاچتىم :

— قارا بوۋا ، بايا چىرايىڭغا قاراپ ، «ئۇلاقلار تۇتمىغان ئوخشايدۇ» دەپ قورقۇپ كەتكەنىدىم ، ئۇلاق ئۇلاققا كەپتۇ ، شۇنداق چىرايلىق . نېمىشقا يەنە قاپقىڭنى تۇرۇۋېلىپ ، تۇزۇكرەك

قارشى ئالمايسەن ؟

بـوۋامنىڭ قاپىقى تېخى ئېچىلغاندەك ئەمەس ، نېمىشقىدۇر كۆڭلى غەش كۆرۈنەتتى . مەن يەنە ئەركىلەي دەۋاتسام ، ئۇنىڭ يىرىك قوللىرى قۇلىقىمنى ئامبۇرىدەك قىستى ۋە سۆرەپ يەنە بىر كـۆچـەتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى . يۈرىكىم تېز ـ تېز سېلىپ كەتتى . بۇ بىر تۇپ كۆچەتكە ئۇلانغان ئۇلاق تۇتمىغان ، ئەسلىدىكى يىلتىزى ، تېنىدىن باشقا ياۋا نوتىلار ئۆسۈپ چىقىشقانىدى .

— نەدە ، ئۇلانغان ئۇلاقنىڭ ھەممىسى تەڭ تۇتىدىغان ئىش بار ؟ — دېدىم ، ئۆزۈمنى ئاقلاپ ، — سەن ئۇلىغاندىنمۇ بەزىلىرى كۆكلىمەيدىكەنغۇ ؟ !

— گـېـپـىڭ يوللۇق ، — دېدى بوۋام ، — ماۋۇ كۆچەت نېمىنىڭ كۆچىتى ؟

— ئالما كۆچىتى !

— ئالما كۆچىتىگە نېمىنى ئۇلىدىڭ ؟

يۈرىكىم «جىغ» قىلىپ ، ئۆزۈمنىڭ بوۋامدىن مەخپىي قىلغان بىر ئىشىم ئېسىمگە كەلدى ـ دە ، كېكەچلەپ قالدىم .

— قېنى راست گەپ قىل . تۇمشۇقۇڭنىڭ سارغىيىشىدىن ، كۆز نۇرۇڭنىڭ ئۆزگىرىشىدىن ۋە كېكەچلىشىڭدىن خىيانىتىڭنى بىلىۋالىمەن . مەندىن يوشۇرساڭ ، ھەممە خىيالىڭ ۋە ئىشىڭنى بىلىپ تۇرغۇچى زات بار ، بىر كۈنى قىلمىشىڭنى ئاشكارىلاپ ، سېنى رەسۋا قىلىدۇ... ئادەم بالىسى قىلغان يالغانچىلىقى ، خىيانەتلىرىنى تەن ئالسا ۋە توۋا قىلىپ تۇزەتسە ئارتۇقچە خارلىنىشتىن ساقلىنىپ قالىدۇ... — شۇ چاغدا بوۋامنىڭ كۆزلىرىدە كۈلكە جىلۋىلەنگەندەك بولدى ، — ئۇلاق ئۇلىشىڭدا چاتاق يوق ، شۇنداق بولغاندىكىن ، ئۇنىڭ كۆكلىمەسلىكىگە ھېچقانداق باھانە يوق ! ھەممىسى تۇتۇپ ، نېمىشقا مۇشۇ بىرسى تۇتمايدۇ ؟

— مەن سىناپ باقاي دەپ...

— قانداق سىنىماقچىتىڭ ؟ ئېسىڭدە بولسۇن ، سىناپ باقمەن

دەپ جۆر كەلمەيدىغان ، ھېچقانداق ئۇرۇقداشلىق - تۇغقانچىلىقى يوق ، بىر - بىرىنى ياتلايدىغان مېۋىلىك دەرەخلەرنى بىر - بىرىگە ئۇلىماي . ئۇلىساقمۇ تۇتمايدۇ ، قۇرۇپ قالىدۇ . ھەربىر ئىشنىڭ قانۇنىيىتى بولىدۇ . «بىسمىللا» دېمەيلا ، ئۆگەتكەنلىرىمنى ئۇنتۇدىڭما ؟ بۇنىڭغا قايسى دەرەخنىڭ نوتىسىنى ئۇلىغانتىڭ ؟

— ئامۇتنىڭ !

— ۋاي قاپاق باش ! يوغان باش ! — بوۋام كاچىتىمغا بىرنى سالدى . يۇز - كۆزۈمدىن ئوت چىقىپ كەتتى .

— تەربىيە ، تەلىملىرىم بۇ قۇلقىڭدىن كىرىپ ، ئۇ قۇلقىڭدىن چىقىپ كەتتىما ؟ ئالمىنى نەشپۈتكە ، ئۆرۈكنى ئۈزۈمگە ، قارىغايىنى توغراقتا ئۇلىغان ئىش نەدە بار ؟ سەن خۇدانىڭ ئىرادىسىنى ، تەبىئي قانۇنىيەتنى ئۆزگەرتمەكچىما ؟ ھۇ يېتىم ئاقساقال ! مەن ئۆگەتكەن ئاتا مىراس ھۈنەرنى ئۆزۈڭچە ئۆزگەرتكىلى تۇرۇپسەن - ھە ؟ مەن ئۇلىسەم ، ئاتا - بوۋىمىزدىن قالغان بۇ باغلارنى سەن يەنە نېمىلەرگە ئۇلاپ قۇرۇتارسەن...

بوۋام سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ، يۆتىلىپ - قېقىلىپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى . مەن بوۋامنىڭ تۇرقىغا قاراپ يىغلاپ كەتتىم .

— خاتا قىپتىمەن ، بوۋا . سىناپ باقاي دەپ خاتا قىپتىمەن .

ئارىنى جىمجىتلىق باستى . ياۋاشلاپ كېتىشىمدىن ۋە بىچارە تۇرقۇمدىن بوۋامنىڭ ئەلپازى سەل پەسكويغا چۈشتى .

— بولدى ، بۇ سېنىڭ ئەمەس ، مېنىڭ خاتالقىم . ئەسلىدە مەن سېنى تۇغقان ئاناڭنى خاتا ئۇلىغان بولغاچقا ، ئۇ بۇ خاتالىقنى داۋاملاشتۇرۇپ ، سېنى خاتا ئۇلاۋاتىدۇ . سېنى مەندىن تارتىپ ئەكېتىپ ئۆزى بىلگەنچە بېقىپ تەربىيىلەۋاتقاندەك خاتا ئۇلاقنىڭ مېۋىسى بۇ . سەن خاتا ئۇلاشتىن كۆكلىمەي ، مەن ئۇلىغان ئەسلى يىلتىزدىن كۆكلە ، بالام ! خاتا ئۇلاقتىن كۆكلىسەڭ ئېسىل مېۋە بېرەلمەي قالىسەن . مېۋە بەرگەن تەقدىردىمۇ ، مېۋەڭ

ئەسلىدىكىدەك ئۆز تەملىك ، قۇۋۇەتلىك ۋە سىڭىشلىق بولماي قالىدۇ . بىزنىڭ باغلىرىمىز ، مېۋىلىرىمىز مۇشۇ زېمىندا قانچە مىڭ يىللاپ سىنالغان . قۇم ـ بوران ۋە قۇرغاقچىلىقتەك ئاپەتلەرنىڭ سىنىقىغا بەرداشلىق بېرىپ ، بۈگۈنگىچە ئۇلاشقان . قايسى دەرەخ قايسىغا ماس كېلىدۇ ، قايسىسى قايسىسىنى يەكلەيدۇ ، بۇ خىل تاللاش ئايدىڭلىشىپ بولغان . «سىنايمەن» دەپ بىر ئوبدان كۆچەتنى بىھۇدە نابۇت قىلىدىغان بۇنداق ئىشنى بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز قىلما...

مەن خىجىللىق ئىلكىدە بوۋامغا ۋەدە بەردىم ۋە ئىچىمدە پىچىرلىدىم : «مېنى بىر قېتىم كەچۈرۈڭ ، بوۋا !»

2006 ـ يىل 5 ـ ئاي ، ئۈرۈمچى

ھېبىنىڭ ئالا مۇشۇكى

سورۇن تازا قىزىدى. كۇلكىدىن ئۇچەيلەر ئۇزۇلگۈدەك ئاغرىپ، قورساققا سانجىق تولۇپ، چىدىيالمىغانلار سورۇندىن يۆمىلىغانچە ياپيېشىل چىمەنلەر ئۈستىگە چىقىپ ياۋا گۈللەر ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ كۇلۇۋاتامدۇ ياكى كۇلكىگە ئاۋازى يەتمەي يىغلىغاندەك ئىڭراۋاتامدۇ بىلگىلى بولماي قالدى. بىر قانچىسى كۈلكىدىن بىر - بىرىنى پوملاقلىشىپ، يېشىل تۆپلىكتىن يۇمىلاپ جىلغىدا شوخ ئېقىۋاتقان سۇزۇك سۇ بويىغا چۈشۈپ كەتتى. يەنە بىرلىرى قورسىقىنى تۇتۇۋېلىپ ئاچچىق ئۆرۈك يەپ تولغاق بولۇپ قالغاندەك، ئۇيان - بۇيانغا ۋايجانلاپ دوڭغاقلاپ كەتتى. يەنە بىرلىرىنىڭ كۇلكىدىن ئېڭەكلىرىدىن قاس چىقىپ، قوۋۇزى ئاغرىپ كېتىپ، ئوڭدىسىغا يېقىلىپ قالدى. ئايالىلار كۆزىنىڭ قۇيرۇقىغا چۈشكەن قورۇقتىن ئەنسىرەپ، كۆزىنىڭ قۇيرۇقىنى بارمىقىدا دەزمالليدى. ئۇلارنىڭ كۇلكىدىن توختىمايلا چىقىۋاتقان كۆز ياشلىرى ئەڭلىكلىرىنى ئېقىتىپ، يۇزلىرىدە پەرداز قالماي، بارغانچە تەبئىي چىرايلىقلاشقىلى تۇردى. ھېسامكام ھېببىغا چاقچاق ئۇلىدى:

— ھوي ھېببى، يېشىڭ قىرىقتىن ئاشتىمىكىن دېسەم بېقىۋالغان بالاڭ قىرىقتىن ئېشىپ ئېڭىكىڭگە تاقىشىپتۇ. قاچانغىچە ئۆيلەنمەي خەق تاشلاپ كەتكەن يېتىم بالىلارغا ئاتا بولۇپ يۈرۈيسەنوي. سەندەك چېغىمدا ئۆزۈم تاپقان بالام ئېڭىكىمگە

تاقاشقان مېنىڭ .

— ئاپامنىڭ ۋەسىيىتى بار ، — دېدى ھېبى .

— نېمە ۋەسىيەت ئۇ ؟

— ئۆزۈڭدىن چوڭ خوتۇن ئالساڭ كۈنۈڭ بايىشات ئۆتىدۇ دېگەن .

— يېتىم بالىلارنىغۇ ھويلاڭغا نەچچە سىنىپلىق مەكتەپ سېلىپ ئوقۇتۇپ بېقىپسەن . ئىگە ـ چاقسىز قېرى خوتۇنلارنى ئۆگزەڭگە ساناتورىيە قۇرۇپ باقارسەنمۇ ؟

— مومايلارنىڭ ساپلا ئىگىسى بارىكەن .

— بىرەرسىمۇ ئۇچرىمىدىمۇ ساڭا ؟

— ياق .

— ئەمدى قانداق قىلارسەن ؟

— ئاپام تاپالمىساڭ ھېسابنى ساقلاپ تۇر ، ئۇ سەندىن بۇرۇن بۇ دۇنيادىن كەتسە ، زېمىنخان ساڭا قالىدۇ دېگەن .

سورۇندا يەنە كۈلكە كۆتۈرۈلدى .

— يا پەرۋەردىگار ، ئاپاڭ زادى يامان خوتۇنتى . ئالالمىغان دەردىنى ساڭا ۋەسىيەت قىلغىنىنى كۆرمەمدىغان ، زېمىنخانغا مەندىن كېيىن قالساڭ ھەرگىز ياتلىق بولما خوتۇن ، بولۇپمۇ ھېبىگە يېقىن يولما ، ئاپىسىنىڭ مەندىن ئالالمىغان دەردىنى سەندىن ئالىدۇ دەيمەن ـ دە ، ھا... ھا... ھا...

— زېمىنخانىنىڭ سەندىن ئالالمىغان ئۆچىنى ئۆزۈم ئېپىبېرىمەن . ھېسابكام سورۇندا چۈشكەن ئۆرۈمە پۇللارنى ئۆزىنىڭ يانچۇقىغا سالاتتى . ماڭا تەگسىگىز چۈشكەن پۇللارنى ئۇدۇل ئەكېلىپ سىزنىڭ چۆنتىكىگىزگە سالىمەن ، دەيدىغان بولسام زېمىنخان ئاچام نىكاھ ئوقۇيدىغان قارىنى ئۆزى باشلاپلا ئۆيۈمگە كۆچۈپ كېلىدۇ .

— ھا... ھا... ھا... ھا...

— بولمىدى . كۈلگۈدەك ھالىمىز قالمىدى . بىردەم ساز قىلايلى ، — دېدى سورۇننىڭ يېگىتبېشى تۇرغان دوقا .

سازەندىلەر سادىر پالۋان ناخشىسىدىن باشلاپ ، كۆلكىدىن بولالماي ھەريانغا تارقاپ كەتكەن سورۇن ئەھلىنى سورۇنغا جەم قىلدى . ناخشىدىن مەست بولغان بايلار يانلىرىدىن شاراقلىتىپ پۇللارنى چىقىرىپ سازەندىلەرنىڭ ئالدىغا تاشلىدى . باشقا سازەندىلەر ، چاقچاقچىلارنىڭ ئالدىدا پۇللار دۆۋىلىنىپ كەتتى . پەقەت ھېسامكامنىڭ ئالدىدىلا پۇل توختىمىدى . پۇل چۈشۈپ بولغۇچە ھېسامكام ئۇدۇللۇق ئېلىپ يانچۇقىغا سېلىپ تۇردى . يالقۇن قاپاق ئاستا ھېسامكامنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى .

— ھوي ، ھېسامكا ھوي ، نېمانداق ئادەمنى خىجىل قىلىسەنوي ، سەت ئەمەسمۇ ، سازەندە ، چاقچاقچى دېگەن زادى ئاچ كۆز بولىدۇ دېمەمدۇ . مانا قارا ھېچقايسىمىز چۈشكەن ئۆرۈمىلەرگە قول ئۇزاتماي ، سازىمىزنى چېلىۋەردۇق . سورۇن ئاخىرىدا ئالساڭمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ ، سەنمۇ قېرىغانچە بولمىغىلى تۇردۇڭ . سېنىڭمۇ ئالدىڭدا بىزنىڭكىدەك دۆۋىلىشىپ پۇل تۇرسا سورۇن ئاخىرىدا دۇئا بىلەن ، ئىناۋىتىڭ بىلەن چىرايلىق ئالمامسەن ؟ قىلغان قىلىقىڭ بىلەن ئاچ كۆز دېۋانىغا ئوخشاپ قالدىڭ... قەلەندەرنىڭمۇ ئالدىدا پۇل دۆۋىلىشىپ تۇرىدۇ .

ھېسامكام بۇ گەپلەرنى چۈشەنمىگەندەك ، چۈشكەن پۇلنى گەپ ئاڭلىغاچ يەنە يانچۇقىغا سېلىۋەردى . يالقۇن ياقۇپ بىر ئالىيىپ قويۇپ ئومۇمغا ئەگىشىپ ناخشا توۋلىدى . ناخشا ئاخىرلىشىپ سازەندىلەر سازلىرىنى قويۇۋاتقاندا ، تۇرغان دوقا ئورنىدىن تۇرۇپ قولىدىكى يوغان پەتنۇسقا پۈتۈن سازەندە - چاقچاقچىلارنىڭ ئالدىدا دۆۋىلىشىپ تۇرغان پۇللارنى ھارۋىغا پاخال باسقاندەك بېسىپ ئاپىرىپ ھېيىغا تەڭلىدى .

— ئالە ھېيى ، سەندەك ئۆرۈمىگە چۈشكەن پۇللارنى جۇغلاپ يېتىم بالىلار مەكتىپى قۇرغان چاقچاقچىنى كۆرمەپتىكەنمەن . بۇگۈن مېنى قاتتىق تەسىرلەندۈردۈڭ . ماۋۇ پۇللارنىمۇ قىرىق ئۈچ يېتىم بالاڭغا خەجلە . سېنى ئۆزۈم ئۆيلەپ قويىمەن .

سورۇندا قىقاس بىلەن چاۋاك چىقتى . ھەممە سازەندە ،

چاقچاقچىلار بىر - بىرىگە قىزىرىشىپ ، ئېسىلىشىپ جامائەتكە ئەگىشىپ چاۋاك چالدى . ھېسامكام چاۋاك چالغاچ يالقۇن ياقۇپنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى .

— ئىناۋەتسىنى ساقلاپ ئولتۇرسا قانداق بولىدىكەن ؟ ئالدىغا پۇل دۆۋىلەپ ئولتۇرغىنى قەلەندەر ، يانچۇقىغا سالغىنى باي بولىدىغانلىقىنىغۇ كۆرگەنسەن - ھە .

يالقۇن ياقۇپ ھېسامكامغا يەنە بىر ئالايدى . ھېسامكام پۇل بار مەيدىسىگە ئۇرۇپ قويدى .

— تۇرغان ئۇكام ئوبدان قىلدىڭ . كۆڭلۈمدىكى ئىشنى قىلدىڭ .

— ھە ھېسامكام مەن ھېيىنى ئۆيلىگەندە زېمىنخانئاچام بىلەن بىراقلا بېرىدۇ ، — دەپ يالقۇن ياقۇپنىڭ گېپىنى ئۇزۇۋەتتى تۇرغان دوقا . ھەربىرىنىڭ بايانتىن بېرى ئالدىدا دۆۋىلەنگەن بىر دۆۋىدىن پۇلنىڭ كۆچىدىن ئىلھامى قاياپ تېشىپ ، سورۇندىن قىقاس چىقىرىۋەتكەن سازەندە ، چاقچاقچىلار بىر دەمگىچە شۇكلەپ كەتتى . ئەمما ، ھېچكىم ئىلىنىڭ بالادىن قورقمايدىغان قاپ يۈرەك نوچىسى تۇرغان دوقىغا غىدىڭ - پىدىڭ گەپ قىلالماستىن ، دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ ، يۈرۈشلەشكەن ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى تەڭ تۇۋلاشتى ، رومكىدىكى ھاراقلارنى سۇنى سۈمۈرگەندەك قانماي ئىچىشىپ ، خۇددىنى يوقىتىپ ، ھەممىنى ئۇنتۇدى . سورۇن ئاخىرىدا تۇرغان دوقا ھېيىنى چەتكە تارتىپ ، يېنىدىن يەنە بىر تۇتام پۇلنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا بەرگەچ دېدى :

— بۇگۈن ئۆرۈمگە چۈشكەن پۇللارنى ئىلىدىكى بارلىق سازەندە ، چاقچاقچىلارنىڭ ئۆرۈمىدىن چۈشكەن پۇلى دەپ ، بىر تىيىننى ئۇيان - بۇيان قىلماي پۈتۈم بالىلىرىڭغا خەجلە . قارىسا چاشقانغا كېپەك ئالدۇرمايدىغان قەشقەلىقنىڭ ئالا مۇشۇكىگە ئوخشايدىكەنسەن . ئەپتىڭدىن بىر ئادەمگە نەپ بېرىدىغاندەك ئەمەس .

— راست ، ئۆيۈمدە ئۆزۈمگە ئوخشايدىغان بىرلا ئالا

مۇشۇكۇمدىن باشقا ھېچنېمەم يوق .
— ما سويما نېمە دەيدۇ ئەمدى ؟ ئۇنداقتا قىرىق ئوچ بالىنى نېمە بىلەن باقسەن ؟
— كۆندە سورۇندا يۇرىمەن . خۇدا ماڭا بەرگەن كەسىپ چاقچاقلىشىش ، خەقنى خۇش قىلىش ، كۈلدۈرۈش ، يىل بويى كۇنۇم شۇنداق ئۆتىدۇ . ئۆرۈمە چۈشىدۇ . يىلىغا يىگىرمە بەش مىڭ سومدىن ئوتتۇز مىڭ سومغىچە ئۆرۈمە ئالىمەن . شۇ ئۆرۈمە پۇل قىرىق ئوچ بالىنى بېقىپ ئوقۇتۇشقا يېتىدۇ . ئۆرۈمە پۇلىنىڭ بىر تېپىنىمۇ ئۆيان - بۇيان قىلماي بالىلارغا خەجلەيمەن . بۇ پۇللارنى ئاشۇ قىرىق ئوچ بالامغا ئاتىۋەتكەن . بىر تېپىنغا چېقىلسام يېتىمنىڭ ھەققىنى يېگەن توڭگۇزغا ئايلىنىپ ، گېپىم پۇلغا ئۆتمەس بولۇپ قالىدۇ . يېقىندا ئىككى بالامنى نۇرتاي ھاجىمنىڭ مەكتىپىگە ئۆستۇرىدىغان بولدۇق . ئۇنىڭ ئورنىغا يەنە ئىككى بالا ئالىمەن . بالىلارنىڭ شتاتى مۇقىم . بىر بالا ئارتۇق كەلسە پۇلۇم يەتمەيدۇ . بالا كەملىسە ، بىر بالىنىڭ پۇلى ئاشىدۇ .
— مۇشۇكتەك تۇگۇلۇپ تۇرغان بىلەن مەندىن ئارتۇق ئوغۇل بالىكەنسەن . قىسىلساڭ مېنى ئىزدە ، ئالا مۇشۇك ، — تۇرغان دوقا شۇنداق دەپ ئالىي ماشىنىسىغا چىقىپ كەتتى . ھېبى چىقىدىغانغا ماشىنا تاپالماي ، يولنىڭ قىرىنى بويلاپ ، مۇشۇكىنى ئەسلەپ پىيادە ماڭدى .
ھېبى ماڭغانچە يول كىر يايىدىغان تانىدەك توختىماي پۇلاڭلاشقا باشلىدى . قاراڭغۇدا كەڭسايىنىڭ يولى يۇلتۇز كۆچۈپ چۈشكەندەك ساناپ بولماس ماشىنا چىراغلىرى بىلەن يورۇپ تۇراتتى . ھېبى ماشىنا چىرىغىنىڭ يورۇقىدا شامالدا قالغان يالغۇز دەرەختەك پۇلاڭلاپ ماڭدى . ئىككى تەرەپتىكى ئېگىز تاغنىڭ ئۈستىدە بۇك - باراقسان ئۆسكەن قارىغايلىققا كۈندۈزى قارىسا قورقۇپ ، تېنى شۇركەنگەنىدى . مانا ئەمدى تاغ تۆپىسىدىكى قارىغايلىق غايەت زور قارا بۇلۇتتەك سۇرلۇك بولسىمۇ ، ھېبىدە قورقۇشتىن ئەسەر بولمىدى . ئۇنىڭ ئوڭ قولى پومپىيىپ كەتكەن

تۆش يانچۇقى ، قويۇنلىرىنى توختىماي سىلايتتى . بايلار نېمىشقا قورقۇمسىز ، ئەيمەنمەس بولىدىكەن دېسە ئۇلارنىڭ يانچۇقى پۇلغا تولغاچقا ، يۇرىكى يوغىناپ ھېچنېمىدىن قورقمايدىكەن ـ دە ، دېگەن خىيال ھېبىنىڭ كاللىسىدىن غىل ـ پال ئۆتتى . بايا سورۇن تارقىغاندا ھەممە ماشىنا ئادەم بىلەن تولغان ، چاقچاقچىلار بىلەن سازەندىلەر بىر ماشىنىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان . سورۇن تارقىلىشقا يېقىن سازەندىلەر بىلەن چاقچاقچىلار مەستچىلىكتە ئۆزئارا تىللىشىپ ، غۇدىرىشىپ ، ھەممىسى دېگۈدەك ھېبىنى ئەيىبلەپ ، ئۇنى بۇ سورۇنغا چاقىرغانلىقى يەتمىش پۇشتىغچە تىللىدى . ئاندىن ھېبى بىر ماشىنىغا چىقىپ قايتقۇچە يولدا ئۇنىڭدىن ئازراقتىن بولسىمۇ پۇل بەر دەپ ئالماقچى بولۇشتى . يەنە بىرقانچىسى بۇ نامەرتلىك بولىدۇ ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ پۇل يېتىم ھەققىگە ئاتىۋېتىلدى ، بولدى بىز رازى ، ئالمايمىز دېيىشتى . يەنە بىرلىرى ھەممىنى ئالمىز دېمىدۇق ، ئازراقتىن بەرسۇن دەپ غۇدۇراشتى . يەنە بىرلىرى بۇنداق قىلساق ئەتە ـ ئۆگۈن بۇ گەپ تارقايدۇ . خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋاچىلىقتا قالمايلى ، دېيىشتى .

ھەر خىل كۆس ـ كۆس مۇنازىرە پاراڭلىرى ھېبىنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ ئىچىگە بىر ۋەسۋەسە چۈشۈپ خەق ئۆزلىرىنى ئوڭشاپ ، كىم قايسى ماشىنىغا چىقىدۇ دەپ بولغۇچە چىغىر يول بىلەن پىيادە غىپىدە قاچتى . ھېبى قوغلاپ كېلىپ قوينىدىكى پۇلنى تارتىۋالىدىغاندەك بىر ۋەسۋەسە ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىۋالغاندى . كاللىسى قىزىغان مەستلەرنى ئۇنداق قىلمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ . ھېبى تاغدىن سىيرىلىپ چۈشۈۋاتقان ئېغىر بىر يۈك ماشىنىسىنىڭ ئارقىسىدىن ئېسىلىپ چىقىپ ، يۈك ئۇستىدىكى پالاسقا يۆگىنىپ ئوڭدىسىغا سوزۇلۇپ ياتتى . راھەتلىك بىر سېزىم ئەزايىغا تارىدى ، كۆكتە ئېسىلىپ تۇرغان ساناقسىز يۇلتۇز قىرىق ئۈچ يېتىمنىڭ ئۆزىگە لۆمۈلدەپ قاراپ تۇرغان كۆزلىرىدەك شۇنداق يېقىملىق ئوماق كۆرۈندى . ئۇ باللىرىنىڭ يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ ئۇنسىز كۈلۈۋەتتى . ئۇ

كۆلۈشىگىلا پۈتۈن بالىلار پۈتۈشۈۋالغاندەك بىراقلا كۆزىنى يۇمۇۋالدى . ئاسماندا بىرمۇ يۇلتۇز قالمىغاندەك ، ئالەمنى قاراڭغۇلۇق بېسىۋالغاندەك بولدى .

ئىسسىق ، يۇمشاق ھەم ھۆل بىر تاتلىق نەرسە ھېيىنىڭ مەڭزى ، كۆزى ، ساقال باسقان ئېڭەكلىرىگە توختىماي تەگكىلى تۇردى . ئەجەب بوۋاقنىڭ قولىدەك... ياق... كىم مېنىڭ يۈزۈمنى ئىسسىق لۆڭگە بىلەن... ياق... ياق... مېنى كىم... قايسى قىز سۆيۈۋاتقاندۇ ؟... ئەجەب تاتلىق سۆيدا... ئاخشام مەستچىلىكتە قايسىسىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالغاندىمەن ؟... پاشا ئوخشىمامدۇ... ياق... ئۇ ئەمەس... ئۇ... ئۇنداق سۆيمەيدۇ . ئۇ ئەمەس بولسا كىمدۇ ؟ ئەجەب تونۇش تاتلىق بىر سۆيۈشقۇ بۇ... قايسىدۇ ؟... ئەجەب ئېسىمگە ئالالمايۋاتىمەن . بەك يېقىن بىرى ، ئەجەب ھۆزۈرلاندۇردى . جانغا راھەت سۆيدى . ھېيى كۆزىنى ئېچىپ قارىۋىدى ، ئۇنىڭ ئۆزى ئامراق ئالا مۇشۇكى ئۇنىڭ يۈزلىرىنى يالىغىلى تۇرۇپتۇ . ئۆزى بولسا قورۇسىنىڭ دەرۋازىسىغا يۆلىنىپ ئۇخلاپتۇ . قولىدا «ئۇلكەر» كەمپۈتلىرى قاچىلانغان چوڭ بىر خالتا تۇرۇپتۇ . چۆچۈپ مۇشۇكىنى چۆرۈۋېتىپ قوينىنى ، يانچۇقلىرىنى ئاختۇردى . يېقىملىق ئالا مۇشۇك توپىغا پاققىدە چۈشۈپ بىر يۇمىلاپ ، يەنە ھېيىغا يامىشىپ مۇرىسىگە چىقىۋالدى . ھېيىنىڭ قوينى يانچۇقلىرىدىكى پۇل ئاخشام ئۆزى رەتلىگ سالغان پېتى چىرايلىق تۇرۇپتۇ . ھېچ يىتكەن ، يوقالغان سىنى يوق . ھېيىنىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشۈپ ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇستىبېشىنى قاقتى . توۋا ، شۇنچە يەردىن قانداق كەلگىنىمنى ، بۇ كەمپۈتلەرنى نەدىن ئالغىنىمنى بىلمەيمەن . شۇنچە يەردىن ئۆيۈمنى تېپىپ كەپتىمەنۇ ، ئۆيۈمگە كىرىپ ئۇخلىماي دەرۋازىغا يۆلىنىپ ئۇخلىغىنىم نېمىسى ؟ ! تازا قىزىق ئىش بوپتۇغۇ . ئۇ دەرۋازىسىدىن كىرىشىگە ھويلىدىكى مەيداندا ئەتىگەنلىك تەنھەرىكەت ئۇيناۋاتقان بالىلار چۈرقىرىشىپ يۈگۈرۈپ كېلىپ ، ئۇنىڭغا ئېسىلىپ سۆيۈپ ، قولىدىكى بىر خالتا ئۇلكەرنى بۇلاپ - تالاپ كېتىشتى .

— هېبى دادا... هېبى دادا... سىزنى سېغىندۇق .

بالىلار هېبىنى پوملاقلاپ بېسىۋالدى . هېبى ئوڭدا يېتىپ بىر توپ بالىلارنىڭ ئارىسىدا كۆرۈنمەي قالدى . بالىلار گۈلگە ئولاشقان ھەسەل ھەرىسىدەك هېبىنى كۆمۈۋەتتى . ئۇنىڭ ۋۇجۇك گەۋدىسى كۆرۈنمەي قالدى . ئالا مۇشۇك هېبىنى يىتتۈرۈپ قويغانلىقىدىن ئەنسىرەپ ، مىياڭلاپ قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ هېبىنى پومىلاقلىۋالغان بالىلارنىڭ دۇمبىسىگە چىقتى - دە ، توختىماي مىياڭلاپ زارلىنىپ كەتتى . مۇشۇكنىڭ زارى خۇداغا يېتىپ ، تەنتەربىيە مۇئەللىمى كېلىپ پۈشتەك چېلىپ بىر ۋاقىرىغانىدى ، بالىلار قورغۇيدىن ئۇركۈگەن قۇشقاچلاردەك ھەش - پەش دېگۈچە تارقاپ ، توپىدا ئوڭدىسىغا يانقان هېبىلا قالدى . هېبىنى ئاران تاپقان ئالا مۇشۇك خۇشال مىياڭلاپ هېبىنىڭ مەيدىسىگە چىقىۋالدى . هېبى كۆزىنى يۇمۇپ كۈلۈمسىرەپ يانقانىدى .

— ماۋۇ بالىلارنىڭ قىلىقسىزلىقىنى كۆرمەمدىغان ، ئەركىلەڭ دېسە شۇنداقمۇ ئەركىلەمدۇ ئەمدى . سەت بولدى ، هېبى سەت بولدى . مەن بالىلارغا تەربىيە قىلاي . سىزنى توپىغا چېيلەپ قىلىۋەتكەن قىلمىغىنى قاراڭ ئەمدى . سىزنى مىجىقلاپ بىر يېرىڭىزنى ئاغرىتىۋەتتىمۇ ؟ كېلىڭ ، مەن سىزنى يۆلەپ قوياي... مېنى ئەپۇ قىلىڭ هېبى . بالىلارنى ياخشى تەربىيىلىمىگەن گۇناھ مەندە . ئەكېلىڭ قولىڭىزنى ، مەن سىزنى يۆلەي .

— ياق مۇئەللىم بولدى . مېنى يۆلىمەڭ . بالىلارغا تەربىيىمۇ قىلماڭ . مېنى مۇشۇنداق سوزۇلۇپ ياتقىلى قويۇڭ ، ھاردۇقۇم چىقتى .

— بىر يېرىڭىز ئاغرىمىغاندۇ ؟ قىرىق ئۈچ بالا پوملاقلاپ بېسىۋالسا بىر يېرىڭىز ئاغرىماي قالامتى . كېلىڭ .

— ياق ، ياق... ماڭا تەگمەڭ... بىردەم راھەتلىنىپ ياتقىلى قويۇڭ... سىز... سىز... بۇ راھەتنى بىلمەيسىز . چۈنكى ، سىزنىڭ قىرىق ئۈچ بالىڭىز يوق ، هەم ئۇلار سىزنى بۇنداق پوملاقلاپ ئەركىلەپ سۆيۈپ باقمىغان . سىز بۇنى چۈشەنمەيسىز... مېنى

يانقىلى قويۇپ ، بىرىپ بالىلارغا دەرسىڭىزنى ئۆتۈۋېرىڭ .

مۇئەللىم گەدىنىنى تاتىلاپ بالىلارنى رەتكە چاقىرىپ پۇشتەك چالغىنىچە كېتىپ قالدى . بالىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ قولىدا نەچچىدىن ئۇلكەر ، ئاغزىلىرىدىمۇ ئۇلكەر ، ئاز ئالغانلىرى جىق ئالغانلىرىنى قوغلىشىپ يۇرەتتى .

ھېيىگە ئوخشە ئېرىشكەن ئالا مۇشۇك تەبەسسۇم بىلەن كۆزىنى يۇمۇپ يانقان ھېيىنىڭ يۈز - كۆزلىرىنى ئىسسىق يۇمران تىللىرى بىلەن توختىماي يالايتتى . خۇشاللىقتىن مۇشۇكنىڭ كۆكۈچ كۆزلىرى ياغ سالغان چايدەك پارقىراپ كەتكەن بولۇپ ، دىڭگايتىۋالغان قۇيرۇقىنى توختىماي پۇلاڭشىتىپ ، ھېيىنىڭ مەيدىسىدە سەكرىگىلى تۇردى .

— ھېيى ، بالام قوپە .

ھېيى چاچراپ قويتى . پاكىز قېرىغان دادىسى ئاپئاق ساقاللىرى ئارىسىدىكى چىرايلىق ئاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلۈپ تۇراتتى .

— نېمانداق مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئېغىناپلا ھاردۇق چىقىرىۋاتقان تەخەيدەك ياتىسەن ؟

— ئېشەك توپىغا ئېغىنىسا نېمانداق قىلىدىغاندۇ دەپتىكەنمەن . راست ھاردۇق چىقىپ راھەتلىنىدىغان ئىشكەن ئەمەسمۇ ؟

— ئەمەلىيەتتە ئېشەك بولۇپ قالما بالام . ئادەم بولغىنىڭغا پۇشايمان قىلمايدىغانسەن ؟

— ياق ، دادا .

— ئانداق بولسا ئۆيدە كۆمۈر تۇگەپتۇ ، يۈز سوم قەرز بېرىپ تۇر . كۆمۈر ئەكەلگۈزۈۋالاي .

— قەرز بەرگۈدەك پۇلۇم يوق .

— بالىلارنىڭ پۇلىدىن بارمۇ ؟

— ئۇ دېگەن بالىلارنىڭ پۇلى دادا . سەن بىلەن بىز يېتىم ھەققىنى يېسەك بولمايدۇ .

— هازىرچە بېرىپ تۇر ، شىمشكا پىشقاندا قايتۇرۇپ بېرىمەن . يېتىم ھەققىنى يېمەسلىكنى مەن ساڭا ئۆگىتىپ چوڭ قىلسام ، ئەمدى سەن ماڭا ئۆگەتكىلى تۇردۇڭما ، ئېشەكنىڭ تەخىيى ئالدىغا ئۆتۈڭالغاندەك .

— تۈتە مانا يۈز كوي . ئۆتكەندە ئالغان قەرز قانچىتى ؟

— ئۆتكەندە ئەللىك سوم ئېلىپ ، يىگىرمە سومنى قايتۇردۇم .

— قانچىسى قالدى .

— ئوتتۇز .

— ئەمدى قانچە بولدى ؟

— يۈز ئوتتۇز سوم .

— ئەمىسە شىمشكا پىشقاندا بىر تىيىن كەم قىلماي قايتۇر ھە ، بۇ دېگەن يېتىملەرگە ئاتىڭانغان پۇل . سەن بىلەن مېنىڭ بىر تىيىن ھەققىمىز يوق .

ئاتا ـ بالا ئىككىلىسى بىر ـ بىرىگە قاراپ كۈلۈڭەتتى .

— تۇنجى دورام سانغان شىمشكىنىڭ پۇلىدا بالىلاردىن ئالغان قەرزنى بېرىمەن خۇمپەر . ئاغزىڭ يەنە ئېچىپ قالغان چۇخەي پۇراپ كەپسەن . قاچانمۇ ماڭا ئەگىشىپ مەسچىتنى تاپارسەن ؟

— سەنچە بولغۇچە .

— ھە مۇنداق دە ، — بوۋاي شۇنداق دەپ ئالدىراپ كېتىپ قالدى . ھېبى ئاتىسىنىڭ ئارقىسىدىن زوقلىنىپ قاراپ قالدى . ئالا مۇشۇك يامىشىپ مۇرىسىگە چىقتى .

كېچىدىكى مەرگەن

كۇنىنىڭ قاراڭغۇ تاغنىڭ چوققىسىغا باش قويۇشى بىلەن تاغنىڭ كۆتىگە ھەربىسىنىڭ چىشىدەك ، سېمىز تۆگىنىڭ لوككىسىدەك باش ئۇچلىرى قىزىرىپ قاراڭغۇ تاغ باغرىدىكى تاقىر باشىنىڭ چوقىقىسىدىكى ئۇ يەر ، بۇ يەردىكى يالغۇزسىراپ ، يېتىمسىراپ سارغىيىپ قالغان تۈكتەك توغراقلارمۇ قۇياشنىڭ قىزىل نۇرىغا چىدىمىغاندەك تەلمۈرۈپ بويۇن قىسىپ قاراپ قېلىشتى . بۇ تاغ قاراڭغۇ تاغ دەپ ئاتالغاچقىمىكىن ، بۇ تاغنىڭ باغرىدىكى سۇيۇق ، شالاڭ توغراقلىق قاراڭغۇ توغراق دەپ ئاتىلىپ كەلگەنىدى . بۇرۇن ئىنتايىن قېلىن ـ قويۇق ئۆسكەن توغراقلىق بولۇپ ، كېيىن سۇسىز چۆلنىڭ قاغجىرىغان قۇملۇقىدا نەم قالمىغانلىقتىن توغراقلار قۇرۇپ ، سەكرەپ ئىلگىرىلەشتىكى ئوت قويۇپ ئۆرتەشلەردە كۆيۈپ تۈگىگەچكىمۇ بۇ توغراقلار ئىسمىنىڭ تەتۇرچە قاراڭغۇ چۈشۈرگۈدەك قويۇق توغراق بولۇش تۈگۈل ئۆزىگىمۇ سايىسى چۈشمەيدىغان تاپتاقىر ئىدى . شۇڭا ، ئۇ سۇيى ئاچچىق شورلۇق كۆلنى خەق تەتۇر مەنىدە كىنايە قىلىپ شېكەركۆل دەپ ئاتىۋالغاندەك تەتۇر ئات بولۇپ قالغانىدى . ئەمما ، قاراڭغۇ تاغ دېگەن ئات جايدا قويۇلغاندەك قىلاتتى . چۈشتىن بۇرۇن تاغنىڭ چوققىسى تەرەپ يورۇق ، بېلىنىڭ تۆۋەن تەرىپى قاراڭغۇ كۆرۈنسە ، چۈشتىن كېيىن تاغنىڭ بېلىنىڭ يۇقىرىسى قاراڭغۇ ، بېلىنىڭ تۆۋىنى «ئوشۇقلىرىغچە» يورۇق ئىدى . مانا ھازىرقىدەك

كۈن ئولتۇرغان نامازشام ، ئېغىر زاۋال ۋاقتىدا بولسا ، تاغنىڭ ئەڭ ئېگىز چوققىسىدىن تارتىپ بەل ، پۇت ، ئوشۇقلىرىغىچە قاراڭغۇ كۆرۈنىدىغان تەبىئىتى بار تاغلىق ھەم توغراقلىق ئىدى . ئۆزى تاقىر بولغان بىلەن مېھرى ئىسسىق ، سەت كۆرۈنگىنى بىلەن رېشتىنى ئۇزگىلى بولمايدىغان بۇ تاغلىق ئەلمىساقتىن تارتىپ مۇشۇ زېمىنغا قوزۇق قېقىلغان ، مۇشۇ كەڭ زېمىنغا تولىمۇ ياراشقانىدى . ئاندا ـ ساندا قالغان بولسىمۇ توغراقلارمۇ گويا تاغدىن ئىلھام ئالغاندەك قۇملارنىڭ كۆچمەسلىكى ، ھاۋاغا ئۇچماسلىقى ئۈچۈن قۇملارنى قاماللاپ تۇرغانىدى . توغراقلارنىڭ ئىرادىسىگە قارشى ھالدا «خيۇنداي» ماركىلىق بىر دالا ماشىنىسى ئالەمنىڭ توپىسىنى سورۇپ تاغ ئارىسىدىن قۇملۇق ئارىسىغا بۆسۈپ كىردى . ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كۆتۈرۈلگەن ئاق توپا زاۋالدىكى كۈننىڭ قىزىل نۇرىدىن قىزىل تۈمان ھاسىل قىلىپ قاراڭغۇ تاغنىڭ قارامتۇللاشقان كۆك ئاسمىنىنى تۇمانلاشتۇردى .

ماشىنا بەزىسى پاكار ، بەزىسى ئېگىز ، بەزىسى تۇم ، بەزىسى ئىنچىكە توغراقلار ئارىسىدا ئەپچىل بېغىرلاپ ، يولسىز ، نەمسىز قاغجىرىغان قۇم ئۈستىدە چار يىلاندەك تولغىنىپ ، پادىدەك توپا سورۇپ توغراقلىق قۇم دېڭىزى ئىچىگە شۇڭغۇدى . ماشىنىنىڭ ئارقا ئورۇندۇقىدا كۆڭۈلسىز ، خاپىغان ئولتۇرۇپ خىيال سۈرۈۋاتقان دولقۇن قاراڭغۇلۇقتىكى قورقۇنچلۇق كۆرۈنىدىغان توغراقلارغا قاراشتىن سۇر بېسىپ ، كۆزىنى يۇمۇۋالدى . بۇرنىغا ئاچچىق توپىنىڭ ھىدى ئۇرۇلۇپ دىماغلىرى ئېچىشىپ ، بېشىدىكى ئامبىركانچە مەرگەنلەر شەپكىسىنىڭ چېكىلىكىنى تېخىمۇ كۆزىگە تارتىپ ، بۇرۇنلىرىغىچە يېپىۋالدى . ئويلىماي ، خىيالىمدىن چىقىرىۋېتەي دېسىمۇ بايا ئانىسىنىڭ قاڭغىر قاقشاپ ناله ـ زار قىلىپ يىغلاپ قالغان كۆرۈنۈشى كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ ، كاللىسىغا كىرىۋېلىپ ، زادى كەتكىلى ئۇنمىدى . بايا‌قى كۆڭۈلسىز جېدەلدە گۇناھ دادامدىن ئۆتتىمۇ ؟ ئانامدىن ئۆتتىمۇ ؟ ياكى مەندىن ئۆتتىمۇ ؟ دەپ دەماللىقا ئايرىيالماي قالدى . كېيىن

مەيلى كىمدىن ئۆتسۇن - ئۆتمىسۇن ، بۇ جېدەل - ماجىراغا مەن سەۋەبچى دەپ توختىماي ئۆزىنى ئەيىبلەپ ، ھەسرەت - نادامەتتە ماڭدى . پۇتۇن ئالەم ئۇنىڭغا كۆڭۈلسىز تۇيۇلدى . «ئىسىت ، نېمە دەپ تەتىلدە ئۆيگە كەلگەندىمەن . خاڭجۇ ، سۇجۇ ، جۇخەيلەردە ساۋاقداشلىرىم بىلەن ساياھەت قىلىپ كۆڭۈل ئاچسام ، كېلەر يىلى ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگەندىكىن كۆڭۈللۈك دەم ئالسامچۇ . ئاناملىرىڭ يىغىسىغا چىدىماي ، بوپتۇلا ، ئىچكىرىدىكى تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇدۇم دەپ ئاتا - ئانام بىلەن يىلدا كۆرۈشىدىكەنمەن ، ئانام ئەتكەن تاماقنى يەپ ، يۇرتنى ، ئۇرۇق - تۇغقانلارنى كۆرۈپ كېلەي دەپ كەپتىمەن . مانا كەلگىنىمگە تويدۇمما ؟ بولدىمۇ ؟ ئىسىت ، ساۋاقداشلىرىم جەنۇبىي جۇڭگونىڭ شەھەرلىرىنى ساياھەت قىلىپ ئويناپ كېلىمىز دېگەندە كەلمەي ئوينىسامچۇ ، مېنى دەپ دادام - ئانام قاتتىق سوقۇشۇپ قالدى . مۇشۇ دادامنىزە ، قانداقمۇ قىلارمەن ؟...

— ئانا ، دادامغا گەپ قىلساڭچۇ ! — دېگەندى ئۇ جىلە بولۇپ ، — مەن ئوڭغا ، ئۆڭچىلىققا قىزىقمايمەن . ئۆڭچىلىق قىلغۇم يوق . مەرگەن بولغۇم تېخىمۇ يوق .

— مېنى دېمىدى دەمسەن بالام . بۇ غالجىر ، تەلۈە داداڭ بىر ئىشنى قىلمەن دەۋالدىمۇ بولدى ، بولۇپ بېرىدۇ ، تۇغۇلغاندا تاش چىشلىتىپ ئېغىزلاندۇرۇپتۇمىكى بۇ مۇتتەھەم داداڭنى... يەنە دەيمەن . سەنمۇ دە ، مەنمۇ دەي . تاشتەك باغرى ئېرىپ قالسا ئەجەب ئەمەس ، — ئانىسى بىلەن شۇ غەمدە ئولتۇرغاندا ، قارا تەرگە چۆمۈپ ئالدىراپ - سالدىراپ كىرگەن دادىسى ئانا - بالىنى كۆرۈپ قاينىپلا كەتتى .

— ۋاي ، تېخى يېلى چىقىپ كەتكەن كونا بالوندەك ماكچىيىپ ئولتۇردۇڭلارمۇ ؟ قېنى نان - توقاچ ، قېنى مېۋە - چېۋە قاچىلىدىڭمۇ ؟ ئۇ چۆلدە بىزگە بەتتە پولۇ يوق . مېۋىلىرى تۆكۈلۈپ تۇرغان باغ - ۋاران ، قوغۇن - قاپاق يوق . چاي - سۇ ئىچىدىغان يوغان سۇدان ، چىدىر ، قازان - چۆگۈن ، چاقماق ، گۈڭگۈرت ،

قولچىراغ ، بولۇپمۇ قولچىراغ دېگەننى زاپاس بەش - ئالتىنى ئالىدىغان گەپ . قېنى تەييارلىدىڭمۇ كالۋا خوتۇن .

— دادا مەن ئوۋغا قىزىقمايمەن .

— مەرگەن بولۇش ئۈچۈن ، مانا داداڭدەك مەرگەن بولۇش ئۈچۈن ، ئوۋچى بولمىساڭ قانداق مەرگەن بولىسەن ؟ مەن دائىم يېزىپ ، تېلېۋىزىيىدە ، مەكتەپلەردە سۆزلەپ يۈرگەن ساپا مائارىپى دېگەن مۇشۇ . مائارىپ دېگەن يالغۇر مەكتەپتە ، سىنىپتا ئەمەس ، ئۆيدە ، باغدا ، تاغدا ، ئادەملەر ئارىسىدا ، كەڭرى تەبىئەت قوينىدا بولىدۇ . بۇ سەن ئۈچۈن مۇھىم ساپا مائارىپى ، تەربىيە . مەن ئالايىتەن ئۇزاقتىن پىلانلاپ ، تەييارلاپ ئورۇنلاشتۇرغان ئوق ، ئوۋ ، ئوۋچىلىق ، مەرگەنلىك دېگەنلەر ئوغۇل بالا ئۆگىنىدىغان ، ئەرنى ئەر قىلىپ تاۋلايدىغان ، ئەر كىشى قىلىدىغان ئىش . ئوۋچىلىق دېگەن كاتتا بىر مەكتەپ . سېنىڭ بېيجىڭدىكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىڭدە مىڭ يىل ئوقۇساڭمۇ بۇ دەرس ، بۇ پۈرسەت يوق . بۇنداق پۈرسەت يۈرتۇڭدا ، داداڭدا بار . داداڭ ئالايىتەن سەن ئۈچۈن بۇ ئوۋچىلىق ، مەرگەنلىك پۈرسىتىنى تەييارلىدى ، بۇنىڭغا قانچىلىك ۋاقىت ، مۇناسىۋەت ، چىقىم كەتتى ، بىلەمسەن ؟ سېنى ئېچىندىكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە ئەۋەتىش ئۈچۈن خەجلىگەن پۇل ، قىلغان خۇشامەتنىن ئېشىپ ئىش كەتتى . مەن ئوغلۇم ئۈچۈن شۇنچە كۆيۈپ - پىشىۋاتسام ، تۆگىنىڭ مازار بىلەن ئىشى يوق دېگەندەك ، نېماندىق لايغەزەل ، بوش ئولتۇرىسەن دەيمەن . ھەي بالا دېگەن راھەت ، ئاسان تۇرمۇشتا چوڭ بولسا ، مانا مۇشۇنداق ئۆلۈك ، لايغەزەل چوڭ بولۇپ قالىدۇ . ئەتىگەنگە تاپسا كەچكە يوق ، زاغرا يەپ ، ئۇماچ ئېچىپ چوڭ بولسا ئاندىن ئادەم بولىدۇ . مانا مۇشۇ ئوۋچىلىق تۇرمۇشى دېگەن سەندەك لاتا قاس - قاس ، لايغەزەل ئوغۇل بالىنى ئوتۇندەك ، جىگدە كۆتىكىدەك تاۋلاپ چىقىدۇ .

— سەن بىر داڭلىق مۇخبىر . گېزىتكە يېزىڭ ، سۆزلەڭ دېسە ئالتە ئېشەككە يۈك قىلىپ سۆزلەيسەن . ھايۋانلارنى ئوۋلاش

دۆلەتنىڭ قانۇنىدا چەكلەنگەن ئىش تۇرسا ، نېمىشقا قانۇنغا خىلاپ ئىشنى ئۆزۈڭ قىلىسەن ؟

— تەشۋىقات دېگەن تەشۋىقات ، قانۇن دېگەن قانۇن ، گېزىت ، تېلېۋىزور دېگەن تېلېۋىزور . يازمىز ، سۆزلەيمىز ، تۇرمۇشتا نېمە قىلغۇمىز كەلسە شۇنى قىلىپ ياشايمىز . بۇ يالغۇز مەن ئەمەس ، ھەممە ئادەم قىلىۋاتقان ئىش .

— شۇڭا داداڭ ئۆۋچىلىقنى كېچىسى قىلىدۇ . شۇنداق قىلىپ پايدا ئېلىپ كۆڭگەن ، — ئاپىسى سۆز قاتتى .

— ئەسلىي سەن ھەممە ئادەمگە تەشۋىق قىلغاندىكىن ئۆزۈڭ قىلماسلىقىڭ كېرەك . مېنىڭ ئاشۇ بېچارە جەرەن ، كېيىك ، بۆكەنلەرنى ئۆلتۈرگۈم يوق .

— مانا ئەرلىك ، ئوغۇل بالىلىق ، بۇزۇش - قۇرۇش روھى ئۆلگەن ، تۇرقى ئەركەك ، قىلىقى ئايال دېگەن مانا شۇ . مانا مۇشۇ ئۇۋ ئارقىلىق سېنىڭ مانا مۇشۇ ئايال تەبىئىتىڭنى ئەركەكلىككە قايتۇرۇپ كەلمەكچى ، يىتكەن پۇلنى تېپىپ جايىغا سېلىش دېگەن مانا مۇشۇ . مەن ساڭا بىر قېتىملىق ھېكمەتلىك دەرس ئۆتمەكچى . بۇ دەرس دەل ئۆۋچىلىق جەريانى ، كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ ، قولۇڭ بىلەن تۇتۇپ ، ئېتىپ ، ئاندىن ئاڭلايسەن . مەن بۇ دەرستە ساڭا ئىنتايىن مۇھىم ھېكمەتنى ئۆگىتىمەن .

— دۆلەتنىڭ قانۇنىدا قوغدىلىدىغان ھايۋاننى ئۆۋلاش ، ئۆلتۈرۈش جىنايەت . ئاندىن شەخسلەرنىڭ قورال ساقلىشى تېخىمۇ قانۇنسىز تۇرسا ، سەن قورالنى نەدىن تاپىسەن ؟

— ھەببەللى ، داداڭنىڭ ئەپچىلەملىكى مەشھەدە . دەل دۆلەت چەكلىگەن ، خەق قىلالمايدىغان ، قىلىشتىن قورقىدىغان ئىشلارنى ئەپچىللىك بىلەن قىلالىشى ، سۇ كىرمەيدىغان ، ئىزى قالمايدىغان قىلىپ قىلالىشى داداڭنىڭ ئالاھىدىلىكى . ھەممە نېمىنىڭ ، ھەر ئادەمنىڭ ، ھەرقانداق قاتتىق قانۇن - تۇزۇم ، بەلگىلىمىلەرنىڭ ئاجىز يېرى بولىدۇ . مەن ئاشۇ ئاجىز يەرنى قارىغا ئېلىپ تۇرۇپ ، جايىلاپ ، ئەپلەپ ئىشنى پۈتتۈرىمەن ، مەقسىتىمگە يېتىمەن .

مەسىلەن ، ئوۋنى ، قورالنى قانداق ھەل قىلىدىغان دېگەنتى مىسالغا ئەپچىرەي . تەبىئىي مۇھاپىزەت رايونىدىكى قوغدىغۇچىلارنى چۆلدىكى پىداكار جەڭچىلەر ، تىلسىز ھايۋانلارنىڭ ئونسىز قوغدىغۇچىلىرى ، پىداكارلىرى دەپ گېزىتلەردە يازدىم . رادىئولاردا تونۇشتۇردۇم . تېلېۋىزورغا خوتۇن - بالىلىرى بىلەن بىللە چىقاردىم . ئۇلار شۇنىڭ خۇشلۇقىدا ئۆزىنىڭ ماشىنىسىغا چىقىرىپ ، ئۆزىنىڭ مىلتىقىنى بېرىپ ، ئۆزلىرى قوغدايدىغان ھايۋانلارنى مانا قانغۇچە ئېتىۋالسىلا ، دەيدۇ . مانا يىل بويى بىزنىڭ ئۆيدە جەرەن ، كېيىك ، بۇغا ، ئارقارنىڭ گۆشى ئۇزۇلمەيدۇ . گۆشنىڭ غېمى پۈتتى دېگەن گەپ . مەن يىلدا بىر ئوۋ ئوۋلايمەن ، قوغدىغۇچىلار بىزنى يىل بويى ئوۋ گۆشىدە باقىدۇ . مەن ئۇلارنى خوتۇن - بالىلىرى بىلەن بىر تېلېۋىزورغا چىقىرىپ قويىمەن ، ئىش تامام ۋەسسالام . مانا ھازىرقى ئوۋ مەخسۇس سەن ئۈچۈن . ھەممىسى تەييار .

— تاسادىپىي تۇتۇلۇپ قېلىشتىن قورقمامسىز .

— تۇتۇلۇپ قېلىش دېگەن نېمە ؟ داداڭنى كىم تۇتۇۋالىدۇ ؟ داداڭ دېگەن داداڭ - دە ، داڭلىق مۇخبىر شاۋقۇن دېسە چوڭدىن كىچىككىچە ھەممە ئادەم تونۇيدۇ .

— داداڭ ئوغرىلىق قىلىپ تۇتۇلۇپ قېلىشتىن يۈزى چىم قىلىپ قويمايدۇ . ئىككى قېتىم تۇتۇلۇپ سوتقا چۈشتى . ھەممە تۆشۈكتىن ، سوتتىن كەمەك ھەييارەك چىقىپ يەنە ئۆز مۇخبىرىمىز بولۇپ ، يۈزىنى پولۇدەك قىلىپ شاۋقۇن - سۈرەن سېلىپ يۈرۈۋېرىۋاتىدۇ . مەن نومۇستىن باش كۆتۈرەلمەي يۈرسەم ، داداڭ قېلىن سۇ ئىچىپ چوڭ بولغان ئوخشايدۇ . يۈزىدىكى قارا پاتقاقلارنى سۈرتۈۋېتىپ ئۇلۇغ سۆزلەپ يۈرۈۋېرىۋاتىدۇ . داداڭ ئۈچۈن نومۇس قىلىشنىڭ ئۆزى نومۇس .

— ئاناڭنىڭ گېپىگە ھە دەپ قويۇپ يۈرىۋەر . ئاناڭنىڭ گېپىنى ئاڭلىساڭ چالا ئادەم بولۇپ ، مەڭگۈ پاتقاقتىن چىقالمايسەن .

— دادا ئـشقىلىپ ، قانۇنسىز ، يولسىز ئىشنىڭ ئاقىۋىتى خەيرلىك بولمايدۇ . سەن خەقنى قىلماڭلار دەپ خەققە چاقىرىق قىلىپ قويۇپ ، ئۆزۈڭ دەل شۇ ئىشنى قىلساڭ ، مەن دوستلىرىم ، ساۋاقداشلىرىم ئالدىدا سەندەك دادام بولغانلىقىدىن نومۇس قىلىدىكەنمەن . سەن كۆزۈمگە ئىككى ئادەمدەك كۆرۈنۈۋاتسەن...

شۇ گەپ بىلەن تەڭ شاپىلاق تېگىپ ئوغلىنىڭ بۇرنى قانىدى .

— ھۇ ناكەس . سەن داداڭدىن نومۇس قىلىۋاتامسەن ؟ مەندەك داداڭ بولغانلىقىدىن پەخىرلىنىشتە يوق ، نومۇس قىلىۋاتامسەن ؟ سەن بېيجىڭدا ئوقۇپ مېنى ياراتمىغۇدەك ، جاۋاب ياندۇرغۇدەك بولدۇڭما ؟

— نېمانداق قىلىدىلا دەيمەن . سارالڭ بولدىلىما ؟ يىلدا بىر قېتىم ئاران كېلىدىغان بالىنى مۇشۇنداق ئۇرامىلا ھە ؟ قانداق دېگەن باغرى تاش دادا . سىلىنىمۇ دادا دېگىلى بولامدۇ ؟

ئانىسى دادىسىغا ئېسىلدى . دادىسى ئانىسىنى بىرنى سېلىپ ئوڭدا چۇشۇردى .

— ئاغزىڭنى يۇم قانجۇق . سەن تۆگىدەك بولغان بالىنى ئەركىلىتىپ ، مانا مۇشۇنداق دادىسىنى ياراتمايدىغان ، ھاقارەتلەيدىغان قىلغان قانجۇق سەن . تېخى سېنىڭ تايىغىڭ نېسى . ماڭە لاتا قونجا ، — دادىسى شۇنداق دەپ دولقۇننىڭ قولىدىن سۆرىگەنچە سۆرەپ ماشىنىغا ئىتتىرىپ چىقاردى . ئانىسى يىغا - زار بىلەن قاقشاپ قالدى . كۆڭۈلسىز سەپەر مۇشۇنداق باشلاندى .

— دولقۇن... دولقۇن... بالام ئۇخلاپ قالدىڭما ؟

— ياق .

— مانا كەپقالدۇق . قاراڭۇللۇق پونكىتىغا كەپقالدۇق . كۆزۈڭنى ئاچ ، — دادىسى مېھرىبانلىق بىلەن چاقىردى . دولقۇن كۆزىنى ئېچىپ شەپكىسىنىڭ چېكىلىكىنى كۆتۈردى . ماشىنىنىڭ چىرىغىنىڭ يورۇقىدا قېرى توغراقلارنىڭ ئارىسىغا سېلىنغان ئەنجان تاملىق پاكار ئۆيدىن ئۇچ ئادەم چىقتى . دادىسى سەكرەپ چۈشتى . شوپۇرمۇ چۈشتى . ئۇلار بىلەن قىزغىن كۆرۈشتى .

دولقۇن تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇۋەردى .

— چۇشە ، بالام دولقۇن چۇشە . ماۋۇ ئاكىلىرىڭ بىلەن چىرايلىق كۆرۈش ، — دولقۇن قىمىر قىلماستىن تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇۋەردى .

— بالا قائىدە - يوسۇن ، ئەدەپ - ئەخلاقنى بەك بىلىپ كېتەلمىدى .

— تېخى كىچىك ئەمەسمۇ . چوڭ بولغانچە ئەقلىگە كېلىپ ئادەم بولىدۇ . قېنى ناھىيىدىن كەلگەن باشلىقلار . ھەرقايسىلىرىنى تۆگە سويۇپمۇ ئەكەلگىلى بولمايدۇ . جەرەن ، بۆكەن گۆشى پىشۇرۇپ قويدۇق . ئۆيگە چىسىلە .

— ئۆيگە كىرىپ گۆش يەپ ئولتۇرساق ئىسسىق بېسىپ ئۇخلاپ قالىمىز ، ئىش ئۆلىدۇ . گۆشنى ئېلىۋېلىپ ئىش ئۈستىدە يەيمىز . قالغىنىنى ئەتە ئەتىگەندە كەلگەندە يەرمىز . قورال - ئوقلارنى تەخلەپ قويغانسىلەر ؟

— تەخلەپ قويمامدىغان . ئىككى مىلتىق ، ئەللىك پاي ئوق ، بەش قول چىراغ ، ئون بەش تال ماي (باتارېيە) تەييارلاپ قويدۇق . يېتە ، ھە ؟

— ئېشىپ قالىدۇ . شوپۇر ئۈستام قادىخان ، ئوغلۇم ، مەن ئۈچىمىزگە كەڭتاشا يېتىدۇ . تاڭ ئاتارغا ، تورغاي چۈچۈغا كېلىپ بولىمىز .

— بىرەر يېرىمىمىز بىللە بارامدۇق يا ئۆزلىرى بارۇۋېرىشەملا ؟

— قورالدىن ئەنسىرىسەڭلەر ياكى باشقا ئىشتىن خاتىرجەم بولالمىساڭلار بارساڭلارمۇ مەيلى .

— ۋاي بۇ سىلىگە ئىشەنمىگەنلىك ئەمەس . قورالدا چاتاق يوق . سىلىمۇ پارتىيە ئەزاسى ، پارتىينىڭ مۇھىم ئاغزى . بىزمۇ پارتىيە ئەزاسى ، پارتىينىڭ - تەشكىلىنىڭ ئادەمى . بىز سىلىگە ئىشىنىمىز . بۇ قوراللارنى ، ئوقلارنى نەگىمۇ ئەكىتەتتىلە . ئەكىتىپمۇ ھېچ يەرگە ئاپىرالمايلا . قوغداش رايونىنىڭ

خادىملىرىدىن باشقا ئادەمنىڭ قورال كۆتۈرۈپ يۈرۈشكە يۈرىكى ئون ئەمەس.

— بۇ جەھەتتە ئەنسىرىمىسەڭلەر...

— ماۋۇ قۇملۇق، چۆل يامان. سىلىنى ئېزىپ قالامدىكىن دەپ ئەنسىرەيمىز شۇ.

— ئاھا. شۇمۇ ئەندىشە بولدىمۇ؟ ماشىنىمىز ساز. ھەرقانداق قۇملۇقتا ئېزىپ قالساقمۇ چىقالايمىز. مەن يا تۇنجى قېتىم چىققان ئوۋچى بولمىسام. ھەر يىلى بارغۇ مەن.

— ئۇغۇ راست. بۇ تەرەپتىنمۇ سىلى ئىشەنچلىك. ئەمما، قۇم كۆچۈپ تۇرىدۇ. توغراقلار بىر - بىرىگە ئوخشاش. بۇلتۇرقى قۇم تاغلىرى بۇ يىل يوق، تۇنۇگۈنكى قۇملۇق ئۈيمان بۇگۈن يوق، شۇڭىزە، قۇملۇقتا ئېزىپ قېلىپ سىلىنى، بولۇپمۇ ماۋۇ ياغنىڭ ئىچىدىكى بۇرەكتەك جاپا چەكمىگەن، قۇملۇق، جاڭگال كۆرمەي چوڭ بولغان ئاق تۇمشۇق بالىنى ھەرەج تارتىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمىز.

— ھە ئانداق بولسا غەم يېمەڭلەر. مەن كونا ئوۋچى. قۇم، جاڭگالغا پىششىق. ئۇنىڭ ئۈستىگە قادىخان ئۈستاممۇ پىشقان شوپۇر، ماشىنىمىزدا چاتاق يوق. ھە قانداق دېدىم قادىخان؟

— تۆمۈرگە ئىشەنگىلىمۇ، چاقچاق قىلغىلىمۇ بولمايدۇ - دە.

— بۇ دېگەن كورىينىڭ، جىڭ مالغۇ ئۈستام. سىلىنى بۇ ماشىنا بىرەر قېتىم يولدا، قۇمدا قويمىغان بولغىدى.

— ئۇغۇ شۇ ئەمدى.

— سىلى قۇملۇققا تولا كىرگەن. چوڭلارنى قۇملۇققا دائىم ئوۋغا ئاپىرىمەن دېگەنتىلە، ئۇ گەپلىرىدىن يېنىۋالمىغانلا؟

— ھازىرغىچە قۇملۇقتا ماشىنا بۇزۇلۇپ يا قۇمغا يېتىپ قالمىدىغان، يا ئېزىپ قالمىدىغان ئىش بولمىدى. ئەمما، كوزا كۈندە سۇنمايدۇ، كۈندە سۇنىدۇ دەپ، ھازىر مەيدە قاققان بىلەن بولمايدۇ، — تاماكىسىنىڭ ئاخىرىنى شوراپ يۆتىلىپ كەتتى شوپۇر قادىخان. ئۇ ئېلىشقا ئولگۈرەلمىگەن، كىرپە تىكىنىدەك ساقاللىق

ئېڭكىنى قاشلاپ ، ئىچىدە نارازى بولۇپ مىڭنى تىللاپ كەتتى .
«دائىم ئادەمنى ئاۋارە قىلىدۇ . يوغانچى مۇخبىرچاق... چىقماي دېسە پونكىت باشلىقىنىڭ ئېڭكىنىڭ ئاستىغا چىرىۋېلىپ ، ئاغزىدىن چىرىپ بۇرنىدىن چىقىپ ، ئادەمنى چېقىپ قويامدىكىن دەپ قورقىدۇ ئادەم . بولمىسا مەن ئۆتەپ - تېشىپ مۇشۇ كۆتۈرمىچىگە شوپۇرلۇق قىلامدىمەن ؟ كىچىسى قۇمغا ئىچىرەمدىمەن ؟ بۇ كۆڭلى قارا بەتنىيەتنىڭ چىشىغا بىر تېگىپ قويۇپ ، كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قېلىپ قۇتۇلغىلى بولمىدىغان رودۇپاي ئەمەس . بىر سەت كۆرۈنۈپ قالغان ئادەمگە ئىت يىلىدىن ئېشەك يىلىغچە لالما ئىتتەك قاۋاپ ئارام بەرمەيدۇ . »
— ماڭدۇقمۇ ئۇستام ئەمىسە .
— ئۆزلىرى ماڭ دېسىلە ماڭمىدىغان ، تۇر دېسىلە تۇرىدىغان ئادەمەمەن ، — دېدى شوپۇر ئۇستام يۆتىلىپ .
— بولدى ئەمىسە كەتتۇق . سەھەردە بامدا تتا كۆرۈشەيلى .
شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار قاراۋۇل پونكىتىدىن قورال ، ئوق ، گۆش ، يوغان سۇلياۋ تۇڭدا بىر سۇ ئېلىپ قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىگە يۇرۇپ كەتتى . ئېگىز - پەس قۇملۇقتا ماشىنا بىرەم ئۆگزىگە چىققاندەك ، بىرەم ئازگالغا چۈشكەندەك ، بىرەم تامدا يانتۇ ماڭغاندەك بولۇپ ماڭسا ، بىرەم قويۇق توغراقلىق ، بىرەم گىياھسىز ئوچۇقچىلىقتا ماڭدى .
— بالام دولقۇن ئۇخلاپ قالدىڭما ؟
— ياق .
— ھە ئۇخلىمىغان بولساڭ ئەمدى مەن بۇ ئوڭچىلىقنىڭ ھېكمىتىنى ، نېمىشقا كېچىدە ، قاراڭغۇدا ئوڭغا چىقىشىمىزنىڭ سىرىنى ساڭا سۆزلەپ بەرگەچ ماڭاي . چۈشەنگەچ ماڭ . بىرەم ماڭساقلا كېيىك جىلغىسىغا بارىمىز . ئاندىن ئوڭنى باشلايمىز . تاماشانى شۇ چاغدا كۆرىسەن . مانا ئەمدى نېمىشقا كېچىسى ئوڭغا چىقتۇق دېگەن سوئالغا جاۋاب چىقىدۇ . قۇلىقىڭنى دىك تۇتۇپ ئاڭلا . ھەرقانداق نەرسىنىڭ ئادەمدىن تارتىپ بارلىق سۇ ، شامال ،

تاغ ، ئوت ، هايۋانات ، هاشاراتلارغىچە كۆچلۈك يېرى ، ئاجىزلىقى بولىدۇ ، سەن بۇ هاياتنىڭدا غەلىبە قىلىمەن ، غەلىبە بىلەنلا ياشايمەن ، مەغلۇپ بولمايمەن ، كۆچلۈك بولىمەن ، ئاجىز بولمايمەن ، داۋاملىق كۆچلۈك بولۇپ غەلىبە ئۈستىدە ياشاپ ئۆلىمەن دەيدىكەنسەن ، ئالدىڭغا ئۇچرىغان هەرقانداق نەرسە ، ئادەم بولامدۇ ، هەرقانداق مەخلۇق بولامدۇ ، ئۇ ساڭا دوست بولامدۇ ، دۈشمەن بولامدۇ بىرىنچى قاراشتا ، بىرىنچى سالامدىلا ئۇنىڭ ئاجىز يېرىگە قارا ، ئاجىز يېرىنى ئىزدە ، ئاجىز يېرىنى كۆزلە . ئاشۇ ئاجىز يېرىنى ، ئاجىزلىقىنى تۇتۇۋالساڭ ، ئىلىۋالساڭ سەن ئۇنى دوست يا دۈشمەن دېمەي بويسۇندۇرۇۋالسەن ، ئىلىۋالسەن ، ساپقىدىن تۇتۇۋالسەن ـ دە ، مەيلى دوستۇڭ بولسۇن ، دۈشمىنىڭ بولسۇن سەن ئۇنىڭدىن ئۈستۈنلۈككە ئېرىشىسەن . ئۈستۈنلۈك قازانغىنىڭنىڭ ئۆزى غەلىبە قىلغىنىڭ . دوست بولساڭمۇ ئۇنىڭدىن ئۈستۈن تۇر . دۈشمەن بولساڭمۇ ئۇنىڭدىن ئۈستۈن تۇر . سەن ئۈستۈنلۈك هالىتىدە بولساڭ دائىم غەلىبە ئۈستىدە بولغان بولىسەن . غەلىبە دېگەن مانا شۇ . ئادەم دائىم ئۈستۈنلۈك ئۈستىدە بولمىسا غەلىبە قىلالمايدۇ . غەلىبە قىلمىدى دېگەن مەغلۇپ بولدى دېگەن سۆز . مەغلۇبىيەت دېگەن دائىم باشقىلاردىن تۆۋەن تۇرماق ، باشقىلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا ، ئارقىسىدا ، باشقىلارنىڭ قولىغا قېلىش ، ئاغزىغا قاراپ قېلىش دېگەنلىكتىن دېرەك بېرىدۇ . باشقىلاردىن تۆۋەندە قېلىش دېگەنلىك خارلىقتىن ، خارلىنىشتىن دېرەك بېرىدۇ . بۇ دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ بەختسىزلىك . بۇ دۇنيانىڭ دوزىخى دېگەن مەغلۇبىيەت ئىچىدە ، خارلىنىش ئىچىدە قېلىش دېگەنلىك بولىدۇ . شۇڭا ، مېنىڭ ئوغلۇم بولىدىكەنسەن ، مېنىڭ بارلىقىم ، بايلىقىم ، غۇرۇرۇم ، ئىپتىخارىم ، شان ـ شەرىپىم دېگەن سۆز . شۇڭا ، هەرقانداق يول ، هەرقانداق ۋاستە ، هەرقانداق ئۇسۇل قوللىنىشىڭدىن قەتئىينەزەر بۇ هاياتتا غەلىبە قىلىشىڭغا ، دائىم باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرۇشۇڭغا بولىدۇكى ، تۆۋەن تۇرۇشقا ، مەغلۇبىيەت ئىچىدە تۇرۇشۇڭغا بولمايدۇ . غەلىبە

قىلىش ئۇچۇن ، بىرىنچى قەدەمنى ئېلىپ بوسۇغاڭدىن قەدەم ئېلىشىڭ بىلەنلا چۈمۈلە ئۇچرامدۇ ، توخۇ ، كەپتەر ، مۇشۇك ، ئىت ئۇچرامدۇ ، ئادەم ئۇچرامدۇ ، ئۇنىڭغا پۈتۈن ئەقىل كۆزۈڭ بىلەن قارا ، ئۇنىڭ كۆچلۈك يېرى قايسى ، ئاجىز يېرى قايسى ، ئۇنى بايقاشقا ھېرى بول . ھەرقانداق نەرسىنىڭ كۆچلۈك يېرى ئۇنى غەلىبە قىلدۇرسا ، ئاجىز يېرى ئۇنى مەغلۇپ قىلىدۇ . مەسىلەن ، چۈمۈلە دەيلى . چۈمۈلىنىڭ ئاجىز يېرى — دەسسىۋەتسەك ، مىجىۋەتسەك شۇئان ئۆلىدۇ . كۆچلۈك يېرى — ئۇنى قويۇۋەتسەك ھەر يوغان ، ھەتتا ئۆزىدىن يۈز ھەسسە كۆچلۈك نەرسىنى تۇتۇۋېتەلەيدۇ . مانا شۇنداق . ئىتنىڭ كۆچلۈك يېرى — قورقاڭ چىشلەيدۇ . ھەرقانداق يامان غالجىر ئىتقىمۇ قورقماي ، كۆزىنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرساڭ ، ئوقتەك ئېلىپ كەلگەن ئىتنىمۇ سېنىڭ قورقماي كۆزىگە مىختەك قادىلىپ تۇرغىنىڭنى كۆرسە ساڭا يېقىن كېلەلمەي تۇرۇپ قالىدۇ . ئەگەر ئۇ زادىلا قورقماي ساڭا ئېتىلسا ، قولۇڭغا نېمە چىقسا شۇنى ئېلىپ ئۇنى تەڭلىسەڭ شۇ نەرسەڭگە ئېتىلىدۇ . ئۇنى ئېگىز كۆتۈرسەڭ ئۇ ئادەمدەك ئىككى پۇتلۇق تىك بولۇپ شۇنىڭغا بوي سوزىدۇ . سول قولۇڭدا ئىت ئېسىلغانىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ، ئوڭ قولۇڭدا ئىتنىڭ كانىيىدىن چىڭ بوغۇپلا قوش قوللاپ كانىيىنى سىقىپ كۆتۈرۈپ ، قۇيرۇق چۆرۈگۈچنى چۆرگىلەتكەندەك تۆتنى پىرقىرىتىپ بىر تاشلايدىغان بولساڭ ، بېشى قېيىپ ئىچى سۇرۇپ كېتىپ غىڭشىغانچە دەلدۇگۇنۇپ سەندىن قاچىدۇ . مەغلۇپ بولىدۇ . مانا بۇ ئىتنىڭ ئاجىزلىقى . سەن ئۇنىڭ ئاجىزلىقىنى تۇتقىنىڭ ئۇچۇن ئۇ مەغلۇپ بولدى . سەن غەلىبە قىلدىڭ . تۇرمۇش دېگەن شۇ . سەن ھەر قەدەم ، ھەر تىنىقتا غەلىبە ئىچىدە ياشىساڭ ، باشقىلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا قالمايسەن . مەسىلەن ، ساڭا ھەر قەدەمدە ئۇچراپ ساڭا سالام بەرگەنلىكى ئادەمنىڭ ئاجىزلىقىنى ئىزدىشىڭ كېرەك . ئاغزىڭدا سالاملىشىۋاتقان بىلەن كۆزۈڭ ، پۈتۈن زېھنىڭ شۇ ئادەمنىڭ ئاجىزلىقىنى ئىزدەشىنىڭ پېيىدا بولۇشى كېرەك . سەن

بىر ئادەم بىلەن سالاملاشتىڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن دەسلەپكى مۇناسىۋەت پەيدا بولدى دېگەن گەپ . سەن سالاملاشقان تىنىقتىن باشلاپ ئۇنىڭدىن ئۇستۇن تۇرۇشنىڭ كويىغا چۈشۈپ ، ئۇنى ئۆزۈڭدىن تۆۋەن ئورۇندا قويۇشنى ئۆگەن . سەن ئۇنىڭ بىلەن باراۋەر ئەمەس ، ئۇنىڭدىن ئۇستۇنلۇكتە تۇرۇپ سۆزلەشسەڭ ھەربىر ئېغىز سۆزۈڭ ، ھەربىر قەدىمىڭدە سەن ئۇستۇنلۇكتە ، ئۇ پەستە ، سەن غەلىبە ئىچىدە ، ئۇ مەغلۇبىيەت ئىچىدە بولغان بولىدۇ . مانا بۇ مېنىڭ ياشاش مىزانىم . سەن ئاتاڭنىڭ ئوغلى بولغاندىكىن ، سەنمۇ مېنى دورىشىڭ كېرەك . سېمىز ئادەم ئۇچرىسا سېمىزلىكى ئۇنىڭ ئاجىزلىقى . كاللاڭغا سېمىزلىكنىڭ كېسەللىك ئىكەنلىكى ، سېمىز ئادەم كالۋا ، ھۇرۇن ، يەپ تويماس ئىكەنلىكىگە ئائىت نەرسىلەرنى كۆڭلۈڭگە كەلتۈرۈپ ، ئۇنى كەمستىشنىڭ ئەپچىل تىل - چارىلىرىنى ئىزدىگەچ تۇرۇپ ، گەپ ئارىسىدا شۇلارنى گەپلىرىڭگە سىڭدۈرۈپ ، سېمىز ئادەمگە بۇ ئۇقۇملارنى سىڭدۈرۈپ ، ئۇنىڭ سەن بىلەن باراۋەر ، دوستانە ھېسسىياتىنى ئۆزىنى كەمستىش ، ئۆزىنى تۆۋەن كۆرۈش تۇيغۇسىغا كەلتۈرۈپ بولۇشۇڭ كېرەك . ئورۇق ئادەمنى ھەسەتخور كەنمەن ، ئېگىزنى ئەخمەق ، پاكارنى پىتىنىخور كەنمەن ، تاقىرباشنى تازكەنمەن دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرۈۋېتىشكە ماھىر بولۇشۇڭ كېرەك . ھايات دېگەن كۆرەش دېمەكتۇر . ھەربىر تىنىق ، ھەربىر قەدەمدە كۆرەش قىلىسەن . كۆرەشتە يېڭىلدىڭمۇ سەن مەغلۇبىيەتچى ، خەقتىن پەستە قالغۇچى دېگەن گەپ .

— ئەگەر دەمال بايقىيالمىساڭچۇ ؟ !

— بايقايسەن . بىر قاراشتا ، بىر ئېغىز گەپتە بايقايسەن .

— زادىلا بايقىيالمىساڭچۇ ؟ — دادىسىنىڭ بۇ گەپلىرىگە بىردىنلا قىزىقىپ قالغان دولقۇن بايىاتىن بېرىقى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى بىردىنلا ئۇنتۇپ دادىسىغا قىزىقىپ جانلىنىپ سورىدى .

— بۇ سورىغىنىڭ جايىدا بولدى . بەربىر مېڭ قىلمىسا

مېنىڭ بالام ـ دە . تومۇرۇڭدا ئېقىۋاتقىنى مېنىڭ قېنىم ـ دە .
— بالاڭلىنى مۇشۇنداق تەربىيىلەپ ، ئەرشئەلاغا چىقىرىۋېتىدىغان بولدۇڭلىدە ، شاۋقۇن ھەزرەت .
— مانا بۇ مەن توختىماي سۆزلەۋاتقان ، تەشەببۇس قىلىۋاتقان ساپا مائارىپى دېگەن شۇ . مەن سۆزلىگەن بۇ دەرسلەر مەكتەپ ، سىنىپ ، مۇئەللىم دېگەنلەردە يوق . بالىنى مانا مۇشۇنداق تەربىيەلىمىسەڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى جاھاندا كۇن ئالالمايدۇ . بىلدىڭلىمۇ قادىخان .
— ئاجايىپ ئەقىللىق ئادەمكەنسىلە شاۋقۇناخۇن جۇما . سىلىنى بۇگەن مەن باشقىدىن كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن . مېنىڭ پونكىت باشلىقى دېسە ، جۆيلۇپ قويۇپ يالىڭاچ تالاغا چىقىپ كېتىدىغان ئاجىزلىقىمنى ئاللىقاچان بىلىپ ، مېنى مۇشۇنداق ئېشەك ئېتىپ مىنىۋاپسىلە ـ دە . شەيتانكەنسىلە ، شەيتان .
— ئاداش گەپنى گەپ قىلە بۆلمەي . دەرسنى دەرس قىلە . ماشىناڭنى ھەيدىگىنە .
— خوپ باشلىق ، — قادىخان دېمى ئىچىگە چۇشۇپ شۇك بولدى . ئىچىدە مىڭنى تىللىدى . «ما كۆتۈرمىكەش سولامچىنى قايلاڭ . ئەزۇەيلەپ بىر نارەسىدە بالىنىڭ سەبىي قەلبىگە تېرىۋاتقان شۇمبۇيىسىنى قايلاڭ . بالا ئەسلىي پاكىز ، پاك بىر ئادەم . ئۇنى ئاتا ـ ئانا بولغۇچى تۇلكە قىلىدۇ ، ئالۋاستى قىلىدۇ ، ئوغرى قىلىدۇ ، قىمارۋاز قىلىدۇ ، كەمەك ھەييار ، جىن ـ شەيتان قىلىدۇ دېگەن گەپ راستكەن ـ دە» دەپ ئىچىدە غۇدۇرىدى .
— ھە بالام قايلا . سەن دېگەندەك گەپ ـ سۆزلىرىدىن ، تۇرقىدىن ئۇۋەن تاپقىلى بولمايدىغان ئادەم ئۇچرايدۇ . ئەمما ، بۇنداق ئادەم ناھايىتى ئاز ، ئوندىن بىرى ۋە ھەتتا يۈزدىن بىرى ئۇچرايدۇ . ئەمما ئۇنىڭمۇ نوختىسى تەييار ، ئورىسى تەييار . ئۇنى بىلۇۋېلىشىڭ ئىنتايىن مۇھىم . ئۇنىڭدىن زادى ھېچبىر ئۇۋەن ، قۇسۇر تاپالمىساڭ مانداق چېكىپ باقسەن . ئۇنى كولدۇرلىتىشنى بىلىشىڭ كېرەك . قوينۇڭدا داۋاملىق خەقنى كولدۇرلىتىدىغان

كولدۇرماڭ تەييار بولسۇن . يانچۇقۇمدا سەندەك نادان ، ئەخمەقتىن مىڭى بار دېگەن غالىبانە پسخىكا بولسۇن ، ئالدام خالتاڭ تەييار بولسۇن . ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق ئاجىزلىقى — بىرى ، قاتتىق غەزەپلىنىپ ئاچچىقىنى يېگەلمەي يېڭىلىپ قالىدۇ . يەنە بىرى ، ماختاشقا بەرداشلىق بېرەلمەي خۇدىنى يوقتىپ يېڭىلىپ قالىدۇ . شۇڭا ھەرقانداق سۇر - سالاپەتلىك ئادەمنى ئاۋۋال ماختاپ باقسەن .

— ئۆمرۇمدە كۆرمىگەن ، ئەمدى سالاملاشقان ئادەمنى قايلاپ تۇرۇپ قانداق ماختايمەن ؟ !

— ھەببەللى . مۇشۇ سوئالنى سورىشىڭ دەرسىمنىڭ ئىچىگە كىرگىنىڭ ، دەرسىنىڭ ساڭا ھەزىم بولۇۋاتقىنى ، سەندە ئۇمىد بار دېگەن گەپ . دۇنيادا ماختىسا خۇش بولمايدىغان ئادەم يوق . مەسىلەن ، قايلاپلا ناھايىتى ساغلامكەنسىز ، ماۋۇ كاستۇمىڭىز بەك يارىشىپتۇ . بەك سالاپەتلىككەنسىز ، دېگەندەك گەپنى قىلساڭ ئۆچكە يېغىدەك ئېرىمەيدىغان ئادەم ئاساسەن يوق .

— ئامېرىكىلىق كارىنگىڭ كىتابىدىمۇ شۇنداقراق بىر گەپ بار ئىدى .

— ۋۇي بۇنى سەن مۇشتەك تۇرۇپ نەدىن بىلدىڭ ؟

— بىز بىر قېتىملىق كۇرزۇك پائالىيىتىدە كارىنگ نەزەريىسى مۇھاكىمە يىغىنى ئۇيۇشتۇرغان . ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى بەزىلىرىنى قوبۇل قىلغىلى بولسىمۇ ، بەزىلىرىنى قوبۇل قىلغىلى بولمايدۇ . بىز يەنىلا نورمال ، ئەدەپ - ئەخلاقلىق ئادەم بولغىنىمىز تۇزۇك دېگەن خۇلاسىگە كەلگەنىدۇق .

— ۋاي شاۋقۇن ئەپەندى . بالاڭلا سىلىدىن ئەقىللىق ھەم بىلىملىككەن جۇما .

— ۋاي قادىخان مەن سىلىنى ماشىناڭلىنى ھەيدەشنى بىلىڭلا دېدىم جۇما . ھەقىچان يەنە پونكىت باشلىقىنىڭ ئالدىغا باراسىلەر .

— ئاھاي ، ئادەم قورقۇتماڭلا . بىر گەپنىڭ ئايىغى چىقىپ بولغۇچە ئادەم قورقۇتۇپلا تۇرىدىكەنسىلە ، نېمە كارىم .

— هه مەنمۇ شۇنى دەۋاتىمەن . سىلىنىڭ بىز دادا ـ بالىنىڭ گېپىگە قوشۇق سېلىشقا سالاھىيىتىڭلار يوق . سىلە يىگىرمە بىرىنچى ئەسىرنىڭ يېڭىل پاسپورتىنى ئېلىپ گۇمانتارلىق بىلەن ياشايمەن دەيدىكەنسىلە ، خەقنىڭ گېپىگە قوشۇق سالماڭلا ، خەقنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماڭلا . ئاندىن سىلە ھەقىقىي گۇمانتارلىق پەللىسىگە يەتكەن گۇمانتار ئادەم بولىسىلە . ھە بالام ، نېمە دەۋاتاتتۇق . راست ، ساۋاقداشلىرىڭ بىلەن سىنىپتا ، چوڭ يىغىن ـ سورۇنلاردا ئەنە شۇنداق ھەيۋەتلىك ۋەدىلەر ، جاراڭلىق چاقىرىقلارنى ئالدىدا مۇشت كۆتۈرۈپ توۋلايسەن . ئەمما ، ئاشۇ شوئارنى ئاغزىڭدا توۋلاۋاتقاندا ، كۆڭلۈڭدە ھە سىلەرنى ئاۋۇ تۆيۇق يولغا سەپ قويدۇم . سىلە شۇ يەرگە كېتىۋېرىڭلار . مەن ئۆزۈمنىڭ ئىشىغا پۇختا بولاي . ئۆزۈمنىڭ غېمىنى قىلاي دەپ ساۋاقداشلىرىڭ ، ھەم دوستلىرىڭنى كولدۇرلىتىۋېتىپ ، جېنىڭ ئارام تاپىدىغان نېنى يۇمشاق تەرەپكە ماڭ . مەنپەئەت نەدە بولسا ، جان نەدە ، نېمىدە ئارام تاپسا شۇ ياققا غىپپىدە ماڭ... بولمىسا سەنمۇ باشقىلارنىڭ كولدىرلىتىدىغان ئەرمىكىگە ئايلىنىپ قالىسەن .

— ئەللامە مۇخبىر ئەپەندى . ئالدىمىزدا كېيىك توپى كۆرۈندى . گېپىڭلىنى توختىتىپ ئىشنىڭ ئېپىنى قىلامسىلە يا ؟ ئاپىلا مۇشۇ ئاغزىمنى مەن بىر قوتا ھارۋىكەش بولغاندىكىن ، ھارۋامنى ھەيدەشنى بىلمەي ، ماۋۇ دانىشمەن كىشىنىڭ گېپىگە نېمە دەپ قۇلاق سالمەن ، قوشۇق سالمەن دەيمەن .

— قېنى ، قېنى نەدە كۆرۈندى ؟

— سىلىگە خۇدايىم ۋالاقلايدىغان ئېغىزلام بەرمىگەندىكىن ، مەرگەننىڭ كۆزى بولغاندىكىن ، قايلىمامسىلە .

— ھە راست ، راست ، قايلا بالام دولقۇن ، كۆردۈڭمۇ ؟ قايلا ئاۋۇ ساناقسىز يۇلتۇزلارغا ، كۆردۈڭمۇ ؟ يۇلتۇزلار يەرگە كۆچۈپ چۈشكەندەك پاقىرغانىنى كۆردۈڭمۇ ؟

— ھەئە كۆردۈم . ئۇنى يۇلتۇز دېگەندىن كۆرە چىراغ دېگەن

تۇزۇككەنغۇ . يۇلتۇز دېگەن جايىدا جىم تۇرۇپ پارقىرايدۇ . ئۇلار ساناقسىز چىراغلار ئۇياق - بۇياققا يۈگۈرۈپ يۈرگەندەك كۆرۈنىدىكەنغۇ . بىز كىچىك ۋاقتىمىزدا مەھەللىدە ئايدىڭدا بالىلار بىلەن ئاق ياغاچ ئويۇن ئوينىغاندا ھەممىمىزنىڭ قولىدا بىردىن قولچىراغ ، ئاق ياغاچنى ئىزدەپ ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈيتتۇق . بۇ ساناقسىز قولچىراغلارنى كۆرۈپ ، شۇ بالا چاغلىرىمدىكى قاراڭغۇ كىچىدە قولچىراغ كۆتۈرۈپ ، ئېتىزلىقمۇ ئېتىزلىق ، دۆڭمۇ دۆڭ چاپقان چاغلىرىم ئېسىمگە كەلدى .

— ھەببەللى ، مانا ئەمدى بۇگۈنكى ساڭا بېرىدىغان دەرسىڭنى نەخ جەۋھىرى گۈمانتارلىق كۆلمىناتسىيىسىگە كەلدۇق . قايلا ئاشۇ ساڭا قولچىراغدەك يورۇپ كۆرۈنگەنلەر ئەمەلىيەتتە قولچىراغ ئەمەس ، جەرەن ، كىچىك ، بۆكەن ، بۇغلارنىڭ كۆزى . بۇ جانىۋارلارنىڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقى كىچىسى كۆزنىڭ يورۇيدىغانلىقى . ئۇنىڭ ئاشۇ يورۇپ تۇرغان كۆزى ئۆۋچى - مەرگەنلەرنىڭ قارىغا ئالىدىغان نىشانى . مەسىلەن ، مەرگەن دادامڭ ئاشۇ يورۇپ تۇرغان قولچىراغنى ئوبدان چەنلەپ ، چىنەپ تۇرۇپ بىرنى ئاتسا ، بىر كىچىك ياكى بىر بۆكەننى ئۆڭلىدى دېگەن گەپ .

— ئەمىسە ئۇلار كۆزىنى يۇمۇپ يېتىۋالسا ، كىچىدە ئۇخلىسا بولىدىكەنغۇ ؟ !

— ھەي بالىدە بالا ، سەن دېگەندەك ئەسلىدە ئۇلار كىچىدە ئۇخلايدۇ . ئەمما ، ماشىنىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازىدىن چۆچۈپ كۆزىنى ئاچىدۇ . ئېچىلا ئۆۋچىنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالىدۇ . مانا ئاجىزلىق ئۇستىگە ئاجىزلىق .

— دادا ، ئۇ بىچارىلەرنىڭ ئاشۇ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ ئۇلارنى ئوۋلاش - ئۆلتۈرۈش بەكمۇ ۋەھشىيلىككەن . ئادەم بۇنچە-ۋالا ۋەھشىي بولۇپ كەتسە ، ئۆزىنىڭ نەپسى ئۈچۈن بۇنداق ۋەھشىيلىك قىلسا ، بۇ نامەردلىك بولىدۇ . ئادالەتسىزلىك ، قاتىللىق بولىدۇ .

— ئاتا - بوۋىمىز ياۋاشنى بوزەك قىلمىسا ئىمانىتە سورىقى

بولىدۇ دەيدۇ . تەبىئەتنىڭ گۈمانتارلىق ئاناسىرى شۇنداق .
— بۇ مېنىڭچە خاتا ، قاراقچىلىق ، بۇلاڭچىلىق پەلسەپىسىكەن . ئەگەر ھەقىقىي ئەركەكلەرچە ئۇۋلىساڭ ، مەرگەن بولساڭ ، ئۇنىڭ ئاجىزلىقىدا ئەمەس ، كۈچلۈكلۈكىدە ئۇۋلىساڭ بولىدۇ . بولمىسا كېسەل يانقان ئادەمنى ساق ئادەم ئۇرغاندەك بولمامدۇ ؟
— ھەببەللى . مانا مەن دەيدىغان گەپنى سەن دېدىڭ . مېنىڭ نېمىشقا سېنى كېلەر يىلى ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىسەن ، چوقۇم دوختۇرلۇققا ئوقۇيسەن ، دوختۇر بولسەن دېگەن گەپنىمنىڭ جاۋابى مانا ئەمدى چىقىدۇ . بىلەمسەن ، مەن سېنى نېمىشقا دوختۇرلۇققا ئوقۇيسەن ، دوختۇر بولسەن دەپ مەجبۇرلاۋاتىمەن . بۇنىڭ ھېكمىتى شۇ يەردىكى ، بىز بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسىگە كېلىمىزكى ، سەن دوختۇر ئورۇندۇقىدا ئولتۇرساڭ كېسەل ئالدىڭغا كېلىدۇ . كېسەل دېمەك ئاجىز . بىر ئاجىز سېنىڭ ئالدىڭغا كەلدىما ، سەن غالىپ . ئۇ تەبىئىي مەغلۇپ . مانا مۇشۇ كېيىكلەر مېنى ئاتساڭ مەن تەييار دەپ ئالدىڭغا ئۆزلىرى كەلگەندەك ئىش . ئۇنى ئاتامسەن ، ئويناملسەن ، چالامسەن ، كولدۇر قاپىقىڭغا سېلىپ ھاردۇقۇڭ چىققۇچە ، ئىچ پۇشۇقۇڭ چىققۇچە كولدۇرلاتساڭ بولىدۇ . يات دېسەڭ ياتىدۇ ، قارىنىڭنى يارىمەن دېسەڭ خۇش بولۇپ ياتىدۇ . ئۇنى تىرىلدۇرسەڭمۇ ، ئۆلتۇرۇۋەتسەڭمۇ بولىدۇ .
— ئاجىزنى مانداق بوزەك قىلسا ئۇنىڭمۇ سورىقى بولار .
— پالتا چۇشكۇچە كۆتەك دەم يەپتۇ دېگەن گەپ بار . بۇ پالتا چۇشمەيدۇ ، بۇنداق سوراق بولمايدۇ . بولۇپمۇ مەن ئۇچۇن شۇنداق . جاھاندا مەندەك ياشاش يولىنى تۇتقانلار ناھايىتى كۆپ . پايدا ـ مەنپەئەتكە ئېرىشمەن دەيدىكەنسەن ئالدىڭدىكى توسۇقلارنى ئۆرۇشۇڭ ، ھەر ئىشتا ئۆزۇڭگە قولايلىق يارىتىمەن دەيدىكەنسەن ۋاسىتە تاللىماي مېڭىشىڭ ، پەنتلىك ، پاراسەتلىك بولۇشۇڭ كېرەك .

— بۇ بىر يىرگىنچلىك ئىدىيىكەن.

— بالام بۇ ئىدىيە ئەمەس، ئەمەلىيەت. ساڭا يىرگىنچلىك ئاڭلانغىنى بىلەن، جاھانىنىڭ رەپتارى، پەلەكنىڭ گەردىشى شۇ. جاھان شۇ ئوقتا ئايلىنىۋاتىدۇ. سەن يىرگەنگەن بىلەن بۇ ئىشنى قىلمىساڭ ياشيالمايسەن. جېنىڭنى جان ئېتەلمەيسەن. نېنىڭنى تېپىپ يېيەلمەيسەن. قايلا ئاۋۇ جانىۋارنىڭ تېخىمۇ مۇھىم ئاجىزلىقى مانا ماشىنىنىڭ چىرىغىغا ئۇدۇل كېلىپ قالدىمۇ ئۇنىڭ كۆزى ھېچنېمىنى كۆرمەيدۇ. ماشىنىنىڭ چىرىغىنىڭ يورۇقى نەگە چۈشسە شۇنىلا كۆرىدۇ. سەن يېنىغا كەلسەڭمۇ سېنى كۆرەلمەيدۇ. ئۇلار ماشىنىنىڭ چىرىغىنىڭ يورۇقى چۈشكەنلا يەرگە قاچىدۇ، باشقا يەرگە قاچمايدۇ. بۇ ئۇنىڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقى. بىز قوغلايمىز، ئۇ ماشىنىنىڭ چىرىغىنىڭ يورۇقى چۈشكەنلا يەرگە قاچىدۇ. قېچىپ، قېچىپ ھاردۇق يېتىپ ماڭغۇدەك ھالى قالماي تۇرۇپ قالىدۇ ياكى يىقىلىدۇ. مانا شۇ چاغدا بىز ئوبدان چىنەپ ئاتىمىز.

— ئۇچىغا چىققان ۋەھشىيانە ئۆۋچىلىقكەن بۇ. بۇنداقمۇ ھەددىدىن ئاشقان نامەرد ئۆۋچىلىق بولامدۇ؟ بۇنچىۋالا شەرمەندە، زالىملىقنى قانداقمۇ كۆڭۈل كۆتۈرىدۇ؟

— كۆڭۈل كۆتۈرمىگەننى جاھان كۆتۈرىدۇ.

— مەن ئاڭلاپ چىدىمىدىم. دادا بۇ ئۆۋچىلىقنى تاشلاڭ. دۆلەتنىڭ ئۆۋچىلىقنى چەكلىگىنى ئاشۇ بىچارە ئاجىزلارنى قوغداشتىكى ھەققانىي قانۇنىكەن. بۇنداق رەزىللىك بىلەن تولغان ئۆۋچىلىق قۇرۇسۇن.

— ياق، بۇ دېگەن خۇمار. ئۆۋچىلىقنىڭ، مەرگەنلىكنىڭ خۇمارى. مەن ئەركەك دېگەن ئادەم ئۆۋچىلىق ئارقىلىق ئۆزىنى تاۋلىمايدىكەن، ئەركەك بولالمايدۇ.

— بۇنداق ئەركەكلىك ئەمەلىيەتتە ھەقىقىي ئەركەكلىك ئەمەس، نامەردلىككە تەۋە. ھەقىقىي ئەركەكلىك ئاجىزنى بوزەك قىلماسلىق، كۈچلۈكتىن قورقماسلىق. ھە، ئەسلىدە سىزنىڭ

دائىم ئانامنى بوزەك قىلىشىڭىز مۇشۇ ئوۋچىلىقتىن كەلگەنكەن - دە ، ئانام بىچارە ھازىر ئاشۇ كىيىكتەك ھالەتتە قالدى .

— ماناداق يۈمشاق كۆڭۈل ، خېنىم تەبىئەت بولساڭ داداڭنىڭ ئوغلى بولالمايسەن . مانا قايلا .

مۇخبىر شۇنداق دەپلا ماشىنىنىڭ ئالدىدا قېچىپ ھېرىپ ھالى قالمىغان بىر كىيىكنى «پاڭ» قىلىپ ئاتتى . كىيىك ئايانچلىق مەرەپ يىقىلدى . قالغانلىرى ھارغىنىغا قارىماي قاچتى ، ماشىنا قوغلىدى .

— مەن قالمەن . ئاشۇ كىيىكنىڭ يېنىدا قالمەن .

— بوپتۇ ، توختاڭ ئۈستام ، ئۇ كىيىكنىڭ قانداق قىينىلىپ جان بېرىۋاتقىنىنى كۆرسۇن . كۆزى پىشىدۇ ، يۈرىكى پىشىدۇ ، يۈرىكى قاتىدۇ . مانا بۇ ئوۋچىلىقنىڭ تۇنجى قەدىمى .

— ياق ، ياق... مەن ھەرگىز ، ھەرگىز ئۆلسەممۇ ئوۋچى بولمايمەن .

— ياق . مەن سېنى ئۈستا ئوۋچى ، يېتۈك مەرگەن قىلىپ چىقىمەن . ئوغلۇم ئىزىمنى باسمىسا مەن ئوغۇل تاپقان ، ئوغۇل باققان ، ئوغۇل قاتارغا قوشقان بولمايمەن .

— ھەرگىز ، ھەرگىز ئوۋچى بولمايمەن .

— بولىسەن .

— مېنى مۇشۇ كىيىكنى ئاتقاندەك ئېتىۋەتسىڭىزمۇ ئوۋچى ، مەرگەن بولمايمەن .

— ئەگەر بولمىساڭ ، مەنمۇ سېنى ئوغلۇم بار دەپ ھېسابلىمايمەن . سەندەك ئاتىسىنىڭ ئىزىنى باسمىغان ئوغۇلنىڭ بولغىنىدىن بولمىغىنى ياخشى .

— ھاي ، ئاناداق دەپ كەتمىسىلە مۇخبىر ئەپەندىم ، ئاغزىلىرىدىن سائەت چىقىپ كەتمىسۇن يەنە !

— ئىشىڭنى قىل ، ماشىناڭنى ھەيدە زەنىمنى دوڭغايتماي .

بالا جان تالىشىۋاتقان كىيىكنىڭ يېنىدا قالدى . ئۇلار قاچقان كىيىكلەرنى قوغلاپ ، ماشىنىدا قۇملۇق ئىچكىرىسىگە كىرىپ

كەتتى . بالا قولچىرىغىنى كېيىككە ياقتى . ئوق كېيىكنىڭ بوينىغا تەگكەن بولۇپ ، كېيىك دۈم چۈشكەن ، ئاھۇ كۆزلىرىدىن ياشلار تۆكۈلۈپ قۇمغا سىڭمەكتە . ئۇنىڭ كۆزلىرى تىنىق بۇلاق كۆزىدەك ئوچۇق ئىدى . قانلار تۇمشۇقلىرىغا بۇلدۇقلاپ چۈشۈۋاتقان ، قۇم بىلەن لاي بولۇپ كېرىلگەن بۇرۇن تۆشۈكلىرى لاي بولۇپ تۇسۇلغانىدى . پۇتلىرى ، دۈمبىلىرى ، قوۋۇرغىلىرى توختىماي دىر - دىر تىترىمەكتە ئىدى . دولقۇن ئاستا زوڭ ئولتۇرۇپ ، كېيىكنىڭ باش - كۆزلىرىنى سىلاپ ، تۇمشۇقىدىكى لاي بولغان قانلارنى سۈرتتى . قانىنىڭ ھىدى كۆڭلىنى ئاينىتتى . كېيىك بىرقانچىنى تىرتاڭلاپ جان بەردى .

«نېمانداق ئادالەتسىز ئىش بۇ ؟ ئېھ خۇدا ، ھېساباتى ، سورىقى يوق ، مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان ئىشمۇ بۇ ؟ ئەقلىمگە كەلسەم دادام ئوۋچىلىققا چىقىدىكەن . ئۆيىمىزدىن ئوۋ گۆشلىرى ئۆكسۈمەيتتى . مانا مەن ئوۋ گۆشى يەپلا چوڭ بولدۇم دېسەم بولىدۇ . مەن دادامنى ئاجايىپ يامان ئوۋچى ، كۆزىگە ئىلىناشقان نەرسىنى سوقىدىغان مەرگەن ، بىزنى ئوۋ گۆشى ، قارا گۆش بىلەنلا باقىدۇ ، شۇنداق بېقىپ چوڭ قىلغان دەپ دوستلىرىمغا ، ساۋاقداشلىرىمغا پەخىرلىنىپ ماختاپ كەپتىكەنمەن . ئەسلىي دادام ئاجىزنى ، ياۋاشنى ئوۋلايدىغان ، ئۆلتۈرىدىغان نامەرد ، نەپسى ئۈچۈن پۈتۈن جاھاننى قۇربانلىق قىلىۋېتىدىغان رەزىل ئوۋچىكەن ئەمەسمۇ . مەن نېمانچە يىرگىنچلىك ئادەمنىڭ ئوغلى بولۇپ قالغاندىمەن ؟ دادام ئوتتۇز يىلدىن بېرى مۇشۇنداق ياشاپ كەپتۇ . ئادەملەرنىڭمۇ ، ھايۋانلارنىڭمۇ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ ياشاپ كەپتۇ . بۇ بىر قورقۇنچلۇق ياشاش ئۇسۇلىكەن . مەن دادامدىن نەپرەتلىنىمەن . ئۇنىڭ قانداق دادا بولۇش كېرەك ، قانداق ئانا بولۇش كېرەك دەپ ۋالاقلاشلىرى ، مانا مۇشۇنىڭ ئۈچۈنما ؟ »

جاھاننى چەكسىز قاراڭغۇلۇق باستى . يىراق ئاسماندىكى كۆز قىسىپ تۇرغان سانسىز يۇلتۇزلاردىن باشقا يورۇقتىن ئەسەر يوق . دولقۇن دىر - دىر تىترەپ كەتتى . يۇلتۇزلار ئارىسىدىن ئانىسىنىڭ

ئۆزىگە تەلمۇرۈپ قاراپ قالغان سېيماسىنى كۆرگەندەك ، ئۇستىدىكى غايەت زور قاراڭغۇ ئۆگزىدە ، غايەت زور تۆمۇر پەنجىر پەيدا بولۇپ ئانىسى شۇ تۆمۇر پەنجىرنىڭ تۆشۈكلىرىدىن تەلمۇرۈپ ، چەكسىز قاراڭغۇ زىندانىدا قالغان ئوغلىغا ئىنتىلىپ چاقىرغاندەك بولدى . دولقۇننىڭ ئىچىگە قورقۇنچ كىرىۋالدى . ئاۋۇ قاغجىراپ ھەر خىل شەكىلگە كىرىپ قالغان توغراقلاردىن جىن - شايتانلار چىقىپ كېلىپ ، ئۇنى بوغۇپلا ئەكېتىدىغاندەك تۇيغۇ بىلەن ئۇنى سوغۇق تەر بېسىپ ، پۇت - قوللىرى توختىماي دىر - دىر تىترەپ كەتتى . ئۆلگەن كېيىك تىرىلىپ قوپۇپ ئۇنىڭ كانىيىدىن ئالىدىغاندەك سۇر بېسىپ سەكرەپ قوپۇپ قاچتى . ئۇ ماشىنا كەتكەن تەرەپكە قاچتى . ئۆلگەن كېيىك ، جىن - شايتانلار ، ئۆلگەن توغراقلار كەينىدىن قوغلاۋاتقاندەك بەدەر قاچتى . ئىشقىلىپ ، كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان بىر شەپە تاپان بېسىپ قوغلاۋاتقاندەك ئىدى . قېچىۋېتىپ قولچىراغنى كەينىگە تۇتۇۋىدى ، ھېچ نەرسە كۆرۈنمىدى . ئەمما ، ئالدىغا قاراپ قاچسا كەينىدىن بىر شەپە قوغلايتتى . قولچىراغنى ئالدىغا يورۇتۇپ قاچتى ، قاچتى ، ۋارقىراي دېسە ئۇنى چىقمىدى .

ئەمدى دولقۇن قۇملۇقتا قېچىپ تۇرسۇن ، گەپنى كېيىك قوغلاپ كەتكەن ماشىنىغا يۆتكەيمىز . ماشىنا بىر توپ كېيىكنى قوغلاپ ماڭدى . كېيىكلەر ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قاچتى . ماشىنىمۇ ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قوغلىدى . قوغلاپ بىر يەرگە كەلگەندە ، ئۆگزىدىن سەكرىگەن ئۇۋچىنىڭ ئىتىدەك ماشىنا شۇنداق بىر ھاڭغا چۈشتىكى ، ئون گەز ئېگىز قۇم چوققىدىن بىر ئازگالغا چۈشۈپلا گۇپ قىلىپ ماتور ئۆچتى . قاتتىق چۈشكەنلىكتىن ماشىنا بىر غېرىچ سەكرىگەندەك بولۇپ يەنە يۇمىلاپ كەتتى . قانچىنى يۇمىلاپ توختىغانىنى ئاللا ئۆزى بىلىدۇ . بىر چاغدا ماشىنىنىڭ چاقى ئاسمانغا بولۇپ توختىدى .

— قادىخان ، ھوي ئۇستام قادىخان !

شۇپۇردىن سادا چىقمىدى . مۇخبىر ئەمدى ھەممە يېرىنى

مىدىرلىتىپ باقتى . قوزۇقتا ئولتۇرۇپ قالغاندەك ، قوزۇق ئىچىنى قوچۇقاتقاندەك ئىچ - باغرى قاتتىق ئاغرىپ كەتتى . ئىنجىقلاپ ، ۋايجانلاپ يۇزلىرىنى سىلاپ ، پۇت - قوللىرىنى تۇتۇپ باقتى ، ساق . قوۋۇرغىسى سۇنغاندەك سېزىم بولۇپ سول تەرىپى قاتتىق ئاغرىدى . شۇنچە چۇشۇپ يۇمىلاپمۇ مىلتىق قولىدىن چۇشۇپ كەتمەپتۇ . بېشى يېرىلىپ ئاققان قان يۇزىگە ئىسسىق ئۇرۇلدى . ئۇ «ئۇھ ، خۇداغا شۈكۈر ، ئۇستام ئۆلگەن ئوخشايدۇ . ئەمما ، مەن ساق قاپتىمەن . شوپۇر ئۆلۈپ مېنىڭ ساق قالغىنىم ، خۇداغا شۈكۈر . بۇنداق ھاياتتا قىممەت يارىتالماي زېمىنغا يۈك بولغان ئادەملەرنىڭ ياشىغىنىدىن ئۆلگىنى ياخشى . ئۇ ھايات قالسا قانچىلىك قىممەت يارىتالايتتى . مەسىلەن ، ئۆلمىگەن ، بىرەر يېرى سۇنغان ، كېسەل ، پالەچ بولۇپ قالغان بولسا ، يۇزمىڭ ، ئىككى يۇزمىڭ ، ئۈچ يۇزمىڭ كېتەتتى . ئۇھ خۇداغا شۈكۈر . ئۇ ئۆلمەي قالسا بۇ تىرىكى ئون تىيىن ، ئۆلۈكى بىر تىيىنغا ئەرزىيدىغان شوپۇرنى داۋالىتىمەن دەپ خانۇەيران بولمامدىمەن . ساقايمىغان كېسەلنىڭ بىر مۇنچە پۇلنى زايە قىلغىنىدىن مۇشۇنداق تىن تارتماي ئۆلگىنى ياخشى . بىر شوپۇر ئۆلگەنگە جاھاندا شوپۇر كەملەپ قالامتى ؟ كىم ئۇنى مۇشۇنداق ماشىنا ھەيدىسۇن دەپتۇ ؟ ئىسىت ، ما بىر ئوبدان كوربىنىڭ ماشىنىسى قانداق بولۇپ كەتكەندۇ ؟ پونكىت باشلىقىغا نېمە دەرمەن ؟ قانچە پۇل بىلەن ئۆرە بولا ؟ ھە بوپتۇ ، مەن ساق قالغاندىكىن . ھۇنىرمەنى ئىشقا سېلىپ پونكىت باشلىقىنى ئىلىپ تۇرۇپ مۇشكۈلاتتىن ئۆتۈۋالىمەن . ھە راست ، بالامنى... تېپىۋالاي ، قاراڭغۇدا كىچىك بالا يالغۇز چۆلدە قورقۇپ كېتىدۇ .

«مەرگەن» مىلتىقىنىڭ پاينىكى بىلەن ماشىنىنىڭ ئەينىكىنى چېقىپ ئۆمىلەپ ئىنجىقلاپ چىقتى . ئىچىگە چۇشكەن يارا بوش ئەمەستى ، ئۆمىلەپ چىقىپ بىر ئۆرە بولۇپ تۇرالماي ، يىقىلىپ چۇشتى . بىردەم ئۆزىنى تىكشاپ يېتىپ ئوغلىدىن ئەنسىرەپ ئۆمىلەپ ئورنىدىن تۇراي دېيىشىگە ، قوملۇقنىڭ چوققىسىدا

بىرمۇنچە چىراغلار يورۇپ مىدىرلاشقا باشلىدى . «ھۇ ئۆلگۈرلەر ، سەنلەر مېنىڭ تاماشايىمنى كۆرگىلى تۇرۇشتۇڭمۇ ؟ سەنلەرنى تۇتمەن دەپ بولغان خاپىلىق مۇشۇ . سىلەرنى تاماشا كۆرۈشكە كىم قويدى ؟ سەنلەر تېخى مېنىڭ مۇشۇ رەسۋا ھالىمنى كۆرمەكچىمۇ ؟ » مەرگەن جان ئاچچىقىدا دۇم يېتىپ مىلتىقىنى بەتلەپ قارىغا ئالدى . «قايسىسىنى ئاتاي ، بىرسىنى ئاتسام قالغانلار قېچىپ كېتىدۇ » دەپ تۇرغاندا ، بىر چىراغ ئاستا پەسلەپ ، گويا يېقىن بىرىپ كۆرەي دېگەندەك ئالدىغا كېلىشكە باشلىدى . «ھىم ، سەن تېخى مېنى يېقىندىن كۆرمەكچىمۇ ؟ بېشىمدىكى قانلىرىمنى پۈراپ ، قوپالماي ياتقىنىمنى تاماشا قىلماقچىمۇ ؟ مېنى زادىلىق قىلماقچىمۇ ؟ » مەرگەننىڭ جان ئاچچىقى مېڭىسىگە تېپىپ تەپكىنى باستى . «پاك» قىلغان ئاۋاز بىلەن كېلىۋاتقان ، ئېگىزدە كۆرۈنۈۋاتقان ساناقسىز چىراغلار غايىب بولدى .

شۇنىڭدىن كېيىن ، ئوۋچى ھوشىدىن كەتتى . ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا ئاللىقاچان يورۇق چۈشكەن بولۇپ ، بىر بەدرەڭ ئادەم يېنىدا گۇلخان يېقىپ ئولتۇرۇپتۇ . ئۆزىگە بىر تەتۇر جۇۋا يېپىقلىق تۇرۇپتۇ .

— ھەم... ھوشۇڭغا كەلدىڭمۇ ھوي ، — دەپ سارغىيىپ ، سېسىپ كەتكەن چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلدى .

— ئاكا... ئاكا... ئۆزلىرى كىم بولىلا ؟

— مېنى قاراڭغۇ تاغلىقلار قۇنەك باخشى دەيدۇ . قاراڭغۇ توغراقلىقلار قۇنەك رەۋەندە دەيدۇ . قۇمچى ، جاڭگالچى ، قاراڭغۇ تاغدىكىلەر ئىسسىتقۇ - سوۋۇتقۇ قىلىشقا ئامراق . مەن بىرلىرىگە ئىسسىتقۇ ئوقۇپ يار يېلىمدەك چاپلاشتۇرۇۋېتىمەن . بىرلىرىگە سوۋۇتقۇ قىلىپ بىر - بىرىدىن ئاجرىتىۋېتىمەن . بىر - بىرىگە دۇشمەن قىلىۋېتىمەن . مېنىڭ ئوقۇغان سېھىر - ئەپسۇنۇمدا قان چېچىشىپ دۇشمەنلىشىدۇ ، شىلىمدەك يەملىشىپ كېتىشىدۇ . قاراڭغۇ تاغلىقلار مېنى ھاي قۇنەك باخشىم دېسە ، قۇنەك باخشىم دەپ بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرىدۇ . ماۋۇ قۇملۇقتىكىلەر ، قاراڭغۇ

توغراقلىقلار مېنى قۇنەك رەۋەندە دەپ چوڭ بىلىشىدۇ . سەۋەبى مەن ئۆمۈر بويى ئوتتۇز - قىرىق ئېشەكنى بىر كارۋان قىلىۋېلىپ رەۋەندىلىك قىلىمەن .

— رەۋەندىلىك دېگەن نېمە ؟

— ئېشەكلەرگە ئۇن ، گۈرۈچ ، ياغ ئارتىپ ، مۇشۇ قۇملۇق ، چۆللۈكتىكى ئارلىقتى بىر كۈنلۈك ، نەچچە كۈنلۈك توغراقلار ئارىسىدا ياشايدىغان پادىچىلار ، جاڭگالچىلار ، قۇمچىلارغا نېمە لازىم بولسا شۇنى بېرىپ ، تېرە ، يۇڭغا تېگىشىپ ، ئۇ نېمىلەرنى ناھىيە بازىرىغا ئاپىرىپ ساتىدىغان ئادەمنى رەۋەندە دەيمىز . يېڭى زامانىدا ماۋۇ شەيتانچاقتا مىنىپ چوڭ بولغان سەندەك مەزلۇم چىراي ئادەملەر بىلمەيسىلەر - دە ، — قۇنەك باخشى شۇنداق دەپ ، چىلىمنى خورۇلدىتىپ تارتتى . نەشىدىكى مەززىلىك كەندىر ھىدى دىماققا ئۇرۇلدى .

— بۇ جاڭگالنىڭ ئوتتۇرىسىغا قاق كېچىدە پوق بار دەپ كەلگەن بولغىيمىدىڭ ؟ ئاۋۇ شەيتانچاقنىڭنى چاغلاپ قوغلىساڭ بولمامدۇ قوڭالتاقلار ؟ ماشىناڭنىڭ ئىچىدە بىرى ئۆلۈپتۇ . تېشىدا بىر نارەسىدە بالىنىڭ ئۆلۈكى تۇرىدۇ . ئاۋۇ شوپۇرنىڭ بېشى چۈۋۈلۈپ مېڭىسىنىڭ قېتىقى چىقىپ كېتىپتۇ . ئەمما ، ئاۋۇ بالا ئانىسىنىڭ قۇچىقىدا تاتلىق ئۇخلىغاندەك چىرايلىق ياتىدۇ . ھېچ يېرى ھېچنېمە بولماپتۇ . پىشانىسىدە نەق قاڭشىرىدا بىر ئوقنىڭ تۆشۈك ئىزى تۇرىدۇ...

— ھە... نېمە... ۋاي ئوغلۇم... ئوغلۇم .

مەرگەن ئورنىدىن سەكرەپ قوپۇپ يۈگۈرۈپ بېرىپ ، چىرايلىق ئۇخلىغاندەك يانقان دولقۇننىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئاتتى .

— ۋاي جېنىم ئوغلۇم ! ۋاي بارلىقىم ئوغلۇم ! ۋاي بايلىقىم ئوغلۇم ! ئابرۇيۇم ئوغلۇم ! شان - شەرىپىم ئوغلۇم ! بايلىق ، ياق بارلىقىم ئوغلۇم ! ئىززىتىم ئوغلۇم !... مەن... سېنى ئانقۇچە سەن مېنى ئاتساڭچۇ ئوغلۇم ! مەن سېنى كېيىكمىكىن دەپ قاپتىمەن ئەمەسمۇ ئوغلۇم...

— هەي... هەي... قوپە ، خوتۇن خەقتەك كەچكىچە قوشاق قوشۇپ ھازا ئېچىپ يىغلماي قوپە . بۇ قۇملۇقتا كەچكىچە يىغلىغان بىلەن مېيىت سېسىپ كېتىدۇ . ھەقىچان بۇلارنى بۇ يەرگە كۆممەيسەن . ھېلىقى تېلېفونۇك بولسا ئۇر ، بولمىسا ماڭ...

مەرگەن ھۆكۈرەپ يىغلاپ تۇرۇپ يانچۇقىدىن قول تېلېفونىنى چىقىرىپ باستى . سىگنال يوق . تېلېفون ئىشلىمىدى . مەرگەن تېلېفونىنى تۆكۈرۈپ چۆرۈۋەتتى .

— زۇۋانداركەمۇ كارغا كەلمىگەن بولسا ، مەن ساڭا ئۇچ ئېشەك بېرەي . بىرىگە ئۆزۈڭ مىن ، ئىككىسىگە مېيىتلارنى ئارتىپ كەلگەن يېرىڭگە كەت . بۇ يەردە بىرەم ئۇزۇن تۇرساڭ ئۆلۈكلەر سېسىپ ئېقىپ ، ئەكەتكىلى بولمايدۇ . قۇملۇققا كۆممەي ئامال يوق . ئاندىن قىلساڭ بولماس ھەقىچان . ساڭا ياۋاش مادا ئېشەكلەردىن كۆچلۇك ، قاۋۇللىرىنى تاللاپ بېرەي . ئاۋۇ قارا مادا ئېشەك ، قۇمۇلدىن ئالغانىنى ئال . ئاۋۇ كۆك مادا غۇلجىنىڭ ، ماۋۇ بوز مادىنى كورلىدىن ئالغان . سەن مۇشۇ ئۈچ ئېشەكلىك يۈكۈڭنى ئېلىپ ئىلدام ماڭ . ئادەم سېسىسا بەك چاتاق . جاھاندىكى ھەممە سېسىقنى ئادەمنىڭ ئۆلۈكىنىڭ سېسىغى بېسىپ كېتىدۇ ، — رەۋەندە شۇنداق دەپ جەسەتلەرنى بىردىن ئېشەككە ئارتىپ ، باغلاپ مەرگەننى بىر ئېشەككە مىندۈرۈپ تەرەپنى بەلگىلەپ يولغا سالدى .

— مەن ئاپىرىپ قويايى دېسەم ، قىرىق ئېشەكتىكى كۆكتات ، مېۋە - چېۋە سېسىپ كېتىدۇ . شۇڭا مەنمۇ يولۇمغا ماڭاي ، سەنمۇ يولۇڭغا ماڭ . ماۋۇ ئۈچ ئېشەكنى ئىنسابىڭ بولسا بېرەرسەن ، بولمىسا خۇدانىڭ ئۆزىگە ئامانەت . جاھاندا كىشىنىڭ بېشىغا بۇنىڭدىن ئېغىر كۈن كەلمەيدۇ . مېنىڭمۇ ھەقىچان ئالتە - بەش كۈندە ئۆلۈكۈم مۇشۇ چۆلدە قالىدۇ . بۇگۈن مەن سېنى بۇ ئۆلۈكى چۆلدە قىلىشتىن قۇتقۇزسام ، ماڭمۇ خۇدايىم بىر سېخىينى ئەۋەتىپ ئۆلۈكۈم چۆلدە قالماس . ماڭە ، خىخە قوتۇرلار .

مەرگەندىن زۇۋان چىقمىدى . ئۇ ئاۋۇ ئۆلۈكلەردىنمۇ بەك ئۆلگەندەك جانسىز بولۇپ قالغانىدى . ئېشەكلەر زور ئېشەك

كارۇنىدىن ئايرىلىپ قېلىپ ھەمراھلىرىغا چىدىمىغاندەك بىر ئۇن يېتىم يەرگە بېرىپ ھەسرەت - نادامەت بىلەن ھاڭراپ كەتتى . يىراقلاپ كېتىۋاتقان رەۋەندىنىڭ ئېشەك كارۇنىدىكى ئېشەكلەرمۇ خوشلاشقاندەك ھاڭراپ كېتىشتى .

«مەيلى ھاڭراڭلار ، قانداق ھاڭرىساڭلار ھاڭراڭلار . جېنىمغا ئەسقاتقان ئېشەكلىرىم . سىلەرنىڭ ھاڭرىشىڭلار ھازىر ماڭا ھەرقانداق ئېسىل نەغمە - ناۋادىنمۇ چىرايلىق ئاڭلىنىدۇ . سىلەر جېنىمغا ئەسقېتىپ ، دۇنيادىكى بېشى كۆككە تاقاشقان ئادەمدىنمۇ ، ھەتتا ئانامدىنمۇ ، دادامدىنمۇ ئۇلۇغ بىلىنۋاتىسىلەر . تۇغسىلا ئانىمۇ ، تاپسىلا دادىمۇ ؟ ئۇلار ھازىر ماڭا سىلەرچىلىكمۇ ئەسقاتمايدۇ . شۇڭا ، مەن سىلەرنى ئۇلۇغلايمەن» دەپ ھەسرەت بىلەن ندا قىلدى مەرگەن .

2007 - يىل 5 - ئاي

[General Information]
书名=胆怯的爱　维吾尔文
SS号=40250831